

ПРАВА ДЕТЕТА У МЕЂУНАРОДНИМ ДОКУМЕНТИМА

ПОВЕРЕНИК ЗА ЗАШТИТУ
РАВНОПРАВНОСТИ

Заштитник грађана

**ПРАВА ДЕТЕТА
У МЕЂУНАРОДНИМ
ДОКУМЕНТИМА**

Издавачи
Заштитник грађана
Повереник за заштиту равноправности

За издаваче
Саша Јанковић, заштитник грађана
Невена Петрушић, повереница за заштиту равноправности

Уредница
Проф. др Невена Вучковић Шаховић

Стручна редакција
Горица Чолић
Косана Бекер

За потребе српског говорног подручја текст прилагодили:
Антигона Андонов
Биљана Јањић
Влада Шаховић
Оливера Сантрач

Прелом и дизајн
Млађан Петровић

Тираж
500 примерака

Штампарија
Радунић

Напомена: **Сви појмови који су у тексту употребљени у мушком граматичком роду обухватају мушки и женски род лица на која се односе.**

Београд
2011

СIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

341.231.14-053.2

ПРАВА детета у међународним документима /
[уредница Невена Вучковић Шаховић.] - Београд
: Заштитник грађана : Повереник за заштиту
равноправности, 2011 (Београд : Радунић). -
492 стр. ; 24 cm

Тираж 500. - Напомене и библиографске
референце уз текст.

ISBN 978-86-88851-00-8

а) Деца - Међународна заштита б) Права
детета - Конвенције
COBISS.SR-ID 188262668

Садржај

УВОДНА РЕЧ	5
ПРЕДГОВОР	7
I. ДОКУМЕНТИ О ЉУДСКИМ ПРАВИМА	11
I.1. Повеља Уједињених нација	11
I.2. Универзална декларација о људским правима	43
I.3. Међународни пакт о грађанским и политичким правима	47
I.4. Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима	60
I.5. Конвенција о укидању свих облика дискриминације жена	68
I.6. Међународна конвенција о заштити права свих радника миграната и чланова њихових породица	69
I.7. Конвенција о правима особа са инвалидитетом	77
I.8. Међународна конвенција за заштиту свих лица од присилног нестанка	85
II. КОНВЕНЦИЈА О ПРАВИМА ДЕТЕТА	89
II.1. Декларација о правима детета, 1924, Друштво народа	89
II.2. Декларација о правима детета, 1959, УН	89
II.3. Конвенција о правима детета	91
II.4. Опциони протокол уз Конвенцију о правима детета о продаји деце, дечјој проституцији и дечјој порнографији	106
II.5. Опциони протокол уз Конвенцију о правима детета о учешћу деце у оружаним сукобима	112
II.6. Општи коментари Комитета за права детета	116
II.6.1. Општи коментар број 1: Циљеви образовања	116
II.6.2. Општи коментар број 2: Улога независних институција за људска права	122
II.6.3. Општи коментар број 3: ХИВ/СИДА и права детета	128
II.6.4. Општи коментар број 4: Здравље адолесцената	139
II.6.5. Општи коментар број 5: Опште мере за спровођење Конвенције	148
II.6.6. Општи коментар број 6: Третман непраћене или раздвојене деце ван државе порекла	162
II.6.7. Општи коментар број 7: Спровођење права детета у раном детињству	181
II.6.8. Општи коментар број 8: Заштита од телесног кажњавања и осталих окупних или понижавајућих облика кажњавања	198
II.6.9. Општи коментар број 9: Права деце са инвалидитетом	207
II.6.10. Општи коментар број 10: Права деце у малолетничком правосуђу	226
II.6.11. Општи коментар број 12: Право детета да буде саслушано	247
II.6.12. Општи коментар број 13: Право детета на слободу од свих облика насиља	268

III. ПОСЕБНЕ ОБЛАСТИ ПРАВА ДЕТЕТА	295
III.1. МЕЂУНАРОДНО ПРИВАТНО ПРАВО	295
III.1.1. Конвенција о грађанскоправним аспектима међународне отмице деце	295
III.1.2. Конвенција о заштити деце и сарадњи у међудржавном усвојењу	304
III.1.3. Конвенција о надлежности, праву које се примењује, признавању, извршењу, сарадњи у области родитељске одговорности и мера за заштиту деце	313
III.2. Дечји рад	327
III.2.1. Конвенција бр. 138. о минималним годинама старости за заснивање радног односа	327
III.2.2. Конвенција бр. 182. о најгорим облицима дечјег рада	333
III.3. Образовање	336
III.3.1. Конвенција против дискриминације у васпитању и образовању	336
III.4. Деца жртве трговине	341
III.4.1. Протокол за превенцију, сузбијање и кажњавање трговине људским бићима, нарочито женама и децом, који допуњава конвенцију УН против транснационалног организованог криминала	341
III.5. Алтернативна брига о деци	349
III.5.1. Смернице УН за алтернативно старање о деци	349
III.6. Заштита сведока и жртава	369
III.6.1. ECOSOC смернице – Резолуција 2004/27	369
III.7. Малолетничко правосуђе	378
III.7.1. Стандардна минимална правила Уједињених нација за малолетничко правосуђе – Пекиншка правила	378
III.7.2. Смернице Уједињених нација за превенцију малолетничке деликвенције – Ријадске смернице	398
III.7.3. Правила Уједињених нација о заштити малолетника лишених слободе	407
III.7.4. Стандардна минимална правила УН за мере алтернативне институционалном третману – Токијска правила	421
III.8. Међународно кривично право	429
III.8.1. Конвенција о спречавању и кажњавању злочина геноцида	429
III.8.2. Римски статут Међународног кривичног суда	429
IV. Права детета у европским документима	441
IV.1. Конвенција за заштиту људских права и основних слобода	441
IV.1.1. Протокол уз Конвенцију о људским правима и основним слободама	454
IV.1.2. Протокол 6 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода о укидању смртне казне	456
IV.1.3. Протокол 7 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода	458
IV.1.4. Протокол 12 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода	460
IV.1.5. Протокол 13 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода о укидању смртне казне у свим околностима	462
IV.2. Европска социјална повеља	464
IV.3. Европска конвенција о остваривању дечјих права	466
IV.4. Конвенција Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања	473

УВОДНА РЕЧ

Права детета у међународним документима садржи текстове најзначајнијих међународних докумената који су релевантни за област права детета. Ради се првој публикацији овакве врсте на српском језику, која пружа целовит и свеобухватан преглед савремених међународних стандарда у области права детета. Поред докумената о људским правима, публикација садржи текстове универзалних докумената о правима детета, према редоследу њиховог доношења, текстове документа која се односе на поједине посебне области права детета, као и најзначајнија европска документа из домена људских права и права детета. То чини да Зборник, већ својим садржајем, даје јасан увид у генезу и развој међународног права у области права детета.

Публикација је намењена свима онима који учествују у остваривању, заштити и унапређивању права детета у Србији. Она може бити од помоћи судијама, јавним тужиоцима, адвокатима, правницима у установама социјалне заштите и другим установама заводског типа, у правилном тумачењу и примени прописа којима су регулисана права детета. Верујемо да ће публикација бити од користи свим професионалцима који раде за децу и са децом – социјалним радницима, наставницима, психолозима, педагозима, здравственим радницима и стручњацима других профила који свакодневно раде са децом, активистима у невладиним организацијама које се баве правима детета, као и органима јавне власти који учествују у креирању политике према деци на националном, регионалном и локалном нивоу.

Права детета у међународним документима је настао као резултат сарадње Концеларије УНИЦЕФ-а у Србији, Заштитника грађана и Повереника за заштиту равноправности и израз је њиховог заједничког настојања да промовишу концепт права детета и подстакну све друштвене актере да још активније делују како би свако дете, без икакве дискриминације, имало услове за достојанствен живот и развој потенцијала, а правна заштита њихових права била још ефикаснија и делотворнија.

Тамара Лукшић-Орландић

Заменица Заштитника грађана
за права детета

Невена Петрушић

Повереница за заштиту равноправности

ПРЕДГОВОР

Међународно право људских права је данас оличено у богатом корпусу уговора и других међународних докумената. Оно се ствара, спроводи и унапређује захваљујући напорима држава, међународних владиних и невладиних организација, академских установа и појединаца. Каталог људских права је садржан у бројним универзалним и регионалним документима, које све треба посматрати у међузависности и целовитости. Међународно право људских права је доживело суштински развој после Другог светског рата, пре свега захваљујући Повељи Уједињених нација и усвајању Универзалне декларације о људским правима. Након усвајања Конвенције о елиминацији расне дискриминације, као и два међународна пакта – о грађанским и политичким и економским, социјалним и културним правима, чинило се да би нормативни процес у области људских права могао бити завршен. Ипак, врло брзо је постало јасно да поједине теме или групе људи заслужују израду посебних међународних уговора. Тако су, под окриљем Уједињених нација, светлост угледали и други међународни уговори који се посебно баве питањима као што су мучење (тортура) и принудни нестаници или правима посебних категорија људи: жена, деце, радника миграната и инвалидима. За то време, нормативна активност у области људских права је била подједнако жива на регионалном нивоу, пре свега у Европи, Африци и Америци.

Државе су дале допринос развоју права људских права у процесу стварања међународних уговора под окриљем других организација, као што су Међународна организација рада, УНЕСКО, Хашка конференција међународног приватног права или пак Међународни комитет црвеног крста.

У тако разгранатом систему норми међународног права, свакако да је и дете имало посебно место. Велики део међународних уговора релевантних за људска права садржи неке одредбе о правима детета. Зато није било лако заговорницима идеје о потреби доношења посебног међународног уговора о правима детета да своје замисли спроведу у дело. Посебно имајући у виду да су питања везана за децу, њихову добробит и развој разматрана дуго у контексту породице и увек из угла заштите. Са становишта људских права, дете је било заштићено у оквиру постојећих правних система, како на домаћем тако и на међународном плану. Потреба да се деца заштите посебним прописима, укључујући међународним конвенцијама, први пут је идентификована пре скоро једног века, усвајањем Опште декларације о правима детета (у Друштву народа, 1924. године). Кратак садржај тог документа је одражавао мишљење да су деца слаба и незрела људска бића којима је потребна посебна заштита и брига, а коју само одрасли могу да пруже на начин који сматрају адекватним. Основ за формулисање права и политике релевантне за децу тражен је у оквиру система вредности који су претпостављали пажњу, бригу и усмеравање.

Појам посебних права за децу, као и промена односа према предмету тих права, почео је да се уобличава тек после Другог светског рата, чиме је постигнут изванредан напредак и у светлу доминирајућих теорија

створени су услови да отпочне нормативна фаза у области права деце. Од усвајања 1989, Конвенција је постала универзално ратификован међународни уговор.¹ Уз Конвенцију су 2000. године усвојена два опциона протокола, чиме су унапређене и прецизиране неке области које су биле недовољно заступљене у Конвенцији.² Универзално прихватање Конвенција и брза ратификација Опционих протокола резултат су великих напора држава, међународних организација и цивилног друштва да се признају и реализују права сваког детета.

Једно од највећих достигнућа Конвенције је да је у том међународном уговору уведен каталог права детета. Садржај права одражава став да је дете субјект тих права. Када је усвојена, Конвенција је као међународни уговор представљала значајно достигнуће у процесу развоја и јачања међународног права о деци. Конвенција је била свеобухватан документ, који препознаје све категорије људских права – грађанска, политичка и економска, као и социјална и културна. То је била новина за међународне уговоре у домену људских права и због тако широког приступа Конвенција је била и остала најзначајнији документ о правима детета. Чак и када се у случају повреда права заштита тражи преко других уговора, нпр. Међународног пакта о грађанским и политичким правима или Европске конвенције о заштити људских права и основних слобода, Комитет за људска права и Европски суд се у својим препорукама и пресудама позивају на Конвенцију. Другим речима, Конвенција је постала врховни ауторитет у домену међународног права о деци.

Конвенција је из много разлога јединствен међународни уговор. Пре свега, први је међународноправни документ којим је универзално прихваћена дефиниција детета. У сваком случају, Конвенција је најприхваћенији међународни уговор у области људских права. Осим што је први међународни документ који обухвата сва људска права, Конвенција је иновативна пошто успоставља нека нова и изазовна права, као што су право детета да изрази своје мишљење и право детета жртве свих облика експлоатације на физички и психолошки третман и интеграцију. Конвенција је први међународни документ који препознаје улогу невладиних организација у заштити и уживању права детета и уопште, основно средство за промоцију и заштиту детета и на међународном и на националном нивоу.

Успех Конвенције у великој је вези са синергијом у систему људских права. Конвенција је усвојена кад је право људских права већ било доста развијено, дакле њена реализација је доста имала користи од постојећег система на међународном и на нивоу држава. Поред тога, Конвенција је утицала на даљи развој међународног права људских права; на низ важних међународних процеса као што су светски конгреси, самити и други политички састанци на високом нивоу на којима су донете значајне политичке одлуке везане за права детета. Конвенција је дала подстицај великом развоју и активности цивилног друштва које игра суштински важну улогу у остваривању права детета. Међутим, оно што је свакако најважније, захваљујући Конвенцији, у свим државама уговорницама учињен је неки напредак у увођењу мера за остваривање права детета.

У осврту на утицај Конвенције на даљи развој међународног права људских права, може да се примети да је заједно са релевантним одредбама о међународном праву људских права, Конвенција отишла корак напред у процесу дефинисања права. Као што је напред поменуто, 2000. године усвојена су два Опциона протокола уз Конвенцију, који стварају бољи и конкретнији оквир за заштиту деце од учешћа у оружаним сукобима и других облика насиља и експлоатације. Каснији међународни уговори, као што су Међународна

¹ Конвенцију су ратификовале 193 државе а САД и Сомалија су је потписале.

² Опциони протокол уз Конвенцију о правима детета о учешћу деце у оружаним сукобима и Опциони протокол уз Конвенцију о правима детета о продаји деце, дечјој проституцији и дечјој порнографији. За све информације погледати <http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/>

конвенција о заштити свих радника миграната и њихових породица, Конвенција о правима особа са инвалидитетом, Римски статут Међународног кривичног суда или Конвенција Савета Европе о заштити деце од сексуалне експлоатације и сексуалног злостављања уводе специфичне одредбе којима се гарантују права детета. Ово доказује утицај Конвенције на целокупно међународно право.

Недовољно јасне одредбе о појединим правима детета или оне које су превише општег карактера су прецизиране и кроз рад надзорних тела успостављених међународним уговорима. Комитет за права детета, надзорно тело успостављено Конвенцијом, је до сада усвојио тринаест Општих коментара који тумаче одређене одредбе Конвенције. Бројни општи коментари других уговорних тела се у целини или делимично односе на права детета. Општи коментари нису правно обавезујући за државе али представљају ауторитет у одређеној области. Захваљујући Општим коментарима, државе, стручњаци, родитељи и сама деца имају својеврсно упутство за разраду, боље разумевање и стварње услова за пуну реализацију права.

На основу Конвенције Комитет за права детета је покренуо серију важних међународних активности у области права детета, као што су на пример две значајне студије о утицају оружаних сукоба на децу и о насиљу над децом. Студије су утицале на друге међународне процесе, како универзалне тако и регионалне.

За међународно право у области права детета изазов лежи у остваривању тих права у свакој држави. Другим речима, задатак је да се на међународном али пре свега националном плану, успостави систем за заштиту који би обезбедио да се права детета уживају у што је могуће већој мери. Саставни део тог система у свакој држави је и обезбеђивање информација. Овај зборник међународних докумената од значаја за прва детета је управо настао из жеље да се на једном месту прикупи што више међународних докумената и таква компилација понуди у Србији. Имајући у виду огроман број међународних уговора, резолуција, декларација, коментара, препорука, смерница и осталих докумената, немогуће је у штампаном формату понудити комплетан зборник. Због тога је овај зборник резултат пажљиво извршеног избора међународних докумената, у целини или делимично који су најважнији у области права детета и који су од значаја за остваривање тих права у свакој држави. Иако ће се каталог људских права увек допуњавати и следствено томе усвајати нови међународни документи, овај зборник неће застарети, већ ће евентуално доживети неко изумењено и допуњено издање за десетак година. Дотле – надамо се да ће бити од користи.

Проф. др Невена Вучковић Шаховић

I. ДОКУМЕНТИ О ЉУДСКИМ ПРАВИМА

I.1. Повеља Уједињених нација

Ми, народи Уједињених нација, решени

да спасемо будућа покољења немани рата који је већ два пут у току нашег живота нанео човечанству неописиве патње, и

да поново потврдимо веру у основна права човека, у достојанство и вредност људске личности, у равноправност људи и жена и нација великих и малих, и

да успоставимо услове под којима се могу очувати правда и поштовање обавеза које проистичу из уговора и других извора међународног права, и

да помажемо социјални напредак и побољшање животних услова у све већој слободи,

Имајући у виду те циљеве

да спроводимо трпељивост и заједно живимо у миру један с другим као добри суседи, и

да ујединимо наше снаге да бисмо одржали међународни мир и безбедност, и

да осигурамо, прихватањем начела и установљењем метода, да се оружана сила неће употребљавати сем у општем интересу, и

да се користимо међународним механизмом за подстицање привредног и социјалног напретка свих народа,

Одлучили смо да удружимо наше напоре ради постизања ових циљева,

Према томе, наше односне владе, преко представника окупљених у граду Сан Франциску, који су поднели своја пуномоћја, нађена у доброј и прописној форми, прихватиле су ову Повељу Уједињених нација и овим оснивају међународну организацију која ће бити позната под именом „Уједињене нације“.

Глава I

ЦИЉЕВИ И НАЧЕЛА

Члан 1.

Организација Уједињених нација има следеће циљеве:

1. Да очува међународни мир и безбедност и у ту сврху: да предузима ефективне колективне мере ради спречавања и отклањања свега што грози миру, и сузбијања аката агресије и других повреда мира и да оствари мирним средствима, у складу са начелима правде и међународног права, поравнање или решење међународних спорова или ситуација које би могле довести до повреде мира;
2. Да развија пријатељске односе међу нацијама, засноване на поштовању начела равноправности и самоопредељења народа, и да предузима друге одговарајуће мере за учвршћење свеопштег мира;

3. Да оствари међународну сарадњу решавањем међународних проблема привредне, социјалне, културне и хуманитарне природе, и развијањем и потстицањем поштовања права човека и основних слобода за све без разлике расе, пола, језика или вере;
4. Да буде средиште одакле ће се доводити у склад рад нација на постизању ових општих циљева.

Члан 2.

Организација Уједињених нација и њени чланови, у спровођењу циљева изложених у члану 1, радиће сходно следећим начелима:

1. Организација почива на начелу суверене једнакости свих својих чланова.
2. Сви чланови Организације испуњаваће савесно обавезе преузете по овој Повељи како би сваком од њих осигурали права и повластице које проистичу из чланства.
3. Сви чланови решаваће своје међународне спорове мирним средствима, на такав начин да међународни мир, безбедност и правда не буду доведени у опасност.
4. Сви чланови, у својим међународним односима, уздржаваће се од претње силом или од употребе силе која би била уперена против територијалног интегритета или политичке независности ма које државе или која би на ма који други начин била у супротности са циљевима Организације Уједињених нација.
5. Сви чланови пружаће Организацији Уједињених нација сваку помоћ у ма којој акцији коју би она предузела по овој Повељи, а уздржаваће се да даду помоћ ма којој држави против које је Организација Уједињених нација предузела превентивне или принудне мере.
6. Организација ће се старати да државе које нису њени чланови поступају сходно овим начелима уколико је то потребно ради одржања међународног мира и безбедности.
7. Ова Повеља не даје ни у ком погледу право Организацији Уједињених нација да се меша у питања која по својој суштини спадају у унутрашњу надлежност сваке државе, нити захтева од чланова Организације да таква питања износе на решавање према прописима ове Повеље, али ово начело неће дирати у примену принудних мера предвиђених у Глави VII.

Глава II

ЧЛАНСТВО

Члан 3

Чланови оснивачи Организације Уједињених нација су државе које, пошто су узеле учешћа на Конференцији Уједињених нација за међународну организацију у Сан Франциску или раније потписале декларацију Уједињених нација од 1 јануара 1942 године, потпишу ову Повељу и ратификују је сходно члану 110.

Члан 4.

1. Пријем у чланство Организације Уједињених нација приступачан је свим другим мирољубивим државама које приме обавезе предвиђене овом Повељом, а способне су и вољне, по оцени Организације, да извршују ове обавезе.
2. Примање ових држава у чланство Организација Уједињених нација обављаће се одлуком Генералне скупштине на препоруку Савета безбедности.

Члан 5.

Сваком члану Организације Уједињених нација против ког би Савет безбедности предузео превентивну или принудну акцију може Генерална скупштина, на препоруку Савета безбедности, обуставити вршење права и повластица чланства. Вршење ових права и повластица може Савет безбедности поново успоставити.

Члан 6.

Члана Организације Уједињених нација који би у неколико махова повредио начела изложена у овој Повељи може Генерална скупштина, на предлог Савета безбедности, искључити из Организације.

Глава III

ОРГАНИ

Члан 7.

1. Као главни органи Организације Уједињених нација установљују се: Генерална скупштина, Савет безбедности, Привредни и социјални савет, Старатељски савет, Међународни суд правде и Секретаријат.
2. Помоћни органи за које би се нашло да су потребни могу се образовати сходно прописима ове Повеље.

Члан 8.

Организација Уједињених нација неће постављати никаква ограничења у погледу права људи и жена да учествују у ма ком својству и под условима једнакости у њеним главним и помоћним органима.

Глава IV

ГЕНЕРАЛНА СКУПШТИНА

Састав

Члан 9.

1. Генерална скупштина састоји се од свих чланова Организације Уједињених нација.
2. Ниједан члан неће имати више од пет представника у Генералној скупштини.

Функције и овлашћења

Члан 10.

Генерална скупштина је овлашћена да расправља о свим питањима или предметима који спадају у оквир ове Повеље или се односе на овлашћења или функције ма ког органа предвиђеног у овој Повељи, и да по свим тим питањима и предметима, са изузетком који се помиње у члану 12, чини препоруке члановима Организације Уједињених нација или Савету безбедности, или и једном и другом.

Члан 11.

1. Генерална скупштина је овлашћена да разматра општа начела сарадње у одржању међународног мира и безбедности, подразумевајући и начела на којима почива разоружање и регулисање наоружања и да у погледу тих начела чини препоруке члановима Организације или Савету безбедности, или и једном и другом.

2. Генерална скупштина је овлашћена да расправља о свим питањима која се тичу одржања међународног мира и безбедности и која би била изнета пред њу од стране ма ког члана Организације Уједињених нација или Савета безбедности или од стране државе која није члан Организације Уједињених нација, саобразно прописима члана 35, става 2, и може, у погледу сваког таквог питања, са изузетком поменутих у члану 12, чинити препоруке заинтересованој држави или државама или Савету безбедности, или и једнима и другима. Свако питање по коме би било потребно предузети мере износиће Генерална скупштина пред Савет безбедности, било пре било после разматрања.

3. Генерална скупштина може скренути пажњу Савету безбедности на ситуације које би могле довести у опасност међународни мир и безбедност.

4. Овлашћења Генералне скупштине изложена у овом члану не ограничавају општу примену члана 10.

Члан 12.

1. Док Савет безбедности у погледу ма ког спора или ситуације врши функције које су му додељене овом Повељом, Генерална скупштина неће моћи чинити никакву препоруку у погледу тога спора или ситуације, изузев ако би то Савет безбедности затражио.

2. Генерални секретар, са пристанком Савета безбедности, обавестиће Генералну скупштину приликом сваког заседања о свим предметима који се односе на одржање међународног мира и безбедности, а о којима расправља Савет безбедности, тако исто ће обавестити Генералну скупштину или чланове Организације Уједињених нација, ако Генерална скупштина не заседава, чим Савет безбедности престане да расправља о тим предметима.

Члан 13.

1. Генерална скупштина организује проучавања и чини препоруке у циљу:

- а) унапређивања међународне сарадње на политичком пољу и потстицања поступног развитка међународног права и његове кодификације;
- б) унапређивања међународне сарадње у привредним, социјалним, културним, васпитним и здравственим областима и потпомагања остварења права човека и основних слобода за све без разлике расе, пола, језика или вере.

2. Остале одговорности функције и овлашћења Генералне скупштине у погледу предмета напред поменутих у ставу 1 (б) изложене су у Главама IX и X.

Члан 14.

Придржавајући се одредаба члана 12, Генерална скупштина је овлашћена да препоручује мере за мирно поравнање сваке ситуације, без обзира на њено порекло, за коју сматра да би могла нарушити опште благостање или пријатељске односе међу нацијама, подразумевајући и ситуације које би могле настати услед прекршаја оних одредаба ове Повеље које излажу циљеве и начела Организације Уједињених нација.

Члан 15.

1. Генерална скупштина прима и разматра годишње и специјалне извештаје Савета безбедности; ови извештаји обухватиће податке о мерама које је Савет безбедности одлучио да предузме или је предузео ради одржања међународног мира и безбедности.

2. Генерална скупштина прима и разматра извештаје других органа Уједињених нација.

Члан 16.

Генерална скупштина обављаће функције које су јој додељене по Глави XII и XIII у вези са међународним системом старатељства, подразумевајући и одобрење уговора о старатељству у погледу предела који нису обележени као стратeгиски.

Члан 17.

1. Генерална скупштина разматра и одобрава буџет Организације.
2. Трошкове Организације носе њени чланови, како то Генерална скупштина расподели.
3. Генерална скупштина разматра и одобрава све финансијске и буџетске споразуме са специјализованим установама о којима је реч у члану 57. и проверава административне буџете ових специјализованих установа у циљу чињења препорука односним установама.

Гласање

Члан 18.

1. Сваки члан Генералне скупштине има један глас.
2. Одлуке Генералне скупштине по важним питањима доносе се већином од две трећине чланова који су присутни и који гласају. У ова питања спадају: препоруке односно одржања међународног мира и безбедности, избор несталних чланова Савета безбедности, избор чланова Привредног и социјалног савета и избор чланова Старатељског савета по ставу 1 (ц) члана 86, примање нових чланова у Организацију Уједињених нација, обустава права и повластица које проистичу из чланства и искључивање чланова, питања која се односе на рад система старатељства и буџетска питања.
3. Одлуке по другим питањима, подразумевајући и одређивање накнадних категорија питања о којима ће се одлучивати већином од две трећине гласова, доносе се већином чланова који су присутни и који гласају.

Члан 19.

Члан Организације Уједињених нација који је у застоју са плаћањем свог финансијског удела Организацији неће имати право гласа у Генералној скупштини ако је износ неплаћеног удела раван износу или превазилази износ удела који је дотични члан био дужан платити за последње две пуне године. Генерална скупштина може међутим одобрити том члану да гласа, ако је убеђена да је ово пропуштање плаћања настало под условима који су ван његове контроле.

Поступак

Члан 20.

Генерална скупштина састаје се у редовна годишња заседања и у ванредна заседања, која би према приликама била потребна. Ванредна заседања сазива Генерални секретар на тражење Савета безбедности или већине чланова Организације Уједињених нација.

Члан 21.

Генерална скупштина прописује свој Пословник и бира свог Председника за свако поједино заседање.

Члан 22.

Генерална скупштина је овлашћена да образује помоћне органе које буде сматрала потребним за вршење својих функција.

Глава V

САВЕТ БЕЗБЕДНОСТИ

Састав

Члан 23.

1. Савет безбедности састоји се од 11 чланова Организације Уједињених нација: Република Кина, Француска, Савез Совјетских Социјалистичких Република, Уједињено Краљевство Велике Британије и Северне Ирске и Сједињене Америчке Државе стални су чланови савета безбедности. Генерална скупштина бира шест других чланова Организације Уједињених нација као несталне чланове Савета безбедности, водећи при том нарочито рачуна, на првом месту колико су чланови Организације Уједињених нација допринели одржању међународног мира и безбедности и другим циљевима Организације, а такође и о правичној географској расподели.
2. Нестални чланови Савета безбедности бирају се на рок од две године. При првом избору несталних чланова, међутим, тројица ће бити бирани на рок од једне године. Члан који одлази не може се одмах наново бирати.
3. Сваки члан Савета безбедности има по једног представника.

Функције и овлашћења

Члан 24.

1. Да би се осигурала брза и ефикасна акција Организације Уједињених нација, њени чланови поверавају Савету безбедности главну одговорност за одржавање међународног мира и безбедности и сагласни су да у вршењу свих својих дужности на основу ове одговорности Савет безбедности поступа у њихово име.
2. Обављајући све дужности Савет безбедности поступа у складу са циљевима и начелима Организације Уједињених нација. Посебна овлашћења дата Савету безбедности ради обављања свих дужности изложена су у Главама VI, VII, VIII и XII.
3. Савет безбедности подноси годишње и, по потреби, посебне извештаје Генералној скупштини на разматрање.

Члан 25.

Чланови Организације Уједињених нација обавезују се да ће примити и извршити одлуке Савета безбедности у складу са овом Повељом.

Члан 26.

Ради што бољег организовања и одржања међународног мира и безбедности уз што мање расипања на наоружање људских енергија и привредних добара света Савет безбедности сноси одговорност за израду, уз припомоћ Комитета војног штаба поменутог у члану 47, планова који ће бити поднесени члановима Организације Уједињених нација у циљу успостављања система о регулисању наоружања.

Гласање

Члан 27.

1. Сваки члан Савета безбедности има један глас.
2. Одлуке Савета безбедности о предметима поступка доносе се потврдним гласовима седморице чланова.
3. Одлуке Савета безбедности о свим другим предметима доносе се потврдним гласовима седморице чланова убрајајући сагласне гласове сталних чланова, под условом да се код одлука по Глави VI и става 3. члана 52. страна која се налази у спору мора уздржати од гласања.

Поступак

Члан 28.

1. Савет безбедности биће организован тако да може радити непрекидно. У том циљу, сваки члан Савета безбедности имаће увек свог представника у седишту Организације.
2. Савет безбедности одржава периодичне састанке, на којима сваки његов члан може, ако жели, бити заступљен од члана владе или другог нарочито одређеног представника.
3. Савет безбедности може одржавати састанке ван седишта Организације у местима која ће по његовој оцени најбоље олакшати његов рад.

Члан 29.

Савет безбедности може образовати помоћне органе које сматра потребним за обављање својих функција.

Члан 30.

Савет безбедности прописује свој пословник којим одређује и начин избора свог Председника.

Члан 31.

Сваки члан Организације Уједињених нација који није члан Савета безбедности може учествовати, без права гласа, у расправљању сваког питања изнесеног пред Савет безбедности кад год Савет безбедности нађе да су интереси тога члана доведени нарочито у питање.

Члан 32.

Сваки члан Организације Уједињених нација који није члан Савета безбедности или свака држава која није члан Организације Уједињених нација, ако је страна у спору о којем расправља Савет безбедности, биће позвана да учествује, без права гласа, у расправљању тог спора. Савет безбедности одредиће услове, које сматра праведним, за учествовање државе која није члан Организације Уједињених нација.

Глава VI

МИРНО РЕШАВАЊЕ СПОРОВА

Члан 33.

1. Парничне стране у ма ком спору чије би настављање могло довести у опасност међународни мир и безбедност тражиће, пре свега, решење путем преговора, анкете, посредовања, концилијације, арбитраже, судског решавања, прибегавања регионалним установама или споразумима или другим мирним средствима, према свом властитом избору.

2. Савет безбедности, кад буде сматрао потребним, позваће парничне стране да спор реше овим средствима.

Члан 34.

Савет безбедности може вршити истрагу по сваком спору или свакој ситуацији која би могла довести до међународног трвења или се изродити у спор, како би утврдио да ли настављање овог спора или ситуације доводи у опасност одржање међународног мира и безбедности.

Члан 35.

1. Сваки члан Организације Уједињених нација може скренути пажњу Савету безбедности или Генералној скупштини на сваки спор или сваку ситуацију чија је природа изложена у члану 34.
2. Држава која није члан Организације Уједињених нација може скренути пажњу Савету безбедности или Генералној скупштини на сваки спор у ком се она појављује као једна од парничних страна, под условом да прими унапред, за овај спор, обавезе мирног решавања прописане овом Повешом.
3. Рад Генералне скупштине по предметима на које јој је скренута пажња подлеже одредбама чл. 11. и 12.

Члан 36.

1. Савет безбедности може у ма ком стадијуму спора чија је природа изложена у члану 33. или ситуације исте природе препоручити одговарајуће поступке или методе поравнања.
2. Савет безбедности дужан је узети у обзир сваки поступак за решавање спора који је већ усвојен од парничних страна.
3. Кад буде чинио препоруке по овом члану, Савет безбедности такође је дужан водити рачуна да се правни спорови, по правилу, имају упућивати од парничних страна Међународном суду правде, саобразно одредбама Статута тога Суда.

Члан 37.

1. Ако парничне стране у спору чија је природа одређена у члану 33. не би успеле да спор реше средствима која се помињу у том члану, онда ће га упутити Савету безбедности.
2. Ако Савет безбедности нађе да продужење спора може стварно довести у опасност одржање међународног мира и безбедности одлучиће да ли да приступи акцији по члану 36. или да препоручи услове решења које би сматрао пригодним.

Члан 38.

Не дирајући у одредбе чл. 33. до 37, Савет безбедности може, ако све парничне стране у ма ком спору то затраже, учинити препоруке парничним странама у циљу мирног решења спора.

Глава VII

РАД У СЛУЧАЈУ ПРЕТЊЕ МИРУ, ПОВРЕДЕ МИРА И ДЕЛА НАПАДА

Члан 39.

Савет безбедности утврђује постојање ма какве претње миру, повреде мира или дела напада и чини препоруке или одлучује какве мере треба предузети саобразно чл. 41. и 42. да се одржи или успостави међународни мир и безбедност.

Члан 40.

Да би се спречило погоршање ситуације, Савет безбедности може, пре но што учини препоруку или донесе одлуку о мерама предвиђеним у члану 39, позвати заинтересоване парничне стране да се саобразе привременим мерама које сматра потребним или пожељним. Ове привремене мере неће дирати у права, захтеве или положај заинтересованих страна. Савет безбедности дужан је водити рачуна о неиспуњавању тих привремених мера.

Члан 41.

Савет безбедности је овлашћен да одлучи које ће се мере, које не повлаче употребу оружане силе, употребити ради извршења његових одлука, и може упутити позив члановима Организације Уједињених нација да се саобразе тим мерама. Ове мере могу обухватити потпун или делимичан прекид привредних односа и железничких, поморских, ваздушних, поштанских, телеграфских, радиографских и других саобраћајних веза, а и прекид дипломатских односа.

Члан 42.

Ако Савет безбедности сматра да су мере предвиђене у члану 41. недовољне или су се показале као недовољне, може предузети акцију ваздушним, поморским или сувоземним снагама потребним ради одржања или успостављања међународног мира и безбедности. Таква акција може обухватити демонстрације, блокаду и друге операције ваздушним, поморским и сувоземним снагама чланова Организације Уједињених нација.

Члан 43.

1. Сви чланови Организације Уједињених нација, у циљу да допринесу одржању међународног мира и безбедности обавезују се да ставе на расположење Савету безбедности, на његов позив и у складу са специјалним уговором или уговорима, оружане снаге, помоћ и олакшице, подразумевајући и право пролаза, потребне ради одржања међународног мира и безбедности.
2. Овај уговор или уговори одредиће бројно стање и родове снага, њихов ступањ приправности и општи распоред и природу повластица и помоћи које се имају пружити.
3. Напред поменути уговор или уговори биће предмет преговора који ће се повести што је могуће пре на иницијативу Савета безбедности. Они ће бити закључени између Савета безбедности и чланова или између Савета безбедности и група чланова Организације Уједињених нација и биће ратификовани од држава потписница сходно њиховим односним уставним поступцима.

Члан 44.

Кад Савет безбедности одлучи да употреби силу, он ће, пре но што затражи од члана који не заседава у њему да стави на расположење оружане снаге испуњујући обавезе преузете по члану 43, позвати тог члана да, ако жели, учествује у одлукама Савета безбедности, уколико се оне односе на употребу контингената оружаних снага тога члана.

Члан 45.

Да би оспособили Организацију Уједињених нација да може предузимати хитне војне мере, чланови Организације држаће у сваком моменту расположиве националне ваздухопловне контингенте за комбиновану међународну принудну акцију. Снага и ступањ приправности ових контингената и планове за њихову комбиновану акцију одредиће Савет безбедности уз припомоћ Комитета војног штаба, у границама постављеним у специјалном уговору или уговорима поменутих у члану 43.

Члан 46.

Планове за дејство оружане силе израдиће Савет безбедности уз припомоћ Комитета војног штаба.

Члан 47.

1. Образује се Комитет војног штаба као саветодавни и помоћни орган Савета безбедности по свим питањима која се односе на војне потребе Савета безбедности у сврху одржавања међународног мира и безбедности, на употребу и командовање оружаним снагама које су му стављене на расположење, на регулисање наоружања и евентуално на разоружање.
2. Комитет Војног штаба састојаће се од начелника штабова сталних чланова Савета безбедности или њихових заступника. Сваки члан Организације Уједињених нација, који није стално заступљен у Комитету, биће позван од Комитета да му се придружи кад год успешно обављање дужности Комитета захтева учествовање тога члана у његовом раду.
3. Комитет Војног штаба, који је потчињен Савету безбедности, сноси одговорност за стратегиско руковођење свим оружаним снагама стављеним на расположење Савету безбедности. Питања која се односе на командовање тим снагама биће регулисана накнадно.
4. Комитет Војног штаба, по овлашћењу Савета безбедности и после саветовања са одговарајућим регионалним установама, може образовати регионалне поткомитете.

Члан 48.

1. Мере потребне за извршење одлука Савета безбедности у циљу одржања међународног мира и безбедности предузимају сви чланови Организације Уједињених нација или само неки, како то Савет безбедности одреди.
2. Ове одлуке извршују чланови Организације Уједињених нација како непосредно, тако и дејствујући кроз одговарајуће међународне установе чији су они чланови.

Члан 49.

Чланови Организације Уједињених нација узајамно ће један другог потпомагати у извршавању мера одлучених од Савета безбедности.

Члан 50.

Ако Савет безбедности предузме превентивне или принудне мере против ма које државе, свака друга држава, била она члан Организације Уједињених нација или не, која би се нашла пред специјалним привредним проблемима искрслим услед извршења поменутих мера, има право да консултује Савет безбедности у погледу решавања тих проблема.

Члан 51.

Ова Повеља не вређа ни у ком погледу природно право на индивидуалну и колективну самоодбрану у случају оружаног напада против ма кога члана Организације Уједињених нација, док Савет безбедности не предузме потребне мере да би се одржао међународни мир и безбедност. Мере предузете од чланова Организације у вршењу права самоодбране биће одмах саопштене Савету безбедности и неће ни на који начин доводити у питање овлашћења и одговорност Савета безбедности по овој Повељи да предузме у свако доба акцију коју би сматрао потребном ради одржања или успостављања међународног мира и безбедности.

Глава VIII РЕГИОНАЛНИ УГОВОРИ

Члан 52.

1. Ова Повеља ни на који начин не искључује постојање регионалних уговора или установа чија је сврха да се баве предметима одржања међународног мира и безбедности подесним за регионалну акцију, под условом да су ти уговори или установе и њихов рад у складу са циљевима и начелима Организације Уједињених нација.
2. Чланови Организације Уједињених нација који су ступили у овакве уговоре или образовали овакве установе, учиниће сваки напор да постигну мирно решење локалних спорова на основу тих регионалних уговора или преко тих регионалних установа пре него што их изнесу пред Савет безбедности.
3. Савет безбедности потстицаће развој мирног решавања локалних спорова на основу ових регионалних уговора или преко регионалних установа било на иницијативу заинтересованих држава или на своју сопствену иницијативу.
4. Овај члан ни у ком погледу не дира у примену чл. 34. и 35.

Члан 53.

1. Савет безбедности, кад год је то целисходно, користиће се овим регионалним уговорима или установама ради предузимања принудне акције под својим руководством. Али никаква принудна акција неће бити предузета по регионалним уговорима или од регионалних установа без одобрења Савета безбедности, изузимајући мере против ма које непријатељске државе, према дефиницији става 2. овог члана, поменуто у члану 107. или предвиђене у регионалним споразумима упереним против обнављања агресивне политике од стране ма које од тих држава, све дотле док Организација не буде могла, на захтев заинтересованих влада, узети одговорност за спречавање даље агресије од тих држава.
2. Израз „непријатељска држава”, како је употребљен у ставу 1. овог члана, примењује се на сваку државу која је за време Другог светског рата била непријатељ ма ког потписника ове Повеље.

Члан 54.

Савет безбедности биће редовно и исцрпно обавештаван о предузетим или намераваним корацима по регионалним уговорима или од регионалних установа у циљу одржавања међународног мира и безбедности.

Глава IX МЕЂУНАРОДНА ПРИВРЕДНА И СОЦИЈАЛНА САРАДЊА

Члан 55.

У циљу стварања услова стабилности и благостања који су потребни ради мирних и пријатељских односа међу нацијама заснованим на поштовању начела равноправности и самоопредељења народа, Организација Уједињених нација помагаће:

- а) побољшање животних услова, пуно запослење и развитак привредног и социјалног напретка;
- б) решавање међународних привредних, социјалних, здравствених и сличних проблема и међународну културну и васпитну сарадњу; и
- в) свеопште поштовање и заштиту права човека и основних слобода за све без разлике расе, пола, језика или вере.

Члан 56.

Сви чланови Организације обавезују се да ће предузети сваку заједничку и појединачну акцију и сарадњу са Организацијом ради остварења циљева изложених члану 55.

Члан 57.

1. Поједине специјализоване установе образоване на основу међудржавних уговора које имају обимне међународне одговорности, одређене њиховим основним статутима, у привредним, социјалним, културним, васпитним, здравственим и сродним областима, биће повезане са Организацијом Уједињених нација саобразно одредбама члана 63.

2. Установе које ће на овај начин бити стављене у везу са Организацијом Уједињених нација називају се у даљем тексту ове Повеље „специјализоване установе“.

Члан 58.

Организација чини препоруке за координацију политике и активности специјализованих установа.

Члан 59.

Организација, кад год је целисходна, даје иницијативу за преговоре између заинтересованих држава ради образовања нових специјализованих установа, потребних за испуњење циљева постављених у члану 55.

Члан 60.

Одговорност за обављање функција Организације изложених у овој Глави сносиће Генералне скупштине и, под руководством Генералне скупштине, Привредни и социјални савет који у ову сврху ужива овлашћења поменута у Глави X.

Глава X

ПРИВРЕДНИ И СОЦИЈАЛНИ САВЕТ

Састав

Члан 61.

1. Привредни и социјални савет састоји се од осамнаест чланова Организације Уједињених нација које бира Генерална скупштина.

2. Под условом одредаба става 3, шесторица чланова Привредног и социјалног савета биће бирани сваке године на рок од три године. Чланови који одлазе могу се одмах наново бирати.

3. Приликом првог избора биће изабрано осамнаест чланова Привредног и социјалног савета. Рок мандата шесторице овако изабраних чланова истиче на крају прве године, а шесторице других на крају друге године, сходно прописима Генералне скупштине.

4. Сваки члан Привредног и социјалног савета има по једног представника.

Функције и овлашћења

Члан 62.

1. Привредни и социјални савет овлашћен је да врши или организује проучавања и да подноси или прима извештаје по међународним привредним, социјалним, културним, здравственим и сродним предметима

и по свим тим предметима може чинити препоруке Генералној скупштини, члановима Организације Уједињених нација и заинтересованим специјализованим установама.

2. Он је овлашћен да чини препоруке у циљу потстицања поштовања и заштите права човека и основних слобода за све.

3. Он је овлашћен да припрема предлоге конвенција ради подношења Генералној скупштини по предметима који спадају у његову надлежност.

4. Он је овлашћен да, у сагласности са правилима прописаним од Организације Уједињених нација, сазива међународне конференције по предметима који спадају у његову надлежност.

Члан 63.

1. Привредни и социјални савет овлашћен је да закључује уговоре ма са којом установом поменутом у члану 57. ради одређивања услова под којима ће дотична установа ступити у везу са Организацијом Уједињених нација. Ови уговори подлеже одобрењу Генералне скупштине.

2. Он је овлашћен да координира рад специјализованих установа путем саветовања са тим установама и препорука које ће им чинити, а и путем препорука Генералној скупштини и члановима Организације Уједињених нација.

Члан 64.

1. Привредни и социјални савет је овлашћен да предузима целисходне кораке ради добијања редовних извештаја од специјализованих установа. Он је овлашћен да са члановима Организације Уједињених нација и специјализованим установама склапа споразуме ради добијања извештаја о мерама које ће се предузети за извршење његових препорука и препорука Генералне скупштине учињених по предметима који спадају у његову надлежност.

2. Он је овлашћен да Генералној скупштини упућује своје примедбе на те извештаје.

Члан 65.

Привредни и социјални савет је овлашћен да даје обавештења Савету безбедности и да потпомаже Савет безбедности, на његов захтев.

Члан 66.

1. Привредни и социјални савет обавља функције које спадају у његову надлежност у вези са извршењем препорука Генералне скупштине.

2. Он је овлашћен да са одобрењем Генералне скупштине обавља послове на захтев чланова организације Уједињених нација или на захтев специјализованих установа.

3. Он обавља и остале функције које су побројане у другим одељцима ове Повеље или функције које би му могле бити додељене од Генералне скупштине.

Гласање

Члан 67.

1. Сваки члан Привредног и социјалног савета има један глас.

2. Одлуке Привредног и социјалног савета доносе се већином чланова који су присутни и који гласају.

Поступак

Члан 68.

Привредни и социјални савет образује комисије које ће се бавити привредним и социјалним питањима и унапређивањем права човека, као и друге комисије које би биле потребне ради обављања његових функција.

Члан 69.

Привредни и социјални савет позива сваког члана Организације Уједињених нација да учествује, без права гласа, у његовим дискусијама по сваком предмету од нарочитог интереса за тог члана.

Члан 70.

Привредни и социјални савет је овлашћен да учини све што треба како би представници специјализованих установа могли учествовати, без права гласа, у његовим расправама, као и у расправама у комисијама које су од њега образоване, а и да би његови представници могли учествовати у расправама у специјализованим установама.

Члан 71.

Привредни и социјални савет је овлашћен да закључује одговарајуће споразуме који ће му омогућити да се саветује са организацијама које немају карактер државних установа а баве се предметима његове надлежности. Ови споразуми могу бити закључени са међународним организацијама, и где год је целисходно, са националним организацијама, после саветовања са дотичним чланом Организације Уједињених нација.

Члан 72.

1. Привредни и социјални савет прописује свој пословник којим ће обухватити начин избора свог Председника.
2. Привредни и социјални савет састаје се према указаној потреби сходно свом пословнику који ће садржавати и одредбе о сазиву састанака на захтев већине чланова.

Глава XI

ДЕКЛАРАЦИЈА О НЕСАМОУПРАВНИМ ТЕРИТОРИЈАМА

Члан 73.

Чланови Организације Уједињених нација који имају или преузму одговорност за управљање територијама чији народи још нису достигли пуну меру самоуправе признају начело да су интереси становништва ових територија од првенственог значаја, и примају, као свету дужност, обавезу да унапређују у највећој могућој мери, у границама система међународног мира и безбедности, успостављеном овом Повељом, благостање становништва ових територија и у том циљу:

- а) да осигурају, уз дужно поштовање културе дотичних народа, њихов политички, привредни, социјални и васпитни напредак, праведно поступање са њима, њихову заштиту против злоупотреба;
- б) да развију самоуправу, воде рачуна о политичким тежњама народа и потпомажу их у поступном развоју њихових слободних политичких установа према посебним околностима сваке територије и њених народа и према њиховим разним степенима напретка;

- в) да учвршћују међународни мир и безбедност;
- г) да унапређују конструктивне мере развоја, да потстичу научна испитивања и сарађују једни с другима и, кад год је то целисходно, са специјализованим међународним телима, у циљу практичног остварења социјалних, привредних и научних циљева изложених у овоме члану; и
- д) да, под условима ограничења која безбедност и уставни обзири налажу, достављају редовно Генералном секретару, ради обавештења, статистичке и друге податке техничке природе, који се односе на привредне, социјалне и васпитне прилике у територијама за које су одговорни, изузимајући територије на које се примењују Главе XII и XIII.

Члан 74.

Чланови Организације Уједињених нација споразумни су такође да њихова политика према територијама на које се ова Глава примењује, иста као и у областима метрополе, мора бити заснована на општем начелу доброг суседства, водећи у пуној мери рачуна о интересима и بلاгостању осталих делова света у социјалним, привредним и трговинским предметима.

Глава XII

МЕЂУНАРОДНИ СИСТЕМ СТАРАТЕЉСТВА

Члан 75.

Организација Уједињених нација установиће, под својим руководством, међународни систем старатељства ради управљања територијама које могу бити подвргнуте овом систему накнадним појединачним уговорима и ради надзора над тим територијама. Поменуте територије називају се у даљем тексту ове Повеље „територије под старатељством“.

Члан 76.

Основна намена система старатељства, у складу са циљевима Организације Уједињених нација, изложеним у члану 1. ове Повеље, биће:

- а) да учвршћује међународни мир и безбедност;
- б) да унапређује политички, привредни, социјални и васпитни напредак становништва територија под старатељством и њихов постепени развитак у правцу самоуправе или независности како најбоље одговара специјалним околностима сваке територије и њених народа и слободно израженим жељама дотичних народа и како предвиђају одредбе појединих уговора о старатељству;
- в) да потстиче поштовање права човека и основних слобода за све без разлике расе, пола, језика или вере и да потстиче признање међузависности народа целог света;
- г) да осигура подједнако поступање у социјалним, привредним и трговинским предметима према свим члановима Организације Уједињених нација и њиховим држављанима, а такође и подједнако поступање према овим последњим у изрицању правде, не ометајући остварење напред изложених циљева и под условом одредаба члана 80.

Члан 77.

1. Систем старатељства примењује се на територије следећих категорија, које му могу бити подвргнуте по уговорима о старатељству:

- а) територије које се сада држе под мандатом;
 - б) територије које могу бити одузете од непријатељских држава као последица Другог светског рата; и
 - в) територије драговољно подвргнуте овом систему од држава одговорних за њихово управљање.
2. Питање, које ће територије у напред изложеним категоријама бити подвргнуте систему старатељства и под којим условима, биће предмет накнадног уговора.

Члан 78.

Систем старатељства неће се примењивати на територије које су постале члановима Организације Уједињених нација, међу којима ће се односи заснивати на поштовању начела суверене једнакости.

Члан 79.

Услови старатељства за сваку територију која је подвргнута систему старатељства, подразумевајући и све њихове измене и допуне, биће утврђени уговором између непосредно заинтересованих држава, убрајајући овде и мандаторску силу у случају територија које поједини чланови Организације Уједињених нација држе под мандатом, и биће одобрени како је предвиђено у чл. 83. и 85.

Члан 80.

1. Изузимајући све што би могло бити уговорено у појединачним уговорима о старатељству који ће бити закључени сходно чл. 77, 79. и 81. а којим ће поједине територије бити подвргнуте под систем старатељства и све дотле док ови уговори не буду закључени, ниједна одредба ове Главе неће се схватити као да на ма који начин мења ма која права ма које државе или ма којих народа, а ни одредбе постојећих међународних аката којих би поједини чланови Организације Уједињених нација били уговорне стране.

2. Став 1. овог члана неће се тумачити као да даје повода одуговлачењу или одлагању преговора о уговорима којима ће мандатске и друге територије бити подвргнуте под систем старатељства како је то предвиђено у члану 77, нити пак одуговлачењу или одлагању закључења поменутих уговора.

Члан 81.

Уговор о старатељству обухвата у сваком посебном случају услове под којима ће се управљати територијама под старатељством и одређује власт која ће вршити управу над овим територијама. Поменута власт, која се у даљем тексту ове Повеље назива „Управна власт“, је једна или више држава или сама Организација Уједињених нација.

Члан 82.

У сваком уговору о старатељству може се одредити стратегијска област или области које могу делимично или у целисти обухватити територију под старатељством на коју се овај уговор примењује, не дирајући ни у који посебни уговор или уговоре закључене по члану 43.

Члан 83.

1. Све функције Организације Уједињених нација које се односе на стратегиске области, подразумевајући и одобравање услова уговора о старатељству њихових измена и допуна, врши Савет безбедности.

2. Основне тежње изложене у члану 76. примењиваће се на народ сваке поједине стратегиске области.

3. Савет безбедности, придржавајући се одредаба уговора о старатељству и не дирајући у обзире безбедности, користиће се потпором Старатељског савета како би обављао оне функције Организације

Уједињених нација по систему старатељства које се односе на политичке, привредне, социјалне и васпитне предмете у дотичним стратeгиским областима.

Члан 84.

Дужност управне власти је да осигура да територија под старатељством узме удела у одржању међународног мира и безбедности. У ту сврху, управна власт може употребљавати добровољачке снаге, олакшице и помоћ од територија под старатељством ради испуњења обавеза према Савету безбедности, преузетих у овом погледу од управне власти а и ради локалне одбране и одржања реда и закона унутар територије под старатељством.

Члан 85.

1. Функције Организације Уједињених нација у односу на уговоре о старатељству за све области које нису означене као стратeгиске, подразумевајући и одобравање услова уговора о старатељству и њихових измена и допуна, врши Генерална скупштина.
2. Старатељски савет, радећи под руководством Генералне скупштине, помаже Генералну скупштину у вршењу ових функција.

Глава XIII

СТАРАТЕЉСКИ САВЕТ

Састав

Члан 86.

1. Старатељски савет сачињавају следећи чланови Организације Уједињених нација:
 - а) чланови Организације који управљају територијама под старатељством;
 - б) чланови Организација који су поменути поименично у члану 23, а који не управљају територијама под старатељством; и
 - в) онолико других чланова изабраних на рок од три године од Генералне скупштине колико је потребно да би се осигурало да укупан број чланова Старатељског савета буде подједнако подељен између чланова Организације Уједињених нација који управљају територијама под старатељством и чланова који тим територијама не управљају.
2. Сваки члан Старатељског савета одређује једно нарочито квалификовано лице да га у њему заступа.

Функције и овлашћења

Члан 87.

1. Генерална скупштина и, под њеним руководством, Старатељски савет, вршећи своју функцију, овлашћени су:
 - а) да разматрају извештаје које подноси Управна власт;
 - б) да примају петиције и да их разматрају, саветујући се са Управном влашћу;
 - в) да чине што треба за повремене посете односним територијама под старатељством, кад и како се у томе споразумеју са Управном влашћу; и
 - г) да предузимају све друге радње, саобразно одредбама уговора о старатељству.

Члан 88.

Старатељски савет израђује упитник односно политичког, привредног, социјалног и васпитног напретка становништва сваке поједине територије под старатељством, а на основу тог упитника Управна власт за сваку територију под старатељством подноси, у границама своје надлежности, годишњи извештај Генералној скупштини.

Гласање

Члан 89.

1. Сваки члан Старатељског савета има један глас.
2. Одлуке Старатељског савета доносе се већином чланова који су присутни и који гласају.

Поступак

Члан 90.

1. Старатељски савет прописује свој пословник којим ће обухватити и начин избора свог Председника.
2. Старатељски савет састаје се, према указаној потреби, сходно свом пословнику који ће садржавати и одредбу о сазиву састанака на захтев већине његових чланова.

Члан 91.

Старатељски савет, кад год је то целисходно, користиће се потпором Привредног и социјалног савета као и специјализованих установа у погледу питања којима се оне баве.

Глава XIV

МЕЂУНАРОДНИ СУД ПРАВДЕ

Члан 92.

Међународни суд правде је главни судски орган Организације Уједињених нација. Он функционише према приложеном статуту, који је израђен на основу Статута Сталног суда међународне правде, и чини саставни део ове Повеље.

Члан 93.

1. Сви чланови Организације Уједињених нација јесу *ipso facto* уговорне стране Статута Међународног суда правде.
2. Држава која није члан Организације Уједињених нација може постати уговорна страна Статута Међународног суда правде под условима које у сваком поједином случају одређује Генерална скупштина на препоруку Савета безбедности.

Члан 94.

1. Сваки члан Организације Уједињених нација обавезује се да ће се саобразити одлуци Међународног суда правде у сваком предмету у којем је он једна од спорних страна.
2. Ако ма која спорна страна у појединим предметима не изврши обавезе које на њу падају по пресуди изреченој од Суда, друга страна може се обратити Савету безбедности, који може, ако сматра потребним, учинити препоруку или одлучити мере којима ће се прибећи да би се изречена пресуда извршила.

Члан 95.

Ниједна одредба ове Повеље не спречава чланове Организације Уједињених нација да решење својих спорова поверавају другим судовима у смислу уговора који већ постоји или који ће убудуће бити закључени.

Члан 96.

1. Генерална скупштина или Савет безбедности овлашћени су да затраже од Међународног суда правде да да саветодавно мишљење по сваком правном питању.
2. Други органи Организације Уједињених нација и специјализоване установе, које Генерална скупштина може на то у свако доба овластити, могу такође тражити саветодавно мишљење од Суда по правним питањима која би искрсла у оквиру њихове активности.

Глава XV

СЕКРЕТАРИЈАТ

Члан 97.

Секретаријат се састоји од Генералног секретара и особља потребног Организацији. Генералног секретара именује Генерална скупштина на препоруку Савета безбедности. Он је главни административни службеник организације.

Члан 98.

Генерални секретар дела у том својству на свим састанцима Генералне скупштине, Савета безбедности, Привредног и социјалног савета и Старатељског савета, а обавља и све остале дужности које би му ови органи поверили. Генерални секретар подноси Генералној скупштини годишњи извештај о раду Организације.

Члан 99.

Генерални секретар може скренути пажњу Савету безбедности на свако питање које по његовом мишљењу може довести у опасност одржање међународног мира и безбедности.

Члан 100.

1. У вршењу својих дужности Генерални секретар и особље Организације неће тражити или примати инструкције ни од које владе нити пак од које друге власти изван Организације Уједињених нација. Они ће се уздржавати од сваког рада који не би био подударан са њиховим положајем међународних чиновника одговорних једино Организацији.
2. Сваки члан Организације Уједињених нација обавезује се да ће поштовати искључиво међународни карактер дужности Генералног секретара и особља организације и да неће покушавати да на њих утиче у отправљању ових дужности.

Члан 101.

1. Особље поставља Генерални секретар, према правилницима које прописује Генерална скупштина.
2. Потребно особље биће додељено на стални рад Привредном и социјалном савету и Старатељском савету и, уколико је потребно, другим органима Организације Уједињених нација. Ово особље биће саставни део Секретаријата.

3. Приликом постављења особља и одређивања услова службе узеће се првенствено у обзир потреба да се обезбеди највећи ступањ марљивости, спреме и личних особина. Потребна пажња обратиће се на важност регрутовања особља на најширој могућој географској основи.

Глава XVI

РАЗНЕ ОДРЕДБЕ

Члан 102.

1. Сваки уговор и сваки међународни споразум који је био закључен од ма ког члана Организације Уједињених нација, пошто ова Повеља ступи на снагу, биће, чим буде могуће, регистрован у Секретаријату и од њега објављен.
2. Ниједна уговорна страна ма ког таквог уговора или међународног споразума, који није регистрован сходно одредбама става 1. овог члана, не може се позивати на тај уговор или споразум ни пред којим органом Организације Уједињених нација.

Члан 103.

У случају неподударности између обавеза чланова Организације Уједињених нација по овој Повељи и њихових обавеза по ма ком другом међународном споразуму, њихове обавезе по овој Повељи биће меродавне.

Члан 104.

Организација ужива на територији сваког свог члана правну способност потребну за вршење својих циљева.

Члан 105.

1. Организација ужива на територији сваког свог члана повластице и имунитет потребан за постигнуће својих циљева.
2. Представници чланова Организације Уједињених нација и чиновници Организације уживају на сличан начин повластице и имунитет потребан за независно вршење својих функција у вези са Организацијом.
3. Генерална скупштина може чинити препоруку у циљу одређивања свих појединости које се односе на примену ст. 1. и 2. овог члана, или у ту сврху предложити конвенције члановима Организације Уједињених нација.

Глава XVII

ПРЕЛАЗНЕ ОДРЕДБЕ О БЕЗБЕДНОСТИ

Члан 106.

Док не ступе на снагу поједини посебни уговори поменути у члану 43, који по мишљењу Савета безбедности пружају Савету безбедности могућност да отпочне вршење својих дужности по члану 42, потписници Декларације четири нације, од 30 октобра 1943 године, у Москви, и Француска, приступиће, саобразно одредбама става 5. ове Декларације, међусобном саветовању и, по потреби, саветовању са другим члановима Организације Уједињених нација у циљу предузимања заједничке акције, у име Организације, која би била потребна ради одржања међународног мира и безбедности.

Члан 107.

Ниједна одредба ове Повеље не обеснажава нити спречава акцију у односу на ма коју државу која је за време Другог светског рата била непријатељ ма које државе потписнице ове Повеље, предузету или одобрену, као последицу тог рата од влада које носе одговорност за ту акцију.

Глава XVIII ИЗМЕНЕ И ДОПУНЕ

Члан 108.

Измене и допуне ове Повеље ступају на снагу за све чланове Организације Уједињених нација кад буду изгласане од две трећине чланова Генералне скупштине и ратификоване од две трећине чланова Организације Уједињених нација, убрајајући све сталне чланове Савета безбедности, саобразно њиховим уставним поступцима.

Члан 109.

1. У циљу ревизије ове Повеље може се одржати Генерална конференција чланова Организације Уједињених нација на дан и у месту који ће се утврдити гласовима већине од две трећине чланова Генералне скупштине и гласовима ма којих седморице чланова Савета безбедности. Сваки члан Организације Уједињених нација имаће један глас на тој Конференцији.
2. Све измене ове Повеље које Конференција препоручи већином од две трећине ступају на снагу кад буду ратификоване од две трећине чланова Организације Уједињених нација, убрајајући све сталне чланове Савета безбедности, саобразно са њиховим уставним поступцима.
3. Ако ова Конференција не буде одржана пре десетог годишњег заседања Генералне скупштине по ступању у живот ове Повеље, предлог за сазив такве Конференције биће стављен на дневни ред тог заседања Генералне скупштине и Конференција ће се одржати ако то буде одлучено већином гласова Генералне скупштине и гласовима седморице ма којих чланова Савета безбедности.

Глава XIX РАТИФИКАЦИЈА И ПОТПИС

Члан 110.

1. Ова Повеља биће ратификована од држава потписница саобразно њиховим односним уставним поступцима.
2. Ратификације биће депоноване код владе Сједињених Америчких Држава која ће по сваком извршеном депоновању извести све државе потписнице као и Генералног секретара Организације Уједињених нација кад он буде именован.
3. Ова Повеља ступа на снагу по депоновању ратификација Републике Кине, Француске, Савеза Совјетских Социјалистичких Република, Уједињене Краљевине Велике Британије и Северне Ирске, Сједињених Америчких Држава и већине осталих држава потписница. Протокол о депонованим ратификацијама биће затим састављен од владе Сједињених Америчких Држава која ће га, у препису, доставити свим државама потписницама.
4. Државе потписнице ове Повеље, које је ратификују пошто је она већ ступила на снагу, постају чланови оснивачи Организације Уједињених нација на дан депоновања својих односних ратификација.

Члан 111.

Ова Повеља, чији су кинески, француски, руски, енглески и шпански текст подједнако пуноважни, остаће депонована у архивама владе Сједињених Америчких Држава. Прописно оверени преписи биће достављени од те владе владама осталих држава потписница.

У ПОТВРДУ ЧЕГА представници влада Уједињених нација потписали су ову Повељу.

РАЂЕНО у граду Сан Франциску, двадесет шестог јуна хиљаду девет стотина четрдесет пете године.

СТАТУТ МЕЂУНАРОДНОГ СУДА ПРАВДЕ

Члан 1[с]

Међународни суд правде, установљен Повељом Уједињених нација као главни судски орган Организације Уједињених нација биће образован и радиће сходно одредбама овога Статута.

Глава I

УСТРОЈСТВО СУДА

Члан 2[с]

Суд се састоји од колегијума независних судија, изабраних без обзира на њихову народност између лица са високим моралним особинама, која имају све услове који се траже у њиховим односним земљама за постављење на највиша судска звања или су правници познати по својој стручности у међународном праву.

Члан 3[с]

1. Суд сачињавају петнаест чланова од којих само по један може бити држављанин једне исте државе.
2. Лице за које би се могло претпоставити да је држављанин две државе, сматраће се да је држављанин оне државе у којој оно обично врши своја грађанска и политичка права.

Члан 4[с]

1. Чланове Суда бира Генерална скупштина и Савет безбедности са листе лица предложених од националних група Сталног арбитражног суда, саобразно следећим одредбама.
2. Што се тиче чланова Организације Уједињених нација који нису заступљени у Сталном арбитражном суду, кандидате предлажу националне групе које су у ту сврху одређене од њихових влада под истим условима који су прописани за чланове Сталног арбитражног суда по члану 44. Хашке конвенције о мирном решавању међународних спорова од 1907 године.
3. Услове, под којима држава која је уговорна страна овог Статута али није члан Организације Уједињених нација и може учествовати у избору чланова Суда, одређује, ако нема никаквих нарочитих споразума, Генерална скупштина на препоруку Савета безбедности.

Члан 5[с]

1. Најмање три месеца пре дана избора, Генерални секретар Организације Уједињених нација обраћа се писмено члановима Сталног арбитражног суда, који припадају државама уговорним странама овог Статута, као и члановима националних група одређеним саобразно ставу 2. члана 4, позивајући их да у одређеном року приступе, преко националних група, предлагању лица која су у могућности да се приме дужности члана Суда.

2. Ниједна група не може предложити више од 4 лица, од којих највише двојицу своје народности. Ни у ком случају не може ниједна група предложити више кандидата но што износи двоструки број места које треба попунити.

Члан 6[с]

Препоручује се да се свака национална група, пре но што приступи предлагању кандидата, посаветује са највишим судом, правним факултетима и правним школама у својој земљи и са националним академијама и националним подружницама међународних академија које се баве проучавањем права.

Члан 7[с].

1. Генерални секретар саставља по азбучном реду листу овако предложених лица; само ова лица могу бити бирана, изузимајући једино случај предвиђен у ставу 2. члана 12.
2. Генерални секретар саопштава ову листу Генералној скупштини и Савету безбедности.

Члан 8[с]

Генерална скупштина и Савет безбедности приступају избору чланова Суда независно један од другог.

Члан 9[с]

Приликом сваког избора бирачи ће водити рачуна не само да лица која се бирају имају лично потребне услове, већ и да у колегиуму као целини буду заступљени главни облици цивилизације и основни правни системи света.

Члан 10[с]

1. Сматраће се изабраним они кандидати који добију апсолутну већину гласова у Генералној скупштини и Савету безбедности.
2. Приликом гласања у Савету безбедности, било за избор судија било за именовање чланова комисије поменуте у члану 12, неће се правити никаква разлика између сталних и несталних чланова Савета безбедности.
3. У случају да више од једног држављанина једне исте државе добију апсолутну већину гласова како у Генералној скупштини тако и у Савету безбедности сматраће се изабраним само онај који је старији по годинама.

Члан 11[с]

Ако после прве седнице одржане у циљу избора једно или више места остане непопуњено, одржаће се друга а, по потреби, и трећа седница.

Члан 12[с]

1. Ако после треће седнице једно или више места остану још увек непопуњена, може се у свако доба, на тражење било Генералне скупштине било Савета безбедности, образовати заједничка комисија од шест чланова с тим да тројицу именује Генерална скупштина а тројицу Савет безбедности са циљем да за свако непопуњено место изабере апсолутном већином гласова по једно лице чије ће се име затим доставити Генералној скупштини и Савету безбедности на посебно усвојење.

2. Ако се заједничка комисија једногласно споразуме у погледу ма ког лица које испуњава потребне услове, ово лице се може унети у њену листу чак и ако није било увршћено у листу предложених кандидата о којима је реч у члану 7.

3. Ако је заједничка комисија уверена да се у погледу избора не може споразумети, онда они чланови Суда који су већ изабрани приступају попуњавању празних места у року који одреди Савет безбедности, избором кандидата који су добили гласове било у Генералној скупштини било у Савету безбедности.

4. У случају подједнаке поделе гласова међу судијама, одлучује глас најстаријег судије.

Члан 13[с]

1. Чланови Суда бирају се на девет година и могу бити поново бирани, међутим, што се тиче судија који су изабрани приликом првог избора, мандати петорице судија истичу на крају треће године, а мандати друге петорице на крају шесте године.

2. Судије чији мандати истичу на крају напред поменутих почетних периода од три односно шест година бирају се коцком, коју извлачи Генерални секретар одмах по завршетку првог избора.

3. Чланови Суда наставиће да обављају своје дужности док њихова места не буду попуњена. Чак и кад су попуњена, они ће привести крају све предмете по којима су рад започели.

4. У случају оставке члана Суда, оставка се упућује Председнику Суда ради доставе Генералном секретару Организације. Овим последњим саопштењем место се упражњује.

Члан 14[с]

Упражњена места попуњавају се на исти начин који је прописан за први избор, под условом следеће одредбе: позиве о којима је реч у члану 5. упућује Генерални секретар Организације у року од месец дана после упражњења места а датум избора утврђује Савет безбедности.

Члан 15[с]

Члан Суда који је изабран да замени члана чији мандат није истекао остаје у функцији до истека преосталог рока свог претходника.

Члан 16[с]

1. Ниједан члан Суда не може вршити никакве политичке или административне функције, нити се прихватити ма каквог другог занимања професионалне природе.

2. У случају сумње одлучује Суд.

Члан 17[с]

1. Ниједна члан Суда не може радити као повереник, правни саветник или адвокат ни у којем предмету.

2. Ниједан члан Суда не може учествовати у доношењу одлуке по ма ком предмету у ком је он раније узео удела као повереник, правни саветник или адвокат једне парничне стране или као члан националног или међународног суда, или истражне комисије, или у ма ком другом својству.

3. У случају сумње одлучује Суд.

Члан 18[с]

1. Ниједан члан Суда не може бити отпуштен, сем ако је по једногласном мишљењу осталих чланова престао да испуњава потребне услове.

2. Секретар Суда о томе званично обавештава Генералног секретара Организације.
3. Овим саопштењем се место упражњује.

Члан 19[с]

Кад врше своје судске функције, чланови Суда уживају дипломатске привилегије и имунитете.

Члан 20[с]

Пре но што ступи на дужност, сваки члан Суда даје на јавној седници свечану изјаву да ће своје функције вршити непристрасно и савесно.

Члан 21[с]

1. Суд бира Председника и ПотПредседника на три године; они могу бити поново изабрани.
2. Суд именује свог Секретара и врши постављање и других потребних службеника.

Члан 22[с]

1. Седиште Суда биће у Хагу. Ова одредба међутим не спречава Суд да заседава и врши своје функције и у другим местима, кад год нађе за пожељно.
2. Председник и Секретар бораве у седишту Суда.

Члан 23[с]

1. Суд заседава стално, изузев за време судских ферија, чије време и трајање одређује Суд.
2. Чланови Суда имају право на повремена отсуства чије време и трајање одређује Суд, имајући у виду удаљеност између Хага и дома сваког судије.
3. Чланови Суда дужни су да буду стално на расположењу Суда, сем кад су на отсуству или су спречени да присуствују услед болести или других озбиљних разлога које морају уредно оправдати Председнику.

Члан 24[с]

1. Ако из нарочитих разлога члан Суда сматра да не треба да учествује у решавању појединих предмета, он о том обавештава Председника.
2. Ако Председник сматра да због нарочитог разлога један члан Суда не треба да учествује у решавању појединих предмета, он о том обавештава дотичног члана.
3. Ако у ма ком таквом случају дође до неслагања између члана и Председника Суда, о том решава Суд својом одлуком.

Члан 25[с]

1. Суд заседава у пуном саставу сем кад је друкчије предвиђено у овом Статуту.
2. Пословником Суда може се дозволити да један или више судија, према постојећим околностима и по узастопном реду, буду ослобођени дужности суђења, под условом да се тиме број судија расположивих за образовање Суда не смањи испод једанаест.
3. За образовање Суда довољан је кворум од девет судија.

Члан 26[с]

1. Суд може с времена на време образовати једно или више одељења од тројице или више судија, према одлуци Суда, која ће се бавити одређеним категоријама предмета, на пример предмета који се односе на питања рада и транзита и саобраћаја.
2. Суд може у свако доба образовати једно одељење које ће се бавити једним одређеним предметом. Суд, у споразуму са парничним странама, одређује број који ће сачињавати ово одељење.
3. Одељења расправљају и решавају предмете о којима је реч у овом члану ако то парничне стране захтевају.

Члан 27[с]

Пресуда коју доноси ма које одељење предвиђено у чл. 26. и 29. сматра се изреченом од Суда.

Члан 28[с]

Са престанком парничних страна, одељења предвиђена у чл. 26. и 29. могу заседавати и вршити своје функције и у другим местима сем Хага.

Члан 29[с]

У циљу бржег обављања посла, Суд ће сваке године образовати једно одељење од пет судија које ће бити овлашћено да на захтев парничних страна расправља и решава предмет по кратком поступку. Поред тога, изабраће се двојица судија који ће замењивати судију спреченог да заседава.

Члан 30[с]

1. Суд одређује правила по којима ће обављати своје функције, а нарочито правила која се односе на његов поступак.
2. Правилима Суда могу се предвидети приседници, који заседавају у Суду или ма ком његовом одељењу без права гласа.

Члан 31[с]

1. Судије народности сваке парничне стране у предмету који се налази пред Судом задржавају право да учествују у раду Суда у том предмету.
2. Ако Суд уврсти у веће судију народности једне од парничних страна, свака друга парнична страна је овлашћена да одреди једно лице које ће заседавати као судија. Избор овог лица извршиће се првенствено између лица која су била предложена као кандидати саобразно чл. 4. и 5.
3. Ако Суд у већу нема ниједног судије народности парничних страна, свака од њих може приступити избору по једног судије на начин предвиђен у ставу 2. овог члана.
4. Одредбе овог члана примењују се на предмете о којима је реч у чл. 26. и 29. У тим случајевима Председник Суда затражиће од једног или, по потреби, двојице чланова Суда који сачињавају одељење да уступе место члановима Суда народности заинтересованих парничних страна и, ако ових нема или су спречени да присуствују, судијама нарочито изабраним од парничних страна.
5. Ако више парничних страна заступају исти интерес оне ће се, ради примене горње одредбе, рачунати само као једна парнична страна. У случају сумње одлучује Суд.
6. Судије које се бирају према ст. 2, 3. и 4. овог члана морају испуњавати услове који се траже по чл. 2, 17 (став 2), 20. и 24. овог Статута. Они у доношењу одлука учествују потпуно равноправно са осталим судијама.

Члан 32[с]

1. Сваки члан Суда прима годишњу плату.
2. Председник Суда прима посебним годишњи додатак.
3. Председник Суда прима нарочити додатак за сваки дан кад врши дужност Председника Суда.
4. Судије изабране по члану 31. који нису чланови Суда примају накнаду за сваки дан кад врше своје функције.
5. Плате, додатке и накнаде одређује Генерална скупштина с тим да се не могу смањивати за време трајања службе.
6. Плату Секретара Суда одређује Генерална скупштина на предлог Суда.
7. Правилником Генералне скупштине одређују се услови под којима се члановима и Секретару Суда дају пензије, као и услови под којима чланови и Секретар Суда добијају накнаду путних трошкова.
8. Предње плате, додаци и накнаде ослобођавају се свих пореза.

Члан 33[с]

Трошкове Суда сноси Организација Уједињених нација на начин како одреди Генерална скупштина.

Глава II

НАДЛЕЖНОСТ СУДА

Члан 34[с]

1. Само државе могу се појављивати пред Судом као спорне стране.
2. Придржавајући се одредаба свог пословника и саобразно тим одредбама, Суд може тражити од јавних међународних организација пригодна обавештења по предметима који се налазе пред њим и примаће иста таква обавештења која би му поменути организације достављале по властитој иницијативи.
3. Кад год се у ма ком предмету који се налази пред Судом ради о тумачењу основних статута појединих јавних међународних организација или појединих међународних конвенција закључених на основу поменутих статута, Секретар Суда о том извештава дотичну јавну међународну организацију и доставља јој препис целокупног писменог поступка.

Члан 35[с]

1. Суд је приступачан државама које су уговорне стране овог Статута.
2. Услове под којима ће Суд бити приступачан осталим државама одређује Савет безбедности, придржавајући се специјалних одредаба садржаних у пуноважним уговорима, али ни у ком случају ови услови не смеју ставити спорне стране у неједнак положај пред Судом.
3. Кад је држава која није члан Организације Уједињених нација страна у спору, Суд утврђује суму коју та држава сноси у трошковима Суда. Ова одредба не примењује се ако дотична држава већ сноси део трошкова Суда.

Члан 36[с]

1. Надлежност Суда простира се на све предмете које му спорне стране поднесу и на све случајеве који су изрично предвиђени у Повељи Уједињених нација или у пуноважним уговорима или конвенцијама.

2. Државе које су уговорне стране овог Статута могу у свако доба изјавити да признају, као обавезну *ipso facto* без икаквих посебних уговора, наспрам сваке друге државе која прими исту обавезу, надлежност Суда по свим правним споровима који се односе на:

- а) тумачење уговора;
- б) свако питање међународног права;
- в) постојање сваке чињенице које, ако би се утврдиле, сачињавају повреду једне међународне обавезе;
- г) природу или обим дужне отштете за повреду једне међународне обавезе.

3. Напред поменуте изјаве могу се учинити безусловно или под условом реципроцитета од стране извесног броја држава или од стране извесних одређених држава, или за извесно време.

4. Ове изјаве депонују се код Генералног секретара Организације Уједињених нација који их доставља у препису уговорним странама овог Статута и Секретару Суда.

5. Изјаве учињене по члану 36. Статута Сталног суда међународне правде које су још увек пуноважне сматрају се међу уговорним странама овог Статута, као прихватање обавезне надлежности Међународног суда правде док им не истекне рок и сходно њиховим одредбама.

6. У случају спора да ли је Суд надлежан меродавна је одлука Суда.

Члан 37[с]

Кад год поједини пуноважни уговори или конвенције предвиђају изношење спорова пред судове које је имало образовати Друштво народа или пред Стални суд међународне правде, предмет се упућује Међународном суду правде, уколико се тиче уговорних страна овог Статута.

Члан 38[с]

1. Суд чија је дужност да своје одлуке по споровима који му се упућују доноси саобразно међународном праву, примењује:

- а) међународне конвенције, било опште било посебне, које постављају правила изрично призната од парничних држава;
- б) међународни обичај као доказ опште праксе признате за право;
- в) општа правна начела призната од цивилизованих нација;
- г) придржавајући се одредаба члана 59, судске одлуке и доктрину најпозванијих стручњака из области јавног права разних народа као помоћно средство за одређивање правних правила.

2. Овом одлуком не дира се у овлашћење Суда да решава *ex equo et bono* ако спорне стране на то пристају.

Глава III ПОСТУПАК

Члан 39[с]

1. Службени језици Суда јесу француски и енглески. Ако су спорне стране споразумне да се предмет решава на француском, пресуда се изриче на француском језику. Ако су спорне стране споразумне да се предмет решава на енглеском, пресуда се изриче на енглеском језику.

2. У отсуству споразума односно језика којим ће се служити свака спорна страна може у пледирању употребљавати језик који хоће, с тим да Суд изриче пресуду на француском и енглеском. У овом случају Суд у исто време одређује који ће од ова два текста бити меродаван.
3. На тражење ма које спорне стране, Суд одобрава употребу и другог језика сем француског или енглеског.

Члан 40[с]

1. Предмети се, према случају, износе пред Суд било саопштавањем компромиса било писменом тужбом која се подноси Секретару Суда. У оба случаја предмет спора и спорне стране морају бити назначени.
2. Секретар Суда саопштава тужбу одмах свим заинтересованим.
3. Он о том такође обавештава, преко Генералног секретара, чланове Организације Уједињених нација, као и друге државе које имају право да се појављују пред Судом.

Члан 41[с]

1. Суд је овлашћен да одреди, ако сматра да то постојеће околности изискују, које мере за обезбеђење права сваке спорне стране треба привремено предузети.
2. У очекивању коначне пресуде, поменуте предложене мере саопштавају се одмах спорним странама и Савету безбедности.

Члан 42[с]

1. Спорне стране заступају њихови повереници.
2. Њима могу пред судом помагати правни саветници или адвокати.
3. Повереници, правни саветници и адвокати страна које се налазе у спору пред Судом уживају повластице и имунитете потребне за независно обављање својих дужности.

Члан 43[с]

1. Поступак се састоји од два дела: писменог и усменог.
2. Писмени поступак обухвата саопштавање Суду и спорним странама тужби, одговора на тужбу и, по потреби, даљих одговора, као и свих доказних поднесака и списа.
3. Ово саопштавање врши се преко Секретара Суда по реду и у роковима како Суд одреди.
4. Оверен препис сваке исправе поднете од једне спорне стране саопштава се другој спорној страни.
5. Усмени поступак обухвата саслушавање пред Судом сведока, вештака, повереника, правних саветника и адвоката.

Члан 44[с]

1. За свако саопштење другим лицима, сем повереницима, правним саветницима или адвокатима, Суд се обраћа непосредно влади државе на чијој територији саопштење врши.
2. Исто тако поступа се и кад треба приступити прибављању доказних средстава на лицу места.

Члан 45[с]

1. Расправом руководи Председник Суда, а ако је он спречен онда ПотПредседник Суда, ако су спречени и један и други, најстарији присутни судија.

Члан 46[с]

1. Расправа у Суду је јавна, сем ако Суд друкчије одлучи или ако обе спорне стране затраже да се приступ публици не дозволи.

Члан 47[с]

1. О свакој расправи води се записник који потписују Секретар и Председник Суда.
2. Само овај записник је правноваљан.

Члан 48[с]

Суд издаје наређења за вођење спора, одређује форму и рокове у којима свака спорна страна мора дати своју завршну реч и предузима све мере које су у вези са доказним поступком.

Члан 49[с]

Суд може, чак и пре но што расправа започне, захтевати од повереника да поднесу сваку исправу и пружи свако објашњење. Сваки случај одбијања констатује се записнички.

Члан 50[с]

Суд може у свако доба сваком лицу, телу, канцеларији, комисији или другој организацији коју он одреди поверити вршење истраге или вештачења.

Члан 51[с]

За време расправе, сведоцима или вештацима постављају се питања која су од интереса за спор, под условима које Суд одређује према свом пословнику поменутом у члану 30.

Члан 52[с]

Пошто Суд прими доказе и сведоџбе о роковима који су утврђени у ту сврху, он може одбити да прими свака даља усмена и писмена сведочења која би једна спорна страна желела да поднесе, сем ако друга спорна страна на то пристаје.

Члан 53[с]

1. Кад год се једна спорна страна не појави пред Судом или пропусти да заступа своју ствар, друга спорна страна може позвати Суд да донесе пресуду у корист њеног тражења.
2. Пре но што ово учини Суд се мора уверити не само да је он надлежан саобразно чл. 36. и 37. већ исто тако и да је тражење засновано на чињеницама и праву.

Члан 54[с]

1. Пошто су повереници, правни саветници и адвокати под руководством Суда завршили излагање свог случаја Председник Суда објављује да је расправа завршена.
2. Суд се повлачи ради већања.
3. Већање Суда јесте и остаје тајно.

Члан 55[с]

1. Суд доноси одлуке већином присутних судија.
2. У случају поделе гласова, одлучује глас Председника Суда или судије који га заступа.

Члан 56[с]

1. Пресуда мора бити образложена.
2. Она мора садржавати имена судија који су учествовали у доношењу одлуке.

Члан 57[с]

Ако пресуда у целини или делимично не изражава једногласно мишљење судија, сваки судија има право да одвојено мишљење.

Члан 58[с]

Пресуду потписују Председник и Секретар Суда. Она се проглашује на јавној седници пошто су повереници о том прописно обавештени.

Члан 59[с]

Одлука Суда обавезна је само за спорне стране и за случај на који се односи.

Члан 60[с]

Одлука је коначна и без призива. У случају спора по питању значења и обима пресуде, Суд даје тумачење на захтев ма које парничне стране.

Члан 61[с]

1. Ревизија пресуде може се тражити само ако се открије таква чињеница која би могла бити одлучујућа чињеница која приликом изрицања пресуде није била позната Суду нити спорној страни која ревизију тражи, под условом да непознавање ове чињенице није последица немарности.
2. Поступак за ревизију отвара се одлуком Суда којом се изрично констатује постојање нове чињенице, признаје да она по свом карактеру чини спор подложним ревизији и изјављује да је захтев прихватљив по том основу.
3. Суд може захтевати да се одредбе пресуде изврше пре но што одобри поступак за ревизију.
4. Захтев за ревизију мора се учинити најдаље у року од шест месеци по открићу нове чињенице. Никакав захтев за ревизију не може се учинити по истеку десет година од дана пресуде.

Члан 62[с]

1. Ако једна држава сматра да неки њен правни интерес може бити доведен у питање у извесном спору, она је овлашћена да Суду упути молбу за одобрење да се у спор умеша.
2. О тој молби одлучује Суд.

Члан 63[с]

1. Кад год се ради о тумачењу једне конвенције чије су уговорне стране не само државе које су у овом предмету непосредно заинтересоване већ и друге државе, Секретар Суда дужан је да о том одмах обавести све ове државе.
2. Свака држава која прими ово обавештење има право да се у поступак умеша, али ако се овим правом послужи, онда је и за њу обавезно тумачење које буде дато судском пресудом.

Члан 64[с]

Ако Суд друкчије не одреди свака спорна страна сноси своје трошкове.

Глава IV

САВЕТОДАВНО МИШЉЕЊЕ

Члан 65[с]

1. Суд може давати саветодавна мишљења по сваком правном питању на тражење ма које установе која је по Повељи Уједињених нација овлашћена да такво мишљење тражи.
2. Питања по којима се тражи саветодавно мишљење Суда износи се пред Суд писменим тражењем, које мора садржавати тачне податке о питању по ком се мишљење тражи и мора бити пропраћено свим исправама које би могле разјаснити то питање.

Члан 66[с]

1. Секретар ће о тражењу саветодавног мишљења обавестити одмах све државе, које имају право да се појављују пред судом.
2. Секретар исто тако путем посебног и непосредног саопштења обавештава сваку државу која има право да се појављује пред судом или сваку међународну организацију, за коју Суд, или, ако Суд не заседава његов Председник, сматра да може пружити обавештења по том питању, да је Суд спреман да, у року који одређује Председник, прими њихове писмене изјаве или да на јавној седници, која ће се одржати у ту сврху, саслуша њихове усмене изјаве у вези са овим питањем.
3. Ако ма која од тих држава које имају право да се појављују пред Судом не би примила посебно саопштење поменуто у ставу 2. овог члана, таква држава може изразити жељу да поднесе писмену изјаву или да буде саслушана; о том Суд одлучује.
4. Државама и установама које даду писмену или усмене изјаве, или и једне и друге, биће дозвољено да учине своје примедбе на изјаве које даду друге државе или организације у облику, обиму и року, који ће у сваком поједином случају одредити Суд или, ако Суд не заседава, његов Председник. У ту сврху, Секретар Суда благовремено саопштава све писмене изјаве свакој држави или организацији која је дала сличне изјаве.

Члан 67[с]

Суд проглашује своја саветодавна мишљења на јавној седници, о чему претходно морају бити обавештени Генерални секретар и представници држава, чланица Организације Уједињених нација, као и представници других држава и међународних организација које су непосредно заинтересоване.

Члан 68[с]

У вршењу својих саветодавних дужности Суд ће се исто тако руководити одредбама овог Статута које се односе на решавање спорова, уколико буде сматрао да има места њиховој примени.

Глава V

ИЗМЕНЕ И ДОПУНЕ

Члан 69[с]

Измене и допуне овог Статута вршиће се по истом поступку који је предвиђен за измене и допуне Повеље Уједињених нација, придржавајући се, међутим, одредаба које би Генерална скупштина, на препоруку Савета безбедности, усвојила у погледу учешћа држава, које су уговорне стране овог Статута али нису чланице Организације Уједињених нација.

Члан 70[с]

Суд има право да предлаже допуне и измене овог Статута које сматра потребним, путем писмених саопштења Генералном секретару, ради разматрања саобразно одредбама члана 69.

(Следују потписи представника: Кине, Савеза Совјетских Социјалистичких Република, Уједињене Краљевине Велике Британије и Северне Ирске, Сједињених Америчких Држава, Француске, Аргентине, Аустралије, Краљевине Белгије, Боливије, Бразилије, Бјелоруске Совјетске Социјалистичке Републике, Канаде, Чиле, Колумбије, Костарике, Кубе, Чехословачке, Данске, Доминиканске Републике, Еквадора, Египта, Салвадора, Етиопије, Грчке, Гватемале, Хаити, Хондураса, Индије, Ирана, Ирака, Либерије, Великог Војводства Луксембурга, Мексика, Низоземске Краљевине, Новог Зеланда, Никарагуе, Краљевине Норвешке, Панаме, Парагваја, Перуа, Филипинске Заједнице, Сауди Арабије, Сирије, Турске, Украјинске Совјетске Социјалистичке Републике, Јужно-Афричке Уније, Уругваја, Венцуеле и Југославије. Остављено је празно место за накнадни потпис у име Пољске.)

1.2. Универзална декларација о људским правима³

Члан 1.

Сва људска бића рађају се слободна и једнака у достојанству и правима. Она су обдарена разумом и свешћу и треба једни према другима да поступају у духу братства.

Члан 2.

Сваком припадају сва права и слободе проглашене у овој Декларацији без икаквих разлика у погледу расе, боје, пола, језика, вероисповести, политичког или другог мишљења, националног или друштвеног порекла, имовине, рођења или других околности. Даље, неће се правити никаква разлика на основу политичког, правног или међународног статуса земље или територије којој неко лице припада, било да је она независна, под старатељством, несамоуправна, или да јој је сувереност на ма који други начин ограничена.

Члан 3.

Свако има право на живот, слободу и безбедност личности.

Члан 4.

Нико се не сме држати у ропству или потчињености: ропство и трговина робљем забрањени су у свим облицима.

Члан 5.

Нико се не сме подвргнути мучењу или свирепом, нечовечном или понижавајућем поступку или кажњавању.

Члан 6.

Свако има право да свуда буде признат као правни субјект.

³ Види <<http://www.ohchr.org>> где је текст Универзалне декларације о људским правима на више од 300 различитих језика.

Члан 7.

Сви су пред законом једнаки и имају право без икакве разлике на подједнаку заштиту закона. Сви имају право на једнаку заштиту против било какве дискриминације којом се крши ова Декларација и против сваког подстицања на овакву дискриминацију.

Члан 8.

Свако има право на делотворни правни лек пред надлежним националним судовима против дела којима се крше основна права која су му призната уставом или законима.

Члан 9.

Нико не сме бити произвољно ухапшен, притворен, нити протеран.

Члан 10.

Свако има потпуно једнако право на правично јавно суђење пред независним и непристрасним судом који ће одлучити о његовим правима и обавезама, и о основаности сваке кривичне оптужбе против њега.

Члан 11.

1. Свако ко је оптужен за кривично дело има право да се сматра невиним док се на основу закона кривица не докаже на јавном претресу на којем су му обезбеђена сва јамства потребна за његову одбрану.
2. Нико се не сме осудити за дела или пропуштања која нису представљала кривично дело по унутрашњем или међународном праву у време када су извршена. Исто тако не сме се изрицати тежа казна од оне која се могла применити у време када је кривично дело извршено.

Члан 12.

Нико се не сме изложити произвољном мешању у приватни живот, породицу, стан или преписку, нити нападима на част и углед. Свако има право на заштиту закона против оваквог мешања или напада.

Члан 13.

1. Свако има право на слободу кретања и избора становања у границама поједине државе.
2. Свако има право да напусти сваку земљу, укључујући своју властиту, и да се врати у своју земљу.

Члан 14.

1. Свако има право да тражи и ужива у другим земљама азил од прогањања.
2. На ово право се не може позвати у случају гоњења које се истински односи на кривична дела неполитичке природе или на поступке противне циљевима и начелима Уједињених нација.

Члан 15.

1. Свако има право на држављанство.
2. Нико не сме самовољно бити лишен свог држављанства нити права да промени држављанство.

Члан 16.

1. Пунолетни мушкарци и жене, без икаквих ограничења у погледу расе, држављанства или вероисповести, имају право да склопе брак и да заснују породицу. Они су равноправни приликом склапања брака, за време његовог трајања и приликом његовог развода.

2. Брак се може склопити само уз слободан и потпун пристанак лица која ступају у брак.
3. Породица је природна и основна ћелија друштва и има право на заштиту државе и друштва.

Члан 17.

1. Свако има право да поседује имовину, сам и у заједници с другима.
2. Нико не сме бити самовољно лишен своје имовине.

Члан 18.

Свако има право на слободу мисли, савести и вероисповести; ово право укључује слободу промене вероисповести или уверења и слободу да човек сам или у заједници с другима, јавно или приватно, манифестује своју веру или уверење подучавањем, обичајима, молитвом и обредом.

Члан 19.

Свако има право на слободу мишљења и изражавања, што обухвата и право да не буде узнемираван због свог мишљења, као и право да тражи, прима и шири обавештења и идеје било којим средствима и без обзира на границе.

Члан 20.

1. Свако има право на слободу мирног окупљања и удруживања.
2. Нико се не може приморати да припада неком удружењу.

Члан 21.

1. Свако има право да учествује у управљању јавним пословима своје земље, непосредно или преко слободно изабраних представника.
2. Свако има право да на равноправној основи ступа у јавну службу у својој земљи.
3. Воља народа је основа државне власти: ова воља треба да се изражава на повременим и слободним изборима, који ће се спроводити општим и једнаким правом гласа, тајним гласањем или одговарајућим поступком којим се обезбеђује слобода гласања.

Члан 22.

Свако, као члан друштва, има право на социјално осигурање и право да остварује привредна, друштвена и културна права неопходна за своје достојанство и за слободан развој своје личности, уз помоћ државе и путем међународне сарадње, а у складу са организацијом и средствима сваке државе.

Члан 23.

1. Свако има право на рад, на слободан избор запослења, на правичне и задовољавајуће услове рада и на заштиту од незапослености.
2. Свако, без икакве разлике, има право на једнаку плату за једнаки рад.
3. Свако ко ради има право на праведну и задовољавајућу накнаду која њему и његовој породици обезбеђује егзистенцију која одговара људском достојанству и која ће, ако буде потребно, бити употпуњена другим средствима социјалне заштите.
4. Свако има право да оснива синдикат и учлањује се у њега ради заштите својих интереса.

Члан 24.

Свако има право на одмор и разоноду, укључујући разумно ограничење радног времена и повремено плаћени одмор.

Члан 25.

1. Свако има право на стандард живота који обезбеђује здравље и благостање, његово и његове породице, укључујући храну, одећу, стан и лекарску негу и потребне социјалне службе, као и право на осигурање у случају незапослености, болести, онеспособљења, удовиштва, старости или других случајева губљења средстава за издржавање услед околности независних од његове воље.
2. Мајке и деца имају право на нарочито старање и помоћ. Сва деца, рођена у браку или ван њега, уживају једнаку социјалну заштиту.

Члан 26.

1. Свако има право на образовање. Образовање треба да буде бесплатно бар у основним и нижим школама. Основно образовање је обавезно. Техничко и стручно образовање треба да буде свима подједнако доступно на основу њихове способности.
2. Образовање треба да буде усмерено ка пуном развоју људске личности и учвршћивању поштовања људских права и основних слобода. Оно треба да унапређује разумевање, трпељивост и пријатељство међу свим народима, расним и верским групама, као и делатност Уједињених нација за одржање мира.
3. Родитељи имају првенствено право да бирају врсту образовања за своју децу.

Члан 27.

1. Свако има право да слободно учествује у културном животу заједнице, да ужива у уметности и да учествује у научном напретку и у добробити која отуда проистиче.
2. Свако има право на заштиту моралних и материјалних интереса који проистичу из сваког научног, књижевног или уметничког дела чији је он творац.

Члан 28.

Свако има право на друштвени и међународни поредак у којем права и слободе објављени у овој Декларацији могу бити потпуно остварени.

Члан 29.

1. Свако има обавезе према заједници у којој је једино могућ слободан и пун развој његове личности.
2. У вршењу својих права и слобода свако се може подвргнути само оним ограничењима која су предвиђена законом искључиво у циљу обезбеђења потребног признања и поштовања права и слобода других, као и задовољења правичних захтева морала, јавног поретка и општег благостања у демократском друштву.
3. Ова права и слободе се ни у ком случају не могу остваривати противно циљевима и начелима Уједињених нација.

Члан 30.

Ниједна одредба ове Декларације не може се тумачити као право за ма коју државу, групу или лице да обавља било коју делатност или да врши било какву радњу усмерену на рушење права и слобода који су у њој садржани.

1.3. Међународни пакт о грађанским и политичким правима⁴

Увод

Државе уговорнице ово Пакта,

Сматрајући, у складу с начелима израженим у Повељи Уједињених нација, да је признање урођеног достојанства и једнаких и неотуђивих права свих чланова људске породице темељ слободе, правде и мира у свету.

Признајући да ова права произилазе из урођеног достојанства људске личности,

Признајући да, у складу са Универзалном декларацијом о људским правима, идеал слободног људског бића које ужива грађанске и политичке слободе и ослобођеног од страха и беде може бити постигнут само ако се створе услови који омогућавају свакоме да ужива своја грађанска и политичка права, исто тако као и своја економска, социјална и културна права,

Сматрајући да Повеља Уједињених нација намеће државама обавезу унапређења свеопштег и стварног поштовања људских права и слобода.

Узимајући у обзир чињеницу да појединац има обавезе према другим појединцима и према заједници којој припада и даје дужан тежити унапређењу и поштовању права признатих у овом Пакту,

Сагласиле су се о следећим члановима:

ПРВИ ДЕО

Члан 1.

1. Сви народи имају право на самоопредељење. На основу овог права они слободно одређују свој политички положај и слободно постижу свој привредни, друштвени и културни развој.
2. Ради остварења својих циљева, сви народи могу слободно располагати својим природним богатствима и изворима без угрожавања обавеза које произилазе из међународне привредне сарадње, засноване на начелу узајамне користи и међународном праву. Ни у ком случају народ не може бити лишен сопствених средстава опстанка.
3. Државе уговорнице овог Пакта, укључујући ту и оне које су одговорне за управљање несамоуправним територијама и територијама под старатељством, дужне су да олакшају остварење права народа на самоопредељење и да поштују ово право сходно одредбама Повеље Уједињених нација.

ДРУГИ ДЕО

Члан 2.

1. Државе уговорнице овог Пакта обавезују се да поштују и да зајамче права призната у овом Пакту свим појединцима који се налазе на њиховој територији и потпадају под њихову власт без икаквог разликовања, нарочито у погледу расе, боје, пола, језика, вероисповести, политичког или сваког другог убеђења, националног или друштвеног порекла, имовине, рођења или другог статуса.
2. Државе уговорнице овог Пакта се обавезују да, у складу са својим уставним поступцима и са одредбама овог Пакта, предузму потребне кораке ради усвајања таквих мера законодавног или другог карактера, погодних да се остваре права призната у овом Пакту која још нису предвиђена.

⁴ Усвојен и отворен за потписивање и ратификовање или приступање резолуцијом Генералне скупштине Уједињених нација 2200А (XXI) од 16. децембра 1966 године. Ступио на снагу 23. марта 1976. године у складу са чланом 49. Службени лист СФРЈ (Међународни уговори) Бр. 7/1971.

3. Државе уговорнице овог Пакта се обавезују да:

- а) обезбеде сваком лицу чија права и слободе признате овим Пактом буду повређени, да располаже правом делотворне жалбе чак и онда када би повреду починила лица која су радила у обављању својих службених дужности;
- б) обезбеде да надлежна судска, управна или законодавна власт, или свака друга власт која је према законодавству државе надлежна, решава о правима лица које уложи жалбу и да развијају могућности судских правних лекова.
- ц) да обезбеде да надлежне власти поступе по свакој жалби која се усвоји као оправдана.

Члан 3.

Државе уговорнице овог Пакта обавезују се да обезбеде једнако право људи и жена на уживање свих политичких и грађанских права утврђених у овом Пакту.

Члан 4.

1. У доба када опстанак нације угрози изванредна јавна опасност, која је проглашена званичним путем, државе уговорнице овог Пакта могу предузети, у обиму строго одређеном захтевима ситуације, мере којима се укидају обавезе предвиђене у овом Пакту, с тим да те мере не буду неспојиве с другим обавезама које им намеће међународно право и да собом не повлаче дискриминацију засновану искључиво на раси, боји, полу, језику, вероисповести или друштвеном пореклу.

2. Претходна одредба не даје овлашћење ни на какво одступање од чланова 6, 7, 8 (став л и 2), 11, 15, 16 и 18.

3. Државе уговорнице ово Пакта које се користе правом укидања одмах ће обавестити посредством Генералног секретара Уједињених нација друге државе уговорнице о одредбама које су укинуле као и разлозима који су их на то навели. Ново саопштење биће учињено истим путем оног дана када буду окончале ова одступања.

Члан 5.

1. Ниједна одредба овог Пакта не може се тумачити тако да подразумева за неку државу, групу или појединца ма какво право да се ода каквој делатности или да изврши неки чин којим се тежи уништењу права и слобода признатих у овом Пакту или ограничењима ширим него што су предвиђена поменутиим Пактом.

2. Не може се допустити никакво ограничење или одступање од основних људских права признатих или која су на снази у некој држави уговорници овог Пакта на основу закона, конвенција, прописа или обичаја, под изговором да их овај Пакт не признаје или их признаје у ужем обиму.

ТРЕЋИ ДЕО

Члан 6.

1. Свако људско биће има право на живот. Ово право мора бити заштићено законом. Нико не може бити самовољно лишен живота.

2. У земљама где није укинута смртна казна, смртна пресуда може се изрећи само за најтеже злочине, у складу са законодавством на снази у време када је злочин био почињен и које није у супротности с одредбама овог Пакта нити са Конвенцијом о спречавању и кажњавању злочина геноцида. Ова казна може бити примењена само на основу коначне пресуде коју је донео надлежни суд.

3. Када лишење живота представља злочин геноцида, сматраће се да никаква одредба овог члана не овлашћује једну државу уговорницу овог Пакта да укине било на који начин ма какву обавезу преузету на основу одредаба Конвенције о спречавању и кажњавању злочина геноцида.
4. Сваки осуђеник на смрт има право да тражи помиловање или замену казне. Амнестија, помиловање или замена смртне казне могу се дати у свим случајевима.
5. Смртна пресуда не може се изрећи за злочине које почине лица млађа од 18 година и не може се извршити над трудним женама.
6. Не може бити позивања ни на једну одредбу овог члана да би се одложило или спречило укидање смртне казне од стране једне државе уговорнице овог Пакта.

Члан 7.

Нико не може бити подвргнут мучењу нити свирепом, нечовечном, или понижавајућем поступању или кажњавању. Посебно је забрањено подвргавање неког лица медицинским или научним опитима без његовог слободног пристанка.

Члан 8.

1. Нико се не може држати у ропству; ропство и трговина робљем забрањени су у свим својим облицима.
2. Нико се неће држати у зависном положају.
3. а) Нико се не може приморати на обављање принудног или обавезног рада.
 - б) Тачка а) овог става не може се тумачити као да забрањује извршење казне принудног рада, изречене од стране надлежног суда, у земљама где се за неки злочин може изрећи казна лишења слободе с принудним радом.
 - ц) Не сматра се као „принудан или обавезан рад” у смислу овог става:
 1. сваки рад или служба, на који се односи тачка б), а који се нормално траже од лица лишеног слободе на основу редовне судске одлуке или које се на основу такве одлуке налази на условном отпусту,
 2. свака служба војне природе, у земљама где је дозвољен приговор савести, свака национална служба која се тражи на основу закона од таквих приговорача,
 3. свака служба која се тражи у случају више силе или несреће које угрожавају живот или благостање заједнице,
 4. сваки рад или служба које чине део нормалних грађанских обавеза.

Члан 9.

1. Свако има право на слободу и личну безбедност. Нико не може бити самовољно ухапшен или притворен. Нико се не може лишити слободе сем из разлога и у складу са поступком у закону предвиђеним.
2. Свако ко је ухапшен биће у тренутку хапшења обавештен о разлозима хапшења и у најкраћем року ће му се саопштити било каква оптужба противу њега.
3. Свако ко је ухапшен или затворен због кривичног дела биће у најкраћем року изведен пред судију или неког другог службеника, законом овлашћеног да врши правосудне функције, и у разумном року ће му се судити или ће бити ослобођен. Стављање у притвор лица која очекују да им се суди не сме бити опште правило, али пуштање на слободу може се условити јамством којим ће се осигурати присуство лица у питању на суђењу у било ком стадијуму судског поступка, као и, у случају потребе, ради извршења пресуде.

4. Ко год је хапшењем или притварањем лишен слободе има право да уложи жалбу код суда у циљу да суд без одлагања одлучи о законитости лишења слободе и нареди његово ослобођење ако је притварање било незаконито.
5. Свако ко је незаконито хапшен или притворен има право на накнаду штете.

Члан 10.

1. Са сваким ко је лишен слободе поступаће се човечно и с поштовањем урођеног достојанства људске личности.
2. а) Оптужени се, сем у изузетним приликама, држе одвојено од осуђеника и подвргавају су посебном поступку који одговара њиховом положају неосуђених лица.
б) Оптужени малолетници одвојиће се од одраслих и о њиховом случају се одлучује што је могуће пре.
3. Казнено-поправни режим ће подразумевати поступање с осуђеницима чији је битни циљ њихово преваспитавање и поновно укључење у друштво. Малолетни преступници биће одвојени од одраслих и подвргнути режиму који одговара њиховом добу и њиховом правном положају.

Члан 11.

Нико не може бити затворен само из разлога што није у стању да изврши неку уговорну обавезу.

Члан 12.

1. Свако ко се законито налази на територији једне државе има право да се у њој слободно креће и слободно изабере своје место боравка.
2. Свако лице слободно је да напусти било коју земљу укључујући ту и своју властиту.
3. Напред наведена права могу бити предмет само законом превиђених ограничења која су нужна за заштиту националне безбедности, јавног поретка, јавног здравља или јавног морала, или права и слобода других лица, и у складу су с другим правима признатим овим Пактом.
4. Нико се не може самовољно лишити права да уђе у своју властиту земљу.

Члан 13.

Странац који се законито налази на територији једне државе уговорнице овог Пакта може оданде бити протеран само у следству извршења одлуке донете саобразно закону и, ако се виши разлози националне безбедности томе неprotиве, он мора имати могућности да истакне разлоге против његовог протеривања и да се од стране надлежне власти или једног или више лица нарочито означених за то његов случај преиспита, у коју сврху ће имати заступника.

Члан 14.

1. Сви су пред судовима једнаки. Свако има право да његова ствар буде правично и јавно саслушана од стране надлежног, независног и непристрасног суда, установљеног законом, који ће одлучивати било о основаности ма какве оптужбе кривично-правне природе уперене против њега, било у споровима о његовим правима и обавезама грађанске природе. Штампa и јавност могу се искључити у току целог или једног дела суђења било у интересу морала, јавног поретка или националне безбедности у демократском друштву, било када интереси приватног живота страна у спору то захтевају, или пак ако суд то сматра апсолутно неопходним, када би због посебних околности случаја јавност шкодила интересима правде. Међутим, свака пресуда донета у кривичним или грађанским стварима биће јавна, сем ако интерес малолетника захтева да буде другачије, или ако се поступак тиче брачних спорова или старатељства деце.

2. Свако ко је оптужен за кривично дело има право да се сматра невиним све док се његова кривица на основу закона не докаже.
3. Свако ко је оптужен за кривично дело има потпуно једнако право бар на следећа јамства:
 - а) да буде у најкраћем року, подробно и на језику који разуме, обавештен о природи и разлозима оптужбе против њега;
 - б) да има довољно времена и могућности на располагању за припрему своје одбране и за општење са браниоцем по свом избору;
 - ц) да му буде суђено без непотребног одуговлачења;
 - д) да буде присутан на суђењу и да се брани сам или уз помоћ правног заступника по свом избору, ако нема правног заступника, да буде упознат о свом праву да га има и, кад год то интерес правде захтева, да му се постави бранилац по званичној дужности, без плаћања трошкова ако нема довољно средстава да га плати;
 - е) да испитује или постигне да се испитају сведоци оптужбе и да постигне да приступе суду и буду саслушани сведоци у његову корист под истим условима као и сведоци оптужбе;
 - ф) да добије бесплатну помоћ тумача ако не разуме или не говори језик који се употребљава у суђењу;
 - г) да не буде приморан да сведочи против самога себе или да призна кривицу.
4. У поступку с малолетницима водиће се рачуна о њиховом узрасту и о интересу који представља њихово преваспитавање.
5. Свако ко је оглашен кривим за неко кривично дело има право да његову кривицу и осуду размотри виши суд у складу са законом.
6. Када се коначна кривична пресуда доцније поништи или када је дато помиловање због тога што нове или новооткривене чињенице показују да је дошло судске заблуде, лице које је издржало казну на основу те пресуде биће обештећено у складу са законом, ако се не докаже да се неоткривање на време непознате чињенице у целини, или делимично, има њему приписати.
7. Нико не може бити кривично одговоран или кажњен због дела за које је већ био ослобођен или осуђен коначном пресудом у складу са законом и кривичним поступком сваке земље.

Члан 15.

1. Нико се неће сматрати кривим за дела или пропуштања која нису представљала кривично дело према домаћем или међународном праву у време када су била почињена. Исто тако, неће се изрећи тежа казна од оне која се може применити у тренутку када је кривично дело било извршено. Ако касније, после извршења дела, законском одредбом буде предвиђена примена лакше казне, преступник ће се тиме користити.
2. Ништа се у овом члану не противи суђењу и осуди лица због радњи или пропуштања која су се у време када су почињена сматрала за кривична дела према општим правним начелима која признаје међународна заједница.

Члан 16.

Свако има право да се свуда признаје његова правна личност.

Члан 17.

1. Нико не може бити изложен произвољном или незаконитом мешању у приватни живот, породицу, стан или преписку, нити противзаконитим нападима на част и углед.
2. Свако има право на законску заштиту од таквог мешања или напада.

Члан 18.

1. Свако има право на слободу мишљења, савести и вероисповести; то право подразумева слободу остајања при својој или усвајања вероисповести или убеђења по своме избору, као и слободу да појединачно или у заједници с другима, јавно или приватно, испољава своје веровање или убеђење вероисповедањем, обављањем обреда, похађањем службе и наставом.
2. Нико се неће подвргнути принуди која би могла нанети повреду његовој слободи остајања при својој, или усвајања вероисповести или убеђења по своме избору.
3. Слобода испољавања свога веровања или свога убеђења може се подвргнути једино ограничењима која су предвиђена у закону и која су неопходна за заштиту јавне безбедности, поретка, здравља и морала, или основних слобода и права других лица.
4. Државе уговорнице овог Пакта се обавезују на поштовање слободе родитеља, односно законских старатеља, да обезбеде верско и морално васпитање своје деце у складу са својим убеђењима.

Члан 19.

1. Нико не може бити узнемираван због свога мишљења.
2. Свако има право на слободу изражавања; то право подразумева слободу тражења, примања и ширења обавештења и идеја сваке врсте, без обзира на границе, било усмено, писмено, путем штампе или у уметничком облику, или ма којим другим средством по свом избору.
3. Коришћење слобода предвиђених у ставу 2 овог члана повлачи посебне дужности и одговорности. Оно се, према томе, може подвргнути извесним ограничењима која ипак морају бити изричито утврђена законом и која су неопходна:
 - а) за поштовање права или угледа других лица;
 - б) за заштиту националне безбедности или јавног поретка, или јавног здравља или морала.

Члан 20.

1. Свака пропаганда у корист рата законом ће се забранити.
2. Законом ће се забранити свако заговарање националне, расне или верске мржње које представља подстицање на дискриминацију, непријатељство или насиље.

Члан 21.

Признаје се право мимог окупљања.

Коришћење тога права може бити предмет само ограничења наметнутих у складу са законом и која су нужна у демократском друштву у интересу националне безбедности, или јавне сигурости, јавног поретка, заштите јавног здравља или морала или права и слобода других лица.

Члан 22.

1. Свако ће имати право слободног удруживања с другим лицима, укључујући ту и право да образује синдикате и да им слободно приступа ради заштите својих интереса.
2. Коришћење тога права може бити једино предмет ограничења предвиђених законом и која су неопходна у демократском друштву у интересу националне безбедности или јавне сигурости, јавног поретка, или заштите јавног здравља или морала, или права и слобода других лица. Овај члан неће спречавати

да се коришћење овог права од стране припадника оружаних снага и полиције подвргне законским ограничењима.

3. Ниједна одредба овог члана неће овлашћивати државе учеснице Конвенције Међународне организације рада од 1948. о синдикалним слободама и заштити синдикалних права да предузму законодавне мере које повређују, или да примењују закон на начин који повређује, јамства предвиђена у тој Конвенцији.

Члан 23.

1. Породица је природна и основна ћелија друштва и има право на заштиту друштва и државе.
2. Признаје се право на ступање у брак и заснивање породице мушкарцима и женама зрелим за брак.
3. Никакав брак се не може закључити без слободног и пуног пристанка будућих супружника.
4. Државе уговорнице овог Пакта предузеће одговарајуће мере ради обезбеђења једнакости у правима и дужностима супружника у односу на брак, за време брака и приликом његовог раскида. Ако дође до раскида брака донеће се одлуке како би се деци обезбедила потребна заштита.

Члан 24.

1. Свако дете без икаквог разликовања заснованог на раси, боји, полу, језику, вероисповести, националном или друштвеном пореклу, имовини или рођењу, има право на мере заштите од стране његове породице, друштва и државе које захтева његов положај малолетника.
2. Свако ће се дете регистровати одмах по рођењу и добиће име.
3. Свако дете има право на држављанство.

Члан 25.

Сваки грађанин, без икаквог разликовања поменутог у члану 2 и без неразумних ограничења, има право и могућности:

- а) да учествује у вођењу јавних послова, било непосредно било преко слободно изабраних представника;
- б) да гласа и да буде биран на повременим исправно одржаним изборима, уз једнако и опште бирачко право, спроведеним тајним гласањем, којим се обезбеђује слободно изражавање воље бирача;
- ц) да му, под општим условима једнакости, буде доступна јавна служба у његовој земљи.

Члан 26.

Сви су пред законом једнаки и имају право на једнаку законску заштиту без икаквог разликовања. У том погледу закон ће забранити сваку дискриминацију и зајемчити свим лицима подједнаку и ефикасну заштиту против сваке дискриминације, нарочито на основу расе, боје, пола, језика, вероисповести, политичког и било ког другог мишљења, националног и друштвеног порекла, имовине, рођења или другог статуса.

Члан 27.

У државама где постоје етничке, верске или језичке мањине, лица која припадају тим мањинама не могу бити лишена права да имају у заједници с другим члановима своје групе, свој сопствени културни живот, да исповедају своју сопствену вероисповест и обављају верске дужности, или да употребљавају свој сопствени језик.

ЧЕТВРТИ ДЕО

Члан 28.

1. Успоставља се Комитет за људска права (даље у овом Пакту назван: Комитет). Овај Комитет ће се састојати од осамнаест чланова и вршиће ниже одређене дужности.
2. Комитет ће бити састављен од држављана држава уговорница овог Пакта који морају да буду личности високих моралних особина и признате упућености у области људских права. Водиће се рачуна о корисности коју представља учешће у раду Комитета извесних лица која имају правничко искуство.
3. Чланови Комитета се бирају и заседају у личном својству.

Члан 29.

1. Чланови Комитета бирају се тајним гласањем са листе лица која поседују својства прописана у члану 28 и која су државе уговорнице овог Пакта предложиле, у ту сврху.
2. Свака држава уговорница овог Пакта може предложити највише два лица. Ова лица морају бити држављани државе која их предлаже.
3. Исто лице може се поново предложити.

Члан 30.

1. Први избор ће се обавити најкасније шест месеци од дана ступања на снагу овог Пакта.
2. Најмање четири месеца пре дана сваког избора за Комитет, сем избора у циљу попуне упражњеног места које је оглашено таквим у складу са чланом 34, генерални секретар Уједињених нација писменим путем позива државе уговорнице овог Пакта да одреде кандидате које предлажу за чланове Комитета.
3. Генерални секретар Уједињених нација ће припремити по абecedном реду списак свих тако предложених лица, наводећи државе које су их предложиле, и доставиће их државама уговорницама овог Пакта најкасније месец дана пре дана сваког избора.
4. Чланови Комитета се бирају на састанку држава чланица, који сазива генерални секретар Уједињених нација у седишту Организације. На овом састанку, на коме кворум сачињавају две трећине држава уговорница овог Пакта изабраће се за чланове Комитета они кандидати који добију највећи број гласова и апсолутну већину гласова представника држава уговорница присутних и који гласају.

Члан 31.

1. У Комитету не може бити више од једног држављанина једне исте државе.
2. При изборима у Комитет водиће се рачуна о правичној географској расподели и о томе да буду заступљени различити облици цивилизације, као и главни правни системи.

Члан 32.

1. Чланови Комитета се бирају на период четири године. Они се могу изнова изабрати ако су поново предложени. Међутим, мандат девет чланова изабраних приликом првог избора истиче после две године; одмах после првих избора имена ових чланова биће извучена коцком од стране председавајућег састанка на који се односи став 4. члана 30.
2. По истеку мандата, избори ће се одржати сходно одредбама претходних чланова овог дела Пакта.

Члан 33.

1. Ако је по једнодушном мишљењу других чланова један члан Комитета престао да врши своје функције из неког другог разлога а не услед одсуства привременог карактера, председник Комитета извештава о томе генералног секретара Уједињених нација, који онда оглашава упражњеним место које је заузимао члан о коме је реч.
2. У случају смрти или оставке једног члана Комитета, председник одмах обавештава о томе генералног секретара Уједињених нација, који оглашава место упражњеним рачунајући од дана смрти или од дана када оставка производи дејство.

Члан 34.

1. Када је објављено да је једно место упражњено сходно члану 33. и ако мандат члана који треба да буде замењен не истиче у року од шест месеци од дана када је место проглашено упражњеним, генерални секретар Уједињених нација обавештава о томе све државе уговорнице овог Пакта, које могу у року од два месеца одредити кандидате сходно одредбама члана 29 у циљу попуне упражњеног места.
2. Генерални секретар Уједињених нација установиће по алфавитном реду списак тако предложених лица и саопштиће га државама уговорницама овог Пакта. Избор у циљу попуне упражњеног места обавиће се затим у складу с односним одредбама овог дела Пакта.
3. Сваки члан Комитета, изабран на место које је проглашено упражњеним сходно члану 33 учествује у раду Комитету до дана истека мандата члана чије је место остало упражњено у Комитету саобразно одредбама поменутог члана.

Члан 35.

Чланови Комитета примају уз одобрење Генералне скупштине Уједињених нација награду из средстава Уједињених нација под условима које . утврди Генерална скупштина с обзиром на значај одговорности Комитета.

Члан 36.

Генерални секретар Уједињених нација ставља на располагање Комитету особље и материјална средства који су му потребни за успешно обављање дужности које су му поверене на основу овог Пакта.

Члан 37.

1. Генерални секретар Уједињених нација сазива чланове Комитета на прву седницу у седишту Организације уједињених нација.
2. После свог првог састанка, Комитет се састаје кад год је то предвиђено његовим пословником.
3. Састанци Комитета нормално се одржавају у седишту Организације уједињених нација или у Уреду Уједињених нација у Женеви.

Члан 38.

Сваки члан Комитета мора пре ступања на дужност на јавној седници дати свечану обавезу да ће своје дужности вршити потпуно непристрасно и савесно.

Члан 39.

1. Комитет бира своје службенике на рок од две године. Они се могу поново бирати.

2. Комитет сам утврђује свој пословник; он ће, међутим, садржати, између осталог, следеће одредбе:

- а) кворум сачињава 12 чланова;
- б) одлуке Комитета се доносе већином присутних чланова.

Члан 40.

1. Државе уговорнице овог Пакта се обавезују да подносе извештаје о мерама које буду усвојиле, ради остваривања права признатих у овом Пакту, као и о напретку оствареном у уживању ових права:

- а) у року од године дана, рачунајући од дана ступања на снагу овог Пакта за сваку заинтересовану државу уговорницу понаособ;
- б) затим, кад год Комитет то затражи.

2. Сви извештаји путуће се генералном секретару Уједињених нација, који ће их доставити Комитету ради разматрања. У извештају ће се указати, у случају потребе, на чиниоце и тешкоће који утичу на спровођење у живот одредаба овог Пакта.

3. Генерални секретар Уједињених нација може, пошто се посаветује са Комитетом, доставити специјализованим установама препис свих делова извештаја који имају везе с делокругом њихове надлежности.

4. Комитет проучава извештаје које су поднеле државе уговорнице овог Пакта. Он упућује државама уговорницама своје властите извештаје, као и све опште примедбе које буде сматрао погодним. Комитет може исто тако доставити Економском и социјалном савету ове примедбе, пропраћене преписом извештаја које је примио од држава уговорница овог Пакта.

5. Државе уговорнице овог Пакта могу подносити Комитету мишљења о свим примедбама које буду учињене на основу става 4. овог члана.

Члан 41.

1. Свака држава уговорница овог Пакта може на основу овог члана, изјавити у свако доба да признаје надлежност Комитета да прима и разматра саопштења у којима једна држава уговорница тврди да друга држава уговорница не испуњава своје обавезе према овом Пакту. Саопштења поднета на основу овог члана могу се примати и разматрати само ако их је поднела држава уговорница која је дала изјаву о признању надлежности Комитета у односу на себе. Комитет неће примити никакво саопштење ако се оно тиче државе уговорнице која није дала такву изјаву. У погледу саопштења примљених сходно овом члану примениће се следећи поступак:

а) ако нека држава уговорница овог Пакта сматра да нека друга држава уговорница овог Пакта не примењује његове одредбе, она може писменим саопштењем скренути пажњу ове државе на ту ствар. У року од три месеца, рачунајући од пријема саопштења, држава којој је упућено саопштење пружиће држави која га је упутила објашњења или неку другу писмену изјаву ради расветљавања питања, који треба да обухвате, у могућој и одговарајућој мери, податке о њеним унутрашњим правилима поступка и о правним лековима, било већ искоришћеним, било оним у току решавања или оним који су још доступни.

б) Ако у року од шест месеци, рачунајући од дана пријема првобитног саопштења од стране државе којој је упућено, питање није решено на задовољство обе заинтересоване државе уговорнице, и једна и друга имаће право да га поднесу Комитету, упућујући саопштење Комитету као и другој заинтересованој држави.

- ц) Комитет може да расправља о ствари која му је поднета само пошто се буде уверио да су били употребљени и исцрпени сви унутрашњи правни лекови у складу са опште признатим начелима међународног права. Ово правило се не примењује у случају када се поступак по правним лековима безразложно одуговлачи.
- д) Комитет одржава нејавне седнице када разматра саопштења предвиђена у овом члану.
- е) Под условом одредаба тачке ц), Комитет ће ставити своје добре услуге на располагање заинтересованим државама уговорницама да би се дошло до пријатељског решења питања на основи поштовања људских права и основних слобода, као што их признаје овај Пакт.
- ф) У сваком случају који му је поднет, Комитет може да тражи од заинтересованих држава уговорница, на које се односи тачка б), да му пружи сва односна обавештења.
- г) Заинтересоване државе уговорнице, поменуте у тачки б), имају право да буду представљене за време док Комитет разматра питање и да усмено или писмено, или у једном и у другом облику, подносе примедбе.
- х) Комитет је дужан да поднесе извештај у року од дванаест месеци од дана када је примио саопштење о коме је реч у тачки б):
 - и) ако је постигнуто решење у смислу одредаба тачке е), Комитет ће се у свом извештају ограничити на кратко излагање чињеница и решења до кога се дошло;
 - ј) ако се решење у смислу одредаба тачке е) није могло постићи, Комитет ће се у свом извештају ограничити на кратко излагање чињеница. Текст писмених примедба и записник о усменим примедбама заинтересованих држава уговорница приложиће се уз извештај. Извештај о сваком случају доставиће се заинтересованим државама.

2. Одредбе овог члана ступиће на снагу када десет држава уговорница овог Пакта буду дале изјаву предвиђену у ставу л овог члана.

Такве изјаве депоноваће државе уговорнице код генералног секретара Уједињених нација, који ће њихов препис доставити другим државама уговорницама. Изјава се може у свако доба повући путем саопштења генералном секретару. Ово повлачење не утиче на разматрање ма кога питања које је предмет већ достављеног саопштења на основу овог члана; а никакво друго саопштење једне државе чланице неће бити примљено пошто генерални секретар буде примио обавештење о повлачењу изјаве, ако заинтересована држава уговорница не да нову изјаву.

Члан 42.

1. а) Ако се неко питање поднето Комитету у складу с чланом 41 не реши на задовољство заинтересованих држава уговорница, Комитет може, уз претходни пристанак заинтересованих држава уговорница, наименовати ад хоц комисију за мирeње (у даљем тексту названу „Комисија“). Комисија ће ставити своје добре услуге на располагање заинтересованим државама уговорницама у циљу да се постигне пријатељско решење питања, на основу поштовања овог Пакта;
 - б) Комисија се састоји од пет чланова који су прихватљиви за заинтересоване државе уговорнице. Ако заинтересоване државе уговорнице не постигну споразум о саставу Комисије у целини или делимично у року од три месеца, чланове Комисије у погледу којих се споразум није постигао изабраће Комитет међу својим члановима тајним гласањем путем двотрећинске већине.
2. Чланови Комисије заседају у личном својству. Они не могу бити држављани ни заинтересованих држава уговорница, ни државе која није уговорница овог Пакта, нити државе уговорнице која није дала изјаву предвиђену у члану 41.

3. Комисија ће изабрати свога председника и усвојити пословник.
4. Комисија нормално одржава своје састанке у седишту Организације уједињених нација, или у уреду Уједињених нација у Женеви. Међутим, они се могу одржавати на сваком другом погодном месту које Комисија може одредити саветујући се с генералним секретаром Уједињених нација и заинтересованим државама чланицама.
5. Секретаријат предвиђен у члану 36 пружа такође своје услуге комисијама наименованим на основу овог члана.
6. Обавештења која добије и прегледа Комитет стављају се на располагање Комисији, а Комисија може захтевати од заинтересованих држава чланица да јој пруже сва потребна допунска обавештења.
7. Пошто је потпуно размотрила питање у свим његовим видовима, но у сваком случају најдуже у року од дванаест месеци од када јој је оно било поднето, Комисија ће поднети извештај председнику Комитета ради саопштавања заинтересованим државама уговорницама;
 - а) ако Комисија није у стању да доврши разматрање питања у току дванаест месеци, она ће се ограничити на то да у свом извештају укратко наведе докле је дошла у разматрању питања;
 - б) ако се дошло до пријатељског решења питања, на основи поштовања људских права признатих у овом Пакту, Комисија ће се ограничити на то да у свом извештају укратко наведе чињенице и решење које је постигнуто;
 - ц) ако се није дошло до решења у смислу тачке б), Комисија уноси у извештај своје закључке о свим чињеницама које се односе на спорно питање између заинтересованих држава уговорница, као и своја гледишта о могућностима пријатељског решења случаја. Тај извештај садржи исто тако писмене примедбе и записник о усменим примедбама заинтересованих држава уговорница;
 - д) ако је извештај Комисије поднет сходно тачки ц), заинтересоване државе уговорнице саопштиће председнику Комитета, у року од три месеца по пријему извештаја, да ли прихватају садржину извештаја Комисије или не.
8. Одредбе овог члана не дирају у овлашћења Комитета која су предвидена у члану 41.
9. Сви трошкови чланова Комисије подједнако се расподељују између заинтересованих држава уговорница на основи процене коју утврђује генерални секретар Уједињених нација.
10. Генерални секретар Уједињених нација овлашћење да, у случају потребе, плати члановима Комисије њихове трошкове пре него што их заинтересоване државе уговорнице буду накнадиле сходно ставу 9 овог члана.

Члан 43.

Чланови Комитета и чланови ad hoc комисија за мирене, који могу бити наименовани према члану 42, имају право на олакшице, привилегије и имунитете призната стручњацима којима је поверен неки задатак за рачун Организације уједињених нација, онако као што су изложени у одговарајућим одељцима Конвенције о привилегијама и имунитетима Уједињених нација.

Члан 44.

Одредба о спровођењу у живот овог Пакта примењиваће се без уштрба по поступке прописане у области људских права под условима или на основу уставних инструмената и конвенција Организације уједињених нација и специјализованих установа, и неће спречавати државе уговорнице да прибегну другим начинима решавања спорова у складу са општим или посебним међународним споразумима који су међу њима на снази.

Члан 45.

Комитет подноси сваке године извештај о свом раду Генералној скупштини Уједињених нација, преко Економског и социјалног савета.

ПЕТИ ДЕО

Члан 46.

Ниједна одредба овог Пакта неће се тумачити тако да вређа одредбе Повеље Уједињених нација и устава специјализованих установа којима се одређују односне одговорности разних органа Организације уједињених нација и специјализованих установа у погледу питања којима се бави овај Пакт.

Члан 47.

Ниједна одредба овог Пакта неће се тумачити тако да вређа право које припада свакоме народу да потпуно и слободно искоришћава и употребљава своја природна богатства и изворе.

ШЕСТИ ДЕО

Члан 48.

1. Овај Пакт је отворен за потписивање свим државама чланицама Организације уједињених нација, или чланицама било које од њених специјализованих установа, свакој држави уговорници Статута Међународног суда правде, и свакој другој држави коју позове Генерална скупштина Уједињених нација да постане уговорница овог Пакта.
2. Овај Пакт подлеже ратификацији. Инструменти ратификације депоноваће се код генералног секретара Уједињених нација.
3. Овај Пакт ће бити отворен за приступање свакој држави на коју се односи став л овог члана.
4. Приступање ће се извршити депоновањем инструмената о приступању код генералног секретара Уједињених нација.
5. Генерални секретар Уједињених нација ће обавестити све државе које су потписале овај Пакт, или које су му приступиле, о депоновању сваког инструмента ратификације или приступања.

Члан 49.

1. Овај Пакт ће ступити на снагу три месеца после депоновања код генералног секретара Уједињених нација тридесетпетог инструмента о ратификацији или приступању.
2. За сваку државу која ратификује овај Пакт, или му приступи после депоновања тридесетпетог инструмента о ратификацији или приступању, поменути Пакт ће ступити на снагу три месеца после депоновања од стране те државе њеног инструмента о ратификацији или приступању.

Члан 50.

Одредбе овог Пакта се примењују на све јединице федеративних држава без икаквог ограничења или изузетка.

Члан 51.

1. Свака држава уговорница овог Пакта може предложити његову измену или допуну и њихов текст доставити генералном секретару Уједињених нација. Генерални секретар ће потом проследити све предложене измене или допуне државама уговорницама овог Пакта, тражећи од њих да му саопште да

ли желе сазивање конференције држава уговорница ради разматрања тих предлога и гласања о њима. Ако се најмање једна трећина држава изјасни у прилог овог сазивања, генерални секретар ће сазвати конференцију под окриљем Организације уједињених нација. Свака измена или допуна коју усвоји већина држава уговорница присутних на конференцији и које учествују у гласању подлеже одобрењу Генералне скупштине Уједињених нација.

2. Ове измене или допуне ступају на снагу када их одобри Генерална скупштина Уједињених нација и прихвати две трећине држава уговорница овог Пакта, саобразно њиховим уставним поступцима.

3. Када ове измене или допуне ступе на снагу, оне су обавезне за све државе уговорнице које су их прихватиле, док друге државе уговорнице остају везане одредбама овог Пакта и сваком изменом и допуном коју су раније прихватиле.

Члан 52.

Независно од саопштења предвиђених у ставу 5 члана 48 генерални секретар Уједињених нација ће обавестити све државе које се помињу у ставу л. истог члана:

- a) о потписима стављеним на овај Пакт и о инструментима ратификације и приступања депонованим сходно члану 48;
- b) о датуму ступања на снагу овог Пакта сходно члану 49 и о датуму ступања на снагу сваке измене или допуне предвиђене у члану 51.

Члан 53.

1. Овај Пакт, чији су текстови на енглеском, кинеском, шпанском, француском и руском подједнако веродостојни, биће депонован у архиви Организације уједињених нација.

2. Генерални секретар Уједињених нација доставиће оверени препис овог Пакта свакој држави на коју се односи члан 48.

I.4. Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима⁵

Увод

Државе уговорнице овог Пакта,

Сматрајући, у складу с начелима израженим у Повељи Уједињених нација, да је признање урођеног достојанства и једнаких и неотуђивих права свих чланова људске породице темељ слободе, правде и мира у свету,

Признајући да ова права произлазе из урођеног достојанства људске личности,

Признајући да у складу са Универзалном декларацијом о људским правима, идеал слободног људског бића, ослобођеног страха и беде, може бити постигнут само ако су створени услови који омогућавају свакоме да ужива своја економска, социјална и културна права, исто тако као и своја грађанска и политичка права, и *Сматрајући* да Повеља Уједињених нација намеће државама обавезу унапређења свеопштег и стварног поштовања људских права и слобода,

⁵ Усвојен и отворен за потписивање и ратификовање или приступање резолуцијом Генералне скупштине Уједињених нација 2200А (XXI) од 16. децембра 1966. године. Ступио на снагу 3. јануара 1976. у складу са чланом 27. Службени лист СФРЈ« (Међународни уговори) бр. 7/1971.

Узимајући у обзир да појединац има дужности према другим појединцима и према заједници којој припада и да је дужан тежити унапређењу и поштовању права признатих у овоме Пакту, Сагласиле су се о следећим члановима:

ПРВИ ДЕО

Члан 1.

1. Сви народи имају право на самоопредељење. На основу овог права они слободно одређују свој политички положај и слободно спроводе свој привредни, друштвени и културни развој.
2. Ради остварења својих циљева, сви народи могу слободно располагати својим природним богатствима и изворима, без уштрба по обавезе које произлазе из међународне привредне сарадње, засноване на начелима узајамне користи и међународном праву. Ни у ком случају један народ не може бити лишен својих властитих средстава опстанка.
3. Државе уговорнице овог Пакта, укључујући ту и оне које су одговорне за управљање несамоуправним територијама и територијама под старатељством, дужне су да олакшају остварење права народа на самоопредељење и да поштују ово право сходно одредбама Повеље Уједињених нација.

ДРУГИ ДЕО

Члан 2.

1. Свака држава уговорница овог Пакта обавезује се да предузима кораке до максимума својих расположивих средстава, како путем властитог напора тако и кроз међународну помоћ и сарадњу, нарочито на економском и техничком плану, у циљу постепеног обезбеђења пуног остваривања права признатих у овом Пакту путем свих погодних средстава, укључујући ту нарочито усвајање законодавних мера.
2. Државе уговорнице овог Пакта обавезују се да јамче да се права која су у њему проглашена извршавају без икакве дискриминације засноване на раси, боји, полу, језику, вероисповести, политичком или каквом другом мишљењу, националном или друштвеном пореклу, имовини, рођењу или неком другом положају.
3. Земље у развоју, уз дужну пажњу према људским правима и својој националној привреди, могу одредити у коме ће обиму гарантовати економска права призната у овом Пакту лицима која нису њихови држављани.

Члан 3.

Државе уговорнице овог Пакта обавезују се да обезбеде једнако право мушкараца и жена на коришћење свих економских, социјалних и културних права која су набројана у овом Пакту.

Члан 4.

Државе уговорнице овог Пакта признају да, у уживању оних права која држава обезбеђује у складу с овим Пактом, држава може подвргнути ова права само ограничењима утврђеним законом, и то једино у мери која је у складу са природом тих права искључиво у циљу унапређења општег благостања у једном демократском друштву.

Члан 5.

1. Ниједна одредба овог Пакта не може се тумачити тако као да прећутно придаје било којој држави, групи или појединцу ма какво право да се упушта у било коју делатност или да врши било који чин коме је сврха уништење права или слобода признатих у овом Пакту, или на ограничења ширег обима него што су она предвидена у овом Пакту.

2. Неће бити допуштено никакво ограничење или укидање основних људских права, признатих или која су на снази у некој земљи на основу закона, конвенција, прописа или обичаја, под изговором да их овај Пакт не признаје или их признаје у ужем обиму.

ТРЕЋИ ДЕО

Члан 6.

1. Државе уговорнице овог Пакта признају право на рад, које подразумева право сваког лица да добије могућност да обезбеди себи средства за живот слободно изабраним или прихваћеним радом, те ће предузети одговарајуће мере за заштиту овог права.

2. Мере које ће свака држава уговорница овог Пакта предузети да би се постигло пуно остварење овог права укључиће техничко усмеравање и образовање и у своме позиву, израду програма оспособљавања, политику и техничке поступке који су подобни за постизање сталног привредног, друштвеног и културног развоја и пуног запослења и производности, под условима који ће појединцима сачувати уживање основних политичких и економских слобода.

Члан 7.

Државе уговорнице овог Пакта признају право свакоме на уживање правичних и повољних услова рада, који обезбеђују нарочито:

а) награђивање које, као минимум, доноси сваком трудбенику:

1) правичну плату и једнаку награду за рад једнаке вредности без икакве разлике; посебно, женама морају бити зајамчени услови који нису лошији од оних које уживају мушкарци, уз једнаку награду за једнак рад.

2) пристојан живот за њих и њихове породице сходно одредбама овог Пакта;

б) безбедност и хигијенске услове рада;

ц) подједнаку могућност за сваког да буде у свом раду унапређен у одговарајућу вишу категорију узимајући у обзир једино дужину радног стажа и способност;

д) одмор, слободно време, разумно ограничење радног времена и повремено плаћено одсуство, као и награду за државне празничне дане.

Члан 8.

1. Државе уговорнице овог Пакта обавезују се да обезбеде:

а) право сваког лица да са другима образује синдикате и да ступа у синдикат по свом избору, зависно једино од правила која је утврдила организација у питању, а ради заштите и унапређења својих економских и социјалних интереса. Вршење овог права може бити предмет једино законом предвиђених ограничења, која су неопходна у једном демократском друштву у интересу националне безбедности или јавног поретка, или ради заштите и слободе других лица;

б) право синдиката да оснивају националне федерације или конфедерације и право ових федерација и конфедерација да оснивају међународне синдикалне организације или да се у њих учлањују;

ц) право синдиката да слободно обављају своју делатност без икаквих других ограничења сем оних која су у интересу националне безбедности или јавног поретка, или заштите права и слобода других лица;

д) право на штрајк, с тим да се оно врши саобразно законима сваке поједине земље.

2. Овај члан не спречава да се поставе законска ограничења вршењу ових права припадницима оружаних снага полиције или државне управе.

3. Ниједна одредба овог члана не овлашћује државе уговорнице Конвенције Међународне организације рада из 1948. о синдикалним слободама и о заштити синдикалних права да предузимају законодавне мере које би биле на уштрб или да примењују закон на начин који би био на уштрб јемства предвиђених у поменутој Конвенцији.

Члан 9.

Државе уговорнице овог Пакта признају право сваког на социјално обезбеђење, укључујући ту и социјално осигурање.

Члан 10.

Државе уговорнице овог Пакта признају да:

1. Најшира могућа заштита и помоћ треба да се пружи породици, која је природна и основна ћелија друштва, посебно за њено заснивање и док је она одговорна за издржавање и одгој деце о којој се стара. У брак се може ступити само по слободном пристанку будућих супружника.

2. Посебна заштита треба да буде пружена мајци у току разумног временског периода пре и после порођаја. У току овог периода запослене мајке треба да користе плаћено одсуство или одсуство уз одговарајућа давања социјалног осигурања.

3. Посебне мере помоћи и заштите треба да се предузму у корист све деце и младежи без икакве дискриминације због порекла или других разлога. Деца и омладина морају бити заштићени од привредног и друштвеног искоришћавања. Њихово запошљавање на радовима штетним по њихов морал и здравље, који доводе у опасност њихов живот или могу спречити нормалан развој, биће кажњено по закону. Државе такође треба да одреде границу старости испод које ће запошљавање дечје радне снаге бити забрањено и кажњиво по закону.

Члан 11.

1. Државе уговорнице овог Пакта признају право сваког лица на животни стандард довољан за њега и његову породицу, подразумевајући ту и одговарајућу исхрану, одевање и становање, као и стално побољшање животних услова. Државе уговорнице ће предузети целисходне мере за обезбеђење остваривања овог права, признајући у ту сврху суштинску важност слободно прихваћене међународне сарадње.

2. Државе уговорнице овог Пакта, признајући свакоме основно право да буде заштићен од глади, предузеће појединачно и путем међународне сарадње потребне мере, укључујући ту и конкретне програме:

а) за побољшање метода производње, очувања и расподеле животних намирница пуним коришћењем научних и техничких сазнања, ширењем знања о начелима исхрањивања и развикој или реформом аграрних система на такав начин да се постигне најпунује искоришћавање и употреба природних извора;

б) за обезбеђење правичне расподеле светских извора хране у односу на потребе, водећи рачуна о проблемима који се постављају како у земљама увозницама тако и у извозницама прехрамбених намирница.

Члан 12.

1. Државе уговорнице овог Пакта признају право сваког лица да ужива најбоље стање физичког и друштвеног здравља које може постићи.

2. Мере које ће државе уговорнице овог Пакта предузети у циљу постизања овог права морају обухватати мере неопходне за:

- а) смањење броја мртворођенчади и дечје смртности, као и здравог развоја детета;
- б) побољшање свих видова индустријске хигијене и хигијене околине;
- ц) спречавање и лечење заразних, ендемичних, професионалних и других обољења, као и борбе против тих болести;
- д) стварање погодних услова за обезбеђење свима лекарских услуга и лекарске неге у случају болести.

Члан 13.

1. Државе уговорнице овог Пакта признају право сваког лица на образовање. Оне су сагласне да образовање има да буде усмерено ка пуном процвату људске личности и осећању њеног достојанства као и да ће јачати поштовање људских права и основних слобода. Оне су такође сагласне да образовање мора да омогући свакоме да игра корисну улогу у слободном друштву, да унапреди разумевање, трпељивости пријатељство међу свим нацијама и свим расним, етничким или верским групама и да помогне развој делатности Уједињених нација за очување мира.

2. Државе уговорнице овог Пакта признају да у циљу постизања потпуног остваривања овог права:

- а) основно образовање мора бити обавезно и бесплатно доступно свима;
- б) средње образовање у својим разним облицима, укључујући ту и средњу, техничку и стручну наставу, мора се учинити општим и доступним свакоме путем свих одговарајућих средстава, а посебно постепеним увођењем бесплатне наставе;
- ц) више образовање има се учинити подједнако доступним свакоме према његовим способностима путем свих одговарајућих средстава, а нарочито постепеним увођењем бесплатне наставе;
- д) основно образовање треба да се подстиче или појача колико је год могуће за она лица која нису уопште добила основно образовање или га нису у потпуности довршила;
- е) активно ће се настојати на развоју школске мреже на свим ступњевима, установљавати подесан систем стипендија и непосредно побољшати материјални услови наставног особља.

3. Државе уговорнице овог Пакта обавезују се да поштују слободу родитеља, и у случају потребе, законских старатеља, да изаберу за своју децу друге просветне установе сем оних које је основала јавна власт, али које су у складу с најнужнијим прописима који могу бити донети или одобрени од стране државе у области образовања ради обезбеђења верског и моралног васпитања њихове деце саобразно њиховом властитом убеђењу.

4. Ниједна одредба овог члана не треба да буде тумачена тако да се уплиће у слободу појединца и правних личности да оснивају и да управљају просветним установама, али увек под условом да буду поштована начела изнета у ставу 1. овог члана и да образовање које се пружа у тим установама буде у складу с најнужнијим прописима које би држава могла донети.

Члан 14.

Свака држава уговорница овог Пакта, која у тренутку када постаје страна уговорница није у могућности да обезбеди на својој матичној територији или на другим територијама под својом влашћу обавезну и бесплатну основну наставу, обавезује се да у року од две године изради и усвоји подробен план неопходних мера за постепено остваривање, у оквиру разумног броја година утврђеног овим планом, пуне примене начела обавезне и бесплатне основне наставе за све.

Члан 15.

1. Државе уговорнице овог Пакта признају свакоме право:
 - а) да учествује у културном животу,
 - б) да ужива благодети научног напретка и његове примене,
 - ц) да се користи заштитом моралних и материјалних интереса који проистичу из било ког научног, књижевног или уметничког производа чији је он творац.
2. Мере које ће државе уговорнице овог Пакта предузети у циљу обезбеђења пуног вршења овог права морају обухватати оне које су неопходне да би се обезбедило очување, развој и ширење науке и културе.
3. Државе уговорнице овог Пакта обавезују се да поштују слободу која је неопходна за научно истраживање и стваралачку делатност.
4. Државе уговорнице овог Пакта признају благодети које треба да произиђу из помагања и развоја међународних веза и сарадње у области науке и културе.

ЧЕТВРТИ ДЕО

Члан 16.

1. Државе уговорнице ово Пакта се обавезују да, сходно одредбама овог дела Пакта, поднесу извештаје о мерама које буду предузете и о постигнутом напретку у циљу обезбеђења поштовања права признатих у Пакту.
2.
 - а) Сви извештаји упућиваће се генералном секретару Уједињених нација, који доставља њихов препис Економском и социјалном савету на разматрање у складу са одредбама овог Пакта;
 - б) генерални секретар Уједињених нација доставља такође и специјализованим установама препис извештаја или било које односне делове извештаја упућене од стране уговорница овог Пакта, које су такође и чланице поменутих специјализованих агенција, уколико ови извештаји имају везе с питањима која спадају у надлежност поменутих установа према прописима њихових уставних аката.

Члан 17.

1. Државе уговорнице овог Пакта подносе извештаје повремено, према програму који ће утврдити Економски и социјални савет у року од годину дана од дана ступања на снагу овог Пакта, пошто се буде саветовао са државама уговорницама и заинтересованим специјализованим установама.
2. Извештаји могу да означе чиниоце и тешкоће који спречавају ове државе да у потпуности изврше обавезе предвидене овим Пактом.
3. У случају када су односна обавештења претходно већ била упућена Организацији Уједињених нација или некој специјализованој установи од стране неке државе уговорнице овог Пакта, неће бити потребно поново пружати поменута обавештења, већ ће бити довољно тачно позивање на ова обавештења.

Члан 18.

На основу одговорности која му припада према Повељи Уједињених нација у области људских права и основних слобода, Економски и социјални савет може да закључи споразуме са специјализованим установама да оне подносе извештаје, који се односе на постигнути напредак у погледу поштовања одредаба овог Пакта које улазе у оквир њихових делатности. Ови извештаји могу да садрже податке о одлукама и препорукама које усвоје надлежни органи специјализованих установа о таквој мери спровођења у дело (имплементацији).

Члан 19.

Економски и социјални савет може доставити Комисији за људска права ради проучавања и препорука опште природе или, ако има места, ради обавештења, извештаје о људским правима које држава подноси сходно члану 16 и 17 као и извештаје о људским правима које подносе специјализоване установе сходно члану 18.

Члан 20.

Државе уговорнице овог Пакта и заинтересоване специјализоване установе могу поднети Економском и социјалном савету примедбе на сваку препоруку опште природе, донету на основу члана 19, или на свако позивање на препоруку опште природе која се налази у извештају Комисије за људска права, или у сваком документу поменутом у извештају.

Члан 21.

Економски и социјални савет може подносити с времена на време Генералној скупштини извештаје који садрже препоруке општег карактера и сажети извод обавештења примљених од држава уговорница овог Пакта и од специјализованих уснова о предузетим мерама и постигнутом напретку у циљу обезбеђења општег поштовања људских права признатих у овом Пакту.

Члан 22.

Економски и социјални савет може скренути пажњу других органа Организације Уједињених нација, њихових помоћних органа и заинтересованих специјализованих уснова које се баве пружањем техничке помоћи на свако питање које покрећу извештаји поменути у овом делу овог Пакта и која може помоћи овим телима да се изјасне, свако у свом делокругу надлежности, о целисходности међународних мера погодних да допринесу успешном и постепеном спровођењу у живот (имплементацији) овог Пакта.

Члан 23.

Државе уговорнице овог Пакта су сагласне да мере међународног карактера за обезбеђење остваривања људских права признатих у поменутом Пакту обухватају нарочито такве методе као што су закључење конвенција, усвајање препорука, пружање техничке помоћи и одржавање, у заједници са заинтересованим владама, регионалних и техничких састанака у сврху саветовања и проучавања.

Члан 24.

Ниједна одредба овог Пакта не може се тумачити на штету одредаба Повеље Уједињених нација и устава специјализованих уснова, које одређују односе одговорности разних органа Организације Уједињених нација и специјализованих уснова у погледу питања којима се бави овај Пакт.

Члан 25.

Ниједна одредба овог Пакта неће се тумачити тако да наноси штету неутуђивом праву свих народа да уживају и искоришћавају потпуно и слободно своја природна богатства и изворе.

ПЕТИ ДЕО

Члан 26.

1. Овај Пакт је отворен за потписивање свим државама чланицама Организације Уједињених нација, или чланицама било које од њених специјализованих уснова, свакој држави уговорници Статута

Међународног суда правде, као и свакој другој држави коју позове Генерална скупштина Уједињених нација да постане уговорница овог Пакта.

2. Овај Пакт подлеже ратификацији. Инструменти ратификације биће депоновани код генералног секретара Уједињених нација.

3. Овај Пакт ће бити отворен за приступање свакој држави на коју се односи став л. овог члана.

4. Приступање ће се извршити депоновањем инструмента о приступању код генералног секретара Уједињених нација.

5. Генерални секретар Уједињених нација ће обавестити све државе које су потписале овај Пакт, или које су му приступиле, о депоновању сваког инструмента о ратификацији или приступању.

Члан 27.

1. Овај Пакт ће ступити на снагу после депоновања код генералног секретара Уједињених нација тридесетпетог инструмента о ратификацији или приступању.

2. За сваку државу која ратификује овај Пакт, или му приступи после депоновања тридесетпетог инструмента о ратификацији или приступању, поменути Пакт ће ступити на снагу три месеца после депоновања од стране те државе њеног инструмента о ратификацији или приступању.

Члан 28.

Одредбе овог Пакта примењују се на све јединице федеративних држава без икаквог ограничења или изузетака.

Члан 29.

1. Свака држава уговорница овог Пакта може предложити измену или допуну и њихов текст доставити генералном секретару Уједињених нација. Генерални секретар ће потом проследити све предложене измене или допуне државама уговорницама овог пакта, тражећи од њих да му саопште да ли желе сазивање конференције држава уговорница ради разматрања тих предлога и гласања о њима. Ако се најмање једна трећина држава изјасни у прилог овог сазивања, генерални секретар ће сазвати конференцију под окриљем Организације уједињених нација. Свака измена или допуна коју усвоји већина држава уговорница присутних на конференцији и које учествују у гласању, подлеже одобрењу Генералне скупштине Уједињених нација.

2. Ове измене или допуне ступају на снагу када буду одобрене од стране Генералне скупштине Уједињених нација и прихваћене од две трећине држава уговорница овог Пакта, саобразно њиховим односним уставним поступцима.

3. Када ове измене или допуне ступе на снагу, оне су обавезне за све државе уговорнице које су их прихватиле, док друге државе уговорнице остају везане одредбама овог Пакта и сваком изменом и допуном коју су раније прихватиле.

Члан 30.

Независно од саопштења предвиђених у ставу 5 члана 26, генерални секретар Уједињених нација ће обавестити све државе које се имају у виду у ставу л истог члана:

- а) о потписима стављеним на овај Пакт и инструментима ратификације и приступања депонованим сходно члану 26,
- б) о датуму ступања на снагу овог Пакта сходно члану 27 и о датуму ступања на снагу сваке измене или допуне предвиђене у члану 29.

Члан 31.

1. Овај Пакт, чији су текстови на енглеском, кинеском, шпанском, француском и руском подједнако веродостојни, биће депонован у архиви Организације Уједињених нација.
2. Генерални секретар Уједињених нација доставиће оверене преписе овог Пакта свакој држави на коју се односи члан 26.

1.5. Конвенција о укидању свих облика дискриминације жена⁶

Члан 5.

Државе чланице предузимају све подесне мере;

- а) ради измене друштвених и културних обичаја у погледу понашања мушкараца и жена да би се отклониле предрасуде, као и уобичајена и свака друга пракса заснована на схватању о инфериорности или супериорности једног или другог пола или традиционалној улози мушкараца, односно жена;
- б) да породично васпитање обухвати и правилно схватање материнства као друштвене функције и признање, заједничке одговорности мушкараца и жена у подизању и развоју деце, подразумевајући да се у свим случајевима мора, пре свега, водити рачуна о интересима детета.

Члан 10.

Државе чланице предузимају све подесне мере ради отклањања дискриминације жена да би им обезбедиле једнака права као и мушкарцима у погледу образовања, а посебно да би на основу равноправности мушкараца и жена обезбедиле:

- а) једнаке услове у погледу каријере и професионалног усмеравања, у погледу могућности за учење и стицање диплома у образовним установама свих категорија, како у сеоским тако и у градским срединама; ова равноправност се обезбеђује у погледу предшколског, општег, техничког и стручног образовања, као и вишег техничког образовања и свих врста професионалног усмеравања;
- б) доступност једнаких наставних програма, једнаких испита и наставног особља које има квалификације истог нивоа, као и школских просторија и опреме истог квалитета;
- ц) отклањање традиционалног схватања о улогама мушкараца и жена на свим степенима и у свим облицима образовања подстицањем стварања мешовитих одељења и других врста образовања који могу допринети постизању тог циља, посебно ревизијом уџбеника и школских програма и прилагођавањем наставних метода;
- д) једнаке могућности коришћења стипендија и других врста бесповратне помоћи за студије;
- е) једнаке могућности приступа програмима перманентног образовања, укључујући програме за образовање одраслих и функционалне програме за описмењавање, посебно оне чији је циљ да се у што је могуће краћем времену смањи јаз у степену образовања између мушкараца и жена;
- ф) смањење стопе напуштања школе од стране женске омладине и организација програма за девојке и жене које су прерано напустиле школу;

⁶ Усвојена и отворена за потписивање и ратификацију или приступање резолуцијом Генералне скупштине УН 34/180 од 18. децембра 1979. године. Ступила на снагу 3. септембра 1981. године. Службени лист СФРЈ 11/1981.

- г) једнаке могућности активног бављења спортом и физичког васпитања;
- х) доступности посебних информација из области образовања ради пружања помоћи у обезбеђењу здравља и благостања породице, укључујући информације и савете о планирању породице.

Члан 16.

1. Државе чланице предузимају све одговарајуће мере ради отклањања дискриминације жена у свим питањима која се односе на брак и породичне односе, а посебно обезбеђују, на основи равноправности мушкараца и жена.

- а) једнако право на склапање брака;
- б) једнако право на слободан избор брачног друга и склапање брака само по слободној вољи и уз потпуну сагласност;
- ц) једнака права и одговорности у браку и приликом развода;
- д) једнака родитељска права и обавезе у односу на децу, без обзира на брачни статус. У свим овим случајевима интереси деце морају бити на првом месту;
- е) једнака права да слободно и одговорно одлучују о планирању породице, као и да имају приступ информацијама, образовању и средствима која ће им омогућити да се користе овим правима;
- ф) једнака права и одговорности у погледу старатељства, туторства, управљања имовином и усвајања деце или сличних институција ако постоје у националном законодавству. У свим случајевима интереси деце морају бити на првом месту;
- г) једнака лична права мужа и жене, укључујући право на избор породичног имена, професије и занимања;
- х) једнака права оба брачна друга у погледу власништва над имовином, односно стицања, управљања, живања и отуђивања имовине, без обзира на то да ли се ово обавља бесплатно или за знатну материјалну награду.

2. Веридба и ступање детета у брак не може имати никаквих правних последица а предузеће се све потребне мере, укључујући законодавне, ради утврђивања минималних година живота за склапање брака, као и увођење обавезе да се брак склопи у званичном матичном уреду.

1.6. Међународна конвенција о заштити права свих радника миграната и чланова њихових породица⁷

ДЕО I. ПОЉЕ ПРИМЕНЕ И ДЕФИНИЦИЈЕ

Члан 1.

1. Ова конвенција се примењује, осим ако је другачије утврђено у даљем тексту, на све раднике мигранте и чланове њихових породица без икакве разлике у односу на пол, расу, боју коже, језик, религију или уверење, политичко или друго мишљење, национално, етничко или социјално порекло, држављанство, узраст, економски положај, имовину, брачно стање, рођење или други статус.

⁷ Међународна конвенција о заштити права свих радника миграната и чланова њихових породица, Усвојена резолуцијом Генералне скупштине 45/158 од 18. децембра 1990. године, (није ступила на снагу).

2. Ова конвенција ће се примењивати на све време трајања миграције радника миграната и чланова њихових породица, што обухвата припрему за миграцију, одлазак, транзит и читав период боравка и плаћених активности у земљи запослења као и повратак у државу порекла или државу настањења.

ДЕО II. НЕДИСКРИМИНАЦИЈА У ОДНОСУ НА ПРАВА

Члан 7.

Државе чланице прихватају, у сагласности са међународним документима који се односе на људска права, да поштују и осигурају свим радницима мигрантима и члановима њихових породица на својој територији или која је под њиховом јурисдикцијом права утврђена овом конвенцијом без икакве разлике у односу на пол, расу, боју коже, језик, религију или уверење, политичко или друго мишљење, национално, етничко или социјално порекло, држављанство, узраст, економски положај, имовину, брачно стање или други статус.

ДЕО III. ЉУДСКА ПРАВА СВИХ РАДНИКА МИГРАНАТА И ЧЛАНОВА ЊИХОВИХ ПОРОДИЦА

Члан 8.

1. Радници мигранти и чланови њихових породица имаће слободу да напусте било коју државу, укључујући и државу њиховог порекла. Ово право неће бити подложно било каквим ограничењима изузев оних утврђених законом, ради заштите националне сигурности, јавног реда (*ordre public*), јавног здравља или морала или права и слобода других и биће у сагласности са осталим правима која су призната у овом делу Конвенције.

2. Радници мигранти и чланови њихових породица имаће право да уђу било када и остану у својој држави порекла.

Члан 9.

Право на живот радника миграната и чланова њихових породица биће заштићено законом.

Члан 10.

Ни један радник мигрант нити члан његове или њене породица неће бити изложен тортури или окрутном, нехуманом или понижавајућем третману или кажњавању.

Члан 11.

1. Ни један радник мигрант нити члан његове или њене породица неће бити држан у ропству или на робији.

2. Ни од једног радника мигранта нити члана његове или њене породица неће бити захтевано да иде на присилан или обавезан рад.

3. Став 2 овог члана неће искључивати обављање тешког рада у складу са пресудом изреченом од стране надлежног суда у државама где је тешки рад предвиђен уз издржавање казне затвора као казна за кривично дело.

4. За потребе овог члана израз „присилан или обавезан рад” неће обухватати:

- (а) Било који рад или услугу на које се не односи став 3 овог члана, а које се нормално траже од особе која је у притвору као последица правоснажног решења суда или од особе за време условног отпуста од таквог притвора;

- (б) Било какву услугу која се захтева услед ванредне ситуације или природне несреће која прети животу или добробити заједнице;
- (ц) Било који рад или услугу које чине део нормалних грађанских обавеза у мери у којој се то односи и на грађане те државе.

Члан 12.

1. Радници мигранти и чланови њихових породица имаће право на слободу мисли, савести и религије. То право ће укључивати слободу да имају или прихвате религију или веровање по свом избору и слободу да било индивидуално било у заједници са осталим и јавно или приватно манифестују своју религију или веровање у богослужењу, поштовању, обављању обреда и проповедању.
2. Радници мигранти и чланови њихових породица неће подлегати присили која би умањила њихову слободу да имају или да усвоје религију или веру по свом избору.
3. Слободно испољавање нечије религије или веровања може подлегати само таквим ограничењима која су прописана законом и која су потребна у циљу заштите јавне сигурности, реда, здравља или морала или основних права и слобода других.
4. Државе чланице ове конвенције прихватају да поштују слободу родитеља, од којих је бар један радник мигрант и, кад је применљиво, законитог старатеља да би осигурали верско и морално образовање њихове деце према својим уверењима.

Члан 13.

1. Радници мигранти и чланови њихових породица имаће право на несметану слободу мишљења.
2. Радници мигранти и чланови њихових породица имаће право на слободу изражавања; ово право подразумева право да траже, примају и преносе информације и све врсте идеја, усмено, писмено или штампано, у уметничкој форми или кроз било које медије по сопственом избору, без обзира на границе.
3. Коришћење утврђеног права из става 2 овог члана подразумева посебне обавезе и одговорности. Због тога може подлегати извесним ограничењима, али ће то бити само када су утврђена законом и када су потребна:
 - (а) Ради поштовања права и угледа других;
 - (б) Ради заштите националне сигурности држава које су у питању или јавног реда (*ordre public*) или јавног здравља и морала;
 - (ц) Ради спречавања било какве ратне пропаганде;
 - (д) Ради спречавања било каквог заговарања националне, расне или верске мржње која подстиче на дискриминацију, непријатељство и насиље.

Члан 14.

Ни један радник мигрант нити члан његове или њене породица неће бити изложен произвољно или незаконито мешању у његову или њену приватност, породицу, домаћинство, преписку или друге комуникације, или незаконитом нападу на његову или њену част или углед. Сваки радник мигрант или члан његове или њене породица имаће право на законску заштиту од таквог угрожавања.

Члан 15.

Ни један радник мигрант нити члан његове или њене породица неће бити произвољно лишен имовине, без обзира да ли је има у индивидуалном власништву или у заједници са другим. Где је према позитивном

законодавству државе запослења имовина радника мигранта или члана његове или њене породица експроприсана у целини или делимично, особа на коју се односи имаће право на одговарајућу и правичну компензацију.

Члан 16.

1. Радници мигранти и чланови њихових породица имаће право на личну слободу и сигурност.
2. Радници мигранти и чланови њихових породица имаће право на, од државе осигурану, ефикасну заштиту од насиља, физичке повреде, претњи и застрашивања, било од стране јавних службеника или појединаца, група или установа.
3. Свака провера идентитета радника миграната или чланова њихових породица од стране службених лица биће обављена у складу са службеним поступцима установљеним законом.
4. Радници мигранти и чланови њихових породица неће бити ни индивидуално ни колективно изложени произвољном хапшењу или притварању, нити бити лишени своје слободе изузев по основу и у складу са поступцима утврђеним законом.
5. Ухапшени радници мигранти и чланови њихових породица биће у моменту хапшења обавештени, по могућности на језику који они разумеју, о разлозима њиховог хапшења и у најкраћем року биће обавештени на језику који разумеју о било којој оптужби против њих.
6. Ухапшени или притворени радници мигранти и чланови њихових породица под оптужбом за кривично дело биће у најкраћем времену изведени пред судију или друго лице законом овлашћено да обавља судску власт, и да буду суђени у разумном року или да буду ослобођени. Неће бити генерално правило да они буду у притвору док очекују суђење, али отпуст може подлегати гаранцијама да ће се појавити на суђењу, у сваком другом стадијуму судског поступка и, ако прилике захтевају, за извршење пресуде.
7. Када је радник мигрант или члан његове или њене породица ухапшен или је издат налог за затвор или притвор везано за судски поступак или је задржан на било који други начин:
 - (а) Конзуларна или дипломатска представништва његове или њене државе порекла или државе која заступа интерес те државе, биће без одлагања, уколико то он или она захтевају, обавештена о његовом или њеном хапшењу или притвору и разлозима за то;
 - (б) Особа која је у питању имаће право на комуникацију са наведеним представништвима. Свака комуникација особе која је у питању са наведеним представништвима биће прослеђена без одлагања, а он или она ће такође имати право да без одлагања приме комуникацију коју шаљу наведена представништва.
 - (ц) Особа која је у питању без одлагања ће бити обавештена о овом праву и правима која произилазе из одговарајућих уговора, ако постоје, који се примењују између држава заинтересованих за овај случај на преписку и сусрете са представницима наведених представништава и да са њима договором споразуме о његовом или њеном законском заступању.
8. Радници мигранти и чланови њихових породица који су лишени слободе по основу затвора или притвора имаће право на судски поступак, да би суд без одлагања оценио законитост притварања и наредио ослобађање ако притварање није законито. Када учествују у том поступку они ће имати, уколико је потребно, уколико не разумеју или не говоре језик који је у употреби, бесплатну помоћ преводиоца.
9. Радници мигранти и чланови њихових породица који су били жртве незаконитог хапшења или притвора имаће законско право на компензацију.

Члан 17.

1. Радници мигранти и чланови њихових породица који су лишени слободе биће третирани хумано и са поштовањем природног достојанства људског бића и њиховог културног идентитета.
2. Оптужени радници мигранти и чланови њихових породица ће, изузев у посебним околностима, бити одвојени од осуђених особа и имати одвојен третман који одговара њиховом статусу неосуђених особа. Оптужени малолетници биће одвојени од одраслих и у најкраћем могућем времену изведени пред суд.
3. Било који радник мигрант или члан његове или њене породица који је притворен у држави транзита или држави запослења због кршења прописа о миграцији биће задржан, у мери у којој је то дозвољено, одвојено од осуђених особа или особа притворених у ишчекивању суђења.
4. За било које време које се проводи у затвору на основу судске одлуке, основни циљ третмана радника мигранта или члана његове или њене породица биће његово или њено поправљање и социјална рехабилитација. Кажњени малолетници биће одвојени од одраслих и биће им осигуран третман који одговара њиховом узрасту и законском статусу.
5. Као и сви грађани државе у питању, радници мигранти и чланови њихових породица имаће право на посете својих породица, за време трајања притвора или затвора.
6. Кад год је радник мигрант лишен своје слободе, надлежне службе државе која је у питању поклониће пажњу проблемима које би могли имати чланови његове или њене породице, посебно супружници и малолетна деца.
7. Радници мигранти и чланови њихових породица који су у било ком виду притворени или у затвору у складу са позитивним законодавством државе запослења или у држави транзита уживаће иста права као и држављани тих држава који су у истој ситуацији.
8. Ако је радник мигрант или члан његове или њене породица задржан у циљу провере кршења било које одредбе која се односи на миграцију, он или она неће сносити трошкове настале у вези с тим.

Члан 18.

1. Радници мигранти и чланови њихових породица имаће право на једнакост пред судовима и трибуналима са држављанима државе која је у питању. У утврђивању било какве кривичне оптужнице против њих или њихових права и обавеза у судској парници, они ће имати право на фер и јавно саслушање од стране надлежних, независних и непристрасних судова успостављених законом.
2. Радници мигранти и чланови њихових породица оптужени за кривично дело имаће право на претпоставку да су невини све док се у складу са законом не докаже кривица.
3. У разматрању било које оптужнице против њих због кривичног дела, радници мигранти и чланови њихових породица имају право на следеће минималне гаранције:
 - (а) Да буду одмах и детаљно обавештени о природи и разлозима оптужбе против њих, на језику који разумеју;
 - (б) Да им се обезбеди разумно време и могућност за припрему своје одбране и комуницирање са адвокатом по сопственом избору;
 - (ц) Да буду изведени пред суд без неоправданог одуговлачења;
 - (д) Да лично присуствују суђењу, да се бране лично или уз правну помоћ по сопственом избору; ако немају правну помоћ, да буду обавештени о том праву; и да имају додељену правну помоћ, у сваком случају где то интерес правде захтева и бесплатно у сваком случају када немају довољно средстава за плаћање;

- (е) Да испитају или наложе испитивање сведока који сведоче против њих и да им се осигура присуство и испитивање сведока у њихову корист под истим условима као и сведока против њих;
- (ф) Да имају бесплатну помоћ преводиоца ако они не разумеју језик којим се говори у судници;
- (г) Да не буду присиљени да сведоче против себе или да признају кривицу.

4. У случају малолетних особа, у процедури ће се водити рачуна о њиховом узрасту и подстицати рехабилитација.

5. Радници мигранти и чланови њихових породица који су осуђени за кривично дело, имају право према закону да њихова пресуда и казна буду ревидиране од стране вишег суда.

6. Када радник мигрант или члан његове или њене породица по коначној одлуци, буде осуђен за кривично дело и када се затим његова или њена пресуда измени и он или она буду ослобођени на основу нове или новооткривене чињенице која уверљиво показује да је била погрешна примена права, особа која је била кажњена на бази такве пресуде биће по закону обештећена, осим ако се докаже да се неизношење непознатих чињеница на време може у целости или делимично приписати као пропуст те особе.

7. Ни један радник мигрант нити члан његове или њене породица не подлеже поновном суђењу или кажњавању за прекршај за који је према закону и казним поступком односне државе већ био коначно кажњен или ослобођен.

Члан 19.

1. Ни један радник мигрант нити члан његове или њене породица неће бити сматран кривим за било које кривично дело због било којег чињења или пропуста чињења које не садржи кривично дело дефинисано националним или међународним правом у време када је кривично дело извршено, нити ће бити примењена тежа казна од оне која је била прописана у време када је оно извршено. Ако су, после извршења дела, законом дефинисане блаже казне, примениће се на њега или њу.

2. Хуманитарни аспект статуса радника мигранта, посебно у односу на његова или њена права на боравак или рад, треба бити узет у обзир приликом изрицања казне за кривична дела извршена од стране радника мигранта или члана његове или њене породица.

Члан 20.

1. Ни један радник мигрант нити члан његове или њене породица неће бити затворен само због неизвршења уговорне обавезе.

2. Ни један радник мигрант нити члан његове или њене породица неће бити лишен своје дозволе боравак или рада или бити протеран само на основу пропуста да испуни обавезе које произилазе из радног уговора, изузев у случају када је испуњење такве обавезе услов за такво одобрење или дозволу.

Члан 21.

Незаконито је да било ко, изузев прописима овлашћеног јавног службеника, одузме, уништи или покуша да уништи лична документа, документа која одобравају улазак или останак, боравак или смјештање на државној територији или радне дозволе. Ни једно овлашћено одузимање таквих докумената неће се обавити без издавања детаљне потврде. Ни у ком случају неће бити дозвољено уништење пасоша или сличних докумената радника мигранта или члана његове или њене породица.

Члан 22.

1. Радници мигранти и чланови њихових породица неће подлегати масовним протеривањима. Сваки случај протеривања биће индивидуално испитан и о њему ће бити одлучено.

2. Радници мигранти и чланови њихових породица могу бити протерани са територије државе чланице само у складу са одлуком донесеном од стране надлежног органа и у сагласности са законом.
3. Одлука им се доставља на језику који разумеју. На њихов захтев, где другачије није обавезно, одлука ће им бити пренесена у писменој форми, изузев у ванредним ситуацијама због националне сигурности и биће наведени разлози за такву одлуку. Особе о којима је реч биће информисане о овим правима пре или најкасније у време доношења одлуке.
4. Изузев тамо где је коначна одлука проглашена од стране судских органа, особа у питању имаће право да изнесе разлог зашто он или она не би требало да буду протерани и имаће право да његов или њен случај буде поново размотрен од стране одговарајућег органа, изузев ако обавезујући разлози националне сигурности не захтевају другачије. У очекивању таквог поступка, особа у питању има право да тражи одлагање одлуке о протеривању.
5. Ако је одлука о протеривању која је већ извршена касније поништена, особа у питању имаће на основу закона право на обештећење и пређашња одлука неће бити коришћена за спречавање његовог или њеног поновог уласка у државу која је у питању.
6. У случају протеривања, особа која је у питању имаће разумну могућност да пре или после свог одласка реши било која потраживања по основу плата или по другим основама која нису испуњена или по текућим потраживањима.
7. Без штете по извршење одлуке о протеривању, радник мигрант или члан његове или њене породице на кога се односи та одлука, може тражити улаз у државу која није држава његовог или њеног порекла.
8. У случају протеривања радника мигранта или члана његове или њене породице, он или она неће сносити трошкове протеривања. Од особе у питању, може се тражити да сноси путне трошкове.
9. Протеривање из државе запослења неће само по себи негативно утицати на било која права радника мигранта или члана његове или њене породице стечена у складу са законом те државе, укључујући право да приме плате и друге накнаде које им припадају.

Члан 23.

Кад год су права призната овом конвенцијом доведена у питање, радници мигранти и чланови њихових породица ће имати право да траже помоћ и заштиту од конзуларних и дипломатских представништава своје државе порекла или од државе која заступа интересе те државе. Посебно у случају протеривања, особа која је у питању биће без одлагања информисана о овом праву, а власти државе из које се протерује ће омогућити реализацију таквог права.

Члан 24.

Сваки радник мигрант и сваки члан његове или њене породице има право да свугде пред законом буде признат као личност.

Члан 25.

1. Радници мигранти ће у вези са надокнадом за свој рад уживати не мање повољан третман од онога који се примењује на држављане државе запослења и:

- (а) Остале услове рада, као што су прековремени рад, радно време, недјељни одмор, плаћени празници, заштита на раду, здравствена заштита, прекид радног односа и било који други услови рада који се, према националном законодавству и пракси, под овим подразумевају.

(б) Остали услови запослења, као што су минималне године старости за запошљавање, ограничење кућног рада и било које друго питање које се, према националном законодавству и пракси, сматрају условом за запошљавање.

2. Противзаконито је непоштовати принцип једнаког третмана у приватним уговорима о запошлењу, на шта се односе одредбе из става 1. овог члана.

3. Државе чланице ће предузет све одговарајуће мјере осигурања да радници мигранти не буду лишени било којег права које произилази из овог принципа због било које нерегуларности у вези са њиховим боравком или запошлењем. Посебно, послодавци неће бити ослобођени било којих законских или уговорних обавеза, нити ће њихове обавезе бити ограничене на било који начин због било које такве неправилности.

Члан 26.

1. Државе чланице признају права радника миграната и чланова њихових породица:

(а) Да учествују на састанцима и активностима синдиката и било којих других удружења основаних у складу са законом, са циљем да заштите њихове економске, социјалне, културне и друге интересе, подложно само прописима организације која је у питању;

(б) Да се слободно укључе у било који синдикат и било које удружење као што је горе наведено, подложно само прописима организације која је у питању;

(ц) Да траже помоћ и подршку од било којег синдиката или од било којег наведеног удружења.

2. Не би требало да се постављају никакве рестрикције на остваривање ових права изузев оних које су одређене законом и које су потребне у демократском друштву у интересу националне сигурности, јавног реда (ордре публиц) или заштите права и слобода других.

Члан 27.

1. У вези са социјалним осигурањем, радници мигранти и чланови њихових породица уживаће у држави запослења исти третман који имају и држављани државе запослења све док они испуњавају услове предвиђене позитивним законодавством те државе и билатералним и мултилатералним уговорима на снази. Надлежни органи државе порекла и државе запослења могу се у било које време споразумети у циљу одређивања модалитета примене ове норме.

2. У случају да позитивно законодавство не дозвољава радницима мигрантима и члановима њихових породица повластицу, државе које су у питању ће испитати могућност надокнаде заинтересованим особама новчане вредности доприноса које су они дали у односу на ту повластицу по основу третмана који имају држављани те земље који су у сличним условима.

Члан 28.

Радници мигранти и чланови њихових породица имаће право на медицински третман који им је хитно потребан ради заштите њихових живота или за избегавање непоправљивог угрожавања њиховог здравља по основу једнакости у третману са држављанима државе која је у питању. Таква хитна медицинска помоћ неће им бити ускраћена из разлога било какве нерегуларности у вези са њиховим боравком или запошлењем.

Члан 29.

Свако дете радника мигранта имаће право на име, упис рођења и на држављанство.

Члан 30.

Свако дете радника мигранта имаће основно право приступа образовању по основу једнакости са држављанима државе која је у питању. Приступ јавним предшколским образовним установама или школама неће бити ускраћен или ограничен по основу нерегуларног статуса у односу на боравак или запослење било којег од родитеља или по основу који произилази из нерегуларности боравка детета у држави запослења.

Члан 31.

1. Државе чланице ће осигурати поштовање културног идентитета радника миграната и чланова њихових породица и неће их спречавати у одржавању њихових културних веза са њиховом државом порекла.
2. Државе чланице могу предузимати одговарајуће мере да помогну и подстичу напоре у том циљу.

Члан 45.

1. Чланови породица радника миграната ће у држави запослења уживати једнак третман као држављани те државе у погледу:
 - (а) Приступа образовним институцијама и службама под резервом да испуњавају захтеве за пријем и друга правила тих институција и служби;
 - (б) Приступа институцијама и службама професионалне оријентације и обуке, под условом да су испуњени захтеви за коришћење;
 - (ц) Приступа здравственим и социјалним услугама, под условом да су испуњени захтеви за коришћење одговарајућих програма;
 - (д) Приступ и учешће у културном животу.
2. Државе запослења ће следити политику, како је погодно, у сарадњи са државама порекла, чији је циљ олакшавање интеграције деце радника миграната у локални школски систем, посебно када је у питању учење локалног језика.
3. Државе запослења ће настојати да деци радника миграната олакшају учење њиховог матерњег језика и културе, а у овом погледу ће државе порекла сарађивати кад год је то погодно.
4. Државе запослења могу осигурати посебне програме за образовање деце радника миграната на матерњем језику и, ако је потребно, у сарадњи са државама порекла.

1.7. Конвенција о правима особа са инвалидитетом⁸

Члан 1.

Сврха Конвенције

Сврха ове Конвенције јесте да промовише, штити и осигура пуно и равноправно уживање свих људских права и основних слобода од стране свих особа са инвалидитетом и да промовише поштовање њиховог урођеног достојанства.

Особе са инвалидитетом обухватају особе које имају дугорочна физичка, ментална, интелектуална или сензорна оштећења која у садејству са различитим баријерама могу отежати пуно и ефективно учешће ових особа у друштву на основу једнакости са другима.

⁸ Конвенција о правима особа са инвалидитетом, усвојена на 61. заседању Генералне скупштине Уједињених нација, на седници од 13. децембра 2006. године у Њујорку.

Члан 2.

Дефиниције

За потребе ове Конвенције:

»Комуникација« обухвата језике, приказивање текстова, Брајево писмо, тактилну комуникацију, формате са великим словима, приступачне мултимедије, као и писане, аудио снимке, једноставан језик, људске читаче и аугментативне и алтернативне облике, средства и формате комуникација, укључујући приступачне информативне и комуникацијске технологије;

»Језик« обухвата говорне и знаковне језике и друге облике неизговорених језика;

»Дискриминација по основу инвалидности« значи свако прављење разлике, искључивање или ограничавање по основу инвалидности чији циљ или последица јесте ограничавање или поништавање признања, уживања или спровођења свих људских права и основних слобода у областима политике, економије, социјалних, културних, грађанских права и било којој другој области. Дискриминација укључује све облике дискриминације, укључујући ускраћивање разумних адаптација;

»Разумне адаптације« јесу неопходне и одговарајуће модификације и прилагођавања које не представљају несразмеран или непримерен терет а потребне су у конкретним случајевима како би се особама са инвалидитетом гарантовало уживање или остваривање свих људских права и основних слобода на једнаким основама;

»Универзални дизајн« представља дизајнирање производа, окружења, програма и услуга тако да сва лица могу у највећој могућој мери да их користе без додатних адаптација. »Универзални дизајн« не искључује постојање асистивних средстава и помагала за одређене категорије особа са инвалидитетом када су им таква средства потребна.

Члан 3.

Општа начела

Основна начела ове Конвенције биће:

- (а) Поштовање урођеног достојанства, индивидуалне аутономије особа са инвалидитетом, укључујући њихово право да доносе одлуке о сопственим животима и самосталности тих особа;
- (б) Недискриминација;
- (ц) Пуно и ефективно учешће и укљученост у све сфере друштвеног живота;
- (д) Поштовање различитости и прихватање особа са инвалидитетом као дела људске врсте и разноврсности људског рода;
- (е) Једнакост могућности;
- (ф) Приступачност;
- (г) Једнакост мушкараца и жена;
- (х) Поштовање развијајућих капацитета деце са инвалидитетом и поштовање права те деце да очувају сопствени идентитет.

Члан 4.

Опште обавезе

1. Државе потписнице обавезују се да ће осигурати и промовисати пуно остваривање свих људских права и основних слобода за све особе са инвалидитетом без икакве дискриминације по основу инвалидности. Да би то оствариле, државе потписнице обавезују се да ће:

- (а) Усвојити све одговарајуће законодавне, административне и друге мере како би спровеле права призната овом Конвенцијом;
- (б) Предузети све одговарајуће мере, укључујући законодавне, ради измене, опозивања или поништавања свих закона, подзаконских аката, обичаја и праксе који представљају дискриминацију особа са инвалидитетом;
- (ц) Узети у обзир питања заштите и промовисање људских права особа са инвалидитетом приликом формулисања и примене сваке политике и свих програма;
- (д) Уздржати се од предузимања било ког акта или праксе која није у складу са овом Конвенцијом и осигурати да се јавне власти и установе понашају у складу са Конвенцијом;
- (е) Предузети све одговарајуће мере како би уклонили дискриминацију по основу инвалидности коју врши било које лице, било која организација или приватни предузетник;
- (ф) Вршити и промовисати истраживање и развој добара, услуга, опреме и објеката дизајнираних у складу са начелима универзалног дизајна, дефинисаног у члану 2 ове Конвенције, које изискују најмањи могући степен адаптације како би задовољиле посебне потребе особа са инвалидитетом уз најнижу могућу цену и промовисати примену универзалног дизајна у изради стандарда и смерница;
- (г) Вршити и промовисати истраживање и развој, промовисати доступност нових технологија, укључујући информацијске и комуникацијске технологије, помагала за кретање, средства, асистивну технологију погодну за особе са инвалидитетом, дајући предност технологијама израђеним по приступачним ценама;
- (х) Пружати приступачне информације особама са инвалидитетом о помагалима за кретање, средствима и асистивној технологији, укључујући нове технологије, као и другим облицима асистенције, службама подршке и погодностима;
- (и) Промовисати тренинг и обуку стручњака и особља које ради са особама са инвалидитетом у области права признатих овом Конвенцијом како би боље пружале асистенцију и услуге гарантоване и проистекле из поменутих права.

2. У односу на економска, социјална и културна права државе потписнице ће предузети такве мере уз максималну употребу ресурса којима располажу и по потреби у склопу међународне сарадње, са циљем да прогресивно постигну пуно остваривање ових права, без задирања у обавезе проистекле из ове Конвенције које су непосредно применљиве сходно одредбама међународног јавног права.

3. Приликом развоја и спровођења политике и законодавства усмерених на примену ове Конвенције, као и другим процесима доношења одлука о питањима која се непосредно тичу особа са инвалидитетом, државе потписнице ће то чинити уз блиске консултације и активно учешће особа са инвалидитетом, укључујући децу са инвалидитетом, кроз организације које их представљају и заступају.

4. Ништа у овој Конвенцији неће утицати на повољније одредбе из закона или међународноправних прописа на снази у некој од држава потписница које се односе на остваривање права особа са инвалидитетом. Неће бити ограничавања или укидања било ког основног људског права које је признато или постоји у некој од држава потписница ове Конвенције на основу других конвенција, закона, прописа или обичаја под изговором да ова Конвенција не признаје та права, или да их признаје у ужем обиму.

5. Одредбе ове Конвенције односиће се на све делове федералних држава без икаквих ограничења или изузетака.

Члан 5.

Равноправност и недискриминација

1. Државе потписнице признају да су све особе једнаке пред законом и имају право на једнаку заштиту пред законом и уживање једнаких благодети закона, без икаквих дискриминација.
 2. Државе потписнице забрањују било какву дискриминацију по основу инвалидности и гарантују свим особама са инвалидитетом једнаку и ефективну правну заштиту од дискриминације по било ком основу.
 3. Да би промовисали равноправност и укинули дискриминацију, државе потписнице ће предузети све одговарајуће кораке како би осигурали пружање разумних адаптација.
 4. Посебне мере неопходне за постизање и убрзавање де факто једнакости особа са инвалидитетом неће се сматрати дискриминацијом по основу инвалидности сходно одредбама ове Конвенције.
-

Члан 7.

Деца са инвалидитетом

1. Државе потписнице предузеће све потребне мере како би осигурале да деца са инвалидитетом уживају сва људска права и основне слободе на основу једнакости са другом децом.
 2. У свим акцијама које се односе на децу са инвалидитетом првенствена пажња биће посвећена најбољем интересу детета.
 3. Државе потписнице осигураће да деца са инвалидитетом имају право да слободно изразе своје ставове о сваком питању које их се тиче на основу једнакости са другом децом, узимајући у обзир њихове године и зрелост, а у остваривању тог права биће ин пружена асистенција у складу са њиховим узрастом и инвалидношћу.
-

Члан 16.

Слобода од експлоатације, насиља и злостављања

1. Државе потписнице предузеће све одговарајуће законодавне, административне, социјалне, образовне и друге мере како би заштитиле особе са инвалидитетом од свих облика експлоатације, насиља и злоупотреба, укључујући њихове родно засноване аспекте и манифестације, како у њиховим домовима, тако и изван њихових домова.
2. Државе потписнице предузеће такође све одговарајуће мере како би спречиле насиље и злостављање обезбеђујући особама са инвалидитетом, њиховим породицама и лицима која се старају за њих, између осталог, одговарајуће облике асистенције и подршке који ће водити рачуна о специфичностима узраста и рода особа, укључујући пружање информација како да избегну, препознају и пријаве случајеве насиља и злостављања. Државе потписнице осигураће да сервиси заштите воде рачуна о инвалидности, роду и узрасту особа.
3. Државе потписнице ће осигурати да сви програми, објекти и установе за особе са инвалидитетом буду ефективно надзирани од стране независних власти како би спречили случајеве експлоатације, насиља и злостављања.
4. Државе потписнице предузеће све одговарајуће мере како би промовисале физички, когнитивни и психолошки опоравак, рехабилитацију и социјалну реинтеграцију особа са инвалидитетом које су биле жртве експлоатације, насиља и злостављања, укључујући пружање заштитних услуга. Овај опоравак и реинтеграција одвијаће се у окружењу које подстиче здравље, благостање, самопоштовање, достојанство и аутономију личности и води рачуна о посебним потребама везаним за узраст и род.

5. Државе потписнице ће усвојити ефикасно законодавство и политику, који ће између осталог узети у обзир род и узраст, како би осигурале идентификовање, истрагу и, када је то примерено, процесуирање случајева експлоатације, насиља и злоупотреба против особа са инвалидитетом.

Члан 18.

Слобода кретања и држављанство

1. Државе потписнице признаће право особа са инвалидитетом на слободу кретања, слободу избора места становања и на држављанство на основу једнакости са другима, укључујући кроз осигуравање да особе са инвалидитетом:

- (а) Имају право да стекну, да промене држављанство и да не могу бити арбитрерно лишени држављанства на основу њихове инвалидности;
- (б) Нису лишене, по основу инвалидности, права да стекну, поседују и користе исправе о држављанству или друге исправе, или да користе друге релевантне поступке попут поступка за имиграцију који могу бити потребни како би ове особе лакше остваривале своју слободу кретања;
- (ц) Имају право да напусте било коју земљу, укључујући и своју сопствену;
- (д) Нису лишене арбитрерно или на основу своје инвалидности права да уђу у своју сопствену земљу.

2. Деца са инвалидитетом биће регистрована одмах по рођењу и од рођења ће уживати право на име, право да стекну држављанство и у мери у којој је то могуће, право да их њихови родитељи познају и да се старају о њима.

Члан 23.

Поштовање дома и породице

1. Државе потписнице ће предузети ефективне и одговарајуће мере како би елиминисале дискриминацију особа са инвалидитетом у свим питањима везаним за брачне, породичне, личне односе и родитељство, на основу једнакости са другима, како би осигурали да:

- (а) Право свих особа са инвалидитетом који су у узрасту у коме се може ступити у брак да ступају у брак и заснивају породицу на основу пуног и слободно израженог пристанка будућих супружника буде признато;
- (б) Буду уважена права особа са инвалидитетом да слободно и одговорно одлучују о броју своје деце и размаку између њих на једнаким основама са другима, да имају приступ информацијама примереним њиховом узрасту, образовању о репродукцији и планирању породице и средствима потребним како би биле у стању да остварују дотична права;
- (ц) Особе са инвалидитетом, укључујући децу, очувају своју плодност на основу једнакости са другима.

2. Државе потписнице ове Конвенције осигураће да права и одговорности особа са инвалидитетом у односу на хранитељство, старатељство и усвојење деце и друге сличне установе у националним законодавствима, где такви концепти постоје, буду поштована. У сваком случају мора се приоритетно поштовати најбољи интерес детета. Државе потписнице ће особама са инвалидитетом пружати одговарајућу подршку у остваривању њихових одговорности у подизању деце.

3. Државе потписнице ће осигурати да деца са инвалидитетом имају једнака права у погледу породичног живота. Ради остваривања тих права и спречавања сакривања, напуштања, запостављања и одвајања деце са инвалидитетом, државе потписнице обавезују се да деци са инвалидитетом и њиховим породицама пруже ране и свеобухватне информације, сервисе и подршку.

4. Државе потписнице ће осигурати да дете не буде одвојено од својих родитеља против њихове воље, осим када надлежни органи донесу одлуку у складу са применљивим правом и поступцима, која може бити подвргнута судској ревизији, да је одвајање у најбољем интересу детета. Ни у ком случају дете неће бити одвојено од родитеља са инвалидитетом на основу инвалидности било детета, било једног или оба родитеља.
5. Државе потписнице обавезују се да у случајевима када непосредна породица није у стању да се стара о детету са инвалидитетом предузму све напоре како би детету као алтернативу пружили негу у широј породици а када то није могуће бригу унутар заједнице у породичном окружењу.

Члан 24.

Образовање

1. Државе потписнице признају право свих особа са инвалидитетом на образовање. Са циљем да остваре уживање овог права без дискриминације и на основу једнакости са другима, државе потписнице осигураће инклузивни систем образовања на свим нивоима и учење током читавог живота усмерено на:
- (а) Пун развој људских потенцијала и осећања достојанства и самовредности, као и јачање поштовања људских права, основних слобода и људске разноврсности,
 - (б) Развијање личности, талената и менталних и физичких способности особе са инвалидитетом до највеће могуће мере,
 - (ц) Омогућавање да све особе са инвалидитетом ефективно учествују у слободном друштву.
2. Приликом остваривања овог права, државе потписнице ће осигурати да:
- (а) Особе са инвалидитетом не буду искључене из општег образовног система на основу своје инвалидности, а да нити једно дете са инвалидитетом не буде искључено из бесплатног и обавезног основног образовања, или из средњег образовања, због свог инвалидитета;
 - (б) Особе са инвалидитетом имају приступ инклузивном, квалитетном, бесплатном и обавезном основном образовању, или средњем образовању у својој локалној заједници на основу једнакости са другима;
 - (ц) Буду осигуране разумне адаптације које ће одговорити потребама појединца;
 - (д) Особама са инвалидитетом буду пружена подршка у склопу општег образовног система која им је потребна да би им се олакшало ефективно образовање.
 - (ф) Буду пружене индивидуализоване мера подршке у окружењима које максимизирају академски и социјални развој, у складу са циљем пуне укључености.
3. Државе потписнице ће омогућити особама са инвалидитетом да уче животне и вештине релевантне за социјални развој које су им неопходне како би олакшале њихово пуно и једнако учешће у образовању и као чланова заједнице. Да би оствариле овај циљ, државе потписнице ће предузети одговарајуће мере које ће између осталог:
- (а) Олакшати учење Брајевог и алтернативног писма, аугментативних и алтернативних начина, средстава и формата комуникације, вештине оријентације и мобилности, олакшати вршњачко образовање и размену искустава међу особама у сличној ситуацији,
 - (б) Олакшати учење гестовног језика и промовисање лингвистичког идентитета заједнице глувих особа,
 - (ц) Осигурати да се образовање особа, а нарочито деце која су глува, слепа или слепоглува врши на језицима и облицима комуникације који су најпримеренији и у окружењу које осигурава максималан академски и друштвени развој.

4. Да би помогле у гарантовању уживања овог права, државе потписнице предузеће одговарајуће мере за запошљавање наставног особља које је квалификовано да користи гестовни језик или Брајево писмо, укључујући наставнике који су и сами особе са инвалидитетом и да обучи стручњаке и особље који раде на свим нивоима образовања. Такав тренинг и обука треба да обухвате подизање нивоа свести о инвалидности, употребу одговарајућих аугментативних и алтернативних начина, средстава и формата комуникације, образовних техника и материјала ради подршке особама са инвалидитетом.

5. Државе потписнице осигураће да особе са инвалидитетом могу имати приступ општем терцијарном образовању, професионалном оспособљавању и едукацији, образовању за одрасле и животном учењу на једнаким основама са осталим лицима. Ради остваривања поменутог циља, државе потписнице ће осигурати да се особама са инвалидитетом пруже разумне адаптације.

Члан 25.

Здравствена заштита

Државе потписнице признају да све особе са инвалидитетом имају право на уживање највишег могућег стандарда здравља без дискриминације по основу инвалидности. Државе потписнице предузеће све одговарајуће мере како би осигурале приступ здравственим и услугама рехабилитације везаним за здравствену заштиту, које ће водити рачуна о родним аспектима. Државе потписнице нарочито ће:

- (а) Особама са инвалидитетом пружити исти распон и стандарде приушћљивих здравствених услуга које су обезбеђене и за остале грађане, укључујући услуге везане за сексуално здравље и репродукцију и програме јавне заштите здравља намењене најширој популацији;
- (б) Особама са инвалидитетом пружити оне здравствене услуге које им посебно требају због њихове инвалидности, укључујући рану идентификацију и интервенције онда када је то примерено и услуге усмерене на минимизирање и спречавање даље инвалидности, укључујући међу децом и старим особама;
- (ц) Настојати да поменуте здравствене услуге обезбеде особама са инвалидитетом што ближе заједницама у којима те особе живе, укључујући сеоске заједнице;
- (д) Захтевати од здравствених радника да особама са инвалидитетом пружају заштиту истог квалитета која се пружа и осталим лицима, укључујући на основу слободног и информисаног пристанка, кроз, између осталог, подизање нивоа свести дотичних радника о људским правима, достојанству, аутономији и потребама особа са инвалидитетом путем тренинга и промовисања етичких стандарда за јавну и приватну здравствену заштиту;
- (е) Забранити дискриминацију против особа са инвалидитетом приликом пружања здравственог осигурања и осигурања живота у случајевима када национално законодавство допушта то осигурање, која ће бити пружана под фер и разумним условима.

Члан 30.

Учешће у културном, спортском животу, рекреацији и слободним активностима

1. Државе потписнице признају право свих особа са инвалидитетом да узму учешћа у културном животу на основама једнакости са другима и предузеће одговарајуће мере да осигурају да особе са инвалидитетом:

- (а) Уживају приступ културним материјалима у приступачним форматима;
- (б) Уживају приступ телевизијским програмима, филмовима, позоришним и другим културним активностима у приступачним форматима;

- (ц) Уживају приступ местима где се одвијају културна догађања или пружају културне услуге, попут позоришта, музеја, биоскопа, библиотека и туристичких услуга и уживају, у мери у којој је то могуће, приступ споменицима и локалитетима од националне културне важности.
2. Државе потписнице ће предузети одговарајуће мере како би омогућиле особама са инвалидитетом да развијају и користе своје креативне, уметничке и интелектуалне потенцијале, не само ради своје добробити, већ и ради обogaћивања читавог друштва.
3. Државе потписнице предузеће све одговарајуће кораке у складу са међународним правом како би осигурале да закони којима се штити интелектуална својина не представљају неразумну или дискриминаторну препреку приступу културним материјалима за особе са инвалидитетом.
4. Особе са инвалидитетом имаће право, на основама једнакости са другима, на признавање њиховог посебног културног и лингвистичког идентитета, укључујући гестовни језик и културу глувих, као и на одговарајућу подршку ради остваривања овог идентитета.
5. Да би особама са инвалидитетом омогућиле учешће у рекреативним, спортским и активностима у слободно време на основама једнакости са другима, државе потписнице предузеће одговарајуће мере како би:
- (а) Подстакле и промовисале учешће особа са инвалидитетом у општим спортским активностима на свим нивоима у највећој могућој мери;
 - (б) Осигурале да особе са инвалидитетом имају могућност да организују, развијају и учествују у спортским активностима специфичним за особе са инвалидитетом и у том циљу подстицале добијање одговарајућих упутстава, тренинга и средстава на основу једнакости са другима;
 - (ц) Осигурале да особе са инвалидитетом имају приступ спортским и објектима за рекреацију и туризам;
 - (д) Осигурале да деца са инвалидитетом имају једнак приступ учешћу у игри, рекреативним, спортским и активностима у слободно време, укључујући активности које се одвијају у склопу образовног система;
 - (е) Осигурале да особе са инвалидитетом имају приступ услугама оних који се баве организацијом спортских, рекреативних, туристичких и активности у слободно време.

Члан 31.

Прикупљање статистичких података

1. Државе потписнице обавезују се да прикупљају одговарајуће информације, укључујући статистичке и податке за истраживања, како би биле у стању да формулишу и спроводе политике усмерене на остваривање ове Конвенције. Процес прикупљања и одржавања података ће бити:
- (а) У складу са правно установљеним механизмима заштите, укључујући законодавство о заштити података, како би осигурале поверљивост и поштовање приватности особа са инвалидитетом;
 - (б) У складу са међународно прихваћеним нормама о заштити људских права и основних слобода и етичким принципима прикупљања статистичких података.
2. Подаци прикупљени у складу са одредбама овог члана биће сегрегирани према потреби и коришћени да би се државама потписницама олакшало оцењивање спровођења обавеза преузетих овом Конвенцијом, као и да би се идентификовале препреке са којима се особе са инвалидитетом суочавају у остваривању својих права.
3. Државе потписнице преузеће одговорност за дистрибуцију ових статистичких података и осигуравање да они буду приступачни особама са инвалидитетом.

Члан 32.

Међународна сарадња

1. Државе потписнице признају важност међународне сарадње и њеног промовисања, као подршке напорима које државе предузимају појединачно на националном нивоу ради спровођења циљева и сврхе ове Конвенције и предузеће одговарајуће и ефективне мере у том погледу између држава и када је то примерено, у партнерству са релевантним међународним, регионалним организацијама и цивилним друштвом, нарочито организацијама особа са инвалидитетом. Те мере могу, између осталог, обухватати:

- (а) Осигуравање да међународна сарадња, укључујући међународне програме развоја, укључује и буде приступачна особама са инвалидитетом;
- (б) Олакшавање и подржавање изградње капацитета, укључујући кроз размену информација, искустава, програма тренинга и обуке, најбоље праксе;
- (ц) Олакшавање сарадње у истраживањима и приступу научном и техничком знању, и
- (д) Пружање, када је то примерено, техничке и економске помоћи, укључујући кроз олакшавање приступа и дељење приступачних и асистивних технологија, као и кроз трансфер технологије.

2. Одредбе овог члана неће утицати на обавезу сваке државе потписнице да испуњава дужности преузете на основу ове Конвенције.

Члан 33.

Спровођење и надзор над спровођењем Конвенције на националном плану

1. Државе потписнице ће, у складу са системом своје унутрашње организације, одредити једно или више тела у оквиру владе надлежно за питања у вези примене ове Конвенције, и размотриће успостављање механизма координације који ће олакшати одређене акције у различитим секторима и на различитим нивоима.

2. Државе потписнице ће, у складу са својим законским и административним системом, на нивоу државе задржати, ојачати, именовати или успоставити оквир, укључујући један или више независних механизма када је то примерено, за промовисање, заштиту и надгледање спровођења одреби ове Конвенције. Приликом именовања или успостављања тог механизма државе потписнице ће узети у обзир начела која се односе на статус и функционисање националних установа за заштиту и промовисање људских права.

3. Цивилно друштво, посебно особе са инвалидитетом и организације које их представљају, биће укључени и у потпуности ће учествовати у процесу надгледања.

I.8. Међународна конвенција за заштиту свих лица од присилног нестанка⁹

ДЕО I

Члан 1.

Нико се неће подвргавати присилном нестанку.

Никакве изузетне околности, било ратно стање или претња ратом, унутрашња политичка нестабилност или било која друга јавна опасност, се не могу наводити као оправдање за присилан нестанак.

⁹ Међународна конвенција за заштиту свих лица од присилног нестанка, усвојена је од стране Генералне скупштине УН Резолуцијом А/RES/64/167 од 20. децембра 2006. године.

Члан 2.

За сврхе ове конвенције, за „присилни нестанак“ се сматра хапшење, притварање, отмица или било који други облик лишавања слободе од стране државних органа или лица или групе лица која поступају по овлашћењу, уз подршку или сагласност државе, након чега се одбија да се призна лишавање слободе или се скрива судбина несталог лица или место на коме се оно налази, чиме се такво лице ставља ван заштите закона.

Члан 3.

Свака држава уговорница предузима одговарајуће мере како би спровела истрагу дела дефинисаних у члану 2. које изврше лица или група лица која поступају без овлашћења, подршке или сагласности државе и одговорне привела правди.

Члан 4.

Свака држава уговорница предузима неопходне мере како би обезбедила да присилни нестанак буде кривично дело према њеном кривичном закону.

Члан 5.

Широко распрострањена или систематска пракса присилних нестанака представља злочин против човечности како се дефинише у важећем међународном праву и производи последице предвиђене према таквом важећем међународном праву.

Члан 7.

1. Свака држава уговорница кажњава кривично дело присилног нестанка одговарајућим казнама које узимају у обзир његову крајњу озбиљност.

2. Свака држава уговорница може установити:

- (а) олакшавајуће околности, нарочито за лица која, пошто су била укључена у извршење присилног нестанка, ефикасно допринесу да се нестало лице врати живо или омогуће да се разјасне случајеви присилног нестанка или да се идентификују починиоци присилног нестанка;
- (б) без повреде других кривичних поступака, отежавајуће околности, нарочито у случају смрти несталог лица или извршења присилног нестанка у погледу трудница, малолетних лица, лица с инвалидитетом или других посебно угрожених лица.

Члан 17.

1. Ниједно лице се неће држати у тајном притвору.

2. Без штете по друге међународне обавезе државе уговорнице у погледу лишавања слободе, свака држава уговорница ће у свом законодавству:

- (г) гарантовати да ће свако лице лишено слободе имати право да комуницира и да прима посете своје породице, браниоца или било ког другог лица по свом избору, искључиво према условима установљеним законом или, ако је оно странац, да комуницира са својим конзуларним органима, у складу са важећим међународним правом;

Члан 18.

1. У складу са члановима 19. и 20. свака држава уговорница гарантује било ком лицу са легитимним интересом за ову информацију, као што су рођаци лица лишеног слободе, њихови представници или њихов бранилац, приступ бар следећим информацијама:

- (а) орган власти који је наложио лишавање слободе;
- (б) датум, време и место на коме је лице лишено слободе и примљено на место лишавања слободе;
- (в) орган надлежан за надгледање лишавања слободе;
- (г) боравиште лица које је лишено слободе, укључујући, у случају трансфера на друго место лишавања слободе, одредиште и орган који је надлежан за трансфер;
- (д) датум, време и место ослобађања;
- (ђ) податке у вези са здравственим стањем лица лишеног слободе;
- (е) у случају смрти за време лишавања слободе, околности и узрок смрти и одредиште посмртних остатака.

2. Адекватне мере се предузимају, уколико је неопходно да се заштите лица из става 1. овог члана као и лица која учествују у истрази од било каквог малтретирања, застрашивања или санкција због тражења информација у вези са лицем лишеним слободе.

Члан 25.

1. Свака држава уговорница предузима неопходне мере у циљу спречавања и кажњавања у складу са њеним кривичним законом:

- (а) нелегално уклањање деце која су подвргнута присилном нестанку, деце чији су отац, мајка или законски старатељ подвргнути присилном нестанку или деце рођене за време заточеништва мајке која је подвргнута присилном нестанку;
- (б) фалсификовања, скривања или уништавања докумената која доказују стварни идентитет деце из горње тачке (а).

2. Свака држава уговорница предузима неопходне мере трагања и утврђивања идентитета деце из става 1 (а) овог члана и њиховог враћања породицама којима припадају у складу са законском процедуром и важећим међународним споразумима.

3. Свака држава чланица помаже другој у трагању, идентификовању и проналажењу деце из става 1 (а) овог члана.

4. С обзиром на потребу да се заштите најбољи интереси деце из става 1 (а) овог члана и њиховог права да сачувају или поново утврде свој идентитет, укључујући националност, име и породичне односе у складу са законом, државе уговорнице које признају систем усвајања или неки други облик збрињавања деце увешће законске процедуре у циљу ревизије процедуре усвајања или збрињавања и, уколико то одговара, поништавања било којег усвајања или збрињавања деце која су проистекла за време присилног нестанка.

5. У свим случајевима, а посебно у свим предметима који се односе на овај члан, најбољи интерес детета има приоритетан значај а дете које је у стању да изрази своје мишљење има право да та мишљења изрази слободно, мишљењима детета се даје адекватна тежина у складу са старошћу и зрелошћу детета.

II. КОНВЕНЦИЈА О ПРАВИМА ДЕТЕТА

II.1. Декларација о правима детета, 1924, Друштво народа

Овом Декларацијом о правима детета, опште познатом под називом „Декларација из Женеве“, мушкарци и жене свих нација, признајући да човечанство дугује Детету оно најбоље што има, објављују и прихватају као своју дужност да, без обзира на расу, националност или уверење:

1. дете има право на одговарајуће материјалне и духовне услове за правилан развој;
2. дете које је гладно мора бити нахрањено; болесно дете мора бити лечено; дете које је заостало мора добити помоћ; дете делинквент мора бити поново прихваћено; сироче и бескућник мора добити помоћ и заштиту;
3. дете мора прво добити помоћ у кризним тренуцима;
4. детету се мора обезбедити издржавање и заштита од сваког облика експлоатације;
5. Дете мора да се одгаја уз свест да његове способности треба да служе његовим ближњима.

II.2. Декларација о правима детета, 1959¹⁰, УН

ПОШТО СУ народи Уједињених нација у Повељи потврдили своју веру у основна људска права, у достојанство и у вредност људског бића и одлучили да подстичу друштвени напредак и више стандардне живота у већој слободи

ПОШТО СУ Уједињене нације, у Универзалној декларацији о људским правима прогласиле да свако има сва права и слободе која су њоме прописане, без икакве разлике у погледу расе, боје, пола, језика, вероисповести, политичког или другог мишљења, националног или друштвеног порекла, имовине, рођења или других својстава

ПОШТО СУ детету, због његове физичке и психичке незрелости, потребне посебна нега и заштита, укључујући и одговарајућу правну заштиту, пре као и после рођења,

ПОШТО ЈЕ потреба за посебном заштитом потврђена Женевском декларацијом о правима детета из 1924. године и призната у Универзалној декларацији о људским правима и статутима специјализованих агенција и међународних организација које се баве питањем добробити деце

ПОШТО човечанство дугује детету оно најбоље што има

Генерална скупштина

проглашава ову ДЕКЛАРАЦИЈУ О ПРАВИМА ДЕТЕТА са циљем да свако дете има срећно детињство и да ужива, за своје добро и добро друштва, сва права и слободе овде прописане и позива родитеље, мушкарце и жене, добровољне организације, локалне органе власти и националне владе да признају ова права и

¹⁰ Декларација о правима детета, усвојена Резолуцијом 1386 (XIV) Генералне скупштине УН, 10. децембра 1959. године.

обезбеде њихово поштовање кроз законодавне и друге мере које ће се прогресивно примењивати у складу са следећим принципима:

1. Дете ужива сва права прописана у овој Декларацији. Сваком детету, без икаквог изузетка, припадају ова права без разлике или дискриминације због расе, боје, пола, језика, вероисповести, политичког или другог мишљења, националног или друштвеног порекла, имовине, рођења или других својстава било детета или његове породице.
2. Дете ужива посебну заштиту и законом или на други начин му се обезбеђују могућности и средства за здрав и правилан физички, психички, морални, духовни и друштвени развој у условима слободе и достојанства. У извршењу закона у овом циљу, најбољи интереси детета биће од највећег значаја.
3. Дете од рођења ужива право на име и држављанство.
4. Дете ужива право на услуге социјалне заштите. Оно има право да расте и развија се у здрављу; у том циљу, обезбеђује се посебна нега и заштита детету и његовој мајци, укључујући и одговарајућу пренаталну и постнаталну негу. Дете има право на одговарајућу исхрану, смештај, рекреацију и медицинске услуге.
5. Дете које је физички, ментално или друштвено хендикепирано има право на посебан третман, образовање и негу у складу са његовим специфичним стањем.
6. Детету је, за потпун и хармоничан развој његове личности, потребна љубав и разумевање. Дете ће, где год је то могуће, расти под родитељском негом и одговорношћу и, у сваком случају, у атмосфери љубави и моралне и материјалне сигурности; дете у осетљивим годинама неће бити одвајано од мајке, изузев у изузетним околностима. Друштво и јавне власти дужни су да прошире бригу на децу без породице и децу без одговарајућих средстава подршке. Новчана давања Државе и друга подршка ради издржавања деце у великим породицама су пожељна.
7. Дете има право на образовање, које је, најмање на основном нивоу, бесплатно и обавезно. Детету се обезбеђује образовање које развија његову општу културу и омогућава детету да, на основама једнаких могућности, развија своје способности, индивидуалне ставове и осећај морала и друштвене одговорности и постане користан члан заједнице.

Најбољи интереси детета биће руководећи принцип за оне који су одговорни за дететово образовање и усмеравање; ова одговорност лежи превасходно на родитељима.

Детету се у пуном обиму обезбеђује могућност игре и рекреације, која је усмерена ка истим циљевима као и процес образовања; друштво и јавне власти предузимају мере ради остваривања овог права.

1. У свим ситуацијама, заштита и помоћ пружају се најпре детету.
2. Дете ужива заштиту од свих облика занемаривања, окрутности и експлоатације. Дете неће бити предмет трговине у било ком облику.

Дете неће ступати у радни однос пре него што достигне одговарајући минимални узраст; у сваком случају дете неће бити подстицано нити ће му се одобрити обављање послова или запошљавање које може угрозити његово здравље или образовање или штетно утицати на дететов физички, психички или морални развој.

1. Дете ужива заштиту од пракси које подстичу и негују расну, верску или какву другу дискриминацију. Дете се одгаја у духу разумевања, толеранције, пријатељства међу народима, мира и универзалног братства и уз пуну свест да његова енергија и способности треба да служе његовим ближњима.

II.3. Конвенција о правима детета¹¹

Преамбула

Стране уговорнице ове Конвенције,

сматрајући да, у складу са принципима прокламованим у Повељи Уједињених нација, признавање урођеног достојанства и једнаких и неутуђивих права свих припадника људске заједнице представља основу слободе, правде и мира у свету,

имајући у виду да су народи Уједињених нација у Повељи поново потврдили веру у основна људска права и достојанство и вредност људске личности и одлучили да допринесе друштвеном напретку и подизању животног стандарда у већој слободи,

прихватајући да су Уједињене нације у Универзалној декларацији о људским правима и међународним пактовима о људским правима прокламовале и сагласиле се да сваком појединцу припадају сва права и слободе садржане у њима, без обзира на расу, боју коже, пол, језик, вероисповест, политичко и друго убеђење, национално или друштвено порекло и имовинско стање, рођење или други статус,

подсећајући да су Уједињене нације у Универзалној декларацији о људским правима прокламовале да детињству припадају посебна брига и помоћ,

уверене да породици, као основној јединици друштва и природној средини за развој и благостање свих њених чланова а посебно деце, треба да буде пружена неопходна заштита и помоћ како би могла у потпуности да преузме одговорности у заједници,

прихватајући да дете, у циљу потпуног и складног развоја личности, треба да расте у породичној средини, у атмосфери среће, љубави и разумевања,

сматрајући да дете треба да буде у потпуности припремљено да живи самостално у друштву и да буде васпитано у духу идеала прокламованих у Повељи Уједињених нација, а посебно у духу мира, достојанства, толеранције, слободе, равноправности и солидарности,

имајући у виду да је потреба за проширивањем посебне бриге за дете изражена у Женевској декларацији о правима детета из 1924. године и у Декларацији о правима детета који су усвојиле Уједињене нације 1959. године и призната у Универзалној декларацији о људским правима, у Међународном пакту о грађанским и политичким правима (посебно у члановима 23 и 24), у Међународном пакту о економским, социјалним и културним правима (посебно у члану 10) и у статутима и одговарајућим инструментима специјализованих агенција и међународних организација које се баве заштитом деце,

имајући у виду, како је назначено у Декларацији о правима детета коју је усвојила Генерална скупштина 20. новембра 1959. године, да су „детету, са обзиром на његову физичку и менталну незрелост, потребни посебна заштита и брига, укључујући одговарајућу правну заштиту како пре, тако и после рођења”,

подсећајући на одредбе Декларације о социјалним и правним принципима који се односе на заштиту и благостање деце, са посебним освртом на национално и међународно старатељство и усвојење, Правила Уједињених нација о минималним стандардима за малолетничко правосуђе (Пекиншка правила) и Декларацију о заштити жена и деце у случају ванредног стања и оружаног сукоба,

прихватајући да у свим земљама света има деце која живе у изузетно тешким условима и да је таквој деци неопходна посебна брига,

¹¹ Конвенција о правима детета, усвојена на заседању Генералне скупштине УН 20. новембра 1989. године.

посвећујући дужну пажњу значају традиција и културних вредности сваког народа за заштиту и складан развој детета,

весне значаја међународне сарадње за побољшање услова живота деце у свим земљама, посебно у земљама у развоју,
сагласиле су се о следећем:

I Део

Члан 1.

За потребе ове Конвенције дете је свако људско биће које није навршило осамнаест година живота, уколико се, по закону који се примењује на дете, пунолетство не стиче раније.

Члан 2.

1. Стране уговорнице ове Конвенције ће поштовати и обезбеђивати права утврђена овом Конвенцијом сваком детету које се налази под њиховом јурисдикцијом без икакве дискриминације и без обзира на расу, боју коже, пол, језик, вероисповест, политичко или друго уверење, национално, етничко или социјално порекло, имовинско стање, онеспособљеност, рођење или други статус детета, његовог родитеља или законског старатеља.
2. Стране уговорнице ће предузети све одговарајуће мере како би се обезбедила заштита детета од свих облика дискриминације или кажњавања заснованог на статусу, активностима, израженом мишљењу или уверењу дететових родитеља, законских старатеља или чланова породице.

Члан 3.

1. У свим активностима које се тичу деце, без обзира да ли их предузимају јавне или приватне институције социјалног старања, судови, административни органи или законодавна тела, најбољи интереси детета биће од првенственог значаја.
2. Стране уговорнице се обавезују да детету обезбеде такву заштиту и бригу која је неопходна за његову добробит, узимајући у обзир права и обавезе његових родитеља, законских старатеља или других појединаца који су правно одговорни за дете и у том циљу ће предузети све одговарајуће законодавне и административне мере.
3. Стране уговорнице ће обезбедити да се институције, службе и установе одговорне за бригу или заштиту деце прилагоде стандардима које су утврдили надлежни органи, посебно у области сигурности, здравља, у погледу броја и подобности особља, као и стручног надзора.

Члан 4.

Стране уговорнице ће предузети све потребне законодавне, административне и остале мере за остваривање права признатих у овој Конвенцији. У погледу економских, социјалних и културних права, Стране уговорнице ће предузети такве мере максимално користећи своја расположива средства, а где је то потребно, у оквиру међународне сарадње.

Члан 5.

Стране уговорнице ће поштовати одговорности, права и дужности родитеља или, где је такав случај, чланова шире породице или заједнице, како је предвиђено локалним обичајима, законских старатеља или других особа законски одговорних за дете, да би се омогућило, на начин који је у складу са развојним

могућностима детета, одговарајуће усмеравање и саветовање у остваривању права признатих овом Конвенцијом.

Члан 6.

1. Стране уговорнице признају да свако дете самим рођењем има право на живот.
2. Стране уговорнице ће обезбедити у највећој могућој мери опстанак и развој детета.

Члан 7.

1. Дете ће бити регистровано одмах након рођења и имаће од рођења право на име, право на стицање држављанства и колико је то могуће, право да зна ко су му родитељи и право на њихово старање.
2. Стране уговорнице ће обезбедити примену ових права у складу са својим националним законом и својим обавезама у складу с одговарајућим међународним инструментима из ове области, посебно у случајевима у којима би дете у супротном било апатрид.

Члан 8.

1. Стране уговорнице се обавезују да поштују право детета на очување идентитета, укључујући држављанство, име и породичне односе у складу са законом, без незаконитог мешања.
2. У случајевима када је дете незаконито лишено неких или свих елемената свог идентитета, стране уговорнице ће обезбедити одговарајућу помоћ и заштиту како би му што пре био враћен идентитет.

Члан 9.

1. Стране уговорнице ће обезбедити да дете не буде одвојено од својих родитеља против њихове воље, осим када надлежне власти, уз судски надзор, одреде у складу са важећим законом и поступком, да је такво одвајање неопходно у најбољем интересу детета. Таква одлука може бити неопходна у одређеном случају, као нпр. ако родитељи злостављају или занемарују дете или живе одвојено па се мора донети одлука о месту становања детета.
2. У сваком поступку који произилази из става 1 овог члана, све заинтересоване стране имаће могућност да учествују у поступку и да изнесу своје мишљење.
3. Стране уговорнице ће поштовати право детета одвојеног од једног или оба родитеља да редовно одржава личне односе и непосредне контакте са оба родитеља, осим ако је то у супротности са најбољим интересима детета.
4. У случајевима када је раздвајање последица мере коју је предузела страна уговорница, као што је притвор, хапшење, егзил, депортација или смрт (укључујући смрт која је наступила из било ког разлога док је особа под мером државе) једног или оба родитеља детета, та страна уговорница ће, на захтев, пружити родитељима, детету или, према потреби, неком другом члану породице, неопходне информације о томе где се налази одсутни члан (чланови) породице, осим ако би пружање такве информације било штетно по добробит детета. Стране уговорнице ће даље осигурати да само подношење таквог захтева не произведе никакве негативне последице по особу (особе) на коју се односи.

Члан 10.

1. У складу са обавезом страна уговорница, сходно члану 9, став 1, захтеви детета или његових родитеља да уђе на територију стране уговорнице или је напусти ради поновног спајања породице, стране уговорнице ће решавати на позитиван, хуман и експедитиван начин. Стране уговорнице ће даље обезбедити да

подношење таквог захтева не проузрокује никакве штетне последице за подносиоце и чланове њихове породице.

2. Дете чији су родитељи настањени у различитим државама ће имати право да, осим у изузетним околностима, редовно одржава личне односе и непосредне контакте са оба родитеља. У том циљу и у складу са обавезом страна уговорница сходно члану 9, став 2, стране уговорнице ће поштовати право детета и његових родитеља да напусте сваку земљу, укључујући и сопствену, као и да уђу у своју земљу. Право на напуштање било које земље, биће подложно само ограничењима прописаним законом и која су потребна ради заштите националне безбедности, јавног поретка (ордре публиц), јавног здравља или морала или права и слобода других и која су у складу са осталим правима признатим у овој Конвенцији.

Члан 11.

1. Стране уговорнице ће предузети мере за борбу против незаконитог пребацивања и задржавања деце у иностранству.
2. У том циљу, стране уговорнице ће подстицати закључивање билатералних или мултилатералних споразума или приступање постојећим споразумима.

Члан 12.

1. Стране уговорнице ће обезбедити детету које је способно да формира своје сопствено мишљење, право слободног изражавања тог мишљења о свим питањима која се тичу детета, с тим то се мишљењу детета посвећује дужна пажња у складу са годинама живота и зрелашћу детета.
2. У том циљу, детету ће посебно бити пружена могућност да буде саслушано у свим судским и административним поступцима који се тичу детета, било непосредно или преко заступника или одговарајућег органа, на начин који је у складу са процесним правилима националног закона.

Члан 13.

1. Дете има право на слободу изражавања; право обухвата слободу да тражи, прима и даје информације и идеје свих врста без обзира на границе, било усмено, писмено или штампано, у уметничкој форми или преко било ког другог средства информисања по избору детета.
2. Примена овог права може бити предмет одређених ограничења, али само таквих која су одређена законом и неопходна:
 - (а) ради поштовања права или угледа других; или
 - (б) ради заштите националне безбедности или јавног поретка (*ordre public*), или јавног здравља или морала.

Члан 14.

1. Стране уговорнице ће поштовати право детета на слободу мисли, савести и вероисповести.
2. Стране уговорнице ће поштовати права и обавезе родитеља и, у одређеним случајевима законских старатеља, ради усмеравања детета на остваривање његовог права на начин који је у складу с развојним способностима детета.
3. Слобода изражавања вероисповести или уверења може бити предмет само таквих ограничења која су одређена законом и потребна да заштите јавну сигурност, поредак, здравље, или морал и основна права и слободе других.

Члан 15.

1. Стране уговорнице ће признати право детета на слободу удруживања и слободу мирног окупљања.
2. Остваривању ових права не могу бити постављена никаква ограничења, осим оних која су у складу са законом и која су неопходна у демократском друштву и у интересу су националне сигурности или јавне безбедности, јавног поретка (*ordre public*), заштите јавног здравља или морала или заштите права и слобода других.

Члан 16.

1. Ниједно дете неће бити изложено произвољном или незаконитом мешању у његову приватност, породицу, дом или преписку, нити незаконитим нападима на његову част и углед.
2. Дете има право на законску заштиту против таквог мешања или напада.

Члан 17.

Стране уговорнице уважавају значајну улогу средстава јавног информисања и обезбедиће да дете има приступ информацијама и материјалима из различитих националних и међународних извора, посебно оних који су усмерени на развој његовог социјалног, духовног и моралног добра и физичког и менталног здравља. У том циљу, стране уговорнице ће:

- (а) подстицати средства јавног информисања да шире информације и материјал од друштвеног и културног интереса за дете у складу са духом члана 29;
- (б) подстицати међународну сарадњу у изради, размени и ширењу таквих информација и материјала из различитих културних, националних и међународних извора;
- (ц) подстицати издавање и дистрибуцију дечјих књига;
- (д) подстицати средства јавног информисања да посвете посебну пажњу језичким потребама детета које припада мањинској групи или је домородац;
- (е) подстицати развој одговарајућих смерница за заштиту детета од информација и материјала штетних по његово добро, имајући у виду одредбе чланова 13 и 18.

Члан 18.

1. Стране уговорнице ће уложити највеће напоре да се обезбеди признавање принципа да оба родитеља имају заједничку одговорност у подизању и развоју детета. Родитељи или, у зависности од случаја, законски старатељи имају превасходну одговорност за подизање и развој детета. Најбољи интереси детета ће бити њихова основна брига.
2. У циљу гарантовања и унапређивања права из ове Конвенције, стране уговорнице ће пружити одговарајућу помоћ родитељима или законским старатељима у остваривању одговорности за подизање детета и обезбеђивати развој установа, капацитета и служби за заштиту деце.
3. Стране уговорнице ће предузети одговарајуће мере да обезбеде да деца запослених родитеља користе услуге и капацитете дечје заштите који им припадају.

Члан 19.

1. Стране уговорнице ће предузети одговарајуће законске, административне, социјалне и образовне мере за заштиту детета од свих облика физичког или менталног насиља, повређивања или злостављања, запостављања или немарног поступања, малтретирања или експлоатације, укључујући сексуално

злостављање, док је под бригом родитеља, законских заступника или било које друге особе која се брине о детету.

2. Такве заштитне мере, треба, према потреби, да укључују ефикасне поступке за доношење социјалних програма за обезбеђивање неопходне подршке детету и онима који се о детету старају, као и других облика заштите и спречавања, утврђивања, пријављивања, прослеђивања, истраге, поступања и праћења случајева овде наведеног злостављања детета и, по потреби, обраћања суду.

Члан 20.

1. Детету које је привремено или стално лишено породичне средине или којем, у његовом најбољем интересу, не може бити допуштено да у таквој средини остане, имаће право на посебну заштиту и помоћ државе.

2. Стране уговорнице ће у складу са својим националним законима обезбедити алтернативну бригу за такво дете.

3. Таква брига може да укључи, између осталог, смештај у другу породицу, кафалах према исламском праву, усвојење или, ако је неопходно, смештај у одговарајуће установе за бригу о деци. При разматрању решења, дужна пажња ће бити посвећена потреби успостављања континуитета у подизању детета као и етничком, религиозном, културном и језичком пореклу детета.

Члан 21.

Стране уговорнице које признају и/или дозвољавају систем усвајања ће обезбедити да најбољи интереси детета буду од превасходне важности и оне ће:

- (а) обезбедити да усвојење детета одобравају само надлежни органи који утврђују, у складу са одговарајућим законима и поступком и на основу свих релевантних и поузданих информација, да је усвојење допуштено с обзиром на статус детета у односу на родитеље, родбину и законске старатеље и да су се, уколико је тако прописано, заинтересована лица сагласила са усвојењем након упознавања са свим битним чињеницама, а на основу стручних мишљења у мери којој су она нужна.
- (б) признати да се међудржавно усвојење може сматрати алтернативним начином бриге о детету, уколико се дете не може сместити у другу породицу или бити усвојено или се о детету не може на погодан начин водити брига у земљи његовог порекла;
- (ц) обезбедити да дете на које се примењује међудржавно усвојење ужива сву заштиту и стандарде једнаке онима који постоје у случају националног усвојења;
- (д) предузети све одговарајуће мере да обезбеди да у међудржавном усвојењу смештај нема за поледицу неоправдану финансијску корист за оне који у томе учествују;
- (е) унапредити, када је то погодно, циљеве овог члана закључивањем билатералних или мултилатералних договора или споразума и настојати да се у том оквиру обезбеди да смештање детета у другу земљу спроводе надлежне власти или органи.

Члан 22.

1. Стране уговорнице ће предузети одговарајуће мере да се обезбеди да дете које тражи избеглички статус или које се сматра избеглицом у складу са важећим међународним или националним законом и поступком, било да је без пратње, било да је у пратњи родитеља или неке друге особе, добије одговарајућу заштиту и хуманитарну помоћ у уживању права утврђених овом Конвенцијом и другим међународним инструментима о људским правима или хуманитарном праву, чије су стране уговорнице наведене државе.

2. У том циљу, стране уговорнице ће обезбедити, уколико сматрају за сходно, сарадњу у свим напорима Уједињених нација и других надлежних међувладиних или невладиних организација које сарађују са Уједињеним нацијама да заштите такво дете и да њему/њој помогну да пронађе родитеље или друге чланове породице, да би се добиле информације потребне за поновно сједињење. У случајевима када родитељи или други чланови породице не могу бити пронађени, детету ће бити пружена иста заштита као и сваком другом детету које је стално или привремено лишено породичне средине из било ког разлога, како је утврђено овом Конвенцијом.

Члан 23.

1. Стране уговорнице признају да ментално или физички неспособно дете треба да ужива пун и квалитетан живот, у условима који обезбеђују достојанство, унапређују самопоуздање и олакшавају његово активно учешће у заједници.
2. Стране уговорнице признају право инвалидног детета на посебну бригу и охрабривање и обезбеђивати, према расположивим средствима, детету које испуњава услове и онима одговорним за бригу о њему, пружање помоћи која се захтева и која је примерена стању детета и могућностима родитеља или других који о детету брину.
3. Уважавајући посебне потребе неспособног детета, помоћ која се пружа у складу са ставом 2, биће бесплатна, увек када је то могуће, узимајући у обзир финансијске могућности родитеља или других који брину о детету и биће осмишљена тако да обезбеди неспособном детету делотворан приступ и стицање образовања, обуке, здравствене заштите, услуга рехабилитације, припрему за запошљавање и могућности рекреације на начин који води постизању највеће могуће социјалне интеграције и индивидуалног развоја детета, укључујући његов културни и духовни развој.
4. Стране уговорнице ће унапређивати, у духу међународне сарадње, размену одговарајућих информација на пољу превентивне здравствене заштите и медицинског, психолошког и функционалног лечења неспособног детета, укључујући и ширење и приступ информацијама о методама рехабилитације, образовања и професионалних услуга, са циљем да омогући странама уговорницама да унапреде своје способности и вештине и да прошире своја искуства у овим областима. У том смислу, посебно ће се водити рачуна о потребама земаља у развоју.

Члан 24.

1. Страна уговорнице признају право детета на уживање највишег остваривог здравственог стандарда и на капацитете за лечење и здравствену рехабилитацију. Државе потписнице ће настојати да обезбеде да ниједно дете не буде лишено права приступа таквим услугама здравствене заштите.
2. Стране уговорнице ће тежити пуном остваривању овог права, а посебно ће предузимати одговарајуће мере:
 - (а) да смање смртност одојчади и деце;
 - (б) да обезбеде пружање потребне медицинске помоћи и здравствене заштите свој деци са нагласком на развој примарне здравствене заштите;
 - (ц) да се боре против болести и неухрањености, укључујући и у оквиру примарне здравствене заштите, између осталог кроз примену расположиве технологије и обезбеђење снабдевања адекватним хранљивим намирницама и чистом питком водом, узимајући у обзир опасности и ризике загађења животне средине;
 - (д) да обезбеде одговарајућу здравствену заштиту мајкама пре и после порођаја;

(е) да омогуће да сви сегменти друштва, а посебно родитељи и деца, буду информисани и да имају приступ образовању, као и да им се помогне у коришћењу основних знања о дечјем здрављу и исхрани, предности дојења, хигијене, чистоће околине и спречавању несрећа;

(ф) да развијају превентивну здравствену заштиту, саветовање родитеља, образовање и услуге за планирање породице.

3. Стране уговорнице ће предузимати све ефикасне и одговарајуће мере у циљу укидања традиционалне праксе штетне по здравље деце.

4. Стране уговорнице се обавезују да унапређују и подстичу међународну сарадњу у циљу постепеног постизања потпуне реализације права из овог члана. У том смислу, посебно ће се водити рачуна о потребама земаља у развоју.

Члан 25.

Стране уговорнице признају право детету које су надлежни органи збринули у циљу старања, заштите или лечења његовог физичког или менталног здравља, на периодичну проверу обезбеђеног третмана и све друге околности од значаја за његово збрињавање.

Члан 26.

1. Стране уговорнице признају право сваког детета на коришћење социјалне заштите, укључујући социјално осигурање, и предузимаће потребне мере за постизање пуног остваривања овог права у складу са националним законом.

2. Ове мере, ако је то могуће, треба да се спроводе узимајући у обзир средства и положај детета и особа које су одговорне за издржавање детета, као и све друге битне околности везане за такве захтеве које је дете или неко у његово име поднео.

Члан 27.

1. Стране уговорнице признају право сваког детета на животни стандард који одговара дететовом физичком, менталном, духовном, моралном и социјалном развоју.

2. Родитељ(и) или други одговорни за дете имају првенствену одговорност да осигурају, у оквиру својих способности и финансијских могућности, услове живота потребне за развој детета.

3. Стране уговорнице ће, у складу са националним условима и у оквиру својих могућности, предузети потребне мере да помогну родитељима и другима одговорним за дете да остваре ово право и ако је потребно, обезбедиће материјалну помоћ и програме, нарочито у погледу исхране, одевања и становања.

4. Стране уговорнице ће предузети све одговарајуће мере како би обезбедиле да дете добија издржавање од родитеља или других лица која су финансијски одговорна за дете, како у оквиру страна уговорница, тако и из иностранства. Посебно, ако лице које је финансијски одговорно за дете не живи у истој држави у којој и дете, стране уговорнице ће подстицати приступање међународним споразумима, односно закључење таквих споразума, као и других одговарајућих споразума.

Члан 28.

1. Стране уговорнице признају право на образовање и у циљу постепеног постизања овог права, а на основу једнаких могућности, посебно ће:

(а) учинити основно образовање обавезним и бесплатним за све;

- (б) подстицати развој различитих облика средњег образовања, укључујући опште и стручно образовање, које би било на располагању и доступно сваком детету и предузимати погодне мере као што су увођење бесплатног образовања и пружање финансијске помоћи када је то потребно;
 - (ц) омогућити, свим одговарајућим средствима, да више образовање буде доступно свима у складу са способностима;
 - (д) омогућити да образовне и стручне информације и савети буду доступни свој деци;
 - (е) предузимати мере за обезбеђење редовног похађања школе и смањење стопе напуштања школе.
2. Стране уговорнице ће предузимати потребне мере да се дисциплина у школи спроводи на начин примерен људском достојанству детета и у складу са овом Конвенцијом.
3. Стране уговорнице ће покретати и подстицати међународну сарадњу по питањима образовања, посебно у циљу доприношења искорењивању незнања и неписмености у свету и олакшавања приступа научним и техничким сазнањима и модерним наставним методима. У том смислу, посебно ће се водити рачуна о потребама земаља у развоју.

Члан 29.

1. Стране уговорнице се слажу да образовање детета буде усмерено на:

- (а) развој дететове личности, талента и менталних и физичких способности до њихових крајњих могућности;
- (б) развој поштовања људских права и основних слобода и принципа утврђених Повељом Уједињених нација;
- (ц) развој поштовања дететових родитеља, његовог/њеног културног идентитета, језика и вредности, националних вредности земље у којој дете живи, земље из које потиче и цивилизација различите од његове/њене сопствене;
- (д) припремање детета за одговоран живот у слободном друштву, у духу разумевања, мира, толеранције, једнакости полова, пријатељства међу народима, етничким, националним и верским групама и са лицима домородачког порекла;
- (е) развој поштовања према природној околини.

2. Ниједан део овог члана или члана 28 неће бити тумачен тако да ограничава слободу појединаца или тела да установе или управљају образовним установама, увек у складу са поштовањем принципа утврђених у ставу 1 овог члана и захтевима да ће образовање које се пружа у таквим установама одговарати минималним стандардима које држава прописује.

Члан 30.

У оним државама у којима постоје етничке, верске или језичке мањине или лица домородачког порекла, детету које припада таквој мањини или је домородац, неће бити ускраћено право, у заједници са другим члановима његове групе, да ужива своју културу, да исповеда и манифестује своју веру или да користи свој језик.

Члан 31.

1. Стране уговорнице признају право детета на одмор и слободно време, на учешће у игри и рекреативним активностима које одговарају узрасту детета и на слободно учешће у културном животу и уметности.

2. Стране уговорнице ће поштовати и подстицати право детета на пуно учешће у културном и уметничком животу и подржаће пружање одговарајућих и једнаких могућности за културне, уметничке, рекреативне и слободне активности.

Члан 32.

1. Стране уговорнице признају право детета да буде заштићено од економског искоришћавања и од обављања било ког посла који би могао да буде опасан или би ометао школовање детета или би био штетан по здравље детета или за физички, душевни, морални или друштвени развој детета.

2. Стране уговорнице ће предузети правне, административне, друштвене и образовне мере да би се обезбедила примена овог права. У том циљу и у складу са важећим одредбама међународних инструмената, стране уговорнице ће посебно:

- (а) обезбедити минималну старосну границу или границе за запошљавање;
- (б) обезбедити одговарајуће регулисање времена и услова запошљавања; и
- (ц) обезбедити одговарајуће казне или друге санкције да би се осигурала ефикасна примена овог члана.

Члан 33.

Стране уговорнице ће предузети све одговарајуће мере, укључујући правне, административне, социјалне и образовне, да заштите децу од незаконите употребе наркотика и психотропних супстанци, како је дефинисано одговарајућим међународним уговорима и да спрече коришћење деце у незаконитој производњи и трговини тим супстанцама.

Члан 34.

Стране уговорнице се обавезују да штите децу од свих облика сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања. У те сврхе, стране уговорнице ће нарочито предузимати све одговарајуће националне, билатералне и мултилатералне мере за спречавање:

- (а) навођења или присиљавања детета на учешће у ма којој незаконитој сексуалној активности;
- (б) искоришћавања деце за проституцију или друге незаконите сексуалне радње;
- (ц) искоришћавања деце у порнографским представама и материјалима.

Члан 35.

Стране уговорнице ће предузимати све одговарајуће националне, билатералне и мултилатералне мере да спрече отмицу, продају или трговину децом у било коју сврху или у било којој форми.

Члан 36.

Стране уговорнице ће штитити децу од свих других облика искоришћавања штетних по било који вид дететове добробити.

Члан 37.

Стране уговорнице ће обезбедити да:

- (а) ниједно дете не буде подвргнуто мучењу или другом окрутном, нехуманом или понижавајућем поступку или кажњавању. Ни смртна казна, ни доживотни затвор, без могућности ослобађања, неће бити досуђени за дела која изврше особе млађе од 18 година;

- (б) ниједно дете не буде незаконито или произвољно лишено слободе. Хапшење, задржавање у притвору и затварање детета ће бити у складу са законом и примењено једино као последња могућа мера и то на најкраћи могући временски период;
- (ц) са сваким дететом лишеним слободе буде хумано поступано и уз поштовање урођеног људског достојанства и на начин који уважава потребе особа њиховог узраста. Посебно, свако дете лишено слободе биће одвојено од одраслих, изузев уколико се сматра да то није у интересу детета, и имаће право да одржава контакте са својом породицом путем преписке и посета, осим у изузетним околностима;
- (д) свако дете лишено слободе имаће право да му одмах буде омогућен приступ правној и другој одговарајућој помоћи, као и право да побија законитост тог лишавања слободе пред судом или другим надлежним, независним и непристрасним органима и на брзу одлуку у сваком таквом поступку.

Члан 38.

1. Стране уговорнице се обавезују да поштују и обезбеђују поштовање правила међународног хуманитарног права која су за њих обавезујућа у ситуацијама оружаних сукоба, а односе се на дете.
2. Стране уговорнице ће предузети све могуће мере да обезбеде да особе које нису навршиле 15 година директно не учествују у непријатељствима.
3. Стране уговорнице ће се уздржати од регрутовања у своје оружане снаге особа које нису навршиле 15 година. У регрутовању оних особа које су навршиле 15 година, али које нису навршиле 18 година, стране уговорнице ће настојати да дају предност онима који су најстарији.
4. У складу са својим обавезама по међународном хуманитарном праву да штите цивилно становништво у оружаним сукобима, стране уговорнице ће предузети све могуће мере да обезбеде заштиту и бригу о деци која су погођена оружаним сукобом.

Члан 39.

Стране уговорнице ће предузети све одговарајуће мере да подстичу физички и психолошки опоравак и друштвену реинтеграцију детета жртве: сваког облика занемаривања, искоришћавања или злостављања; мучења или било ког другог облика окрутног, нехуманог или понижавајућег поступања или кажњавања; или оружаног сукоба. Такав опоравак и реинтеграција ће се вршити у условима који подстичу здравље, самопоштовање и достојанство детета.

Члан 40.

1. Стране уговорнице признају право сваком детету за које се тврди, које је оптужено или за које је утврђено да је прекршило кривични закон, на поступак усклађен са унапређивањем дететовог осећаја достојанства и вредности, који њега/њу подстиче на поштовање људских права и основних слобода других и који узима у обзир узраст детета и чињеницу да је пожељно залагати се за његову/њену реинтеграцију и преузимање конструктивне улоге у друштву.
2. У том циљу и имајући у виду све битне одредбе међународних инструмената, стране уговорнице ће посебно обезбедити:
 - (а) да се ни за једно дете неће тврдити, нити ће бити оптужено или утврђено да је прекршило кривични закон, чињењем или пропуштањем који у време извршења нису били забрањени унутрашњим или међународним правом;

(б) да се сваком детету које је осумњичено или оптужено да је прекршило кривични закон, гарантује најмање:

- (I) претпоставка невиности док се кривица не докаже по закону;
- (II) да буде одмах и непосредно обавештено о оптужбама против њега/ње, а ако је примерено преко његових/њених родитеља или законских старатеља, и да има правну или другу одговарајућу помоћ у припреми и изношењу своје одбране;
- (III) да надлежан, независан и непристрасан орган или судско тело без одуговлачења донесе одлуку, у правичном поступку у складу са законом, уз присуство правног или другог одговарајућег заступника и његових/њених родитеља или законских старатеља, осим уколико се не сматра да то није у најбољем интересу детета, посебно узимајући у обзир његове године или положај;
- (IV) да не буде присиљено да сведочи или да призна кривицу; да оно испита или да буду испитани сведоци друге стране и да се обезбеди учешће и саслушање његових/њених сведока под једнаким условима;
- (V) да, уколико се сматра да је прекршило кривични закон, такву одлуку и сваку досуђену меру која из тога произилази, поново разматра виши, надлежни, независни и непристрасни орган или судско тело у складу са законом;
- (VI) да има бесплатну помоћ преводиоца уколико дете не може да разуме или не говори језик који се користи;
- (VII) да се поштује његова приватност у свим фазама поступка.

3. Стране уговорнице ће настојати да подстичу стварање закона, поступака, органа и установа који се изричито односе на децу и баве децом за коју се тврди, која су оптужена или за коју је утврђено да су прекршила кривични закон, а посебно:

- (а) утврђивање најниже старосне границе испод које деца не могу бити сматрана способном за кршење кривичног закона;
- (б) доношење мера, кадгод је могуће и пожељно, за поступање са таквом децом, без прибегавања судском поступку, с тим да буду у потпуности поштована људска права и законска заштита.

4. Биће стављен на располагање широк спектар мера, као што су брига, усмеравање, надзор; правна помоћ; условно кажњавање; прихват; образовање и програми стручне обуке и друге алтернативе институционалној бризи како би се обезбедило да се с децом поступа на начин који одговара њиховој добробити и који је сразмеран како околностима тако и учињеном делу.

Члан 41.

Ништа из ове Конвенције неће утицати на било које одредбе које су погодније за остваривање права детета а које могу бити садржане у:

- (а) праву стране уговорнице, или
- (б) међународном праву које обавезује ту државу.

II Део

Члан 42.

Стране уговорнице се обавезују да са принципима и одредбама ове Конвенције најшире упознају, на одговарајући и активан начин, како одрасле тако и децу.

Члан 43.

1. У циљу провере напретка који су стране уговорнице постигле у спровођењу обавеза преузетих овом Конвенцијом, биће установљен Комитет за права детета који ће извршавати функције наведене у даљем тексту.
2. Комитет ће чинити десет експерата високих моралних вредности и признате стручности на пољу које покрива ова Конвенција. Чланове Комитета ће бирати стране уговорнице из редова својих држављана и они ће деловати у личном својству, уз поштовање равномерне географске заступљености, као и главних правних система.
3. Чланови Комитета ће се бирати тајним гласањем са листе особа које именују стране уговорнице. Свака страна уговорница може номинovati једну особу из редова својих држављана.
4. Први избор за Комитет одржаће се најкасније шест месеци од датума ступања на снагу ове Конвенције, а затим сваке друге године. Најкасније четири месеца пре датума сваког избора, Генерални секретар Уједињених нација ће упутити писмо странама уговорницама којим их позива да доставе своје номинације у року од два месеца. Генерални секретар ће затим припремити листу свих тако номинованих особа, по алфавитном реду, назначујући стране уговорнице које су их номиновале, и поднеће је странама уговорницама ове Конвенције.
5. Избори ће се одржавати на састанцима страна уговорница које ће сазивати Генерални секретар у седишту Уједињених нација. На тим састанцима, на којима ће кворум чинити две трећине страна уговорница, у Комитет ће бити изабране оне особе које су добиле највећи број гласова и апсолутну већину гласова представника страна уговорница које су присутне и гласају.
6. Чланови Комитета ће бити бирани на период од четири године. Они ће имати право на поновни избор, ако буду поново номиновани. Мандат пет чланова изабраних на првим изборима престаје након две године; одмах после првих избора, председавајући састанка ће жребом изабрати ових пет чланова.
7. Уколико члан Комитета умре, поднесе оставку или изјави да из било ког другог разлога он или она не може даље да обавља дужности у Комитету, страна уговорница која је предложила тог члана ће именовати другог експерта из редова својих држављана, а по одобрењу Комитета, да обавља дужност до истека мандата.
8. Комитет доноси сопствена Правила о раду.
9. Комитет бира своје функционере на период од две године.
10. Састанци Комитета ће се обично одржавати у седишту Уједињених нација или на било ком погодном месту које Комитет одреди. Комитет ће се обично састајати једанпут годишње. Трајање састанака биће одређено, а уколико је потребно поново разматрано, на састанцима страна уговорница ове Конвенције, а по одобрењу Генералне скупштине.
11. Генерални секретар Уједињених нација ће обезбедити потребно особље и услове за ефикасно обављање функција Комитета на основу ове Конвенције.
12. Чланови Комитета формираног на основу ове Конвенције ће примати принадлежности из средстава Уједињених нација, по одобрењу Генералне скупштине и под условима и у форми које утврди Скупштина.

Члан 44.

1. Стране уговорнице се обавезују да подносе Комитету, преко Генералног секретара Уједињених нација, извештаје о мерама које су усвојиле за остваривање права која су овде призната и о напретку оствареном у погледу уживања тих права:

(а) у року од две године од ступања на снагу ове Конвенције за дотичну страну уговорнице;

(б) затим сваких пет година.

2. Извештаји сачињени у складу са овим чланом ће указати на чиниоце и евентуалне тешкоће који утичу на степен испуњавања обавеза из ове Конвенције. Извештаји ће такође садржати такве информације које ће Комитету омогућити свеобухватно сагледавање спровођења Конвенције у односној земљи.

3. Стране уговорнице која је поднела свеобухватни иницијални извештај Комитету не мора у својим каснијим извештајима, поднетим у складу са ставом 1 (б) овог члана, да понавља претходно дате основне информације.

4. Комитет може да тражи од стране уговорнице додатне информације од значаја за примену ове Конвенције.

5. Комитет ће сваке две године подносити Генералној скупштини Уједињених нација, преко Економског и социјалног савета, извештаје о својим активностима.

6. Стране уговорнице ће обезбедити да им извештаји буду доступни најширој јавности у њиховим земљама.

Члан 45.

У циљу подстицања ефикасне примене Конвенције и унапређења међународне сарадње на пољу које покрива Конвенција:

(а) Специјализоване агенције, УНИЦЕФ и други органи Уједињених нација ће имати право да буду представљени приликом разматрања примене оних одредаба ове Конвенције које спадају у оквире њихових овлашћења. Комитет може позвати специјализоване агенције, УНИЦЕФ и друга надлежна тела која сматра одговарајућим да пружи стручни савет за примену Конвенције у областима које спадају у оквире њихових овлашћења. Комитет може позвати специјализоване агенције, УНИЦЕФ и друге органе Уједињених нација да поднесу извештаје о примени Конвенције из области које спадају у оквире њихових активности.

(б) Комитет ће пренети, уколико сматра за потребно, специјализованим агенцијама, УНИЦЕФ-у и другим надлежним телима, све извештаје страна уговорница који садрже захтеве или указују на потребу за техничким саветом или помоћи, заједно са евентуалним напоменама и предлозима Комитета о тим захтевима и показатељима.

(ц) Комитет може препоручити Генералној скупштини да затражи од Генералног секретара да проучи одређена питања која се односе на права детета.

(д) Комитет може да износи предлоге или даје опште препоруке засноване на информацијама примљеним сходно члановима 44 и 45 ове Конвенције. Такви предлози и опште препоруке биће пренети свакој заинтересованој држави потписници, а Генерална скупштина ће о њима бити обавештена заједно са евентуалним коментарима страна уговорница.

III Део

Члан 46.

Ова Конвенција је отворена за потпис свим државама.

Члан 47.

Ова Конвенција подлеже ратификацији. Инструменти ратификације биће депоновани код Генералног секретара Уједињених нација.

Члан 48.

Ова Конвенција ће остати отворена за приступање свим државама. Инструменти о приступању биће депоновани код Генералног секретара Уједињених нација.

Члан 49.

1. Ова Конвенција ће ступити на снагу тридесетог дана од датума депоновања код Генералног секретара Уједињених нација двадесетог инструмента о ратификацији или приступању.
2. За сваку државу која ратификује или приступи Конвенцији после депоновања двадесетог инструмента о ратификацији или приступању, Конвенција ће ступити на снагу тридесетог дана након сто држава депонује свој инструмент о ратификацији или приступању.

Члан 50.

1. Свака страна уговорнице може предложити амандман и доставити га Генералном секретару Уједињених нација. Генерални секретар ће потом проследити амандман странама уговорницама са захтевом да укажу да ли желе конференцију страна уговорница у циљу разматрања и гласања о предлозима. У случају да се у року од четири месеца од датума слања предлога најмање једна трећина страна уговорница определи за такву конференцију, Генерални секретар ће сазвати конференцију под покровитељством Уједињених нација. Сваки амандман усвојен већином присутних страна уговорница које су гласале на конференцији биће поднет на одобрење Генералној скупштини Уједињених нација.
2. Амандман усвојен у складу са ставом 1 овог члана ће ступити на снагу када га одобри Генерална скупштина Уједињених нација и када га прихвате две трећине страна уговорница.
3. Када амандман ступи на снагу, обавезиваће оне стране уговорнице које су га прихватиле, док ће остале стране уговорнице и даље бити обавезане одредбама ове Конвенције и било којим ранијим амандманом који су прихватиле.

Члан 51.

1. Генерални секретар Уједињених нација ће примати и слати свим државама текст резерви које стране уговорнице ставе у време ратификације или приступања.
2. Резерва неспојива са циљем и сврхом ове Конвенције неће бити дозвољена.
3. Резерве могу бити повучене у било које време обавештењем у том циљу упућеном Генералном секретару Уједињених нација који ће тада обавестити све државе. Такво обавештење ће произвести дејство од датума када га прими Генерални секретар.

Члан 52.

Страна уговорница може отказати ову Конвенцију писменим обавештењем упућеним Генералном секретару Уједињених нација. Отказ ступа на снагу годину дана од дана када Генерални секретар прими ово обавештење.

Члан 53.

Генерални секретар Уједињених нација је одређен за депозитара ове Конвенције.

Члан 54.

Оригинал ове Конвенције чији су арапски, енглески, француски, кинески, руски и шпански текстови једнако веродостојни, биће депоновани код Генералног секретара Уједињених нација.

II.4. Опциони протокол уз Конвенцију о правима детета о продаји деце, дечјој проституцији и дечјој порнографији¹²

Државе уговорнице овог Протокола

Имајући у виду да би, ради даљег постизања циљева Конвенције о правима детета и спровођења њених одредаба, а посебно чланова 1, 11, 21, 32, 33, 34, 35 и 36 било прикладно да се прошире мере које државе уговорнице треба да предузму како би гарантовале заштиту детета од продаје деце, дечје проституције и дечје порнографије,

Имајући такође у виду да Конвенција о правима детета признаје право детета да буде заштићено од економског искоришћавања и од обављања било ког рада који би могао да буде опасан или би ометао школовање детета или би био штетан по здравље детета или физички, ментални, духовни, морални или друштвени развој детета.

Тешко забринуте озбиљном и растућом међународном трговином деце у сврху продаје деце, дечје проституције и дечје порнографије,

Дубоко забринуте раширеном и континуираном праксом сексуалног туризма, који децу чини посебно рањивом, будући да та пракса непосредно подстиче продају деце, дечју проституцију и дечју порнографију,

Прихватајући да је један број посебно рањивих група, укључујући женску децу, изложен већем ризику сексуалног искоришћавања и да су женска деца непропорционално заступљена међу сексуално искоришћаваним,

Забринуте због све веће доступности дечје порнографије на Интернету и у другим технологијама и развоју подсећајући на Конференцију о борби против дечје порнографије на Интернету, одржаној у Бечу 1999. године, а посебно на њен закључак којим позива на универзалну инкриминацију производње, дистрибуције, извоза, преноса, увоза, намерног поседовања и рекламирања дечје порнографије, и наглашавајући значај тешке сарадње и партнерства између влада и Интернет индустрије,

Верујући да ће укидање продаје деце, дечје проституције и дечје порнографије бити лакше ако се усвоји холистички приступ, уз наглашавање фактора који томе доприносе, укључујући недовољну развијеност, сиромаштво, привредне диспаратите, неједнаку друштвено-економску структуру, нефункционалне породице, недостатак образовања, миграцију из села у град, дискриминацију међу половима, неодговорно сексуално понашање одраслих, штетне традиционалне обичаје, оружане сукобе и трговину деце,

Верујући исто тако да су потребни напори за јачање свести јавности како би се смањила потражња за продајом деце, дечјом проституцијом и дечјом порнографијом и верујући даље у значај глобалног партнерства међу свим чиниоцима као и бољег спровођења закона на националном нивоу,

Имајући у виду одредбе међународних правних докумената релевантних за заштиту деце, укључујући Хашку конвенцију о заштити деце и сарадњи у вези са међународним усвојењем, Хашку конвенцију о грађанским аспектима међународне отмице детета, Хашку конвенцију о јурисдикцији, примењивом праву, признавању, спровођењу и сарадњи у погледу родитељске одговорности и мера за заштиту деце и Конвенцију Међународне организације рада бр. 182 о забрани и хитној акцији за сузбијање најтежих облика дечјег рада,

Охрабрене огромном подршком Конвенцији о правима детета, што показује широко опредељење које постоји за унапређење и заштиту права детета,

¹² Опциони протокол уз Конвенцију о правима детета о продаји деце, дечјој проституцији и дечјој порнографији усвојен резолуцијом Генералне скупштине УН, 25. маја 2000. године.

Прихватајући значај спровођења одредаба Програма акције за спречавање продаје деце, дечје проституције и дечје порнографије и Декларације и Агенде за акцију усвојених на Светском конгресу против комерцијалног сексуалног искоришћавања деце, у Стокхолму од 27-31. августа 1996. године, и других релевантних одлука и препорука одговарајућих међународних тела,

Посвећујући дужну пажњу значају традиција и културних вредности сваког народа за заштиту и складан развој детета,

Сагласиле су се о следећем:

Члан 1.

Државе уговорнице ће забранити продају деце, дечју проституцију и дечју порнографију, као што је предвиђено овим Протоколом.

Члан 2.

У смислу овог Протокола:

- а) продаја деце подразумева било коју радњу или трансакцију којим било које лице или група лица пребацује неко дете неком другом за новчану или било коју другу накнаду;
- б) дечја проституција подразумева коришћење деце у сексуалним активностима за новчану или било коју дугу накнаду;
- ц) дечја порнографија подразумева било какво представљање, било којим средством, детета у стварним или симулираним експлицитним сексуалним активностима или било какво представљање сексуалних делова тела (примарних и сексуалних органа детета), првенствено у сексуалне сврхе.

Члан 3.

1. Свака држава уговорница ће обезбедити, као минимум, да следеће радње и делатности буду у пуној мери обухваћени њеним кривичним или казним законом, без обзира да ли су таква дела извршена у земљи или транснационално, односно на индивидуалној или организованој основи:

- а) У контексту продаје деце као што је дефинисано у члану 2:
 - (I) Нуђење, испорука или прихватање, било којим средствима, неког детета у сврху:
 - а. сексуалног искоришћавања детета;
 - б. пребацивања органа детета ради остваривања профита;
 - ц. коришћење детета за принудни рад;
 - (II) Неодговарајуће навођење, од стране посредника, на пристанак да се усвоји неко дете кршењем важећих међународних инструмената о усвајању;
- б) Нуђење, добијање, набављање или обезбеђивање детета за потребе дечје проституције као што је дефинисано у члану 2;
- ц) Производња, дистрибуција, ширење, увоз, извоз, нуђење, продаја или посредовање, у горње сврхе, дечје порнографије као што је дефинисано у члану 2.

2. Зависно од одредаба националног закона државе уговорнице, исто ће важити и за покушај да се изврши било које од наведених дела, као и за саучествовање или учешће у било ком од наведених дела.

3. Свака држава уговорница ће на таква дела примењивати одговарајуће казне које узимају у обзир њихову тешку природу.

4. Зависно од одредаба свог националног закона, свака држава уговорница предузеће мере, тамо где је то одговарајуће, да утврди одговорност правних лица за дела утврђена у ставу 1 овог члана. Зависно од правних принципа државе уговорнице, таква одговорност правних лица може бити кривична, грађанска или управна.

5. Државе уговорнице предузеће све одговарајуће правне и управне мере како би обезбедиле да сва лица укључена у усвајање детета поступе у складу са важећим међународним правним документима.

Члан 4.

1. Свака држава уговорница предузеће потребне мере како би се утврдила њена надлежност над делима поменутих у члану 3, став 1, када се та дела чине на њеној територији, броду или у авиону регистрованим у тој држави.

2. Свака држава уговорница ће предузимати потребне мере како би се утврдила њена надлежност над делима поменутих у члану 3, став 1, у следећим случајевима:

а) Када је наведени извршилац држављанин те државе или лице које има пребивалиште на њеној територији;

б) када је жртва држављанин те државе.

3. Свака држава уговорница ће такође предузимати потребне мере како би се утврдила надлежност над горе поменутих делима када је наводни извршилац присутан на њеној територији и она га не изручи некој другој држави уговорници на основу тога што је дело извршио један од њених држављана.

4. Овај протокол не искључује било коју кривичну надлежност у складу са домаћим законом.

Члан 5.

1. Сматраће се да су дела из члана 3 став 1, подложна екстрадицији по свим уговорима о екстрадицији који постоје између држава уговорница и биће укључена као дела која подлежу екстрадицији, у сваки уговор о екстрадицији накнадно закључен између њих, у складу са условима у тим уговорима.

2. Ако нека држава уговорница која условљава екстрадицију постојањем уговора добије захтев за екстрадицију од неке друге државе уговорнице са којом нема уговор о изручењу, она може сматрати овај Протокол правним основом за изручење у погледу таквих дела. Екстрадиција подлеже условима предвиђеним законом замољене државе.

3. Државе уговорнице које екстрадицију не условљавају постојањем уговора, признаће да таква дела повлаче екстрадицију између њих, зависно од услова предвиђених законом замољене државе.

4. Оваква дела ће се, у циљу екстрадиције између држава уговорница, сматрати почињеним не само на месту извршења него и на територијама држава од којих се тражи да утврде своју надлежност у складу са чланом 4.

5. Ако се захтев за екстрадицију упути поводом дела описаних у члану 3 став 1, и замољена држава уговорница не изручи или неће да изручи извршиоца на основу његовог држављанства, та држава ће предузети одговарајуће мере да преда случај својим надлежним органима у циљу гоњења.

Члан 6.

1. Државе уговорнице ће пружити једна другој највећу меру помоћи у вези са истражним радњама или кривичним поступком, односно поступком за екстрадицију у вези са делима наведеним у члану 3 став 1, укључујући помоћ о прихватању доказа који су им на располагању, а неопходни су за поступак.

2. Државе уговорнице ће извршавати своје обвезе из става 1 овог члана у складу са свим постојећим уговорима или другим аранжманима о узајамној правној помоћи између њих. У одсуству таквих уговора или аранжмана, државе уговорнице ће једна другој пружати помоћ у складу са својим унутрашњим правом.

Члан 7.

Државе уговорнице ће, зависно од одредаба свог националног права:

- а) Предузимати мере да обезбеде заплону и конфискацију, примерено околностима, следећег:
 - (I) робе, као што су материјали, средства и друге инструменталије које се користе да би се извршила или омогућила дела из овог Протокола;
 - (II) прихода остварених овим делима;
- б) Извршити захтеве неке друге државе уговорнице за заплону или конфискацију роба или прихода поменутих у тачки а(I) и (II);
- ц) Предузети мере које имају за циљ затварање, привремено или трајно, просторија коришћених да би се извршила таква дела.

Члан 8.

1. Државе уговорнице ће усвојити одговарајуће мере за заштиту права и интереса деце жртава поступака забрањених овим Протоколом у свим фазама кривичног поступка, нарочито:

- а) признавањем рањивости деце жртава и прилагођавањем поступака како би се признале њихове посебне потребе, укључујући њихове посебне потребе кад се појављују у својству сведока;
- б) обавештавањем деце жртава о њиховим правима, њиховој улози и обиму, временском распореду и напредовању поступка и исходу њихових случајева;
- ц) допуштањем да се представе и размотре гледишта, потребе и преокупације деце жртава, у поступку у ком су погођени њихови лични интереси, на начин који је у складу са правилима националног процесног права;
- д) обезбеђивањем одговарајућих услуга подршке деце жртвама током читавог правног поступка;
- е) заштитом, када је то одговарајуће, приватности и идентитета деце жртава и предузимањем мера у складу са националним правом како би се избегло неподесно ширење информација које би могле довести до идентификовања деце жртава;
- ф) обезбеђивањем, у одговарајућим случајевима, безбедности деце жртава, као и њихових породица и сведока који сведоче са њихове стране, од застрашивања и одмазде;
- г) избегавањем непотребног одлагања разматрања случајева и извршавања налога или одлука о давању обештећења деци жртвама.

2. Државе уговорнице ће обезбедити да неизвесност у погледу стварног узраста жртве не спречи покретање кривичне истраге, укључујући истражне радње усмерене на утврђивање узраста жртве.

3. Државе уговорнице ће обезбедити да се у поступању система кривичног правосуђа са децом жртвама дела описаних у овом Протоколу, првенствено руководи најбољим интересом детета.

4. Државе уговорнице ће, у одговарајућим случајевима, усвојити мере како би заштитиле безбедност и интегритет лица и/или организација укључених у спречавање и/или заштиту и рехабилитацију жртава таквих дела.

5. Ниједна одредба овог члана неће се тумачити тако да утиче или да није у складу са правима оптуженог на правично и непристрасно суђење.

Члан 9.

1. Државе уговорнице ће усвојити или јачати, спроводити и ширити обавештеност о законима, управним мерама, социјалној политици и програмима, како би спречиле дела поменута у овом Протоколу. Посебна пажња поклањаће се заштити деце која су посебно рањива у односу на таква дела.
2. Државе уговорнице ће јачати свест јавности у целини, укључујући и децу, кроз обавештавање помоћу свих одговарајућих средстава, образовање и обуку, о превентивним мерама и штетним последицама дела поменутих у овом Протоколу. При испуњавању својих обавеза из овог члана, државе уговорнице ће охрабривати учешће заједнице и посебно деце и деце жртава, у таквом обавештавању и образовању и обуци, укључујући на међународном нивоу.
3. Државе уговорнице предузеће све изводљиве мере у циљу обезбеђивања сваке одговарајуће помоћи жртвама таквих дела, укључујући њихову пуну социјалну реинтеграцију и њихов комплетан физички и психолошки опоравак.
4. Државе уговорнице обезбедиће да сва деце жртве дела описаних у овом Протоколу имају приступ одговарајућим поступцима како би тражила, без дискриминације, обештећење од правно одговорних лица.
5. Државе уговорнице предузеће одговарајуће мере које имају за циљ да ефикасно забране производњу и растурање материјала у којима се рекламирају дела описане у овом Протоколу.

Члан 10.

1. Државе уговорнице предузеће све неопходне кораке да ојачају међународну сарадњу мултилатералним, регионалним и билатералним аранжманима за спречавање, откривање, истрагу, гоњење и кажњавање лица одговорних за дела која укључују продају деце, дечју проституцију, дечју порнографију и сексуални туризам усмерен на децу. Државе уговорнице ће исто тако унапредити међународну сарадњу и координацију између својих државних органа, националних и међународних невладиних организација и међународних организација.
2. Државе уговорнице ће унапредити међународну сарадњу како би помогле деци жртвама у њиховом физичком и психолошком опоравку, социјалној реинтеграцији и репатријацији.
3. Државе уговорнице ће унапредити и јачати међународну сарадњу како би се усмериле на суштинске узроке, као што су сиромаштво и неразвијеност, који доприносе подложности деце на продају, дечју проституцију, дечју порнографију и сексуални туризам усмерен на децу.
4. Државе уговорнице које су у могућности да то ураде, обезбедиће финансијску, техничку или другу помоћ кроз постојеће мултилатералне, регионалне, билатералне или друге програме.

Члан 11.

Ништа из овог Протокола неће утицати на било које одредбе које су погодније за остваривање права детета а које могу бити садржане у:

- а) праву државе уговорнице,
- б) међународном праву које обавезују ту државу.

Члан 12.

1. Свака држава уговорница ће, у року од две године од ступања на снагу овог Протокола за ту државу уговорницу, поднети извештај Комитету за права детета, обезбеђујући свеобухватне информације о мерама које је предузела на спровођењу одредаба Протокола.
2. Након подношења свеобухватног извештаја, свака држава уговорница укључиће у извештаје које подноси Комитету за права детета, у складу са чланом 44 Конвенције, све додатне информације у погледу спровођења овог Протокола. Остале државе уговорнице Протокола подносиће извештај сваких пет година.
3. Комитет за права детета може да тражи од држава уговорница додатне информације од значаја за спровођење овог Протокола.

Члан 13.

1. Овај Протокол отворен је за потписивање свакој држави уговорници Конвенције или оној која је потписала Конвенцију.
2. Овај Протокол подлеже ратификацији и отворен је за приступање свакој држави која је страна уговорница Конвенције или која је потписала Конвенцију. Инструменти ратификације или приступања биће депоновани код Генералног секретара Уједињених нација.

Члан 14.

1. Овај Протокол ступа на снагу три месеца након депоновања десетог инструмента о ратификацији или приступању.
2. За сваку државу која ратификује овај Протокол или му приступи након његовог ступања на снагу, Протокол ће ступити на снагу месец дана од датума депоновања њеног инструмента о ратификацији или приступању.

Члан 15.

1. Свака држава уговорница може отказати овај Протокол у било ком тренутку слањем писменог обавештења Генералном секретару Уједињених нација, који ће након тога обавестити друге државе уговорнице Конвенције и све државе које су Конвенцију потписале. Отказ ће ступити на снагу годину дана од датума када Генерални секретар прими обавештење.
2. Овакав отказ неће ослободити државу уговорницу њених обавеза по основу овог Протокола у односу на било које дело које се догоди пре датума ступања на снагу тога отказа. Такав отказ, исто тако, ни на који начин неће прејудуцирати разматрање било ког питања које је у току, а које Комитет за права детета већ буде разматрао пре датума ступања на снагу овог отказа.

Члан 16.

1. Свака држава уговорница може да предложи амандман и достави га Генералном секретару Уједињених нација. Генерални секретар ће потом проследити амандман државама уговорницама са захтевом да укажу да ли желе конференцију држава уговорница у циљу разматрања и гласања о предлозима. У случају да се, у року од четири месеца од датума слања предлога, најмање једна трећина држава уговорница определи за такву конференцију, Генерални секретар ће сазвати конференцију под покровитељством Уједињених нација. Сваки амандман усвојен већином гласова присутних држава уговорница које су гласале на конференцији биће поднет на одобрење Генералној скупштини Уједињених нација.
2. Амандман усвојен у складу са ставом 1 овог члана ће ступити на снагу када га одобри Генерална скупштина и када га прихвате државе уговорнице двотрећинском већином.

3. Када амандман ступи на снагу, обавезиваће оне државе уговорнице које су га прихватиле, док ће остале државе уговорнице и даље бити обавезане одредбама овог Протокола и било којим ранијим амандманом који су прихватиле.

Члан 17.

1. Овај Протокол, чији су текстови на арапском, кинеском, енглеском, француском, руском и шпанском подједнако веродостојни, биће депонован у архиви Уједињених нација.
2. Генерални секретар Уједињених нација проследиће оверене копије овог Протокола свим државама уговорницама Конвенције и свим државама које су Конвенцију потписале.

II.5. Опциони протокол уз Конвенцију о правима детета о учешћу деце у оружаним сукобима¹³

Државе уговорнице овог Протокола,

Подстакнуте великом подршком Конвенцији о правима детета, показујући општу решеност у настојању за унапређење и заштиту права детета,

Поново потврђујући да права деце захтевају специјалну заштиту и позивајући на непрестано побољшање положаја деце без разлике, као и на њихов развој и образовање у условима мира и безбедности,

Узнемирене због штетног и широко распрострањеног сукоба на децу и дугорочних последица које такав сукоб има на трајан мир, безбедност и развој,

Осуђујући одабирање деце за циљеве у ситуацијама оружаног сукоба и директне нападе на објекте који су заштићени међународним правом, укључујући места где обично борави знатан број деце, као што су школе и болнице,

Констатујући усвајање Римског статута Међународног кривичног суда, посебно квалификовање регрутације или мобилизације деце која су млађа од 15 година или коришћење деце за активно учешће у непријатељствима у међународним и немеђународним оружаним сукобима као ратног злочина,

Сматрајући зато да ради јачања даље имплементације права признатих Конвенцијом о правима детета постоји потреба да се повећа заштита деце од учествовања у оружаном сукобу,

Констатујући да је у члану 1 Конвенције о правима детета утврђено да је, за потребе те Конвенције, дете свако људско биће које није навршило осамнаест година живота, уколико се, по закону који се примењује на дете, пунолетство не стиче раније,

Уверене да ће факултативни протокол уз Конвенцију којим се подиже старосна граница за регрутовање лица у оружане снаге и њихово учешће у непријатељствима, ефикасно допринети спровођењу принципа да ће у свим активностима које се тичу деце, најбољи интереси детета бити од првенственог значаја,

Констатујући да је на двадесет шестој међународној конференцији Црвеног крста и Црвеног полумесеца у децембру 1995. између осталог препоручено да стране у сукобу предузимају све могуће кораке како би се обезбедило да деца млађа од 18 година не учествују у непријатељствима,

Поздрављајући једногласно усвајање, у јуну 1999, Конвенције бр. 182 Међународне организације рада о забрани и хитним акцијама за укидање најгорих облика дечјег рада, којом се, између осталог, забрањује присилна или обавезна регрутација деце ради њиховог искоришћавања у оружаном сукобу,

¹³ Опциони протокол уз Конвенцију о правима детета, усвојен резолуцијом Генералне скупштине УН, 25. маја 2000. године.

Осуђујући са највећом забринутошћу, регрутацију, обучавање и искоришћавање, унутар и изван државних граница, деце у непријатељствима од стране оружаних група које нису оружане снаге државе и признајући одговорност оних који регрутују, обучавају и користе децу у ове сврхе,

Подсећајући на обавезу сваке стране у оружаном сукобу да се придржава одредаба међународног хуманитарног права,

Наглашавајући да овај протокол није у супротности са циљевима и принципима садржаним у Повељи Уједињених нација, укључујући члан 51 и релевантним нормама хуманитарног права,

Имајући на уму да услови мира и безбедности, засновани на пуном поштовању циљева и принципа садржаним у Повељи и поштовање важећих инструмената о људским правима представљају незаобилазни фактор за пуну заштиту деце, нарочито током оружаних сукоба, и стране окупације,

Признавајући посебне потребе деце која су због свог економског или социјалног статуса или пола нарочито подложна регрутацији или искоришћавању у непријатељствима у супротности са овим Протоколом,

Имајући на уму нужност уважавања суштинских, економских, социјалних и политичких разлога за укључивање деце у оружане сукобе,

Уверене у потребу јачања међународне сарадње у спровођењу овог Протокола, као и физичке и психосоцијалне рехабилитације и друштвене реинтеграције деце која су жртве оружаног сукоба,

Подстичући учешће заједнице и, нарочито, деце и детета жртве у ширењу информативних и образовних програма који се тичу спровођења Протокола сагласиле су се о следећем:

Члан 1.

Државе уговорнице ће предузети све могуће мере како би се обезбедило да припадници њихових оружаних снага који још нису навршили 18 година не узимају директно учешће у непријатељствима.

Члан 2.

Државе уговорнице ће обезбедити да лица која још нису навршила 18 година не подлежу обавезној регрутацији у своје оружане снаге.

Члан 3.

1. Државе уговорнице ће подићи минималну старосну границу за добровољну регрутацију лица у своје државне оружане снаге у односу на ону постављену у члану 38 став 3 Конвенције о правима детета, имајући у виду принципе садржане у том члану и признајући да, у складу са Конвенцијом, лица млађа од 18 година имају право на посебну заштиту.

2. Свака држава уговорница ће депоновати обвезујућу изјаву након ратификације, или приступања овом Протоколу, у којој ће предвидети минималну старосну границу од које ће бити дозвољена добровољна мобилизација у њене државне оружане снаге као и опис гаранција које је она усвојила како би се обезбедило да таква мобилизација не буде принудна или присилна.

3. Државе уговорнице које дозволе добровољну регрутацију у своје државне оружане снаге лицима млађим од 18 година, гарантоваће да ће као минимум обезбедити да:

- а) таква регрутација буде стварно добровољна,
- б) таква регрутација буде спроведена уз изричито пристанак родитеља или законских старатеља тог лица,
- ц) су та лица у потпуности информисана о обавезама које произлазе из такве своје службе,

д) та лица обезбеде поуздан доказ о својим годинама пре него што буду примљена у државну војну службу.

4. Свака држава уговорница може у било ком тренутку да поткрепи своју изјаву, упућивањем обавештења о томе Генералном секретару Уједињених нација који ће обавестити све државе уговорнице. Такво обавештење ће ступити на снагу даном пријема од стране Генералног секретара.

5. Захтев за подизање старосне границе из става 1 овог члана не односи се на школе којима руководе или су под контролом оружаних снага државе уговорнице, уз примену чланова 28 и 29 Конвенције о правима детета.

Члан 4.

1. Оружане групе које нису оружане снаге државе, не би требало под било којим околностима да регрутују или искоришћавају у непријатељствима лица млађа од 18 година.

2. Државе уговорнице ће предузети све могуће мере да спрече регрутацију и искоришћавање, укључујући усвајање неопходних законских мера да такве поступке забране или квалификују као кривично дело.

3. Примена овог члана неће утицати на правни статус било које стране уговорнице у оружаном сукобу.

Члан 5.

Ништа се из овог Протокола неће сматрати основом за искључивање одредаба права државе уговорнице или међународних инструмената или међународног хуманитарног права које су погодније за остваривање права детета.

Члан 6.

1. Свака држава уговорница ће предузети све неопходне законске, административне и друге мере како би се, у оквиру њене надлежности обезбедило делотворно спровођење одредаба овог Протокола.

2. Државе уговорнице се обавезују да принципе и одредбе овог Протокола учине широко познатим и да их промовишу путем одговарајућих средстава како одраслима, тако и деци.

3. Државе уговорнице ће предузети све могуће мере да обезбеде да лица која су у оквиру њене надлежности регрутована и искоришћавана у непријатељствима, у супротности са овим Протоколом, буду демобилисана или на други начин отпуштена из војне службе.

4. Државе уговорнице ће, када буде неопходно, таквим лицима пружити сву одговарајућу помоћ за њихов физички и психички опоравак и друштвену реинтеграцију.

Члан 7.

1. Државе уговорнице ће сарађивати у спровођењу овог Протокола, укључујући и у спречавању свих активности које су у супротности с Протоколом, и у рехабилитацији и друштвеној реинтеграцији с Протоколом, и у рехабилитацији и друштвеној реинтеграцији лица које су жртве активности које су у супротности с Протоколом, укључујући техничку сарадњу и финансијску помоћ. Ова помоћ и сарадња ће се одвијати уз консултацију са заинтересованим државама уговорницама и релевантним међународним организацијама.

2. Државе уговорнице које имају могућност да то учине, пружити ову помоћ кроз постојеће мултилатералне, билатералне или друге програме или, између осталог, кроз добротворни фонд који би био установљен у складу с правилима Генералне скупштине.

Члан 8.

1. Свака држава уговорница ће, у року од две године након ступања на снагу овог Протокола за дотичну државу уговорницу, поднети извештај Комитету за права детета у коме ће пружити свеобухватне информације о мерама које је предузела за спровођење одредаба везаних за учешће и регрутацију.
2. Након подношења свеобухватног извештаја, свака држава уговорница ће у извештаје који се подносе Комитету за права детета, у складу с чланом 44 Конвенције, укључити и све друге информације везане за спровођење Протокола. Друге државе уговорнице Протокола подносиће извештај једном у пет година.
3. Комитет за права детета може да тражи од држава уговорница додатне информације које су битне за спровођење овог Протокола.

Члан 9.

1. Овај Протокол је отворен за потпис свим државама које су уговорнице или потписнице Конвенције.
2. Овај Протокол подлеже ратификацији или је отворен за приступање свакој држави. Инструменти о ратификацији или приступању биће депоновани код Генералног секретара Уједињених нација.
3. Генерални секретар, у својству депозитара Конвенције и Протокола, обавестиће све државе уговорнице Конвенције и све државе које су потписале Конвенцију о сваком инструменту у коме је садржана изјава у складу с чланом 3.

Члан 10.

1. Овај Протокол ће ступити на снагу 3 месеца након депоновања десетог инструмента о ратификацији или приступању.
2. За сваку државу која ратификује овај Протокол или му приступи након његовог ступања на снагу, Протокол ће ступити на снагу месец дана након датума депоновања инструмента о ратификацији или приступању те државе.

Члан 11.

1. Свака држава уговорница може да откаже овај Протокол у било ком тренутку писменим обавештењем упућеним Генералном секретару Уједињених нација, који ће након тога обавестити друге државе уговорнице Конвенције и све државе које су је потписале. Отказивање ће ступити на снагу годину дана након датума пријема обавештења од стране Генералног секретара. Уколико, међутим, након истека те године, држава која отказује Протокол уђе у оружани сукоб, отказивање неће ступити на снагу пре окончања оружаног сукоба.
2. Такво отказивање неће имати дејство у односу на ослобођење државе уговорнице обавеза из овог Протокола у погледу било каквог чина који се деси пре датума ступања на снагу отказивања. То отказивање такође ни на који начин неће ићи на штету разматрању неког питања које је Комитет о правима детета започео пре датума ступања на снагу отказивања.

Члан 12.

1. Свака држава уговорница може да предложи амандман и да га достави Генералном секретару Уједињених нација. Генерални секретар ће потом проследити предложени амандман државама уговорницама са захтевом да укажу да ли желе конференцију држава уговорница у циљу разматрања и гласања о предлозима.

У случају да се, у року од четири месеца од датума слања предлога најмање једна трећина држава уговорница одреди за такву конференцију, Генерални секретар ће сазвати конференцију под покровитељством Уједињених нација. Сваки амандман усвојен већином присутних држава уговорница које су гласале на конференцији биће поднет на одобрење Генералној скупштини Уједињених нација.

2. Амандман усвојен у складу са ставом 1 овог члана ће ступити на снагу када га одобри Генерална скупштина Уједињених нација и када га прихвате две трећине држава уговорница.

3. Када амандман ступи на снагу, обавезиваће оне државе уговорнице које су га прихватиле, док ће остале државе уговорнице и даље бити обавезане одредбама овог протокола и било којим ранијим амандманом који су прихватиле.

Члан 13.

1. Овај Протокол чији су арапски, кинески, енглески, француски, руски и шпански текстови подједнако веродостојни, биће депоновани у Архиви Уједињених нација.

2. Генерални секретар Уједињених нација послаће оверене копије овог Протокола свим државама уговорницама Конвенције и свим државама које су потписале Конвенцију.

II.6. Општи коментари Комитета за права детета

II.6.1. Општи коментар број 1: Циљеви образовања¹⁴

Члан 29 (1): циљеви образовања

„1. Стране уговорнице су сагласне да образовање детета треба да буде усмерено на:

- (а) развој дететове личности и развој обдарености и менталних и физичких способности до крајњих граница;
- (б) развој поштовања људских права и основних слобода, као и принципа садржаних у Повељи Уједињених нација;
- (ц) развој поштовања дететових родитеља, културног идентитета, језика и вредности, националних вредности земље у којој дете живи, земље из које потиче и цивилизација које су другачије од његове/њене сопствене;
- (д) припрему детета за одговоран живот у слободном друштву, у духу разумевања, мира, толеранције, једнакости полова и пријатељства међу свим народима, етничким, националним и верским групама и са лицима аутохтоног порекла;
- (е) развој поштовања природне околине.”

Значај члана 29 став 1

1. Члан 29 став 1 Конвенције о правима детета је од далекосежног значаја. Циљеви образовања које поставља и око којих су се сагласиле све државе уговорнице, унапређују, подржавају и штите суштинску вредност Конвенције: урођено људско достојанство сваког детета и његова/њена једнака и неотуђива права. Ови циљеви, утврђени у пет тачака члана 29 став 1 су директно повезани са остварењем дететових људских права и достојанства, узимајући у обзир посебне развојне потребе детета и разноврсне способности

¹⁴ УН, Општи коментар број 1: Циљеви образовања, CRC/GC/2001/1, 17. април 2001.

које се код детета развијају. Ови циљеви су: свеобухватан развој пуног потенцијала детета (члан 29 став 1 тачка а), уз развијање поштовања људских права (члан 29 став 1 тачка б), појачан осећај идентитета и припадности (члан 29 став 1 тачка ц), и његову или њену социјализацију и интеракцију са другима (члан 29 став 1 тачка д) и са окружењем (члан 29 став 1 тачка е).

2. Члан 29 став 1 не само да праву на образовање предвиђеном у члану 28 додаје квалитативну димензију која одражава права и урођено достојанство детета, него такође инсистира на потреби да образовање буде усмерено на дете, прилагођено детету и да омогућава његово или њено оснаживање, те наглашава потребу да се образовни процеси заснивају на самим принципима који су овим чланом проглашени. образовање на које свако дете има право јесте оно које је осмишљено тако да развије код детета животне вештине, да ојача дететову способност да ужива читав низ људских права и да утиче на стварање културе прожете одговарајућим вредностима људских права. Циљ је да се дете оспособи развијањем вештина, способности учења и других способности, људског достојанства, самопоштовања и самопоуздања. „Образовање” у овом смислу иде много даље од формалног школовања и обухвата широк спектар животних искустава и процеса учења који деци омогућавају да, индивидуално и колективно, развијају своје личности, таленте и способности, и да живе испуњен и задовољавајући живот у друштву.

3. Право детета на образовање није само питање доступности (члан 28) него и садржаја. образовање чији су садржаји чврсто укорени у вредностима члана 29 став 1 је за свако дете незаменљиво оруђе у његовим/ њеним напорима да у свом животу постигне уравнотежен, људским правима прилагођен одговор на изазове који прате период темељите промене покренуте глобализацијом, новим технологијама и пратећим појавама. Такви изазови обухватају, између осталог, сукоб између глобалног и локалног; индивидуалног и колективног; традиције и модерног; дугорочног и краткорочног; конкуренције и једнакости шанси за све; ширења знања и способности да се оно усвоји; и духовног и материјалног. Па ипак, у националним и међународним програмима и образовним политикама који заиста узимају у обзир елементе обухваћене чланом 29 став 1, изгледа да су они исувише често или у великој мери изостављени, или су присутни само као козметичка измена.

4. Члан 29 став 1 наводи да су државе чланице сагласне да образовање треба да буде усмерено на широк низ вредности. Ова сагласност превазилази границе религије, нације и културе у појединим деловима света. На први поглед, могло би се помислити да су неке од различитих вредности изражених у члану 29 став 1 у међусобном сукобу у одређеним ситуацијама. Тако, напори да се подстакне разумевање, толеранција и пријатељство међу свим народима, на шта се односи став (1) (д), не морају увек аутоматски бити у сагласности са политикама осмишљеним, у смислу става 1 тачка ц, да развијају поштовање дететовог личног културног идентитета, језика и вредности, националних вредности земље у којој дете живи, земље из које потиче, као и цивилизације другачије од дететове. Међутим, део значаја ове одредбе лежи управо у њеном препознавању потребе за уравнотеженим приступом образовању, који успешно измирује различите вредности кроз дијалог и поштовање разлика. Штавише, деца су способна да одиграју јединствену улогу у премошћивању многих разлика које су историјски раздвајале групе људи једне од других.

Функције члана 29 став 1

5. Члан 29 став 1 је много више од обичног списка или навођења различитих циљева које образовање настоји да оствари. У општем контексту Конвенције, он служи да истакне, између осталог, следеће димензије:

6. Прво, природа одредаба Конвенције је таква да су оне нужно међусобно повезане. Он се ослања на низ других одредби, појачава их, обједињује и допуњује, и не може се правилно разумети изоловано од њих. Поред општих принципа Конвенције – недискриминација (члан 2), најбољи интерес детета (члан

3), право na живот, opstanak i razvoj (član 6) i pravo na izražavanje mišljeња i da se ta mišljeња uzmu u obzir (član 12) – mnoge druge odredbe se mogu pomenuti, kao što su, ali ne ograničavajući se na, one koje se odnose na prava i obaveze roditelja (članovi 5 i 18), slobodu izražavanja (član 13), slobodu mišljeња (član 14), pravo na informacije (član 17), prava dece sa invaliditetom (član 23), pravo na obrazovanje o zdravlju (član 24), pravo na obrazovanje (član 28) i jezička i kulturna prava dece koja pripadaju mañinskim grupama (član 30).

7. Dječja prava nisu odvojene ili izolovane vrednosti lišene konteksta, već postoje unutar šireg etičkog okvira, koji je delimično opisan u članu 29 stav 1 i preambuli Konvencije. Upravo ova odredba pruža i izričiti odgovor na mnoge kritike koje su upućene na račun Konvencije. Tako, na primer, ovaj član naglašava značaj poštovanja roditelja, potrebe da se prava sagledaju unutar šireg etičkog, moralnog, duhovnog, kulturnog ili društvenog okvira, kao i činjenice da je većina dječjih prava ukoreñena u vrednostima lokalne zajednice, a ne nametnuta spolja.

8. Drugo, ovaj član pridaje značaj procesu kojim pravo na obrazovanje treba da se unapređuje. Tako, napori da se unapredi uživanje drugih prava ne smeju da budu osujeñeni, i treba da se podstiču pomoću vrednosti utkanih u obrazovni proces. To se odnosi ne samo na sadržaj nastavnog plana i programa (kurikuluma), već i na obrazovne procese, pedagoške metode i okruženje u kojem se obrazovanje odvija, bilo da je to kuća, škola ili neko drugo mesto. Deca ne gube svoja ljudska prava time što su prošla kroz školску kapiju. Tako, na primer, obrazovanje mora da se pruži na način kojim se poštuje urođeno dostojanstvo deteta i omogućava detetu da slobodno izrazi svoje mišljeње, u skladu sa članom 12 stav 1, i da učestvuje u školском životu. Takođe, obrazovanje se mora obezbediti na način kojim se poštuju stroga ograničenja discipline pomenuta u članu 28 stav 2 i unapređuje nenasilje u školi. Komitet je više puta jasno istakao u svojim završnim zapazanjima da korišćenje telesnog kažnjavanja predstavlja nepoštovanje urođеног dostojanstva deteta i strogih ograničenja školске discipline. Poštovanje vrednosti priznatih članom 29 stav 1 jasno захтева да школе буду прилагођене детету у пуном смислу речи, и да оне у сваком погледу буду у складу са достојанством детета. Учешће деце у школском животу, стварање школских заједница и савета ученика, вршњачког образовања и вршњачког саветовања и укључивање деце у школске дисциплинске поступке треба да се унапређује као део процеса учења и стицања искуства у остваривању права.

9. Треће, док се члан 28 усредсређује на обавезе држава уговорница везане за успостављање образовних система и обезбеђивање приступа тим системима, члан 29 став 1 наглашава индивидуално и субјективно право на одређени квалитет образовања. У складу са нагласком који Конвенција ставља на значај поступања у најбољем интересу детета, овај члан истиче поруку о образовању у чијем средишту је дете: да је кључни циљ образовања развијање дететове индивидуалне личности, талената и способности, у светлу чињенице да свако дете има јединствене карактеристике, интересовања, способности и потребе у учењу. Стога, наставни план мора да буде у директној вези са дететовим друштвеним, културним, економским и контекстом окружења, као и са његовим/њеним садашњим и будућим потребама, као и да потпуно узме у обзир дететове способности који се развијају. Наставне методе треба да се прилагоде различитим потребама различите деце. Образовање такође треба да тежи томе да обезбеди да свако дете савлада основне животне вештине и да ниједно дете не изађе из школе а да није опремљено за суочавање са изазовима са којима се може очекивати да ће се суочити у животу. Основне вештине укључују не само писменост и рачунање, него и животне вештине као што су способност да се доносе уравнотежене одлуке; да се сукоби решавају на ненасиљан начин; и да се развије здрав начин живота, добри односи у друштву и одговорност, критичко размишљање, креативни таленти, и друге способности које пружају деци средства која су им потребна да би следила своје животне изборе.

10. Дискриминација по било ком основу наведеном у члану 2 Конвенције, било да је отворена или скривена, вређа људско достојанство детета и у стању је да подрије или чак уништи способност детета да има користи од могућности које му пружа образовање. Мада је ускраћивање приступа могућностима образовања детету првенствено питање које се односи на члан 28 Конвенције, има много начина на које непоступање у складу са принципима из члана 29 став 1 може имати сличан ефекат. Да узмемо екстреман пример, дискриминација полова се може појачати праксама као што је наставни план и програм који није у складу са принципима родне равноправности, решењима која ограничавају користи које девојчице могу да стекну од понуђених образовних могућности, и небезбедним или непријатељским окружењем које одвраћа девојчице од учешћа. Дискриминација деце са инвалидитетом такође прожима многе формалне образовне системе и многе неформалне образовне средине, укључујући породицу. Деца заражена вирусом ХИВ/АИДС су такође снажно изложена дискриминацији у оба окружења.² Сва таква дискриминаторна поступања су у директној супротности са захтевима члана 29 став 1 тачка а да образовање треба да је усмерено на развој дететове личности, телената и менталних и физичких способности до крајњих граница.

11. Комитет такође жели да нагласи везе између члана 29 став 1 и борбе против расизма, расне дискриминације, ксенофобије и сродне нетолеранције. Расизам и сродне појаве цветају тамо где постоји незнање, неосновани страхови од расних, етничких, верских, културних и језичких или других облика разлике, искоришћавање предрасуда, или учење или ширење искривљених вредности. Поуздан и трајан лек за све ове пропусте јесте обезбеђивање таквог образовања које подстиче разумевање и поштовање вредности о којима говори члан 29 став 1, укључујући поштовање разлика, и које се супротставља свим облицима дискриминације и предрасуда. Стога, образовању треба дати један од највећих приоритета у свим кампањама против зла расизма и сродних појава. Нагласак такође треба ставити на значај подучавања о томе како је расизам спровођен у прошлости, и посебно о томе како се манифестује или се манифестовао у одређеним заједницама. Расистичко понашање није одлика само „других“. Стога је важно усредсредити се на дететову сопствену заједницу приликом наставе о људским и дејим правима и принципу недискриминације. Таква настава може делотворно да допринесе спречавању и елиминацији расизма, етничке дискриминације, ксенофобије и сродне нетолеранције.

12. Четврто, члан 29 став 1 инсистира на целовитом приступу образовању, који обезбеђује да расположиве образовне могућности одражавају одговарајућу равнотежу између унапређивања физичких, психичких, духовних и емотивних аспеката образовања, интелектуалне, друштвене и практичне димензије, и аспеката детињства и целокупног живота. Општи циљ образовања је да се максимизира дететова способност и могућност да у пуној мери и одговорно учествује у слободном друштву. Треба нагласити да врста наставе која је усмерена првенствено на нагомилавање знања, која подстиче конкуренцију и води до прекомерног оптерећивања деце, може озбиљно да спута хармоничан развој детета до пуног потенцијала његових/њених способности и обдарености. образовање треба да буде прилагођено детету, да инспирише и мотивише појединачно дете. Школе треба да негују хуману атмосферу и да омогуће деци да се развијају у складу са својим личним могућностима за напредовање.

13. Пето, овај члан наглашава потребу да образовање буде осмишљено и пружено на такав начин да развија и јача низ конкретних етичких вредности утврђених Конвенцијом, укључујући образовање за мир, толеранцију и поштовање природне средине, на обједињен и свеобухватан начин. То може да захтева мултидисциплинарни приступ. Подстицање и јачање вредности из члана 29 став 1 је неопходно не само због проблема на другом месту, него такође мора да се усредсредити на проблеме у дететовој сопственој заједници. образовање у овом погледу треба да се одвија унутар породице, али и школе и заједнице морају да играју важну улогу. На пример, за развој поштовања природне средине, образовање мора да повеже питања животне средине и одрживог развоја са друштвено-економским, друштвено-културним

и демографским питањима. Слично томе, деца треба да се уче поштовању природне средине код куће, у школи и унутар заједнице, што би обухватило како националне тако и међународне проблеме, и да активно буду укључена у локалне, регионалне или глобалне пројекте заштите животне средине.

14. Шесто, овај члан одражава суштинску улогу коју одговарајуће образовне могућности имају у подстицању свих других људских права и разумевању њихове недељивости. Способност детета да у пуној мери и одговорно учествује у слободном друштву може бити нарушена или подривена не само директним ускраћивањем приступа образовању, него и неподстицањем разумевања вредности признатих овим чланом.

Образовање о људским правима

15. Члан 29 став 1 такође може да се сматра за камен темељац за разне програме образовања о људским правима, на које је позвала Светска конференција о људским правима, одржана у Бечу 1993. године, и које подстичу међународне агенције. Ипак, правима детета није увек придаван потребан значај у контексту таквих активности. Образовање о људским правима треба да пружи информације о садржају споразума о људским правима; али, деца такође треба да уче о људским правима тако што ће гледати како се стандарди људских права примењују у пракси, било код куће, у школи или унутар заједнице. Образовање о људским правима треба да буде свеобухватан, доживотни процес, и да почне одражавањем вредности људских права у свакодневном животу и искуствима деце.

16. Вредности обухваћене у члану 29 став 1 су релевантне за децу која живе у зонама мира, али су још важније за децу која живе у ситуацијама конфликта или ванредног стања. Као што напомиње Дакарски оквир за акцију, важно је у контексту образовних система захваћених конфликтом, природним непогодама и нестабилношћу да се образовни програми спроводе на начине којима се подстичу међусобно разумевање, мир и толеранција, и помаже спречавање насиља и сукоба. Образовање о међународном хуманитарном праву такође представља важну, али сувише често занемарену, димензију напора да се члан 29 став 1 спроведе у дело.

Спровођење, праћење и ревизија

17. Циљеви и вредности обухваћени овим чланом су наведени прилично уопштено и њихове импликације могу да буду веома широке. Изгледа да је ово навело многе државе уговорнице да претпоставе да је непотребно, или чак непримерено, да обезбеде да се релевантни принципи одразе у законодавству или у административним директивама. Оваква претпоставка је неоправдана. Уколико релевантни принципи нису формално укључени у домаће законе или политику, мало је вероватно да се они користе или да ће се користити у стварању образовних програма. Комитет, стога, позива све Државе уговорнице да предузму неопходне мере да формално уграде ове принципе у своје образовне политике и законодавство на свим нивоима.

18. Делотворно спровођење члана 29 став 1 захтева суштинску измену наставних планова и програма тако да укључе разне циљеве образовања, и систематску ревизију уџбеника и других наставних материјала и технологија, као и школских стратегија. Приступима којима се само настоји да се постојећим системима наметну циљеви и вредности садржани у овом члану без подстицања било каквих дубљих промена су очигледно неадекватни. Релевантне вредности не могу делотворно да се уграде у шири наставни план, и ускладе са њим, сем уколико су они од којих се очекује да те вредности преносе, подстичу, подучавају и, колико је то могуће, примером показују, и сами уверени у њихову важност. Из тог разлога су за наставнике, образовне раднике и друга лица која су укључена у образовање деце неопходни планови обуке пре и за време службе који унапређују принципе предвиђене чланом 29 став 1. Такође је важно да наставни методи

који се користе у школама одражавају дух и образовну филозофију Конвенције о правима детета и циљеве образовања утврђене у члану 29 став 1.

19. Поред тога, и само школско окружење мора да одражава слободу и дух разумевања, мира, толеранције, равноправности полова и пријатељства међу свим људима, етничким, националним и верским групама и лицима аутохтоног порекла, на које позива члан 29 став 1 тачке б и д. Школа која дозвољава појаву силеџијског или другог насилног и искључујућег понашања, није она која испуњава захтеве из члана 29 став 1. Израз „образовање о људским правима“ се пречесто користи на начин који претерано поједностављује његове конотације. Поред формалног образовања о људским правима, неопходно је развијати вредности и стратегије које воде до поштовања људских права, не само у школама и универзитетима, него и у широј заједници.

20. Уопштено говорећи, разне иницијативе које су државе уговорнице обавезне да предузму у складу са својим обавезама по Конвенцији, биће недовољно утемељене у одсуству широке дистрибуције текста саме Конвенције, у складу са одредбама члана 42. Овим ће се такође олакшати улога деце као промотера и бранилаца дечјих права у њиховим свакодневним животима. Да би се олакшала шира дистрибуција, државе уговорнице треба да извештавају о мерама које предузимају да би постигле овај циљ, и Канцеларија Високог комесара за људска права треба да развије свеобухватну базу података превода Конвенције на разне језике.

21. Медији, шире дефинисани, такође треба да одиграју кључну улогу, како у подстицању вредности и циљева из члана 29 став 1, тако и у обезбеђивању да њихове активности не осујећују напоре других у залагању за те циљеве. Владе су обавезне по Конвенцији, у складу са чланом 17 тачка а, да предузму све одговарајуће кораке да „подстакну масовне медије да дистрибуирају информације и материјале од друштвене и културне користи за дете.“

22. Комитет позива државе уговорнице да посвете више пажње образовању као динамичком процесу, и осмишљавању мера за мерење промена у току времена у вези са чланом 29 став 1. Свако дете има право да добије квалитетно образовање, што заузврат захтева усредсређивање на квалитет окружења за учење, наставних средстава и материјала, самог учења и исхода учења. Комитет констатује важност анкета, које могу да пруже могућност процене оствареног напретка, на основу разматрања мишљења свих учесника у процесу, укључујући децу која су тренутно у школи или ван ње, наставнике и омладинске лидере, родитеље, и наставно и надзорно особље у образовању. У том смислу, Комитет наглашава улогу надзора на националном нивоу, који тежи да обезбеди да деца, родитељи и наставници могу да учествују у одлукама у вези са образовањем.

23. Комитет позива државе уговорнице да развију свеобухватан национални план акције за унапређивање и праћење остваривања циљева наведених у члану 29 став 1. Уколико је такав план сачињен у ширем контексту националног акционог плана за децу, националног акционог плана за људска права, или националне стратегије образовања о људским правима, Влада ипак мора да се позабави свим питањима којима се бави члан 29 став 1 и да то учини из перспективе дечјих права. Комитет позива Уједињене нације и друга међународна тела која се баве образовном политиком и образовањем о људским правима да настоје да остваре бољу координацију, у циљу побољшања делотворности спровођења члана 29 став 1.

24. Осмишљавање и спровођење програма за унапређивање вредности обухваћених овим чланом треба да постане део стандардног одговора влада на скоро све ситуације у којима се догодило кршење људских права. Тако, на пример, у случају појаве расизма, расне дискриминације, ксенофобије и сличне нетолеранције већег обима, у којима учествују лица млађа од 18 година старости, може се разумно претпоставити да влада није учинила све што је потребно да би подстицала вредности наведене у Конвенцији уопште, а посебно у члану 29 став 1. Стога, треба да се усвоје одговарајуће додатне мере по

члану 29 став 1, које обухватају истраживање и усвајање оних образовних техника које могу позитивно да допринесу остваривању права признатих Конвенцијом.

25. Државе уговорнице такође треба да размотре увођење ревизионог поступка, којим ће се одговарати на притужбе да постојеће политике или праксе нису у складу са чланом 29 став 1. Такви ревизиони поступци не треба нужно да подразумевају стварање нових правних, административних или образовних тела. Они би могли да буду поверени и националним институцијама за људска права или постојећим административним телима. Комитет захтева да свака држава уговорница, приликом извештавања о овом члану, утврди које могућности стварно постоје на националном или локалном нивоу да се изврши ревизија постојећих приступа за које се тврди да нису у складу са Конвенцијом. Треба доставити информације о томе како такви ревизиони поступци могу да се започну и колико је таквих ревизионих поступака предузето у периоду извештавања.

26. У циљу бољег усредсређивања процеса испитивања извештаја држава уговорница у вези са чланом 29 став 1, и у складу са захтевом члана 44 да извештаји треба да укажу на чиниоце и тешкоће, Комитет захтева од сваке државе уговорнице да у својим периодичним извештајима детаљно укаже на оно што сматра да су најважнији приоритети у оквиру њене надлежности који захтевају усаглашенији напор на унапређивању вредности предвиђених овом одредбом, и да сачини кратак преглед програма активности које предлаже да предузме у наредних пет година ради бављења идентификованим проблемима.

27. Комитет позива тела и агенције Уједињених нација и друга надлежна тела чија је улога наглашена у члану 45 Конвенције да активније и систематичније допринесу раду Комитета у вези са чланом 29 став 1.

28. Спровођење свеобухватних националних акционих планова за повећање усаглашености са чланом 29 став 1 ће захтевати људске ресурсе и финансијска средства који треба да су на располагању у највећој могућој мери, у складу са чланом 4. Стога, Комитет сматра да ограничења средстава не могу да пруже оправдање за непредузимање било каквих, или недовољних, потребних мера. У том контексту, а у светлу обавеза држава уговорница да унапређују и подстичу међународну сарадњу, како уопште (чланови 4 и 45 Конвенције), тако и у односу на образовање (члан 28 став 3), Комитет позива државе уговорнице које сарађују у развоју да обезбеде да се њихови програми осмисле тако да у потпуности узму у обзир принципе садржане у члану 29 став 1.

II.6.2. Општи коментар број 2: Улога независних институција за људска права¹⁵

Улога независних националних институција за људска права у унапређењу и заштити права детета

1. Члан 4. Конвенције о правима детета обавезује стране уговорнице да „предузму све потребне законодавне, административне и остале мере за остваривање права признатих у овој Конвенцији“. Независне националне институције за људска права су важан механизам за унапређење и обезбеђење спровођења ове Конвенције, и Комитет за права детета сматра да оснивање таквих тела спада у обавезе преузете од страна уговорница након ратификације којима се обезбеђује спровођење Конвенције и унапређује универзална реализација права детета. У том смислу Комитет поздравља оснивање независних националних институција за људска права и омбудсмана за децу/комесара за децу и слична независна тела за унапређење и надзор над применом Конвенције у многим странама уговорницама.

2. Комитет доноси овај Општи коментар да би подстакао стране уговорнице да оснују независне институције за унапређење и надзор над спровођењем Конвенције и да их у томе подржи тако што ће разрадити

¹⁵ УН, Општи коментар број 2: Улога независних институција за људска права, CRC/GC/2002/2, 15. новембар 2002.

битне елементе таквих институција и активности којима оне треба да се баве. Комитет позива државе да, тамо где већ такве институције постоје, преиспитају њихов статус и ефикасност у унапређењу и заштити права детета, како је гарантовано Конвенцијом о правима детета и другим релевантним међународним инструментима.

3. Светска конференција о људским правима, одржана 1993., у Бечкој декларацији и акционом програму потврдила је „... важну и конструктивну улогу коју имају националне институције за унапређење и заштиту људских права“, и подстакла „... оснивање и јачање националних институција“. Генерална скупштина и Комитет за људска права су стално позивали на оснивање националних институција за људска права, подвлачећи важну улогу коју националне институције за људска права имају у унапређењу и заштити људских права и јачању свести о тим правима у јавности. Комитет у својим општим смерницама за периодичне извештаје захтева од страна уговорница да обезбеде информације о „сваком независном телу основаном са циљем да унапређује и штити права детета . . .“, и стога, доследно разматра ово питање у свом дијалогу са странама уговорницама.

4. Националне институције за људска права треба да буду основана у складу са Принципима који се односе на статус националних институција за унапређење и заштиту људских права („Париски Принципи“) које је усвојила Генерална скупштина 1993 на предлог Комитета за људска права из 1992. Ови минимални стандарди пружају смернице за оснивање, надлежности, дужности, састав, укључујући плурализам, независност, начин рада, и квазисудске активности таквих националних тела.

5. Мада су и одраслим лицима и деци подједнако потребне националне институције за људска права, постоје додатна оправдања за поклањање посебне пажње у обезбеђивању људских права детета. Ово укључује и чињенице да развојне способности детета чини их посебно изложеним кршењу људских права; да се њихова мишљења ретко узимају у обзир; да већина деце немају право гласа и не могу да играју значајну улогу у политичком процесу који утврђује став Владе у односу на људска права; да се деца сусрећу са значајним проблемима у коришћењу правосудног система да заштите своја права или да употребе правни лек код кршења својих права; и да је приступ деце организацијама које би могле да штите њихова права генерално ограничен.

6. Специјализоване независне институције за децу, омбудсмани или комесари за дечја права, се оснивају у растућем броју страна уговорницу. Где су ресурси ограничени, пажња се мора посветити томе да се расположиви ресурси користе на најефикаснији начин за унапређење и заштиту свачијих људских права, укључујући и дечја, и да је у овом контексту развој широке мреже националних институција за људска права са посебним освртом на децу вероватно најбољи приступ. Национална институција за људска права треба да у својој структури обухвати или препознатљивог комесара који је посебно задужен за права детета, или посебно одељење или одсек који је одговоран за права детета.

7. Став Комитета је да свака страна уговорница треба да има независну институцију за људска права која је одговорна за унапређење и заштиту права детета. Преваходна брига Комитета је да та институција, какав год облик имала, треба да је у могућности да самостално и независно прати, унапређује и штити права детета. Неопходно је да унапређење и заштита права детета буде „у главним токовима активности“ и да све институције за људска права које постоје у држави блиско сарађују у том циљу.

Мандат и овлашћења

8. Националне институције за људска права треба, уколико је то могуће, буду уставно устројене и у најмању року са законским мандатом. Став Комитета је да њихов мандат треба да буде што је могуће шири за унапређење и заштиту људских права, обухватајући и Конвенцију о правима детета, факултативне Протоколе

уз исту и друге релевантне међународне инструменте за људска права, тиме ефикасно покривајући људска права детета а посебно њихова грађанска, политичка, економска, друштвена и културна права. Законима треба обухватити одредбе којима се прописују одређене функције, овлашћења и дужности које се односе на децу а која су повезана са Конвенцијом о правима детета и њеним факултативним Протоколима. Уколико су националне институције за људска права које су основане пре постојања Конвенције или без изричитог укључивања исте, треба установити потребне институте који обухватају доношење или измене законских прописа, да би се обезбедила сагласност мандата институције са принципима и одредбама Конвенције.

9. Националним институцијама за људска права треба дати таква овлашћења која су потребна да им омогуће ефикасно вршење свог мандата, укључујући и овлашћење да саслушају свако лице и прибаве информације и документацију потребну за процену ситуација које су у њиховој надлежности. Ова овлашћења треба да обухвате унапређивање и заштиту права детета у надлежности стране уговорнице а која се односе не само на државне већ и све остале релевантне јавне и приватне организације.

Поступак оснивања

10. Поступак оснивања националних институција за људска права треба да се одвија кроз широке консултације и да буде транспарентан, покренут и подржан од стране највиших нивоа власти и који обухвата све релевантне државне органе, законодавство и грађанско друштво. Да би се обезбедила њихова независност и ефикасан рад, националне институције за људска права морају имати одговарајућу инфраструктуру, финансирање (укључујући посебно за права детета), особље, просторије и слободу у смислу било ког облика финансијске контроле која може утицати на њихову независност.

Ресурси

11. Мада Комитет признаје да је ово веома осетљиво питање и да стране уговорнице имају различите економске ресурсе, Комитет верује да је дужност страна уговорница да обезбеде разумно финансирање потребно за рад националних институција за људска права у смислу члана 4. Конвенције. Мандат и овлашћења националних институција могу бити беспредметни, или вршење њихових овлашћења ограничено, уколико национална институција нема средстава за ефикасан рад у вршењу својих овлашћења.

Плуралистичка заступљеност

12. Националне институције за људска права треба да обезбеде да њихов састав обухвата плуралистичку заступљеност различитих делова грађанског друштва који су укључени у унапређивање и заштиту људских права. Оне треба да теже да укључе, између осталих, и следеће : невладине организације (НВО) које се баве људским правима, борбом против дискриминације и правима детета, укључујући дечје и омладинске организације ; синдикате ; друштвене и стручне организације (лекара, правника, новинара, научника, итд.); универзитете и стручњаке, укључујући и експерте за права детета. Државни органи треба да се укључе само у саветодавној улози. Националне организације за људска права треба да имају одговарајући и транспарентан поступак именована, укључујући и избор преко конкурса.

Обезбеђење правног лека за кршење права детета

13. Националне институције за људска права морају да имају овлашћења да разматрају појединачне представке и молбе и да спроводе истраге, укључујући оне које се достављају у име или директно од стране саме деце. Да би могле да ефикасно спроводе такве истраге морају имати овалашћења принуде за испитивање сведока, приступ релевантним материјалним доказима и приступ местима притвора. Такође имају дужност да настоје да обезбеде да деца имају ефикасна правна средства – независан савет, правно

заступање и жалбени поступак – за свако кршење њихових права. Где је потребно, националне институције за људска права треба да предузму поступке посредовања и мирења у решавање представки.

14. Националне институције за људска права треба да имају овлашћења да подрже децу да случајеве износе пред суд, укључујући овлашћење да (а) покрећу судски поступак у питањима деце у име националне институције за људска права и (б) интервенишу и судским предметима да би известиле суд о питањима људских права у вези предмета који се води.

Доступност и учешће

15. Националне институције за људска права треба да буду географски и физички доступна и приступачна свој деци. У духу члана 2. Конвенције оне морају да активно допиру до свих група деце, посебно оних који су најугроженији или из социјално запостављених слојева, као што су (између осталих) деца под збрињавањем или у притвору, деца из мањинских или домородачких група, инвалидна деца, деца која живе у сиромаштву, деца избеглице или мигранти, деца која живе на улици и деца са посебним потребама у областима као што је култура, здравље и образовање. Законодавство које се односи на националне институције за људска права треба да обухвати право институције на приступ, у условима приватности, деци која се налазе у свим облицима алтернативног збрињавања и свим институцијама где се деца налазе.

16. Националне институције за људска права имају кључну улогу у унапређењу поштовања за мишљења деце у свим питањима која се њих тичу, како је наведено у члану 12. Конвенције, од стране власти и у целокупном друштву. Овај општи принцип треба применити на оснивање, организацију и активности националних институција за људска права. Институције морају да обезбеде да имају директан контакт са децом и да су деца на одговарајући начин укључена и консултована. Треба, на пример, основати дећа већа, као саветодавна тела националних институција за људска права чиме би се омогућило учешће деце у питањима која се њих тичу.

17. Националне институције за људска права треба да осмисле посебно прилагођене програме консултације и маштовите стратегије комуницирања да би се обезбедило пуно поштовање члана 12. Конвенције. Треба успоставити читав у лезу начина на који деца могу да комуницирају са институцијама.

18. Националне институције за људска права морају имати право директног, независног и сопственог извештавања јавним и скупштинским телима о стању децијих права. У односу на ово стране уговорнице морају да обезбеде одржавање годишње расправе у парламенту где би се члановима парламента дала могућност да расправљају о раду националних институција за људска права у односу на права деце и поштовању Конвенције од стране државе.

Препоручене активности

19. Следеће је индикативна али не и исцрпна листа врста активности које националне институције за људска права треба да спроведу у односу на имплементацију права деце у односу на опште принципе Конвенције. Оне треба да:

- (а) Истраже било коју ситуацију кршења права деце, на основу представке или по сопственој иницијативи, која спада у њихов мандат;
- (б) Спроведе истраге о питањима која се односе на права детета;
- (ц) Сачине и објаве мишљења, препоруке и извештаје, било на захтев националних власти или на основу сопствене иницијативе, о било ком питању које се односи на унапређивање и заштиту права деце;
- (д) Прате адекватност и ефикасност закона и праксе која се односи на заштиту права деце;

- (е) Подржавају усаглашавање националног законодавства, прописа и праксе са Конвенцијом о правима детета, њеним факултативним Протоколима и другим међународним инструментима о људским правима релевантним за права деце и да унапређују њихову ефикасну примену, укључујући ту и пружање савета јавним и приватним телима у тумачењу и примени Конвенције;
- (ф) Обезбеде да се при изради националне економске политике узимају у обзир права деце код утврђивања националних економских и развојних планова;
- (г) Преиспитују и извештавају о владином спровођењу и праћењу стања права деце, настојећи да обезбеде да се статистички подаци правилно групишу и друге информације редовно прикупљају да би се утврдило шта се мора урадити за реализацију права деце;
- (х) Подстичу ратификацију или приступање било ком релевантном међународном инструменту о људским правима;
- (и) У складу са чланом 3. Конвенције који прописује да оно што је у најбољем интересу детета треба да је од првенственог значаја у свим активностима које се тичу деце, обезбеди да утицај закона и политике о деци буду пажљиво размотрени од израде до спровођења, и након тога;
- (ј) У светлу члана 12., обезбедити да се, о стварима која се односе на њихова људска права и у утврђивању питања која се односе на њихова права, мишљење деце изрази и саслуша;
- (к) Заступају и олакшавају садржајно учешће НВО које заступају права деце, укључујући ту и организације које чине сама деца, у изради домаћег законодавства и међународних инструмената о питањима које се њих тичу;
- (л) Унапређују разумевање и свест јавности о значају права деце и, у том циљу, блиско сарађују са средствима јавног информисања и предузимају или спонзоришу истраживања и образовне активности на том пољу;
- (м) У складу са чланом 42. Конвенције који обавезује стране уговорнице да „са принципима и одредбама ове Конвенције најшире упознају, на одговарајући и активан начин, како одрасле тако и децу“, да повећају осетљивост владе, јавних установа и јавности у односу на одребе ове Конвенције и прате на који начин се држава придржава својих обавеза у том погледу;
- (н) Помогну у изради програма за предавање, истраживање и интеграцију права деце у наставне планове и програме школа и универзитета и у стручним круговима;
- (о) Предузму образовање о људским правима које је посебно усмерено на децу (уз унапређивање разумевања јавности о важности права детета);
- (п) Предузму законске поступке у одбрани права деце у држави или обезбеде правну помоћ деци;
- (q) Укључе се у поступке посредовања или миренења пре него што случајеви дођу на суд, где је то потребно;
- (р) Обезбеде судовима стручно вештачење о правима деце, у примереним случајевима као пријатељи суда или умешачи;
- (с) У складу са чланом 3. Конвенције који обавезује стране уговорнице да „обезбеде да се институције, службе и установе одговорне за бригу или заштиту деце прилагоде стандардима које се утврдили надлежни органи, посебно у области сигурности, здравља, у погледу броја и подобности особља, као и стручног надзора“, предузму посете домовима за малолетнике (и свим местима где су деца притворена због преваспитавања или кажњавања) и устновама за збрињавање у циљу извештавања о стању и давања препорука за побољшање;
- (т) Предузму друге активности које произилазе из горе наведених.

Извештаји Комитету за права детета и сарадња између националних институција за људска права са агенцијама Уједињених нација и институцијама за људска права

20. Националне институције за људска права треба да независно доприносе поступку извештавања који је предвиђен Конвенцијом и другим релевантним међународним инструментима и да прате интегритет државних извештаја телима предвиђеним међународним споразумима, у односу на поштовање права деце, укључујући и дијалог са Комитетом за права детета преко његових радних група пре заседања Комитета, као и другим релевантним телима успостављених на основу међународних споразума. Комитет тражи да стране уговорнице у својим извештајима Комитету укључе детаљне информације о законским основама, мандату и основним релевантним активностима националних институција за људска права. Сасвим је примерено да стране уговорнице консултују независне институције за људска права у припреми својих извештаја Комитету. Међутим, стране уговорнице морају да поштују независност ових тела и њихову независну улогу у обезбеђивању информација Комитету. Није примерено делегирати израду извештаја националним институцијама за људска права или их укључити у државне делегације када те извештаје разматра Комитет.

21. Националне институције за људска права треба такође да сарађују у посебним поступцима Комитета за људска права, укључујући механизме за поједине државе за поједина питања, посебно са Специјаним известиоцем за продају деце, дечју проституцију и дечју порнографију и Специјаним представником Генералног секретата за децу и оружане сукобе.

22. Уједињене нације већ дуго имају програм помоћи за оснивање и јачање националних институција за људска права. Овај програм, који се темељи у Канцеларији Високог Комесара за људска права (ОНСНР), обезбеђује техничку помоћ и олакшава регионалну и глобалну сарадњу и размену између националних институција за људска права. Стране уговорнице треба да искористе ову помоћ где је то потребно. Фонд Уједињених нација за децу (UNICEF) такође нуди експертску помоћ и техничку сарадњу на овом пољу.

23. Како је наведено у члану 45. Конвенције, Комитет може доставити, уколико сматра за потребно, било којој специјализованој агенцији Уједињених нација, Канцеларији Високог Комесара за људска права и другим надлежним телима, све извештаје страна уговорница које садрже захтеве или указују на потребу за техничким саветом или помоћи у оснивању националних институција за људска права.

Националне институције за људска права и стране уговорнице

24. Држава ратификује Конвенцију о правима детета и преузима обавезу да је у потпуности примени. Улога националних институција за људска права је да независно прате придржавање од стране државе и напредак у примењивању, и да предузму све у својој моћи да обезбеде пуно поштовање права детета. Мада ово може изискивати од институција да израде пројекте којима се олакшава унапређивање и заштита права детета, то не сме довести до делегирања обавеза власти на националне институције у погледу праћења својих обавеза. Неопходно је да институције остану потпуно слободне у одређивању сопствених приоритета и да утврђују сопствене активности.

Националне институције за људска права и НВО

25. Невладине организације играју битну улогу у унапређивању људских права и права детета. Улога националних институција за људска права, са својим темељењем у закону и посебним овлашћењима, је комплементарна. Неопходно је да институције блиско сарађују са НВО и да власти поштују независност и националних институција за људска права и НВО.

Регионална и међународна сарадња

26. Регионални и међународни процеси и механизми могу ојачати и учврстити националне институције за људска права кроз размену искустава и знања, јер се националне институције за људска права сусрећу са истим проблемима у својим државама у унапређивању и заштити људских права.

27. Сходно томе, националне институције за људска права треба да консултују и сарађују са релевантним националним, регионалним и међународним телима и институцијама о питањима права детета.

28. Људска права детета су питање које није ограничено државним границама и све више постаје неопходно да се осмисле одговарајући регионални и међународни одговори на различита питања права детета (између осталог о трговини женама и децом, дечјој порнографији, деци војницима, деци избеглицама и мигрантима, итд.). Подржавају се међународни и регионални механизми и размена јер се тиме пружа могућност националним институцијама за људска права да уче на основу искустава других, да заједнички јачају сопствене положаје и да допринесе решавању проблема људских права који утичу и на државе и на регионе.

II.6.3. Општи коментар број 3: ХИВ/СИДА и права детета¹⁶

I. УВОД

1. Епидемија ХИВ/АИДС је драстично изменила свет у коме живе деца. Милиони деце је инфицирано и умрло и још много друге деце је тешко погођене ширењем АИДС-а у њиховим породицама и заједницама. Епидемија утиче на свакодневни живот млађе деце и повећава ризик њихове виктимизације и маргинализације, посебно оне која живе у посебно тешким околностима. ХИВ/АИДС није проблем само неких земаља већ и целог света. Да би се његов утицај на децу стварно ставио под контролу захтеваће заједничке и добро осмишљене напоре свих држава у свим фазама развоја.

2. У почетку се сматрало да су деца само маргинално погођена епидемијом. Међутим, међународна заједница је открила да су деца, нажалост, у сржи проблема. Према Заједничком Програму Уједињених нација о ХИВ/АИДС-у (UNAIDS), најновији трендови су забрињавајући: у већем делу свету највише нових инфекција се јавља међу младим особама између 14 и 24 година старости, а повремено и млађим. Жене, посебно младе девојке, такође су све више заражене. У већини региона у свету огромна већина заражених жена не зна да су заражене и могу из незнања да пренесу заразу својој деци. Из тих разлога је у последње време дошло до повећања смртности одојчади и деце у многим државама. Адолесценти су такође угрожени ХИВ/АИДС-ом јер стичу своја прва сексуална искуства у срединама где немају ваљан приступ информацијама и саветовању. Деца које користе дрогу су изложена високом ризику.

3. Без обзира, сва деца могу бити угрожена услед посебних околности у којима живе, посебно (а) деца која су сама заражена ХИВ вирусом; (б) деца угрожена епидемијом услед губитка родитеља стараоца или наставника и/или јер су њихове породице или заједнице у тешком положају услед последица АИДС-а; и (ц) деца која су највише подложна инфекцији или угрожености.

II. ЦИЉЕВИ ОВОГ ОПШТЕГ КОМЕНТАРА

4. Циљеви овог Општег коментара су:

(а) Да шире утврди и јача разумевање о свим људским правима детета у контексту ХИВ/АИДС-а;

(б) Да унапређује реализацију људских права детета у контексту ХИВ/АИДС-а, како је гарантовано Конвенцијом о правима детета (у даљем тексту: Конвенција);

¹⁶ УН, Општи коментар број 3: ХИВ/СИДА и права детета, CRC/GC/2003/3, 17. март 2003.

- (ц) Да утврди мере и ваљану праксу за повећање степена имплементације права од стране држава а која се односе на спречавање ХИВ/АИДС-а и подршку, негу и заштиту деце које су заражена или угрожена овом глобалном епидемијом;
- (д) Да допринесе изради и прихватању акционих планова, стратегија, закона, политика и програма који су усмерени на децу у циљу борбе против ширења и ублажавања утицаја ХИВ/АИДС-а на националном и међународном нивоу.

III. СТАВОВИ КОНВЕНЦИЈЕ О ХИВ-АИДС/у: целовит приступ са аспекта права детета

5. Питање деце и ХИВ/АИДС-а се углавном сматра медицинским или здравственим проблемом, мада реално обухвата много шири спектар питања. У том погледу, право на здравље (члан 24. Конвенције) је, међутим, централно. Али, ХИВ/АИДС у толикој мери утиче на животе све деце да угрожава њихова права – грађанска, политичка, економска, друштвена и културна. Права дата општим принципима Конвенције – право недискриминацију (чл. 2), право детета да његови интереси буду од првенственог значаја (чл. 3), право на живот, опстанак и развој (чл. 6) и право на поштовање његовог мишљења (чл. 12) – треба стога да буду водеће теме код разматрању ХИВ/АИДС-а на свим нивоима превенције, лечења, неге и подршке.

6. Одговарајуће мере за решавање ХИВ/АИДС-а се могу предузети само уколико се права детета и адолесцената у потпуности поштују. У том погледу најважнија су, уз она наведена у ставу 5. ових коментара, следећа права: право на приступ информацијама и материјалима који су усмерени на развој њиховог социјалног, духовног и моралног добра и физичког и менталног здравља (чл. 17); право на превентивну здравствену заштиту, сексуално образовање и образовање о планирању породице и услуге (чл. 24 (ф)); право на одговарајући животни стандард (чл. 27); право на приватност (чл. 16); право да не буде одвојено од својих родитеља (чл. 9); право на заштиту од насиља (чл. 19); право на посебну заштиту и помоћ државе (чл. 20); права инвалидне деце (чл. 23); право на здравље (чл. 24); право на социјалну заштиту, укључујући и социјално осигурање (чл. 26); право на образовање и одмор (чл. 28 и 31); право на заштиту од економског и сексуалног искориштавања и злостављања, и од незаконите употребе наркотика (чл. 32, 33, 34 и 36); право на заштиту од отмице, продаје и трговине као и мучења и других свирепих, нечовечних и понижавајућих казни или поступака (чл. 35 и 37); и право на физички и психолошки опоравак и друштвену реинтеграцију (чл. 39). Деца су суочена са озбиљним оспоравањима горе наведених права као резултат ове епидемије. Конвенција, а посебно четири основна принципа са својим опсежним приступом, обезбеђују снажан оквир за напоре да се смањи негативан утицај глобалне епидемије на животе деце. Целовит приступ са основа права који је потребан за спровођење Конвенције је оптимално средство за решавање ширег броја питања која се односе на превенцију, лечење и негу.

А. Право на недискриминацију (чл. 2)

7. Дискриминација је одговорна за повећање изложености деце ХИВ-у и АИДС-у, као и за озбиљан утицај на живот деце која су угрожена ХИВ/АИДС-ом, или су сама инфицирана ХИВ-ом. Деца родитеља који су оболели од ХИВ/АИДС-а често су жртве стигме и дискриминације јер се често сматра да су и они заражени. Као резултат дискриминације деци је онемогућен приступ информацијама, образовању (видети Општи коментар Комитета бр. 1 о циљевима образовања), здравственим и социјалним службама или учешћу у животу заједнице. У свом најтежем облика дискриминација деце заражене ХИВ вирусом доводи до њиховог напуштања од стране породице, заједнице и/или друштва. Дискриминација такође поспешује епидемију тако што чини децу, посебно ону која припадају одређеним групацијама као што су она која живе удаљеним или сеоским подручјима где су службе мање приступачне, угроженијом на инфекцију. На тај начин су ова деца двоструко виктимизирана.

8. Од посебне забринутости је дискриминација на основу полне припадности у комбинацији са табуима или негативним или осуђујућим ставовима у односу на сексуалну активност девојака, често им ограничавајући приступ превентивним мерама и другим службама. Такође посебно забрињава дискриминација услед сексуалне оријентације. При изради стратегија у односу на ХИВ/АИДС и у складу са својим обавезама из Конвенције, стране уговорнице морају да пажљиво размотре норме које важе у њиховим друштвима са циљем укидања сваке дискриминације засноване на полу јер таква дискриминација утиче на угроженост омладине од ХИВ/АИДС-а. Стране уговорнице треба да посебно признају да дискриминација у контексту ХИВ/АИДС-а често теже угрожава девојке него дечке.

9. Све горе наведене дискриминаторске праксе представљају кршење права детета из Конвенције. Члан 2. Конвенције обавезује стране уговорнице да обезбеде сва права утврђена овом Конвенцијом без икакве дискриминације, „и без обзора на расу детета или његовог родитеља или законског старатеља, боју коже, пол, језик, вероисповест, политичко или друго уверење, национално, етничко или социјално порекло, имовинско стање, онеспособљеност, рођење или други статус“. Комитет тумачи „други статус“ из члана 2. Конвенције да обухвата ХИВ/АИДС статус детета или његовог родитеља. Закони, политике, стратегије и пракса треба да решавају све облике дискриминације које доприносе повећању утицаја епидемије. Стратегије треба такође да унапређују образовне програме и програме обуке који су изричито сачињени ка измени дискриминаторских ставова и стигматизације која прати ХИВ/АИДС.

Б. Најбољи интереси детета (чл. 3)

10. Политика и програми превенције, неге и лечења ХИВ/АИДС-а углавном су сачињени за одрасле и ретко се поклања пажња принципу најбољег интереса детета као првенственом значају. Члан 3., став 1., Конвенције наводи да „У свим активностима које се тичу деце, без обзира да ли их предузимају јавне или приватне институције социјалног старања, судови, административни органи или законодавна тела, најбољи интереси биће од првенственог значаја“. Обавезе које проистичу из овог права су најбитније у усмеравању активности држава у односу на ХИВ/АИДС. Дете треба да је централно у одговорима на глобалну епидемију, и стратегије треба прилагодити правима и потребама детета.

Ц. Право на живот, опстанак и развој (чл. 6)

11. Деца имају право да им нико не одузима живот самовољно, као и да имају корист од економске и социјалне политике која им омогућава да опстану до пунолетства и да се развијају у најширем значењу те речи. Обавеза државе да реализује право на живот, опстанак и развој такође указује на потребу да се посвети дужна пажња на сексуалност као и понашања и животни стил деце, чак и када одударују од оног што друштво сматра прихватљивим према важећим културним нормама за одређену старосну групу. У том погледу, женско дете је често предмет штетних традиционалних обичаја, као што је рано и/или на силу ступање у брак, чиме се крше њена права и чиме је више изложена ХИВ инфекцији, и зато што таква пракса често прекида приступ образовању и информацијама. Ефикасни превентивни програми су само они који признају реалности живота адолесцената, док решавају сексуалност тако што обезбеђују једнак приступ одговарајућим информацијама, животна знања, и мерама превенције.

Д. Право на изражавање мишљења и и да се мишљењу посвећује дужна пажња (чл. 12)

12. Деца су носиоци права и имају право да учествују, у складу са њиховим развојним могућностима, у подизању свести тако што ће говорити о утицају ХИВ/АИДС-а на њихове живота и утицати на формирање политике и израду програма који се односе на ХИВ/АИДС. Утврђено је да иницијативе највише користе деци када су она активно укључена у утврђивање потреба, изналажење решења, формирање стратегија

и њихово примењивање, уместо да су посматрана као објекат у чије име се одлуке доносе. У том погледу треба активно промовисати учешће деце као едукатора својих вршњака, и у школи и изван ње. Државе, међународне агенције и невладине организације морају да обезбеде деци подржавајућу средину која им омогућава да спроводе сопствене иницијативе, и да у потпуности учествују на нивоу заједнице и државе у осмишљавању, изради, имплементацији, координацији, праћењу и преиспитивању ХИВ политике и програма. Вероватно ће бити потребни различити приступи у циљу обезбеђивања учешћа деце из свих сегмената друштва, укључујући и механизме којима се деца подстичу, у складу са својим развојним могућностима да изразе своја мишљења, да буду саслушана и да се тим мишљењима посвети дужна пажња у складу са њиховим годинама и зрелошћу (чл. 12, став. 1). Где је потребно, укључивање деце која живе са ХИВ/АИДС-ом у подизању свести тако што ће поделити своја искуства са својим вршњацима и другима, је пресудно у погледу ефикасне превенције и смањења стигматизације и дискриминације. Стране уговорнице морају да обезбеде да деца која учествују овим активностима за подизање свести то чине добровољно, након што су посаветована, и да добију и друштвену подршку и правну заштиту која им омогућава да воде нормала живот након њиховог учешћа.

Е. Препреке

13. Искуство је показало да многе препреке спутавају ефикасну превенцију, пружање неге и подршку иницијативама заједнице за ХИВ/АИДС. Оне су у главној мери културне, организационе и финансијске. Порицање постојања проблема, културни обичаји и ставови, где спадају и табуи и стигматизација, сиромаштво и патронизирајући ставови према деци су само неке од препрека које могу блокирати политичко и појединачно ангажовање које је потребно за ефикасне програме.

14. У односу на финансијске, техничке и људске ресурсе, Комитет је свестан да је могуће да такви ресурси нису тренутно на располагању. Међутим, што се ове препреке тиче, Комитет жели да подсети стране уговорнице о њиховим обавезама из члана 4. Комитет даље констатује да стране уговорнице не треба да користе ограничења у погледу ресурса да би оправдале своје непредузимање било којих или довољних техничких и финансијских мера које су потребне. И на крају, Комитет жели да нагласи кључну улогу коју у том погледу има међународна сарадња.

IV. ПРЕВЕНЦИЈА, НЕГА, ЛЕЧЕЊЕ И ПОДРШКА

15. Комитет жели да нагласи да су превенција, нега, лечење и подршка елементи који се међусобно подржавају и обезбеђују целину унутар ефикасног одговара на ХИВ/АИДС.

А. Информације о превенцији ХИВ-а и подизање свести

16. Доследно обавезама страна уговорница у односу на право на здравље и информисање (чл. 24, 13 анд 17), деца треба да имају право на приступ одговарајућим информацијама које се односе на ХИВ/АИДС превенцију и негу, преко званичних канала (нпр. кроз образовне могућности и средства информисања посвећена деци) као и преко незваничних канала (нпр. оних који су посвећени деци са улице, деци у заводима или деци која живе у тешким околностима). Стране уговорнице су подсећају да је деци потребна релевантна, одговарајућа и на време дата информација која признаје различите степена разумевања међу децом, која је сачињена на начин који одговара старосној доби и способностима и која им омогућава да позитивно и одговорно решавају своју сексуалност да би се заштитили од ХИВ инфекције. Комитет жели да нагласи да ефикасна ХИВ/АИДС превенција захтева од држава да се уздрже од цензурирања, ускраћивања или намерног погрешног интерпретирања информација у вези здравља, где спада и сексуално образовање и информације и да, доследно својим обавезама да обезбеде право на живот, опстанак и развој детета

(чл. 6), стране уговорнице морају да обезбеде да деца имају могућност да стекну знања и способности да заштите себе и друге кад почну да изражавају своју сексуалност.

17. Утврђено је да дијалог са саветником за заједницу, породицу саветницима-вршњацима, као и пружање „животних знања“ образовања у школама, укључујући и способности комуницирања о сексуалности и здравом начину живота, може представљати користан приступ преношења порука о превенцији ХИВ-а младим особама оба пола, али може бити потребан различит приступ да би се досегле различите групације деце. Стране уговорнице морају да учине напоре ка решавању разлика у полу јер оне могу утицати на приступ који деца имају порукама о превенцији, и да обезбеде да до деце долазе одговарајуће поруке о превенцији чак и када су суочена са препрекама услед језика, вероисповести, инвалидитета или другим факторима дискриминације. Посебна пажња се мора поклонити подизању свести унутар популацијских група до којих се тешко допире. У том погледу улога средстава јавног информисања и/или традиција усменог преношења у циљу обезбеђивања да деца имају приступ информацијама и материјалима, како је признато у члану 17. Конвенције је пресудна и за обезбеђење одговарајуће информације и за умањење стигматизације и дискриминације. Стране уговорнице треба да подрже стално праћење и оцењивање кампањи за подизање свести о ХИВ/АИДС-у у циљу утврђивања њихове ефикасности у пружању информација, смањењу незнања, стигматизације и дискриминације, као и решавање питања страха и погрешних схватања у вези ХИВ-а и његовом преношењу међу децом, укључујући и адолесценте.

Б. Улога образовања

18. Образовање има кључну улогу у обезбеђивању релевантних и одговарајућих информација деци о ХИВ/АИДС-у, које могу допринети повећању свести и бољем разумевању ове глобалне епидемије и спречавању негативних ставова према жртвама ХИВ/АИДС-а (видети такође Општи коментар бр. 1. Комитета о циљевима образовања). Шта више, образовање може и треба да оспособи децу да себе заштите од ризика инфекције ХИВ-ом. У том погледу, Комитет жели да подсети стране уговорнице о њиховим обавезама да обезбеде основно образовање за сву децу, без обзира да ли су инфицирана, остала без родитеља због ХИВ/АИДС-а или су на други начин угрожена ХИВ/АИДС-ом. У многим заједницама где је ХИВ широко распрострањен, деца из угрожених породица а посебно девојчице, суочавају се са озбиљним потешкоћама да остану у школи, а наставно и остало школско особље које је погођено АИДС-ом ограничава и прети да уништи деци могућност приступа образовању. Стране уговорнице морају да предзму одговарајуће кораке да обезбеде да деца угрожена ХИВ/АИДС-ом могу да наставе школовање и обезбеде одговарајућу замену за оболеле наставнике тако да то не утиче на редовно школовање деце, и да право све деце на образовање (чл. 28) која живе у овим заједницама буде у потпуности заштићено.

19. Стране уговорнице морају да предузму све напоре да обезбеде да школе буду безбедна места за децу, која им пружају сигурност и не доприносе њиховој изложености ХИВ инфекцији. У складу са чланом 34. Конвенције, стране уговорнице имају обавезу да предузму све одговарајуће мере да спрече, између осталог, навођење или присиљавање детета да учествује у било каквој незаконитој сексуалној радњи.

Ц. Здравствене службе усмерене ка деци и адолесцентима

20. Комитет је забринут што су здравствене службе генерално немају довољно слуха за потребе деце млађе од 18 године, посебно адолесцената. Како је Комитет констатовао у бројним приликама, деца ће радије користити службе које су пријатељске и подржавајуће, које пружају широки спектар услуга, које су организоване према њиховим потребама, које им пружају прилику да учествују у одлукама које се тичу њиховог здравља, које су доступне, финансијски приступачне, поверљиве и неосуђујуће, које не захтевају родитељску сагласност и које нису дискриминаторске. У контексту ХИВ/АИДС-а, имајући у виду развојне

способности детета, стране уговорнице се подстичу да обезбеде да здравствене службе упошљавају обучено особље које у потпуности поштује право детета на приватност (чл. 16) и недискриминаторске у пружању информација о ХИВ-у, добровољном саветовању и тестирању, упознавању са њиховим ХИВ статусом, поверљиве здравствене службе за питања сексуалних односа и репродукције, и контрацептивна средства и услуге које су бесплатне или јефтине, као и негу и лечење везано за ХИВ када и уколико је потребно, укључујући превенцију и лечење здравствених проблема узрокованих ХИВ/АИДС-ом, нпр. туберкулозе и друге могуће инфекције.

21. У неким државама, чак и тамо где постоје службе за ХИВ обољења које су организоване за децу и адолесценте, те службе нису у довољној мери приступачне деци са инвалидитетом, домородачкој деци, деци мањинских популација, деци која живе у сеоским подручјима, деци која живе у крајњој беди или деци која су на други начин маргинализована у друштву. У другим, где је капацитет целокупног здравственог система већ оптерећен, уобичајно је да се деци са ХИВ-ом ускрати приступ основним здравственим услугама. Стране уговорнице морају да обезбеде пружање услуга до највише могућег степена свој деци која живе на њиховој територији, без дискриминације, и да у довољној мери узимају у обзир различитост у полу, старости и социјални, економски, културни и политички контекст у коме деца живе.

Д. ХИВ саветовалишта и тестирање

22. Приступ добровољним, поверљивим ХИВ саветовалиштима и службама тестирања, са дужном пажњом за развојне способности детета, је основно за права и здравље деце. Такве службе су пресудне за способност деце да смање ризик од зараживања или преношења ХИВ-а, за добијање неге, лечења и подршке везане за ХИВ, и да боље планирају своју будућност. Доследно својим обавезама из члана 24. Конвенција да обезбеде да ниједно дете не буде лишено права на приступ потребним услугама здравствене заштите, стране уговорнице треба да обезбеде приступ добровољном, поверљивом ХИВ тестирању и саветовалиштима свој деци.

23. Комитет жели да нагласи да, пошто је прва и најважнија дужност страна уговорница да обезбеде заштиту права детета, стране уговорнице се морају уздржати од наметања обавезног ХИВ/АИДС тестирања деце у било којим околностима и да обезбеде заштиту од истог. Мада развојне способности детета одређују да ли је сагласност потребна од њега самог или од родитеља или старатеља, стране уговорнице морају увек и доследно праву детета да добије информације у складу са чл. 13. и 17. Конвенције да обезбеде, пре било каквог ХИВ тестирања, било од стране здравствених служби где деца користе здравствене услуге по неком другом здравственом питању или болести, или из других разлога, да ризици и корист од таквог тестирања буду презентирани у довољној мери која омогућава доношење обавештене одлуке.

24. Стране уговорнице морају да заштите поверљивост резултата ХИВ тестирања, доследно обавезама да штите право на приватност деце (чл. 16), укључујући и унутар здравствених установа и установа за социјално старање, и да се информације о ХИВ статусу деце не смеју откривати трећим лицима, укључујући и родитељима, без сагласности детета.

Е. Преношење са мајке на дете

25. Преношење са мајке на дете (МТЦТ) је кривац за већину ХИВ инфекција код одојчади и мале деце. Одојчад и мала деца могу бити инфицирана ХИВ-ом током трудноће, за време трудова и порођаја, и током дојења. Од страна уговорница се тражи да обезбеде спровођење стратегија препоручених од стране УН агенција за спречавање ХИВ инфекције код одојчади и мале деце. Оне обухватају: (а) примарну превенцију ХИВ инфекције код будућих родитеља; (б) превенцију нежељене трудноће код жена инфицираних ХИВ-ом, (ц) превенцију преношења ХИВ-а са жена заражених ХИВ-ом на њихову одојчад; и (д) пружање неге, лечења и подршке женама са ХИВ-ом, њиховој деци и породицама.

26. У циљу превенције преношења ХИВ-а са мајке на дете, стране уговорнице морају да предузму мере одговарајуће неге, укључујући и обезбеђивање неопходних лекова, нпр. анти-ретровирусних лекова, пре, за време и након порођаја, и да учине да саветовалишта на добровољној основи о ХИВ-у и службе тестирања буду на располагању трудним женама и њиховим партнерима. Комитет признаје да се давање анти-ретровирусних лекова жени током трудноће и/или порођаја, и у одређеним режимима и њеном одојчету, показало да значајно умањује ризик од преношења са мајке на дете. Међутим, стране уговорнице треба да, уз то, обезбеде подршку за мајке и децу, укључујући и саветовалишта о могући начинима исхране одојчета. Стране уговорнице се подсећају да саветовање ХИВ-позитивних мајки треба да обухвати информације о ризицима и предностима различитих начина исхране одојчета, као и саветовања о избору најпогодније опције у њиховој ситуацији. Такође је потребна и накнадна подршка да би жене могле да користе одабрану опцију што је могуће безбедније.

27. Чак и у популацијама са високом преваленцијом ХИВ-а, већину одојчади рађају жене које нису заражене ХИВ-ом. Комитет жели да нагласи да је за одојчад ХИВ-негативних жена као и жена које не знају сопствени ХИВ статус, сходно чл. 6. и 24. Конвенције, дојење и даље најбоља опција исхране. За децу ХИВ-позитивних мајки, досадашњи подаци указују да дојење може повећати ризик од преношења ХИВ-а за 10-20 процената, али да недостатак дојења може излагати децу повећаном ризику од неухрањености или инфективних болести осим ХИВ-а. УН агенције препоручују да тамо где је друга врста храњења материјално могућа, изводљива, прихватљива, одржива и безбедна, избегавање дојења од стране ХИВ-инфицираних мајки је препоручљиво; у осталим случајевима препоручује се искључиво дојење током првих месеци живота и након тога се треба прекинути чим је то изводљиво.

Ф. Лечење и нега

28. Обавезе страна уговорнице према Конвенцији обухватају и обезбеђивање да се деци пружи трајан и једнак приступ комплетном лечењу и нези, укључујући и потребним лековима, добрима и службама за лечење ХИВ-а на недискриминаторској основи. Данас је широко признато да свеобухватно лечење и нега обухвата и анти-ретровирусне и друге лекове, дијагностику и сродне технологије за лечење ХИВ/АИДС-а, резултирајуће опортунистичке инфекције и друга здравствена стања, правилну исхрану и друштвену, духовну и психолошку подршку, као и негу породице, заједнице и кућну негу. У том погледу, стране уговорнице треба да преговарају са фармацеутском индустријом у циљу обезбеђивања потребних лекова на домаћем тржишту по најприступачнијој могућој цени. Шта више, од страна уговорница се захтева да потврде, подрже и омогуће укључивање заједница у обезбеђивање комплетног лечења, неге и подршке у односу на ХИВ/АИДС, истовремено се придржавајући својих обавеза према Конвенцији. Стране уговорнице се позивају да посебну пажњу поклоне решавању оних фактора у својим друштвима који ометају једнак приступ лечењу, нези и подршци свој деци.

Г. Укључивање деце у истраживања

29. Доследно члану 24. Конвенције стране уговорнице морају да обезбеде да истраживачки програми за ХИВ/АИДС обухвате посебне студије које доприносе ефикасној превенцији, нези, лечењу и смањењу утицаја на децу. Стране уговорнице морају, међутим, да обезбеде да се деца не користе као заморчићи све док се врста лечења темељно не испита на одраслима. Јављају се забринутости у вези права и етике у односу на биомедицинска истраживања ХИВ/АИДС-а, ХИВ/АДС операције, и социолошка, културолошка и бихевиористичка истраживања. Деца су подвргнута непотребним или на неодговарајући начин осмишљеним истраживањима, са малим или никаквим утицајем да одбију или пристану да учествују. У складу са развојним способностима детета, треба тражити његов пристанак или пристанак родитеља

или старатеља уколико је потребно, али у сваком случају пристанак мора бити заснован на потпуном упознавању са ризицима и користима које истраживање има за дете. Стране потписнице се даље подсећају да обезбеде да права на приватност деце, у складу са њиховим обавезама према члану 16. Конвенцијес, не буду ненамерно прекршана у истраживачком поступку и да личне информације о деци, које се добије током истраживања, не буду, под било којим околностима, употребљене за друге сврхе осим за оне на које је дат пристанак. Стране уговорнице морају да учине све напоре да обезбеде да деца, према својим развојним способностима, и њихови родитељи и/или старатељи учествују у доношењу одлука о истраживачким приоритетима и да се створи подржавајућа средина за децу која учествују у таквом истраживању.

V. УГРОЖЕНОСТ И ДЕЦА КОЈОЈ ЈЕ ПОТРЕБНА ПОСЕБНА ЗАШТИТА

30. Угроженост деце ХИВ/АИДС-ом услед политичких, економских, друштвених и културолошких и других фактора има за резултат вероватноћу да она буду остављена без довољне подршке да се боре са утицајем ХИВ/АИДС-а на њихове породице и заједнице, да буду изложена ризику од инфекције, подвргнута неодговарајућем истраживању или лишена приступа лечењу, нези и подршци уколико и када дође до ХИВ инфекције. Угроженост ХИВ/АИДС-ом је најизраженија код деце која живе и камповима за избеглице или расељена лица, деце у притвору, деце која бораве у заводима, као и деце која живе у крајњој бедности, деце у подручјима где се воде оружани сукоби, деце-војника, економски и сексуално експлоатисане деце, код инвалидне деце и деце миграната, деце која припадају мањинским народима или домородачкој популацији као и деце која живе на улици. Међутим, сва деца могу бити угрожена услед посебних околности њихових живота. Комитет жели да констатује да чак и у времена изузетно ограничених ресурса, права угрожених чланова друштва морају бити заштићена и да постоје многе мере које се могу применити уз минимално оптерећење ресурса. Смањење угрожености ХИВ/АИДС-ом захтева прво и пре свега да деца, њихове породице и заједнице имају право да врше избор на основу обавештености о одлукама, пракси и политици која утиче на њих због ХИВ/АИДС-а.

A. Деца која су угрожена или остала без родитеља или због ХИВ/АИДС-а

31. Посебна пажња се мора поклонити деци која су остала без родитеља због АИДС-а и деци из породица погођених АИДС-ом, где спадају и породице где је дете глава породице, јер то има утицај на изложеност ХИВ инфекцији. Стигматизација и друштвена изолација којој су изложена деца из породица заражених ХИВ/АИДС-ом још више се повећава занемаривањем или кршењем њихових права, посебно у односу на дискриминацију која резултира умањеном или никаквом приступу образовању, здравственим службама и службама социјалног старања. Комитет жели да подвуче неопходност пружања правне, економске и друштвене заштите угроженој деци са циљем да им се обезбеди доступност образовања, наслеђа, збрињавања, здравствених услуга и услуга социјалног старања, и да се им се обезбеди осећање сигурности када откривају сопствени ХИВ статус и статус чланова своје породице онда када то сматрају за потребно. У том смислу, стране уговорнице се подсећају да су ове мере пресудне за реализацију права деце и за пружање потребних знања и подршке која је неопходна у циљу смањења њихове угрожености и ризика од инфекције.

32. Комитет жели да нагласи пресудан значај који доказ о идентитету може имати за децу угрожену ХИВ/АИДС-ом јер се тиче признавања као правног субјекта, заштите права, посебно права на наслеђивање, образовање, здравље и друге социјалне службе, као и за смањење изложености деце злостављању и експлоатацији, посебно уколико су одвојена од својих породица услед болести или смрти. У том смислу, уписивање у матичне књиге рођених је пресудно за обезбеђивање права детета и такође је неопходно за минимизирање утицаја ХИВ/АИДС-а на животе угрожене деце. Стога се стране уговорнице подсећају на

своје обавезе из члана 7. Конвенције да обезбеде постојање система за уписивање сваког детета у матичне књиге одмах по рођењу.

33. Траума коју ХИВ/АИДС изазива у животима сирочади често почиње са болешћу или смрти једног од родитеља, и често је погоршана ефектима стигматизације и дискриминације. Стране уговорнице се посебно подсећају да, у односу на ово, обезбеде да и закон и пракса подрже права на наслеђивање и имовинска права деце без родитеља, са посебним освртом на присутну полну дискриминацију које може ометати испуњавање ових права. Доследно својим обавезама из члана 27. Конвенције, стране уговорнице морају такође да подрже и јачају способност породица и заједница деце која су остала без родитеља због АИДС-а да им обезбеде животни стандард који одговара њиховом физичком, менталном, духовном, моралном, економском и друштвеном развоју, укључујући и приступ психосоцијалној нези, где је то потребно.

34. Деци без родитеља се пружа најбоља заштита и нега када се учине напори да браћа и сестре остану заједно и да се о њима стара родбина или чланови породице. Шира породица, уз подршку заједнице у којој живе, може бити решење са најмање трауме и, стога, најбољи начин старања о деци без родитеља када нема других могућих алтернатива. Мора се пружити помоћ тако да деца, до највише могуће мере, могу да бораве у оквиру постојеће породице. Ова опција може бити недоступна услед утицаја ХИВ/АИДС-а на ширу породицу. У том случају, стране уговорнице треба да обезбеде, колико год је то могуће, алтернативно старање породичног типа (нпр. хранитељеске породице). Стране уговорнице се подстичу да обезбеде финансијску и другу подршку, где је то потребно, домаћинствима где је дете глава породице. Стране уговорнице морају да признају у својим стратегијама да је заједница на првој ватреној линији борбе против ХИВ/АИДС-а и да ове стратегије буду сачињене тако да помогну заједницама у утврђивању најбољег начина за пружање подршке деци без родитеља која у њима живе.

35. Мада заводска нега може имати штетне последице на развој детета, стране уговорнице могу, упркос томе, да утврде да она може имати привремену улогу у старању о деци која су остала без родитеља због ХИВ/АИДС-а, када старање унутар породичног окружења није могуће у њиховим заједницама. Мишљење Комитета је да било који облик заводске неге за децу треба користити само као крајње средство, и да морају постојати мере којима се штите права детета и дете чува од свих облика злостављања и експлоатације. У складу са правом деце на посебну заштиту и помоћ када су у таквим срединама, и сходно чл. 3, 20. и 25. Конвенције, потребне су строге мере да би се обезбедило да такви заводи испуњавају одређене стандарде неге и да се придржавају законом одређених мера заштите. Стране уговорнице се подсећају да се мора одредити временски рок боравка деце у овим заводима, и да се морају сачинити програми за подршку свој деци која бораве у овим заводима, било да су заражена или угрожена ХИВ/АИДС-ом, у циљу њихове успешне реинтеграције у своје заједнице.

Б. Жртве сексуалне и економске експлоатације

36. Девојчице и дечаци којима су ускраћена средства за опстанак и развој, посебно деца која су остала без родитеља због АИДС-а, могу бити подвргнути сексуалној и економској експлоатацији на различите начине, укључујући и размену сексуалних услуга или опасном раду у циљу обезбеђивања средстава за опстанак, издржавања својих болесних или умирућих родитеља или млађе браће и сестара, или да би платили трошкове школовања. Деца која су заражена или директно угрожена ХИВ/АИДС-ом могу се наћи у ситуацији двоструке обесправљености – по основу дискриминације услед њихове друштвене и економске маргинализације и услед њиховог ХИВ статуса, или ХИВ статуса њихових родитеља. Доследно правима детета из чл. 32, 34, 35 и 36 Конвенције, и у циљу смањења изложености деце ХИВ/АИДС-у, стране уговорнице имају обавезу да заштите децу од свих облика економске и сексуалне експлоатације, као и да обезбеде да не постану жртве мрежа проституције, и да буду заштићена од обављања било каквог

рада који може бити штетан или ометати њихово образовање, здравље, и физички, ментални, душевни, морални или друштвени развој. Стране уговорнице морају да предузму одлучне мере да заштите децу од сексуалне или економске експлоатације, трговине и продаје и, доследно правима из члана 39., створе могућности за оне који су били подвргнути таквим поступцима да користе државне службе за помоћ и негу, као и оне које обезбеђују невладине организације које се баве овим питањим.

Ц. Жртве насиља и злостављања

37. Деца могу бити изложена различитим облицима насиља и злостављања које може повећати ризик инфицирања ХИВ-вирусом, и могу бити подвргнути насиљу услед њихове заражености или угрожености ХИВ/АИДС-ом. Насиље, укључујући силовање и друге облике сексуалног злостављања, може се догодити у породичном или хранитељском окружењу или може бити извршено од оних који имају посебне обавезе према деци, укључујући наставнике и запослене у заводима за ментално здравље или друге инвалидности. У складу са правима детета утврђеним у члану 19. Конвенције, стране уговорнице имају обавезу да заштите децу од свих облика насиља и злостављања, било у кући, школи или другој установи, или заједници.

38. Програми се морају посебно прилагодити средини у којој деца живе, њиховој способности да препознају и пријаве злостављања, и њиховој индивидуалној способности и аутономији. Комитет сматра да однос између ХИВ/АИДС-а и насиља или злостављања које трпе деца у контексту рата или оружаног сукоба захтева посебну пажњу. Мере за спречавање насиља и злостављања у оваквим ситуацијама су пресудне, и стране уговорнице морају да обезбеде да питања ХИВ/АИДС-а и права детета буду обухваћена решењима и подршком деци – дечацима и девојчицама – који су искоришћени од стране војске или других униформисаних особа за кућне послове или сексуалне услуге, или која су локално расељена или која живе у избегличким логорима. У складу са обавезама страна уговорница, укључујући и онима из чл. 38. и 39. Конвенције, морају се спроводити активне информативне кампање, у комбинацији са саветовањем деце и механизмима за превенцију и рано откривање насиља и злостављања, у регионима где се воде сукоби или који су погођени катастрофом, и морају представљати део одговора државе и заједнице на ХИВ/АИДС.

Злоупотреба супстанци

39. Употреба супстанци, укључујући алкохол и дрогу, може умањити способност деце да врше контролу над својим сексуалним понашањем и, услед тога, може повећати њихову изложеност ХИВ инфекцији. Употреба нестерилизованих шприцева и игала може још више повећати ризик преношења ХИВ-а. Комитет констатује да је потребно боље разумевање односа деце према употреби супстанци, укључујући и утицај који занемаривање и кршење права детета има на овакав однос. У већини земаља деца немају корист од прагматичних програма ХИВ превенције у односу на злоупотребу супстанци, који, и када постоје, углавном су усмерени на одрасле. Комитет жели да нагласи да политике и програми усмерени ка смањењу злоупотребе супстанци и преношењу ХИВ-а морају да признају посебну сензибилност и начин живота деце, укључујући и адолесценте, у контексту ХИВ/АИДС превенције. Доследно правима детета из чл. 33. и 24. Конвенције, стране уговорнице су обавезне да обезбеде спровођење програма са циљем смањења фактора који утичу на изложеност деце употреби супстанци, као и оних којима се обезбеђује лечење и подршка деци која су зависници.

I. ПРЕПОРУКЕ

40. Комитет овим потврђује препоруке дате током дана опште расправе о деци која живе у свету са ХИВ/АИДС-ом (CRC/C/80), и позива стране уговорнице да:

- (а) Ускоје и спроведу политику о ХИВ-АИДС-у на националном и локалном нивоу, укључујући и ефикасне акционе планове, стратегије и програме усмерене ка деци, засноване на правима, и који

обухватају и права детета на основу Конвенције, где су обухваћене и препоруке дате у претходним ставовима овог Општег коментара као и оне усвојене на посебној седници Генералне скупштине Уједињених нација о деци (2002);

- (б) Доделе финансијске, техничке и људске ресурсе, у највећој могућој мери, за подршку активности у заједници и на националном нивоу (чл. 4) и, по потреби, унутар контекста међународне сарадње (видети следећи став 41.).
- (ц) Преиспитају важеће законе или донесу нове законске прописе у циљу потпуне примене члана 2. Конвенције, а посебно да изричито забране дискриминацију засновану на стварном или умишљеном ХИВ/АИДС статусу и тако гарантују једнак приступ свој деци свим релевантним службама, са посебном пажњом на права детета на приватност и поверљивост и на друге препоруке Комитета дате у претходном ставу;
- (д) Укључе ХИВ/АИДС акционе планове, стратегије, политику и програме у националне механизме који имају дужност да врше надзор и координацију над дечјим правима, и да размотре успостављање жалбеног поступка који се посебно бави жалбама о занемаривању или кршењу права детета у односу на ХИВ/АИДС, било да то захтева стварање новог законодавног или административног тела или се то поверава постојећој националној институцији;
- (е) Преиспитају своје поступке прикупљања и процене података у односу на ХИВ у циљу обезбеђивања покривености деце како је утврђено Конвенцијом, тако што се врши раздвајање по годинама старости и полу, идеално по петогодишњим старосним групама, и које обухватају, колико је то могуће, децу која припадају угроженим групама и оне којима је потребна посебна заштита;
- (ф) Укључе у своје извештаје из члана 44. Конвенције податке о националној политици и програмима за ХИВ/АИДС и, колико је то могуће, буџетска средства и доделу ресурса на националном, регионалном и локалном нивоу, и да наведу, у овим спецификацијама, односе средстава и ресурса издвојених за превенцију, негу, истраживање и смањење утицаја. Посебна пажња мора се поклонити томе до које мере се ови програми и политика изричито односе на децу (у смислу њихових развојних способности) и њихова права, и до које мере су права деце у односу на ХИВ обрађена законима, политком и праксом, са посебним освртом на дискриминацију деце услед њиховог ХИВ статуса, као и из разлога што су остала без родитеља услед или живе са родитељима оболелим од ХИВ/АИДС-а. Комитет захтева од страна уговорница да детаљно укажу у својим извештајима на то шта сматрају најважнијим приоритетима унутар своје надлежности у односу на децу и ХИВ/АИДС, да наведу програме активности која намеравају да примене у наредних пет година у циљу решавања утврђених проблема. Овим се омогућава прогресивна оцена активности током времена.

41. У циљу унапређивања међународне сарадње, Комитет позива UNICEF, Светску здравствену организацију, Популацијски фонд Уједињених нација, UNAIDS и остале релевантне међународне организације да систематски доприносе, на националном нивоу, напорима да се обезбеде права деце у контексту ХИВ/АИДС-а, и да наставе да сарађују са Комитетом да би се унапредила права детета у контексту ХИВ/АИДС-а. Уз то, Комитет апелује на државе које пружају помоћ да обезбеде да ХИВ/АИДС стратегије буду сачињене тако да у потпуности узимају у обзир права детета.

42. Невладине организације, као и групе које делују у заједницама и други актери из цивилног сектора, као што су омладинска удружења, верске организације, организације жена и традиционалне вође, укључујући верске вође и вође у култури, сви имају битну улогу у одговору на глобалну епидемију ХИВ/АИДС-а. Стране уговорнице се позивају да обезбеде подржавајућу средину за учешће грађанских група, што обухвата и омогућавање сарадњу и координацију између различитих актера, и да се овим групама пружи потребна

подршка која им омогућава да ефикасно раде без запрека (у том погледу, стране уговорнице се посебно охрабрују да подрже пуно укључивање лица која живе са ХИВ/АИДС-ом, а посебно укључивање деце, у обезбеђивање ХИВ/АИДС превенције, неге, лечења и сервиси).

II.6.4. Општи коментар број 4: Здравље адолесцената¹⁷

Увод

1. Конвенција о правима детета даје дефиницију детета као „свако људско биће које није навршило осамнаест година живота, уколико се, по закону који се примењује на дете, пунолетство не стиче раније“ (чл. 1). Стога, адолесценти до 18 година старости имају сва права гарантована Конвенцијом; они имају права на посебне мере заштите и, у складу са развојним могућностим, могу прогресивно да остварују своја права (чл. 5).

2. Адолесценција је период који карактеришу убрзане физичке, спознајне и социјалне промене, које обухватају и сексуално и репродуктивно сазревање; постепен раст способности за преузимање зрелог понашања и улога које укључују нове одговорности које захтевају нова знања и способности. Мада су, уопштено гледано, адолесценти здрава популацијска групација, адолесценција такође поставља нове изазове у односу на здравље и развој услед њихове релативно рањивости и притисака које врши друштво, и њихови вршњаци, у смислу прихватање ризичног здравственог понашања. У ове изазове спада и развијање личног идентитета и однос према сопственој сексуалности. Динамички период преласка ка зрелости је такође, генерално, период позитивних промена, подстакнутих значајном способношћу адолесцената да брзо уче, да се излажу новим и разнородним ситуацијама, да развијају и користе критичко размишљање, да се упознају са слободом, да буду креативни и да се социјализују.

3. Комитет за права детета констатује са забринутости да стране уговорнице у спровођењу својих обавеза из Конвенције нису поклонили довољно пажње посебним потребама адолесцената као имаоцима права и унапређивању њиховог здравља и развоја. То је подстакло Комитет да усвоји овај Општи коментар са намером да се подигне свест и обезбеди странама уговорницама смернице и подршка у њиховим напорима да гарантују поштовање, заштиту и испуњењу права адолесцената, кроз утврђивање посебних стратегија и политике.

4. Комитет схвата концепт „здравља и развоја“ много шире и да није строго ограничен на одредбе дате у члану 6. (право на живот, опстанак и развој) и члану 24. (право на здравље) Конвенције. Један од циљева овог Општег коментара је да се идентификују главна људска права која треба унапредити и заштитити да би се обезбедило да адолесценти заиста уживају највише остварив здравствени стандард, развијају се на уравнотежен начин, и да су адекватно припремљени за улазак

5. у зрелост и преузимање конструктивне улоге у својим заједницама и самом друштву. Овај Општи коментар се треба тумачити заједно са Конвенцијом и њена два факултативна Протокола о трговини децом, дејој проституцији и укључивању деце у оружане сукобе, као и другим релевантним међународним нормама и стандардима о људским правима.

I. ОСНОВНИ ПРИНЦИПИ И ДРУГЕ ОБАВЕЗЕ СТРАНА УГОВОРНИЦА

6. Како је признато од стране Светске конференције о људским правима (1993) и како Комитет стално понавља, и права детета су такође недељива и међуповезана. Уз чланове 6. и 24. и друге одредбе, и принципи Конвенције су такође пресудни у гарантовању адолесцентима пуно уживање њихових права на здравље и развој.

¹⁷ УН, Општи коментар број 4: Здравље адолесцената, CRC/GC/2003/4, 1. јул 2003.

Право на недискриминацију

7. Стране уговорнице имају обавезу да обезбеде да сва лица млађа од 18 година уживају сва права утврђена Конвенцијом без икакве дискриминације (чл. 2), и без обзира на „расу, боју коже, пол, језик, вероисповест, политичко или друго уверење, национално, етничко или социјално порекло, имовинско стање, онеспособљеност, рођење или други статус“. Ови основи обухватају и сексуално опредељење адолесцената и здравствено стање (укључујући ХИВ/АИДС и ментално здравље). Адолесценти који су изложени дискриминацији су подложнији злостављању, другим облицима насиља и експлоатације и њихово здравствено стање и развој се тиме излажу већем ризику. Стога имају право на посебну пажњу и заштиту целог друштва.

Одговарајуће саветовање у остваривању права

8. Конвенција потврђује одговорност, права и обавезе родитеља (или других особа законски одговорних за дете) „да омогуће, на начин који је у складу са развојним могућностима детета, одговарајуће усмеравање и саветовање у остваривању права признатих овом Конвенцијом“ (чл. 5). Комитет верује да родитељи или друге особе законски одговорне за дете треба да са пажњом испуњавају своје право и одговорност у обезбеђивању усмеравања и саветовања својој адолесцентној деци у остваривању њихових права. Они имају обавезу да узимају у обзир мишљење адолесцената, у складу са њиховим годинама и зрелашћу, и да обезбеде безбедно и подржавајуће окружење и у коме се адолесцент може развијати. Породично окружење треба да се односи према адолесценту као имаоцу активних права који има способност да постане пуноправан и одговоран грађанин, уколико добије правилно усмерење и саветовање.

Поштовање мишљења детета

9. Право на слободно изражавање мишљења и да се истом посвећује дужна пажња (чл. 12) је такође битно у остваривању права адолесцената на здравље и развој. Стране уговорнице треба да обезбеде да се адолесцентима пружи истинска прилика да изразе слободно сопствена мишљења о свим питањима која се њих тичу, посебно унутар породице, школе и њихове заједнице. Да би адолесценти могли да безбедно и правилно остварују ово право, државни органи, родитељи и остала одрасла лица која раде са или за децу треба да створе окружење засновано на поверењу, размени информација, са способношћу да се саслуша и пружи ваљано усмеравање које омогућава адолесцентима равноправно учешће и процесу доношењу одлука.

Правне и судске мере и поступци

10. Према члану 4. Конвенције, „Стране уговорнице ће предузети све потребне законодавне, административне и остале мере за остваривање права признатих“ у истој. У контексту права адолесцената на здравље и развој, стране уговорнице треба да обезбеде да домаће законодавство гарантује одговарајућа правна решења, која би обухватала и одређивање минималне старости за престанак на сексуални однос, ступање у брак и могућност лечења без сагласности родитеља. Ове минималне старости треба да су исте и за дечаке и за девојчице (члан 2. Конвенције) и да блиско одражавају признавање статуса особама испод 18 година старости да су имаоци права, у складу са њиховим развојним могућностима, годинама и зрелашћу (чл. 5. и 12. до 17). Даље, адолесценти треба да имају лак приступ систему индивидуалних представки као и судским и одговарајућим вансудским механизмима правне заштите којима се гарантује правичан и прописан поступак, са посебним пажњом на право на приватност (чл. 16).

Грађанска права и слободе

11. Конвенција дефинише у члановима 13. до 17. грађанска права и слободе детета и адолесцената. Они су основ за гарантовање права на здравље и развој адолесцената. Члан 17. прописује да дете има право на „приступ информацијама и материјалима из различитих националних и међународних извора, посебно оних који су усмерени на развој његовог социјалног, духовног и моралног добра и физичког и менталног здравља”. Право адолесцената на приступ одговарајућим информацијама је пресудно да би стране уговорнице развиле економичне мере кроз законе, политику и програме у односу на бројне здравствене ситуације, укључујући и оне обухваћене члановима 24. и 33. као што је планирање породице, спречавање несретних случајева, заштита од штетних традиционалних пракси где спада и рано склапање брака и мутилације женских гениталија, као и злоупотреба алкохола, дувана и других штетних супстанци.

12. У циљу унапређења здравља и развоја адолесцената, стране уговорнице се такође охрабрују да строго поштују њихово право на приватност и поверљивост, где спада и саветовање о здравственим проблемима (чл. 16). Пружаоци здравствених услуга су обавезни да чувају лекарске податке који се односе на адолесценте као поверље, имајући у виду основне принципе Конвенције. Такве информације се могу открити само уз допуштење адолесцента или у истим ситуацијама када је допуштено нарушавање поверљивости пунолетних лица. Адолесценти који се сматрају довољно зрелим да могу одлазити у саветовачошта без присуства родитеља или друге особе имају право на приватност и могу захтевати поверљивост у пружању услуга, где спада и лечење.

Заштита од свих облика злостављања, запостављања, насиља и експлоатације

13. Стране уговорнице морају да предузму ефикасне мере да обезбеде заштиту адолесцената од свих облика насиља, злостављања, запостављања и експлоатације (чл. 19, 32-36 и 38), посвећујући појачану пажњу одређеним облицима насиља, злостављања, запостављања и експлоатације којима је ова старосна група изложена. Треба да усвоје посебне мере којима се обезбеђује физички, сексуални и ментални интегритет адолесцената са сметњама у развоју, који су посебно изложени злостављању у запостављању. Стране уговорнице треба да такође обезбеде да адолесценти који живе у сиромаштву и који су друштвено маргинализовани не буду криминализовани. У том смислу треба издвојити финансијска средства и одредити људске ресурсе у циљу развоја истраживања које омогућава усвајање ефикасних закона, програма и политике на локалном и националном нивоу. Политика и стратегије треба периодично преиспитивати и сходно томе и мењати. У предузимању ових мера стране уговорнице треба да узму у обзир развојне способности адолесцената и да их укључе на одговарајући начин у развијање мера, укључујући и програме, сачињене за њихову заштиту. У овом контексту Комитет наглашава позитиван утицај који едукација од стране вршњака може имати, и позитиван утицај одговарајућих узора, посебно оних из света уметности, забаве и спорта.

Прикупљање података

14. Систематско прикупљање података је неопходно да би стране уговорнице могле да прате здравље и развој адолесцената. Стране уговорнице треба да усвоје механизме за прикупљање података који омогућавају раздвајање по полу, старости, пореклу и социоекономском положају, тако да се може пратити стање у различитим групама. Податке треба такође прикупљати у циљу проучавања ситуацију у одређеним групама као што су етничке и/или домородачке мањине, адолесценти мигранти или избеглице, адолесценти са сметњама у развоју, запослени адолесценти, итд. Где је потребно, адолесценти треба да учествују у анализирању да би се постигло да се информације схвате и искористе на начин примерен адолесцентима.

II. СТВАРАЊЕ БЕЗБЕДНЕ И ПОДРЖАВАЈУЋЕ СРЕДИНЕ

15. Здравље и развој адолесцената је у великој мери одређено средином у којој живе. Стварање безбедне и подржавајуће средине намеће разматрање ставова и деловања блиског окружења адолесцента – породице, вршњака, школе и служби – као и шире средине одређене, између осталог, и представницима заједнице и верским вођама, медијима, националном и локалном политиком и законодавством. Унапређење и спровођење одредби и принципа Конвенције, посебно чланова 2-6, 12-17, 24, 28, 29 и 31. су кључни у пружању гаранција за права адолесцената на здравље и развој. Стране уговорнице треба да предузму мере у циљу подизања свести и да стимулиши и/или регулишу активности кроз одређивање политике или усвајање прописа и имплементацију програма посебно намењених адолесцентима.

16. Комитет наглашава важност породичног окружења, укључујући и чланове шире породице и заједнице или других особа законски одговорних за дете или адолесцента (чл. 5. и 18.). Док већина адолесцената расте у ваљаном породичном окружењу, за неке породица не представља сигуран и подржавајући амбијент.

17. Комитет позива стране уговорнице да израде и спроведу, на начин који је у складу са развојним могућностима адолесцената, законодавство, политике и програме којима се унапређује здравље и развој адолесцената тако што ће обезбедити одговарајућу помоћ родитељима (или законским старатељима) кроз развијање институција, установа и служби које на одговарајући начин подржавају добробит адолесцената и, где је то потребно, обезбеђење материјалне помоћи и подршке у погледу исхране, одевања и становања (чл. 27 (3)); (б) пружање одговарајућих информација и родитељске подршке којом се олакшава развијање односа поверења тако да се о питањима као што су, на пример, сексуалност и сексуално понашање и ризични начин живота може отворено разговарати и изналазити прихватљива решења којима се поштују права адолесцената (чл. 27 (3)); (ц) пружање мајкама и очевима адолесцената подршку и саветовање за добробит њихове деце и њих самих (чл. 24 (ф), 27 (2-3)); (д) пружање, уз обезбеђивање поштовања вредности и норми етничких и других мањина, посебне пажње, саветовања и подршке адолесцентима и родитељима (или законским старатељима), тамо где се те норме и традиције могу разликовати од оних које су заступљене у средини у којој живе; и (е) обезбедити да интервенције у породици у циљу заштите адолесцента и, када је то потребно, раздвајање адолесцента од породице – нпр. у случајевима злостављања или занемаривања, буде у складу са важећим законима и поступцима. Такве законе и поступке треба преиспитати да се обезбеди њихова сагласност са принципима Конвенције.

18. Школа игра важну улогу у животу многих адолесцената као место стицања знања, развоја и социјализације. Члан 29 (1) наводи да образовање мора бити усмерено на „развој дететове личности, талента и менталних и физичких способности до њихових крајњих могућности“. Уз то, у Општем коментару бр. 1 се наводи да „образовање мора такође бити усмерено ка обезбеђивању да ... ни једно дете не напусти школу без способности да се суочи са изазовима за које може да предпоставити да ће се сусретати у животу. Основна знања треба да обухвате ... способност за доношење промишљених одлука; да решава конфликте на ненасиљан начин; и да развије здрав стил живота [и] добре друштвене односе ...“. С обзиром на важност одговарајућег образовања за садашње и будуће здравље и развој адолесцената, као и њихове деце, Комитет позива стране уговорнице да, у складу са члановима 28. и 29. Конвенције (а) обезбеде да квалитетно основно образовање буде обавезно, доступно и бесплатно за све и да средње и више образовање буде омогућено и доступно свим адолесцентима; (б) обезбеде школе које добро функционишу и објекте за рекреацију који не представљају ризик за здравље ученика, што обухвата и воду и санитарне просторије као и безбедно путовање до школе; (ц) предузму потребне кораке ради спречавања и забране свих облика насиља и злостављања, укључујући и сексуално злостављање, телесно кажњавање и друго нечовечно, понижавајуће поступање или кажњавање у школама од стране наставног особља или између ученика; (д) покрену и подрже мере, ставове и активности усмерене ка здравом понашању тако што би укључиле одговарајуће предмете у наставни план и програм.

19. Током адолесценције све већи број младих особа напушта школовање и почиње да ради да би помогли у издржавању својих породица или се запошљава редовно или у сивој зони. Рад у складу са међународним стандардима, све док не угрожава уживање било ког другог права адолесцената, укључујући здравље и образовање, може бити користан за развој адолесцента. Комитет позива стране уговорнице да предузму све неопходне мере за укидање свих облика дечјег рада, да стално преиспитују националне прописе о минималној старосној граници за запошљавање са намером да се исте ускладе са међународним стандардима, и да пропишу радну средину и услове за адолесценте који су запослени (у складу са чланом 32. Конвенције као и Конвенцијама бр. 138 и 182 Међународне организације рада), тако да обезбеде њихову пуну заштиту и приступ механизмима правне заштите.

20. Комитет такође подвлачи да у складу са чланом 23 (3) Конвенције треба узети у обзир посебна права инвалидног адолесцента и пружити помоћ којом се обезбеђује да инвалидно дете/адолесцент има приступ и да добије квалитетно образовање. Стране уговорнице треба да признају принцип могућност стицања једнаког основног, средњег и вишег образовања инвалидној деци/адолесцентима где је то могуће у редовним школама.

21. Комитет изражава забринутост што рано склапање брака и рађање представљају значајне факторе у здравственим проблемима везаним за сексуално и репродуктивно здравље, укључујући и ХИВ/АИДС. И законска минимална старост за ступање у брак као и стварно склапање брака, посебно за девојчице, је још увек прениска у неким странама уговорницама. Постоје и друге забринутости које нису везане за здравље: деца која ступају у брак, посебно девојчице, често су принуђена да напусте школовање и друштвено су маргинализована. Уз то, у неким странама уговорницама деца у браку се сматрају законски пунолетним чак и ако нису навршила 18 година старости, чиме им се ускраћује целокупна посебна заштита на коју имају право према Конвенцији. Комитет посебно препоручује да стране уговорнице преиспитају и, где је то потребно, измене своје законске прописе и праксу тако да се повећа минимална старосна граница за ступање у брак са или без допуштења родитеља на 18 година старости, и за дечаке и за девојчице. Комитет за укидање дискриминације жена је веш донео сличну препоруку (Општи коментар бр. 21. из 1994).

22. У већини држава случајне повреде или повреде услед насиља су главни узрок смртности или инвалидности адолесцената. Комитет је у том погледу забринут због повреда и смртог исхода услед саобраћајних несрећа које највише погађају адолесценте. Стране уговорнице треба да усвоје и спроводе законе и програме којима се поправља безбедност у саобраћају, укључујући обуку и испитивање адолесцената о познавању саобраћајних прописа и усвајање законских прописа за које се зна да су веома ефикасни као што је поседовање важеће возачке дозволе, везивање појасева и кациге, и означавање пешачких зона.

23. Комитет је такође забринут због високе стопе самоубиства у овој старосној групи. Ментални проблеми и психосоцијане болести су релативне чести међу адолесцентима. У многим државама долази до повећања симптома као што су депресије, сметње у јелу и самодеструктивно понашање. Ови могу бити повезани са, између осталог, насиљем, малтретирањем, злостављањем и запостављањем, укључујући и сексуално злостављање, нереално високим очекивањима и/или силецијством или шиканирањем у и изван школе. Стране уговорнице треба да обезбеде овим адолесцентима све потребне службе.

24. Насиље проистиче из комплексног међусобног деловања индивидуалних, породичних, друштвених фактора као и фактора заједнице. Угрожени адолесценти као што су бескућници или који живе у институцијама, који припадају бандама или који су регрутовани као деца-војници посебно су изложени институционалном и међуљудском насиљу. Према члану 19. Конвенције стране уговорнице морају да предузму све одговарајуће мере да спрече и елиминишу: (а) институционално насиље против адолесцената, укључујући

законске и административне мере које се односе на јавне и приватне институције за адолесценте (школе, институције за инвалидне адолесценте, малолетничке поправне домове, итд.), као и обуку и надзор над особљем које води бригу о институционализованој деци или које је на други начин у контакту са децом кроз свој рад, укључујући и полицију; и (б) међусобно насиље између адолесцената, укључујући одговарајуће родитељско старање и могућности за друштвени и образовни развој у раном детињству, подстицање ненасилних норми понашања и вредности (како је предвиђено у члану 29. Конвенције), строга контрола ватреног оружја и ограничавање приступа алкохолу и дрогама.

25. Сходно члановима 3, 6, 12, 19 и 24 (3) Конвенције, стране уговорнице треба да предузму све расположиве ефикасне мере ради елиминисања свих поступака и активности којима се угрожава право на живот живот адолесцената, укључујући и убијање ради заштите части. Комитет изричито позива стране уговорнице да израде и спроведу кампање којима се подиже свест о овом проблему, програме едукације и донесу законске прописе усмерене ка промени садашњих ставова и да решавају положаје полова и стереотипе који доприносе штетним традиционалним обичајима. Даље, стране уговорнице треба да омогуће оснивање мултидисциплинарних информационих центара и саветовалишта за штетне аспекте одређених традиционалних обичаја, где спада и рано склапање брака и мутилација женских гениталија.

26. Комитет је забринут због утицаја који на здравствено понашање адолесцената има рекламирање нездравих производа и начина живота. У складу са чланом 17. Конвенције, стране уговорнице се позивају да заштите адолесценте од информација које су штетне за њихово здравље и развој, истовремено подвлачећи њихово право на информације и материјале из различитих националних и међународних извора. Стране уговорнице се стога позивају да регулишу или забране рекламирање и оглашавање артикала као што су алкохол и дуван, посебно када циљају децу и адолесценте.

III. ИНФОРМИСАЊЕ, ОСПОСОБЉАВАЊЕ, САВЕТОВАЊЕ И ЗДРАВСТВЕНЕ УСЛУГЕ

27. Адолесценти имају право на приступ одговарајућим информацијама неопходним за њихово здравље и развој и за њихову способност да садржајно учествују у друштву. Обавеза је страна уговорница да свим адолесцентним девојкама и младићима обезбеде а не да ускрате, и у школи и изван ње, тачне и одговарајуће информације о томе како да заштите своје здравље и развој и живе здравим животом. Ово обухвата и информације о употреби или злоупотреби дуванаских производа, алкохола и других супстанци, друштвено и сексуално понашање које је безбедно и са односом поштовања, исхрана и физичка активност.

28. Да би адолесценти могли да на одговарајући начин реагују на информације неопходно је да развију потребна знања, где спада способност да се чувају, као што је планирање и припрема нутриционистички избалансираних оброка и правилна лична хигијена, и способност да се сналазе у одређеним друштвеним ситуацијама, као што међусобна комуникација, доношење одлука и решавање стресних и конфликтних ситуација. Стране уговорнице треба да подстичу и подрже могућности за развој ових способности кроз, између осталог, званично и неформално образовање и програме обуке, омладинске организације и медије.

29. Стране уговорнице треба да, сходно члановима 3, 17 и 24 Конвенције, обезбеде адолесцентима приступ информацијама о сексуалним и репродуктивним односима, што обухвата планирање породице и контрацептивна средства, о опасностима преране трудноће, спречавању ХИВ/АИДС-а и спречавању и лечењу сексуално преносивих болести (СПБ). Уз то, стране уговорнице треба да обезбеде да они имају приступ одговарајућим информацијама, без обзира на њихово брачно стање и сагласност родитеља или старатеља. Неопходно је изнаћи одговарајућа средства и методе којима се обезбеђују информације које су одговарајуће и које узимају у обзир и посебности и посебна права адолесцентних младића и девојака. У том циљу, стране уговорнице се позивају да обезбеде активно укључење адолесцената у израду и ширење

информација кроз различите канале изван школе, укључујући омладинске организације, верске и друге групе, заједницу као и медије.

30. Стране уговорнице се позивају да, према члану 24. Конвенције, обезбеде одговарајуће лечење и рехабилитацију адолесцената са металним поремећајима, да учине да заједница буде упозната са раним знацима и симптомима оваквих стања, и да заштите адолесценате од неприличног притиска, укључујући и психосоцијални стрес. Стране уговорнице се такође позивају да се боре против дискриминације и жигосања које прати менталне поремећаје, у складу са њиховим обавезама из члана 2. Сваки адолесцент са менталним поремећајем има право на лечење и да се о њему води рачуна до највеће могуће мере унутар заједнице у којој живи. Када је упућивање у болницу или психијатријску установу неопходно, ова одлука се мора доносити у складу са принципом најбољег интереса за дете. У случају хоспитализације или збрињавања у установи, пацијенту треба пружити максималну могућност да ужива сва своја права како су предвиђена Конвенцијом, укључујући и право на образовање и приступ рекреационим активностима. Где је потребно, адолесценти треба да су одвојени од одраслих особа. Стране уговорнице треба да обезбеде да адолесценти имају приступ личном представнику ван чланова породице који ће заступати њихов интерес, када је то потребно и одговарајуће. Стране уговорнице треба да, у складу са чланом 25. Конвенције, предузму периодичну проверу збрињавања адолесцената у болницама или психијатријским установама.

31. Адолесценти, и девојке и младићи, су ризична група у односу на могућност инфицирања и последице сексуално преносивих болести, укључујући и ХИВ/АИДС. Државе треба да обезбеде да одговарајућа средства, услуге и информације за превенцију и лечење сексуално преносивих болести, као и ХИВ/АИДС-а, постоје и буду доступна. У том циљу, стране уговорнице се позивају да (а) израде ефикасне превентивне програме, што обухвата и мере усмерене ка промени културолошких погледа о потреби адолесцената за контрацепцијом и превенцијом сексуално преносивих болести, и решавање културних и других табуа који окружују адолесцентску сексуалност; (б) усвоје законске прописе за борбу против устаљене праксе којом се или повећава ризик адолесцената од инфекције или која доприноси маргинализацији адолесцената који су већ инфицирани сексуално преносивим болестима, укључујући ХИВ; (ц) предузму мере којима се уклањају све препреке које онемогућавају адолесцентима приступ информацијама, превентивним мерама као што су кондоми, и нези.

32. Адолесцентне девојке треба да имају приступ информацијама о штетности коју може узроковати рано ступање у брак и рана трудноћа, и да оне које остану трудне имају приступ здравственим службама које су осетљиве на њихова права и посебне потребе. Стране уговорнице треба да предузму мере да смање стопу болести и смртности мајки међу адолесцентним девојкама, посебно ону која је узрокована раном трудноћом и непрофесионалним абортусима, и да пруже подршку адолесцентним родитељима. Младе мајке, посебно тамо где подршка недостаје, могу бити подложне депресији и анксиозности, угрожавајући тиме њихову способност да негују своје дете. Комитет позива стране уговорнице да (а) израде и спроводе програме којима се обезбеђује приступ здравственим услугама које се односе на сексуално и репродуктивно здравље, укључујући и планирање породице, контрацепцију и безбедни прекид трудноће тамо где абортус није проивзаконит, одговарајуће и свеобухватну породилску негу и саветовање; (б) подстичу позитиван и подржавајући став према адолесцентном родитељству у односу на њихове мајке и очеве; и (ц) развију поступке којима се омогућава адолесцентним мајкама да наставе школовање.

33. Пре него што родитељи дају своју сагласност адолесценти морају да имају прилику да слободне изразе своја мишљења и да се тим мишљењима посвећује дужна пажња, у складу са чланом 12. Конвенције. Међутим, уколико је адолесцент довољно зрео, ваљана сагласност се прибавља од самог адолесцента, а родитељи се обавештавају уколико је то у „најбољем интересу детета“ (чл. 3).

34. У односу на приватност и поверљивост и стим у вези питањем сагласности за лечење, стране уговорнице треба да (а) донесу законе или прописе којима се обезбеђује поверљиво саветовање адолесцената у вези лечења тако да могу да дају своју сагласност на основу упућености. Такви закони и прописи треба да одреде старосну границу за овај процес или да наводе развојне могућности детета; и (б) обезбеде обуку здравственог особља о правима адолесцената на приватност и поверљивост, да буду обавештени о предвиђеном лечењу и да дају свој пристанак за лечење.

IV. УГРОЖЕНОСТ И РИЗИК

35. У обезбеђивању поштовања права адолесцената на здравље и развој, треба да се узимају у обзир и индивидуални фактори и фактори окружења који повећавају њихову угроженост и ризик. Фактори окружења, као што је оружани сукоб или друштвено изопштење повећавају изложеност адолесцената злостављању и другим облицима насиља и експлоатације, чиме се озбиљно ограничава способност адолесцената да доносе сопствене одлуке о избору здравог понашања. На пример, одлука да се практикује секс без заштите повећава ризик за здравље адолесцената.

36. У складу са чланом 32. Конвенције, адолесценти са душевним и/или физичким недостацима имају једнака права на највиши доступан стандард душевног и физичког здравља. Стране уговорнице имају обавезу да обезбеде адолесцентима са инвалидитетом средства потребна за реализацију њихових права. Стране уговорнице треба да (а) обезбеде да здравствене установе, добра и службе буду на располагању и доступне свим адолесцентима са инвалидитетом и да те установе и службе унапређују њихово самопоуздање и њихово активно учешће у заједници; (б) обезбеде расположивост неходне опреме и личне подршке која им омогућава кретање, учествовање и комуникацију; (ц) обрате специјалну пажњу на посебне потребе које се односе на сексуалност адолесцената са инвалидитетом; и (д) уклоне све препреке које спутавају адолесценте са инвалидитетом у реализацији њихових права.

37. Стране уговорнице морају да обезбеде посебну заштиту адолесцентима бескућницима, укључујући и оне које раде у „сивој“ економији. Адолесценти бескућници су посебно изложени насиљу, злостављању и сексуалној експлоатацији од стране других, самодеструктивном понашању, злоупотреби субстанци и душевним поремећајима. У том погледу, од страна уговорница се тражи да (а) одреде политику и донесу и спроводе законе којима се штите такви адолесценти од насиља, нпр. од стране припадника полиције; (б) израде стратегије за обезбеђење одговарајућег образовања и приступа здравственој заштити, и могућност да стекну квалификације од којих могу да се издржавају.

38. Адолесценти који су сексуално експлоатисани, укључујући и проституцију и порнографију, изложени су знатној опасности за здравље, укључујући сексуално преносивим болестима, ХИВ/АИДС-у, нежељеној трудноћи, несигурним абортусима, насиљу и психолошким проблемима. Они имају право на физички и психолошки опоравак и друштвену реинтеграцију у окружењу које подстиче здравље, самопоштовање и достојанство (чл. 39). Обавеза је страна уговорница да донесу и спроводе законе којима се забрањује сваки облик сексуалне експлоатације и са тим повезане трговине људима; да сарађују са осталим странама уговорницама у елиминисању међудржавне трговине људима; и да обезбеде одговарајуће здравствене услуге и саветовање адолесцентима који су сексуално експлоатисани, обезбеђујући при томе да се са њима поступа као са жртвама а не прекршиоцима.

39. Уз то, адолесценти изложени сиромаштву, оружаној сукобу, свим облицима неправде, распаду породице, друштвеној и економској нестабилности и свим врстама миграције могу бити посебно угрожени. Овакве ситуације могу да озбиљно ометати њихово здравље и развој. Обимним инвестирањем у политику превенције и превентивне мере, стране уговорнице могу да драстично смање ниво угрожености и факторе

ризика; такође ће обезбеди ефикасне и економичне начине којима друштво може помоћи адолесцентима да се развијају стабилно у слободном друштву.

V. ПРИРОДА ОБАВЕЗА ДРЖАВА

40. У вршењу својих својих дужности у односу на здравље и развој адолесцената, стране уговорнице увек ће у потпуности узимати у обзир четири основна принципа Конвенције. Став је Комитета да стране уговорнице морају да предузму све законодавне, административне и остале мере за реализацију и праћење права адолесцената на здравље и развој како је признато Конвенцијом. У том циљу стране уговорнице морају да преваасходно испуне следеће обавезе:

- (а) Да обезбеде сигурну и подржавајућу средину за адолесценте, и у њиховим породицама, школама, у свим типовима институција у којима живе, на њиховом радном месту и/или у самом друштву;
- (б) Да обезбеде да адолесценти имају приступ информацијама које су неопходне за њихово здравље и развој и да имају могућност да учествују у одлукама које се тичу њиховог здравља (нарочито кроз сагласност и право на поверљивост), да стичу животна знања, да добију одговарајуће информације које одговарају њиховој старости и да доносе одговарајуће одлуке које се тичу здравственог понашања;
- (ц) Да обезбеде да здравствене установе, добра и услуге, укључујући и саветовање и здравствене услуге за ментално, сексуално и репродуктивно здравље, одговарајућег квалитета и усмерене ка проблемима адолесцената, буде на располагању свим адолесцентима;
- (д) Да обезбеде да адолесцентне девојке и младићи имају могућност да активно учествују у планирању и доношењу програма који се тичу њиховог здравља и развоја;
- (е) Да заштите адолесценте од свих облика рада који може угрожавати уживање њихових права, нарочито укидањем свих облика дечјег рада и регулисањем радне средине и услова у складу са међународним стандардима;
- (ф) Да заштите адолесценте од свих врста намерних и ненамерних повреда, укључујући и оне као последицу насиља и саобраћајних несрећа;
- (г) Да заштите адолесценте од свих штетних традиционалних обичаја, као што је рано ступање у брак, убијање ради заштите части и мутилација женских гениталија;
- (х) Да обезбеде да се испуњавање горе наведених обавеза у потпуности односи и на адолесценте из посебно угрожених група;
- (и) Да спроведу мере за спречавање менталних поремећаја и унапређење менталног здравља адолесцената.

41. Комитет скреће пажњу странама уговорницама на Општи коментар бр. 14 Комитета за економска, друштвена и културна права о праву на највиши могући здравствени стандард у коме се наводи да, „Стране уговорнице треба да обезбеде адолесцентима безбедно и подржавајуће окружење које осигурава могућност њиховог учешћа у одлукама које се тичу њиховог здравља, стицања животних знања, добијања одговарајућих информација, добијање савета и одређивања сопственог избора понашања од значаја за њихово здравље. Реализација овог права на здравље адолесцената зависи од развоја здравствене заштите усмерене ка омладини, којом се поштује поверљивост и приватност и која обухвата одговарајуће сексуалне и репродуктивне службе.”

42. У складу са чланом 24, 39 и другим релевантним одредбама Конвенције, стране уговорнице треба да обезбеде здравствене услуге које имају у виду посебне потребе и људска права свих адолесцената, обраћајући пажњу на следеће карактеристике:

- (а) *Расположивост*. Примарна здравствена заштита треба да обухвати услуге усмерене ка потребама адолесцената, где се посебна пажња посвећује сексуланом и репродуктивном здрављу и менталном здрављу;
- (б) *Доступност*. Здравствене установе, добра и услуге треба да су познате и лако доступне (економски, физички и друштвено) свим адолесцентима, без дискриминације. Када је потребно, поверљивост мора бити гарантована;
- (ц) *Прихватљивост*. Истовремено са пуним поштовањем одредби и принципа Конвенције све здравствене установе, добра и услуге треба да поштују културне вредности, да буду примерене разликама у полу, да поштују лекарску етику и да буду прихватљиве и адолесцентима и заједници у којој они живе;
- (д) *Квалитет*. Здравствене услуге и добра треба да су научно и медицински одговарајуће, што захтева особље које је обучено да се стара о адолесцентима, одговарајуће установе и научно прихватљиве методе.

43. Стране уговорнице треба да, где је то изводљиво, усвоје мултисекторски приступ унапређењу и заштити здравља и развоја адолесцената тако што ће омогућити ефикасну и одрживу повезаност и партнерство између релевантних актера. На националном нивоу такав приступ захтева блиску и систематичну сарадњу и координацију са Владом, да би се обезбедило неопходно укључење свих релевантних државних тела. Јавне здравствене и друге службе које адолесценти користе треба такође подстакнути и помоћи да траже сарадњу са, између осталог, приватним и/или традиционалним лекарима, стручним удружењима, апотекама и организацијама које пружају услуге угроженим групама адолесцената.

Мултисекторски приступ унапређењу и заштити здравља и развоја адолесцената неће бити ефикасан без међународне сарадње. Стога, стране уговорнице треба да, где је потребно, траже такву сарадњу од специјализованих агенција, програма и тела Уједињених нација, међународних невладиних организација и билатералних агенција за помоћ, међународних стручних удружења и других невладиних актера.

II.6.5. Општи коментар број 5: Опште мере за спровођење Конвенције¹⁸

Комитет за права детета даје овај општи коментар да би приказао обавезе страна уговорница да развију оно што се назива „општим мерама за примену Конвенције“. Различити елементи овог појма су сложени и Комитет жели да истакне да ће вероватно у догледно време дати и детаљнија објашњења појединачних елемената, као допуну овог приказа. Овај појам је већ објашњен у општем коментару бр. 2 (2002) који носи наслов „Улога независних националних институција за људска права у заштити и унапређењу права детета“.

Члан 4.

„Стране уговорнице ће предузети све потребне законодавне, административне и остале мере за остваривање права признатих у овој Конвенцији. У погледу економских, социјалних и културних права, Стране уговорнице ће предузети такве мере максимално користећи своја расположива средства, а где је потребно, у оквиру међународне сарадње.“

I. УВОД

1. Када нека држава ратификује Конвенцију о правима детета, она према међународном праву преузима обавезу да је примењује. Примена конвенције је процес којим стране уговорнице предузимају мере којима

¹⁸ УН, Општи коментар број 5: Опште мере за спровођење Конвенције, CRC/GC/2003/5, 27. новембар 2003.

се обезбеђује остварење свих права из Конвенције за сву децу у оквиру њихове надлежности. Према члану 4 стране уговорнице су дужне да предузму „све одговарајуће законодавне, административне и друге мере“ ради имплементације права која наводи Конвенција. Иако је држава та која преузима обавезе на основу Конвенције, њена дужност имплементације, тј. остварења права детета у реалности захтева ангажовање свих сектора друштва и, наравно, ангажовање саме деце. Од суштинског значаја је обезбедити да целокупно домаће законодавство буде до краја усклађено са Конвенцијом и да се принципи и одредбе Конвенције могу директно примењивати и адекватно спроводити. Такође, Комитет за права детета утврдио је широк распон мера у циљу ефикасне имплементације, укључујући успостављање посебних структура, као и надзор, обуку и остале активности на свим нивоима у влади, парламенту и правосудју.

2. У периодичним прегледима извештаја које подносе стране уговорнице, како предвиђа Конвенција, Комитет обраћа посебну пажњу на оно што се назива „општим мерама примене“. У закључцима које издаје након што прегледа извештај, Комитет даје конкретне препоруке које се тичу општих мера. Комитет очекује од стране уговорнице да наведе мере које је предузела као одговор на ове препоруке у следећем периодичном извештају. У сврху сачињавања извештаја, Комитет групише одређене чланове Конвенције у целине, од којих се прва односи на „опште мере примене“ и у којој се налазе члан 4 и члан 42 (обавеза да се садржај Конвенције учини доступним деци и одраслима; видети став 66 доле), као и члан 44, став 6 (обавеза да извештаји буду широко доступни унутар саме државе; видети став 71 доле).

3. Поред ових одредаба, члан 2 утврђује и друге обавезе опште примене: „Стране уговорнице ће поштовати и обезбеђивати права утврђена овом Конвенцијом сваком детету које се налази по њиховом јурисдикцијом без икакве дискриминације . . .“

4. Такође члан 3, став 2, „Стране уговорнице се обавезују да детету обезбеде такву заштиту и бригу која је неопходна за његову добробит, узимајући у обзир права и обавезе његових родитеља, законских старатеља или других појединаца који су правно одговорни за дете и у том циљу ће предузети све одговарајуће законодавне и административне мере.

5. У међународном праву о људским правима, постоје чланови који су слични члану 4 Конвенције, који утврђују опште обавезе имплементације, као што су члан 2 Међународног пакта о грађанским и политичким правима и члан 2 Међународне повеље о економским, социјалним и културним правима. Комитет за људска права и Комитет за економска, социјална и културна права издали су опште коментаре у вези са овим одредбама које треба сматрати комплементарним овом општем коментару, а на које се позивамо даље у тексту.

6. Члан 4, који изражава општу обавезу имплементације за страну уговорницу, у другој реченици, указује на разлику између грађанских и политичких права и економских, социјалних и културних права: „У односу на економска, социјална и културна права, стране уговорнице су дужне да предузимају такве мере максимално користећи своја расположива средства, а где је потребно, у оквиру међународне сарадње.“ Не постоји јасна или строга подела људских права у целини или права из Конвенције на ове две категорије. У сврху сачињавања извештаја, Комитет групише чланове 7, 8, 13-17 и 37 (а) у „Грађанска права и слободе“, али назначавача да то нису једина грађанска и политичка права у овој Конвенцији. Јасно је да и многи други чланови Конвенције, укључујући чланове 2, 3, 6 и 12, садрже елементе који представљају грађанска/ политичка права, што одсликава међузависност и недељивост свих људских права. Уживање економских, социјалних и културних права нераздвојиво је повезано са уживањем грађанских и политичких права. Као што наводимо у ставу 25 даље у тексту, Комитет сматра да економска, социјална и културна права, као и грађанска и политичка права треба сматрати остваривим пред судом.

7. Друга реченица члана 4 изражава реалистично очекивање да недостатак средстава – финансијских или других – може да омета потпуну реализацију економских, социјалних и културних права у неким државама; овим се уводи појам „прогресивне реализације” таквих права: Државе морају показати да су извршиле имплементацију „максимално користећи своја расположива средства”, а где је потребно, у оквиру међународне сарадње” и да су, тамо где је било потребно тражиле међународну сарадњу. Када државе ратификују Конвенцију, оне преузимају на себе обавезу не само да је примењују у оквиру своје надлежности, већ и да допринесу, кроз међународну сарадњу, њеној глобалној имплементацији (видети став 60).

8. Ова реченица је слична формулацији у Међународном пакту о економским, социјалним и културним правима и овај Комитет се у потпуности слаже са Комитетом за економска, социјална и културна права у томе да „чак и када су средства којима држава располаже очигледно недовољна, остаје обавеза државе да осигура најшире могуће уживање релевантних права у постојећим околностима ...”. Без обзира на економске услове, државе су дужне да предузму све могуће мере у циљу остварења права детета, обраћајући посебну пажњу на најугроженије групе.

9. Опште мере примене које је утврдио Комитет и које објашњавамо у овом коментару имају за циљ да допринесу пуном уживању свих права из Конвенције за сву децу и то доношењем закона, успостављањем тела за координацију и надзор – државних и независних – сакупљањем свих неопходних података, подизањем свести и обуком, као и доношењем и применом одговарајућих мера, услуга и програма. Један од задовољавајућих резултата усвајања и скоро универзалне ратификације Конвенције јесте успостављање на националном нивоу широког низа тела, структура и активности која се баве децом, као што су одељења за дечја права у оквиру саме владе, министри за децу, комисије за децу сачињене између више министарстава, парламентарни одбори, анализе утицаја државних мера на децу, буџети за децу и извештаји о стању права детета, невладине коалиције за дечја права, омбудсмани за децу и комесари за дечја права, итд.

10. Мада неки од тих резултата могу да изгледају углавном козметички, њихова појава барем указује на промену у схватању улоге детета у друштву, спремност да се деци да већи политички приоритет и све већу свест о утицају власти на децу и њихова људска права.

11. Комитет истиче да, у контексту ове Конвенције, државе морају да виде своју улогу као дужност испуњења јасних законских обавеза према сваком детету. Остварење људских права детета не сме се схватати као добротворни рад или исказивање милости.

12. Успостављање перспективе дечјих права на нивоу владе, парламента и правосуђа неопходно је у циљу ефикасне примене Конвенције у целисти, а нарочито, у односу на њене следеће чланове, које је Комитет идентификово као опште принципе:

Члан 2: обавеза држава да поштују и обезбеђују права утврђена овом Конвенцијом сваком детету које се налази под њиховом јурисдикцијом без икакве дискриминације.

Обавеза недискриминације захтева да државе идентификују појединачну децу и групе деце чије остварење права може захтевати посебне мере. На пример, Комитет нарочито истиче потребу да прикупљени подаци буду класификовани да би било могуће утврдити могућу дискриминацију. Борба против дискриминације може да захтева измену закона, административних мера или другачију намену средстава, као и едукацију ради промене ставова. Треба нагласити да примена недискриминаторног принципа једнаког приступа правима не значи идентичан третман. У општем коментару Комитета за људска права истиче се значај предузимања посебних мера у циљу смањења или уклањања услова који изазивају дискриминацију.

Члан 3 (1): У свим активностима које се тичу деце, најбољи интереси детета биће од првенственог значаја.

Овај члан се односи на активности које предузимају „јавне или приватне институције социјалног старања, судови, административни органи или законодавна тела“. Овај принцип захтева да се предузимају мере на нивоу државе, парламента и судских органа. Свако законодавно, административно и судско тело или институција дужни су да примене принцип најбољег интереса тако што ће систематски размотрити на који начин су или могу да буду угрожена права и интереси детета њиховим одлукама или активностима, рецимо, неким постојећим или предложеним законом или политиком, административном мером или судском одлуком, укључујући и оне које се не односе директно на децу, али индиректно утичу на њих.

Члан 6: право сваког детета на живот и обавеза страна уговорница да у највећој могућој мери обезбеде опстанак и развој детета.

Комитет очекује од држава да појам „развиј“ тумаче у најширем смислу, тако да обухвата физички, ментални, духовни, морални, психолошки и друштвени развој детета. Мере којима се то остварује треба да обезбеде оптимални развој за сву децу.

Члан 12: право детета да слободно изрази сопствено мишљење „о свим питањима која се тичу детета“, с тим што се том мишљењу посвећује дужна пажња.

Овај принцип, који истиче улогу детета као активног учесника у унапређењу, заштити и праћењу својих права, односи се једнако на све мере које држава доноси у циљу спровођења Конвенције.

Отварање процеса одлучивања према деци представља позитиван изазов на који, према мишљењу Комитета, државе све више реагују. Будући да је мали број држава које су старосну границу за стицање права гласа помериле испод 18 година, тим пре има више разлога да се обезбеди уважавање мишљења деце која немају право гласа од стране државе и парламента. Да би се њихово мишљење стварно уважило, потребно је да деци буду доступни релевантни документи и поступци. Није довољно само стварати утисак да држава „слуша“ децу; давање стварне важности њиховом мишљењу захтева стварну промену. Слушање њиховог мишљења не треба да буде само по себи циљ, већ пре начин да интеракција између државе и деце и активности које се предузимају у име деце буду још прилагођеније за остваривање права детета.

Скупови на редовној или једнократној основи, као што су дечји парламенти могу да делују подстицајно и доприносе подизању свести. Међутим, члан 12 налаже да постоје стални и трајни механизми. Укључивање деце и консултације са децом не смеју да буду симболични, већ морају настојати да утврде репрезентативна мишљења. Нагласак на „ономе што погађа децу“ у члану 12 (1) подразумева да је неопходно утврдити мишљење одређене групе деце о одређеним питањима, на пример, мишљење деце која имају искуства са малолетничким кривично-правним системом кад је реч о реформи закона у тој области, или усвојене деце или оне у хранитељским породицама о доношењу закона и политике усвајања деце. Веома је важно да држава развије директан однос са децом, а не само однос посредством невладиних организација или институција за људска права. У периоду након усвајања Конвенције, НВО су се прве залагале за остваривање учешћа деце, али у обостраном интересу државе и деце јесте да имају одговарајући директан контакт.

II. РЕЗЕРВЕ

13. У инструкцијама за сачињавање извештаја о општим мерама примене Конвенције, Комитет позива стране уговорнице да наведу да ли сматрају неопходним да и даље задржавају резерве које имају или намеравају да их укину. Стране уговорнице имају право да задрже резерве у тренутку ратификације или

приступања Конвенцији (чл. 51). Циљ Комитета да се обезбеди потпуно и неограничено поштовање људских права деце може се постићи само ако државе повуку своје резерве. Комитет увек приликом прегледа извештаја препоручује да се резерве изнова размотре и укину. Уколико нека држава, након што Комитет прегледа њен извештај, одлучи да задржи резерву, Комитет од ње захтева да у следећем извештају да пуно образложење. Комитет скреће пажњу страна уговорница на препоруке Светске конференције о људским правима да се резерве преиспитају и укину.

14. Члан 2 Бечке конвенције о уговорном праву дефинише „резерву” као „унилатералну изјаву, без обзира како је названа, коју држава задржава приликом потписивања, ратификовања, прихватања, одобравања или приступања неком споразуму, којом намерава да искључи или ограничи правно дејство одређених одредаба споразума у односу на његову примену у тој држави.” Бечка конвенција наводи да државе имају право да у тренутку ратификације или приступања споразуму, задрже резерву уколико то није „у супротности са предметом и сврхом споразума” (чл. 19).

15. Члан 51, став 2, Конвенције о правима детета истиче следеће: „Не може се задржати резерва која је у супротности са предметом и сврхом ове Конвенције.” Комитет је дубоко забринут због чињенице да су неке државе задржале резерве које отворено крше члан 51 (2) наводећи, на пример, да је поштовање Конвенције ограничено због постојећег устава или закона, укључујући у неким случајевима и религиозни закон. Члан 27 Бечке конвенције о уговорном праву утврђује: „Страна се не може позивати на одредбе домаћег права као оправдање за неизвршење обавеза из споразума”.

16. Комитет истиче да су, у неким случајевима, стране уговорнице уложиле званичан приговор на широке резерве које су задржале друге стране уговорнице. Комитет похваљује сваку активност која доприноси највећем могућем поштовању Конвенције у свим државама које су је потписале.

III. РАТИФИКАЦИЈА ОСТАЛИХ ВАЖНИХ МЕЂУНАРОДНИХ ИНСТРУМЕНАТА О ЉУДСКИМ ПРАВИМА

17. Као део разматрања општих мера примене, а у светлу принципа недељивости и међузависности људских права, Комитет стално подстиче стране уговорнице да, уколико већ нису, ратификују два Факултативна протокола уз Конвенцију о правима детета (о учешћу деце у оружаним конфликтима и продаји деце, децјој проституцији и порнографији) и шест осталих главних међународних инструмената о људским правима. У разговорима са странама уговорницама, Комитет их често подстиче да размотре ратификацију других релевантних међународних инструмената. Непотпуна листа ових инструмената приложена је уз овај општи коментар, а Комитет ће је повремено ажурирати.

IV. ЗАКОНОДАВНЕ МЕРЕ

18. Комитет сматра да је свеобухватна анализа свих домаћих закона и управних аката у циљу пуног поштовања Конвенције обавеза. Искуство које комитет има након прегледа не само почетног, већ сада и другог и трећег периодичног извештаја у вези са Конвенцијом указује да је процес ревизије на домаћем нивоу у већини случајева започео, али мора да буде ригорознији. Приликом ревизије потребно је не само размотрити сваки члан Конвенције посебно, већ и Конвенцију у целини, уважавајући међузависност и недељивост људских права. Ревизија мора да буде континуиран процес, а не једнократан, при чему треба узети у обзир постојеће законе као и нове предлоге закона. И мада је значајно да процес ревизије буде уграђен у механизме свих битних државних органа, било би добро имати независну ревизију од стране, на пример, скупштинских одбора, домаћих институција за људска права, НВО, интелектуалаца, угрожене деце и младих и других.

19. Стране уговорнице морају свим одговарајућим средствима да обезбеде да одредбе Конвенције имају правно дејство у оквиру њихових правних система. То је у многим државама још увек нешто што треба постићи. Од посебне важности је потреба да се разјасни у којој мери је Конвенција применљива у државама у којима важи принцип „самоизвршења” и онима где се тврди ка Конвенција „има уставни статус” или је инкорпорирана у домаће право.

20. Комитет поздравља уграђивање Конвенције у домаће право што је традиционални приступ кад је реч о примени међународних инструмената о људским правима у неким, али не свим земљама. Уграђивање значи да је могуће позивати се на одредбе Конвенције у судским предметима и да државни органи могу да примењују одредбе Конвенције и да ће она превагнути у случајевима када постоји сукоб са домаћим правом или судском праксом. Уграђивање само по себи не укида потребу да се осигура да се сви релевантни домаћи закони, укључујући локалне или обичајне законе, ускладе са Конвенцијом. У случају било каквог сукоба са другим законима, предност увек треба дати Конвенцији, како предвиђа члан 27 Бечке конвенције о уговорном праву. Када држава делегира законодавна овлашћења регионалним или територијалним владама, она мора да захтева од њих да прописују законе у складу са Конвенцијом и осигурају њену ефикасну примену (видети став 40 и даље).

21. Неке државе су саопштиле Комитету да је уставно гарантовање права за „свакога” довољно да се обезбеди поштовање ових права детета. Мора се проверити да ли се важећа права детета заиста остварују и да ли се могу употребити пред судом. Комитет поздравља уграђивање делова који се односе на права детета у националне уставе, који одсликавају главне принципе Конвенције, што помаже да се истакне главна порука Конвенције – да су деца заједно са одраслима носиоци људских права. Међутим, само њихово укључивање не осигурава аутоматски поштовање права деце. Да би се подстакла пуна примена ових права, укључујући, када је могуће, остваривање ових права од стране саме деце, могу бити неопходне додатне законодавне и друге мере.

22. Комитет, нарочито истиче значај потребе да домаћи закон уважава утврђене опште принципе Конвенције (чл. 2, 3, 6 и 12 (видети став 12 горе у тексту)). Комитет поздравља усвајање консолидованих законских прописа о децијим правима који могу да истакну принципе Конвенције. Међутим, Комитет истиче да је исто тако од пресудне важности да сви релевантни „секторски” закони (о образовању, здравственој заштити, правди) доследно одражавају принципе и стандарде Конвенције.

23. Комитет подстиче све стране уговорнице да унутар своје јурисдикције донесу и примењују законске одредбе које још више доприносе остварењу права детета од оних које су садржане у Конвенцији, у смислу члана 41. Комитет наглашава да се други међународни инструменти о људским правима примењују на сва лица млађа од 18 година.

V. СУДСКА ЗАШТИТА ПРАВА

24. Да би права имала смисла, морају постојати ефикасна правна средства за повреде права. Овај услов је имплицитно садржан у Конвенцији и на њега се позива и осталих шест главних међународних споразума о људским правима. Деца због свог посебног и несамосталног положаја имају реалне тешкоће да искористе правни лек у случају повреде њихових права. Зато државе морају да посвете посебну пажњу томе да осигурају да постоје ефикасни поступци који су доступни деци и њиховим представницима. То су информације, савети, заступање деце, укључујући помоћ када дете нико не заступа, и приступ независним жалбеним поступцима и судовима уз неопходну правну и другу помоћ. Ако се утврди повреда права, треба да постоји одговарајућа репарација, укључујући одштету и, ако је потребно, мере којима се обезбеђује физички и психички опоравак, рехабилитација и реинтеграција, како предвиђа члан 39.

25. У складу са горњим ставом 6, Комитет наглашава да економска, социјална и културна права, као и грађанска и политичка права морају да имају судску заштиту. Од суштинске је важности да домаћи закони довољно детаљно утврде права којима се обезбеђују ефикасна правна средства у случају непоштовања.

VI. АДМИНИСТРАТИВНЕ И ДРУГЕ МЕРЕ

26. Комитет не може детаљно да пропише мере које ће свака страна уговорница сматрати одговарајућим у циљу обезбеђења ефикасне примене Конвенције. Међутим, након првих десет година анализирања извештаја које подносе стране уговорнице и сталног дијалога са државама и Уједињеним нацијама и сродним органима, НВО и другим надлежним телима, Комитет је дошао до неких основних препорука за државе.

27. Комитет сматра да ефикасна примена Конвенције захтева очигледну координацију између различитих сектора да би се признала и остварила дечја права у свим сегментима власти, између различитих нивоа власти и између државе и цивилног друштва – укључујући нарочито саму децу и младе. По правилу, многобројни органи власти и други владини или квази-владини органи утичу на живот деце и уживање њихових права. Мало је органа власти који немају никакав, било директан или индиректан, утицај на животе деце. Неопходно је ригорозно праћење примене, као део функционисања власти на свим нивоима, али и независно праћење од стране националних институција за људска права, НВО и других.

А. Развој целовите националне стратегије која почива на Конвенцији

28. Уколико држава у целини и на свим нивоима треба да подстиче и поштује права детета, она мора да делује на основу јединствене, свеобухватне и на правима засноване националне стратегије која почива на Конвенцији.

29. Комитет подржава развој свеобухватне националне стратегије или плана активности за децу који се заснива на Конвенцији. Комитет очекује од страна уговорница да узму у обзир препоруке које Комитет издаје као закључак о периодичним извештајима када дефинишу и/или мењају своје националне стратегије. Да би таква стратегија била ефикасна, она мора да узме у обзир ситуацију све деце и сва права из Конвенције. Она мора да се дефинише кроз процес консултација, укључујући и децу и младе и оне који живе и раде са њима. Како је горе напоменуто (став 12), озбиљна консултација са децом захтева посебне материјале и поступке, није довољно само да се деци омогући приступ поступцима који постоје за одрасле.

30. Посебна пажња мора да се посвети утврђивању и давању приоритета маргинализованим и угроженим групама деце. Принцип недискриминације у Конвенцији захтева да се сва права која утврђује Конвенција поштују у односу на сву децу под јурисдикцијом државе. Како је већ напоменуто (став 12), принцип недискриминације не спречава предузимање посебних мера у циљу смањења дискриминације.

31. Да би стратегија имала ауторитет, она мора бити прихваћена на највишем државном нивоу. Исто тако, она мора да буде повезана са планирањем националног развоја и обухваћена државним буџетом; у супротном, ова стратегија може да остане маргинализована ван главног процеса одлучивања.

32. Стратегија не сме просто да буде списак добрих намера. Она мора да садржи опис одрживог процеса за остваривање права детета у целој држави и буде више од политике и принципа. Она мора да утврђује реалне и остварљиве циљеве у односу на целокупна економска, социјална и културна и грађанска и политичка права за сву децу. Свеобухватна национална стратегија може се изградити кроз националне планове за одговарајуће секторе – на пример за просвету у здравствену заштиту – утврђивањем конкретних циљева, мера имплементације и распоређивање финансијских и људских ресурса. Стратегија мора неизбежно да утврђује приоритете, али не сме да занемари или на било који начин ослаби обавезе које

су стране уговорнице прихватиле овом Конвенцијом. Стратегија такође мора да почива на одговарајућим финансијским и људским ресурсима.

33. Развој националне стратегије није једнократан посао. Пошто се утврди стратегија, она мора да се представи свим секторима власти и јавности, укључујући децу (у форми и језику који су им доступни). Стратегија мора да укључи механизме за надзор и стално праћење, редовно ажурирање и периодичне извештаје парламенту и јавности.

34. „Национални планови“ које су државе по препоруци донеле након Првог самита о деци 1990. године, односили су се на конкретне обавезе које су утврдиле државе учеснице самита.⁴ Бечка декларација и план активности које је усвојила Светска конференција о људским правима 1993. године, позвале су државе да Конвенцију о правима детета уграде у своје националне акционе планове у области људских права.

35. Документ који је проистекао из рада специјалне седнице Скупштине Уједињених нација о деци, која је одржана 2002. године, такође обавезује државе „да развију или ојачају као хитан приоритет, по могућности и по потреби, регионалне планове активности са низом конкретних временски одређених и мерљивих циљева на основу тог плана . . .“. Комитет поздравља обавезе које су државе прихватиле да би оствариле циљеве који су постављени на специјалној седници о деци и дефинисани у документу који је из ње проистекао под насловом *Свет по мери детета*. Међутим, Комитет истиче да преузимање одређених обавеза на глобалним скуповима нипошто не смањује законске обавезе на основу Конвенције. Исто тако, израда конкретних планова након специјалне седнице не умањује потребу за свеобухватном стратегијом за примену Конвенције. Државе треба да уграде свој одговор на споменути седницу из 2002. и друге релевантне глобалне конференције у своју стратегију за примену Конвенције у целисти.

36. Овај документ такође подстиче државе да „размотре да у свој извештај Комитету укључе информације о предузетим мерама и постигнутим резултатима у реализацији садашњег акционог плана“.⁵ Комитет подржава овај предлог; он је спреман да прати како се остварују обавезе које су преузете на посебној седници и да пружа даље смернице у својим измењеним инструкцијама за периодичне извештаје о примени Конвенције.

Б. Координација примене права детета

37. Приликом прегледа извештаја страна уговорница, Комитет скоро увек сматра неопходним да подстиче даљу координацију државних органа како би се осигурала ефикасна примена – координацију између централних органа власти, између различитих покрајина и региона, између централне и других нивоа власти и између државе и цивилног друштва. Циљ ове координације је да се обезбеди поштовање свих принципа Конвенције и стандарда за сву децу под јурисдикцијом државе; да се обезбеди да обавезе које проистичу из ратификације или приступања Конвенцији не признају само главни органи власти који имају значајан утицај на децу – образовање, здравље или социјалну помоћ – већ сви органи власти, укључујући и оне који су задужени за финансије, планирање, запошљавање и одбрану на свим нивоима.

38. Комитет верује да, као тело успостављено на основу Конвенције, не треба да прописује детаљне аранжмане за веома различите државне системе страна уговорница. Постоје многи формални и неформални путеви за постизање ефикасне координације, укључујући, на пример, комисије за децу организоване између различитих министарстава или сектора. Комитет препоручује да стране уговорнице, уколико већ нису, преиспитају механизам власти из перспективе примене Конвенције, а нарочито у односу на четири члана која садрже опште принципе (видети став 12 горе).

39. Многе стране уговорнице су успоставиле посебан орган или одељење који је близак главним државним органима, у неким случајевима у оквиру кабинета председника или премијера, у циљу координације

примене Конвенције и политике у односу на децу. Како је већ напоменуто, активности готово свих органа власти утичу на живот деце. Није могуће да се све службе које се тичу деце обједине у оквиру једног одељења, и у сваком случају, то би представљало опасност даље маргинализације положаја деце. Међутим, специјално одељење, уколико му се да високи ауторитет, које ће директно одговарало, рецимо, председнику владе, председнику или одбору владе за децу – може да допринесе општем циљу да деца добију проминентније место у активностима државних органа и координацији да се осигура поштовање дечјих права у свим државним органима и на свим нивоима власти. Таквом телу се може поверити развијање свеобухватне стратегије за децу и праћење њене реализације, као и координација извештавања на основу Конвенције.

Ц. Децентрализација, федерализација и делегирање

40. Комитет је сматрао неопходним да нагласи многим државама да децентрализација власти кроз пренос и делегирање овлашћења, ни на који начин на умањује директну надлежност владе стране уговорнице да испуни своје обавезе у односу на сву децу под њеном јурисдикцијом, без обзира на организацију државе.

41. Комитет понавља да, у сваком случају, држава која је ратификовала или приступила Конвенцији остаје одговорна за пуну примену Конвенције на целокупној територији под њеном јурисдикцијом. У било ком процесу преноса власти, стране уговорнице морају обезбедити да те власти имају неопходна финансијска средства, одговарајући кадар и друге ресурсе како би могле ефикасно вршити дужности у циљу примене Конвенције. Владе страна уговорница морају задржати овлашћења да могу да захтевају пуно поштовање Конвенције од управа и локалних власти на које су пренете овлашћења и морају успоставити сталне механизме контроле како би се обезбедило да се Конвенција поштује и примењује у односу на сву децу под њеном јурисдикцијом без дискриминације. Такође, мора се обезбедити да децентрализација или пренос власти не доведу до дискриминације у остваривању права детета у различитим регионима.

Д. Приватизација

42. Процес приватизације услуга може да има озбиљан утицај на признавање и остварење дечјих права. Комитет је 2002. године дан за генералну дискусију посветио теми „Приватни сектор као пружалац услуга и његова улога у остваривању права детета“, дефинишући приватни сектор тако да он укључује предузећа, НВО и друга приватна удружења, профитна и непрофитна. Након тог дана опште дискусије, Комитет је усвојио детаљне препоруке на које скреће пажњу страна уговорница.

43. Комитет истиче да стране уговорнице Конвенције имају законску обавезу да поштују и обезбеђују права деце како су она утврђена Конвенцијом, што укључује обавезу да се осигура да и недржавне институције послују у складу са њеним одредбама, чиме се стварају индиректне обавезе за такве актере.

44. Комитет истиче да стварање могућности за приватни сектор да пружа услуге, управља институцијама итд. ни на који начин не смањује обавезу државе да за сву децу под њеном јурисдикцијом обезбеди пуно признавање и остваривање свих права из Конвенције (чл. 2 (1) и 3 (2)). Члан 3 (1) утврђује да најбољи интереси детета треба да буду главни мотив у свим активностима које се односе на децу, било да их предузима јавни или приватни сектор. Члан 3 (3) захтева да надлежни органи успоставе одговарајуће стандарде (органи са одговарајућим законским надлежностима), нарочито у области здравства у погледу броја и адекватности медицинског особља. То захтева ригорозну инспекцију како би се осигурало поштовање Конвенције. Комитет предлаже да постоје стални механизми контроле или процес чији је циљ да се осигура да сви државни и недржавни пружаоци услуга поштују Конвенцију.

Е. Праћење примене Конвенције - потреба за проценом и оценом утицаја примене на децу

45. Да би се обезбедило да су најбољи интереси детета примарна брига у свим активностима које се тичу деце (чл. 3 (1)), и да се све одредбе Конвенције поштују у законодавству и дефинисању политике и њеном остваривању на свим нивоима државне власти, неопходно је континуирано пратити њихов утицај на децу (предвиђајући дејство предложених закона, политике или планирања буџетских средстава који утичу на децу и уживање њихових права) и вршити оцену стварног ефекта примене. Овај процес треба да буде саставни део власти на свим нивоима и у што ранијим фазама планирања политике.

46. Државе су дужне да организују сопствену контролу и праћење примене. Међутим, Комитет такође сматра неопходним независни надзор примене од стране, на пример, скупштинских одбора, НВО, академских институција, стручних удружења, група младих и независних институција за људска права (видети став 65 доле).

47. Комитет похваљује неке државе које су усвојиле законе који захтевају да се парламенту и/или јавности припремају и подносе званични извештаји о анализи ефеката. Свака држава треба да размотри како да обезбеди поштовање члана 3 (1) и то на начин којим се даље подстиче видљива интеграција/укључивање деце у дефинисање политике и свест о њиховим правима.

Ф. Прикупљање података и анализа и дефинисање показатеља

48. Прикупљање довољних и поузданих података о деци који су класификовани тако да омогуће откривање дискриминације и/или неједнакости у остваривању права, представља суштински део примене Конвенције. Комитет подсећа стране уговорнице да прикупљање података треба да обухвати све фазе детињства до 18 година старости. Прикупљање мора да се обавља координирано на целој територији под јурисдикцијом државе, како би се добили показатељи који су применљиви за целу државу. Државе треба да сарађују са одговарајућим истраживачким институтима и теже да сачине комплетну слику напретка у примени Конвенције, укључујући и истраживања квалитета и квантитета. Инструкције за сачињавање периодичних извештаја захтевају детаљне разврстане статистичке и друге податке који покривају све области Конвенције. Неопходно је не само да се успоставе ефикасни системи за прикупљање података, већ и да се прикупљени подаци анализирају и искористе за процену напредовања примене, као и да се уоче проблеми и обавесте сви који учествују у дефинисању мера које се односе на децу. Процена захтева да се утврде показатељи за сва права која се гарантују Конвенцијом.

49. Комитет похваљује државе које су увеле годишње објављивање свеобухватних извештаја о стању дечјих права у оквиру своје јурисдикције. Објављивање и дистрибуција и дебата о таквим извештајима, укључујући и расправу у парламенту, могу да утичу на широко ангажовање јавности у примени Конвенције. Преводи Конвенције, укључујући и верзије за децу, од суштинског су значаја за укључивање деце и мањинских група у тај процес.

50. Комитет истиче да, у многим случајевима, само деца могу да покажу да ли се њихова права у потпуности остварују и поштују. Разговори са децом и ангажовање деце у улози истраживача (уз одговарајуће мере опреза) може да буде веома важан начин да се открије, на пример, у којој мери се њихова грађанска права, укључујући кључно право из члана 12, право на изражавање и уважавање њиховог мишљења, поштују у породици, школи итд.

Г. Буџетска средства за децу

51. У инструкцијама за сачињавање извештаја и разматрању извештаја, Комитет је посветио пуно пажње утврђивању и анализи средстава за децу у државним и другим буџетима. Ниједна држава не може да каже да ли испуњава дечја економска, социјална и културна права „максимално користећи расположива

средства”, како то предвиђа члан 4, уколико не може да покаже који део државног и другог буџета се одваја за социјални сектор и, у оквиру њега за децу, било директно или индиректно. Неке државе сматрају да није могуће на овај начин анализирати државни буџет. Неке су, међутим, то урадиле и објављују податке о „годишњим буџетима за децу”. Комитет мора да зна које мере се предузимају на свим нивоима како би се обезбедило да се економско и социјално планирање и одлучивање, као и планирање буџета одвијају у најбољем интересу детета као примарном циљу и да деца, нарочито укључујући маргинализоване и угрожене групе, буду заштићена од штетних последица економских мера или финансијских негативних трендова.

52. Наглашавајући да економске мере никад нису неутралне по свом утицају на права детета, Комитет је дубоко забринут због често по децу неповољних последица програма структуралног прилагођавања и транзиције ка тржишној економији. Обавезе везане за примену одређене у члану 4 и другим одредбама Конвенције захтевају ригорозно праћење деловања таквих промена и прилагођавање политике како би се заштитила дечја економска, социјална и културна права.

Х. Обука и изградња капацитета

53. Комитет истиче обавезу држава да обезбеде обуку и изградњу капацитета за све оне који учествују у процесу примене – државне функционере, парламентарце и припаднике правосуђа – и све оне који раде са децом и за децу. Ту спадају вође у заједници или религиозне вође, учитељи, социјални радници и други стручњаци, укључујући оне који раде са децом у казним установама, полицији и војсци, укључујући и мировне снаге, оне који раде у медијима и многе друге. Обука мора да буде систематска и стална, да се састоји од основне обуке и усавршавања. Сврха обуке јесте да се истакне положај детета као носиоца људских права, да се повећа знање и разумевање Конвенције и изазове активно поштовање свих њених одредаба. Комитет очекује да види да се Конвенција уважава у стручним образовним програмима, професионалним кодексима и школским програмима на свим нивоима. Разумевање и познавање људских права мора се подстицати и међу децом, кроз школски програм и на друге начине (видети такође став 69 доле и Општи коментар Комитета бр. 1 (2001) о циљевима образовања).

54. Инструкције за периодичне извештаје наводе многе аспекте обуке, укључујући специјализовану обуку, који су неопходни уколико се жели да сва деца уживају своја права. Конвенција истиче значај породице и у преамбули и многим члановима. Нарочито је важно да унапређење дечјих права буде део припреме за родитељство и обуку о родитељству.

55. Требало би да се периодично врши евалуација ефикасности обуке, испитијући не само познавање Конвенције и њених одредаба, већ и у којој мери она доприноси успостављању ставова и праксе који активно доприносе остваривању дечјих права.

И. Сарадња са цивилним друштвом

56. Примена конвенције представља обавезу за стране уговорнице, али захтева укључивање свих сектора друштва, укључујући и саму децу. Комитет признаје да обавеза поштовања и гарантовања права деци у пракси превазилази државне службе и институције и оне под контролом државе и обухвата и децу, родитеље и ширу породицу, остале одрасле и недржавне службе и организације. Комитет се, на пример, слаже са општим коментаром бр. 14 (2000) Комитета за економска, социјална и културна права у вези са правом на највиши могући стандард здравствене заштите, став 42: „Мада су само државе потписнице споразума и уствари одговорне за његово испуњавање, сви чланови друштва – појединци, укључујући медицинске стручњаке, породице, локалне заједнице, међудржавне и невладине организације, организације цивилног друштва, као и приватни привредни сектор – имају своје дужности у вези са

реализацијом права на здравствену заштиту. Стране уговорнице због тога морају да створе окружење које олакшава обављање ових дужности.”

57. Члан 12 Конвенције, као што је већ истакнуто (видети став 12 горе), захтева да се у свим стварима које се тичу деце да одговарајући значај њиховом мишљењу, а то се јасно односи и на примену „њихове” Конвенције.

58. Држава мора тесно да сарађује са НВО у најширем смислу, истовремено поштујући њихову самосталност. Ту спадају, на пример, НВО за људска права, организације и групе које предводе деца или млади људи, групе родитеља и деце, религиозне групе, академске институције и стручна удружења. НВО су имале кључну улогу у писању Конвенције и њихово учешће у овом процесу је битно.

59. Комитет поздравља стварање коалиција и савеза између НВО чији је циљ унапређење, заштита и праћење дечјих људских права и подстиче државе да им пружи подршку и са њима успостави позитиван званични као и незванични однос. Ангажовање НВО у процесу обавезног извештавања везано за Конвенцију, као тела која спадају под дефиницију „надлежна тела” из члана 45 (а), у многим случајевима дало је стварни подстицај процесу примене Конвенције и извештавања. Група невладиних организација за Конвенцију о правима детета има веома пожељан, снажан и конструктиван утицај на процес извештавања и друге аспекте рада комитета. Комитет у својим инструкцијама за сачињавање извештаја истиче да процес израде извештаја „треба да подстакне и помогне учешће јавности и контролу државних програма”. Медији могу да буду драгоцен партнери у процесу примене (видети такође став 70).

Ј. Међународна сарадња

60. Члан 4 истиче да је примена Конвенције задатак из области сарадње између земаља света. Овај члан и остали у Конвенцији истичу потребу међународне сарадње. Повеља Уједињених нација (чл. 55 и 56) утврђује опште циљеве међународне економске и социјалне сарадње, а чланице се на основу ове повеље обавезују да „предузимају заједничке и засебне радње у сарадњи са Организацијом” да би оствариле те циљеве. У Миленијумској декларацији Уједињених нација и на другим глобалним састанцима, укључујући специјалну седницу Генералне скупштине Уједињених нација посвећену деци, државе су се обавезале нарочито на међународну сарадњу у циљу укидања сиромаштва.

61. Комитет саветује стране уговорнице да конвенцију посматрају као простор за помоћ међународном развоју који је директно или индиректно везан за децу и да програми држава донатора треба да се заснивају на правима. Комитет апелује на државе да испуне међународно договорене циљеве, укључујући циљ Уједињених нација за остварење помоћи међународном развоју у висини 0,7% од бруто националног производа. Овај циљ је споменут, поред других циљева, и у Консензусу из Монтереја, који је проистекао из Међународне конференције и финансирању развоја 2002. године. Комитет подстиче стране уговорнице које примају међународну помоћ да знатан део те помоћи одвоје за децу. Комитет очекује од страна уговорница да на годишњој основи одреде износ и део међународне помоћи намењен за остваривање права детета.

62. Комитет подржава циљеве иницијативе 20/20 да се оствари универзални приступ квалитетним основним социјалним службама на одрживој основи, као заједничка обавеза земаља у развоју и држава донатора. Комитет истиче да међународни скупови који се одржавају ради праћења напретка закључују да ће многе државе тешко остварити основна економска и социјална права уколико се не одвоје додатна средства и не повећа ефикасност расподеле средстава. Комитет уважава и подстиче напоре који се чине у циљу смањења сиромаштва у најзадуженијим земљама на основу Стратешког документа о смањењу сиромаштва (PRSP). Као централна, државна стратегија за остварење миленијумских циљева развоја, ови

стратешки документи морају имати снажан фокус на дечја права. Комитет апелује на државе, донаторе и цивилно друштво да осигурају да деца представљају приоритет у развоју стратешких докумената о смањењу сиромаштва и оних који се односе на поједине секторе. И стратешки и секторски документи за смањење сиромаштва морају да одсликавају принципе дечјих права, са свеобухватним приступом, признајући децу као носиоце права и уграђивање развојних циљева који су битни за децу.

63. Комитет подстиче државе да обезбеде и користе, уколико је потребно, техничку помоћ у поступку примене Конвенције. Фонд Уједињених нација за децу (UNICEF), Канцеларија високог представника за људска права (OHCHR) и други органи Уједињених нација или органа повезаних са Уједињеним нацијама могу да пруже техничку помоћ у многим аспектима примене. Стране уговорнице се подстичу да у својим извештајима истакну своју заинтересованост за техничку помоћ.

64. У промоцији међународне сарадње и техничке помоћи, сви органи УН и они повезани са УН треба да се руководе Конвенцијом и да дечја права буду у њиховим главним активностима. Они треба да настоје да у оквиру свог утицаја осигурају да се међународна сарадња усмери на подршку државама да испуне своје обавезе према Конвенцији. Исто тако, Светка банка, ИМФ и Светска трговинска организација треба да обезбеде да њихове активности на међународној сарадњи и економском развоју првенствено узму у обзир најбоље интересе детета и допринесу потпуној примени Конвенције.

К. Независне институције за људска права

65. У општем коментару бр. 2 (2002) под називом „Улога независних институција за људска права у заштити и унапређењу права детета“, Комитет истиче да „успостављање таквих тела потпада под обавезу страна уговорница које су ратификацијом преузеле на себе да обезбеде примену Конвенције и унапреде универзално остварење дечјих права“. Независне институције за људска права комплементарне су са државним организацијама за децу; кључни елемент је независност: „Улога националних институција за људска права јесте да независно прате испуњавање обавеза од стране државе и напредак у примени Конвенције и да учине све у оквиру својих могућности у циљу пуног поштовања дечјих права. Мада ово може од институције да захтева да ради на пројектима који доприносе унапређењу и заштити дечјих права, не би смело да дође до тога да држава делегира своју обавезу праћења таквој националној институцији. Од суштинског је значаја да институције слободно утврђују своје програме и активности.“ Општи коментар бр. 2 даје детаљна упутства о успостављању и функционисању независних институција за људска права деце.

Члан 42: Упознавање деце и одраслих са Конвенцијом

„Стране уговорнице се обавезују да са принципима и одредбама ове Конвенцију најшире упознају, одговарајући и активан начин, како одрасле тако и децу.“

66. Појединац мора да зна која су његова права. Традиционално, у већини, ако не и свим друштвима, деца се не сматрају носиоцима права. Зато члан 42 има посебан значај. Ако одрасли који живе са децом, њихови родитељи и други чланови породице, учитељи и васпитачи не разумеју импликације Конвенције, а пре свега њеног потврђивања једнаког статуса деце као носиоца права, за многу децу права која гарантује Конвенција остаће неостварена.

67. Комитет предлаже да државе развију свеобухватну стратегију за ширење знања о Конвенцији у целом друштву. То подразумева ширење информација о органима – државним и независним – који учествују у примени Конвенције и праћењу и о томе како да се ступи у контакт са њима. У основној форми, текст Конвенције треба да буде доступан на свим језицима (а Комитет поздравља збирку званичних и незваничних превода Конвенције коју је сачинио OHCHR. Мора да постоји стратегија за дистрибуцију конвенције међу неписменима. УНИЦЕФ и НВО у многим државама израдили су верзију за децу различитих

узраста, а Комитет поздравља и подстиче тај процес. Државе такође треба да информишу децу о томе где могу да добију помоћ и савет.

68. Деца морају да стекну сазнања о својим правима и Комитет ставља посебан нагласак на укључивање знања о Конвенцији и људским правима уопште у све фазе образовања. Општи коментар Комитета бр. 1 (2001) под називом „Циљеви образовања“ (чл. 29, став. 1), треба читати имајући то на уму. Члан 29, став 1, предвиђа да школовање детета треба да буде усмерено на „... развој поштовања људских права и основних слобода ...“. Овај општи коментар истиче: „Образовање о људским правима треба да пружи информације о садржају докумената о људским правима. Међутим, деца такође треба да уче о људским правима гледајући како се стандарди људских права реализују у стварности, било у кући, школи или заједници. Образовање о људским правима треба да буде свеобухватан, доживотни процес и да почиње од испољавања људских права у свакодневном животу и искуству деце.“

69. Слично томе, упознавање са Конвенцијом мора да буде део основног образовања или обуке на послу за све оне који раде са или за децу (видети став 53 горе). Комитет подсећа стране уговорнице на препоруке које је издао након састанка о општим мерама примене поводом десетогодишњице усвајања Конвенције, у којем је подсетио да „упознавање са и ширење свести о дечјим правима јесу најефикаснији када се посматрају као процес друштвених промена, интеракције и дијалога, пре него једносмерног предавања. Подизање свести треба да укључи све секторе друштва, укључујући децу и младе. Деца, укључујући омладину, имају право да учествују у подизању свести о својим правима у највећој могућој мери у складу са својим способностима“.

„Комитет препоручује да сви напори ка пружању обуке о правима детета буду практични, систематични и уграђени у редовно стручно образовање како би се обезбедили максимални учинак и одрживост. Обука о људским правима треба да користи партиципативне методе и да обезбеди професионалцима знања и ставове који их оспособљавају за интеракцију са децом и младим људима на начин којим се поштују њихова права, достојанство и самопоштовање.“

70. Медији могу да играју кључну улогу у упознавању са Конвенцијом и њеном разумевању, а Комитет поздравља њихово добровољно учешће у том процесу, који могу да подстичу и држава и НВО.

Члан 44 (6): Обезбедити да извештаји буду доступни најширој јавности

„... Стране уговорнице ће обезбедити да им извештаји буду доступни најширој јавности у њиховим земљама.“

71. Уколико извештавање на основу Конвенције треба да има значајну улогу у процесу примене на националном нивоу, о њему треба да буду упознати и одрасли и деца на територији стране уговорнице. Процес извештавања представља јединствену форму међународне одговорности за то како државе третирају децу и њихова права. Међутим, уколико се извештаји не дистрибуирају и конструктивно не разматрају на националном нивоу, овај процес тешко да ће имати позитивног утицаја на живот деце.

72. Конвенција експлицитно захтева од држава да учине своје извештаје широко доступним јавности, то би требало учинити онда када се извештај поднесе Комитету. Извештаји треба да буду стварно доступни, на пример превођењем на све језике, у форми која је доступна деци и људима са хендикепом. Интернет може знатно да допринесе дистрибуцији, а владама и парламентима се снажно препоручује да такве извештаје ставе на своје сајтове на вебу.

Комитет апелује на државе да учине широко доступним и све друге документе у вези са прегледом њихових извештаја како би се подстакла конструктивна дебата и информисало о процесу примене на свим нивоима. Нарочито закључци Комитета треба да се презентирају јавности, укључујући и децу и треба да буду предмет пажљиве расправе у парламенту. Независне институције за људска права и НВО могу да одиграју кључну

улогу у подстицању широке дебате. Кратки записници са испитивања представника државе од стране Комитета помажу разумевању процеса и услова Комитета и такође треба да буду доступни и да се о њима разговара.

II.6.6. Општи коментар број 6: Третман непратњене или раздвојене деце ван државе порекла¹⁹

I. ЦИЉЕВИ ОПШТЕГ КОМЕНТАРА

1. Циљ овог Општег коментара је да усмери пажњу на посебно рањив положај деце без пратње и раздвојене деце; да истакне разнородне изазове са којима се сусрећу земље и други чиниоци у настојањима да обезбеде овој деци доступност остваривању својих права; и да пружи смернице у вези са заштитом, негом и исправним поступањем са децом без пратње и раздвојеном децом на основу целокупног законског оквира који пружа Конвенција о правима детета (у даљем тексту – Конвенција), са посебним освртом на принципе анти-дискриминације, најбољег интереса детета и права детета на слободно изражавање својих ставова.

2. Објављивање овог Општег коментара мотивисано је запажањем Комитета да је број деце која се налазе у оваквом положају у порасту. Постоје многобројни и разнородни разлози да се дете нађе без пратње или раздвојено. Ови разлози укључују: прогањање детета или родитеља; међународни конфликт или грађански рат; трговину децом у различитим контекстима и облицима, укључујући и продају детета од стране родитеља; као и потрагу за бољим економским приликама.

3. Објављивање овог Општег коментара мотивисано је исто тако и тиме што је Комитет идентификовао један број недостатака у систему заштите и третмана такве деце, укључујући и то да су деца без пратње и раздвојена деца изложена већем ризику од, између осталог, сексуалног искоришћавања и злостављања, војног регрутовања, дечјег рада (укључујући и рад у старатељским породицама) и привођења у казнене установе. Ова деца често су предмет дискриминације и одузима им се право на доступност хране, становања, здравствених услуга и образовања. Девојчице без пратње или раздвојена женска деца суочавају се са посебним ризиком од насиља заснованог на родној припадности, укључујући и насиље у породици. У појединим ситуацијама, таква деца немају приступ могућности идентификације, регистрације, процене старосне доби, документације, утврђивања локације на којој се налази породица, систему старатељства или правном саветовању. У многим земљама, деца без пратње и раздвојена деца рутински бивају одбијена на улазу у земљу или задржана од стране граничних или имиграционих службеника. У другим случајевима, ова деца бивају примљена у земљу али им се не дозвољава приступ процедури за добијање азила или се њихове молбе за овај пријем не обрађују на начин који узима у обзир њихов узраст или пол. У неким земљама, деца којима је одобрен статус избеглица спречена су да се пријаве за спајање са породицом; друге земље дозвољавају спајање, али постављају тако рестиктивне услове да је суштински немогуће ово спајање и реализовати. Великом броју ове деце додељује се само привремени статус, који се губи када дете напуни 18 година, и има мало делотворних програма повратка.

4. Из свих ових забрињавајућих разлога, Комитет је почео често да у својим завршним закључцима и препорукама износи питање деце без пратње и раздвојене деце. Овај Општи коментар сакупиће и

¹⁹ УН, Општи коментар број 6: Третман непратњене или раздвојене деце ван државе порекла, CRC/GC/2005/6, 1. септембар 2005.

консолидовати све развијене стандарде, између осталог кроз активности мониторинга, и на тај начин ће пружити јасне смернице земљама у вези са испуњавањем обавеза које проистичу из Конвенције у вези са овом посебном рањивом групацијом деце. При примени ових стандарда, државе уговорнице морају бити свесне њиховог еволуционог карактера и стога прихватити да је могуће да ће се њихове обавезе развити и преко нивоа стандарда који су овде садржани. Ови стандарди неће ни на који начин спречити да се остварење права и могућности деце без пратње и раздвојене деце даље проширује под регионалним и националним инструментима за заштиту људских права, међународном и регионалном закону о избеглицама или међународном хуманитарном праву.

II. СТРУКТУРА И ОБИМ ОПШТЕГ КОМЕНТАРА

5. Овај Општи коментар применљив је на децу без пратње и раздвојену децу која се нађу ван своје земље порекла (у складу са чланом 7) или уколико немају земљу, ван земље у којој су настањена као резиденти. Општи коментар применљив је на сву такву децу, без обзира на њихов резидентни статус и разлоге за боравак у иностранству и без обзира на то да ли су без пратње или раздвојена. Међутим, не примењује се на децу која нису прешла међународну границу, иако Комитет препознаје многе сличне изазове са којима се сусрећу интерно расељена деца без пратње или раздвојена деца, и препознаје да је велики број смерница које су у даљем тексту понуђене применљив у случајевима такве деце, те свесрдно подстиче државе уговорнице да усвоје релевантне аспекте овог Општег коментара у вези са заштитом, бригом и поступањем са децом без пратње и раздвојеном децом која су интерно расељена.

6. Иако је мандат Комитета ограничен на функцију супервизије у вези са спровођењем Конвенције, интерпретација Конвенције мора бити изведена у контексту свих применљивих међународних норми људских права, те стога Општи коментар прихвата свеобухватни приступ питању исправног поступања према деци без пратње и раздвојеној деци. Овај приступ се базира на схватању да су сва људска права, укључујући она која су садржана у Конвенцији, нераздвојива и међусобно зависна. У преамбули Конвенције важност свих постојећих инструмената за заштиту људских права прихвата се у вези са заштитом права детета.

III. ДЕФИНИЦИЈЕ

7. „Дете без пратње“ (или малолетник без пратње) је, као што је дефинисано у члану 1 Конвенције, дете одвојено од оба родитеља и за бригу о коме ниједно лице не сноси примарну одговорност, било по закону или по обичајима.

8. „Раздвојена деца“ су, као што је дефинисано у члану 1 Конвенције, деца одвојена од оба родитеља или од својих претходних правних старатеља или старатеља по обичају, али не нужно и одвојена од својих рођака. Стога ова деца могу бити и деца која имају пратњу од стране другог одраслог члана фамилије.

9. „Дете, као што је дефинисано у члану 1 Конвенције“ значи, „свако људско биће које није навршило 18 година живота, уколико се, по закону који се примењује на дете, пунолетство не стиче раније“. Ово значи да било који правни инструмент који се примењује на децу на територији државе уговорнице не може дефинисати дете на било који други начин који се коси са нормама којима се у тој земљи одређује пунолетство.

10. Уколико није другачије утврђено, смернице у даљем тексту овог документа примењују се подједнако и на децу без пратње и на раздвојену децу.

11. „Земља порекла“ је земља националности или, у случају детета без земље, земља у којој је дете резидент.

IV. ПРИМЕНЉИВИ ПРИНЦИПИ

(a) Законске обавезе држава уговорница у вези са свом децом без пратње и раздвојеном децом на својој територији и мере за њихово спровођење

12. Законске обавезе држава уговорница, на основу Конвенције, примењују се на свако дете које се налази на територији те земље и на сву децу која су под јурисдикцијом те земље (члан 2). Ове законске обавезе држава уговорница не могу се арбитарно или унилатерално сузити тиме што ће поједине зоне или области бити искључене са територије земље нити тиме што ће се дефинисати да поједине зоне или области нису делом или у потпуности под јурисдикцијом земље. Штавише, обавезе држава уговорница, по Конвенцији, примењују се у оквиру граница земље, укључујући и оне случајеве када се деца нађу под јурисдикцијом једне земље покушавајући да уђу на њену територију. Стога, остваривање права предвиђених Конвенцијом није ограничено на децу која су држављани одређене земље и ова права, уколико није експлицитно другачије предвиђено Конвенцијом, доступна су свој деци – укључујући и децу која траже азил, децу избеглице и имигранте, без обзира на њихову националност, имигрантски статус или непостојање земље порекла.

13. Законске обавезе које произлазе из Конвенције, а у вези са децом без пратње и раздвојеном децом, примењују се на све облике власти (извршну, законодавну и судску). Ове обавезе искључују и обавезу да се изради национални законски оквир; административне структуре; и да се спроводе неопходна истраживања, сакупљање информација и података, као и свеобухватна обука, као активности које ће подржавати спровођење законских мера. Ове законске обавезе су по својој природи и рестриктивне и подстицајне, захтевајући од земаља да се суздрже од оних мера које нарушавају остваривање права ове деце, али исто тако и подстицајући их да предузимају мере којима би се осигурало остваривање ових права без дискриминације. Ове обавезе нису ограничене само на пружање заштите и помоћи деци која су већ без пратње или раздвојена, већ укључују и мере којима се спречава да дође до раздвајања (укључујући и ангажовање заштитника у случају евакуација). Позитивни аспект ових обавеза заштите односи се такође и на то што се од земаља захтева да предузму све неопходне мере да идентификују у најранијој могућој фази децу без пратње и раздвојену децу, укључујући и идентификацију те деце на граници, да спроведу активности проналажења родитеља или старатеља и да, уколико је то могуће и уколико је у најбољем интересу детета, да споје раздвојену децу и децу без пратње са њиховим породицама у најкраћем року.

14. Као што је већ потврђено у Општем коментару бр. 5 (2003) (пасуси 18-23), државе уговорнице морају да обезбеде да одредбе и принципи Конвенције буду у потпуности и адекватно пренете у релевантне домаће законе и да им се да пуни правни ефекат. У случају било каквог непоклапања законске регулативе, предност се увек даје примени Конвенције, у складу са чланом 27 Бечке конвенције о уговорном праву.

15. Како би се обезбедили услови за ефикасно спровођење закона, у складу са чланом 41 тачка б Конвенције, државе уговорнице се такође подстичу да ратификују и друге међународне инструменте који се односе на питања деце без пратње и раздвојене деце, укључујући и два Опционална протокола на Конвенцију о правима детета (о учешћу деце у оружаним конфликтима и о продаји деце, дечјој проституцији и дечјој порнографији), Конвенцију против тортуре и других облика сурових, нељудских или понижавајућих поступака или кажњавања, Конвенцију о елиминацији свих облика дискриминације над женама, Конвенцију у вези са статусом избеглица (Конвенција о избеглицама из 1951. године) и Протокол у вези са статусом избеглица, Конвенцију о смањењу броја особа без држављанства, Конвенцију о статусу особа без држављанства, Хашку конвенцију о заштити деце и сарадњи по питању усвајања међу земљама, Хашку конвенцију о јурисдикцији, применљивом праву, признавању, извршењу и сарадњи у вези са родитељском одговорношћу и мерама заштите деце, четири Женевске конвенције од 12. августа 1949.

године, Протокол на Женевске конвенције од 12. августа 1949. године и Протокол у вези са заштитом жртава не-међународних оружаних сукоба (Протокол 2) од 8. јуна 1977. године. Комитет такође подстиче државе уговорнице Конвенције и друге заинтересоване стране да узму у обзир Смернице за заштиту и бригу (1994) и Основне принципе о деци без пратње и раздвојеној деци које је објавила Канцеларија високог комесара Уједињених нација за избеглице (UNHCR).

16. У светлу обавезујуће природе обавеза које проистичу из Конвенције и њиховог *lex specialis* карактера, члан 2 став 3 Међународног споразума о економским, социјалним и културним правима не примењује се на случајеве деце без пратње и раздвојене деце. При примени члана 4 Конвенције мора се узети у обзир посебна рањивост деце без пратње и раздвојене деце, која се експлицитно препознаје у члану 20 Конвенције, при чему изналажење доступних ресурса за такву децу мора бити ствар приоритета. Од земаља се очекује да прихвате и омогуће пружање помоћи у оквиру мандата УНИЦЕФ-а (UNICEF), УНХЦР и других агенција (члан 22 став 2 Конвенције) како би се задовољиле потребе деце без пратње и раздвојене деце.

17. Комитет је становишта да било каква резервисаност коју држава уговорница може да има према примени Конвенције, не сме ни на који начин да ограничи права деце без пратње и раздвојене деце. У својим редовним извештајима о стању људских права у државама уговорницама, Комитет систематски даје препоруке које су засноване на Бечкој декларацији и акционом програму усвојеним на Светској конференцији о људским правима 1993. године, да се било каква резерва у примени Конвенције пажљиво размотри са циљем да се повуче.

(б) Забрана дискриминације (члан 2)

18. Принцип забране дискриминације примењује се у потпуности у вези са свим поступцима са децом без пратње и раздвојеном децом. Он нарочито забрањује било какву дискриминацију засновану на статусу детета – да ли је дете без пратње или раздвојено дете, дете избеглица, дете које тражи азил или имигрант. Када се сагледају сви његови аспекти, овај принцип не спречава, заправо заиста може покренути потребу да се диференцира статус детета на основу различитих потреба за заштитом, као што су потребе које се заснивају на старосној доби или полу детета. Мере такође морају бити предузете да би се избегло могуће погрешно тумачење и стигма према положају раздвојене деце у друштву. У вези са ремећењем јавног реда и мира, укључивање полицијских или других сличних мера допустиво је само уколико су такве мере утемељене у закону; уколико имају индивидуални, а не колективни карактер; уколико задовољавају принцип пропорционалности и уколико представљају опцију која најмање ремети права детета. Како се не би прекршио принцип забране дискриминације, овакве мере се не могу примењивати на групној или колективној основи.

(ц) Најбољи интерес детета као основа при изналажењу краткорочних и дугорочних решења (члан 3)

19. У члану 3 став 1 се предвиђа да „у свим активностима које се тичу деце, без обзира да ли их предузимају јавне или приватне институције социјалног старања, судови, административни органи или законодавна тела, најбољи интерес детета биће од првенственог значаја.” У случају интерно расељеног детета, овај принцип мора се поштовати у свим фазама циклуса расељавања. У свим овим фазама, дефинисање најбољег интереса мора се документовати како би се адекватно припремило за доношење било какве одлуке која ће фундаментално утицати на живот деце без пратње и раздвојене деце.

20. Одлука о томе који је најбољи интерес детета захтева јасну и свеобухватну процену дечјег идентитета, укључујући и пол, националност, васпитање, етничку, културну и језичку средину, посебне облике

рањивости и потребе за заштитом. Сходно томе, као предуслов за обављање овог процеса иницијалне процене, детету мора бити дозвољен приступ одређеној територији. Сам процес процене треба да се одвија у пријатељској и безбедној атмосфери и морају га обављати квалификовани професионалци који су прошли обуку на тему техника за обављање разговора који у обзир узимају пол и узраст детета.

21. Каснији кораци, као што су именовање компетентног старатеља у најкраћем могућем року, служе као процедурална сигурност да ће се испоштовати најбољи интерес детета без пратње или раздвојеног детета. Такво дете може се упутити у процедуру за добијање азила или на друге процедуре тек по именовању старатеља. У случајевима у којим се раздвојена деца или деца без пратње упућују у процедуру за добијање азила или у друге административне или судске процедуре, њима се мора обезбедити и правни заступник, поред старатеља.

22. Поштовање најбољег интереса такође захтева и да, у случајевима где су надлежни органи збринули дете без пратње или раздвојено дете „у циљу старања, заштите или лечења његовог физичког или менталног здравља“ државе уговорнице признају право детету на „периодичну проверу обезбеђеног третмана и све друге околности од значаја за његово збрињавање“ (члан 25 Конвенције).

(д) Право на живот, опстанак и развој (члан 6)

23. Обавезе државе уговорнице по члану 6 укључују максималну могућу заштиту од насиља и искоришћавања које би угрозило дечје право на живот, опстанак и развој. Раздвојена деца и деца без пратње подложна су многобројним ризицима који утичу на њихов живот, опстанак и развој, као што су трговина децом у сврху сексуалног или других облика искоришћавања или у сврху учешћа у криминалним активностима које могу да науде детету или у екстремним случајевима проузрокују смрт. У складу са тим, члан 6 захтева строго поштовање ових права, нарочито у случајевима организованих криминалних активности. Мада питање трговине децом широко премашује обим овог Општег коментара, Комитет износи запажање да често постоји повезаност између трговине децом и ситуација у којима се деца нађу без пратње или раздвојена.

24. Комитет је становишта да се морају предузети практичне мере на свим нивоима како би се деца заштитила од ризика који су горе поменути. Ове мере могу укључивати: примену приоритетних процедура за децу која су жртве трговине, хитно именовање старатеља, упознавање деце са ризицима са којима могу да се суоче и успостављање мера којима се обезбеђује праћење ситуације деце која се налазе под великим степеном ризика. Ове мере морају се редовно подвргавати процени како би се осигурала њихова делотворност.

(е) Право детета на слободно изражавање својих ставова (члан 12)

25. У складу са чланом 12 Конвенције, при одређивању мера које ће бити прихваћене у погледу деце без пратње и раздвојене деце, треба обезбедити детету право слободног изражавања мишљења и жеља и та мишљења и жеље треба да се узму у обзир (члан 12 став 1). Како би се обезбедило да дете изрази своје ставове и мишљења на прави начин и у складу са ситуацијом у којој се налази, захтева се да се детету пруже све релевантне информације о његовим правима, услугама које му стоје на располагању, укључујући и средства комуникације, о процедури за добијање азила, потрази за члановима породице и о тренутној ситуацији у њиховој земљи порекла (чланови 13, 17 и 22 став 2). У случајевима додељеног старатеља, неге и смештаја, као и правног заступника, ставови детета такође се морају узети у обзир. Ове информације морају бити пружене на начин који је примерен нивоу зрелости и разумевања сваког детета. Пошто је учествовање детета у разговорима и изражавању својих ставова зависно од комуникације која је доступна, уколико је потребно треба обезбедити преводиоца у свим фазама спровођења процедуре.

(ф) Поштовање принципа невраћања у земљу у којој су деца била предмет прогона

26. У пружању адекватног третмана деци без пратње и раздвојеној деци, државе уговорнице морају се у потпуности придржавати обавеза невраћања у земљу у којој су деца била предмет прогона које проистичу првенствено из међународних људских права, хуманитарног права и права избеглица, и морају испуњавати обавезе наведене у члану 33 Конвенције о избеглицима из 1951. године и у члану 3 Конвенције против тортуре.

27. При испуњавању обавеза из ове Конвенције, државе уговорнице неће вратити дете у земљу где се основано сматра да постоји стваран ризик од наношења непоправљиве штете детету, као што су, између осталог, ризици наведени у члановима 6 и 37 Конвенције, било да се ради о земљи у коју дете треба да буде непосредно премештено или о некој другој земљи у коју би било премештено накнадно. Ове обавезе примењују се без обзира на то да ли озбиљна повреда тих права гарантованих Конвенцијом потиче од земаља које јесу или нису потписнице Конвенције или без обзира на то да ли је повреда ових права намерна или ненамерна, или је директна последица неке активности или непредузимања активности. Процену ризика од наступања озбиљног кршења ових права треба вршити узимајући у обзир узраст и пол детета, као и, на пример, озбиљне последице на децу која немају обезбеђен неопходан степен исхране или здравствених услуга.

28. Пошто регрутовање малолетника и учешће малолетника у конфликтима носи велики ризик од наношења неповратних последица и нарушавања основних људских права, укључујући право на живот, на основу члана 38 Конвенције, као и чланова 3 и 4 Опционалног протокола на Конвенцију о правима детета, који се односе на учешће деце у оружаним сукобима, а имају и екстратериторијалне последице, државе уговорнице ће се суздржавати од било каквог враћања детета на границу државе где постоји стваран ризик од регрутовања малолетника, укључујући и регрутовање не само у циљу учешћа у борбама, већ и у циљу пружања сексуалних услуга припадницима војске или где постоји стваран ризик од директног или индиректног учешћа у конфликтима, било у борби или кроз обављање других војних обавеза.

(г) Поверљивост

29. Државе уговорнице морају заштити поверљивост информација које се добију у вези са дететом без пратње или раздвојеним дететом, у складу са обавезом да заштите права детета, укључујући право на приватност (члан 16). Ова обавеза поштује се у свим околностима, укључујући и боравак у здравственим установама и установама социјалног старања. Мора се водити рачуна да информација која је тражена и легитимно добијена у једну сврху на буде неадекватно искоришћена нити у ту, нити у друге сврхе.

30. Поверљивост укључује и поштовање права других. На пример, при прикупљању, дељењу и чувању информација у вези са децом без пратње и раздвојеном децом, посебно се мора водити рачуна о томе да се не угрози добробит других лица која се још увек налазе у земљи дететовог порекла, посебно добробит родитеља и чланова породице. Исто тако, информације које се тичу локације на којој се дете налази чуваће се као поверљиве и према родитељима уколико је то неопходно због обезбеђивања сигурности детета или уколико је то на било који други начин у најбољем интересу детета.

V. ОДГОВОР НА ОПШТЕ И ПОСЕБНЕ ПОТРЕБЕ ЗА ЗАШТИТОМ

(а) Иницијална процена и мере

31. Најбољи интерес детета мора бити водећи принцип при одређивању приоритетних мера заштите и хронолошког следа мера које ће се примењивати на децу без пратње и раздвојену децу. У овај неопходни процес иницијалне процене спада:

- (I) Хитна идентификација раздвојеног детета или детета без пратње, одмах по стицању на тачку доласка или непосредно по сазнавању одговорних институција о присуству детета на територији (члан 8). Ове мере идентификације укључују процену узраста при чему, поред физичког изгледа детета, треба узети у обзир и психичку зрелост. Ова процена мора бити спроведена на стручан, безбедан начин, водећи рачуна о потребама и полу детета, избегавајући сваки ризик од нарушавања његовог/њеног физичког интегритета; поштујући људско достојанство; и у случају несигурности о томе да ли је лице које се идентификује заиста дете, неопходно је дозволити основану сумњу да јесте дете и третирати га на тај начин.
- (II) Хитно регистровање кроз иницијални разговор који у обзир узима узраст и пол, на језику који дете разуме, од стране професионално квалификованог особља које ће сакупити биолошке податке и податке о социјалној историји детета, како би се утврдио идентитет детета, укључујући када је то могуће и идентитет оба родитеља и браће и сестара, као и држављанство детета, родитеља и браће и сестара.
- (III) У наставку процеса регистровања, потребно је прикупити информације које су неопходне да би се одговорило на индивидуалне потребе детета. Ова информације укључују:
- Разлоге за одвојеност или раздвојеност;
 - Процену посебних рањивости, укључујући и здравствене, физичке, психосоцијалне, материјалне и друге потребе за заштитом, као и оне које су последица насиља у породици, трговине људима или трауме;
 - Сви доступни подаци који указују на потребу међународних мера заштите, између осталог: од „основаног страха од прогона на основу припадности раси, религији, националности, одређеној друштвеној групацији или политичког мишљења” у земљи порекла детета (члан 1 А став 2 Конвенције о избеглицама из 1951. године); од спољне агресије, окупације, стране доминације или дешавања која озбиљно нарушавају јавни ред и мир (члан 1 став 2 Конвенције о специфичним аспектима проблема избеглица у Африци); или од ефеката општег насиља;
- (IV) Деци без пратње и раздвојеној деци треба по хитном поступку обезбедити сопствену идентификациону документацију;
- (V) Хитно проналажење чланова породице (чланови 22 став 2, 9 став 3 и 10 став 2).

32. Даље активности које треба предузимати у вези са резиденцијалним и другим статусом детета на територији земље треба да буду засноване на налазима ове иницијалне процене спроведене по наведеним процедурама. Земље би требало да избегавају упућивање детета без пратње и раздвојеног детета у процедуру добијања азила уколико њихова присутност на територији те земље не повлачи питања потреба заштите међународних права избеглица. Ова одредба не искључује обавезу земље да упути децу без пратње и раздвојену децу на релевантне процедуре заштите деце, као што су процедуре прописане законима о дечјој заштити.

(6) Именовање старатеља или саветника и правног заступника (чланови 18 став 2 и 20 став 1)

33. Државе уговорнице су дужне да успоставе релевантан законски оквир и да предузимају неопходне мере како би обезбедиле адекватно заступање најбољих интереса деце без пратње и раздвојене деце. Стога, дужне су именовати старатеља или саветника непосредно по идентификацији детета без пратње или раздвојеног детета и створити услове да се задржи овај старатељски однос све док дете не постане пунолетно или док трајно не напусти територију и/или јурисдикцију државе, у складу са Конвенцијом и осталим међународним обавезама. Старатељ се мора консултовати и информисати по питању свих

активности које су предузете и које се предузимају у вези са дететом. Старатељу мора бити обезбеђена могућност да учествује у свим процесима у којима се доносе планови и одлуке, укључујући и саслушања поводом емигрантског статуса и по жалби, договоре о начину пружања неге и све активности током којих се трага за изналажењем трајног решења. Неопходно је да старатељ или саветник поседује потребно знање из области неге детета, како би био у могућности да обезбеди очување најбољег интереса детета као и задовољење правних, социјалних, здравствених, психолошких, материјалних и образовних потреба детета. Ове потребе могу бити задовољене, између осталог, тако што се старатељу омогући да успостави одговарајућу везу између детета и постојећих специјализованих агенција или појединаца који могу да пруже детету трајну негу која му је потребна. Оне агенције или појединци чији интереси могу потенцијално бити у колизији са интересима детета не могу бити подобни старатељи. На пример, одрасле особе са којима дете није у сродству, а чији је примарни интерес да са дететом заснују однос послодавца, морају бити искључене из улоге старатеља.

34. У случају раздвојене деце, старатељство се по правилу додељује одраслом члану породице који се налази у пратњи детета или даљем сроднику фамилије, а уколико не постоји индикација да то не би било у најбољем интересу детета, као на пример у случају када је одрасли члан породице у пратњи детета на било који начин зостављао дете. У случајевима када се старатељство додељује одраслој особи која није у сродству са дететом, а налази се у пратњи детета, подобност те особе за старатеља мора бити испитана пажљивије и детаљније. Уколико је овакав старатељ способан и вољан да пружи детету свакодневну негу, али није у могућности да адекватно заступа најбољи интерес детета у свим погледима и на свим нивоима дететовог живота, морају се обезбедити додатне мере (као што је именовање саветника или правног заступника).

35. Како би се пратило обезбеђивање старатељства, успостављају се механизми праћења и процењује квалитет старатељства, да би се осигурала заштита и заступање најбољег интереса детета у процесима за доношење одлука и да би се, на првом месту, спречило зостављање.

36. У случајевима када су деца укључена у процедуру за добијање азила или у административне или судске процесе, поред обезбеђеног старатеља, треба им се обезбедити и правни заступник.

37. Деца морају у сваком тренутку бити упозната са договорима у вези са доделом старатеља и правног заступника и њихова се мишљења по овом питању морају узети у обзир.

38. У случајевима изузетног степена хитности, када је тешко одредити подобног старатеља за свако дете понаособ, најбољи интереси раздвојене деце морају бити заштићени од стране државе и организација које раде у име ове деце.

(ц) Брига и смештај (чланови 20 и 22)

39. Деца без пратње или раздвојена деца су привремено или трајно лишена своје породичне средине и као таква су корисници обавезе државе по члану 20 Конвенције те ће им бити додељена посебна заштита и помоћ.

40. Националним законом предвиђене мере које обезбеђују алтернативну бригу за ову децу, у складу са чланом 22 Конвенције, такође ће се примењивати и на децу без пратње и раздвојену децу ван земље свог порекла. Постоје многобројни модалитети за пружање бриге и смештаја, а они се експлицитно наводе у члану 20 став 3 Конвенције: „...таква брига може да укључи, између осталог, смештај у другу породицу, *kafalah* према исламском праву, усвојење, или, ако је неопходно, смештај у одговарајуће установе за бригу о деци”. При разматрању решења, морају се узети у обзир узраст и пол детета, као и посебне рањивости детета које не само што је изгубило везу са својом породичном средином, већ се и налази ван своје земље

порекла. Нарочито, дужна пажња мора бити посвећена потреби успостављања континуитета у подизању детета, као и етничком, религиозном, културном и језичком пореклу детета који су процењени током процеса идентификације, регистравања и документовања. Брига и смештај деце ће бити у складу са следећим параметрима:

- По општем правилу, деца не смеју бити лишавана слободе;
- Како би се обезбедио континуитет бриге и заштита најбољег интереса детета, промена места становања за децу без пратње и раздвојену децу мора бити ограничена на оне случајеве где је таква промена управо у најбољем интересу детета;
- По принципу породичног јединства, браћа и сестре биће држани заједно;
- Детету којем у земљи у коју је дошло већ живе одрасли рођаци или које долази у пратњи одраслих рођака биће омогућено да живи са њима, осим уколико је то у колизији са најбољим интересом детета;
- С обзиром на изузетне рањивости детета, редовне процене стања вршиће особље из институција социјалног старања;
- Без обзира на бригу која се пружа деци без пратње и раздвојеној деци, биће спроведен редован надзор и процена од стране квалификованог особља, како би се обезбедило очување дечјег физичког и психосоцијалног здравља, заштита од насиља у породици и искоришћавања и приступ образовним установама и струковној обуци;
- Државе уговорнице и друге организације спроводиће мере којима се обезбеђује делотворна заштита права деце без пратње и раздвојене деце у домаћинствима која воде такође деца малолетници;
- У случајевима изузетног степена хитности, привремена брига биће обезбеђена у најкраћем могућем року деци без пратње и раздвојеној деци. Ова брига ће осигурати безбедност и физичку и емоционалну негу у средини која охрабрује општи развој детета;
- Деца морају бити упозната са договорима у вези са модалитетима збрињавања која су им додељена и њихова мишљења по овом питању морају се узети у обзир.

(д) Потпуни приступ образовању (чланови 28, 29 став 1 тачка ц, 30 и 32)

41. Државе уговорнице обезбедиће доступност образовању током свих фаза циклуса расељавања. Свако дете без пратње или раздвојено дете, без обзира на статус, имаће потпун приступ образовању у земљи у коју су дошли, у складу са члановима 28, 29 став 1 тачка ц, 30 и 32 Конвенције и општих принципа које је разрадио Комитет. Овај приступ биће обезбеђен без дискриминације, а посебно је важно девојчицама без пратње и раздвојеним девојчицама обезбедити равноправан приступ формалном и неформалном образовању, укључујући и струковну обуку на свим нивоима. Деци са посебним потребама, нарочито деци са инвалидитетом, биће такође омогућен приступ квалитетном образовању.

42. Дете без пратње и раздвојено дете биће регистровано код одговарајућих образовних институција у најкраћем могућем року и биће му понуђена могућност да унапреди своје способности учења. Сва деца без пратње и раздвојена деца имају право на очување свог културног идентитета и вредности, укључујући и очување и развој матерњег језика. Свим адолесцентима биће омогућен упис на струковну и професионалну обуку, а млађој деци биће доступни програми раног учења. Државе уговорнице обезбедиће да деци без пратње и раздвојеној деци буду издати сертификати школа или друга документа којима се потврђује одређени ниво стеченог образовања, нарочито при припреми за реалокацију, пресељење или повратак.

43. Државе уговорнице ће, нарочито у случајевима где је капацитет владе те земље ограничен, прихватити и омогућити пружање помоћи од стране УНИЦЕФ-а, Организације Уједињених нација за образовање, науку и културу, УНХЦР-а и других агенција Уједињених нација у оквиру својих мандата, као и од стране других надлежних међувладиних и невладиних организација (члан 22 став 2), како би се задовољиле потребе за образовањем деце без пратње и раздвојене деце.

(е) Право на адекватан животни стандард (члан 27)

44. Државе уговорнице ће омогућити да раздвојена деца и деца без пратње имају стандард живота усклађен са њиховим физичким, менталним, духовним и моралним развојем. Као што се предвиђа чланом 27 став 2 Конвенције, државе уговорнице обезбедиће материјалну помоћ и програме подршке, нарочито у погледу исхране, одеће и смештаја.

45. Државе уговорнице ће, нарочито у случајевима где је капацитет владе те земље ограничен, прихватити и омогућити пружање помоћи од стране УНИЦЕФ-а, Организације Уједињених нација за образовање, науку и културу, УНХЦР-а и других агенција Уједињених нација у оквиру својих мандата, као и од стране других надлежних међувладиних и невладиних организација (члан 22 став 2), како би се задовољиле потребе за адекватним животним стандардом деце без пратње и раздвојене деце.

(ф) Право на уживање највишег стандарда здравствених услуга и услуга лечења и опоравка (чланови 23, 24 и 39)

46. При примени права на уживање највишег стандарда здравствених услуга и услуга лечења и опоравка по члану 24 Конвенције, државе уговорнице су обавезне да обезбеде деци без пратње и раздвојеној деци здравствену негу подједнаку оној коју имају деца пореклом из те земље.

47. При обезбеђивању овог права, државе уговорнице процениће и узети у обзир посебне рањивости и трауматизованост ове деце. Посебно ће се узети у обзир чињеница да су деца без пратње прошла период раздвајања од чланова породице и да су такође, у различитим степенима, била изложена губицима, траумама непријатностима и насиљу. Многа таква деца, нарочито деца избеглице, била су изложена и трајном насиљу и стресу у земљи под војним дејствима. Све ово могло је да створи дубоко укореења осећања беспомоћности и да пољуља поверење детета у људе. Исто тако, девојчице су посебно подложне маргинализацији, сиромаштву и патњи током оружаних сукоба, и многе су током тих сукоба биле изложене насиљу заснованом на роду. Проживљавање дубоке трауме тражи посебан ниво осетљивости и пажње при пружању неге и рехабилитације деци.

48. Члан 39 Конвенције предвиђа обавезу држава уговорница да обезбеди услуге рехабилитације деци која су била жртве било ког облика насиља, занемаривања, искоришћавања, тортуре, окрутног, нехуманог или понижавајућег поступања или оружаних сукоба. Како би се омогућио овај опоравак и реинтеграција, развиће се модалитети неге менталног здравља који у обзир узимају културни идентитет и пол детета и пружаће се квалификовано психолошко саветовање.

49. Државе уговорнице ће, нарочито у случајевима где је капацитет владе те земље ограничен, прихватити и омогућити пружање помоћи од стране УНИЦЕФ-а, Светске здравствене организације, Заједничког програма Уједињених нација за ХИВ/АИДС, Организације Уједињених нација за образовање, науку и културу, УНХЦР-а и других агенција Уједињених нација у оквиру својих мандата, као и од стране других надлежних међувладиних и невладиних организација (члан 22 став 2), како би се задовољиле здравствене потребе и потребе за здравственом негом деце без пратње и раздвојене деце.

(г) Спречавање трговине и сексуалног и других облика искоришћавања, злостављања и насиља (чланови 34, 35 и 36)

50. Деца без пратње и раздвојена деца која се налазе ван своје земље порекла посебно су подложна искоришћавању и злостављању. Са највећим ризиком да постану жртве трговине, укључујући и трговине у сврху сексуалног искоришћавања, суочавају се девојчице.

51. Чланови 34, 35 и 36 Конвенције морају се тумачити у спрези са обавезама о пружању посебне заштите и помоћи из члана 20 Конвенције, како би се обезбедило да се деца без пратње и раздвојена деца заштите од трговине и од сексуалног и свих других облика искоришћавања, злостављања и насиља.

52. Једна од многобројних опасности са којима се суочавају деца без пратње и раздвојена деца је трговина људима, или поновљена трговина, у случајевима када је дете претходно већ било жртва трговине људима. Трговина децом је претња остварењу дечјих права на живот, опстанак и развој (члан 6). У складу са чланом 35 Конвенције, државе уговорнице ће предузети одговарајуће мере да спрече овакву трговину. Потребне мере укључују и идентификацију деце без пратње и раздвојене деце; редовно утврђивање њиховог кретања; и организовање информативних кампања које дужну пажњу поклањају узрасту и полу детета, а обављају се на језику и средствима које дете може да разуме. Такође, неопходно је усвојити адекватне законе и успоставити делотворне механизме за њихово спровођење у вези са законом о раду и законодавством које регулише прелазак границе.

53. Ризик је такође велики и за дете које је већ било жртва трговине због чега се и нашло у статусу детета без пратње или раздвојеног детета. Таква деца не смеју се кажњавати и морају добити помоћ као жртве озбиљног кршења људских права. Нека од деце која су била жртве трговине људима могу добити избеглички статус на основу Конвенције из 1951. године. Државе уговорнице ће осигурати да раздвојена или деца без пратње која желе азил или у вези са којом постоје индикације да су неопходне међународне мере заштите, имају приступ процедури за добијање азила. Деца која се суочавају са ризиком од поновљене трговине неће бити враћена у своје земље порекла осим уколико то није у њиховом најбољем интересу и уколико нису предузете одговарајуће мере за њихову заштиту. Када повратак није у најбољем интересу детета, државе уговорнице размотриће комплементарне облике заштите за децу жртве трговине људима.

(х) Спречавање војног регрутовања и заштита од последица рата (чланови 38 и 39)

Спречавање војног регрутовања

54. Обавезе држава уговорница које проистичу из члана 38 Конвенције и чланова 3 и 4 Опционалног протокола на Конвенцију о правима детета о учешћу деце у оружаним сукобима примењиваће се и на децу без пратње и раздвојену децу. Држава уговорница предузеће све неопходне мере да спречи регрутовање или коришћење деце од стране било ког учесника у сукобу. Ова се одредба примењује и на децу која су бивши војници пребегли из својих јединица и која траже заштиту од поновног регрутовања.

Модалитети бриге

55. Модалитети за бригу о раздвојеној деци и деци без пратње биће успостављани тако да се спречи њихово регрутовање, поновљено регрутовање или коришћење од било које стране у сукобу. Старатељство се неће доделити појединцима или организацијама које су непосредно или посредно укључене у одређени оружани сукоб.

Деца бивши војници

56. Децу војнике треба првенствено сматрати жртвама оружаног сукоба. Деци бившим војницима, која се често нађу раздвојена или без пратње на престанку трајања сукоба или због бежања из војске, биће пружена све неопходна подршка како би им се омогућила реинтеграција у нормални живот, укључујући и психолошко саветовање. Оваква деца биће идентификована и демобилисана по хитном поступку при било којој операцији идентификације и раздвајања.

Деца војници, нарочито она која су без пратње или раздвојена, у највећем броју случајева неће бити лишена слободе, већ ће бити корисници посебних мера заштите и помоћи, нарочито у погледу демобилизације и рехабилитације. Посебни напори морају се уложити како би се омогућила реинтеграција за девојчице које су биле у оружаним дејствима, било као војници или на било који други начин.

57. Уколико је, под одређеним околностима, неизбежно лишавање слободе детета војника преко 15 година старости и уколико је оно у складу са међународним људским правима и хуманитарним правом, на пример уколико то дете представља озбиљну претњу за безбедност, онда ће услови за ово лишавање слободе бити усклађени са међународним стандардима, укључујући члан 37 Конвенције и стандардима у вези са малолетничком делинквенцијом. Такво лишавање слободе неће искључивати настојања да се пронађу родитељи детета, нити приоритетно учешће у програмима рехабилитације.

Поштовање принципа невраћања у земљу у којој су деца била предмет прогона

58. Пошто регрутовање малолетника и учешће у сукобима укључује високи ризик од трајних последица на остваривање основних људских права, као што је и право на живот, а обавезе земаља потписница проистичу из члана 38 Конвенције и надовезују се на чланове 3 и 4 Опционог протокола на Конвенцију о правима детета које се тичу учешћа у оружаним сукобима, и има екстратериторијалне последице, државе уговорнице ће се уздржавати од враћања детета на било који начин на границе са земљом у којој постоји стваран ризик од регрутовања малолетника или непосредног или посредног учествовања у сукобима.

Облици поступања који уважавају специфичне облике и начине манифестација прогона

59. Подсећајући државе уговорнице на потребу да се процедуре за добијање азила и избегличког статуса заснивају на уважавању узраста и пола, Комитет истиче да регрутовање малолетника (укључујући ангажовање девојчица за пружање сексуалних услуга или присиљавање на брак са припадником војске) и непосредно или посредно учешће у сукобима представљају озбиљно кршење људских права, као и прогон те деце. Овакви случајеви треба да воде до добијања статуса избеглице где год постоји основани страх од регрутовања или учешћа у сукобима на основу „расе, религије, националности, припадности одређеној друштвеној групи или политичких уверења“ (члан 1А став 2 Конвенције о избеглицама из 1951. године).

Рехабилитација и опоравак

60. Уколико је потребно, државе уговорнице ће, у сарадњи са међународним агенцијама и невладиним организацијама, развити један свеобухватни систем психолошке подршке и помоћи за раздвојену децу и децу без пратње која су била изложена оружаним сукобима. Овај систем дужну пажњу посветиће узрасту и полу детета.

(и) Спречавање лишавања слободе и поступање по таквим случајевима

61. Поштујући одредбе члана 37 Конвенције и принцип најбољег интереса детета, дете без пратње и раздвојено дете неће бити лишавано слободе. Лишење слободе не може се оправдати само на основу тога што је дете раздвојено или без пратње, или његовим имигрантским или резиденцијалним статусом или

недостатком таквог статуса. У изузетним случајевима где је лишење слободе оправдано другим разлозима, биће спроведено у складу са чланом 37 тачком б Конвенције који захтева да оно буде у складу са законом релевантне земље и да се примењује једино као последња могућа мера и то на најкраћи могући период. Сходно томе, све мере које се могу применити, укључујући убрзавање релевантних процеса, треба да буду примењене како би се обезбедило хитно пуштање из притвора детета без пратње или раздвојеног детета и обезбеђивање алтернативног облика адекватног смештаја.

62. Поред националних, и међународне обавезе којима се регулише лишење слободе и задржавање се морају поштовати. У погледу тражења азила, деце без пратње и раздвојене деце, државе уговорнице морају нарочито испуњавати обавезе предвиђене чланом 31 став 1 Конвенције о избеглицама из 1951. године. Исто тако, треба узети у обзир да се илегалан улазак у земљу или боравак у земљи детета без пратње или раздвојеног детета може оправдати основним законским принципима, где је такав улазак или боравак једини начин да се спречи кршење основних људских права детета. При изради практичних политика које се односе на раздвојену децу и децу без пратње која су жртве трговине људима или искоришћавања, земље ће обезбедити да ова деца не подлежу кривичном гоњењу искључиво по основу илегалног уласка или боравка у земљи.

63. У изузетним случајевима притварања деце, услови за њихово притварање и задржавање морају бити вођени најбољим интересом детета и морају бити у потпуности у складу са одредбом члана 37 тачке а и ц Конвенције и других међународних обавеза. Морају се успоставити посебна одељења за задржавање која су примерена деци и која их раздвајају од одраслих, осим уколико се не утврди да то не би било у најбољем интересу детета. Основни принцип таквог приступа требало би да буде *брига* о детету, а не *притварање* детета. Објекти у којима се дете налази не треба да буду у изолованим срединама где нису доступни културно адекватни ресурси за живот у заједници и где не постоји доступност правне помоћи. Деци мора бити пружена могућност обављања редовних контаката и пријема посета од стране пријатеља, рођака, религиозних, друштвених и правних саветника и старатеља. Исто тако, мора им бити омогућено задовољење основних потреба, као и адекватан медицински третман и, уколико је потребно, психолошко саветовање. Током периода проведеног у притвору, деца имају право на образовање које би, у идеалном случају, требало да се одвија ван просторија у којима се врши затварање детета, како би се обезбедио континуитет образовања детета и након пуштања из притвора. Затворена деца такође имају право на рекреацију и игру, као што је предвиђено у члану 31 Конвенције. Како би се адекватно осигурало уживање права која проистичу из члана 37 тачка д Конвенције, свако дете без пратње или раздвојено дете лишено слободе имаће право да му одмах буде омогућен приступ правној и другој одговарајућој помоћи, укључујући и именоване правног заступника.

VI. ПРОЦЕДУРА ЗА ДОБИЈАЊЕ АЗИЛА, ИНСТРУМЕНТИ ПРАВНЕ ЗАШТИТЕ И ПРАВА У АЗИЛУ

(а) Опште одредбе

64. Обавезе које проистичу из члана 22 Конвенције да се предузму „адекватне мере“ које ће осигурати да дете које тражи статус избеглица, било да је у пратњи или без пратње, добије адекватну заштиту, укључује, између осталог, обавезу да се успостави функционални систем азила и да се донесе сет законских аката који ће регулисати поступање са децом без пратње и раздвојеном децом и да се изграде капацитети неопходни да би се ово поступање и омогућило у складу са применљивим правима предвиђеним Конвенцијом и другим инструментима међународних људских права, заштите избеглица или хуманитарним инструментима чији је земља потписница члан. Земље које се суочавају са рестриктивним ресурсима у организовању оваквог развоја капацитета охрабрују се да потраже међународну помоћ, укључујући и помоћ коју пружа УНХЦР.

65. Узимајући у обзир комплементарност обавеза из члана 22 и обавеза које проистичу из међународног права, као и пожељно консолидовање стандарда, државе уговорнице ће примењивати међународне стандарде у вези са избеглицама све док они постепено не еволуирају применом члана 22 Конвенције.

(б) Приступ процедури азила, без обзира на узраст

66. Деца која траже азил, укључујући и децу која су без пратње или раздвојена, ће имати потпуни приступ процедурама азила и другим комплементарним механизмима који пружају међународну заштиту, без обзира на узраст. Уколико се током процеса идентификације и регистравања утврди да дете има неки рационално заснован страх или, чак иако дете није способно да експлицитно атрикулише конкретни страх, ако се утврди да дете објективно може бити изложено ризику од прогона заснованог на раси, религији, националности, припадности одређеној друштвеној групи или политичком становишту, или да му из других разлога може бити потребна међународна заштита, такво дете биће упућено у процедуру за добијање азила и, уколико је то релевантно, на механизме које пружају комплементарну заштиту под међународним и домаћим правом.

67. Деца без пратње и раздвојена деца за коју не постоји индикација да имају потребу за међународном заштитом неће по аутоматизму, нити другачије, бити упућивана у процедуру за добијање азила, већ ће бити заштићена у складу са релевантним механизмима заштите детета, као што су они прописани законима који регулишу заштиту младих.

(ц) Процедурални механизми заштите и пратеће мере (члан 3 став 3)

68. Одговарајуће мере које се предузимају на основу члана 22 став 1 Конвенције морају узети у обзир посебне рањивости деце без пратње и раздвојене деце, као и национални законски оквир и услове. Спровођење таквих мера треба да буде вођено следећим доле наведеним смерницама.

69. Дете које тражи азил заступа одрасла особа која је упозната са историјом детета и која је компетентна и способна да заступа најбоље интересе детета (видети одељак В (б) „Именовање старатеља или саветника и правног заступника“). Детету без пратње и раздвојеном детету у оваквим случајевима мора бити обезбеђен бесплатни приступ квалификованом правном заступнику, чак и када се захтев за добијање избегличког статуса процесуира под нормалним процедурама за одрасле.

70. Молба за добијање избегличког статуса коју поднесе дете без пратње или раздвојено дете имаће приоритет над молбама других подносилаца и предузеће се све расположиве мере да се одлука о статусу донесе брзо и на поштен начин.

71. Најосновније процесне гаранције подразумевају да је молба разматрана од стране компетентног лица или организације која је у потпуности упозната са питањима азила и избеглица. Уколико старост и зрелост детета то дозвољавају, биће обезбеђен приватни разговор детета са квалификованом особом пре него што се донесе било каква коначна одлука. Кад год је дете у немогућности да директно комуницира са квалификованом особом, биће потражена помоћ квалификованог преводиоца. Поред тога, мора бити остављен простор за веровање у дететову причу, иако постоје несигурности по питању кредибилитета приче коју је испричало, као и простор за могућност достављања молбе за формално поновљено разматрање одлуке.

72. Разговор са дететом обавља представник овлашћене службе за избеглице који ће у обзир узети посебну ситуацију деце без пратње током извођења процене о избегличком статусу и разумевања историјске и културне позадине детета. Процес процене обавља се тако што се свако дете третира као посебан случај и јединствена комбинација фактора, укључујући и дететову личну, породичну и културну историју. Старатељ и правни заступник присуствоваће свим разговорима.

73. У случајевима избеглиштва великог броја људи, где није могуће утврђивање појединачних избегличких статуса, државе уговорнице могу одобрити овај статус свим члановима једне групе избеглица. У таквим случајевима, свој деци без пратње и раздвојеној деци биће одобрен исти статус као и осталим члановима одређене групе.

(д) Процена потреба за негом која у обзир узима појединачне потребе детета и његове природе

74. Приликом процене молби за додељивање избегличког статуса деци без пратње и раздвојеној деци државе уговорнице узеће у обзир развој и формативни однос између међународних људских права и права избеглица, укључујући и позиције које је успоставио УНХЦР приликом надзора над спровођењем Конвенције о избеглицама из 1951. године. Дефиниција избеглице из те Конвенције мора се посматрати на начин који дужну пажњу поклања узрасту и полу детета, као и одређеним мотивима и облицима манифестације прогона коме је дете било изложено. Прогон од стране породице или рођака, регрутовање малолетника, трговина децом у сврху проституције, сексуално искоришћавање или генитално сакаћење девојчица, само су неки од облика и манифестација прогона над дететом који могу утицати на добијање статуса избеглице уколико се ове радње могу засновати на одредбама Конвенције о избеглицама из 1951. године. Стога је важно да државе уговорнице у националним процедурама за утврђивање избегличког статуса посебну пажњу посвете таквим специфичним облицима и манифестацијама прогона, као и насиљу заснованом на полној припадности.

75. Особље које учествује у спровођењу процедура за утврђивање избегличког статуса деце, нарочито деце без пратње и раздвојене деце, проћи ће претходно одговарајућу обуку из примене међународног и националног закона о избеглицама. Ова обука мора бити заснована на специфичностима детета, културе и пола. Како би се на прави начин процениле молбе за додељивање азила деци, при прикупљању информација из земље порекла неопходно је сакупити и забележити податке о ситуацији у којој се дете налазило, укључујући ону децу која спадају у мањинске или маргинализоване групе.

(е) Потпуно уживање свих међународних права избеглица и људских права код деце којој је додељен статус избеглица (члан 22)

76. На децу без пратње и раздвојену децу којој је додељен статус избеглица и азил не примењују се само права предвиђена Конвенцијом о избеглицама из 1951. године, већ им је омогућено остваривање свих људских права намењених деци на територији или под јурисдикцијом државе уговорнице, укључујући права која захтевају законски загарантовани боравак на територији.

(ф) Деца која користе додатне облике заштите

77. У случајевима када захтеви за добијање избегличког статуса предвиђени Конвенцијом о избеглицама из 1951. године нису испуњени, раздвојена деца и деца без пратње могу користити друге расположиве облике комплементарне заштите, до нивоа који је предвиђен за остваривање њихових потреба за заштитом. Примена ових додатних облика заштите не лишава државе потписнице обавеза да у обзир узму посебне потребе заштите деце без пратње и раздвојене деце. Стога, деца којој су одређени додатни облици заштите имају права на потпуно остваривање свих људских права намењених деци на територији или под јурисдикцијом државе уговорнице, укључујући права која захтевају законски загарантовани боравак на територији.

78. У складу са опште прихватљивим принципима, а нарочито принципима који се односе на обавезе државе уговорнице у погледу деце без пратње и раздвојене деце која се нађу на територији те земље, деца

kojoj nije dodeľen ni izbeglichki status niti su korisnici dodatnih oblika zaštitе, ipak imaju prava na zaštitu po svim pravilima Konvencije sve dok *de facto* ostanu na teritoriji ili pod jurisdikcijom dr̄жаве ugovornice.

VII. SPAJANJE PORODICE, POVRAK I OSTALI OBLICI TRAJNIH REŠEŃA

(a) Opšte odredbe

79. Krajnji cilj postupanja sa decom bez pratnje i razdvojenom decom je iznalazhenje trajnog rešenja koje u obzir uzima sve detetove potrebe za zaštitom, uvažava stavove deteta i, kad god je moguće, vodi do prevažilaženja situacije zbog koje je dete ostalo bez pratnje ili razdvojeno. Aktivnosti iznalazhenja trajnog rešenja za decu bez pratnje i razdvojenу decu treba započeti bez ikakvih odlaganja i, kad god je moguće, neposredno po proceni deteta. Prateći princip koji se zasniva na poštovanju prava deteta, potraga za trajnim rešenjem počinje analiziranjem mogućnosti za spajanje porodice.

80. Pronalazhenje članova porodice je osnovna komponenta svake potrage za trajnim rešenjem i treba joj davati prioritet, osim kada su sam čin potrage ili način na koji se ova potraga sprovodi u koliziji sa najboljim interesom deteta ili ukoliko ugrožavaju osnovna ljudska prava liца za kojima se potraga vrši. U svakom slučaju, u sprovođenju aktivnosti potrage za porodicom neће biti referencе na status deteta kao potražioца azila ili kao izbeglice. Uz poštovanje svih ovih uslova, aktivnosti potrage za porodicom nastaviће se i tokom procedure za dobijanje azila. Za svu decu koja ostanu na teritoriji zemlje домаћина, било na osnovu azila, dodatnih oblika zaštite ili zbog drugih pravnih ili фактичких пререка за премештање детета, мора се тражити трајно решење.

(b) Spajanje porodice

81. Како би у потпуности биле испоштоване обавезе предвиђене чланом 9 Конвенције да се осигура да дете не буде одвојено од својих родитеља против њихове воље, биће предузете све мере да се дете без пратње или раздвојено дете врати својим родитељима, осим у случајевима када је раздвојеност у најбољем интересу детета, посвећујући дужну пажњу остварењу права детета да изрази своје мишљење (члан 12) (видети такође и одељак IV (e), „Право детета да слободно изражава своје ставове“). Иако одредбе експлицитно наведене у члану 9 став 1, у другој реченици, наиме у вези са случајевима који укључују злостављање или занемаривање детета од стране родитеља, могу забранити спајање породице на било којој локацији, у неким другим случајевима поступање у најбољем интересу детета може наметнути препреку спајању породице само на појединим локацијама.

82. Спајање породице у земљи порекла није у најбољем интересу детета и неће бити обављано уколико се основано сумња да постоји ризик да би овај повратак детета водио кршењу основних људских права детета. Овакав ризик се беспоговорно документује додељивањем статуса избеглице или одлуком надлежних органа о примени обавезе невраћања у земљу у којој су деца била предмет прогона (укључујући обавезе које проистичу из члана 3 Конвенције против тортуре и других облика сурових, нељудских или понижавајућих поступака или кажњавања и чланова 6 и 7 Међународног споразума о цивилним и политичким правима). Стога, додељивање избегличког статуса представља правну препреку повратку у земљу порекла и тиме, препреку за спајање породице у тој земљи. Уколико су околности у земљи порекла такве да представљају ризик нижег степена и уколико, на пример, постоји забринутост да би дете било изложено ефектима општег насиља које није засновано на дискриминацији, овакви ризици морају се пажљиво размотрити и анализирати у спрези са разматрањем остварења права детета, укључујући и последице даљег раздвајања. У овом контексту, мора се истаћи да је опстанак детета од највеће важности и да представља предуслов за остварење свих других права.

83. У случајевима када није могуће спајање породице у земљи порекла, без обзира да ли постоје законске препреке за спајање или је компаративним разматрањем ризика и најбољег интереса детета закључено да се дете не врати у земљу порекла, обавезе предвиђене члановима 9 и 10 Конвенције ступају на снагу и представљају основ за доношење одлуке у земљи домаћину о могућем спајању породице у тој земљи. У овом контексту, државе уговорнице се посебно подсећају на обавезу примене члана 10, став 1 „захтеви детета или његових родитеља да уђе на територију стране уговорнице или је напусти ради поновног спајања породице, уговорне стране ће решавати на позитиван, хуман и експедитиван начин” и ... „обезбедити да подношење таквог захтева не проузрокује никакве штетне последице за подносиоце и чланове њихових породица”. Земље порекла морају поштовати право детета и његових родитеља „да напусте сваку земљу, укључујући и сопствену, као и да уђу у своју земљу” (члан 10, став 2).

(ц) Повратак у земљу порекла

84. Повратак у земљу порекла неће се сматрати опцијом уколико се основано сумња да постоји ризик да ће овај повратак изазвати кршење основних људских права детета, а нарочито уколико је примењив принцип не враћања у земљу у којој су деца била предмет прогона. Повратак у земљу порекла ће у принципу бити организован само уколико је у најбољем интересу детета. Да би се донела оваква одлука, неопходно је, између осталог, узети у разматрање следеће:

- Сигурност, безбедност и други услови, укључујући друштвено-економске услове, дочек детета по повратку, укључујући и испитивање услова у доме у коме ће дете живети које обавља мрежа организација за социјално старање;
- Доступност модалитетима бриге о детету за свако појединачно дете;
- Ставови и мишљења детета које је изразило као остварење свог права да то уради на основу члана 12, као и ставови и мишљења старатеља;
- Ниво интегрисаности детета у земљи домаћину и трајање периода одвојености од своје земље;
- Право детета „на очување идентитета, укључујући држављанство, име и породичне односе”, члан 8;
- Потреба „успостављања континуитета у подизању детета, као и етничком, религиозном, културном и језичком пореклу детета”, члан 20.

85. Уколико није доступна брига о детету од стране родитеља или чланова проширене породице, повратак у земљу порекла не би требало, у принципу, да се спроводи пре него што се унапред обезбеде гаранције и конкретне мере за бригу о детету одговорност за старатељство у земљи порекла.

86. У изнимним случајевима, повратак у земљу порекла ће бити организован након пажљиве анализе најбољег интереса детета и других околности, уколико друге околности представљају јачи аргумент, заснован на правима детета. Ово се може десити у ситуацији када дете представља озбиљну претњу за безбедност земље или друштва. Аргументи који се не заснивају на остварењу права детета, као што су аргументи засновани на контроли миграција, не могу бити постављени испред остварења најбољег интереса детета.

87. У свим случајевима, повратак се мора обавити на начин који је безбедан, адекватан потребама детета и који у обзир узима пол детета.

88. Земље порекла се такође подсећају у овом контексту на обавезу да морају поштовати право детета и његових родитеља „да напусте сваку земљу, укључујући и сопствену, као и да уђу у своју земљу” (члан 10 став 2).

(д) Локална интеграција

89. Локална интеграција је примарни циљ уколико није могућ повратак у земљу порекла због правних или чињеничних препрека. Локална интеграција мора бити заснована на обезбеђеном правном статусу (укључујући и резиденцијални статус) и мора се водити правима загарантованим Конвенцијом, потпуно примењивим на сву децу која остају у земљи, без обзира на то да ли је њихов останак резултат добијања статуса избеглице или постоје правне препреке за повратак или је анализа најбољих интереса детета закључила да до повратка не треба да дође.

90. Када се донесе одлука да дете без пратње или раздвојено дете треба да остане у заједници, надлежни органи ће спровести процену ситуације у којој се дете налази и, у консултацији са старатељем, договорити адекватне дугорочне модалитете за интеграцију детета у локалној заједници, те договорити мере које ће се предузимати да би се ова интеграција олакшала. Дугорочно смештање у заједницу мора бити засновано на најбољем интересу детета и у овој фази, када год је могуће, смештање детета у институцију треба да се примењује само као последње решење, када су остала немогућа. Дете без пратње или раздвојено дете мора имати приступ остварењу истих права (укључујући право на образовање, обуку, запошљање и здравствену негу) који имају и деца матичне националности земље. Како би осигурала да се ова права у потпуности остварују, земља домаћин можда ће морати посебну пажњу да посвети спровођењу додатних мера којима би се проценио статус рањивости детета, рецимо кроз додатну обуку из језика.

(е) Усвајање међу земљама (члан 21)

91. Државе уговорнице морају у потпуности поштовати одредбе из члана 21 Конвенције, као и друге релевантне међународне инструменте, нарочито Хашку конвенцију о заштити деце и сарадњи по питању усвајања међу земљама и препоруке из 1994. године у вези са апликацијама за децу избеглице и интерно расељену децу када се разматра питање усвајања деце без пратње и раздвојене деце.

Државе уговорнице ће нарочито поштовати следеће:

- Усвајање деце без пратње или раздвојене деце узете се у разматрање само пошто је закључено да је дете у позицији да буде усвојено. Ово у пракси значи, између осталог, да су покушаји да се пронађе породица детета и да се дете споји са породицом били неуспешни или да су родитељи детета пристали на усвајање. Пристанак родитеља или других лица, институција или надлежних органа на усвајање детета мора бити заснован на упознатости са чињеницама и мора бити слободан. Ово подразумева да пристанак није добијен тако што је изнуђен плаћањем или било каквом компензацијом и да није накнадно повучен;
- Деца без пратње и раздвојена деце неће се усвајати по убрзаном поступку у јеку ситуације високог степена хитности;
- Одлука о сваком усвајању мора бити донета на основу најбољег интереса детета и у складу са националним, међународним и обичајним правом;
- Током свих процедура усвајања, потражиће се и узети у обзир изјашњавање детета по овом питању, у складу са његовим узрастом и степеном зрелости. Ово подразумева да је дете прошло саветовање и да је на прави начин упознато са последицама усвајања и са сопственим пристанком на усвајање, у случајевима када је тај пристанак потребан. Ово подразумева да пристанак није добијен тако што је изнуђен плаћањем или било каквом компензацијом;
- При усвајању, приоритет се даје усвајању од стране рођака у својим резиденцијалним земљама. Када ово није могућа опција, предност ће се дати усвајању у оквиру заједнице из које је дете дошло или у најмању руку у оквиру културне средине детета.

- Усвајање неће бити разматрано;
- Уколико постоји основана нада да ће бити пронађени родитељи детета и да је спајање са породицом у најбољем интересу детета;
- Уколико је у супротности са израженим ставовима детета или родитеља;
- Уколико још није прошао довољно дуг временски период у коме се покушавало проналажење родитеља или других живих чланова породице. Овај период варира по дужини у различитим случајевима, а нарочито због услова који постоје да би се обавило тражење породице; међутим, овај процес мора бити обављен у разумном временском року;
- Усвајање у земљи азила не треба се обављати уколико постоји могућност добровољне репатријације у блиској будућности под условима који гарантују безбедност и достојанство.

(ф) Настањење у трећој земљи

92. Настањење у трећој земљи може представљати трајно решење за раздвојено дете или дете без пратње које не може да се врати у земљу порекла и за које не може да се знаће трајно решење у земљи домаћину. Одлука о настањењу раздвојеног детета или детета без пратње у трећој земљи мора бити донета на основу ажурираних података и детаљне процене најбољих интереса детета, узимајући у обзир, тренутно важеће међународне и друге потреба за заштитом. Настањење у трећој земљи заговара се уколико је то једино средство да се делотворно и одрживо заштити дете од повратка у земљу у којој је било предмет прогона или од прогона и кршења других људских права у земљи у којој се тренутно налази. Настањење у трећој земљи такође је у најбољем интересу детета без пратње или раздвојеног детета уколико ће омогућити спајање породице у тој земљи.

93. Одлука о најбољим интересима детета, пре него што се донесе одлука о настањењу у трећој земљи, мора узети у обзир и следеће факторе: предвиђено трајање правних или других препрека за повратак детета у земљу порекла; право детета на очување сопственог идентитета укључујући националност и име (члан 8); старосну доб, пол, емотивно стање, образовни и породични профил; континуитет или дисконтинуитет бриге у земљи домаћину; пожељни континуитет у подизању детета и у његовом етничком, религиозном, културном и језичком пореклу (члан 20); праву детета да одржи своје односе са породицом (члан 8) и релевантне краткорочне, средњорочне и дугорочне могућности да се обави спајање породице било у земљи порекла, домаћина или у трећој земљи. Деца без пратње и раздвојена деце неће никада бити насељена у трећој земљи уколико би то угрозило на било који начин њихово будуће спајање са породицом.

94. Државе уговорнице охрабрују се да пруже могућности за настањење у трећој земљи како би се задовољиле потребе деце без пратње и раздвојене деце за овим настањењем.

VIII. ОБУКА, ПОДАЦИ И СТАТИСТИКА

(а) Обука особља које се бави питањима деце без пратње и раздвојене деце

95. Посебна пажња мора се посветити обуци особља које ради са децом без пратње и раздвојеном децом и које је укључено у решавање њихових случајева. Подједнако је важна и специјализована обука правних заступника, старатеља, преводилаца и осталих који се баве питањима деце без пратње и раздвојене деце.

96. Ова обука мора бити специјално осмишљена да задовољи потребе и права одређених група. Ипак, постоје одређени кључни елементи које треба укључити у све програме обуке. То су:

- Принципи и одредбе Конвенције;
- Знање о земљи порекла деце без пратње и раздвојене деце;

- Адекватне технике за вођење разговора;
- Дечји развој и психологија детета;
- Културне специфичности и међукултурална комуникација.

97. Почетни програми обуке морају се редовно пратити и надограђивати, укључујући и спровођење обука на послу и оснивање професионалних мрежа.

(б) Подаци и статистика о деци без пратње и раздвојеној деци

98. На основу искуства Комитета, подаци и статистика која се сакупи у погледу деце без пратње и раздвојене деце ограничена је на број долазака у земљу и број молби за доделу азила. Ови подаци су недовољни за детаљну анализу остварења права ове деце. Исто тако, податке и статистику најчешће прикупља велики број различитих министарстава или агенција, што може да угрози даљу анализу и представља потенцијалну опасност по поверљивост и право на приватност детета.

99. У складу са тим, успостављање детаљног интегрисаног система за сакупљање података у вези са децом без пратње и раздвојеном децом представља предуслов за развој делотворних стратегија за остваривање права те деце.

100. Подаци који се прикупљају у том систему идеално би требало да укључе, мада нису ограничени на следеће: основне биографске податке о сваком детету (старост, пол, земљу порекла и националност, етничку групу); укупни број деце без пратње и раздвојене деце која покушају да уђу у земљу и број деце којој је ограничен приступ земљи; број молби за додељивање азила; број правних заступника и старатеља који је додељен тој деци; правни и емигрантски статус (тражилац азила, избеглица, дозвола о привременом боравку); смештај (у институцијама, са породицама или самостални); упис у школи или на струковно образовање; спајање са породицом и број деце враћене у земљу порекла. Исто тако, државе уговорнице ће размотрити и сакупљање квалитативних података који би им омогућили да анализирају она питања која остају недовољно јасна, ако што су, на пример, нестанак деце без пратње и раздвојене деце и последице трговине децом.

II.6.7. Општи коментар број 7: Спровођење права детета у раном детињству²⁰

I. УВОД

1. Овај Општи коментар је настао као производ искустава Комитета у разматрању извештаја држава уговорница. У многим случајевима, понуђено је веома мало информација о раном детињству, а коментари су, углавном, ограничени на моралитет деце, регистрацију рођења и здравствену заштиту. Комитет је осетио потребу за разматрањем ширих импликација Конвенције о правима детета на малу децу. У складу са тим, Комитет је 2004. године Дан опште дискусије посветио теми „Остваривање права детета у раном детињству“. Ово је имало за последицу доношење низа препорука (видети CRC/C/143, одељак VII), као и одлуке да се припреми општи коментар о овој важној теми. Овим Општим коментаром Комитет жели да истакне значај чињенице да су мала деца носиоци свих права предвиђених Конвенцијом и да је рано детињство период од кључног значаја за остваривање ових права. Према радној дефиницији Комитета, „рано детињство“ се односи сву малу децу: од рођења и током најранијих година, за време предшколског узраста, као и у периоду преласка у школу (видети став 4 у даљем тексту).

²⁰ УН, Општи коментар број 7: Спровођење права детета у раном детињству, CRC/C/GC/7/Rev.1, 20. септембар 2006.

II. ЦИЉЕВИ ОПШТЕГ КОМЕНТАРА

2. Циљеви Општег коментара су:

- (а) Да ојача разумевање људских права све мале деце и да скрене пажњу државама уговорницама на њихове обавезе према малој деци;
- (б) Да размотри конкретне карактеристике раног детињства које утичу на остваривање права;
- (ц) Да подстакне признавање мале деце као друштвених актера од њиховог рођења, са посебним интересовањима, способностима и рањивостима, као и потребе за заштитом, усмеравањем и подршком у коришћењу ових права;
- (д) Да скрене пажњу на различитости у раном детињству које треба да се узму у обзир приликом примене Конвенције, укључујући различитости у околностима живота мале деце, квалитету њихових искустава и утицајима који обликују њихов развој;
- (е) Да укаже на разлике у очекивањима и поступању према деци у различитим културама, укључујући локалне обичаје и праксе који треба да се поштују, осим када су у супротности са правима детета;
- (ф) Да нагласи угроженост мале деце сиромаштвом, дискриминацијом, распадом породице и многим другим штетним појавама којима се крше њихова права и угрожава њихово благостање;
- (г) Да допринесе остваривању права за сву малу децу, кроз формулисање и развијање свеобухватних стратегија, закона, програма, пракси, стручног усавршавања и истраживања посебно усмерених на права у раном детињству.

III. ЉУДСКА ПРАВА И МАЛА ДЕЦА

3. Мала деца су носиоци права. Конвенција о правима детета дефинише дете као „свако људско биће које није навршило осамнаест година живота, уколико се, по закону који се примењује на дете, пунолетство не стиче раније“ (члан 1). Стога, мала деца су носиоци свих права признатих Конвенцијом. Она имају право на посебне мере заштите и, у складу са својим развојним способностима, на прогресивно вршење својих права. Комитет је забринут да, приликом примене Конвенције, државе уговорнице нису посветиле довољно пажње малој деци као носиоцима права, као ни законима, стратегијама и програмима потребним да би се остваривала њихова права током ове посебно важне фазе њиховог детињства. Комитет потврђује да Конвенција треба целовито да се примењује у раном детињству, узимајући у обзир принцип универзалности, недељивости и међузависности свих људских права.

4. Дефиниција раног детињства. Дефиниције раног детињства се разликују у различитим државама и регионима, у складу са локалним традицијама и организацијом система основног школства. У неким земљама, прелаз из предшколске установе у школу се одвија убрзо након четврте године старости. У другим земљама, прелаз се дешава око седме године. Приликом разматрања права у раном детињству, Комитет жели да обухвати сву малу децу: од рођења и првих година живота, током предшколског узраста, као и до поласка у школу. У складу с тим, Комитет предлаже као одговарајућу радну дефиницију раног детињства, период до 8 година старости. Државе уговорнице би требало да преиспитају своје обавезе према малој деци у контексту ове дефиниције.

5. Позитиван програм за рано детињство. Комитет подстиче државе уговорнице да сачине позитиван програм за права детета у раном детињству. Потребно је да се напусте традиционална схватања по којима се рано детињство углавном сматра периодом социјализације незрелог људског бића ка статусу зрелог одраслог човека. Конвенција захтева да се деца, укључујући и ону најмлађу, поштују као особе саме по себи. Малу децу треба признати као активне чланове породице, заједнице и друштва, који имају сопствене

бриге, интересовања и мишљења. Да би користила своја права, мала деца имају посебне потребе за физичким одгајањем, емоционалном негом и пажљивим усмеравањем, као и временом и простором за игру у друштву, истраживањем и учењем. Ове потребе се најбоље могу планирати у оквиру закона, политика и програма за рано детињство, укључујући план спровођења и независног праћења, на пример именовањем комесара за права детета, као и проценама утицаја закона и политика на децу (видети Општи коментар бр. 2 (2002) о улози независних институција за људска права, ст. 19).

6. Карактеристике раног детињства. Рано детињство је период од кључног значаја за остваривање дечјих права. Током овог периода:

- (а) Мала деца доживљавају најбржи период раста и промена у односу на читав људски век, у смислу сазревања тела и нервног система, повећања покретљивости, вештине комуникације и интелектуалних способности, и брзих промена интересовања и способности;
- (б) Мала деца се чврсто емотивно везују за своје родитеље или друге стараоце, од којих траже одгајање и негу, усмеравање и заштиту, на начине којима се поштују њихова индивидуалност и развојне способности;
- (ц) Мала деца успостављају важне односе са другом децом истог узраста, као и са млађом и старијом децом. Кроз ове односе, деца уче да преговарају и усклађују заједничке активности, решавају сукобе, да се придржавају договора и прихватају одговорност за друге;
- (д) Мала деца активно проналазе смисао физичких, друштвених и културних димензија света у коме живе, прогресивно учећи из својих активности и интеракција са другима, децом као и одраслима;
- (е) Најраније године живота мале деце су темељ њиховог физичког и духовног здравља, емоционалне сигурности, културног и личног идентитета и развијања способности;
- (ф) Мала деца доживљавају раст и развој различито, у зависности од њихове индивидуалне природе, као и пола, услова живота, породице, неге и система образовања;
- (г) На начине на које мала деца доживљавају раст и развој снажно утичу културна схватања о њиховим потребама и правилном поступању, и о њиховој активnoj улози у породици и заједници.

7. Поштовање посебних интересовања, искустава и изазова са којима се суочава свако мало дете је полазна тачка у остваривању њихових права у овој кључној фази њиховог живота.

8. Истраживања о раном детињству. Комитет указује на све обимнију теорију и истраживања који потврђују да су мала деца друштвени актери чији опстанак, добробит и развој зависе од блиских односа са другима, на којима се и израђују. Ови односи се, углавном, успостављају са малим бројем кључних људи, најчешће родитељима, члановима шире породице и вршњацима, као и стараоцима и другим стручним радницима са којима се срећу у раном детињству. Истовремено, истраживања социјалних и културних димензија раног детињства указују на различите начине на које се рани развој схвата и одвија, укључујући различита очекивања од малог детета и начине на које је уређена дечја заштита, нега и образовање. Карактеристика модерних друштава је да све већи број мале деце одраста у мултикултурним заједницама, и у срединама обележеним брзом социјалном променом, у којима се веровања и очекивања од мале деце такође мењају, између осталог и већим признавањем њихових права. Државе уговорнице се подстичу да користе веровања и знања о раном детињству на начине који одговарају локалним околностима и променљивим праксама, и да поштују традиционалне вредности, уколико оне нису дискриминаторне (члан 2 Конвенције), штетне по здравље и добробит деце (члан 24 став 3) или у супротности са њиховим најбољим интересима (члан 3). Коначно, истраживања указују на посебне ризике којима су мала деца изложена због неухрањености, болести, сиромаштва, занемаривања, искључивања из друштва и других

штетних појава. Такође се указује да одговарајуће стратегије превенције и интервенције током раног детињства имају позитиван утицај на садашњу добробит и будућност мале деце. Остваривање права детета у раном детињству је, стога, делотворан начин за спречавање личних, социјалних и образовних тешкоћа током средњег детињства и адолесценције (видети Општи коментар бр. 4 (2003) о здрављу и развоју адолесцената).

IV. ОПШТИ ПРИНЦИПИ И ПРАВА У РАНОМ ДЕТИЊСТВУ

9. Комитет је идентификовао чланове 2, 3, 6. и 12. Конвенције као опште принципе (видети Општи коментар бр. 5 (2003) о општим мерама спровођења Конвенције). Сваки од ових принципа има утицаја на права у раном детињству.

10. **Право на живот, опстанак и развој.** Члан 6 се односи на урођено право детета на живот и обавезу држава уговорница да обезбеде, у највећој могућој мери, опстанак и развој детета. Државе уговорнице се позивају да предузму све могуће мере како би побољшале перинаталну негу за мајке и бебе, смањиле смртност одојчади и деце, и створиле услове којима се подстиче добробит све мале деце током ове критичне фазе њиховог живота. Неухрањеност и болести које се могу спречити и даље представљају велике препреке за остваривање права у раном детињству. Обезбеђење опстанка и физичког здравља су приоритети, али државе уговорнице се подсећају да члан 6 обухвата све аспекте развоја, као и да су здравље малог детета и његово психосоцијално благостање на разне начине међусобно зависни, те могу бити угрожени лошим условима живота, занемаривањем, безосећајним или злоупотребним поступањем и ограниченим могућностима за остваривање људског потенцијала. Мала деца која одрастају у нарочито тешким условима захтевају посебну пажњу (видети одељак VI у даљем тексту). Комитет подсећа државе уговорнице (и остале заинтересоване) да право на опстанак и развој може да се спроведе искључиво на свеобухватан начин, кроз спровођење свих других одредаба Конвенције, укључујући право на здравље, адекватну исхрану, социјално осигурање, адекватан животни стандард, здраву и безбедну животну средину, образовање и игру (чланови 24, 27, 28, 29 и 31), као и кроз поштовање одговорности родитеља и пружање помоћи и квалитетних услуга (чланови 5 и 18). Деца од раног узраста треба да се укључе у активности којима се подстичу добра исхрана и здрав начин живота, те којим се спречавају болести.

11. **Право на недискриминацију.** Члан 2 обезбеђује права сваком детету без било какве дискриминације. Комитет позива државе уговорнице да идентификују импликације овог принципа на остваривање права у раном детињству.

(а) Члан 2 подразумева да мала деца, уопштено говорећи, не смеју бити дискриминисана по било ком основу, на пример када закони не пружају једнаку заштиту од насиља свој деци, укључујући малу децу. Мала деца су посебно изложена ризику дискриминације јер су релативно немоћна и зависна од других у остваривању својих права.

(б) Члан 2 такође подразумева да одређене групе мале деце не смеју бити дискриминисане. Дискриминација се може јавити у облику смањених нивоа исхране, неадекватне неге и пажње, ограничених могућности за игру, учење и образовање или кочења слободног изражавања осећања и мишљења. Дискриминација се такође може изразити кроз грубо поступање и неразумна очекивања, која могу представљати експлоатацију или злостављање. На пример:

(1) Дискриминација против женске деце је озбиљна повреда права, која утиче на њихов опстанак и све области њихових младих живота и ограничава њихову способност да дају позитиван допринос друштву. Оне могу бити жртве селективног абортуса, гениталног сакаћења, занемаривања и чедоморства, поред осталог и неадекватним

дојењем. Од њих се може очекивати да преузму прекомерне породичне обавезе и могу бити лишене могућности да уживају у раном детињству и основном образовању;

- (II) Дискриминација деце са инвалидитетом смањује изгледе за преживљавање и квалитет живота. Ова деца имају право на негу, исхрану, одгајање и охрабривање који се пружају другој деци. Њима такође може бити потребна додатна, посебна помоћ како би се обезбедила њихова интегрисаност и остваривање права;
- (III) Дискриминација деце заражене или погођене вирусом ХИВ/АИДС им ускраћује помоћ и подршку која им је најпотребнија. Дискриминација може бити изражена кроз јавне политике, пружање и доступност услуга, као и кроз свакодневне поступке којима се крше права ове деце (видети такође став 27);
- (IV) Дискриминација у вези са етничким пореклом, класом/кастом, личним околностима и стилем живота, или политичким или верским уверењима (деце или њихових родитеља) искључује децу из потпуног учешћа у друштву. Она утиче на способност родитеља да испуњавају своје дужности према својој деци. Она такође утиче на постојање шансе и развој самопоуздања деце, и подстиче озлојеђеност и сукобе међу децом и одраслима;
- (V) Посебно су изложена ризику мала деца која трпе вишеструку дискриминацију (нпр. у вези са етничким пореклом, социјалним или културним статусом, полом и/или инвалидитетом).

12. Мала деца такође могу да трпе последице дискриминације према њиховим родитељима, на пример ако су деца рођена ван брачне заједнице или у другим околностима које одступају од традиционалних вредности, или ако су њихови родитељи избеглице или азиланти. Државе уговорнице имају одговорност да прате и сузбијају дискриминацију у сваком облику који она поприми и свугде где се јави: у породици, заједници, школи или другим институцијама. Потенцијална дискриминација у приступу квалитетним службама за малу децу изазива посебну забринутост, нарочито тамо где здравствене, образовне, социјалне и друге службе нису универзално доступне, а пружају се кроз комбинацију државних, приватних и добротворних организација. Као први корак, Комитет подстиче државе уговорнице да прате доступност и приступ квалитетним службама које доприносе опстанку и развоју мале деце, поред осталог и систематским прикупљањем података, рашчлањених у смислу најважнијих променљивих везаних за децу и породице и околности у којима живе. Као други корак, може се захтевати предузимање мера које гарантују да сва деца имају једнаку шансу да користе расположиве услуге. Уопштеније говорећи, државе уговорнице треба да подижу свест о дискриминацији мале деце уопште, и рањивих група посебно.

13. **Најбољи интереси детета.** Члан 3 поставља принцип да су најбољи интереси детета примарни у свим поступцима који се тичу деце. Због релативне незрелости мале деце, надлежни органи процењују и заступају њихова права и најбоље интересе, у вези са одлукама и поступцима који утичу на њихову добробит, притом узимајући у обзир њихова мишљења и развојне могућности. Принцип најбољих интереса се помиње на више места у Конвенцији (укључујући у члановима 9, 18, 20 и 21, који су најрелевантнији за рано детињство). Принцип најбољих интереса се примењује на све поступке који се тичу деце и захтева активне мере да би се заштитила њихова права и унапредили њихов опстанак, развој и добробит, као и мере подршке и помоћи родитељима и другима који имају свакодневну одговорност за остваривање дечјих права:

- (а) *Најбољи интереси сваког појединачног детета.* У сваком одлучивању које се тиче дететове неге, здравља, образовања итд. мора се узети у обзир принцип најбољих интереса, укључујући одлуке које доносе родитељи, стручна лица и други одговорни за децу. Државе уговорнице се позивају да донесу одговарајуће одредбе које ће омогућити независно заступање мале деце у свим правним

поступцима од стране некога ко поступа у дететовом интересу, као и да деца буду саслушана у свим случајевима када су способна да изразе своја мишљења или склоности;

- (б) *Најбољи интереси мале деце као групе.* Најбољи интереси детета се морају узети у обзир приликом сваке израде закона и политика односно стратегија, одлучивања у управним и судским поступцима и пружања услуга које се тичу деце. Ово обухвата поступке који директно погађају децу (нпр. у вези са здравственим службама, системима неге или школама), као и поступке који имају посредног утицаја на малу децу (нпр. у вези са животном средином, становањем или превозом).

14. Поштовање мишљења и осећања малог детета. Члан 12 наводи да дете има право да слободно изрази своја мишљења у свим питањима која га се тичу, као и да она буду узета у обзир. Ово право утиче на јачање статуса малог детета као активног учесника у унапређивању, заштити и праћењу сопствених права. Поштовање према деловању детета – као члана породице, заједнице и друштва – се често превиђа или одбацује као неприкладно, услед година и незрелости. У многим земљама и регионима, традиционална схватања наглашавају потребу мале деце за обуком и социјализацијом. Сматра се да су она неразвијена и да им недостају чак и основне способности разумевања, комуникације и одлучивања. Она су немоћна у својим породицама и често без гласа и невидљива у друштву. Комитет жели да нагласи да се члан 12 примењује на млађу и на старију децу. Као носиоци права, чак и најмлађа деца имају право да изразе своја мишљења, којима треба дати „одговарајућу тежину, у складу са годинама и зрелашћу детета“ (члан 12 став 1). Мала деца су више осетљива на своје окружење и веома брзо стичу разумевање о људима, местима и навикама у њиховим животима, као и свест о сопственом јединственом идентитету. Она праве изборе и саопштавају своја осећања, идеје и жеље на бројне начине, далеко пре него што постану способна да комуницирају путем конвенција говорног или писаног језика. У том смислу:

- (а) Комитет подстиче државе уговорнице да предузму све одговарајуће мере како би обезбедиле да се концепт детета као носиоца права, са слободом да изрази мишљење и правом да буде консултовано у питањима која га/је се тичу, спроводи од најраније фазе, на начине који одговарају деčјим способностима, најбољим интересима и правима на заштиту од штетних искустава;
- (б) Право на изражавање мишљења и осећања треба да буде укоренењено у дететов свакодневни живот код куће (укључујући, када је то примењиво, ширу породицу) и у заједници, у читавом низу објеката у областима здравства, заштите и образовања, као и правним поступцима, као и у развијању политика и служби, укључујући путем истраживања и консултација;
- (ц) Државе уговорнице треба да предузму све одговарајуће мере да унапређују активно укључивање родитеља, стручних лица и надлежних органа у стварању могућности да мала деца прогресивно користе своја права у свакодневним активностима, у свим релевантним окружењима, поред осталог и обезбеђивањем обуке у неопходним вештинама. Да би се остварило овакво право на учешће, потребно је да родитељи усвоје схватање које дете ставља у средиште пажње, да слушају малу децу и поштују њихово достојанство и индивидуална мишљења. Такође је потребно да родитељи покажу стрпљење и креативност, прилагођавањем својих очекивања интересима малог детета, његовим нивоима разумевања и начинима на које дете жели да комуницира.

V. ОДГОВОРНОСТИ РОДИТЕЉА И ПОМОЋ ОД ДРЖАВА УГОВОРНИЦА

15. Кључна улога родитеља и других примарних старалаца. У нормалним околностима, родитељи малог детета играју кључну улогу у остваривању дететових права, заједно са другим члановима породице, шире породице или заједнице, укључујући законске старатеље. Ово је у потпуности признато Конвенцијом (посебно чланом 5), уз обавезу држава уговорница да пруже помоћ, укључујући квалитетне службе дечје

неге (посебно предвиђено чланом 18). Преамбула Конвенције такође помиње породицу као „основну јединицу друштва и природну средину за развој и благостање свих њених чланова, а посебно деце“. Комитет наглашава да се „породица“ овде односи на низ аранжмана који могу да обезбеде негу, одгајање и развој мале деце, укључујући најужу породицу, али и ширу породицу, као и друге традиционалне и модерне организације базиране на заједници, под условом да су они у складу са дечјим правима и најбољим интересима.

16. Родитељи, примарни стараоци и најбољи интереси детета. Одговорност поверена родитељима и другим примарним стараоцима је повезана са захтевом да они поступају у најбољим интересима детета. Члан 5 предвиђа да је улога родитеља да пружи одговарајуће усмеравање и саветовање „у дететовом остваривању права признатих овом Конвенцијом“. Ово се подједнако односи ма млађу и старију децу. Бебе и сасвим мала деца у потпуности зависе од других, али они нису пасивни примаоци неге, усмеравања и саветовања. Они су активни друштвени чиниоци који траже заштиту, одгајање и разумевање од стране родитеља или других старалаца, који су им неопходни за опстанак, развој и добробит. Новорођене бебе су у стању да препознају своје родитеље или друге стараоце веома рано по рођењу, и активно се упуштају у невербалну комуникацију. У нормалним околностима, мала деца заснивају јаке узајамне везе са својим родитељима или примарним стараоцима. Ови односи пружају детету физичку и емотивну сигурност, као и сталну негу и пажњу. Кроз ове односе деца изграђују лични идентитет и стичу културно пожељне вештине, знање и понашања. На овај начин, родитељи, као и други стараоци, у нормалним околностима чине главни канал кроз који мала деца могу остваривати своја права.

17. Развојне могућности као оспособљавајући принцип. У члану 5 истакнут је концепт „развојних могућности“, да би указао на процесе сазревања и учења, којим деца прогресивно стичу знање, способности и разумевање, укључујући разумевање о својим правима и најбољим начинима за њихово остваривање. Поштовање развојних могућности мале деце је кључно за остваривање њихових права, а нарочито је важно у раном детињству, због брзих трансформација у физичком, сазнајном, друштвеном и емотивном функционисању деце, од најранијег детињства до почетка школовања. Члан 5 садржи принцип да су родитељи и други стараоци одговорни за континуирано прилагођавање нивоа подршке и усмеравања према детету. Ово прилагођавање води рачуна о дететовим интересовањима и жељама, као и могућностима за самостално доношење одлука и разумевање својих најбољих интереса. Док мало дете обично захтева више усмеравања него старије, важно је водити рачуна о појединачним разликама у способностима деце истог узраста и о њиховим начинима реаговања на поједине ситуације. Развојне могућности треба посматрати као позитиван и оспособљавајући процес, а не као изговор за самовољна поступања која ограничавају дечју самосталност и самоизражавање, и која се традиционално оправдавају указивањем на дечју релативну незрелост и њихову потребу за социјализацијом. Родитеље и друге стараоце треба охрабрити на „усмеравање и саветовање“ које ставља дете у средиште пажње, кроз дијалог и пружање примера, на начине којим се јачају способности мале деце да користе своја права, укључујући право на учешће (члан 12) и право на слободу мишљења, савести и вероисповести (члан 14).

18. Поштовање улоге родитеља. Члан 18 Конвенције потврђује да су родитељи или законски старатељи примарно одговорни за подстицање развоја и добробити деце, при чему је примарни принцип најбољи интерес деце (чланови 18 став 1 и 27 став 2). Државе уговорнице треба да поштују првенство родитеља, мајки и очева. Ово укључује обавезу да се деца не одвајају од родитеља, осим ако је то у њиховом најбољем интересу (члан 9). Мала деца су посебно осетљива на негативне последице раздвајања, због њихове физичке зависности од родитеља или старалаца и емотивне везаности за њих. Такође, она су мање способна да схвате околности било ког раздвајања. Ситуације за које је највише вероватно да ће негативно утицати на малу децу су занемаривање и ускраћивање адекватног родитељства, родитељство које карактерише

акутни материјални или психолошки стрес или нарушено ментално здравље, родитељство у изолацији, родитељство које је недоследно, у коме постоји сукоб међу родитељима или злостављање деце и ситуације у којима деца доживљавају прекиде односа (укључујући присилна раздвајања), или када им се пружа некавалитетна институционална нега. Комитет позива државе уговорнице да предузму све неопходне мере како би родитељи били способни да преузму примарну одговорност за своју децу, да подржавају родитеље у испуњавању њихових обавеза, укључујући смањивањем штетних лишавања родитељског права, прекида и поремећаја у дечјој заштити, као и да реагују ако постоји опасност за добробит мале деце. Општи циљеви држава уговорница треба да буду усмерени на смањивање броја напуштене мале деце и сирочади, као и свођење на минимум броја деце којима је потребна институционална или нека друга дугорочна заштита, осим када се процени да је то у њиховом најбољем интересу (видети такође одељак VI у даљем тексту).

19. Друштвени трендови и улога породице. Конвенција наглашава да „оба родитеља имају заједничку одговорност у подизању и развоју детета“, при чему су очеви и мајке признати као равноправни стараоци (члан 18 став 1). Комитет констатује да су у пракси модели породице непостојани и променљиви у многим регионима, као што се мења и доступност неформалних мрежа подршке родитељима, са општим трендом ка већој разноврсности у погледу величине породице, улога родитеља и аранжмана за подизање деце. Ови трендови су посебно значајни за малу децу, чији се физички, лични и психолошки развој најбоље остварује у оквиру малог броја постојаних, брижних односа. Ови односи, у типичном случају, подразумевају неку комбинацију мајке, оца, браће и сестара, баба и деда и других чланова шире породице, заједно са стручним стараоцима, специјализованим за негу и образовање деце. Комитет потврђује да сваки од ових односа може јасно допринети остваривању дечјих права по Конвенцији и да низ породичних модела може да буде у сагласности са унапређивањем добробити деце. У неким земљама и регионима, промене ставова друштва према породици, браку и родитељству утичу на то како мала деца доживљавају рано детињство, на пример након раздвајања једне породице и формирања друге. Економски притисци такође утичу на малу децу, на пример када су родитељи приморани да раде далеко од својих породица и заједница. У неким земљама и регионима, обољевање и умирање једног или оба родитеља или другог сродника од ХИВ/АИДС је данас уобичајена појава раног детињства. Ови и многи други фактори утичу на могућности родитеља да испуњавају своје обавезе према деци. Уопштеније говорећи, током периода брзих друштвених промена, традиционалне праксе могу постати неодрживе или нерелеватне у постојећим околностима и начинима живота родитеља, док је недовољно времена протекло да би се нове праксе усвојиле и нове способности родитеља разумеле и цениле.

20. Помоћ родитељима. Од држава уговорница се тражи да пруже одговарајућу помоћ родитељима, законским старатељима и ширим породицама у спровођењу обавеза подизања детета (члан 18 став 2 и 18 став 3), укључујући помоћ родитељима у обезбеђивању животних услова неопходних за развој детета (члан 27 став 2) и обезбеђивање да дете добије неопходну заштиту и негу (члан 3 став 2). Комитет је забринут услед недовољног узимања у обзир средстава, вештина и личне посвећености који се захтевају од родитеља и других лица одговорних за малу децу, нарочито у друштвима у којима се рани брак и родитељство још увек санкционишу, као и у друштвима са високом стопом младих самохраних родитеља. Рано детињство је период најширих (и најинтензивнијих) родитељских обавеза у вези са свим аспектима добробити деце обухваћених Конвенцијом: њиховим опстанком, здрављем, физичком и емотивном безбедношћу, стандардима живота и неге, могућностима за игру и учење и слободом изражавања. Сходно томе, остваривање дечјих права у великој мери зависи од могућности и средстава која су на располагању лицима задуженим за старање о деци. Признавање ових међузависности треба да буде полазна основа приликом планирања помоћи и услуга за родитеље, законске старатеље и друге стараоце. На пример:

- (а) Обједињен приступ би обухватио интервенције које индиректно утичу на способност родитеља да се залажу за остваривање најбољег интереса детета (нпр. опорезивање и доприноси, адекватно

становање, радно време), као и оне које имају непосредније последице (нпр. перинаталне здравствене службе за мајку и бебу, образовање родитеља, патронажне службе);

- (б) Код пружања одговарајуће помоћи треба узети у обзир нове улоге и вештине које се захтевају од родитеља, као и начине на које се захтеви и притисци мењају током раног детињства – на пример, када деца постану мобилнија, вербално комуникативнија, друштвено способнија, и када почну да учествују у програмима заштите и образовања;
- (с) Помоћ родитељима ће обухватити обезбеђивање образовања о родитељству, саветовања родитеља и друге квалитетне услуге за мајке, очеве, браћу и сестре, бабе и деде и друге који с времена на време могу бити одговорни за унапређивање дететових најбољих интереса;
- (д) Помоћ такође обухвата пружање подршке родитељима и другим члановима породице на начине којима се подстичу позитивни и осећајни односи са малом децом и појачава разумевање дечјих права и најбољих интереса.

21. Одговарајућа помоћ родитељима може најбоље да се оствари кроз свеобухватно планирање за рано детињство (видети одељак V у даљем тексту), укључујући обезбеђивање здравља, неге и образовања током раних година живота. Државе уговорнице треба да обезбеде да се родитељима пружи одговарајућа подршка за укључивање мале деце у такве програме, посебно у односу на групе које су најрањивије и у најнеповољнијем положају. Посебно, члан 18 став 3 предвиђа да су многи родитељи економски активни, често на лоше плаћеним занимањима, која они комбинују са својим родитељским одговорностима. Чланом 18 став 3 се захтева од држава уговорница да предузму све одговарајуће мере како би обезбедиле да деца запослених родитеља имају право да уживају у услугама служби за дечју заштиту, заштиту мајки и установа за које испуњавају услове. У том погледу, Комитет препоручује да државе уговорнице ратификују Конвенцију о заштити материнства из 2000. године (Бр. 183) Међународне организације рада.

VI. СВЕОБУХВАТНЕ ПОЛИТИКЕ И ПРОГРАМИ ЗА РАНО ДЕТИЊСТВО, НАРОЧИТО ЗА РАЊИВУ ДЕЦУ

22. **На правима засноване, вишесекторске стратегије.** У многим земљама и регионима, рано детињство има низак приоритет у развоју квалитетних служби. Ове службе су често и уситњене. За њих је често одговорно неколико одељења владе на централним и локалним нивоима, а планирање им је често парцијално и некоординисано. У неким случајевима, њих пружају приватни и добровољни сектор, без оговарајућих средстава, регулативе или гаранције квалитета. Државе уговорнице се позивају да развију координисане, вишесекторске стратегије, засноване на правима, како би обезбедило да најбољи интереси детета увек буду полазна основа у планирању рада ових служби. Оне треба да буду засноване на систематском и интегрисаном приступу при доношењу закона и стратегија у вези са свом децом млађом од 8 година. Потребно је уставновити свеобухватан правни и институционални оквир за службе за рано детињство, праћен системима информисања и праћења. Свеобухватне службе ће бити усклађене са помоћи која се пружа родитељима и у потпуности ће поштовати њихове одговорности, као и њихове околности и потребе (као што је предвиђено члановима 5 и 18 Конвенције; видети горњи одељак IV). Родитељи такође треба да буду консултовани и укључени у планирање рада свеобухватних служби.

23. **Стандарди програма и професионална обука прилагођена старосним групама.** Комитет наглашава да свеобухватна стратегија за рано детињство мора такође узети у обзир зрелост и индивидуалност појединачне деце, посебно имајући у виду промене развојних приоритета за одређене старосне групе (на пример, бебе, децу која пузе, предшколску децу и млађе основце), и импликације за програмске стандарде и критеријуме квалитета. Државе уговорнице морају обезбедити да се институције

и службе одговорне за пружање услуга у вези са раним детињством придржавају стандарда квалитета, посебно у областима здравља и безбедности, и да особље одговарајуће, довољно бројно и добро обучено. Обезбеђивање служби које одговарају околностима, узрасту и индивидуалности мале деце захтева да се цело особље обучи за рад са том старосном групом. Рад са малом децом треба да буде друштвено вреднован и адекватно плаћен, да би се привукла високо квалификована радна снага, мушкарци као и жене. Од суштинског је значаја да они имају здраво и ажурно теоријско и практично разумевање децијих права и развоја (видети такође став 41), да усвоје одговарајуће праксе неге, курикулуме и педагогије који су усмерени на дете, и да имају приступ специјализованим стручним ресурсима, укључујући систем надзора и праћења јавних и приватних програма, институција и служби.

24. Приступ службама, нарочито за оне најрањивије. Комитет позива државе уговорнице да обезбеде да се свој малој деци, као и онима који су примарно одговорни за њихову добробит, гарантује доступност одговарајућих и ефикасних служби, укључујући програме здравља, неге и образовања посебно осмишљене да подстичу њихову добробит. Посебну пажњу треба посветити најрањивијим групама мале деце и онима које су у опасности од дискриминације (члан 2). Ово обухвата девојчице, децу која живе у сиромаштву, децу са инвалидитетом, децу која припадају аутохтоним или мањинским групама, децу из мигрантских породица, децу сирочад или која су остала без родитељске неге из других разлога, која живе у институцијама, која живе са мајкама у затвору, децу избеглице и азиланте, заражену или погођену вирусом ХИВ/АИДС и децу чији су родитељи зависници од алкохола или дроге (видети такође одељак VI).

25. Регистрација рођења. Свеобухватне службе за рано детињство почињу да делују већ од рођења детета. Комитет констатује да је обезбеђивање регистрације све деце по рођењу још увек велики изазов за многе државе и регионе. Ово може негативно утицати на дететов осећај личног идентитета, и деци могу бити ускраћена права на основну здравствену, образовну и социјалну заштиту. Као први корак у обезбеђивању права на опстанак, развој и приступ квалитетним службама за сву децу (члан 6), Комитет препоручује да државе уговорнице предузму све неопходне мере да како би обезбедиле да се сва деца региструју по рођењу. То се може постићи кроз универзалан, добро организован систем регистрације који је доступан свима и бесплатан. Делотворан систем мора бити флексибилан и одговарати околностима породица, на пример обезбеђивањем мобилних јединица за регистрацију када је то погодно. Комитет констатује да у неким регионима постоје мањи изгледи да ће деца која су болесна или са инвалидитетом бити регистрована, и наглашава да сва деца треба да се региструју по рођењу, без било какве дискриминације (члан 2). Комитет такође подсећа државе уговорнице на значај олакшавања касније регистрације рођења и обезбеђивања да деца која нису регистрована имају једнак приступ здравственој нези, заштити, образовању и другим социјалним службама.

26. Животни стандард и социјална сигурност. Мала деца имају право на животни стандард који је примерен њиховом физичком, менталном, духовном, моралном и друштвеном развоју (члан 27). Комитет са забринутости констатује да милионима мале деце није осигуран чак ни основни животни стандард, упркос широко распрострањеном признавању негативних последица оскудице. Одрастање у релативном сиромаштву угрожава добробит деце, укључивање у друштво и самопоштовање и смањује могућности за учење и развој. Одрастање у условима апсолутног сиромаштва има још озбиљније последице; оно представља претњу по опстанак и здравље деце и подрива основни квалитет живота. Државе уговорнице се позивају да спроведу систематске стратегије за смањење сиромаштва у раном детињству, као и да сузбијају његова негативна дејства на добробит деце. Треба употребити сва могућа средства, укључујући „материјалну помоћ и програме подршке“ за децу и породице (члан 27 став 3), како би се малој деци осигурао основни животни стандард у складу са њиховим правима. Омогућавање да деца имају користи од социјалне заштите, укључујући и социјално осигурање, је важан елемент сваке стратегије (члан 26).

27. Обезбеђивање здравствене неге. Државе уговорнице треба да обезбеде да сва деца имају приступ највећем остваривом стандарду здравствене неге и исхране током њихових раних година живота, како би се смањила смртност одојчади и омогућило деци да уживају здрав почетак живота (члан 24). Овде посебно треба истаћи следеће:

- (а) Државе уговорнице имају одговорност да обезбеде приступ чистој пијаћој води, адекватним санитарјама, одговарајућој имунизацији, доброј исхрани и медицинским службама, који су битни за здравље мале деце, као и окружење без стреса. Потхрањеност и болест имају дугорочни утицај на физичко здравље и развој деце. Они утичу на дечје ментално стање, ометају учење и учешће у друштву и смањују могућности за остварење њиховог потенцијала. Исто важи за гојазност и нездраве начине живота;
- (б) Државе уговорнице имају одговорност да спроводе дечја права на здравље, подстицањем образовања о здрављу и развоју деце, укључујући о предностима дојења, исхране, хигијене и санитарних мера.⁶ Приоритет такође треба дати обезбеђивању одговарајуће здравствене неге за мајке и одојчад пре и после порођаја, ради неговања здравих односа породица-дете, нарочито између детета и његове или њене мајке (или другог примарног стараоца) (члан 24 став 2). Мала деца су и сама способна да допринесу обезбеђивању свог личног здравља и подстицању здравих начина живота међу својим вршњацима, на пример учествовањем у одговарајућим здравственим образовним програмима усмереним на дете;
- (ц) Комитет жели да скрене пажњу држава уговорница на посебне изазове које ХИВ/АИДС представља за рано детињство. Треба предузети све потребне мере да би се: (I) спречило инфицирање родитеља и мале деце, нарочито деловањем на ланце преношења, између оца и мајке, и са мајке на бебу; (II) поставила тачна дијагноза, одредило делотворно лечење и други облици подршке како за родитеље, тако и за малу децу која су заражена вирусом (укључујући антиретровиралне терапије); и да би се (III) обезбедила адекватна алтернативна нега за децу која су изгубила родитеље или друге примарне стараоце због ХИВ/АИДС, укључујући здраву и заражену сирочад. (Видети такође Општи коментар бр. 3 (2003) о ХИВ/АИДС и правима детета.)

28. Образовање у раном детињству. Конвенција признаје право детета на образовање; основно образовање треба да буде обавезно и бесплатно за све (члан 28). Комитет признаје и цени чињеницу да неке државе уговорнице планирају да учине једну годину предшколског образовања доступном и бесплатном за сву децу. Комитет тумачи да је важно обезбедити право на образовање током раног детињства одмах по рођењу, и да је оно тесно повезано са правом мале деце на максимални развој (члан 6 став 2). Повезивање образовања са развојем је разрађено у члану 29 став 1: „Државе уговорнице се слажу да образовање детета буде усмерено на: (а) развој дететове личности, талената и менталних и физичких способности до њихових крајњих могућности.“ Општи коментар бр. 1 о циљевима образовања објашњава да је циљ да се дете „оспособи развијањем његових/њених вештина, способности учења и других способности, људског достојанства, самопоштовања и самопоуздања“ и да ово мора бити постигнуто на начине који су усредређени на дете, прилагођени детету и одражавају права и урођено достојанство детета (став 2). Државе уговорнице се подсећају да се право деце на образовање односи на сву децу, и да девојчицама треба да омогућити учешће у образовању, без било какве дискриминације (члан 2).

29. Родитељске и јавне одговорности за образовање у раном детињству. Принцип да су родитељи (и други примарни стараоци) дететови први васпитачи је добро утемељен и потврђен у оквиру дела Конвенције којим се наглашава поштовање одговорности родитеља (горњи одељак IV). Од њих се очекује да пружи одговарајуће усмеравање и саветовање малој деци у коришћењу њихових права, и да обезбеде

окружење поузданих и срдчних односа, заснованих на поштовању и разумевању (члан 5). Комитет позива државе уговорнице да овај принцип учине полазном основом за планирање раног образовања, у два смисла:

- (а) У обезбеђивању одговарајуће помоћи родитељима у спровођењу њихових обавеза у подизању деце (члан 18 став2), државе уговорнице треба да предузму све потребне мере како би повећале разумевање родитеља о њиховој улози у раном образовању деце, подстицале праксе подизања деце које су усредсређене на дете, подстицале поштовање дететовог достојанства и обезбедиле могућности за развијање разумевања, самопоштовања и самопоуздања;
- (б) У планирању раног детињства, државе уговорнице треба да у сваком тренутку теже да обезбеде програме којима се допуњава улога родитеља и који се, колико год је то могуће, осмишљавају заједно са родитељима, укључујући кроз активну сарадњу између родитеља, стручних лица и других у развијању „дететове личности, талената и менталних и физичких способности до њихових крајњих могућности.“ (члан 29 став 1 тачка а).

30. Комитет позива државе уговорнице да обезбеде да сва мала деца добију образовање у најширем смислу (као што је изнето у горњем ставу 28), чиме се признаје кључна улога родитеља, шире породице и заједнице, као и допринос организованих програма за образовање у раном детињству које утврђују држава, заједница или институције цивилног друштва. Резултати истраживања показују да квалитетни образовни програми могу позитивно утицати на успешан прелаз мале деце у основну школу, њихов напредак у образовању и њихово дугорочно друштвено прилагођавање. Многе земље и региони сада обезбеђују свеобухватно рано образовање почев од четврте године живота, које је у неким земљама спојено са старањем о деци за запослене родитеље. Признајући да традиционалне поделе између служби „неге/заштите“ и „образовања“ нису увек у најбољем интересу деце, понекад се користи концепт „образовне неге“ („Educare“) како би се означило померање у правцу обједињених служби, и појачало признавање потребе за координисаним, целовитим, мултисекторским приступом раном детињству.

31. **Програми организовани на нивоу заједнице.** Комитет препоручује да државе уговорнице подрже програме развоја за рано детињство, укључујући предшколске програме који се организују на нивоу куће и заједнице, чије су основне карактеристике оснаживање и образовање родитеља (и других старалаца). Државе уговорнице треба да одиграју главну улогу у обезбеђивању законодавног оквира којим ће се предвидети квалитетне, адекватно опремљене и финансиране службе, и обезбедити да се стандарди прилагоде околностима одређених група и појединаца и развојним приоритетима одређених старосних група, од најранијег узраста до преласка у школу. Оне се подстичу да сачине висококвалитетне, развоју примерене и културно релевантне програме и да то постигну радом са локалним заједницама, а не наметањем стандардизованог приступа нези и образовању у раном детињству. Комитет такође препоручује да Државе уговорнице обратe већу пажњу, и да активно подржавају приступ програмима за рано детињство заснован на правима, укључујући иницијативе у вези са преласком у основну школу којим се обезбеђује континуитет и напредовање, како би се изградиле дететово самопоуздање, вештине комуникације и ентузијазам за учење кроз његово активно учешће у активностима планирања.

32. **Приватни сектор као пружалац услуга.** У вези са својим препорукама усвојеним у току дана опште дискусије 2002. године о „приватном сектору као пружаоцу услуга и његовој улози у спровођењу права детета“ (видети CRC/C/121, ставови 630-653), Комитет препоручује да државе уговорнице подрже активности невладиног сектора као канала за спровођење програма. Он даље позива све недржавне пружаоце услуга (као „профитне“ тако и „непрофитне“) да поштују принципе и одредбе Конвенције и, у том погледу, подсећа државе уговорнице на њихову превасходну обавезу да обезбеде њено спровођење.

Стручним лицима за рад са децом у раном детињству – како у државним тако и недржавним секторима – треба обезбедити темељну припрему, текућу обуку и адекватну накнаду. У том контексту, државе уговорнице су одговорне за пружање услуга у развоју деце у раном детињству. Улога цивилног друштва треба да буде комплементарна са улогом државе, а не замена за њу. Када недржавне службе играју важну улогу, Комитет подсећа државе уговорнице да имају обавезу да прате и регулишу квалитет пружања услуга како би обезбедиле да заштиту дечјих права и задовољење њихових најбољих интереса.

33. Образовање о људским правима у раном детињству. У светлу члана 29 и свог Општег коментара бр. 1 (2001), Комитет такође препоручује да државе уговорнице укључе образовање о људским правима у образовање у раном детињству. То образовање треба да буде такво да подстиче учешће деце, пружајући им практичне могућности да користе своја права и испуњавају обавезе на начине прилагођене њиховим интересовањима и развојним могућностима. Образовање мале деце о људским правима треба да је утемељено у свакодневним питањима код куће, у центрима за старање о деци, програмима раног образовања и другим окружењима у заједници са којима мала деца могу да се поистовете.

34. Право на одмор, слободно време и игру. Комитет констатује да државе уговорнице и други не посвећују довољно пажње спровођењу одредаба члана 31 Конвенције, који гарантује „право детета на одмор и слободно време, на учешће у игри и рекреативним активностима које одговарају узрасту детета и на слободно учешће у културном животу и уметности.“ Игра је једна од најпрепознатљивијих карактеристика раног детињства. Кроз игру, деца користе и развијају своје потенцијале, било да се играју сама или са другима. Вредност креативне игре и учења кроз истраживање је широко призната у образовању у раном детињству. Па ипак, остваривање права на одмор, слободно време и игру често омета мањак могућности да се мала деца сусрећу, играју и друже у окружењима која су усредсређена на дете, безбедна, подржавајућа, подстицајна и без стреса. Дечји простор за игру је посебно угрожен у многим градским срединама, где густина зграда, трговинских центара и саобраћајних система, у комбинацији са буком, загађењем и свим другим опасностима, ствара опасну средину за малу децу. Право деце на игру такође може да буде осујећено прекомерним кућним пословима (што нарочито погађа девојчице) или компетитивним школством. У складу са тим, Комитет позива државе уговорнице, невладине организације и приватне актере да утврде и уклоне потенцијалне препреке за уживање ових права од стране најмлађе деце, поред осталог и као део стратегије за смањење сиромаштва. Приликом планирања за градове и објекте за слободно време и игру треба да се узме у обзир право деце да изразе своје мишљење (чл. 12), кроз одговарајуће консултације. У свим овим аспектима, државе уговорнице се подстичу да посвете већу пажњу и издвоје адекватна средства (људска и финансијска) за спровођење права на одмор, слободно време и игру.

35. Модерне комуникационе технологије и рано детињство. Члан 17 признаје могућности како традиционалних штампаних медија, тако и модерних масовних медија заснованим на информационој технологији, да позитивно допринесу остваривању права деце. Рано детињство је специјализовано тржисте за издаваче и произвођаче медија, које треба подстицати да дистрибуирају материјале који су прикладни за капацитете и интересовања мале деце, друштвено и образовно корисни за њихову добробит, и који одражавају националне и регионалне различитости у околностима у којима деца живе, њихову културу и језик. Посебну пажњу треба посветити потреби мањинских група за приступом медијима којима се унапређују њихово признавање и укључивање у друштво. Члан 17 тачка е такође говори о улози држава уговорница у обезбеђивању да деца буду заштићена од неприкладног и потенцијално штетног материјала. Брза повећања у разноврсности и доступности модерних технологија, укључујући медије који се базирају на Интернету, су посебан разлог за забринутост. Мала деца су посебно угрожена ако су изложена неприкладном или увредљивом материјалу. С тим у вези, државе уговорнице се позивају да регулишу производњу и испоруку на начине којима се штите мала деца и подржавају родитељи и стараоци

VII. МАЛА ДЕЦА КОЈИМА ЈЕ ПОТРЕБНА ПОСЕБНА ЗАШТИТА

36. **Осетљивост мале деце на ризике.** Кроз цео овај Општи коментар, Комитет констатује да велики број мале деце одраста у тешким условима, који често представљају повреду њихових права. Мала деца су посебно осетљива на повреде које узрокују непоуздани, недоследни односи са родитељима и стареоцима, или одрастање у екстремном сиромаштву и оскудици, или окруженост сукобима и насиљем, или расељеност из њихових домова услед избеглиштва, или низ других невоља које штетно утичу на њихову добробит. Мала деца су мање способна да разумеју ове невоље или да се одупру штетним последицама по њихово здравље, или физички, ментални, духовни, морални или друштвени развој. Она су посебно угрожена када родитељи или други стареоци нису у могућности да пруже адекватну заштиту, било због болести, смрти или услед распада породица или заједница. Какве год биле тешке околности, мала деца захтевају посебну увиђавност због брзих развојних промена које доживљавају; она су подложнија болестима, траумама и поремећеном развоју, релативно су немоћна да избегну или се одупру тешкоћама и зависе од других да им пруже заштиту и унапређују њихове најбоље интересе. У наредним пасусима, Комитет скреће пажњу држава уговорница на најтеже околности поменуте у Конвенцији, које имају јасне импликације на права у раном детињству. Овај списак није коначан и деца могу у сваком случају бити изложена вишеструким ризицима. Уопштено говорећи, циљ држава уговорница треба да буде да обезбеде да свако дете, у свим околностима, добије адекватну заштиту у остварењу својих права:

- (а) *Злостављање и занемаривање (члан 19).* Мала деца су честе жртве занемаривања, малтретирања и злостављања, укључујући физичко и ментално насиље. Злостављање се веома често догађа у породици, што може да буде нарочито разорно. Мала деца су најмање способна да избегну или се одупру, најмање способна да схвате шта се догађа и да затраже заштиту од других. Постоје јасни докази да траума као последица занемаривања и злостављања негативно утиче на развој, укључујући, за ону најмлађу децу, мерљиве ефекте на процесе сазревања мозга. Имајући у виду утицај злостављања и занемаривања у раном детињству и доказе о њиховим дугорочним последицама, државе уговорнице треба да предузму све потребне мере да заштите угрожену малу децу и да понуде заштиту жртвама злостављања, предузимајући позитивне кораке у циљу њиховог опоравка од трауме, избегавајући притом стигматизацију због повреда које су претрпели;
- (б) *Деца без породица (чланови 20 и 21).* Дечја права на развој су озбиљно угрожена када постану сирочад, напуштена или лишена породичне неге или када трпе дугорочне прекиде односа или раздвајање (нпр. због природних катастрофа или других ванредних ситуација, епидемија као што је ХИВ/АИДС, боравка родитеља у затвору, оружаних сукоба, ратова и принудне миграције). Ове невоље ће имати другачији утицај на децу у зависности од њихове личне отпорности, узраста и околности, као и доступности ширих извора подршке и алтернативне неге. Истраживања указују да је мало вероватно да ће некавалитетна институционална заштита подстицати здрав физички и психички развој, и да она може имати озбиљне негативне последице по дугорочно друштвено прилагођавање, посебно за децу до 3 године, али и до 5 година старости. У мери у којој је потребна алтернативна нега, већа вероватноћа је да ће рани смештај у породицу или средину сличну породици довести до позитивних исхода за малу децу. Државе уговорнице се подстичу да улажу и подржавају облике алтернативне неге који могу да обезбеде сигурност, континуитет неге и пажње и могућност да мала деца заснивају дугорочна везивања на основу узајамног поверења и поштовања, на пример кроз хранитељство, усвајање и подршку за чланове ширих породица. Када је предвиђено усвајање, „најбољи интереси детета ће бити главна брига“ (члан 21), а не само

„превасходна брига“ (члан 3), систематски имајући у виду и поштујући сва релевантна права детета и обавезе држава уговорница утврђене на другим местима у Конвенцији и поменуте у овом Општем коментару;

- (ц) *Избеглице (члан 22)*. Мала деца која су избеглице имају највише изгледа да буду дезоријентисана, пошто су изгубила много тога што им је познато у свакодневном окружењу и односима. Она и њихови родитељи имају право на равноправан приступ здравственој нези, образовању и другим службама. Деца која су без пратње или одвојена од својих породица су посебно изложена ризику. Комитет нуди детаљне смернице о нези и заштити ове деце у Општем коментару бр. 6 (2005) о поступању са непраћеном и раздвојеном децом ван њихове земље порекла;
- (д) *Деца са инвалидитетом (члан 23)*. Рано детињство је период у коме се инвалидитети обично откривају и у коме се препознаје њихов утицај на добробит и развој деце. Мала деца никада не треба да се институционализују само по основу инвалидитета. Приоритет је да се обезбеди да она имају једнаке могућности да у пуној мери учествују у образовању и животу заједнице, укључујући уклањањем препрека које ометају остваривање њихових права. Мала деца са инвалидитетом имају право на одговарајућу стручну помоћ, укључујући подршку за њихове родитеље (или друге стараоце). Са инвалидном децом у сваком тренутку треба поступати са достојанством и на начине који подстичу њихово ослањање на сопствене снаге. (Видети такође препоруке са Дана опште дискусије Комитета из 1997. године о „правима деце са инвалидитетом“, садржане у документу CRC/C/66);
- (е) *Штетан рад (чл. 32)*. У неким земљама и регионима, деца се социјализују да раде од раног узраста, укључујући у активностима које су потенцијално опасне, експлоатишуће и штетне по њихово здравље, образовање и изгледе за будућност. На пример, мала деца се могу увести у рад у домаћинству или пољопривреди, или да помажу родитељима или браћи и сестрама укљученим у опасне активности. Чак и веома мала деца могу бити угрожена економском експлоатацијом, као када се користе или изнајмљују за просјачење. Експлоатација мале деце у индустрији забаве, укључујући телевизију, филм, рекламирање и друге модерне медије, је такође разлог за забринутост. Државе уговорнице имају посебне одговорности у вези са екстремним облицима опасног дечјег рада, утврђеним у Конвенцији о најтежим облицима дечјег рада из 1999. године (бр. 182), коју је усвојила Међународна организација рада;
- (ф) *Злоупотреба наркотика и психотропних супстанци (члан 33)*. Док је мало вероватно да ће веома мала деца злоупотребљавати супстанце, њима може бити потребна специјалистичка здравствена нега ако су их родиле мајке које су зависне од алкохола или дроге, и заштита ако су чланови породице наркомани или алкохоличари, а она су изложени ризику од дроге. Она такође могу трпети негативне последице злоупотребе алкохола или дроге на животни стандард породице и квалитет неге, као и да буду изложена ризику раног уласка у злоупотребу наркотика;
- (г) *Сексуално злостављање и искоришћавање (члан 34)*. Мала деца, посебно девојчице, су угрожене раним сексуалним злостављањем и искоришћавањем унутар и изван породице. Мала деца у тешким околностима су посебно изложена ризику, на пример женска деца запослена као радници у домаћинству. Мала деца такође могу да буду жртве произвођача порнографије; ова област је регулисана Опционим протоколом уз Конвенцију о правима детета о продаји деце, дечјој проституцији и дечјој порнографији, из 2002. године;
- (х) *Продаја, трговина и отмица деце (члан 35)*. Комитет често изражава забринутост због доказа о продаји и трговини напуштеном и одвојеном децом у разне сврхе. Што се тиче најмлађе старосне

групе, то може бити ради усвојења, посебно, али не искључиво, од стране странаца. Уз Опциони протокол о продаји деце, дечјој проституцији и дечјој порнографији, Хашка конвенција о заштити деце и сарадњи у погледу међудржавног усвајања детета из 1993. године пружа оквир и механизам за спречавање злостављања у овој области, и Комитет стога увек доследно позива све државе уговорнице које познају и/или дозвољавају усвајање да ратификују или приступе овој Конвенцији. Универзална регистрација рођења, уз међународну сарадњу, може да помогне да се сузбије ова повреда права.

(и) *Дивијантно понашање и кршење закона (чл. 40)*. Мала деца (дефинисана као млађа од 8 година; видети став 4) ни под којим условима не би требало да подлежу кривичној одговорности. Малој деци која се не понашају на друштвено прихватљив начин или су у сукобу са законом, потребно је пружити саосећајну помоћ и разумевање, у циљу повећања њихових способности самоконтроле, друштвене емпатије и решавања сукоба. Државе уговорнице треба да обезбеде да се родитељима и стараоцима пружи адекватна подршка и обука како би испуњавали своје обавезе (члан 18) и да мала деца имају приступ квалитетном образовању и нези у раном детињству и, када је то потребно, стручном усмеравању или терапијама.

37. У свим овим околностима, као и у случају свих других облика експлоатације (члан 36), Комитет позива државе уговорнице да ове посебне ситуације у којима се мала деца могу наћи уграде у своје законодавство, програме и интервенције који су намењени унапређивању физичког и психолошког опоравка и социјалне реинтеграције у окружењу које подстиче достојанство и самопоштовање (члан 39).

VIII. ИЗГРАДЊА КАПАЦИТЕТА ЗА РАНО ДЕТИЊСТВО

38. **Издвајање средстава за рано детињство.** У циљу обезбеђења пуног остваривања дечјих права у току ове кључне фазе њихових живота, а имајући у виду утицај искустава у раном детињству на њихову будућност, државе уговорнице се позивају да усвоје свеобухватне, стратешке и временски ограничене планове за рано детињство, засноване на правима. Ово захтева веће распоређивање људских ресурса и издвајање финансијских средстава за службе и програме за рано детињство (члан 4). Комитет је свестан да државе уговорнице крећу са веома различитих полазних основа при реализацији права деце у раном детињству, у смислу постојећих инфраструктура, служби и стручног усавршавања, као и нивоа средстава потенцијално расположивих за издвајање за рано детињство. Комитет је такође свестан да државе уговорнице могу бити суочене са супротстављеним приоритетима у остваривању права деце током целог детињства, на пример када универзалне здравствене службе и основно образовање још увек нису остварени. Ипак, важно је да постоји довољно јавних улагања у службе, инфраструктуру и општа средства посебно намењена раном детињству, из много разлога наведених у овом Општем коментару. У вези са овим, државе уговорнице се подстичу да развију чврста и равноправна партнерства између владе, јавних служби, невладиних организација, приватног сектора и породица, којима ће се финансирати свеобухватне службе, као подршка за остваривање права мале деце. Коначно, Комитет наглашава да, у случају када су службе децентрализоване, то не треба да буде на штету мале деце.

39. **Прикупљање и управљање подацима.** Комитет поново истиче значај свеобухватних и ажурних квантитативних и квалитативних података о свим аспектима раног детињства за формулисање, праћење и оцену оствареног напретка, као и за процену утицаја усвојених програма. Комитет је свестан да многим државама уговорницама недостају адекватни национални системи прикупљања података о раном детињству за многе области обухваћене Конвенцијом, а нарочито да посебне и разложене информације о деци у раним годинама живота нису лако доступне. Комитет позива све државе уговорнице да развију

систем прикупљања података и индикатора у складу са Конвенцијом, а који ће бити разложени по полу, годинама старости, породичној структури, становању у граду или на селу, и другим релевантним околностима. Овај систем треба да обухвати сву децу до 18 година старости, са посебним нагласком на рано детињство, и посебно на децу која припадају рањивим групама.

40. Изградња капацитета за истраживања о раном детињству. Комитет је раније у овом Општем коментару указао да постоје опсежна истраживања о аспектима дечјег здравља, развоја и когнитивног, друштвеног и културног развоја, о утицају позитивних и негативних фактора на њихову добробит, као и о потенцијалном утицају неге у раном детињству и образовних програма. Такође, истраживања о раном детињству се све више спроводе из перспективе људских права, нарочито о начинима на које се могу поштовати дечја права на учешће, укључујући кроз њихово учешће у процесу истраживања. Теорија и докази истраживања о раном детињству имају много тога да понуде у развоју политика и пракси, као и у праћењу и оцени иницијатива и образовању и обуци свих лица која су одговорна за добробит мале деце. Комитет такође скреће пажњу на ограничења оваквих истраживања, која се претежно усредсређују на рано детињство у ограниченом низу контекста и региона у свету. Као део планирања за рано детињство, Комитет подстиче државе уговорнице да развију националне и локалне капацитете за истраживања о раном детињству, нарочито са тачке гледишта права детета.

41. Обука о правима у раном детињству. Знање и стручност о раном детињству нису статични, већ се мењају током времена. Ово је последица утицаја који друштвени трендови имају на животе мале деце, њихове родитеље и друге стараоце, променљиве политике и приоритета за њихову негу и образовање, иновације у нези деце, курикулумима и педагогији, као и појаве нових истраживања. Остваривање дечјих права у раном детињству поставља изазове за све који су одговорни за децу, као и за саму децу док стичу разумевање своје улоге у својима породицама, школама и заједницама. Државе уговорнице се подстичу да предузму систематске обуке о дечјим правима за децу и њихове родитеље, као и за стручно особље које ради за децу и са децом, посебно парламентарце, судије, судије за прекршаје, адвокате, полицајце, државне службенике, особље у институцијама и местима за задржавање деце, наставнике, здравствено особље, социјалне раднике и локалне лидере. Комитет такође позива државе уговорнице да спроведу кампање за подизање свести широке јавности о овим питањима.

42. Међународна помоћ. Признајући да ограничења средстава погађају многе државе уговорнице које настоје да спроведу свеобухватне одредбе овог Општег коментара, Комитет препоручује да донаторске институције, укључујући Светску банку, друга тела Уједињених Нација и билатерални донатори, подрже програме развоја у раном детињству финансијски и технички, и да то буде један од њиховх главних циљева у пружању помоћи одрживом развоју у земљама које примају међународну помоћ. Делотворна међународна сарадња такође може да ојача изградњу капацитета за рано детињство, у смислу развијања програма, стратегија, истраживања и стручног усавршавања.

43. Гледајући напред. Комитет позива све државе уговорнице, међувладине организације, невладине организације, академике, професионалне групе и грађанске заједнице да наставе да се залажу за успостављање независних институција за дечја права и да негују континуиране дијалоге на високом политичком нивоу, као и да предузимају истраживања о кључном значају квалитета раног детињства, укључујући дијалоге на међународном, националом, регионалном и локалном нивоу.

II.6.8. Општи коментар број 8: Заштита од телесног кажњавања и осталих окупних или понижавајућих облика кажњавања²¹

I. ЦИЉЕВИ

1. После два дана општег разговора о насиљу над децом, који су одржани 2000. и 2001. године, Комитет за права детета одлучио је да изда низ општих коментара у вези са укидањем насиља над децом, од којих је ово први. Комитет има за циљ да државама уговорницама да смернице за разумевање одредаба Конвенције које се тичу заштите деце од свих облика насиља. Овај општи коментар бави се телесним кажњавањем и другим окупним или понижавајућим облицима кажњавања, који су тренутно опште прихваћени и коришћени облици насиља над децом.
2. Конвенција о правима детета и други међународни документи о људским правима признају право детета на поштовање дететовог људског достојанства и физичког интегритета и право на једнаку законску заштиту. Комитет издаје овај општи коментар како би нагласио обавезу свих држава уговорница да што брже предузму мере за забрану и укидање свих облика телесног кажњавања и свих других окупних или понижавајућих облика кажњавања деце и у главним цртама изнео законодавне и друге мере за подизање свести јавности, као и едукативне мере које државе морају да предузму.
3. Решавање питања опште прихваћености и толеранције према телесном кажњавању деце и његовог елиминисања, у породици, школама и другим срединама, није само обавеза држава уговорница по основу Конвенције. То је такође и главна стратегија за смањење и спречавање свих облика насиља у друштву.

II. ПРЕГЛЕД ДОСАДАШЊИХ АКТИВНОСТИ

4. Комитет, још од својих првих седница, посебну пажњу поклања истицању права деце на заштиту од свих облика насиља. Током прегледа извештаја држава уговорница, а од недавно и у контексту истраживања о насиљу над децом које је спровео генерални секретар Уједињених нација, Комитет је са великом забринутости уочио да су телесно кажњавање и други облици окупног и понижавајућег кажњавања деце законом дозвољени и већ дуго времена друштвено прихваћени у великом броју земаља. Већ 1993. године, Комитет је у извештају са своје четврте седнице навео да „признаје важност питања телесног кажњавања за побољшање система промоције и заштите права детета и одлучио је да настави да посвећује пажњу том питању у процесу прегледа извештаја држава уговорница“.
5. Од када је почео да прегледа извештаје држава уговорница, Комитет је препоручио да се у више од 130 држава на свим континентима забране сви облици телесног кажњавања, у породици и другим срединама.⁷ Комитет је охрабрен чињеницом да све већи број држава предузима законске и друге мере за спровођење права детета на поштовање његовог људског достојанства и физичког интегритета и једнаке законске заштите. Колико је познато Комитету, до 2006. године, више од 100 држава је забранило телесно кажњавање у својим школама и казним системима за децу. Све већи број држава завршава увођење забране телесног кажњавања код куће и у породици, и у свим облицима алтернативне бриге о деци.
6. У септембру 2000, Комитет је одржао први од два дана општих разговора о насиљу над децом. Комитет је разговарао о „насиљу државе над децом“, а затим је усвојио детаљне препоруке, укључујући и оне о забрани свих облика телесног кажњавања и о покретању информативних кампања како би се „подигли свест и сензибилитет јавности према озбиљности повреда људских права у овој области и њиховом

²¹ УН, Општи коментар број 8: Заштити од телесног кажњавања и осталих окупних или понижавајућих облика кажњавања, CRC/C/GC/8, 02. март 2007.

штетном утицају на децу и започело решавање питања културне прихvatљивости насиља над децом тако што би се промовисала 'нула толеранција' насиља".

7. У априлу 2001. године, Комитет је усвојио свој први општи коментар о „Циљевима едукације“ и поновио да је телесно кажњавање неспојиво са Конвенцијом: „... Проласком кроз школску капију деца не губе своја људска права. Тако, на пример, образовање се мора обезбедити на начин којим се поштује достојанство детета, и који омогућава да дете слободно изрази своје мишљење у складу са чланом 12, став 1, и да учествује у животу школе. Такође, образовање се мора пружати и на начин којим се поштују строга ограничења у погледу дисциплине, која се огледају у члану 28, став 2, и којим се промовише ненасиље у школи. Комитет је већ у више наврата у својим закључним запажањима јасно истакао да се применом телесног кажњавања не поштују ни урођено достојанство детета нити строга ограничења у погледу школске дисциплине...“.

8. У препорукама које су усвојене после другог дана општих разговора о „Насиљу над децом у породици и школама“, који је одржан у септембру 2001. године, Комитет је позвао државе да „хитно усвоје односно укину законе како би се забранили, ма колико да су благи, сви облици насиља у породици и школама, укључујући и оне који представљају облик дисциплиновања, а у складу са одредбама Конвенције...“.

9. Још један резултат општих разговора које је Комитет одржао 2000. и 2001. године била је препорука да, преко Генералне скупштине, од генералног секретара Уједињених нација треба затражити да изврши детаљно међународно истраживање о насиљу над децом. Генерална скупштина Уједињених нација је ово преузела 2001.⁸ У контексту истраживања Уједињених нација које је извршено између 2003. и 2006. године, истакнути су потреба да се забране сви тренутно легализовани облици насиља над децом и дубока забринутост саме деце због скоро универзално високе заступљености телесног кажњавања у породици, као и због чињенице да је у многим државама законито телесно кажњавати децу у школама и другим институцијама и казним системима за децу у сукобу са законом.

III. ДЕФИНИЦИЈЕ

10. „Дете“ се дефинише као и у Конвенцији као „свако људско биће испод осамнаест година старости изузев ако се према закону који се примењује на дете пунолетство стиче раније“.

11. Комитет дефинише „телесно“ или „физичко“ кажњавање као било које кажњавање у којем се примењује физичка сила и које има за намеру да нанесе изванредан степен бола или неугодности, ма колико да је благ. У највећем броју случајева то подразумева ударање деце („батине“, „шамарање“, „ударање по стражњици“) руком или неким средством – бичем, штапом, каишем, ципелом, варјачом, итд. Али може такође да обухвата, на пример, шутирање, дрмусање или бацање деце, гребање, штипање, угризање, вучење за косу или ударање по ушима, приморавање деце да буду у неугодном положају, ношење опекотина, парење деце врелом водом или насилно гутање (на пример, прање уста деци сапуном или приморавање деце са гутају љуте зачине). Став Комитета је да је телесно кажњавање без изузетка понижавајуће. Осим тога, постоје и други нефизички облици кажњавања који су такође окрутни и понижавајући и самим тим у супротности са Конвенцијом. То подразумева, на пример, кажњавање којим се деца омаловажавају, понижавају, клеветују, доводе у ситуацију да испаштају за туђу кривицу, угрожавају, плаше или излажу подсмеху других.

12. Телесно кажњавање и други окрутни или понижавајући облици кажњавања деце одвијају се у многим срединама, укључујући и дом и породицу, у свим облицима алтернативне бриге о деци, школама и другим образовним институцијама и у оквиру правосудног система – као део казне коју је прописао суд и као облик кажњавања у казним и другим институцијама – у ситуацијама где се деца користе као радна снага, и у заједници.

13. Одбацујући свако оправдање за насиље и понижавање као облике кажњавања деце, Комитет ни у ком смислу не одбацује позитивну концепцију дисциплине. Здрав развој детета зависи од родитеља и других одраслих лица који треба да му пруже неопходне савете и да га усмере, у складу са развојним могућностима детета, као и да потпомогну његово васпитавање у смеру одговорног живота у друштву.

14. Комитет признаје да родитељство и брига о деци, нарочито о бебама и деци млађег узраста, захтевају честе физичке радње и интервенције ради њихове заштите. То се значајно разликује од намерне и репресивне примене силе у циљу наношења бола, нелагодности или понижења у одређеном степену. Нама, као одраслим лицима, позната је разлика између физичких поступака које имају за циљ да заштите и напада који имају за циљ да нас казне; није ништа теже направити разлику и када су у питању поступци према деци. Закон у свим државама, експлицитно или имплицитно, допушта примену неопходне силе у заштити лица која нема одлике кажњавања.

15. Комитет признаје да постоје изузетне околности у којима се наставници и друга лица, нпр. лица која раде са децом у институцијама и са децом у сукобу са законом, могу суочити са опасним понашањем које оправдава примену разумних облика спутавања како би се контролисало такво понашање. И овде постоји јасна разлика између примене силе која је мотивисана потребом са се дете и остали заштите и примене силе ради кажњавања. Увек се мора примењивати начело примене минималне неопходне силе у најкраћем могућем периоду. Да би се примена разних облика спутавања свела на најмању потребну меру и да би се обезбедило да све методе које се користе буду безбедне и сразмерне датој ситуацији и да не подразумевају намерно наношење бола, као један од облика контроле, потребне су детаљне смернице и обука.

IV. СТАНДАРДИ ЉУДСКИХ ПРАВА И ТЕЛЕСНО КАЖЊАВАЊЕ ДЕЦЕ

16. Пре усвајања Конвенције о правима детета, Међународна повеља о људским правима – Општа декларација и два Међународна пакта (о људским и политичким правима и о економским, социјалним и културним правима) – подржала је право „сваког појединца“ на поштовање његовог људског достојанства и физичког интегритета, као и право на једнаку законску заштиту. Образлажући обавезу држава да забране и укину све облике телесног кажњавања и све друге облике окрутног или понижавајућег кажњавања, Комитет истиче да је и Конвенција о правима детета настала на тој основи. Достојанство сваког појединца је основно начело којим се руководи мађународно право у области људских права.

17. У преамбули Конвенције о правима детета потврђује се, у складу са начелима Повеље Уједињених нација, а понавља се и у преамбули Опште декларације, да „признавање урођеног достојанства и једнаких и неотуђивих права свих припадника људске заједнице представља основу слободе, правде и мира у свету“. У преамбули Конвенције такође се подсећа да су Уједињене нације у Општој декларацији „прокламовале да деци у детињству припадају посебна брига и помоћ“.

18. Члан 37. Конвенције обавезује државе да „ниједно дете не буде подвргнуто мучењу или другом окрутном, нехуманом или понижавајућем поступку или кажњавању“. Ово је допуњено и проширено чланом 19, који обавезује државе да „предузму све одговарајуће законске, административне, социјалне и образовне мере за заштиту детета од свих облика физичког или менталног насиља, повређивања или злостављања, запостављања или немарног поступања, малтретирања или експлоатације, укључујући и сексуално злостављање, док је под бригом родитеља, законских заступника или било које друге особе која се брине о детету“. Нема нејасноћа: „сви облици физичког и менталног насиља“ не оставља простора за легализовано насиље над децом у било ком степену. Телесно кажњавање и други облици окрутног или понижавајућег кажњавања представљају облике насиља и државе морају да предузму све одговарајуће законске, административне, социјалне и образовне мере у циљу њиховог укидања.

19. Осим тога, члан 28, став 2, Конвенције позива се на школску дисциплину и тражи од држава да „предузму све потребне мере да се дисциплина у школи спроводи на начин примерен људском достојанству детета и у складу са овом Конвенцијом”.

20. Члан 19. и члан 28, став 2, не позивају се експлицитно на телесно кажњавање. Током радова на припреми Конвенције, на сесијама на којима је сачињен нацрт Конвенције није забележена никаква дискусија о телесном кажњавању. Међутим, Конвенција, као и сва документа о људским правима, мора се посматрати као живи инструмент чије се тумачење временом развија. Током 17 година од усвајања Конвенције, заступљеност телесног кажњавања деце код куће, у школама и другим институцијама постала је још видљивија, кроз процес подношења извештаја на основу Конвенције, као и кроз истраживања и заступање, између осталог, од стране националних институција за људска права и невладиних организација (НВО).

21. Када је постала видљива, јасно се показало да је ова пракса директно у супротности са једнаким и неутуђивим правима деце на поштовање њиховог људског достојанства и физичког интегритета. Специфична природа деце, њихов почетно зависно и развојно стање, њихов јединствени људски потенцијал, као и њихова осетљивост, захтевају више, а не мање, законске и друге заштите од свих облика насиља.

22. Комитет наглашава да укидање насилног и понижавајућег кажњавања деце, путем законске реформе и других неопходних мера, представља директну и безусловну обавезу држава уговорница. Комитет напомиње да су и други органи на основу споразума, укључујући и Комитет за људска права, Комитет за економска, социјална и културна права и Комитет за борбу против мучења изразили исти став у својим закључним запажањима о извештајима држава уговорница који се подносе на основу релевантних документа, и препоручила забрану и друге мере против телесног кажњавања у школама, казним системима и, у неким случајевима, у породици. На пример, Комитет за економска, социјална и културна права, у свом општем коментару бр. 13 (из 1999. године) о „Праву на образовање” наводи: „Став је Комитета да телесно кажњавање није у складу са основним начелом којим се руководи међународно право у области људских права које је уграђено у преамбулама Опште декларације и оба Пакта: достојанство појединца. И други аспекти школске дисциплине могу одступати од дисциплине у школама, укључујући и јавно понижавање.”

23. Телесно кажњавање је осуђено и кроз регионалне механизме за заштиту људских права. У низу својих пресуда, Европски суд за људска права је поступно осуђивао телесно кажњавање деце, прво у казненом систему, а онда и у школама, укључујући и приватне школе, а од недавно и код куће. Пратећи усклађеност држава чланица Савета Европе са Европском социјалном повељом и Ревидираном социјалном повељом, Европски комитет за социјална права је утврдио да усклађеност са Повељама захтева да сваки облик насиља над децом, било да је то у школи или другим институцијама, код куће или другде буде законом забрањен.

24. У саветодавном мишљењу Интерамеричког суда за људска права о *Правном статусу и људским правима детета* (из 2002. године) изнето је да државе уговорнице Америчке конвенције о људским правима „имају обавезу... да усвоје све позитивне мере које су неопходне да би се обезбедила заштита деце од малтретирања, било у њиховом односу са државним органима или у односу са појединцима или невладиним субјектима”. Суд цитира одредбе Конвенције о правима детета, закључке Комитета за права детета, као и пресуде Европског суда за људска права у вези са обавезама држава да заштите децу од насиља, укључујући и насиље у породици. Суд закључује да је „држава дужна да усвоји позитивне мере како би се у потпуности обезбедило делотворно остваривање права детета”.

25. Афричка комисија за људска и народна права прати спровођење Афричке повеље о људским и народним правима. У одлуци из 2003. године о појединачној комуникацији у вези са осудом на казну „шибања“ која је изречена студентима, Комисија је утврдила да је казном извршена повреда члана 5. Афричке повеље, којим се забрањује окупно, нехумано или понижавајуће кажњавање. Комисија је захтевала од надлежне Владе да измени закон тако што ће укинути казну шибанја и предузети одговарајуће мере да обезбеди да оштећени буду обештећени. У својој одлуци Комисија наводи: „Појединци, а нарочито Влада једне земље, немају право да примењују физичко насиље над појединцима за почињена кривична дела. Такво право било би равно одобравању мучења под окриљем државе у складу са Повељом, а супротно самој природи овог споразума о људским правима.“ Комитет за права детета се задовољством напомиње да су уставни и други судови виших инстанци у многим земљама донели одлуке којима се осуђује телесно кажњавање деце у неким или свим срединама, а у којима се у већини случајева цитира Конвенција о правима детета.

26. Када је Комитет за права детета покренуо питање укидања телесног кажњавања у неким државама током прегледа њихових извештаја, државни представници су понекад сугерисали да се извршен ниво „разумног“ или „умереног“ телесног кажњавања може оправдати „најбољим интересима“ детета. Као важно опште начело, Комитет је утврдио да услов из Конвенције да најбољи интереси детета треба да буду од првенственог значаја приликом предузимања свих активности које се тичу деце (члан 3, став 1). У члану 18. Конвенције такође се одређује да најбољи интереси детета треба да буду основна брига родитеља. Међутим, тумачење најбољих интереса детета мора бити у складу са целокупном Конвенцијом, укључујући и обавезу да се деца заштите од свих облика насиља и услов да се мишљењу детета посвети дужна пажња; ово тумачење се не може користити да би се оправдала пракса, укључујући и телесно кажњавање и друге облике окупног или понижавајућег кажњавања, која је супротна људском достојанству детета и његовом праву на физички интегритет.

27. У преамбули Конвенције потврђује се да је породица „основна јединица друштва и природна средина за развој и благостање свих њених чланова, а посебно деце“. На основу Конвенције државе имају обавезу да поштују и подржавају породице. У томе не постоји никакав сукоб са обавезом држава да обезбеде да људско достојанство и физички интегритет деце у породици буду у потпуности заштићени, заједно са другим члановима породице.

28. На основу члана 5, државе имају обавезу да поштују одговорности, права и дужности родитеља „да би се омогућило, на начин који је у складу са развојним могућностима детета, одговарајуће усмеравање и саветовање у остваривању права признатих овом Конвенцијом“. И овде тумачење „одговарајућег“ усмеравања и саветовања мора бити доследно са Конвенцијом у целини и не сме оставити простора за оправдавање насилних или других окупних или понижавајућих облика дисциплине.

29. Нека оправдања за телесно кажњавање заснивају на вери, сугеришући да извесна тумачења верских текстова не само да оправдавају, већ и предвиђају обавезну примену телесног кажњавања. Међународни пакт о грађанским и политичким правима (члан 18.) подржава слободу верских уверења за све, али упражњавање вере или уверења мора бити доследно у погледу људског достојанства и физичког интегритета других. Слобода упражњавања вере или уверења може бити легитимно ограничена у циљу заштите основних права и слобода других. Комитет је утврдио да у неким државама деца, у неким случајевима од најмлађег узраста, у другим случајевима од тренутка када се процени да су ушли у пубертет, могу бити осуђена на казне које карактерише екстремно насиље, као што су каменовање и ампутација, а на основу извесних тумачења верских закона. Такво кажњавање, како су нагласили и Комитет за људска права и Комитет за борбу против мучења, очигледно представља повреду Конвенције и других међународних стандарда у области људских права и мора бити забрањено.

V. МЕРЕ И МЕХАНИЗМИ НЕОПХОДНИ ЗА УКИДАЊЕ ТЕЛЕСНОГ КАЖЊАВАЊА И ДРУГИХ ОКРУТНИХ ИЛИ ПОНИЖАВАЈУЋИХ ОБЛИКА КАЖЊАВАЊА

1. Законске мере

30. Текст члана 19. Конвенције заснован је на члану 4. и јасно указује на неопходност доношења законских и других мера како би државе испуниле своје обавезе да заштите децу од свих облика насиља. Комитет је поздравео чињеницу да су, у многим државама, Конвенција односно њена начела уграђени у домаће законодавство. Све државе имају кривичне законе којима штите грађане од физичких напада. Многе имају уставе односно законодавство који одражавају међународне стандарде у области људских права и члан 37. Конвенције о правима детета, који предвиђа право „свакога“ на заштиту од мучења и окрутног или понижавајућег поступања или кажњавања. Многе државе такође имају и посебне законе којима се штите деца и према којима „лоше поступање“ или „злостављање“ или „окрутност“ представљају кривично дело. Међутим, Комитет је, на основу прегледа извештаја које подносе државе, утврдио да такве законске одредбе генерално не гарантују заштиту детета од свих облика телесног кажњавања и других окрутних или понижавајућих облика кажњавања у породици и у другим срединама.

31. Приликом прегледа извештаја, Комитет је приметио да у многим државама постоје експлицитне законске одредбе у кривичним односно грађанским (породичним) законима које родитељима и другим лицима која се старају о детету даје правни основ или оправдање за примену извесног степена насиља у „дисциплиновању“ деце. На пример, позивање на „законито“, „разумно“ или „умерено“ кажњавање или дисциплиновање већ вековима представља део обичајног права у Енглеској. У једном тренутку у многим државама постојао је исти правни основ којим се оправдавало кажњавање жена од стране њихових мужева или кажњавање робова, послуге или шегрта од стране њихових газда. Комитет наглашава да се Конвенцијом захтева укидање свих одредаба (из закона или обичајног – прецедентног права) којима се допушта изванредан ниво насиља над децом (нпр. „разумно“ или „умерено“ кажњавање или дисциплиновање) код куће/у породици или у било којој другој средини.

32. У неким државама, телесно кажњавање је посебно одобрено у школама и другим институцијама, при чему се прописује и како и ко ће га спровести. У мањем броју држава, телесно кажњавање применом штапа или бича још увек је дозвољено као казна коју судови досуђују деци преступницима. Како је Комитет често понављао, Конвенција налаже да се све такве одредбе укину.

33. Комитет је приметио да иако у неким државама не постоји експлицитни правни основ или оправдање за телесно кажњавање, традиционални став према деци имплицитно указује да је телесно кажњавање дозвољено. Понекад се ови ставови огледају у одлукама суда (у којима су родитељи или наставници или друга лица која се старају о детету ослобођени оптужби за напад или малтретирање на основу тога што су остваривали право односно слободу да примене умерену „васпитну меру“).

34. У светлу традиционалног прихватања насилних и понижавајућих облика кажњавања деце, све већи број држава признаје да једноставно укидање овлашћења за телесно кажњавање и свих постојећих правних основа није довољно. Осим тога, потребно је и да се у грађанском односно кривичном законодавству експлицитно забране телесно кажњавање и други окрутни или понижавајући облици кажњавања, како би се апсолутно јасно истакло да је противзаконито ударити дете или га „истући“ или „ударити по стражњици“ као и када се исто то учини одраслој особи, и да се кривично право које се односи на физичке нападе подједнако примењује и на такав облик насиља, без обзира да ли се он назива „дисциплина“ или „разумна васпитна мера“.

35. Када се кривично право буде у потпуности односило и на нападе на децу, дете ће бити заштићено од телесног кажњавања без обзира где се налази и ко је починилац. Међутим, према мишљењу Комитета, с обзиром на традиционално прихватање телесног кажњавања, од суштинског је значаја да се одговарајућим важећим законима – нпр. у породичном праву, образовном праву, праву које се односи на све облике алтернативне бриге и правосудни систем, радном праву – јасно забрани примена телесног кажњавања у свим срединама на које се ти закони примењују. Осим тога, важно је и да се у професионалним етичким кодексима и смерницама за наставнике, лица која се старају о детету и остале, као и у правилницима или статутима институција нагласи незаконитост телесног кажњавања и других окупних или понижавајућих облика кажњавања.

36. Комитет такође изражава забринутост због пријава да се телесно кажњавање и други окупни или понижавајући облици кажњавања примењују у ситуацијама где се деца користе као радна снага, укључујући и породични контекст. Комитет понавља да Конвенција и други важећи документи за заштиту људских права штите децу од економске експлоатације и од сваког рада који је евентуално опасан, ремети образовање детета или је штетан по развој детета, као и да налажу увођење одређених гаранција којима ће се обезбедити делотворно спровођење ове заштите. Комитет наглашава да је од суштинског значаја да се забрана телесног кажњавања и других окупних или понижавајућих облика кажњавања обавезно спроводи у свим ситуацијама у којима деца раде.

37. Чланом 39. Конвенције од држава се захтева да предузму све одговарајуће мере да подстичу физички и психолошки опоравак и друштвену реинтеграцију детета жртве „сваког облика занемаривања, искоришћавања или злостављања; мучења или било ког другог облика окупног, нехуманог или понижавајућег поступања или кажњавања”. Телесно кажњавање и други понижавајући облици кажњавања могу озбиљно нашкодити физичком, психолошком и друштвеном развоју деце, што захтева одговарајућу медицинску и другу бригу и лечење. То се мора одвијати у окружењу које истовремено подстиче здравље, самопоштовање и достојанство детета, а по потреби се проширује и на породичну заједницу детета. Требало би да постоји интердисциплинарни приступ планирању и обезбеђивању неге и лечења, уз специјализовану обуку професионалног особља које се тиме бави. Мишљење детета треба узети у обзир у вези са свим аспектима његовог лечења и приликом лекарске контроле.

2. Спровођење забране телесног кажњавања и других окупних или понижавајућих облика кажњавања

38. Комитет сматра да спровођење забране свих облика телесног кажњавања захтева подизање свести, усмеравање и обуку (види став 45 и остале доле у тексту) свих лица којих се то тиче. На тај начин се мора обезбедити да закон делује у најбољем интересу деце која су томе изложена – нарочито када су починитељи родитељи или други чланови уже породице. Основна сврха реформе закона у циљу забране телесног кажњавања деце у породици је превенција: спречити насиље над децом кроз промену ставова и праксе, наглашавајући право деце на једнаку заштиту и пружајући недвосмислен основ за заштиту детета и за промоцију позитивних, ненасилних и партиципативних облика подизања деце.

39. За постизање јасне и безусловне забране свих облика телесног кажњавања биће неопходне разне законске реформе у разним државама уговорницама. Могуће је да ће бити потребно унети посебне одредбе у законе којима се регулишу образовање, малолетничко правосуђе и сви облици алтернативне бриге. Међутим, потребно је да се експлицитно јасно истакне да одредбе кривичног закона којима се регулишу физички напади обухватају и све облике телесног кажњавања, укључујући и телесно кажњавање у породици. За ово је можда потребна додатна одредба у кривичном законнику државе уговорнице. Међутим, могуће је да се и у грађански законик или породични закон унесе одредба којом би се забранила

примена свих облика насиља, укључујући и све облике телесног кажњавања. Таква одредба наглашава да, у случају да против родитеља односно других лица која се старају о детету буде покренут поступак на основу кривичног законика, они више не могу да се бране на традиционалан начин позивајући се на своје право да („разумно“ или „умерено“) примењују телесно кажњавање. Породични закон би такође требало да на позитиван начин нагласи да родитељска одговорност укључује и обезбеђивање одговарајућег усмеравања и саветовања деци без било каквог облика насиља.

40. Начело једнаке заштите деце и одраслих од физичких напада, укључујући и оне унутар породице, не значи да сви случајеви телесног кажњавања деце од стране њихових родитеља који изађу на светло дана треба да доведу до кривичног гоњења родитеља. Начело *de minimis* – да се закон не бави тривијалним питањима – обезбеђује да мањи напади између одраслих лица долазе на суд само у веома изузетним околностима; исто ће важити и за мање нападе на децу. Државе треба да развију ефикасне механизме подношења пријава и упућивања. Иако би све пријаве насиља над децом требало да буду на одговарајући начин испитане и уз то обезбеђен модус за заштиту деце од наношења тешких повреда, циљ би требало да буде да родитељи, уз помоћ интервенција које су у функцији подршке и едукације, а не кажњавања, престану да примењују насилне и друге окрутне или понижавајуће облике кажњавања.

41. Завистан статус деце и јединствена интимност породичних односа захтевају да се одлуке о покретању поступка против родитеља или о другим начинима формалног интервенисања у породици доносе веома пажљиво. Покретање поступка против родитеља у већини случајева највероватније није у најбољем интересу деце. Став је Комитета да покретању поступка и другим формалним интервенцијама (на пример, удаљавање детета или удаљавање починиоца) треба прибегавати само када се сматрају како неопходним за заштиту детета од наношења тешких повреда тако и у најбољем интересу детета које је оштећена страна. Мишљењу детета које је оштећена страна треба да буде посвећена дужња пажња у складу са годинама живота и зрелости детета.

42. Савети и обука који се обезбеђују свима који су укључени у системе заштите детета, укључујући и полицију, органе гоњења и судове, треба да ставе нагласак на овај приступ у спровођењу закона. Током усмеравања потребно је да се нагласи да члан 9. Конвенције прописује да свако одвајање детета од породице мора да се сматра неопходним у најбољем интересу детета и да подлеже судском преиспитивању у складу са важећим законима и поступцима, при чему ће све заинтерсоване стране бити заступљене, укључујући и дете. Када се раздвајање сматра оправданим, потребно је размотрити решења која представљају алтернативу смештању детета ван породице, укључујући и удаљавање починиоца, условну осуду, и слично.

43. Када се, упркос забрани и програмима позитивне едукације и обуке, открију случајеви телесног кажњавања ван породичног дома – на пример у школама, другим институцијама и облицима алтернативне бриге – разумна реакција могла би да буде покретање поступка. Претња да ће против починиоца бити покренуте и друге дисциплинске тужбе или да ће бити отпуштен са радног места такође треба да послужи као јасно превентивно средство. Од суштинског је значаја да деца и сви који раде са децом или за децу у свим срединама буду добро упознати са забраном свих облика телесног кажњавања и других окрутних или понижавајућих облика кажњавања, као и са санкцијама које су забрањене за такво почињено дело. Праћење дисциплинских система и поступања према деци мора да буде део непрекидног надзора над свим институцијама и местима за смештај деце, што је и обавеза на основу Конвенције. Деца и њихови представници у свим таквим врстама смештаја морају да имају директан и поверљив приступ саветима који су прилагођени деци, поступцима заступања и жалбеним поступцима, и коначно судовима, уз неопходну правну и другу помоћ. У институцијама треба да постоји обавеза пријављивања и испитивања свих насилних инцидената.

3. Едукативне и друге мере

44. Члан 12. Конвенције наглашава важност да се мишљењу деце о изради и примени едукативних и других мера за искорењивање телесног кажњавања и других окрутних или понижавајућих облика кажњавања посвети дужња пажња.

45. С обзиром на то да је традиционално прихватање телесног кажњавања широко распрострањено, самом забраном неће се постићи неопходна промена у ставовима и пракси. Потребно је свеобухватно подизање свести о праву детета на заштиту и о законима који ће одражавати то право. У члану 42. Конвенције, државе су се обавезале да одговарајућим и активним средствима у најширем смислу упознају и одрасле и децу са начелима и одредбама Конвенције.

46. Осим тога, државе морају да обезбеде доследно промовисање позитивних и ненасилних односа и едукације међу родитељима, лицима која се старају о деци, наставницима и свима другима који раде са децом и породицама. Комитет наглашава да Конвенција налаже укидање не само телесног кажњавања, него и свих других окрутних или понижавајућих облика кажњавања деце. Конвенција не треба да детаљно прописује како би родитељи требало да се односе према својој деци и на који начин да их усмеравају. Међутим, Конвенција обезбеђује оквир који чине начела којима се руководе односи како у породици тако и између наставника, лица која се старају о деци и других са једне стране и деце са друге. Развојне потребе деце морају се поштовати. Деца уче из онога што одрасли чине, а не само из онога што одрасли говоре. Када одрасле особе којима је дете најприврженије прибегавају насиљу и понижавању у својим односима са дететом, они показују непоштовање према људским правима и дају детету снажну и опасну лекцију о томе да је то легитиман начин на који треба решавати сукобе или утицати на промену понашања.

47. Конвенција наглашава статус детета као посебне личности и носиоца људских права. Дете није власништво родитеља нити државе нити је једноставно објекат бриге. У том духу, у члану 5. захтева се од родитеља (или, тамо где је то примењливо, од чланова шире породице или заједнице) да омогуће детету одговарајуће усмеравање и саветовање, на начин који је у складу са његовим развојним могућностима, у остваривању права која су му призната Конвенцијом. У члану 18, који наглашава основну одговорност родитеља или законских старатеља за подизање и развој детета, наводи се да ће „најбољи интереси детета бити њихова основна брига“. На основу члана 12, од држава се тражи да обезбеде деци право да слободно изражавају своје мишљење, „о свим питањима која се тичу детета“, при чему се мишљењу детета посвећује дужна пажња у складу са годинама живота и зрелости детета. Овим се наглашава потреба да се у вршењу дужности од стране родитеља, лица која се старају о деци и наставника поштује право деце на партиципацију. У општем коментару бр. 10 „Циљевима едукације“, Комитет је нагласио важност да се изради програм едукације која „је усмерена на дете, која је пријатељски настројена према детету и која га оснажује“.

48. Комитет напомиње да сада постоји много примера материјала и програма којима се промовишу позитивни, ненасилни облици вршења родитељских дужности и образовања, а који су упућени родитељима, другим лицима која се старају о деци и наставницима, и које су израдиле владе, агенције Уједињених нација и други. Ови материјали и програми могу се на прикладан начин прилагодити за примену у разним државама и ситуацијама. Медији могу играти веома важну улогу у подизању свести и едукацији јавности. Супротстављање традиционалној зависности од телесног кажњавања и других окрутних или понижавајућих облика дисциплине захтева стално деловање. Унапређење ненасилних облика вршења родитељских дужности и васпитања треба да буде уграђено у све додирне тачке између државе, родитеља и деце, у здравствене, социјалне и образовне службе, укључујући и јаслице и обданишта, дневне центре и школе. Такође би требало да буде интегрисано у почетну обуку и обуку кроз рад за наставнике и све оне који раде са децом у систему за бригу о деци, као и у правосудном систему.

49. Комитет предлаже да државе могу евентуално да затраже техничку помоћ, између осталих, од УНИЦЕФ-а и УНЕСКО-а у вези са подизањем свести и едукацијом јавности и обуком за унапређење ненасилних метода.

4. Праћење и оцена

50. Комитет, у свом општем коментару бр. 50 „Општим мерама за спровођење Конвенције о правима детета (чланови 4, 42. и 44. став 6)“, наглашава потребу за систематским праћењем реализације права детета од стране држава уговорница, кроз израду одговарајућих показатеља и прикупљање довољног броја поузданих података.

51. Стога, државе уговорнице треба да прате напредак који остварују у укидању телесног кажњавања и других окупних или понижавајућих облика кажњавања, чиме ће се реализовати право детета на заштиту. Истраживање засновано на разговорима са децом, њиховим родитељима и другим лицима која се старају о деци, у условима поверљивости и уз одговарајуће етичке гаранције, од суштинског је значаја за тачну процену заступљености ових облика насиља у породици и ставова о њима. Комитет подстиче све државе да изврше/наруче такво истраживање, у мери у којој је то могуће учинити са групама које су репрезентативне за целокупно становништво, како би се добили почетни подаци, а затим и да мере остварени напредак у редовним интервалима. Резултати овог истраживања могу такође да дају и вредне смернице за израду универзалних и циљаних кампања за подизање свести јавности и обуку стручних лица која раде са децом и за децу.

52. Комитет у свом општем коментату бр. 5 такође наглашава важност независног праћења спровођења Конвенције, на пример, од стране парламентарних одбора, НВО, академских институција, стручних удружења, омладинских група и независних институција које се баве људским правима (такође види општи коментар Комитета бр. 20 „Улози независних националних институција за људска права у заштити и унапређењу права детета“). Сви они би могли да играју важну улогу у праћењу реализације права деце на заштиту од свих облика телесног кажњавања и других окупних или понижавајућих облика кажњавања.

VI. ОБАВЕЗА ПОДНОШЕЊА ИЗВЕШТАЈА У СКЛАДУ СА КОНВЕНЦИЈОМ

53. Комитет очекује од држава да у своје периодичне извештаје које подносе у складу са Конвенцијом укључе и податке о мерама које су предузете да се забране и спрече сви облици телесног кажњавања и други окупни или понижавајући облици кажњавања у породици и у свим другим срединама, укључујући и активности на подизању свести јавности и промовисању позитивних, ненасилних односа, као и о томе како држава процењује напредак који је начињен ка постизању потпуног поштовања права деце на заштиту од свих облика насиља. Комитет такође подстиче агенције Уједињених нација, националне институције за људска права, НВО и друга надлежна тела да му доставе релевантне информације о правном статусу и заступљености телесног кажњавања и о напретку који је постигнут да се телесно кажњавање укине.

II.6.9. Општи коментар број 9: Права деце са инвалидитетом²²

I. Увод

A. Зашто генерални коментар о деци са сметњама у развоју?

1. Процењује се да у свету живи 500-650 милиона људи са сметњама у развоју, што је око 10% светског становништва, од којих су 150 милиона деца. Преко 80% њих живе у земљама у развоју, са малим или

²² УН, Општи коментар број 9: Права деце са инвалидитетом, CRC/C/GC/9, 27. фебруар 2007.

никаким приступом услугама. Већина деце са сметњама у развоју у земљама у развоју не похађају школу и потпуно су неписмена. Сматра се да већина узрока сметње у развоју, попут рата, болести и сиромаштва, може да се спречи, што би такође спречило и/или смањило секундарне последице сметње у развоју, које су често узроковане недостатком ране, правовремене интервенције. Стога више мора бити учињено како би се створила потребна политичка воља и истинска решеност да се истраже и у пракси примене најделотворнија средства за спречавање сметњи у развоју, уз учешће свих нивоа друштва.

2. Током последњих неколико деценија, људи са сметњама у развоју, а поготово деца, постали су предмет позитивне пажње. Разлог за ову нову пажњу делимично се објашњава чињеницом да се све више чује глас људи са сметњама у развоју, као и њихових заступника из националних и међународних невладиних организација (НВО), а делимично све већом пажњом која се поклања људима са сметњама у развоју у оквиру споразума о људским правима и корпуса споразума Уједињених нација о људским правима. Тај корпус споразума носи значајан потенцијал за унапређење права људи са сметњама у развоју, мада је он досад генерално недовољно коришћен. Када је усвојена у новембру 1989. године, Конвенција о правима детета („Конвенција“ у даљем тексту) представљала је први споразум о људским правима који је садржао специфичне тачке о сметњама у развоју (члан 2 о недискриминацији), као и посебни члан 23, који је искључиво посвећен правима и потребама деце са сметњама у развоју. Откако је Конвенција ступила на снагу (2. септембар 1990. године) Комитет за права детета („Комитет“ у даљем тексту) посвећује сталну и посебну пажњу дискриминацији на основу сметњи у развоју,²³ док је остатак корпуса споразума о људским правима посветио пажњу дискриминацији заснованој на сметњама у развоју под видом „других статуса“ у контексту чланова о недискриминацији њихове релевантне Конвенције. Комитет за економска, друштвена и културна права је током 1994. објавио свој Општи коментар бр. 5 о особама са сметњама у развоју, наводећи у ставу 15 да су „последике дискриминације на основу сметњи у развоју досад биле посебно тешке у областима образовања, запошљавања, становања, транспорта, културног живота и приступа јавним местима и услугама“. Специјални извештач за лица са сметњама у развоју Комисије Уједињених Нација за друштвени развој први пут је именован 1994. године, са мандатом да надзире Стандардна правила о изједначавању могућности за особе са сметњама у развоју, која је усвојила Генерална скупштина на свом четрдесетосмом заседању, 1993. године (A/RES/48/96, Аппех), и да унапреди статус особа са сметњама у развоју широм света. Комитет је 6. октобра 1997. године посветио свој Дан опште расправе деци са сметњама у развоју и усвојио скуп препорука (CRC/C/66, ставови 310-339), где је размотрена могућност састављања Општег коментара о деци са сметњама у развоју. Комитет са захвалношћу указује на рад Ад-хок комитета о свеобухватној и интегралној међународној конвенцији о заштити и промоцији права и достојанства особа са сметњама у развоју, који је, током свог осмог заседања, одржаног у Њујорку 25. августа 2006. године, усвојио Нацрт конвенције о правима особа са сметњама у развоју, који је био упућен Генералној скупштини на њеном шездесетпрвом заседању (CRC/C/66, ставови 310-339).

3. Прегледањем извештаја држава уговорница, Комитет је сакупио мноштво информација о статусу деце са сметњама у развоју широм света, налазећи да је у огромној већини земаља неопходно дати специфичне препоруке везане за ситуацију деце са сметњама у развоју. Проблеми који су идентификовани и на које се реаговало кретали су се у распону од искључености из процеса одлучивања до тешке дискриминације и дословног убијања деце са сметњама у развоју. Имајући у виду да је сиромаштво и узрок и последица сметњи у развоју, Комитет стално истиче да деца са сметњама у развоју и њихове породице имају права на одговарајући животни стандард, укључујући и одговарајућу храну, одећу и становање, као и на стално

²³ Видети Wouter Vandenhoe, Non-Discrimination and Equality in the View of the UN Human Rights Treaty Bodies, стр.170-172, Antwerpen/Oxford, Intersentia 2005.

побољшање животних услова. Питање деце са сметњама у развоју која живе у сиромаштву треба да се решава усмеравањем одговарајућих буџетских средстава као и осигуравањем да ће деца са сметњама у развоју имати приступ социјалној заштити и програмима за смањење сиромаштва.

4. Комитет је констатовоао да ниједна држава уговорница није изразила резерве нити поднела декларације које се специфично тичу члана 23 Конвенције.

5. Комитет је такође констатовоао да се деца са сметњама у развоју још увек суочавају са озбиљним тешкоћама и препрекама ка пуном уживању права која садржи Конвенција. Комитет подвлачи да препреку не представља сама сметња у развоју већ комбинација друштвених, културних, становишних и физичких препрека с којима се деца са сметњама у развоју суочавају у свакодневном животу. Стога се стратегија за промовисање њихових права састоји од предузимања неопходних акција у циљу отклањања тих препрека. Признајући важност чланова 2 и 23 Конвенције, Комитет од почетка тврди да спровођење Конвенције у погледу деце са сметњама у развоју не треба да буде ограничено само на те чланове.

6. Сврха овог Општег коментара је да пружи смернице и помоћ државама уговорницама у њиховим напорима да примене права деце са сметњама у развоју на један свеобухватан начин који покрива све одредбе Конвенције. Стога ће Комитет на првом месту изнети нека гледишта непосредно у вези са члановима 2 и 23, а затим и шире образложити неопходност поклањања посебне пажње деци са сметњама у развоју и њиховом укључивању у оквир општих мера за спровођење Конвенције. Након тих гледишта биће изнешени и коментари у вези смисла и примене разних чланова Конвенције (груписаних у складу са праксом Комитета) везаних за децу са сметњама у развоју.

Б. Дефиниција

7. Према члану 1 став 2 Нацрта конвенције о правима особа са сметњама у развоју, „Особе са сметње у развојуима укључују оне које имају дугорочне физичке, менталне, интелектуалне или чулне недостатке који, у интеракцији са разним препрекама, могу спречити њихово пуно и делотворно учешће у друштву на равноправној основи са другима”. (A/AC.265/2006/4, Aнекс II)

II. Кључне одредбе за децу са сметњама у развоју (чланови 2 и 23)

А. Члан 2.

8. Члан 2 обавезује државе уговорнице да обезбеде да сва деца под њиховом јурисдикцијом уживају у свим правима које садржи Конвенција без дискриминације било које врсте. Ова обавеза захтева од држава уговорница да предузму одговарајуће мере ради спречавања сваке дискриминације, укључујући и оне на основу сметње у развоју. Ово изричито помињање сметње у развоју као забрањеног основа за дискриминацију у члану 2 је јединствено, и може се објаснити чињеницом да деца са сметњама у развоју припадају једној од најосетљивијих група деце. У многим случајевима, облици вишеструке дискриминације – засноване на комбинацији фактора, тј. девојчице које припадају аутохтоним групама са сметњама у развоју, деца са сметњама у развоју која живе у руралним срединама, итд. – повећавају рањивост појединих група. Стога се изричито помињање сметњи у развоју сматрало неопходним у члану који се тичао недискриминације. Дискриминација се врши – често фактички – у разним аспектима живота и развитка деце са сметњама у развоју. На пример, друштвена дискриминација и стигматизација воде до маргинализације и искључености, а могу чак да угрозе и опстанак и развој у случајевима насиља над децом са сметњама у развоју. Дискриминација у пружању услуга искључује их из образовања и ускраћује им приступ квалитетним здравственим и друштвеним услугама. Недостатак одговарајућег образовања и стручне обуке дискриминише против њих тако што им ускраћује могућности за запошљавање

у будућности. Друштвено обележавање, страхови, презаштићеност, негативни ставови, заблуде и преовлађујуће предрасуде против деце са сметњама у развоју и даље су снажни у многим срединама и доводе до маргинализације и отуђивања деце са сметњама у развоју. Комитет ће се детаљније бавити овим аспектима у ставовима који следе.

9. Опште гледано, државе уговорнице у својим напорима да спрече и уклоне све врсте дискриминације против деце са сметњама у развоју треба да предузму следеће мере:

- (а) Посебно уврстити сметње у развоју као забрањени основ за дискриминацију у уставним одредбама о недискриминацији и/или увести посебну забрану дискриминације на основу сметње у развоју у посебне анти-дискриминационе законе или законске одредбе.
- (б) Обезбедити делотворне правне лекове у случају кршења права деце са сметњама у развоју, и осигурати да су ти лекови доступне деци са сметњама у развоју и њиховим родитељима и/или другима који се о детету брину.
- (ц) Спровести кампање за подизање свести и образовне кампање усмерене ка широј јавности и одређеним групама професионалаца у циљу спречавања и отклањања фактичке дискриминације против деце са сметњама у развоју.

10. Девојчице са сметњама у развоју су често још рањивије у погледу дискриминације услед родне дискриминације. У том контексту, од држава-уговорница се тражи да обрате посебну пажњу на девојчице са сметњама у развоју, тако што ће предузети неопходне мере и, по потреби, посебне мере, како би се обезбедила њихова одговарајућа заштита, приступ свим услугама и пуно укључивање у друштво.

Б. Члан 23.

11. Став 1 члана 23 треба посматрати као водеће начело при спровођењу Конвенције када је реч о деци са сметњама у развоју: уживање пуног и пристojног живота у условима који обезбеђују достојанство, промовишу самосвојност и подстичу активно учешће у заједници. Мере које државе уговорнице предузимају у погледу реализације права деце са сметњама у развоју треба да буду усмерене ка том циљу. Основна порука овог става је да деца са сметњама у развоју треба да буду укључена у друштво. Мере предузете у циљу примене права садржаних у Конвенцији, а која се тичу деце са сметњама у развоју, на пример у областима образовања и здравства, треба да буду посебно усмерена на максимално укључивање ове деце у друштво.

12. Према ставу 2 члана 23, државе уговорнице Конвенције признају право детета са сметњама у развоју на посебну негу и подстицање и обезбедиће указивање помоћи деци која испуњавају услове, као и онима који су одговорни за њихову негу. Помоћ треба да буде прилагођена дететовом стању као и стању у којем се налазе дететови родитељи или други који се за њега брину. Став 3 члана 23 наводи додатна правила у вези са трошковима одређених мера, и прецизира шта помоћ треба да постигне.

13. Да би се испунили услови из члана 23, неопходно је да Државе-уговорнице развију и ефикасно спроведу свеобухватну политику путем акционог плана чији циљ неће бити само пуно уживање права садржаних у Конвенцији, без дискриминације, већ и да обезбеди да свако дете са сметњама у развоју и његови родитељи и/или други који се о њему брину приме сву посебну негу и помоћ на које имају право према Конвенцији.

14. У погледу специфичних делова ставова 2 и 3 члана 23, Комитет износи следећа гледишта:

- (а) Пружање посебне неге и помоћи зависи од средстава која су на располагању и треба да буду бесплатни где год је то могуће. Комитет позива државе уговорнице да посебна нега и помоћ деци са сметње у развоју има постане ствар њиховог највишег приоритета и да уложи максимум

средстава која су им на располагању у укидање дискриминације против деце са сметњама у развоју и у њихово максимално укључивање у друштво.

(б) Нега и помоћ треба да буду замишљени тако да обезбеде да деца са сметњама у развоју имају делотворан приступ и корист од образовања, обуке, здравствених услуга, услуга опоравка, припрема за запошљавање и рекреативних могућности. Када се буде бавио посебним члановима Конвенције, Комитет ће детаљније описати мере које су потребне да би се ово остварило.

15. У вези са чланом 23, став 4, Комитет примећује да је међународна размена информација између држава-уговорница у области спречавања и третмана доста ограничена. Комитет препоручује државама уговорницама да предузму делотворне и, тамо где је погодно, циљне мере ради активног промовисања информација, на начин који предвиђа члан 23 став 4, како би државе уговорнице могле да побољшају своје способности и вештине у области спречавања и третмана сметњи у развоју код деце.

16. Често није јасно како у којој мери се потребе земаља у развоју узимају у обзир на начин предвиђен чланом 23 ставом 4. Комитет снажно препоручује државама уговорницама да обезбеде, у оквиру двостране или вишестране развојне помоћи, да одговарајућа пажња буде посвећена деци са сметњама у развоју и њиховом опстанку и развоју у складу са одредбама Конвенције, на пример кроз развој и примену посебних програма чији је циљ њихово укључивање у друштво, и да за то издвоје одговарајућа буџетска средства. Позивају се државе уговорнице да у својим извештајима Комитету пруже информације о активностима и резултатима такве међународне сарадње.

III. Опште мере примене (чланови 4, 42 и 44 став 6)²⁴

А. Законодавство

17. Уз законодавне мере које су препоручене на пољу недискриминације (види став 9 горе), Комитет предлаже државама уговорницама да изврше свеобухватан преглед свих домаћих закона и сродних прописа како би обезбедиле да су све одредбе Конвенције примењиве на сву децу, укључујући децу са сметњама у развоју, која треба да буду изричито поменута тамо где је то одговарајуће. Национални закони и прописи треба да садрже јасне и изричите одредбе везане за заштиту и уживање посебних права деце са сметњама у развоју, а посебно оних садржаних у члану 23 Конвенције.

Б. Национални акциони планови и политичке мере

18. Потреба за националним акционим планом који интегрише све одредбе Конвенције је добро позната чињеница, и то је често била препорука коју је Комитет упућивао државама уговорницама. Акциони планови морају да буду свеобухватни, укључујући и планове и стратегије за децу са сметњама у развоју, и треба да имају мерљиве резултате. Нацрт конвенције о правима особа са сметњама у развоју, у члану 4 став 1 тачка ц, истиче важност укључивања овог аспекта, наводећи да ће државе уговорнице „узети у обзир заштиту и промовисање људских права људи са сметњама у развоју има у свим својим политикама мерама и програмима“ (А/АС.265/2006/4, анекс II). Такође је неопходно да сви програми располажу са одговарајућим финансијским и људским ресурсима, и да садрже уграђене надзорне механизме, на пример индикаторе који омогућавају тачна мерења резултата. Још један фактор који не треба превидети је важност укључивања све деце са сметњама у развоју у политике и програме. Неке државе уговорнице су започеле извршне програме који, међутим, нису укључивали сву децу са сметњама у развоју.

²⁴ У садашњем општем коментару, Комитет је усредсређен на потребу посвећивања посебне пажње деци са сметњама у развоју у контексту општих мера. За детаљније објашњење садржаја и важности ових мера, види Општи коментар Комитета бр. 5 (2003) о општим мерама спровођења Конвенције о правима детета.

Ц. Подаци и статистика

19. Како би испуниле своје обавезе, неопходно је да државе уговорнице створе и развију механизме за прикупљање података који су тачни, стандардизовани и који дозвољавају дисагрегацију, и који приказују стварну ситуацију деце са сметњама у развоју. Важност овог питања се често превиђа и не посматра се као приоритет, упркос чињеници да утиче не само на превентивне мере које треба предузети већ и на дистрибуцију веома важних финансијских ресурса који су потребни за финансирање програма. Једна од многих препрека у прибављању тачних статистика лежи у недостатку широко прихваћене дефиниције сметњи у развоја. Државе уговорнице се позивају да утврде одговарајућу дефиницију, која ће гарантовати укључивање све деце са сметњама у развоју како би ова деца могла имати користи од посебне заштите и програма који су за њих развијени. Често су потребни додатни напори да би се прикупили подаци о деци са сметњама у развоју, јер њих често прикривају родитељи или други који се о деци брину.

Д. Буџет

20. Расподела буџетских средстава у контексту члана 4: „...Државе уговорнице ће предузети такве мере у складу са максималним средствима која су им на располагању...“. Мада Конвенција не даје посебне препоруке о оптималном проценту државног буџета који треба да буде усмерен на услуге и програме за децу, она ипак инсистира на томе да деца треба да буду приоритет. Спровођење овог права предмет је забринутости Комитета, с обзиром да многе државе уговорнице не одвајају довољно средстава и да су, уз то, временом смањиле буџетска средства која се одвајају за децу. Овај тренд носи многе озбиљне последице, поготово када је реч о деци са сметњама у развоју, која се често котирају веома ниско, или се чак уопште не котирају, на листама приоритета. На пример, ако држава уговорница не издваја довољно средстава ради обезбеђивања обавезног и бесплатног квалитетног образовања за сву децу, није вероватно да ће она издвајати средства за обуку наставника за децу са сметњама у развоју или да ће обезбедити неопходна наставна помагала и превоз за децу са сметњама у развоју. Сада су децентрализација и приватизација услуга средства економских реформи. Међутим, не треба заборавити да је држава уговорница та која је коначно одговорна за обезбеђивање одговарајућих средстава за децу са сметњама у развоју, као и за постављање строгих смерница за испоруку услуга. Средства која се одвајају за децу са сметњама у развоју треба да буду адекватна – и усмерена тако да не буду коришћена у друге сврхе – за покривање свих њихових потреба, укључујући и програме за обуку професионалаца који раде са децом са сметњама у развоју, попут наставника, физиотерапеута и креатора политике, образовних кампања, финансијску подршку породицама, одржавање зарада, социјално осигурање, помоћне уређаје и сродне услуге. Уз то, морају се обезбедити и средства за друге програме за укључивање деце са сметњама у развоју у редовне образовне програме, између осталог за обнову школа ради обезбеђивања физичког приступа деце са сметњама у развоју.

Е. Координационо тело: „Фокусна тачка за сметње у развоју“

21. Услуге за децу са сметњама у развоју често се пружају посредством владиних и невладиних институција и оне су најчешће фрагментирани и некоординисани, што доводи до поклапања функција и рупа у њиховој испоруци. Стога је од кључне важности успостављање одговарајућих координационих механизма. Такво тело треба да буде вишесекторно, укључујући све јавне или приватне организације. Оно мора да црпи овлашћења и подршку са највиших могућих нивоа власти, како би функционисало у пуном потенцијалу. Координационо тело за децу са сметњама у развоју, као део ширег координационог система за права детета или националног координационог система за особе са сметњама у развоју, имало би предност рада унутар једног већ успостављеног система, под условом да тај систем адекватно функционише и да је способан да

обезбеди одговарајуће финансијске и људске ресурсе. С друге стране, одвојени координациони систем би могао да допринесе усмеравању пажње на децу са сметњама у развоју.

Ф. Међународна сарадња и техничка помоћ

22. Како би обезбедиле да информације између држава уговорница буду слободно доступне, и како би неговале атмосферу дељења знања у сфери, између осталог, менаџмента и рехабилитације деце са сметњама у развоју, државе уговорнице треба да препознају важност међународне сарадње и техничке помоћи. Посебну пажњу треба посветити земљама у развоју којима треба помоћ у успостављању и/или финансирању програма заштите или промоције права деце са сметњама у развоју. Ове земље се суочавају са растућим тешкоћама у мобилисању одговарајућих средстава потребних за задовољавање потреба особа са сметњама у развоју, и њима је потребна хитна помоћ за спречавање сметњи у развоју, пружање услуга и рехабилитације и у изједначавању могућности. Међутим, како би одговорила на ове растуће потребе, међународна заједница мора да размисли нове начине за скупљање финансијских средстава, укључујући и значајно повећање ресурса, и да предузме неопходне пропратне мере за мобилисање ресурса. Стога треба такође подстакнути и давање добровољних прилога од стране Влада, повећану регионалну и двострану помоћ, као и прилоге из приватних извора. УНИЦЕФ и Светска здравствена организација (СЗО) одиграли су кључну улогу у помагању земљама у развоју да успоставе и спроведу посебне програме за децу са сметњама у развоју. Процес размене знања је такође важан у смислу дељења најновијих медицинских сазнања и добре праксе, попут ране идентификације и приступа заједница раној интервенцији и подршци породицама, као и хватања у коштац са заједничким изазовима.

23. Земље које су пролазиле или још увек пролазе кроз унутрашње или спољне сукобе током којих су постављане нагазне мине суочене су са посебним изазовима. Државе уговорнице често нису упознате са локацијама са постављеним нагазним минама и неексплодираном муницијом, док су трошкови уклањања мина веома високи. Комитет подвлачи важност међународне сарадње у складу са Конвенцијом о забрани коришћења, стварања залиха, производње и трансфера пешадијских мина и њиховом уништавању, ради спречавања повреда и смрти узрокованих неуклоњеним нагазним минама и неексплодираном муницијом. У том смислу, Комитет предлаже државама уговорницама да блиско сарађују у циљу потпуног уклањања свих нагазних мина и неексплодиране муниције на подручјима садашњих и/или бивших ратних сукоба.

Г. Независни надзор

24. И Конвенција и Стандардна правила о изједначавању могућности за особе са сметњама у развоју препознају важност успостављања одговарајућег система надзора.²⁵ Комитет је врло често указивао на „Париска начела“ (A/RES/48/134) као смернице које националне институције за људска права треба да следе (види Општи коментар бр. 2 (2002) Комитета о улози независних националних институција за људска права у промовисању и заштити права детета. Националне институције за људска права имају разне облике, попут Заштитника грађана или Комесара, и могу имати широке или уско-специфичне циљеве. Који год механизам да се изабере, он мора да буде:

- (а) Независан, са одговарајућим људским и финансијским ресурсима на располагању;
- (б) Добро познат деци са сметњама у развоју и њиховим неговатељима;
- (ц) Доступан не само у физичком смислу већ на начин који омогућава деци са сметњама у развоју да своје жалбе или проблеме пријаве на лак и приватан начин; и

²⁵ Види такође Општи коментар бр. 5 (1994) Комитета за економска, социјална и културна права у вези особа са инвалидитетом.

- (д) Поседује одговарајући правни ауторитет да прими, испита и одговори на жалбе деце са сметњама у развоју на начин који показује осетљивост и према њиховом узрасту и према њиховим сметњама у развоју.

X. Цивилно друштво

25. Мада је брига за децу са сметњама у развоју обавеза државе, НВО често извршавају ту обавезу без одговарајуће подршке, финансирања или признања од стране влада. Стога се државе уговорнице позивају да подрже и сарађују са НВО, како би им омогућиле да учествују у пружању услуга деци са сметњама у развоју и осигурале да оне делују у пуном складу са одредбама и начелима Конвенције. У том погледу, Комитет скреће пажњу држава уговорница на препоруке усвојене на Дану генералне расправе о приватном сектору као пружаоцу услуга, одржане 20. септембра 2002. године (CRC/C/121, ставови 630-653).

I. Ширење знања и обука професионалаца

26. Познавање Конвенције и њених посебних одредби посвећених деци са сметњама у развоју представља неопходну и моћну алатку за обезбеђивање реализације ових права. Позивају се државе уговорнице да шире знање путем, између осталог, систематских кампања за подизање свести, издавања одговарајућих материјала, попут штампаних и Браилових верзија Конвенције погодних за децу, и коришћења мас-медија ради стварања позитивних ставова према деци са сметњама у развоју.

27. Што се тиче професионалаца који раде са и за децу са сметњама у развоју, програми обуке морају да укључе циљано и фокусирано образовање о правима деце са сметњама у развоју као услов за стицање квалификација. Ови професионалци укључују, али нису ограничени на, креаторе политике, судије, адвокате, органе јавног реда, образовне раднике, здравствене раднике, социјалне раднике и припаднике медија.

IV. Општа начела

Члан 2 – Недискриминација

28. Види ставове 8-10 горе.

Члан 3 – Најбољи интереси детета

29. „У свим акцијама везаним за децу... најбољи интереси детета треба да буду на првом месту.“ Ширина обухвата овог члана тежи да покрије све аспекте неге и заштите деце у свим условима. Он је намењен свим законодавцима одговорним за постављање законског оквира за заштиту права деце са сметњама у развоју као и процесима доношења одлука везаних за децу са сметњама у развоју. Члан 3 треба да буде основа на којој програми и политике треба да леже, и треба да буде узет у обзир у склопу сваке услуге која се пружа деци са сметњама у развоју као и свих других акција које их се тичу.

30. Најбољи интереси детета су поготово релевантни у институцијама и другим установама које пружају услуге деци са сметњама у развоју, јер се од њих очекује да поступају у складу са стандардима и прописима и да безбедност, заштиту и бригу за децу ставе на прво место, изнад свега другог, под свим условима, на пример, у процесу распоређивања буџетских средстава.

Члан 6 – Право на живот, опстанак и развој

31. Урођено право на живот, опстанак и развој је право које захтева посебну пажњу када је реч о деци са сметњама у развоју. У многим земљама деца са сметњама у развоју су изложена различитим праксама које потпуно или делимично компромитују то право. Уз то што су изложенија детеубиству, неке културе

на децу са сметњама у развоју гледају као на лош знак који би могао да „укаља породични углед“ и, сходно томе, одређена особа из заједнице је задужена да систематски убија децу са сметњама у развоју. Ти злочини често пролазе некажњено, или починиоци догијају ублажене казне. Позивају се државе уговорнице да хитно предузму све неопходне мере ради укидања овакве праксе, укључујући дизање јавне свести, усвајање одговарајућих закона и спровођење закона који ће обезбедити примену одговарајућих казних мера према свима који непосредно или посредно крше право на живот, опстанак и развој деце са сметњама у развоју.

Члан 12 – Поштовање дететових гледишта

32. Чешће него што то није случај, одрасли са или без сметњи у развоју доносе политичке мере и одлуке везане за децу са сметњама у развоју док су сама деца искључена из тог процеса. Од кључне важности је да се чује глас деце са сметњама у развоју у склопу свих процедура које их се тичу, и да се њихова гледишта поштују у складу са њиховим еволуирајућим способностима. Како би се ово начело поштовало, деца би требало да имају своје представнике у разним телима, попут скупштина, комитета и других форума на којима могу да изнесу своја гледишта и учествују у доношењу одлука која их се тичу као деце у целини и, специфично, деце са сметњама у развоју. Укључивање деце у ове процесе не само да обезбеђује да ће политичке мере бити усмерене према њиховим потребама и жељама, већ делује као важно средство за укључивање, јер обезбеђује да ће процес доношења одлука бити партиципаторан. Деци треба омогућити све врсте комуникације које им помажу да износе своја гледишта. Уз то, државе уговорнице треба да пруже подршку обуци породица и професионалаца у циљу промовисања и поштовања еволуирајућих капацитета деце да преузму све већу одговорност за доношење одлука у сопственим животима.

33. Деци са сметњама у развоју су често потребне посебне услуге здравства и образовања како би постигла свој пуни потенцијал, и о њима ће бити више речи у ставовима који следе. Међутим, треба напоменути да се духовни, емотивни и културни развој и добробит деце са сметњама у развоју веома често превиђају. Њихово учешће у догађајима и активностима везаним за ове веома битне аспекте живота сваког детета или потпуно изостаје или је минимално. Уз то, када су и позвана на учешће, оно је често ограничено на активности које су посебно организоване за и намењене деци са сметњама у развоју. Таква пракса само води даљој маргинализацији деце са сметњама у развоју и повећава њихов осећај изолованости. Програми и активности намењени културном развоју и духовној добробити детета треба да укључују и буду прилагођени деци са и без сметње у развоју подједнако, на један интегрисан и партиципативан начин.

V. Грађанска права и слободе (чланови 7, 8, 13-17 и 37 а)

34. Право на име и националност, очување идентитета, слободу изражавања, слободу мишљења, савести и вере, слободу удруживања и мирног окупљања, право на приватност и право да се не буде изложен мучењу или другом окупљеном, нечовечном и понижавајућем третману или кажњавању, и право да се не буде незаконито лишен слободе су универзална грађанска права и слободе која се морају поштовати, штитити и промовисати када је реч о свима, укључујући и децу са сметњама у развоју. Посебна пажњу овде треба посветити областима у којима је вероватније да ће права деце са сметњама у развоју бити прекршена или где су потребни посебни програми за њихову заштиту.

A. Регистрација по рођењу

35. Деца са сметњама у развоју су несразмерно изложена нерегистровању по рођењу. Без те регистрације, њих закон не признаје и она постају невидљива у владиним статистикама. Нерегистрација носи дубоко негативне последице за уживање њихових људских права, укључујући одсуство држављанства и приступа социјалним и здравственим услугама и образовању. Деца са сметњама у развоју која нису регистрована по рођењу изложена су највећим ризицима запостављања, институционалног смештаја, па чак и смрти.

36. С обзиром на члан 7 Конвенције, Комитет предлаже да државе уговорнице усвоје све одговарајуће мере за обезбеђивање регистрације деце са сметњама у развоју по рођењу. Те мере треба да укључе развој и спровођење ефикасног система регистрације по рођењу, ослобађања од трошкова регистрације, увођење мобилних регистрационих уреда и, за децу која још нису регистрована, регистрационих јединица у школама. У том контексту, државе уговорнице треба да обезбеде пуно спровођење одредби члана 7, у складу са начелима недискриминације (члан 2) и у најбољим интересима детета (члан 3).

Б. Приступ одговарајућим информацијама и мас-медијима

37. Приступ информацијама и средствима комуникација, укључујући информационим и комуникационим технологијама и системима, омогућава деци са сметњама у развоју независан живот и пуно учешће у свим аспектима живота. Деца са сметњама у развоју и њихови неговатељи треба да имају приступ информацијама везаних за њихове сметње у развоју како би били адекватно образовани о тим сметње у развојима, између осталог о узроцима, менаџменту и прогнозама. То знање је веома важно, јер не само да им омогућава да се боље прилагоде и живе са сметње у развојима већ им дозвољава веће учешће и доношење информисанијих одлука о сопственој бризи. Деци са сметњама у развоју такође треба да буде омогућена одговарајућа технологија и друге услуге и/или језици, нпр. Браилов језик и језик знакова, што би им омогућило приступ свим облицима медија, укључујући телевизију, радио и штампане материјале, као и новим информационим и комуникационим технологијама и системима, као што је Интернет.

38. С друге стране, државе уговорнице су обавезне да заштите сву децу, укључујући и децу са сметњама у развоју од штетних информација, поготово порнографског материјала и материјала који пропагира ксенофобију или било који други облик дискриминације и који потенцијално може да појача постојеће предрасуде.

Ц. Приступ јавном превозу и установама

39. Немогућност физичког приступа јавном превозу и другим установама, укључујући између осталог владине зграде, тржне центре, и објекте за рекреацију представља битан фактор маргинализације и искључивања деце са сметњама у развоју, и драстично умањује њихове могућности приступа услугама, укључујући здравство и образовање. Мада је ова одредба вероватно већином реализована у развијеним земљама, она је углавном запостављена у земљама у развоју. Све државе уговорнице се позивају на спровођење одговарајућих политичких мера и процедура путем којих би јавни превоз постао безбедан, лако доступан деци са сметњама у развоју и бесплатан., где год је то могуће, имајући у виду финансијска средства којим располажу родитељи или други који се брину о детету.

40. Све нове јавне зграде треба да поштују међународне спецификације за приступ особама са сметњама у развоју, док постојеће јавне зграде, укључујући школе, здравствене установе, зграде владе, тржни центри треба да буду адаптирани тако да приступ њима буде што лакши.

VI. Породична средина и алтернативна нега **(чланови 5, 18 ставови 1-2, 9-11, 19-21, 25, 27 став 4 и 39)**

А. Породична подршка и одговорност родитеља

41. Деца са сметњама у развоју добијају најбољу негу и бригу у сопственој породичној средини, под условом да породица има одговарајуће услове за то у свим аспектима. Таква врста подршке породицама укључује и образовање родитеља и браће и/или сестара, не само о датој сметњи у развоју и њеним узроцима већ и о јединственим физичким и менталним потребама сваког детета; психолошку подршку која је осетљива на стрес и тешкоће којима су изложене породице са децом са сметњама у развоју;

образовање на заједничком језику породице, на пример језику знакова, тако да родитељи и браћа/сестре могу да комуницирају са члановима породице са сметњама у развоју; материјалну подршку у облику посебних накнада као и потрошних добара и неопходне опреме, попут специјалног намештаја и уређаја за мобилност, који се сматрају неопходним како би дете са сметњама у развоју живело на достојанствен, независан начин и било укључено у породицу и заједницу. У том контексту, подршку такође треба пружити деци која су изложена утицају сметње у развоју својих неговатеља. На пример, дете које живи са родитељем или другим неговатељем са сметњама у развоју треба да добије подршку која ће у потпуности заштитити његова права и омогућити му да настави да живи са тим родитељем где год је то у његовом најбољем интересу. Услуге подршке такође треба да укључе различите облике краткотрајне неге, попут помоћи у кући и у установама дневног боравка које су локално доступне. Такве услуге омогућавају родитељима да иду на посао, ублажавају стрес и одржавају здраво породично окружење.

Б. Насиље, злостављање и небрига

42. Деца са сметњама у развоју су рањивија на све облике злостављања, било менталног, физичког или сексуалног, у свим врстама окружења, на пример у породици, школи, приватним и јавним установама, укључујући и алтернативну негу, радно место и заједницу у целини. Често се цитира податак да деца са сметњама у развоју имају петоструко веће шансе да буду жртве злостављања. У кући и у установама, деца са сметњама у развоју су често изложена менталном и физичком насиљу и сексуалном злостављању, а такође су посебно изложена небризи и немарном третману, јер често представљају додатно физичко и финансијско оптерећење за породицу. Уз то, недостатак приступа функционалном механизму за пријем и надзор жалби отвара могућност систематског и сталног злостављања. Злостављање у школи представља посебан облик насиља којем су деца изложена и такво насиље најчешће циља управо на децу са сметњама у развоју. Њихова посебна осетљивост може се објаснити, између осталог, следећим главним разлозима:

- (а) Њихов неспособност да независно чују, крећу се и облаче, иду у тоалет и купају се повећава њихову потенцијалну изложеност интрузивној личној нези или злостављању;
- (б) Живот издвојен од родитеља, браће и сестара, шире фамилије и пријатеља повећава могућности злостављања;
- (ц) У случају да имају интелектуалне или комуникационе неспособности, она могу бити предмет игнорисања, подозрења или погрешног разумевања ако се жале на злостављање;
- (д) Родитељи или други који се брину о детету могу бити изложени знатним притисцима или стресу услед физичких, финансијских и емотивних напора које изискује брига за дете. Студије су показале да су особе под стресом склоније чину злостављања;
- (е) На децу са сметњама у развоју се често погрешно гледа као да су несексуална или да не разумеју сопствена тела, тако да могу да буду мете насилних људи, поготово сексуалних злостављача.

43. По питањима насиља и злостављања, државе уговорнице се позивају да предузму све неопходне мере за спречавање злостављања и насиља против деце са сметњама у развоју, попут следећих:

- (а) Обучити и образовати родитеље или друге који се брину о детету како би схватили ризике и препознали знакове злостављања детета;
- (б) Осигурати позорност родитеља при избору неговатеља и установа за своју децу и побољшати њихову способност да препознају злостављање;
- (ц) Обезбедити и охрабрити групе за подршку родитељима, браћи и сестрама и другима који се брину о детету да им помогну у неговању своје деце и у ношењу са њиховим сметњама у развоју;

- (д) Обезбедити да деца и неговатељи знају да дете има право да буде третирано на достојанствен начин и са поштовањем, и да имају право да се жале одговарајућим надлежним властима у случају кршења тих права.
- (е) Обезбедити да школе предузму све потребне мере против злостављања у школи и обрате посебну пажњу на децу са сметњама у развоју, пружајући им потребну заштиту и, у исто време, одржавајући њихову укљученост у редовни образовни систем;
- (ф) Обезбедити да установе за негу деце са сметњама у развоју запошљавају посебно обучено особље које испуњава одговарајуће стандарде, које је редовно надгледано и оцењивано, и да имају доступне и осетљиве жалбене механизме.
- (г) Успоставити доступан жалбени механизам који је осетљив за потребе деце, као и функционалан надзорни систем заснован на Париским начелима (види став 24 горе);
- (х) Предузети све потребне законске мере за кажњавање и уклањање починилаца из дома, осигуравајући да дете не буде лишено породице и да настави да живи у безбедном и здравом окружењу;
- (и) Обезбедити третман и реинтеграцију жртава злостављања и насиља, уз посвећивање посебне пажње свеукупним програмима за опоравак.

44. У том контексту, Комитет би такође желео да скрене пажњу држава уговорница на извештај независног стручњака за студију Уједињених нација о насиљу против деце (А/61/299), који помиње децу са сметњама у развоју као групу деце која су посебно рањива када је реч о насиљу. Комитет охрабрује државе уговорнице да предузму све потребне мере ради спровођења општих и контекстно-специфичних препорука које садржи овај извештај.

Ц. Алтернативна нега породичног типа

45. Улога шире фамилије, која још увек представља један од главних стубова бриге о деци у многим заједницама и која се сматра за једну од најбољих алтернатива у погледу бриге о деци, треба да буде ојачана и оспособљена да подржи дете и његове родитеље или друге који се о њему брину.

46. Имајући у виду да је хранитељска породица прихваћен и практикован облик алтернативне неге у многим државама уговорницама, ипак је чињеница да многе хранитељске породице нерадо прихватају да се брину о детету са сметњама у развоју, јер деца са сметњама у развоју често представљају изазов у погледу додатне неге која им је потребна и посебних захтева везаних за њихов физички, психолошки и ментални одгој. Стога организације које су одговорне за смештање деце у хранитељске породице морају да организују потребну обуку и подстакну прикладне породице, као и да обезбеде подршку која ће омогућити хранитељској породици да се адекватно брине о детету са сметњама у развоју.

Д. Установе

47. Комитет је често изражавао своју забринутост у вези високог броја деце са сметњама у развоју која су смештена у установе, и чињеницом да је институционални смештај опција која се најчешће бира у многим земљама. Квалитет неге која се нуди, било да је реч о образовању, здравственој заштити или рехабилитацији, често је далеко испод неопходних стандарда за бригу о деци са сметњама у развоју, или због недостатка идентификованих стандарда или због неспровођења и недостатка надзора над применом тих стандарда. Установе су такође место где су деца са сметњама у развоју изложенија менталном, физичком, сексуалном и другим облицима злостављања, као и небризи и немарном третману (види ставове 42-44 горе). Комитет

стога позива државе уговорнице да институционални смештај користе само као последњу меру, када је то апсолутно неопходно и у најбољем интересу детета. Он препоручује да државе уговорнице спрече употребу институционалног смештаја где је једини циљ ограничавање дететове слободе или слободе кретања. Уз то, пажњу треба усмерити ка преображају постојећих установа, са нагласком на мање установе резиденцијалне неге организоване око права и потреба детета, на развој националних стандарда за бригу у установама, и на успостављање строгих процедура провере и надзора, како би се обезбедило делотворно спровођење ових стандарда.

48. Комитет је забринут чињеницом да се глас деце са сметњама у развоју често не чује у процесима раздвајања и смештаја. У целини, процеси доношења одлука не придају довољно важности деци као партнерима, иако те одлуке имају далекосежне последице на дететов живот и будућност. Стога Комитет препоручује државама уговорницама да наставе и појачају настојања да узму у обзир гледишта деце са сметњама у развоју и да олакшају њихово учешће у свим стварима које на њих утичу у процесима оцењивања, раздвајања и смештаја у ван-кућну негу, као и током прелазног процеса. Комитет такође подвлачи да глас деце треба да се чује током читавог процеса доношења мера заштите, пре доношења одлука као и током и након њиховог спровођења. У том контексту, Комитет скреће пажњу државама уговорницама на препоруке Комитета које су усвојене на дан генералне расправе о деци без родитељске неге, одржане 16. септембра 2005. године (CRC/C/153, ставови 636-689).

49. Стога се државе уговорнице позивају да у својој политици везаној за институционални смештај установе програме деинституционализације деце са сметњама у развоју и њиховог повратка родитељима, ширим фамилијама или систему хранитељске неге. Родитељима и другим члановима ширих породица треба обезбедити неопходну и систематску подршку/обуку ради поновног укључивања њиховог детета у кућно окружење.

Е. Периодична процена смештаја

50. Коју год врсту смештаја за децу са сметњама у развоју буду одабрале надлежне власти, неопходно је спровести периодичне процене третмана детета као и других околности везаних за његов смештај, ради надзора стања у којем се дете налази.

VII. Основно здравље и добробит (чланови 6, 18 став 3, 23, 24, 26, и 27 ставови 1-3)

А. Право на здравље

51. Постизање највишег могућег стандарда здравља као и приступа и могућности плаћања за квалитетну здравствену негу јесте урођено право све деце. Деца са сметњама у развоју су често искључена услед озбиљних препрека, укључујући дискриминацију, недостатак приступа услед недостатка информација и/или финансијских средстава, превоза, географског положаја и физичког приступа здравственим установама. Још један фактор је одсуство циљаних здравствених програма усмерених ка специфичним потребама деце са сметњама у развоју. Здравствена политика треба да буде свеобухватна и усмерена ка раном откривању сметње у развоју, раној интервенцији, укључујући и психолошки и физички третман, рехабилитацији укључујући и физичка помагала, нпр. протезе за удове, уређаје за мобилност, слушне апарате и визуелна помагала.

52. Важно је истакнути да здравствене услуге треба да буду пружане унутар истог система јавног здравства који је намењен за децу без сметње у развоју, бесплатно где год је то могуће и на максимално савремен и модернизован начин. Важност помоћи која потиче из саме заједнице и стратегија рехабилитације треба да буду истакнути у процесу пружања здравствених услуга деци са сметњама у развоју. Државе уговорнице

треба да обезбеде да здравствени професионалци који ради са децом са сметњама у развоју буду обучени према највишем могућем стандарду и пракси заснованој на фокусираности на детету. У том смислу, многе државе уговорнице би имале користи од међународне сарадње са међународним организацијама као и другим државама уговорницама.

Б. Превентива

53. Узроци сметњи у развоју су многобројни, због чега се квалитет и ниво превентиве разликују. Наследне болести које често узрокују сметње у развоју могу бити спречене у одређеним друштвима која практикују брак између сродника и, у тим условима, препоручује се дизање јавне свести и одговарајуће тестирање пре зачећа. Заразне болести су још увек узрок многих сметњи у развоју широм света, тако да треба појачати програме имунизације, са циљем универзалне имунизације против свих заразних болести које се могу спречити. Лоша исхрана носи дугорочне последице на дечји развој и може довести до сметње у развоју попут слепила узрокованог недостатком витамина А. Комитет препоручује државама уговорницама да уведу и ојачају програме пренаталне неге и обезбеде одговарајући квалитет неге током рађања. Он такође препоручује државама уговорницама да обезбеде одговарајуће пост-наталне здравствене услуге и организују кампање информисања родитеља и других који се брину о детету о основама здравствене неге и исхране детета. У том погледу Комитет такође препоручује државама уговорницама да наставе да сарађују и траже техничку помоћ од СЗО и УНИЦЕФА, између осталих.

54. Несреће у кући и у саобраћају су чести узроци инвалидитета у неким земљама, тако да треба установити и спроводити политичке мере спречавања, попут закона о обавезном везивању појаса и безбедности у саобраћају. Чиниоци везане за животни стил, попут алкохола и употребе дроге током трудноће су такође узроци сметње у развоју који се могу спречити и, у неким земљама, синдром феталног алкохола представља велики разлог за забринутост. Јавно образовање, идентификација и подршка трудним мајкама које можда користе та средства су само неке од мера које се могу предузети ради спречавања таквих узрока сметњи у развоју код деце. Опасни отрови у животној околини такође доприносе узроцима многих сметњи у развоју. Отрови попут олова, живе, азбеста, итд. могу се често наћи у већини земаља. Земље треба да установе и спроведу мере спречавања одлагања опасних материја и других средстава загађења животне околине. Уз то, треба такође успоставити строге смернице и мере заштите ради спречавања хаварија које узрокују озрачавање.

55. Оружани сукоби и њихове последице, укључујући и доступност малог и лаког оружја, такође представљају битне узроке сметње у развоју. Државе уговорнице су дужне да предузму све неопходне мере заштите деце од негативних ефеката рата и оружаног насиља и да обезбеде да деца изложена оружаном сукобу имају приступ одговарајућим здравственим и социјалним услугама, укључујући психо-социјални опоравак и друштвену реинтеграцију. Комитет посебно истиче важност образовања деце, родитеља и јавности о опасностима нагазних мина и неексплодираних муниција, у циљу спречавања повреда и смрти. Од кључне важности је да државе уговорнице наставе да трагају за нагазним минама и неексплодираним муницијом, предузимају мере за удаљавање деце од сумњивих подручја и појачају активности чишћења и, где је то одговарајуће, потраже техничку и финансијску подршку у оквиру међународне сарадње, укључујући агенције Уједињених нација (види такође став 23 горе у вези нагазних мина и неексплодираних муниција и став 78 доле о оружаним сукобима под мерама посебне заштите).

Ц. Рана идентификација

56. Веома често, сметње у развоју се уоче доста касно у животу детета, што га лишава делотворног третмана и рехабилитације. Рана идентификација захтева високу позорност међу здравственим професионалцима,

родитељима, наставницима и другим професионалцима који раде са децом. Они би требало да буду у стању да идентификују најраније знакове сметњи у развоју и затим дају одговарајуће упуте за дијагнозу и менаџмент. Стога Комитет препоручује државама уговорницама да укључе системе ране идентификације и ране интервенције у комплет својих здравствених услуга, заједно са регистрацијом по рођењу и процедурама за праћење деце чије су сметње у развоју идентификоване у раним годинама. Услуге треба да буду пружане и унутар заједнице и у дому, и лако доступне. Уз то, треба установити повезаност између услуга ране интервенције и предшколских и школских установа како би се детету омогућила што лакша транзиција.

57. После идентификације, системи који су на снази морају да поседују способност ране интервенције, укључујући третман и рехабилитацију који обезбеђују све неопходне уређаје који дозвољавају деци са сметњама у развоју да постигну свој пуни функционални капацитет, попут помагала за мобилност, слушних уређаја, визуелних помагала и протеза. Треба такође подвући да све ово треба да буде на бесплатној основи где год је то могуће, док процес набавке ових услуга треба да буде ефикасан и једноставан, и да искључи дуга чекања и бирократију.

Д. Мултидисциплинарна нега

58. Деца са сметњама у развоју веома често имају вишеструке здравствене проблеме који захтевају тимски приступ. Веома често је у негу детета укључено више професионалаца, попут неуролога, психолога, психијатара, ортопедских хирурга и психотерапеута. Идеално, ови професионалци би требало да заједнички идентификују план менаџмента за дете са сметњама у развоју који ће обезбедити пружање најефикасније здравствене неге.

Е. Адолесцентно здравље и развој

59. Комитет констатује да су деца са сметњама у развоју, поготову током адолесценције, суочена са вишеструким изазовима и ризицима када је реч о успостављању односа са вршњацима и репродуктивном здрављу. Стога Комитет препоручује државама уговорницама да адолесцентима са сметњама у развоју обезбеде одговарајуће и, где је то прикладно, информације специфично везане за њихове сметње у развоју, усмеравање и саветовање, и да у потпуности узму у обзир Општи коментар Комитета бр. 3 (2003) о ХИВ/АИДС-у и правима детета и бр. 4 (2003) о адолесцентном здрављу и развоју у контексту Конвенције о правима детета.

60. Комитет је дубоко забринут у вези раширене праксе принудне стерилизације деце са сметњама у развоју, поготово девојчица. Ова пракса, која још увек траје, озбиљно нарушава права детета на његов физички интегритет и узрокује доживотне негативне последице по физичко и ментално здравље. Стога Комитет позива државе уговорнице да законом забране присилну стерилизацију деце на основу сметњи у развоју.

Ф. Истраживања

61. Узроцима, спречавању и менаџменту сметње у развоју се не посвећује преко потребна пажња у агендама националних и међународних истраживања. Државе уговорнице се охрабрују да од овог питања направе приоритет, обезбеђујући финансирање и надзор истраживања везаних за сметње у развоју, и посвећујући посебну пажњу етичким последицама.

VIII. **Образовање и слободно време** (чланови 28, 29 и 31)

A. **Квалитетно образовање**

62. Деца са сметњама у развоју имају исто право на образовање као и сва друга деца и уживаће ово праве без икакве дискриминације, на основу једнаких могућности, на начин предвиђен Конвенцијом.²⁶ У том циљу се мора обезбедити делотворан приступ деце са сметњама у развоју образовању, ради подстицања „развоја дететове личности, дарова и менталних и физичких могућности до њиховог максималног потенцијала (види чланове 28 и 29 Конвенције, и Општи коментар Комитета бр. 1 (2001) о циљевима образовања). Конвенција препознаје потребу прилагођавања школске праксе и обуке за редовне наставнике, како би се припремили за подучавање деце са различитим способностима и како би се обезбедили позитивни образовни исходи.

63. С обзиром да се деца са сметњама у развоју веома разликују међусобно, родитељи, наставници и други специјализовани професионалци треба да помогну сваком детету понаособ да развије своје начине и вештине комуникације, језика, интеракције, оријентације и решавања проблема, на начин који је највише у складу са потенцијалима детета. Свако ко се бави развијањем дететових вештина, способности и саморазвоја треба да прецизно прати дететов напредак и пажљиво слуша дететову вербалну и емотивну комуникацију како би подржао његово образовање и развој на добро циљан и најбољи могући начин.

B. **Самопоштовање и независност**

64. Од кључне важности је да образовање детета са сметњама у развоју укључи јачање позитивне самосвести, осигуравајући да дете осећа да га други поштују као људско биће без икаквог ограничавања у погледу достојанства. Дете мора да буде у стању да види да га други поштују и препознају његова људска права и слободе. Укључивање детета са сметњама у развоју у групе деце у школском одељењу може показати детету да је његов идентитет препознат и да припада заједници ученика, вршњака и грађана. Подршка вршњака која појачава самопоштовање деце са сметњама у развоју заслужује ширу пажњу и промоцију. образовање такође треба да омогући детету стицање искуства осећања контроле, достигнућа и успеха до максималних граница дететових способности.

C. **Образовање у школском систему**

65. образовање у раном детињству је посебно релевантно за децу са сметњама у развоју, јер се њихове сметње у развоју и посебне потребе први пут уочавају управо у образовним установама. Рана интервенција је од највеће важности у помагању деци да развију свој пуни потенцијал. Ако је дете идентификовано да има сметње у развоју или успореност у развоју у раној фази, дете има много веће могућности да има корист од раног образовања, које треба да буде прилагођено његовим индивидуалним потребама. образовање у раном детињству које обезбеђује држава, заједница или институције цивилног друштва може да буде од

²⁶ У овом контексту, Комитет жели да се позове на Миленијумску декларацију Уједињених нација (A/RES/55/2) и, поготово, на Миленијумски развојни циљ бр. 2, који се односи на универзално основно образовање по којем су Владе посвећене „осигуравању да ће, до 2015, деца свуда, и дечаци и девојчице, имати једнак приступ свим нивоима образовања“. Комитет такође жели да се позове на друге међународне обавезе које подржавају идеју инклузивног образовања, између осталог Изјаву из Саламанке и Оквир за акцију у вези образовања за посебне потребе, усвојен од стране Светске конференције о образовању за специјалне потребе: приступ и квалитет, Саламанка, Шпанија, 7-10. јун 1994 (УНЕСКО и Министарство за образовање и науку Шпаније) и Дакарски оквир за акцију, образовање за све: испуњавање наших заједничких обавеза, усвојен од стране Светског образовног форума, Дакар, Сенегал, 26-28. април 2000.

велике помоћи за добробит и развој све деце са сметњама у развојима (види Општи коментар Комитета бр. 7 (2005) о спровођењу дечјих права у раном детињству). Основно образовање, укључујући основну школу и, у многим државама уговорницама, средњу школу, мора да буде бесплатно за децу са сметњама у развоју. Све школе треба да буду без комуникационих и физичких препрека које ограничавају приступ деце са смањеном мобилношћу. Такође, сходно капацитетима, високо школовање треба да буде доступно квалификованим адолесцентима са сметњама у развоју. Како би у потпуности упражњавала своје право на образовање, великом броју деце је потребна лична помоћ, поготово у облику наставника обучених у методологији и техникама, укључујући и одговарајућим језицима и другим облицима комуникације, за пружање наставе деци са широким распонем способности, способним да користе наставне технике које су усредсређене на децу и индивидуализоване, као и одговарајући и доступни наставни материјали, опрема и помоћни уређаји, које државе уговорнице треба да обезбеде у складу са максималним средствима која су им на располагању.

Д. Инклузивно образовање

66. Инклузивно образовање треба да буде циљ образовања деце са сметњама у развоју. Начин и облик укључивања треба да буду диктирани индивидуалним образовним потребама детета, јер образовање неке деце са сметњама у развоју захтева врсту подршке коју није лако пронаћи у редовном школском систему. Комитет примећује изричиту посвећеност циљу инклузивног образовања садржану у нацрту конвенције о правима особа са сметњама у развоју и обавезу држава да обезбеде да особе, укључујући децу, са сметњама у развоју нису искључене из општег образовног система због сметње у развоју и да добију неопходну подршку унутар општег образовног система, за делотворно образовање. Он охрабрује државе уговорнице које још нису започеле програм инклузије да уведу потребне мере за постизање тог циља. Међутим, Комитет подвлачи да степени укључења унутар општег образовног система могу бити различити. Мора се одржати континуитет услуга и програмских опција у условима где потпуно инклузивно образовање није могуће постићи у блиској будућности.

67. Покрет ка инклузивном образовању добио је доста подршке током последњих година. Међутим, сам термин „инклузивно“ може имати различита значења. У својој основи, инклузивно образовање је скуп вредности, начела и пракси усмерених на тражење значајног, ефектног и квалитетног образовања за све студенте, које је праведно према различитости услова за учење и захтева не само деце са сметњама у развоју већ и свих студената. Тај циљ се може постигнути путем различитих организационих средстава, која имају у виду различитост деце. Укључивање може значити све у распону од сталног смештаја свих студената са сметњама у развоју у једно редовно одељење или смештај у редовно одељење са различитим степенима укључивања, укључујући и одређену меру посебног образовања. Важно је разумети да укључивање не треба схватити или практиковати као пуко интегрисање деце са сметњама у развоју у редовни систем без обзира на њихове недостатке и потребе. Блиска сарадња између наставника специјалног образовања и редовних наставника је неопходна. Школски програми треба да буду преиспитани и развијени како би задовољили потребе деце са и без сметњи у развоју. Морају се извршити промене у програмима обуке за наставнике и друго особље укључено у образовни систем како би се у потпуности спровела философија инклузивног образовања.

Е. образовање о каријерама и струковна обука

68. образовање за развој каријере и транзицију намењено је свим особама са сметњама у развоју, без обзира на старост. Веома је важно започети припреме у раним годинама зато што се на развој каријере гледа као на процес који почиње рано и наставља се током целог живота. Развој свести о каријери и

струковних способности што је раније могуће, почев од основне школе, пружа деци могућност прављења бољих одлука у каснијим фазама живота када је реч о запослењу. Образовање о каријери у основној школи не значи коришћење младе деце за рад, отварајући врата економском изабљивању. Оно почиње тако што ученици бирају циљеве у складу са својим еволуирајућим капацитетима током раних година. Затим треба да следи функционалан средњошколски програм који нуди одговарајуће вештине и могућност радног искуства, уз систематску координацију и надзор између школе и радног места.

69. Развој каријере и струковне вештине треба да буду укључени у школски програм. Свест о каријери и струковне вештине треба да буду део образовног програма обавезног образовања. У земљама где обавезно образовање не сеже даље од основне школе, стручна обука након основне школе треба да буде обавезна за сву децу са сметњама у развоју. Владе морају да установе мере и обезбеде довољна средства за струковну обуку.

Ф. Рекреација и културне активности

70. У члану 31, Конвенција наводи права детета на рекреацију и културне активности које одговарају његовом узрасту. Овај члан треба тумачити тако што треба укључити и дететов ментални, психолошки и физички узраст и способности. Игра је препозната као најбоље средство учења различитих вештина, укључујући и друштвене вештине. Пуно укључивање деце са сметњама у развоју у друштво се постиже када се деци пруже могућност, места и време да се играју једни са другима (деца са сметњама у развоју и без сметњи у развоју). Обука за рекреацију, слободно време и игру треба да буде обезбеђена за децу са сметњама у развоју која су школског узраста.

71. Деци са сметњама у развоју треба обезбедити једнаке могућност учествовања у разним културним и уметничким активностима, као и у спорту. Ове активности треба посматрати као средство изражавања и средство реализације квалитета живота који доноси лично задовољство.

Г. Спорт

72. Такмичарске и нетакмичарске спортске активности треба да буду организоване тако да укључују децу са сметњама у развоју на један инклузиван начин, где год је то могуће. Другим речима, дете са сметњама у развоју које је у стању да се такмичи са децом без сметње у развоју треба да буде охрабрено и подржано у том правцу. Међутим, спорт је област у којој ће, због његових физичких захтева, деце са сметњама у развоју често бити потребне ексклузивне игре и активности, у којима могу да учествују на фер и безбедан начин. Треба, међутим, подвући да, када се такви ексклузивни догађаји одвијају, медији морају да одговорно одиграју своју улогу и посвете им једнаку пажњу као и спортовима у којима учествују деца без сметњи у развоју.

IX. Мере посебне заштите (чланови 22, 38, 39, 40, 37 б-д, и 32-36)

А. Малолетничко правосуђе

73. Имајући у виду члан 2, државе уговорнице имају обавезу да осигурају да деца са сметњама у развоју која су у сукобу са законом (као што је описано у члану 40 став 1) буду заштићена не само одредбама Конвенције које се специфично односе на судски поступак за малолетнике (чланови 40, 37 и 39) већ и свим другим релевантним одредбама и гаранцијама које садржи Конвенција, на пример у области здравствене заштите и образовања. Уз то, где је то потребно, државе уговорнице треба да предузму посебне мере како би осигурале да су деца са сметњама у развоју фактички заштићена у складу са и имају користи од горепомнутих права.

74. У погледу права садржаних у члану 23, с обзиром на висок степен рањивости деце са сметњама у развоју, Комитет препоручује – уз опште препоруке дате у члану 73 – да се узму у обзир следећи елементи третмана деце са сметњама у развоју која су (наводно) у сукобу са законом:

- (а) Дете са сметњама у развоју које дође у сукоб са законом треба да буде саслушано на одговарајућем језику и, уопште, у овим случајевима треба да поступају професионалци попут полицајаца, адвоката, заступника, социјалних радника, тужилаца и судија који су стекли одговарајућу обуку у том погледу;
- (б) Владе треба да развију и спроведу разноврсне и флексибилне алтернативне мере које дозвољавају могућност прилагођавања тих мера капацитетима и способностима детета, ради избегавања судског процеса. Са децом са сметњама у развоју која су у сукобу са законом треба у највећој мери поступати без прибегавања формалноправним процедурама. Такве процедуре треба размотрити само тамо где је то у интересу јавног реда. У таквим случајевима, треба учинити посебне напоре како би се дете информисало о процедурама за малолетне прекршиоце и о својим правима;
- (ц) Деца са сметњама у развоју у сукобу са законом не треба да буду смештана у редовне казнено-поправне центре за малолетнике у предкривичном поступку или као начин кажњавања. Лишавање слободе треба применити само као последњу могућу меру, с циљем да се детету обезбеди одговарајући третман у вези његовог проблема који је довео до кривичног дела, а дете треба да буде смештено у установу са посебно обученим особљем и другим капацитетима за пружање овог специфичног третмана. У доношењу таквих одлука, надлежни органи треба да осигурају пуно поштовање људских права и правне заштите.

Б. Економско израбљивање

75. Деца са сметњама у развоју су посебно изложена могућности разних облика економског израбљивања, укључујући и најгоре облике дечјег рада, као и трговини дрогом и просјачењу. У том контексту, Комитет препоручује државама уговорницама које то још нису учиниле да ратификују Конвенцију бр. 138 Међународне организације рада о минималној старости за примање у радни однос и Конвенције бр. 182 о забрани и тренутној акцији елиминације најгорих облика дечјег рада. У примени ових конвенција, државе уговорнице треба да обрате посебну пажњу на рањивост и потребе деце са сметњама у развоју.

Ц. Деца на улици

76. Деца са сметњама у развоју, специфично са физичким сметњама у развоју, често заврше на улици из разних разлога, укључујући економске и социјалне факторе. Деца са сметњама у развоју која живе или раде на улици треба да добију одговарајућу негу, укључујући адекватну исхрану, одећу, становање, прилике за образовање, обуку у животним вештинама и заштиту од разних опасности, укључујући економско и сексуално израбљивање. У том погледу је потребан индивидуализовани приступ, који у пуној мери узима у обзир посебне потребе и капацитете детета. Комитет је посебно забринут чињеницом да се деца са сметњама у развоју понекад израбљују за потребе просјачења на улици или другим местима; понекад се деца намерно онеспособљавају за потребе просјачења. Државе уговорнице су обавезне да предузму све неопходне мере ради спречавања ове врсте израбљивања и да изричито инкриминишу ову врсту израбљивања и предузму делотворне мере ради довођења прекршилаца пред лице закона.

Д. Сексуално израбљивање

77. Комитет је често изражавао озбиљну забринутост над све већим бројем деце жртава дечје проституције и дечје порнографије. Деца са сметњама у развоју су склонија томе да постану жртве ових озбиљних злочина него други. Зато се хитно позивају владе да ратификују и примене Опциони протокол о продаји деце, дечјој

проституцији и дечјој порнографији и, у извршавању својих обавеза према Опционом протоколу, државе уговорнице треба да обратe посебну пажњу заштити деце са сметњама у развоју, уважавајући њихову посебну рањивост.

Е. Деца у оружаним сукобима

78. Као што је већ наведено, оружани сукоби су један од главних узрока сметње у развоју, било да су деца умешана у сукоб или су жртве сукоба. У том контексту, владе се хитно позивају да ратификују и спроведу Опциони протокол о учешћу деце у оружаним сукобима. Посебну пажњу треба посветити опоравку и друштвеној реинтеграцији деце која стекну сметње у развоју као резултат оружаних сукоба. Додатно, Комитет препоручује државама уговорницама да изричито искључе децу са сметњама у развоју из регрутације у оружане снаге и предузму неопходне законске и друге мере како би у потпуности примениле ову забрану.

Ф. Деца која су избеглице или интерно расељена, деца припадници мањина и деца припадници аутохтоног становништва

79. Одређене сметње у развоју непосредно потичу из услова који су узроковали да неке особе постану избеглице или интерно расељене, као што су људски узроковане или природне катастрофе. На пример, нагазне мине и неексплодирана муниција убијају и рањавају децу која су избеглице, интерно расељена или резидентна дуго времена по завршетку сукоба. Деца која су избеглице или интерно расељена подложна су различитим облицима дискриминације, поготово девојчице са сметњама у развоју које су избеглице и интерно расељене, које су, чешће него дечаци, изложене злостављању, укључујући и сексуално злостављање, небригу и израбљивање. Комитет снажно подвлачи да деца са сметњама у развоју која су избеглице и интерно расељена треба да имају висок приоритет када је реч о посебној помоћи, укључујући и превентивну помоћ, приступ одговарајућим здравственим и социјалним услугама, укључујући психо-социјални опоравак и друштвену реинтеграцију. Канцеларија Високог представника Уједињених нација за избеглице (UNHCR) поставио је децу као политички приоритет и усвојио неколико докумената који ће руководити његовим радом у тој области, укључујући Смернице о деци избеглицама из 1988. године, које су укључене у УНХЦР-ову Политику о деци избеглицама. Комитет такође предлаже да државе уговорнице узму у обзир Општи коментар Комитета бр. 6 (2005) о третману деце без пратње и раздвојене деце која су ван својих земаља рођења.

80. Све одговарајуће и потребне мере предузете ради заштите и промовисања права деце са сметњама у развоју морају да укључе и обратe посебну пажњу на посебну рањивост и потребе деце која припадају мањинама и аутохтоном становништву која имају веће шансе да већ буду маргинализована унутар својих заједница. Програми и политике увек морају бити културно и етнички осетљиви.

II.6.10. Општи коментар број 10: Права деце у малолетничком правосуђу²⁷

I. УВОД

1. У својим извештајима Комитету за права детета (у даљем тексту: Комитет), државе потписнице се често доста детаљно баве правима деце за коју се наводи, која су оптужена или за коју је утврђено да су прекршила кривични закон, а за коју се такође каже да су „деца у сукобу са законом“. У складу са смерницама Комитета за подношење периодичних извештаја, примена чланова 37 и 40 Конвенције о правима детета (у даљем

²⁷ УН, Општи коментар број 10 УН, CRC/C/GC/10, 25. април 2007.

тексту КПД) заузима централно место у информацијама које достављају државе потписнице. Комитет са задовољством прима к знању многобројне напоре на успостављању малолетничког правосуђа у складу са КПД. Јасно је, међутим, да многе државе потписнице још увек треба да пређу дугачак пут до постизања пуне сагласности са КПД, као на пример у области процесног права, израде и примене мера за поступање са децом у сукобу са законом без прибегавања судским поступцима и примене мере лишавања слободе као последњег средства.

2. Комитет је подједнако забринут због недовољно информација о мерама које државе потписнице предузимају на спречавању деце да дођу у суком са законом. Ово може бити последица непостојања свеобухватне политике у области малолетничког правосуђа. Тиме се такође може објаснити разлог због којег државе потписнице достављају само веома ограничене статистичке податке о поступању са децом у сукобу са законом.

3. Искуство стечено увидом у учинак које су државе потписнице оствариле на пољу малолетничког правосуђа је разлог овог општег коментара, којим Комитет жели да пружи државама чланицама детаљније смернице и препоруке у њиховим напорима на увођењу малолетничког правосуђа у складу са КПД. Ово малолетничко правосуђе, које између осталог, треба да унапреди примену алтернативних мера, као што су диверзионе мере и ресторативна правда, ће државама чланицама такође омогућити да се на ефикасан начин позабаве децом у сукобу са законом, што не само да служи најбољем интересу деце, већ и краткорочним и дугорочним интересима друштва у целини.

II. ЦИЉЕВИ ОВОГ ОПШТЕГ КОМЕНТАРА

4. На самом почетку, Комитет жели да подвуче да КПД тражи од држава чланица да донесу и спроводе свеобухватну политику малолетничког правосуђа. Овај свеобухватни приступ не треба ограничити само на примену одређених одредби из чланова 37 и 40 КПД, већ такође треба узети у обзир и опште принципе садржане у члановима 2, 3, 6 и 12 и свим осталим релевантним члановима КПД, као што су чланови 4 и 39. Циљеви овог општег коментара су, дакле, следећи:

- да охрабре државе потписнице да усвоје и спроводе свеобухватну политику малолетничког правосуђа за спречавање и третирање малолетничке деликвенције на бази и у складу са КПД, те да у том смислу траже савет и подршку Међуагенцијског панела за малолетничко правосуђе, основаног резолуцијом ECOSOC-а 1997/30, а који чине представници Канцеларије Високог комесара Уједињених нација за људска права (ОНCHR), Дечјег фонда Уједињених нација (UNICEF), Канцеларије Уједињених нација за дрогу и криминал (UNODC) и невладиних организација (NVO),
- да дају смернице и препоруке државама чланицама у погледу садржаја ове свеобухватне политике малолетничког правосуђа, са посебним нагласком на превенцију малолетничке делинквенције, увођење алтернативних мера које обезбеђују да се се питање малолетничке делинквенције решава без примене судског поступка, као и приликом тумачења и примене свих осталих одредби садржаних у члановима 37 и 40 КПД,
- да подстакну укључивање осталих међународних стандарда у националну и свеобухватну политику малолетничког правосуђа, што се посебно односи на Стандардна минимална правила Уједињених нација за малолетничко правосуђе („Пекиншка правила“), Правила Уједињених нација за заштиту малолетника лишених слободе („Хавана правила“), и Смернице Уједињених нација за превенцију малолетничке делинквенције („Ријадске смернице“).

III. МАЛОЛЕТНИЧКО ПРАВОСУЂЕ: ВОДЕЋИ ПРИНЦИПИ СВЕОБУХВАТНЕ ПОЛИТИКЕ

5. Комитет ће пре детаљне разраде захтева КПД, прво навести водеће принципе свеобухватне политике малолетничког правосуђа. У спровођењу малолетничког правосуђа, државе потписнице морају систематски да примењују опште принципе садржане у члановима 2, 3, 6 и 12 КПД, као и основне принципе малолетничког правосуђа наведене у члановима 37 и 40.

Без дискриминације (члан 2)

6. Државе потписнице су обавезне да предузму све неопходне мере како би осигурале једнак третман за сву децу у сукобу са законом. Посебну пажњу треба обратити на дискриминацију *de facto* и на различитости, што може бити последица недостатка конзистентне политике, а односи се на децу која спадају у ризичну групу, као што су деца са улице, деца која припадају расним, етничким, верским или језичким мањинама, деца аутохтоног порекла, женска деца, деца са сметњама у развоју и деца која су више пута била у сукобу са законом (повратници). У том смислу је значајно обучити све људе који се професионално баве малолетничким правосуђем (види параграф 97 доле), као и успоставити правила, прописе или протоколе који унапређују једнак третман деце преступника и обезбеђују правну заштиту, помоћ и надокнаду штете.

7. Многа деца у сукобу са законом су такође и жртве дискриминације, напр. у покушају да стекну образовање или се запосле. Неопходно је предузети мере за спречавање такве дискриминације, поред осталог, пружањем одговарајуће подршке и помоћи малолетним преступницима који су већ починили неко дело, у њиховим напорима да се реинтегришу у друштво и организовањем јавних кампања којима се истиче њихово право да преузму конструктивну улогу у друштву. (Члан 40 (1)).

8. Уобичајена је пракса да кривични законици садрже одредбе које криминализују проблеме у понашању деце, скитање, беспосличење, бежање од куће и друга дела, која су често последица психолошких или друштвено-економских проблема. Посебно забрињава чињеница да су жртве ове криминализације женска деца и деца са улице. Ова дела су позната као „статусни прекршаји“ и не третирају се на тај начин када их учине одрасли људи. Комитет препоручује да државе потписнице укину одредбе статусних прекршаја како би обезбедиле једнак законски третман деце и одраслих. У том смислу, Комитет се такође позива на члан 56 Ријадских смерница, који гласи: „У намери да се спречи даља стигматизација, виктимизација и криминализација младих, потребно је усвојити законе који би обезбедили да се не сматра преступом ни један поступак младе особе који не би био сматран преступом или не би био кажњив ако га почини одрасла особа.“

9. Исто тако, у случају понашања као што је скитање, лутање улицама или бежање од куће, требало би применити мере за заштиту детета, укључујући пружање ефикасне подршке родитељима и/или старатељима и мере које се баве коренима оваквог понашања.

Најбољи интерес детета (члан 3)

10. Приликом доношења свих одлука у контексту спровођења малолетничког правосуђа, треба пре свега водити рачуна о најбољем интересу детета. Деца се разликују од одраслих по физичком и психичком развоју, као и по емотивним и образовним потребама. Те разлике чине да се деца у сукобу с законом сматрају мање кривим. Ове и друге разлике су разлог за постојање одвојеног система малолетничког правосуђа и захтевају другачије поступање са децом. Заштита најбољих интереса детета значи, на пример, да класични циљеви кривичног правосуђа, као што су репресија/кажњавање морају уступити место циљевима ресторативне правде у поступању са малолетним преступницима. То је могуће постићи уз истовремену бригу о јавној безбедности.

Право на живот, опстанак и развој (члан 6)

11. Ово природно право сваког детета требало би да буде смерница и подстрек државама потписницама да израде ефикасне националне политике и програме за превенцију малолетничке делинквенције, јер се само по себи подразумева да делинквенција веома негативно утиче на развој детета. Шта више, ово основно право требало би да доведе до креирања политике у којој се малолетничка делинквенција третира на начине који подржавају развој детета. Смртна казна и доживотна казна затвора без условног отпуста се изричито забрањују чланом 37(а) КПД-а (види чланове 75-77 у даљем тексту). Лишавање слободе има веома негативне последице на складан развој детета и озбиљно угрожава његов/њену реинтеграцију у друштву. У том смислу, члан 37(б) изричито наводи да лишавање слободе, укључујући хапшење, притвор и затворску казну, треба да се примењују само као последња могућа мера и у најкраћем могућем временском року, при чему се право детета на развој у потпуности поштује и гарантује (види параграф 78-88 у даљем тексту)²⁸

Право на изражавање сопственог мишљења (члан 12)

12. Право детета да слободно изрази сопствено мишљење о свим питањима која га се тичу треба да буде у потпуности поштовано и премињавано у свим фазама процеса малолетничког правосуђа (види чланове 43-45 у даљем тексту). Комитет констатује да гласови деце укључене у систем малолетничког правосуђа све јаче делују на увођење побољшања и реформи, као и на остваривање њихових права.

Достојанство (члан 40(1))

13. КПД утврђује сет основних принципа за поступање које треба прилагодити деци у сукобу са законом:

- *Поступање на начин који уважава осећање достојанства и вредности детета.* Овај принцип се ослања на основно људско право наведено у члану 1 Основне декларације о људским правима, који каже да је свако људско биће рођено слободно и једнако у достајанству и правима. Ово право на достајанство и вредност, стечено рођењем, на које се изричито реферише преамбула КПД, мора бити поштовано и заштићено током читавог процеса поступања са децом, од првог контакта са органима за примену закона па све до спровођење свих мера за поступање са дететом.
- *Поступање које код детета јача поштовање права човека и слобода других.* Овај принцип је у складу са наводима из преамбуле да дете треба васпитавати у духу идеала прокламованих Повељом Уједињених нација. То такође значи да у оквиру система малолетничког правосуђа, поступање са децом и њихово васпитање треба да буде усмерено на развој поштовања људских права и слобода (члан 29(1)(б) КПД и општи коментар бр. 1 о циљевима образовања). Очигледно је да овај принцип малолетничког правосуђа захтева пуно поштовање и примену гаранција за поштено суђење о чему говори члан 40 (2) (види параграф 40-67 у даљем тексту). Ако главни актери у малолетничком правосуђу, као што су полиција, тужилаштво, судије и социјални радници у потпуности не поштују и штите ове гаранције, како могу очекивати да ће деца, имајући тако лоше примере, поштовати права човека и основне слободе других?
- *Поступање које води рачуна о узрасту детета и подстиче његову реинтеграцију, као и преузимање конструктивне улоге у друштву.* Овај принцип се мора примењивати, пратити и поштовати у току целокупног процеса поступања са дететом, од првог контакта са органима за заштиту закона до

²⁸ Треба обратити пажњу на то да се према КПД-у, права детета лишеног слободе, односе на децу у сукобу са законом и децу смештену у институције за старање, заштиту и лечење, укључујући оне за ментално здравље, лечење зависности, институције за заштиту деце или имиграцију.

примене свих мера за поступање са дететом. То захтева да сви људи у систему малолетничког правосуђа треба да поседују знања о развоју детета, о динамици сталног развоја деце, шта је то одговара њиховој добробити и који облици насиља над децом се користе.

— *Поштовање достајанства детета захтева да сви облици насиља у поступању са децом у сукобу са законом морају бити забрањени и спречени.* Извештаји који стижу Комитету показују да насиља има у свим фазама поступка малолетничког правосуђа, од првог контакта са полицијом, током притвора у преткривичном поступку и током боравка и третмана у другим објектима за децу лишена слободe. Комитет захтева од земаља чланица да предузму ефикасне мере на спречавању оваквог насиља, да раде на томе да починиоци буду приведени правди, као и да ефикасно извештавају о препорукума датим у извештају о Студији Уједињених нација о насиљу над децом која је представљена Генералној скупштини октобра месеца 2006. године (А/61/299).

14. Комитет признаје да је очување јавне безбедности легитиман циљ правосудног система. Међутим, Комитет је мишљења да се овај циљ може на најбољи начин остварити пуним поштовањем и применом водећих и свеобухватних принципа малолетничког правосуђа садржаних у КПД.

IV МАЛОЛЕТНИЧКО ПРАВОСУЂЕ: ОСНОВНИ ЕЛЕМЕНТИ

СВЕОБУХВАТНЕ ПОЛИТИКЕ

15. Свеобухватна политика малолетничког правосуђа мора да садржи следеће елементе: превенција малолетничке делинквенције; интервенције без прибегавања судским поступцима и интервенције у контексту судских поступака; минимални узраст за крвичну одговорност и горње старосне границе у малолетничком правосуђу; гаранције за поштено суђење; и лишавање слободe, укључујући притвор у истражном поступку и изрицање затворске казне након суђења.

А. Превенција малолетничке делинквенције

16. Један од најважнијих циљева примене КПД-а је подстицање пуног и складног развоја личности детета, његових склоности и менталних и физичких способности (преамбула и чланови 6 и 29). Дете треба припремити да живи као појединац способан да води одговоран живот у слободном друштву (преамбула и чланови 6 и 29), у коме може да преузме конструктивну улогу у смислу поштовања права човека и основних слобода (чланови 29 и 40). У том смислу, родитељи су дужни да, на начин који одговара развојним способностима детета, дају детету одговарајућа упутства и смернице за остваривање његових/њених права наведених у Конвенцији. У светлу ових и других одредаба КПД, јасно је да није у најбољем интересу детета да одраста у околностима које могу проузроковати повећани или озбиљан ризик да се оно препусти криминалу. Потребно је предузети разне мере како би се омогућила пуна и једнака примена права на адекватан животни стандард (члан 27), на највиши могући стандард здравља и доступност здравствене заштите (члан 24), на образовање (чланови 28 и 29), на заштиту од свих видова физичког или психичког насиља, повређивања или злоупотреба (члан 19), и од економског и сексуалног искоришћавања (чланови 32 и 34), као и на остале одговарајуће службе за старање о деци и њихову заштиту.

17. Како је горе наведено, малолетничко правосуђе које не садржи пакет мера за спречавање малолетничке делинквенције има озбиљне недостатке. Државе потписнице би требало у своје свеобухватне националне политике малолетничког правосуђа да уграде комплетне Смернице Уједињених нација за превенцију малолетничке делинквенције (Ријадске смернице) усвојене резолуцијом Генералне скупштине бр. 45/112 од 14. децембра 1990.

18. Комитет у потпуности подржава Ријадске смернице и сагласан је са тим да нагласак треба ставити на политику превенције која омогућава успешну социјализацију и интеграцију све деце, посебно уз помоћ породице, друштвене заједнице, вршњачких група, стручног оспособљавања, радне средине, и добровољних организација. То, поред осталог, значи да програме превенције треба усмерити на пружање подршке посебно осетљивим породицама, кроз укључивање школа у подучавању основним вредностима (укључујући информације о законским правима и обавезама деце и родитеља) и посебне бриге и пажње за младе у ризику. У том смислу би такође требало обратити посебну пажњу на децу која беже из школе или из неког другог разлога на заврше школовање. Препоручује се подршка вршњачких група и што веће укључивање родитеља. Исто тако, државе потписнице би требало да формирају службе и израде програме на нивоу друштвене заједнице који одговарају посебним потребама, проблемима, бригама и интересима деце, посебно деце која се враћају криминалу, као и да за њихове породице обезбеде одговарајућу правну заштиту и саветовање.

19. Чланови 18 и 27 потврђују значај одговорности родитеља у васпитавању своје деце, док КПД истовремено тражи од држава потписница да за родитеље (или старатеље) обезбеде потребну помоћ у вршењу њихових родитељских дужности. Мере помоћи не би требало усмерити само на превенцију негативних ситуација, већ такође, и још више, на унапређење друштвеног потенцијала родитеља. Постоји обиље информација о програмима превенције на бази дома и породице, као што су обучавање родитеља, програми за побољшање интеракције родитеља и деце и програми са кућним посетама, који могу започети у веома раном узрасту детета. Исто тако се показало да боравак деце у обдаништима утиче на смањење стопе будућег насиља и криминала. На нивоу друштвене заједнице, позитивне резултате су остварили програми као што су Заједнице које брину (Communities that Care – CTC), који представљају стратегију за превенцију усмерену на ризик.

20. Државе потписнице треба да дају пуну подршку и унапреде укључивање деце у складу са чланом 12 КПЦ, а такође и родитеља, водећих представника друштвене заједнице и осталих кључних актера (напр. представника НВО, социјалних радника) у развој и спровођење превентивних програма. Квалитет тог ангажовања представља кључни фактор за успех ових програма.

21. Комитет препоручује државама потписницама да у напорима да израде ефикасне превентивне програме траже помоћ и савет од Међуагенцијског панела за малолетничко правосуђе.

Б. Интервенције/диверзиони програми (такође види одељак Е у даљем тексту)

22. Органи власти могу да примењују две врсте интервенције у раду са децом за коју се наводи, која су оптужена или за коју је утврђено да су прекршила кривични закон: мере без прибегавања судском поступку и мере у контексту судског поступка. Комитет подсећа државе потписнице да при том морају обратити максималну пажњу и обезбедити да се људска права деце и мере правне заштите у потпуности поштују и чувају.

23. Деца у сукобу са законом, укључујући повратнике, имају право да се са њима поступа на начин који доприноси њиховој ренитеграцији, као и преузимању конструктивне улоге у друштву од стране детета (члан 40(1) КПД). Хапшење, притвор или затварање детета се може користити само као последња мера (члан 37(б)). Из тог разлога је неопходно – у склопу свеобухватне политике малолетничког правосуђа – развити и спроводити широки спектар мера као би се осигурало да се са децом поступа на начин који одговара њиховом добру и који је пропорционалан околностима и учињеном делу. Ове мере треба да укључе старање, саветовање и надзор, правно заступање, условно кажњавање, старатељство, програме за школовање и стручно оспособљавање и друге мере које су алтернатива институционалном старању (Члан 40(4)).

Интервенције без прибегавања судском поступку

24. Према члану 40(3) КПД, државе потписнице ће настојати да унапреде мере за поступање са децом за коју се наводи, која су оптужена или за коју је утврђено да су прекршила кривични закон, без прибегавања судском поступку, кад год је то примерено или пожељно. Имајући у виду да већина младих преступника почини само ситнији преступ, читав низ мера, у које спадају искључивање из кривичног судског поступка за малолетнике и упућивање на алтернативне (друштвене) службе (тј. диверзионе мере), требало би да буде добро установљена пракса која може и треба да се примењује у већини случајева.

25. Комитет сматра да државе потписнице имају обавезу да промовишу мере поступања са децом у сукобу са законом без прибегавања судском поступку, које се примењују, а свакако нису ограничене на децу која учине ситније преступе, као што је крађа у продавници или други имовински прекршаји са ограниченом штетом, као и на децу која су први пут починила неко дело. Статистике у многим земљама говоре да највећи број, а често већина престапа коју учине деца спада у ове категорије. То је у складу са принципима наведеним у члану 40(1) КПД да се у оваквим случајевима не прибегава судским поступцима према кривичном закону. Осим што је тиме избегнута стигматизација, овај приступ даје добре резултате код деце и у интересу је јавне безбедности, а показао се и као ефикаснији.

26. Државе потписнице треба да предузму мере да поступање са децом у сукобу са законом без прибегавања судским поступцима постане саставни део њихових система малолетничког правосуђа, као и да при том осигурају да људска права и правна заштита деце буду у потпуности поштована и заштићена (члан 40(3)(б)).

27. Државама потписницама се препушта дискреционо право да одлуче о самој природи и садржају мера за поступање са децом у сукобу са законом без прибегавања судском поступку, као и да предузму потребне законодавне и друге мере за њихово спровођење. Независно од тога, на бази података из извештаја неких држава потписница, јасно се види да су израђени разноврсни програми на бази друштвене заједнице, као што су социјалне службе, надзор и саветовање, напр. од стране социјалних радника и социјалних радника задужених за надзор деце на условном отпусту, саветовање у породици и друге форме ресторативног правосуђа, укључујући обештећење и надокнаду штете жртвама. Остале државе потписнице би требало да користе искуства ових чланица. Што се тиче поштовања људских права и мера правне заштите, Комитет упућује на одговарајуће делове члана 40 КПД и наглашава следеће:

- Диверзионе мере (тј. мере за поступање са децом за коју се наводи, која су оптужена или за коју је утврђено да су прекршили кривични закон, без прибегавања судском поступку) би требало користити само уз обавезан доказ да је дете учинило наведено дело, да је оно слободно и својевољно признало одговорност, и да за то признање није коришћено застрашивање или притисак, и коначно да се оно неће употребити против њега у било ком наредном судском поступку;
- Дете мора слободно и својевољно да да писмени пристанак на примену диверзионих мера, заснован на адекватним и детаљним подацима о природи, садржају и трајању мере, као и о последицима неуспеха сарадње, спровођења и окончања мере. У смислу већег укључивања родитеља, државе потписнице могу такође да размотре могућност захтева за пристанак родитеља, а посебно када се ради о деци млађој од 16 година;
- Закон мора да сази посебне одредбе наводећи појединачне случајеве у којима је могућа примена диверзионих мера, а овлашћења полиције, тужилаца и/или других органа који ће доносити одлуке у овом смислу треба регулисати и преиспитати, посебно како би се деца заштитила од дискриминације;
- Детету треба омогућити да траже правну или другу одговарајућу помоћ приликом одлучивања о томе која му од диверзионих мера коју је понудио надлежни орган, највише одговара и коју би оно желело, као и о могућности њеног преиспитивања;

— Пошто дете заврши са диврзионом мером, случај би требало да буде коначно и дефинитивно затворен. И мада је дозвољено водити поверљиву евиденцију из разлога администрације и приказа података, њу не треба третирати као „кривичну евиденцију“, а дете које је прошло диверзиони програм се не сме третирати као неко ко је раније осуђиван. Уколико постоји било каква евиденција о том случају, приступ тим информацијама треба да буде омогућен искључиво надлежним органима власти који су овлашћени да раде са децом у сукобу са законом и то на ограничени рок, напр. највише у току једне године.

Интервенције у контексту судских поступака

28. Пошто надлежни орган власти покрене судски поступак (обично је то тужилаштво), морају се применити принципи поштеног и праведног суђења (види одељак Д у даљем тексту). Систем малолетничког правосуђа треба истовремено да обезбеди велики број могућности за поступање са децом у сукобу са законом применом друштвено-васпитних мера, као и да строго ограничи примену лишавања слободе, а посебно притвор у преткривичном поступку, који треба да буде последња могућа мера. У фази одлучивања у поступку, лишавање слободе се мора користити као последња могућа мера и у најкраћем одговарајућем периоду (члан 37(б)). То значи да би државе чланице требало да имају добро обучену службу за социјални рад која ће омогућити максималну и ефикасну примену мера као што су налози за саветовање и надзор, социјални рад, друштвени надзор или дневне центре за пријављивање, као и могућност ранијег отпуста из притвора.

29. Комитет подсећа државе потписнице да у складу са чланом 40 (1) КПД, реинтеграција налаже да се не смеју предузимати никакве радње које би угрозиле пуну партиципацију малолетника у његовој средини, као што је стигматизација, друштвена изолација, или негативан публицитет детета. Да би се са дететом у сукобу са законом поступало на начин који подстиче његову реинтеграцију неопходно је учинити све како би оно постало комплетан, конструктиван члан своје заједнице.

В. Узраст деце у сукобу са законом

Минимални узраст за кривичну одговорност

30. Извештаји држава потписница показују да постоји широк дијапазон минималног узраста за кривичну одговорност. Он се креће од најнижег узраста од 7 или 8 година, па до препорученог узраста за кривичну одговорност деце од 14 или 16 година. Само код мањег броја држава потписница у оптицају су два минимална узраста за кривичну одговорност. Деца у сукобу са законом која су у тренутку извршења кривичног дела била на доњој старосној граници кривичне одговорност или изнад те границе, а испод горње границе минималног узраста сматрају се кривично одговорним само уколико у том смислу имају неопходну зрелост. Процену овакве зрелости врши суд/судија, често без захтева за укључивање стручног мишљења психолога, због чега се у пракси у случајевима тешких кривичних дела користи доња минимална старосна граница. Систем два минимална узраста не само да често изазива забуну, већ је углавном препуштен дискрецији суда/судије, што може за последицу имати дискриминаторску праксу. У светлу ове широке лепезе минималног узраста за кривичну одговорност, Комитет осећа потребу да државама потписницама изда јасне смернице и препоруке у вези са минималним узрастом за кривичну одговорност.

31. Члан 40(3) КПД захтева од држава потписница да поред осталог раде на томе да се установи минимални узраст испод којег се за дете не сме сматрати да је способно да прекрши кривични закон, али у том смислу не наводи одређени минимални узраст. Комитет схвата ову одредбу као обавезу држава потписница да одреде минимални узраст за кривичну одговорност (МУКО). Овај најнижи узраст значи следеће:

- Дете које учини кривично дело у доби испод најнижег узраста не може се сматрати одговорним у кривичном законском поступку. Чак и (веома) млада деца могу бити способна да прекрше кривични закон, али ако то учине када су испод МУКО, непобитна је претпоставка да не могу бити званично оптужена и не могу се сматрати одговорном у кривичном законском поступку. Према овој деци се могу применити посебне мере заштите уколико је неопходно и у њиховом најбољем интересу;
- Деца која су у време извршења дела (или: када су прекршила кривични закон) била на МУКО или старија, али млађа од 18 година (види такође параграфе 35-38 у даљем тексту) могу бити формално оптужена и на њих се могу применити кривични законски поступци. Међутим, ови поступци, укључујући крајњи исход, морају бити потпуно усаглашени са принципима и одредбама КПД, како је објашњено у овом општем коментару.

32. Правило 4 Пекинских правила препоручује да се МУКО не утврђује на сувише ниском старосном нивоу, имајући на уму чињенице у погледу емотивне, менталне и интелектуалне зрелости. У складу са овим правилом Комитет је препоручио државама потписницама да не утврђују МУКО на сувише ниском нивоу и да онај који је тренутно низак повећају на међународно прихватљив ниво. Из ових препорука се може закључити да Комитет сматра да је минимални узраст за кривичну одговорност детета испод 12 година међународно неприхватљив. Државе потписнице се подстичу да повећају своје ниске МУКО на ниво узраста од 12 година, што би био апсолутни минимални узраст и да наставе да га повећавају на виши ниво старосне границе.

33. У исто време, Комитет апелује на државе потписнице да не смањују свој МУКО на ниво од 12 година. Виши МУКО, на пример 14 или 16 година, доприноси стварању малолетничког система који у складу са чланом 40(3) КПД поступа са децом у сукобу са законом без прибегавања судским поступцима, уз пуно поштовање људских права детета и обезбеђење правне заштите. У том смислу, државе потписнице треба у својим извештајима Комитету да доставе детаљне податке о томе како се поступа са децом испод МУКО који је дефинисан њиховим законима, пошто је утврђено да су прекршила кривични закон или се пак наводи или су оптужена да су то урадила, и које су мере правне заштите којима се осигурава да се са њима поступа исто тако поштено и праведно као и са децом која су изнад МУКО.

34. Комитет жели да изрази своју забринутост због праксе у којој су допуштени изузеци од МУКО, чиме се дозвољава примена ниже границе минималног узраста за кривичну одговорност у случајевима када је дете, на пример, оптужено да је починило тешко кривично дело или када се сматра довољно зрелим да би било кривично одговорно. Комитет наглашава препоруку државама потписницама да одреде МУКО, тако да коришћење нижег узраста по принципу изузетака буде онемогућено.

35. Уколико не постоје докази о узрасту и није могуће утврдити да ли је дете у МУКО узрасту или старије, оно се не сме сматрати кривично одговорним (види такође параграф 39 у даљем тексту).

Највиша старосна граница за малолетничко правосуђе

36. Комитет такође жели да скрене пажњу државама потписницама на горњу старосну границу код примене правила малолетничког правосуђа. Ова специјална правила – како у смислу посебних процедуралних правила и правила за примену диверзионих и посебних мера – треба примењивати почев од МУКО установљеног у тој земљи, на сву децу која у време када су наводно починила преступ (или дело кажњиво по кривичном закону) нису још напунила 18 година.

37. Комитет жели да подсети државе потписнице да су оне прихватиле да свако дете за које се наводи, које је оптужено или за које је утврђено да је прекршило кривични закон има право да се са њим поступа

у складу са одредбама члана 40 КПД. То значи да се са сваком особом млађом од 18 година у време када је наводно почињен преступ, мора поступати у складу са правилима малолетничког правосуђа.

38. Комитет стога препоручује да оне земље потписнице које границу примењивости својих правила малолетничког правосуђа ограничавају на децу млађу од 16 година (или млађу) или која дозвољавају да се деца узраста 16 или 17 година по изузетку третирају као одрасли криминалци, измене своје законе како би обезбедиле пуну примену правила малолетничког правосуђа, без дискриминације, за све особе млађе од 18 година. Комитет са задовољством прима к знању да неке државе потписнице, било као опште правило или као изузетак, дозвољавају примену правила и прописа малолетничког правосуђа на особе од 18 година и старије, обично до узраста од 21 године.

39. И коначно, Комитет жели да нагласи чињеницу да је за пуну имплементацију члана 7 КПД, који између осталог захтева да свако дете буде пријављено одмах по рођењу, од суштинске важности да се на овај или онај начин утврде старосне границе, што важи за све државе потписнице. Дете без доказа о рођењу је нарочито подложно свим врстама злоупотреба и неправди у односу на породицу, посао, школовање и рад, посебно у оквиру система малолетничког правосуђа. Свако дете мора бесплатно добити извод из матичне књиге рођених, кад год му је то потребно, да би доказало свој узраст. Уколико не постоји доказ о узрасту, дете има право на поуздани лекарски или социјални преглед којим се може утврдити његов/њен узраст, те у случају сукоба непоузданих доказа, дете мора имати право на примену принципа да у сумњи треба пресудити у корист оптуженог.

Г. Гаранције за поштено суђење

40. Члан 40(2) КПД садржи значајну листу права и гаранција које имају за циљ да сваком детету за које се наводи или је оптужено да је прекршило кривични закон, осигурају поштено суђење и коректно поступање. Највећи део ових гаранција се такође може наћи у члану 14 Међународне конвенције о грађанским и политичких правима (МКГПП), које је Комитет за људска права анализирао и коментарисао у свом општем коментару бр.13 (1984) (Правосудна пракса) који се тренутно ревидира. Међутим, примена ових гаранција на децу има неке специфичне аспекте који ће овде бити изложени. Пре тога, Комитет жели да истакне да је кључни услов за правилну и ефикасну примену ових права или гаранција лични квалитет особа које се баве малолетничким правосуђем. Обучавање људи од струке, као што су полицајци, тужиоци, правни и други заступници деце, судије, социјални радници, социјални радници за надзор деце на условном отпусту и други, је од суштинског значаја и требало би да се одвија на систематски и континуиран начин. Ови професионалци треба да буду добро обавештени о физичком, психичком, менталном и друштвеном развоју детета, а посебно адолесцената, као и о посебним потребама најосетљивије деце, као што су деца са сметњама у развоју, расељена деце, деца са улице, деца која траже избеглички статус или азил и деца која припадају расним, етничким, верским, језичким и другим мањинама (види параграфе 6-9 горе). Обзиром лако долази до превида женске деце јер представљају само малу групу, мора се обратити посебна пажња на специфичне потребе женске деце, напр. везано за ранију злоупотребу и посебне здравствене потребе. Стручни кадар и запослени треба у свим ситуацијама да поступају на начин који поштује достојанство и вредност детета, који код њега подстиче поштовање права човека и основне слободе других и који унапређује реинтеграцију детета и његово преузимање конструктивне улоге у друштву (члан 40(1)). Све гаранције наведене у члану 40(2), о којима ће овде бити речи, представљају минималне стандарде, што значи да земље потписнице могу и треба да установе и прате више стандарде, као напр. у области пружања правне помоћи и укључења детета и његових родитеља у судски поступак.

Нема ретроактивног малолетничког правосуђа (члан 40(2)(а))

41. Члан 40(2)(а) КПД потврђује правило да се нико не сме сматрати кривим за било које кривично дело на бази било ког дела или пропуста који по националном или међународном праву није представљао кривично дело у време када је учињено, такође важи и за децу (види такође члан 15 МКГПП). То значи да ни једно дете не може бити оптужено или осуђено по кривичном закону за дела или пропусте који у време када су почињени нису били забрањени националним или међународним законом. У светлу чињенице да су многе земље потписнице недавно појачале и/или прошириле одредбе својих кривичних закона у борби против тероризма, Комитет препоручује државама чланицама да осигурају да ове промене не доведу до ретроактивног или ненамерног кажњавања деце. Комитет такође жели да подсети државе потписнице на правило које каже да се не сме одредити тежа казна од оне која је била примењива у време када је кривично дело почињено, као што је наведено у члану 15 МКГПП, што се у светлу члана 41 КПД примењује на децу држава потписница МКГПП. Ни једном детету не сме бити изречена тежа казна од оне која је важила у време када је оно прекршило кривични закон. Међутим, уколико се променом закона након почињеног дела предвиђа лакша казна, онда дете треба да има користи од те промене.

Претпоставка невиности (члан 40(2)(б)(1))

42. Претпоставка невиности је основа у заштити људских права деце у сукобу са законом. То значи да тужилаштво треба да поднесе терет доказивања оптужбе(и) против детета. У случају детета за које се наводи или је оптужено да је прекршило кривични закон примењује се принцип да у сумњи треба пресудити у корист оптуженог и криво је према оптужби само уколико су те оптужбе доказане без икакве основане сумње. Дете има право да се са њим поступа у складу са овом претпоставком и органи власти и остали актери су дужни да се уздрже од прејудуцирања исхода суђења. Државе потписнице би требало да прибаве податке о развоју детета како би осигурале да се претпоставка невиности поштује у пракси. Дете се може понашати на сумњив начин из разлога недовољног разумевања поступка, незрелости, страха или других разлога, али органи власти не смеју претпоставити да је дете криво без доказа о кривици уколико не постоји основана сумња.

Право на изражавање сопственог мишљења (члан 12)

43. Члан 12(2) КПД захтева да се детету обезбеди могућност изражавања сопственог мишљења у сваком судском или административном поступку које инволвира дете, било директно или преко представника или одговарајућег органа, на начин који је у складу са процедуралним правилима националног закона.

44. Евидентно да је за дете за које се наводи, које је оптужено или је утврђено да је прекршило кривични закон, право да изрази сопствено мишљење фундаментално за поштено суђење. Једнако је очигледно да дете има право да своје мишљење изрази директно, а не само преко представника или одговарајућег органа, уколико је то у његовом најбољем интересу. О овом праву се мора водити рачуна у свим фазама поступка, почев од преткривичног поступка када дете има право да се не изјашњава (брани се ћутањем), као и да буде саслушано од стране полиције, тужиоца и истражног судије. То се такође односи и на фазе доношења судске одлуке и примену изречених мера. Другим речима, детету се мора пружити шанса да слободно изрази своје мишљење, а том мишљењу се треба посветити дужна пажња у складу са годинама живота и зрелости детета (члан 12(1), у свим фазама поступка малолетничког правосуђа. То значи да дете, да би успешно партиципирало у поступку, мора бити информисано не само о оптужбама (види 47-48 у даљем тексту), већ и о самом поступку малолетничког правосуђа и могућим мерама.

45. Дете мора добити могућност да изрази сопствено мишљење о (алтернативним) мерама које могу бити изречене, а дужну пажњу треба посветити посебним жељама или приоритетима које оно може имати у

вези са тим. Наводи да је дете кривично одговорно имплицирају да оно треба да буде способно и у стању да ефикасно учествује у доношењу одлука када се ради о најприкладнијем одговору на наводе да је оно прекршило закон (види члан 46 у даљем тексту). Подразумева се да су за доношење одлука одговорне судије у поступку. Али поступати са дететом као са пасивним објектом значи не уважавати његова права, нити то доприноси ефикасној реакцији на његово понашање. Ово се такође односи на примену изречене мере(а). Истраживање показује да ће активно учешће детета у примени ових мера у највећем броју случајева дати позитиван резултат.

Право на делотворно учешће у поступку (члан 40(2)(б)(IV))

46. Поштено суђење налаже да дете за које се наводи или је оптужено да је прекршило кривични закон буде у стању да ефикасно учествује у суђењу, те стога треба да разуме оптужбу, као и могуће последице и казне, ћиме ће се представник закона руководити приликом испитивања сведока, стицања увида у догађаје и доношења одговарајуће одлуке о доказима, сведочењу и мери(ама) које треба изрећи. Члан 14 Пекиншких правила налаже да поступак треба да се одвија у атмосфери разумевања која ће омогућити детету да учествује и слободно изрази своје мишљење. Узраст и зрелост детета могу утицати на измену судског поступка и праксе.

Дете треба да буде одмах и директно обавештено о оптужби(ама) (члан 40(2)(б)(II))

47. Свако дете за које се наводи или је оптужено да је прекршило кривични закон има право да буде одмах и директно обавештено о оптужбама против њега. Одмах и директно значи што је пре могуће, а то је када тужилац или судија иницирају поступак против детета. Исто тако и када надлежни органи одлуче да раде на случају без прибегавања судском поступку, дете мора бити обавештено о оптужби(ама) које могу оправдати такав приступ. Ово је део захтева из члана 40(3)(б) КПД да правна заштита буде у потпуности испоштована. Дете треба да буде обавештено на језику које разуме. Ово може захтевати достављање информација на страном језику, а такође и „превод“ званичног правног жаргона, често коришћеног у кривичним оптужбама за малолетнике, на језик који је разумљив за дете.

48. Није довољно доставити детету званични документ, па често може бити неопходно и усмено објашњење. Органи власти не треба ово да препуштају родитељима или законским старатељима или пак правним или другим заступницима детета. Органи власти (тј. полиција, тужиоци, судије) су обавезни да обезбеде да дете разуме сваку оптужбу против њега. Комитет сматра да обавештавање родитеља или староца не треба да буде алтернатива обавештавању детета. Најбоље је да и дете и родитељи или старатељи добију ово обавештење тако да могу да схвате оптужбу(е) и могуће последице.

Правна или друга одговарајућа помоћ (члан 40(2)(б)(II))

49. Детету мора бити загарантована правна или друга одговарајућа помоћ у припреми и изношењу одбране. КПД захтева да се детету обавезно обезбеди помоћ, која не мора увек бити правна, али мора бити одговарајућа. Државама чланицама је препуштено дискреционо право да одлуче на који начин ће се ова помоћ обезбедити али она треба да буде бесплатна. Комитет препоручује да државе потписнице обезбеде колико год је то могуће одговарајућу стручну правну помоћ, као што су професионални адвокати или стручни сарадници. Могуће је пружање и друге адекватне помоћи (напр. социјални радник) али та особа мора имати довољно знања и разумевања за различите правне аспекте проступка у малолетничком правосуђу и мора бити обучена за рад са децом у сукобу са законом.

50. Како налаже члан 14(3)(б) МКГПП, дете и његов помоћник морају имати довољно времена и средстава за припрему одбране детета. Комуникација између детета и помоћника треба да се одвија, било у писменој

или усменој форми, под околностима које обезбеђују пуно уважавање дискреције, у складу са гаранцијама које предвиђа члан 40(2)(б)(VII) КПД и права детета на заштиту приватности и кореспонденције (члан 16 КПД). Известан број држава потписница је изразило резерву у вези са овом гаранцијом (члан 40(2)(б)(II) КПД, претпостављајући наводно да то захтева искључиво обезбеђење правне помоћи, и то адвоката. То овде није случај и такве резерве могу и треба да буду повучене.

Доношење одлуке без одлагања и уз укључење родитеља (члан 40(2)(б)(III))

51. На међународном нивоу постоји консензус да за децу у сукобу са законом време од извршења дела до крајње реакције на ово дело треба да буде што је могуће краће. Што је овај период дужи, то је вероватније да ће одговор изгубити свој жељени педагошки ефекат и то ће више дете бити стигматизовано. У том смислу, Комитет се такође позива на члан 37(д) КПД, где дете лишено слободе има право да одлука о учињеном делу буде хитно донета, како би могло да уложи жалбу на законитост лишавања слободе. Израз „хитно“ је чак и јачи – што је оправдано, имајући у виду озбиљност лишавања слободе – него израз „без одлагања“ (члан 40(2)(б)(III) КПД, који има јаче значење од израза „без непотребног одлагања“ члана 14 (3)(ц) МКГПП.

52. Комитет препоручује да државе потписнице утврде и примењују временска ограничења за период од извршења дела до окончања полицијске истраге, одлуке тужиоца (или другог надлежног органа) да подигну оптужницу против детета, и коначног суђења и пресуде суда или другог надлежног судског органа. Ова временска ограничења би требало да буду краћа од оних која важе за одрасле. У исто време, одлуке без одлагања треба да буду резултат поступка у коме се у потпуности поштују људска права детета и правна заштита. Током овог поступка одлучивања без одлагања, правна или друга одговарајућа помоћ мора бити заступљена. Присуство ове помоћи не би требало ограничити на суђење пред судом или другим судским органом, већ она треба да буде заступљена у свим другим фазама поступка, почев од испитивања (саслушања) детета у полицији.

53. Родитељи или законски стараоци треба такође да буду присутни током поступка јер могу да пруже детету генералну психолошку и емотивну подршку. Присуство родитеља не значи да они могу да се ставе у одбрану детета или да се укључе у поступак доношења одлуке. Међутим, судија или надлежни орган власти имају право да одлуче, на захтев детета или његовог правног или другог одговарајућег помоћника, или због тога што то није у најбољем интересу детета (члан 3 КПД), да се ограничи, смањи или искључи присуство родитеља из поступка.

54. Комитет препоручује да државе потписнице изричито предвиде законом максимално ангажовање родитеља или законских стараоца у поступку против детета. Ангажовање ће на генералном плану допринети да се на кршење кривичног закона од стране детета ефикасно одговори. Да би се унапредило учешће родитеља, они морају бити обавештени о привођењу детета што је пре могуће.

55. У исто време, Комитет жали што у неким земљама постоји тенденција увођења казне за родитеље за дела која су учинила њихова деца. Грађанска одговорност за штету изазвану делом које је починило дете, у неким ограниченим случајевима, може бити одговарајућа, посебно када се ради о деци млађег узраста (напр. млађа од 16 година). Међутим, мало је вероватно да ће криминализовање родитеља деце у сукобу са законом допринети томе да они постану активни партнери у реинтеграцији деце у друштво.

Дете не треба под принудом да призна сопствену кривицу (члан 40(2)(б)(III))

56. У складу са чланом 14(3)(г) МКГПП, КПД захтева да се на дете не врши притисак да да сведочи, призна или прихвати кривицу. Ово у првом реду значи – и само по себи се подразумева – да мучење, окрутност, нечовечно или понижавајуће поступање ради признавања или прихватања сопствене кривице под

принудом, представља грубо кршење права детета (члан 37(а) КПД) и потпуно је неприхватљиво. Такво признање никако не може бити прихватљиво као доказ (члан 15 Конвенције против мучења и других облика окрутног, нечовечног ли понижавајућег поступања или кажњавања).

57. Постоје многи други мање насилни начини да се дете натера или наведе да призна кривицу или сведочи. Израз „приморан“ би требало тумачити у ширем смислу и не би га требало ограничавати на примену физичке силе или друге врсте очигледног кршења људских права. Узраст детета, његов развој, дужина саслушавања, неразумевање, страх од непознатих последица или од наговештене могућности затварања могу навести дете да призна оно за шта није криво. Ово је још вероватније уколико се детету обећају награде, као напр: можеш да идеш кући чим нам кажеш истину“, или давање обећања да ће добити лакше казне или бити ослобођено.

58. Детету које се саслушава мора бити доступан правни или други одговарајући заступник, и оно мора бити у стању да захтева присуство родитеља током саслушања. Морају се посебно испитати начини саслушавања који ће обезбедити да дете сведочи добровољно, а не присилно, узимајући у обзир све околности, као и то да сведочење буде поуздано. Приликом разматрања добровољности и поузданости признања или исповести детета, суд или други судски орган мора узети у обзир узраст детета, колико дуго је било затворено и испитивано и да ли је присутан правни или неки други саветник, родитељ(и) или независни представник детета. Полицијци и други истражни органи треба да буду добро обучени у томе да избегавају технике саслушавања и праксу које за резултат имају присилно или непоуздано признање или сведочење.

Присуство и испитивње сведока (члан 40(2)(б)(IV))

59. Гаранција наведена у члану 40(2)(б)(IV) КПД наглашава да у малолетничком правосуђу треба водити рачуна о принципу једнакости супротстављених страна (т.ј. исти услови за одбрану и тужилаштво). Израз „да се испитује или да буду испитани“ се односи на чињеницу да постоје разлике у правним системима, поготову између оптужног (акузаторног) и истражног (инквизиторског) суђења. У овом другом систему, оптуженом се често дозвољава да испитује сведоке иако он/она ретко користе ово право и препуштају саслушавање сведока адвокату или, када се ради о деци, другом одговарајућем органу. Међутим, и даље је значајно да адвокат ил неки други представник обавесте дете о могућности испитивања сведока, као и о могућности да му се дозволи да изрази своје мишљење у вези са тим, а том мишљењу треба посветити дужну пажњу сходно узрасту и зрелости детета (члан 12).

Право на жалбу (члан 40(2)(б)(IV))

60. Дете има право да се жали на одлуку којом се проглашава кривим према оптужби(ама) против њега и на изречене мере које су последица ове пресуде о кривици. О овој жалби треба да одлучује виши, надлежни, независни и непристрасни орган власти или судски орган, другим речима, орган који испуњава исте стандарде и захтеве као и онај који је обрађивао случај у првом степену. Гаранција је слична оној наведеној у члану 14(5) МКГПП. Ово право на жалбу није ограничено на најтежа дела.

61. Чини се да је из овог разлога мањи број држава потписница изразило резерве према овој одредби како би се ограничило право детета да се жали на тежа кривична дела и/или казну затвора. Комитет подсећа државе потписнице МКГПП да слична одредба стоји у члану 14(5) истог документа. У светлу члана 41 КПД, то значи да се овим чланом сваком детету коме се суди обезбеђује право на жалбу. Комитет препоручује државама потписницама да повуку своје резерве на одредбу члана 40(2)(б)(V).

Бесплатна помоћ преводиоца (члан 40(2)(VI))

62. Ако дете не може да разуме или не говори језик који се користи у систему малолетничког правосуђа, оно има право на бесплатну помоћ преводиоца. Ова помоћ не треба да буде ограничена само на суђење већ мора бити на располагању детету у свим фазама поступка малолетничког правосуђа. Такође је значајно да је преводилац обучен за рад са децом, јер употреба и разумевање њиховог матерњег језика се може разликовати од онога којег користе одрасли. Недостатак знања и/или искуства у том смислу може бити препрека да дете у потпуности разуме питања која се постављају и може угрозити његово право на поштено суђење и ефикасну партиципацију. Услов који почиње са „ако“, у случају да дете не може да разуме или говори језик који се користи“, значи да напр. дете страног порекла или другог народа, које – осим свог матерњег језика – разуме и говори званични језик, не мора да има бесплатну помоћ преводиоца.

63. Комитет такође жели да скрене пажњу државама потписницама на децу са оштећеним слухом или другим сметњама у развоју. У духу члана 40(2)(vi) и у складу са посебним мерама заштите за децу за сметњама у развоју из члана 23, Комитет препоручује државама потписницама да деци са оштећеним слухом или другим сметњама у развоју обезбеде адекватну и ефикасну помоћ добро обучених стручњака, напр. у говору за глувонеми, уколико су они предмет поступка у малолетничком правосуђу (у овом контексту види такође општи коментар бр.9 (права деце са сметњама у развоју) Комитета за права детета.

Пуно поштовање приватности (члан 16 и 40(2)(б)(VII))

64. Право детета на поштовање приватности у свим фазама поступка је одраз права на заштиту приватности садржаног у члану 16 КПД. „Све фазе поступка“ обухвата време од првог контакта са органима за спровођење закона (напр. захтев за давање података и идентификацију) па све до коначне одлуке надлежног органа власти или изласка из режима надзора, старања или лишавања слободе. У контексту који се овде обрађује, то значи да треба избећи штету коју изазива непримерено објављивање у јавности или поступак етикетирања. Није дозвољено објављивање било каквих података којима се малолетни починилац може идентификовати, из разлога стигматизације, као и због тога што то може утицати на доступност школовању, запошљавању или на безбедност детета. То значи да орган власти треба да буде веома опрезан код давања изјава за медије у вези са преступима за које се наводи да су их починила деца и да их ограниче на само изузетне случајеве. Они морају предузети мере гаранције да деца не буду идентификована у овим информацијама за штампу. Новинари који прекрше право на приватност детета у сукобу са законом треба да буду кажњени дисциплински, а када је то неопходно (напр. ако се то понови) треба применити и кривичне законске санкције.

65. У циљу заштите приватности детета, многе државе потписнице имају правило – уз могуће повремене изузетке – да суђење или друга саслушања детета оптуженог за кршење кривичног закона треба да се одвијају иза затворених врата. Правило дозвољава присуство експерата и других стручњака уз посебну дозволу суда. Отворена суђења у малолетничком правосуђу треба да буду могућа у строго дефинисаним случајевима и по писменој одлуци суда. На такву одлуку дете треба да има право жалбе.

66. Комитет препоручује да све државе потписнице уведу правило да се судска и друга саслушања детета у сукобу са законом одржавају без присуства јавности. Изузеци од овог правила треба да буду врло ограничени и прецизно дефинисани законом. Пресуда/одлука суда треба да буде објављена на отвореној седници суда на начин који не открива идентитет детета. Право на приватност (члан 16) захтева од свих стручних људи који се баве применом мера донетих од стране суда или неког другог надлежног органа, да у својим контактима са јавношћу задрже све информације које могу довести до идентификације детета. Шта више, право на приватност такође значи да евиденцију о малолетним преступницима треба чувати као строго поверљиву и затворену за трећа лица, осим за оне који су директно укључени у истрагу и суђење и

доношење одлуке о том случају. У смислу избегавања стигматизације и/или осуде унапред, евиденције о малолетним преступницима не би требало користити у поступцима за одрасле и накнадним случајевима који се односе на истог починиоца (види Пекиншка правила, правило 21.1 и 21.2) или да би се појачала будућа казна.

67. Комитет такође препоручује да државе потписнице уведу правила која би омогућила аутоматско брисање из кривичне евиденције имена детета које је починило преступ, пошто напуни 18 година, или за нека ограничена, тешка кривична дела где је брисање могуће на захтев детета; уколико је потребно под одређеним условима (напр. да није учинило преступ у року од две године од последње пресуде).

Д. Мере (види такође поглавље IV, одељак Б у горњем тексту)

Алтернативне мере у преткривичном поступку

68. Одлука да се покрене формални кривични поступак не мора обавезно за значи да се овај поступак за дете мора и завршити формалном судском пресудом. У складу са примедбама датим горе у одељку Б, Комитет жели да нагласи да надлежни органи власти – у већини држава јавно тужилаштво – треба стално да испитују могућности примене мера које су алтернатива судској пресуди. Другим речима, треба континуирано радити на одговарајућем закључивању случаја, нуђењем мера попут горе поменутих у одељку Б. Природа и трајање ових мера које понуди тужилаштво може бити захтевнија, уз неопходну правну или другу врсту одговарајуће помоћи детету. Детету треба објаснити да је спровођење таквих мера начин да се обустави формални кривични поступак у оквиру закона за малолетнике, који ће бити окончан уколико се мера буде одвијала на задовољавајући начин.

69. У овом поступку предлагања мера које су алтернатива судској пресуди на нивоу тужиоца, људска права детета и мере правне заштите треба да буду у потпуности поштована. У том смислу, Комитет се позива на препоруке изнете у горњем параграфу 27, који се и овде једнако примењује.

Пресуде суда/судије за малолетнике

70. По обављеном поштенем и праведном суђењу у складу са чланом 40 КПД (види поглавље IV, одељак Д у горњем тексту), доноси се одлука о мерама које се изричу детету за које је утврђено да је криво за наведено(а) дело(а). Закон мора да обезбеди за суд/судију или неко друго надлежно, независно и непристрасно тело ии судски орган, широки спектар могућих алтернатива институционалном старању и лишавању слободе, побројаних у члану 40(4) КПД, а које не морају бити и коначне, како би се осигурало да лишавање слободе буде коришћено само као последња могућа мера и у најкраћем могућем периоду (члан 37(6) КПД).

71. Комитет жели да нагласи да реакција на дело треба увек да буде сразмерна не само околностима и тежини дела, већ и узрасту, нижом кривичном одговорности, околностима и потребама детета, као и разним, а посебно дугорочним потребама друштва. Принцип који се ослања само на кажњавање није у складу са водећим принципима малолетничког правосуђа сацањим у ћлану 40(1) КПД (види горе параграф 5-14). Комитет поново наглашава да телесно кажњавање као казна представља кршење ових принципа као и члана 37 који забрању све облике окрутног, нечовечног и понижавајућег поступања или кажњавања (види такође општи коментар Комитета бр. 8(2006) (Право детета на заштиту од телесног кажњавања или другог окрутног или понижавајућег облика кажњавања). У случају тешких кривичних дела код деце, морају се размотрити мере сразмерне околностима починиоца и тежини дела, укључујући и разматрање потребе за очување јавне безбедности и кажњавањем. У случају деце, потреба за очувањем добробити и најбољег интереса детета и унапређења његове реинтеграције треба да има предност у односу на оваква разматрања.

72. Комитет напомиње да уколико је одлука о казни везана за узраст детета, а подаци о његовом узрасту су противуречни, неуверљиви или несигурни, оно ће имати право на примену правила да у сумњи треба пресудити у корист оптуженог (види параграфе 35 и 39 у горњем тексту).

73. Што се тиче мера које су алтернатива лишавању слободе/институционалном старању, постоји читав низ искустава у коришћењу и спровођењу тих мера. Државе потписнице би требало да користе ова искуства и развију и примењују ове алтернативе прилагођавајући их сопственој култури и традицији. Подразумева се да се мере које укључују присилни рад или мучење ил нечовечно и понижавајуће поступање морају изричито забранити, а они који су одговорни за те незаконите праксе треба привести правди.

74. Након ових општих примедби, Комитет жели да скрене пажњу на мере које су забрањене по члану 37(а) КПД и на лишавање слободе.

Забрана смртне казне

75. Члан 37(а) КПД реafirмише међународно признати стандард (види такође члан 6(5) МКГПП да се смртна казна не може изрећи за кривично дело почињено од особе која је у то време била млађа од 18 година. Иако је текст прецизан, неке државе потписнице претпостављају да ово правило забрањује само извршење смртне казне за особе млађе од 18 година. Међутим, код овог правила, експлицитни и одлучујући критеријум јесте узраст у време када је дело учињено. То значи да смртна казна не може бити изречена за кривично дело које је учинила особа која је у време извршења дела била млађа од 18 година, без обзира на његове/њене године у време суђења, изрицања пресуде или извршења казне.

76. Комитет препоручује да неколико држава потписница које то још нису учиниле, укину смртну казну за сва кривична дела почињена од стране особа млађих од 18 година и да укину извршење смртних казни за те особе док се у потпуности не усвоје законске мере које забрањују смртну казну над децом. Изречену смртну казну треба изменити у казну која је у потпуности усклађена са КПД.

Нема доживотне казне затвора без условног отпуста

77. Ни једно дете које је у време извршења кривичног дела било млађе од 18 година, не треба осудити на доживотну казну затвора без могућности ослобађања или условног отпуста. За све пресуде изречене деци, треба да постоји реална могућност ослобађања која ће се редовно разматрати. У том смислу, Комитет се позива на члан 25 КПД који предвиђа право да се повремено преиспитају сви случајеви деце смештене ради старања, заштите или третмана. Комитет подсећа државе потписнице које деци изричу доживотну казну затвора уз могућност ослобађања или условног отпуста, да ова казна мора бити у потпуности усклађена са циљевима малолетничког правосуђа уграђеним у члан 40 (1) КПД чијој реализацији треба тежити. То поред осталог значи да дете осуђено на казну затвора треба да стиче образовање, да се са њим поступа и о њему стара са циљем да буде ослобођено, да се реинтегрише и оспособи за преузимање конструктивне улоге у друштву. То такође захтева редовно праћење развоја и напретка детета како би се могло одлучити о његовом могућем ослобађању. Обзиром на вероватноћу да ће доживотна казна затвора детета отежати, ако не и учинити немогућим, остваривање циљева малолетничког правосуђа, упркос могућности ослобађања, Комитет наглашава препоруку државама потписницама да укину све облике доживотне казне затвора за дела која су учинила деца млађа од 18 година.

Е. Лишавање слободе, укључујући притвор у преткривичном поступку и затворску казну након суђења

78. Члан 37 КПД садржи водеће принципе за примену мере лишавања слободе, процедуралних права сваког детета лишеног слободе и одредбе које се односе на поступање са и услове за децу лишени слободе.

Основни принципи

79. Основни принципи код примене лишавања слободе су: (а) хапшење, притвор или затварање малолетника треба обавити у складу са законом и само као последњу могућу меру и у најкраћем погодном периоду; и (б) ни једно дете не сме бити лишено слободе на незаконит или произвољан начин.

80. Комитет са забинутотошћу констатује да у многим земљама деца пропадају проводећи месеце, чак и године у притворима током преткривичног поступка, што представља грубо кршење члана 37(б) КПД. Државе потписнице морају имати на располагању ефикасан пакет алтернативних мера (види поглавље IV, одељак Б, горе) како би испуниле своју обавезу по члану 37(б) КПД да се лишавање слободе користи само као последња могућа мера. Коришћење ових алтернативних мера мора бити пажљиво организовано, више да би се смањила употреба преткривичног притвора, него да би се „проширила мрежа“ санкционисане деце. Исто тако, државе потписнице треба да предузму одговарајуће законске и друге мере ради мањег коришћења преткривичног притвора. Примена преткривичног притвора као казне представља кршење претпоставке невиности. Закон треба прецизно да наведе неопходне услове који одређују да ли дете сместити или држати у преткривичном притвору, посебно да осигура његово појављивање у судском поступку, као и да дефинише да ли он/она представља непосредну опасност по себе или друге. Трајање преткривичног притвора треба да буде законом ограничено и редовно разматрано.

81. Комитет препоручује државама чланицама да обезбеде да дете може бити пуштено из преткривичног притвора што пре, и ако је неопходно, под одређеним условима. Одлуке у вези са преткривичним притвором, укључујући и његово трајање, треба да доносе надлежни, независни и непристрасни органи или правосудни органи, а детету треба обезбедити правну и другу одговарајућу помоћ.

Процедурална права (члан 37(д))

82. Свако дете лишено слободе има право да одмах добије правну и другу одговарајућу помоћ, као и право да постави питање законитости свог лишавања слободе пред судом или другим надлежним, независним и непристрасним органом, као и на хитну одлуку о сваком таквом питању.

83. Свако дете које је ухапшено или лишено слободе треба довести пред надлежни орган како би се у року од 24 часа испитала законитост његовог (даљег) лишавања слободе. Комитет такође препоручује земљама потписницама да осигурају стриктне законске одредбе по којима се законитост преткривичног притвора редовно разматра, пожељно сваке две недеље. У случају да условни отпуст детета, тј. примена алтернативних мера, није могућа, против детета треба поднети званичну кривичну пријаву за дела које је наводно починило и треба га извести пред суд или други надлежни, независни и непристрасни орган или судски орган, најкасније у року од 30 дана од ступања на снагу његовог преткривичног притвора. Свестан праксе да се судски претреси одлажу, често више него једном, Комитет апелује на државе потписнице да уведу правне одредбе којима се осигурава да суд/судија за малолетнике или други надлежни орган донесе коначну одлуку о оптужбама, најкасније у року од шест месеци након њиховог изношења.

84. Право на постављање питања законитости лишавања слободе укључује не само право на жалбу, већ такође и право на приступ суду или другом надлежном, независном или непристрасном органу или судском органу, у случајевима када је лишавање слободе административна одлука (тј. када је донесе полиција, тужилац и други надлежни орган). Право на хитну одлуку значи да одлука мора бити донета што пре, напр. у року или не касније од две недеље пошто је постављено питање њене законитости.

Поступање и услови (члан 37(ц))

85. Свако дете лишено слободе треба да буде одвојено од одраслих. Дете лишено слободе не може бити смештено у затвор или у другу установу за одрасле. Постоји мноштво доказа да смештај деце у затворе или тамнице за одрасле угрожава њихову безбедност, добробит и могућност да се у будућности ослободе криминалног понашања и реинтегришу у друштво. Дозвољени изузетак од правила да се деца одвајају од одраслих, наведен у члану 37(ц) КПД, „осим ако се сматра да је у најбољем интересу детета да се тако не поступи“, треба тумачити уско; најбољи интерес детета не значи оно што одговара државама потписницама. Државе потписнице треба да установе посебне објекте за децу лишену слободе, што укључује и посебне кадрове усмерене на дете, особље, политику и праксу.

86. Ово правило не значи да дете смештено у установу за децу мора да буде премештено у установу за одрасле чим напуни 18 година. Његов даљи боравак у установи за децу би требало да буде омогућен уколико је то у његовом најбољем интересу и ако то није супротно интересу млађе деце у тој установи.

87. Свако дете лишено слободе има право да одржава контакт са својом породицом путем преписке и посета. Да би се олакшале посете, дете треба да буде смештено у установу која је што је могуће ближа месту пребивања његове породице. Изузетне околности које могу ограничити овај контакт треба да буду јасно дефинисане законом, а не препуштене дискрецији надлежних органа власти.

88. Комитет скреће пажњу државама потписницама на Правила Уједињених нација о заштити малолетника лишених слободе, која је усвојила Генерална скупштина, резолуцијом 45/113 од 14.12.1990. Комитет апелује на државе потписнице да у потпуности примењују ова правила, водећи при том рачуна, у мери у којој је то релевантно, о Стандардним минималним правилима за поступање са затвореницима (види такође правило 9 Пекиншких правила). У том смислу, Комитет препоручује државама потписницама да ова правила укључе у своје националне законе и прописе и да их учине дотупним на националном или регионалном језику, свим људима од струке, невладиним организацијама и добровољцима који се баве малолетничким правосуђем.

89. Комитет жели да нагласи да у свим случајевима лишавања слободе, поред осталог треба узети у обзир и доле наведене принципе и правила:

- Деци треба обезбедити физичко окружење и смештај који су у складу са рехабилитационим циљевима резиденцијалног смештаја, а дужну пажњу треба посветити њиховим потребама за приватношћу, „sensory stimuli“, могућностима да се друже са својим вршњацима и да се баве спортом, физичким вежбама, уметношћу и слободним активностима;
- Свако дете у узрасту обавезног образовања има право на образовање које одговара његовим потребама и способностима и које је осмишљено да га припреми за повратак у друштво; исто тако, свако дете би требало, када је то изводљиво, да добије стручно образовање у областима које га могу припремити за будуће запослење;
- Свако дете има право на лекарски преглед по пријему у притвор/поправни дом и током свог боравка у установи мора имати медицинску заштиту, која ће му бити пружена, тамо где је то могуће, у здравственим установама и службама у друштвеној заједници;
- Особље у установи треба да унапређује и подстиче честе контакте детета са широм друштвеном заједницом, укључујући контакте са породицом, пријатељима и другим особама или представницима угледних спољних организација, као и да му омогући да посећује свој дом и породицу;
- Принуда или сила се могу користити само када дете представља непосредну опасност од повређивања себе или других, и само када су исцрпљена сва друга средства контроле. Употреба принуде или силе, укључујући физичку, механичку или медицинску принуду, треба да буде под

непосредном и директном контролом медицинских радника и/или психолога. То никада не сме бити средство кажњавања. Особље у објекту мора да прође кроз обуку о стандардима, а чланови особља које примењује принуду или силу и том приликом крши правила и стандарде, треба да буду на одговарајући начин кажњени;

- Свака дисциплинска мера мора водити рачуна о очувању урођеног достајанства малолетника и основним циљевима институционалног старања; дисциплинске мере у кршењу одредби члана 37 КПД морају бити строго забрањене, укључујући телесно кажњавање, сметшај у тамницу, самицу или неки други облик кажњавања који може штетно да утиче на физичко или ментално здравље или добробит дотичног детета;
- Свако дете треба да има право да поставља захтеве или да се жали централној управи, судском органу или другом одговарајућем независном органу, без цензурирања садржаја, као и да без одлагања буде обавештено о одговору; деца треба да буду обавештена о овим механизмима који треба да им буду лако доступни;
- Независни и квалификовани контролори треба да имају овлашћења да врше редовну контролу и да предузимају ненајављене контроле на сопствену иницијативу; уз посебан акценат на разговору са децом у установама, у поверљивом окружењу.

V. ОРГАНИЗАЦИЈА МАЛОЛЕТНИЧКОГ ПРАВОСУЂА

90. У циљу обезбеђења пуне примене принципа и права о којима је било речи у претходним параграфима, неопходно је успоставити ефикасну организацију и свеобухватан систем малолетничког правосуђа. Као што је наведено у члану 40(3) КПД, државе потписнице ће настојати да унапреде успостављање закона, процедура, органа власти и институција које се посебно односе на децу у сукобу са кривичним законом.

91. Како треба да изгледају основне одредбе ових закона и процедура, објашњено је у овом општем коментару. Многе и друге одредбе су препуштене дискрецији држава потписница. То се такође односи на форму ових закона и процедура. Они могу бити садржани у посебним поглављима општег закона о кривично-правном поступку или у посебном акту или закону о малолетничком правосуђу.

92. Свеобухватни систем малолетничког правосуђа даље захтева формирање специјализованих јединица у оквиру полиције, правосуђа, судског система, тужилаштва, као и посебних заступника или других представника који пружају правну или другу одговарајућу помоћ детету.

93. Комитет препоручује државама потписницама да формирају судове за малолетнике као посебне јединице или у склопу постојећих регионалних/околичних судова. Тамо где то из практичних разлога није одмах изводљиво, државе потписнице треба да обезбеде постављање специјалних судија или магистрата који ће се бавити случајевима малолетничког правосуђа.

94. Поред тога, потребно је установити специјализоване службе, као што су оне за праћење лица условно пуштених на слободу, правно саветовалиште или службу за надзор, поред специјализованих објеката, као што су напр. центри за дневни третман, а тамо где је потребно, објекте за резиденцијално старање и рад са малолетним преступницима У таквом систему малолетничког правосуђа, ефикасна координација активности свих специјализованих јединица, служби и објеката биће константо унапређивана.

95. Из извештаја многих држава потписница се види да невладине организације могу да имају и играју значајну улогу не само у превенцији малолетничке делинквенције као такве, већ и у вршењу малолетничког правосуђа. Комитет стога препоручује државама потписницама да раде на томе да се ове организације активно укључе у развој и спровођење свеобухватне политике малолетничког правосуђа и да им обезбеде потребне ресурсе за њихов ангажман.

VI. ПОДИЗАЊЕ СВЕСТИ И ОБУКА

96. Деца преступници често добијају негативан публицитет у медијима, што доприноси стварању дискриминаторских и негативних стереотипа о овој деци, а често и о деци уопште. Оваква негативна слика криминализације деце преступника се често заснива на погрешној интерпретацији и/или погрешном схватању узрока малолетничке делинквенције, што редовно изазива позиве за строжијим приступом (напр. толеранција нула, три протеста и идеш напоље, мандатне казне, суђење у судовима за одрасле и друге углавном казнене мере). У циљу стварања позитивног окружења у коме постоји боље разумевање корена малолетничке делинквенције и приступ социјалном проблему заснован на правима, државе чланице треба да воде, промовишу и/или подржавају едукативне и друге кампање како би подигле свест о потреби и обавези бављења децом за коју се наводи да су прекршила кривични закон, у складу са духом и словом КПД. У том смислу, државе потписнице треба да траже активан и позитиван ангажман чланова парламента, невладиних организација и медија, и да подрже њихове напоре за бољим разумевањем приступа базираном на правима, за децу која су била или јесу у сукобу са кривичним законом. За децу је од пресудног значаја, а посебно за ону која имају искуства са системом малолетничког правосуђа, да буду укључена у ове напоре на подизању свести.

97. За квалитет малолетничког правосуђа је битно да сви људи од струке који у њему раде, а поред осталих, установе за спровођење закона и правосуђе, прођу одговарајућу обуку о садржају и значењу одредаба КПД уопште, посебно оних које су директно везане за свакодневну праксу. Ова обука треба да се организује на систематски начин и континуирано и не треба да буде ограничена на информације о релевантним националним и интернационалним правним одредбама. Она, поред осталог, треба да обухвати друштвене и друге узроке малолетничке делинквенције, психолошке и друге аспекте развоја деце, са посебним нагласком на женску децу и децу мањина или децу аутохтоних народа, културу и трендове у свету младих, динамику групних активности и расположиве мере за рад са децом у сукобу са кривичним законом, а посебно мере које не укључују прибегавање судским поступцима (види поглавље IV, одељак Б, у горњем тексту).

VII. ПРИКУПЉАЊЕ ПОДАТАКА, ЕВАЛУАЦИЈА И ИСТРАЖИВАЊЕ

98. Комитет је веома забринут што не постоје бар основни и несистематизовани подаци о, између осталог, броју и природи престапа које су починила деца, употреби и просечном трајању притвора у преткривичном поступку, броју деце са којом се радило без прибегавања мерама које не укључују судске поступке (диверзионе мере), броју осуђене деце и природи изречене казне. Комитет апелује на државе потписнице да систематизују податке прикупљене са разних страна, а који се односе на информације о пракси у вршењу малолетничког правосуђа и неопходне за развој, спровођење и евалуацију политика и програма које имају за циљ превенцију и ефикасну реакцију на малолетничку делинквенцију, у потпуности усклађене са принципима и одредбама КПД.

99. Комитет препоручује државама потписницама да врше редовне евалуације праксе коју примењују у малолетничком правосуђу, а посебно ефикасност предузетих мера, укључујући оне које се односе на дискриминацију, реинтеграцију и рецидиве; најбоље би било да ове евалуације врше независне академске институције. Истраживање, као на пример о неусклађеностима у вршењу малолетничког правосуђа, које могу довести до дискриминације, и о развоју у области малолетничке делинквенције, као што су ефикасни диврзиони програми или нове активности на помолу у малолетничкој делинквенцији, указало би на критичне тачке успеха и забринутости. Важно је да се у ова истраживања укључе деца, посебно она која су била у контакту са деловима система малолетничког правосуђа. Приватност ове деце и поверљив карактер њихове сарадње треба да буде у потпуности поштована и заштићена. У том смислу, Комитет упућује државе потписнице на постојеће међународне смернице о укључивању деце у истраживање.

II.6.11. Општи коментар број 12: Право детета да буде саслушано²⁹

I. УВОД

1. Члан 12 Конвенције о правима детета (Конвенција) на јединствени начин обезбеђује поштовање људских права; овај члан одређује правни и друштвени положај детета коме, с једне стране, недостаје потпуна самосталност одраслог, али, с друге стране, подлеже правним прописима. Став 1 обезбеђује да свако дете, способно да формира сопствено мишљење, има право на слободно изражавање тог мишљења о свим питањима која се тичу детета, а овом мишљењу посвећује се дужна пажња у складу са узрастом и зрелашћу детета. Став 2 посебно одређује да ће детету бити пружено право да буде саслушано у свим судским или административним поступцима који се тичу детета.

2. Право сваког детета да буде саслушано и озбиљно схваћено представља једну од основних вредности Конвенције. Комитет за права детета (Комитет) сматра да је члан 12 један од четири главна принципа Конвенције, а остала три су право на недискриминацију, право на живот и развој, и првенство најбољег интереса детета, који истичу чињеницу да овај члан не утврђује само појединачно право, већ га треба узимати у обзир приликом тумачења и примене свих других права.

3. Од усвајања Конвенције, 1989. године, учињен је велики напредак на локалним, националним, регионалним нивоима, као на и светском нивоу, у развоју законодавстава, прописа и методологија за унапређење примене члана 12. Током последњих година појавила се и раширила пракса тзв. „учешћа“, мада се овај термин не појављује у тексту члана 12. Овај термин се развијао током времена и сада се користи да опише текуће процесе који обухватају размену података и дијалог између деце и одраслих, заснован на узајамном поштовању, у коме деца могу да науче како се и њихово мишљење и мишљење одраслих узимају у обзир и утичу на исход ових процеса.

4. Државе-уговорнице потврдиле су своју посвећеност остваривању циља члана 12 на 27. посебној седници Генералне скупштине о деци 2002. године.³⁰ Међутим, Комитет уочава да се у већини друштава у свету примена права детета да изрази своје мишљење о великом броју питања која су важна за дете, као и право детета да се ово мишљење узме у обзир, и даље крше застарелим понашањем и ставовима, као и политичким и економским ограничењима. Иако многа деца доживљавају ову врсту тешкоћа, Комитет посебно уочава да нарочите препреке у остваривању овог права доживљавају извесне групе деце, које обухватају млађе дечаци и девојчице, као и децу која припадају маргинализованим и групама у неповољном положају. Комитет такође и даље изражава бригу због квалитета многих поступака. Постоји потреба за бољим разумевањем онога што члан 12 подразумева и начина да се ове одредбе примене у потпуности, на свако дете.

5. Комитет је 2006. године одржао једнодневну општу расправу о праву детета да буде саслушано, како би се испитали смисао и значај члана 12, његова повезаност са другим члановима, као и пропусти, добра пракса и приоритетна питања која треба решавати ради будућег уживања овог права.³¹ Садашњи општи коментар проистиче из размене података на том састанку, укључујући и податке добијене од деце, од стеченог искуства Комитета у разматрању извештаја држава-уговорница, као и из веома значајне стручности и искуства које су имале владе, невладине организације, организације у заједници, развојне службе и сама деца у превођењу права утеловљеног у члану 12 у праксу.

²⁹ УН, Општи коментар број 12: Право детета да буде саслушано, УН, ОСРС/С/СР/12, 20. јули 2009.

³⁰ Резолуција S-27/2 „Свет по мери деце“, коју је Генерална скупштина усвојила 2002. године.

³¹ Види препоруке из опште расправе 2006. године о праву детета да буде саслушано, доступне на: http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/discussion/Final_Recommendations_after_DGD.doc.

6. Овај општи коментар прво ће представити правну анализу два става члана 12, а затим ће објаснити разлоге захтева за потпуно схватање овог права, укључујући нарочито оне који се тичу судских и управних поступака (део А). У делу Б разматра се однос члана 12 са три друга општа принципа Конвенције, као и његов однос са другим члановима Конвенције. У делу Ц наводе се захтеви и утицај права детета да буде саслушано у различитим приликама и окружењима. У делу Д износи се основни захтеви у примени овог права, а закључци су дати у делу Е.

7. Комитет препоручује да државе-уговорнице са овим општим коментарима детаљно упознају структуре власти и управе, као и децу и друштво у целини. Због тога ће бити потребно превођење на одговарајуће језике, доступност верзија које деца разумеју, одржавање радионица и семинара ради разматрања утицаја овог права и начина на који се оно најбоље примењује, као и укључивање ових коментара у обуку свих стручњака који раде с децом и за децу.

II. ЦИЉЕВИ

8. Општи циљ овог коментара је пружање подршке државама-уговорницама у делотворној примени члана 12. Посебни циљеви су:

- Повећање разумевање значења члана 12 и његовог утицаја код влада, одговорних служби, невладиних организација и друштва у целини
- Разрада опсежног законодавства, прописа и поступака неопходних за постизање пуне примене члана 12
- Истицање позитивних приступа у примени члана 12, којима су била корисна искуства из надзора Комитета
- Предлагање основних захтева за одговарајуће начине на које би се посветила дужна пажња мишљењу деце о свим питањима која се тичу деце.

III. ПРАВО ДЕТЕТА ДА БУДЕ САСЛУШАНО: ПРАВО СВАКОГ ПОЈЕДИНОГ ДЕТЕТА И ПРАВО ГРУПА ДЕЦЕ

9. Општи коментар је структурисан сходно разликовању које Комитет прави између права сваког појединог детета да буде саслушано и овог права које се односи на групу деце (нпр. школски разред, деца из истог комшилука, деца са села, деца с неком онеспособљеношћу, или девојчице). Прављење ове разлике је важно јер Конвенција одређује да државе-уговорнице морају да обезбеде право детету да буде саслушано у складу са старошћу зрелошћу детета (види правну анализу ставова 1 и 2 у даљем тексту).

10. Старост и зрелост могу се утврдити када се саслушава појединачно дете, као и кад група деце одлучи да изнесе своје мишљење. Задатак утврђивања старости и зрелости детета је лакши када је одређена група деце део неке трајније структуре, као што су породица, школски разред или припадници истог комшилука, али је то много теже кад деца изражавају своје заједничко мишљење. Чак и када се суочавају с тешкоћама у утврђивању старости и зрелости деце, државе-уговорнице треба да схватају децу као групу која изражава своје мишљење, и Комитет снажно препоручује да државе-уговорнице уложе сваки напор да саслушају или потраже мишљење оне деце која се изјашњавају као група.

11. Државе-уговорнице треба да охрабрују дете да створи своје мишљење и треба да обезбеде окружење које детету омогућава спровођење права да буде саслушано.

12. Мишљења деце могу да буду значајан став и искуство и потребно је узети их у разматрање приликом доношења одлука, припреме прописа и закона и/или мера, као и у њиховој евалуацији.

13. Сви ови поступци обично се називају „учешће“. Спровођење права детета или деце да буду саслушана кључни је чинилац ових процеса. Концепт учешћа наглашава да укључивање деце не треба да буде само пролазни чин већ полазна тачка за интензивну размену између деце и одраслих о развоју прописа, програма и мера у свим контекстима који се односе на живот детета.

14. У делу А (Правна анализа) општег коментара Комитет се бави правом сваког појединог детета да буде саслушано. у делу Ц (Примена права у различитим приликама и окружењима) Комитет разматра право сваког појединог детета да буде саслушано, као и право деце као групе.

А. Правна анализа

15. Члан 12 Конвенције утврђује право сваког детета да слободно изрази своје мишљење о свим питањима која се тичу детета, као и из тога следујуће право да се мишљењу детета посвети дужна пажња, у складу са годинама живота и зрелости детета. Ово право налаже јасну законску обавезу држава-уговорница да признају ово право и обезбеде његову примену тако што ће саслушати мишљење детета и посветити му дужну пажњу. Ова обавеза захтева да државе-уговорнице, у складу са својим правосудним системом, јемче ово право или непосредно, или усвоје или измене законе како би деца у потпуности уживала ово право.

16. Међутим, дете има право да не упражњава ово право. Изражавање мишљења није обавеза детета већ избор. Државе-уговорнице треба да обезбеде да сва деца добијају све потребне информације и савете како би донела одлуку која је у њиховом најбољем интересу.

17. Члан 12 као општи принцип обезбеђује да државе-уговорнице треба да теже томе да се тумачења и примена свих осталих права у Конвенцији заснивају на овом праву.³²

18. Члан 12 показује да дете има право које може да утиче на његов/њен живот, а не само права изведена из сопствене рањивости (заштита) или зависности од одраслих (старање).³³ Конвенција признаје дете као субјект права, а скоро универзална ратификација овог међународног инструмента од стране држава-уговорница наглашава овај статус детета, јасно изражен у члану 12.

1. Анализа текста члана 12

(а) Став 1 члана 12

(I) „Обезбедиће“

19. Члан 12, став 1, одређује да ће државе-уговорнице „обезбедити“ право детету да слободно изражава своје мишљење. „Обезбедиће“ представља правни појам нарочите снаге, који не оставља простор државама-уговорницама за слободно тумачење. Сходно томе, државе-уговорнице имају стриктну обавезу да предузму одговарајуће мере како би сва деца у потпуности имала ово право. Ова обавеза садржи два чиниоца, како би се обезбедило постојање механизма за изражавање мишљења детета о свим питањима која се тичу детета, као и да се овом мишљењу посвети дужна пажња.

(II) „Способно да формира своје сопствено мишљење“

20. Државе-уговорнице ће обезбедити право да буде саслушано сваком детету „способном да формира своје сопствено мишљење“. Ову фразу не треба схватити као ограничење него пре као обавезу држава-уговорница да утврде способност детета да обликује самостално мишљење у највећој могућој мери. То

³² Види општи коментар Комитета бр. 5 (2003) о општим критеријумима примене за Конвенцију о правима детета (CRC/GC/2003/5).

³³ За Конвенцију се обично каже да садржи три П: provision, protection i participation. Конвенција се често описује са три речи –старање, заштита, учешће.

значи да државе-уговорнице не могу претпостављати како дете није способно да изрази своје мишљење. Напротив, оне треба да претпостављају да је дете способно да формира сопствено мишљење и да му/јој признају право да га изрази; није на детету да оно прво доказује своју способност.

21. Комитет наглашава да члан 12 не намеће узрасна ограничења праву детета да изрази своје мишљење, и обесхрабрује државе-уговорнице у увођењу узрасних ограничења, било у закону било у пракси, која би ограничила право детета да буде саслушано о свим питањима која се тичу детета. У том смислу, Комитет истиче следеће:

- Прво, у својим препорукама после опште расправе о примени права детета у раном детињству, 2004. године, Комитет је нагласио да је концепт детета које има право „...укоурењен у свакодневном животу детета од најранијих дана“.³⁴ Истраживања показују да је дете способно да обликује мишљење од најранијег доба, чак и када можда није у стању да га вербално изрази.³⁵ Сходно томе, пуна примена члана 12 захтева признавање, и поштовање, невербалних облика комуникације који обухватају игру, говор тела, изразе лица и цртање и сликање, којима и веома мала деца показују разумевање, изборе и склоности.
- Друго, није неопходно да дете има свеобухватно знање о свим аспектима питања која га се тичу, већ треба да има довољно разумевање како би могло да формира своје мишљење о том питању.
- Треће, државе-уговорнице такође имају обавезу да обезбеде примену овог права за децу која имају потешкоће да буду саслушана. На пример, деца са онеспособљеношћу треба да имају, и да им се омогући употреба, било ког начина комуникације неопходног да олакша испољавање њихових ставова. Такође се мора уложити напор да се уочи право на изражавање мишљења мањинских група, домородачке деце и десе исељеника, као и друге деце која не говоре језиком већине.
- Коначно, државе-уговорнице морају бити свесне могућих негативних последица необазриве примене овог права, нарочито у случајевима веома мале деце, или онда када је дете било жртва кривичног преступа, сексуалног злостављања, насиља или других облика злостављања. Државе-уговорнице морају да предузму све неопходне мере и обезбеде да се право детета да буде саслушано спроводи уз пуну заштиту детета.

(III) „Право слободног изражавања тог мишљења“

22. Дете има право да „слободно изрази мишљење“. „Слободно“ значи да дете може да изрази своје мишљење без притиска и да изабере да ли жели да употреби своје право да буде саслушано. „Слободно“ такође значи да се дететом не сме манипулисати нити оно сме бити подвргнуто прекомерном утицају или притиску. „Слободно“ је, надаље, суштински повезано са „сопственим“ углом гледања детета: дете има право да изрази сопствено, а не мишљење других.

23. Државе-уговорнице морају да обезбеде услове за изражавање мишљења који узимају у обзир индивидуалне и друштвене прилике детета и окружења у коме се дете осећа поштовано и безбедно кад износи своје мишљење.

24. Комитет наглашава да дете не треба испитивати чешће него што је то неопходно, нарочито када се истражују штетни догађаји. „Саслушавање“ детета је тежак процес који може да има трауматски утицај на дете.

³⁴ CRC/C/GC/7/Rev. 1, stav 14.

³⁵ Up. Lansdown G., „The evolving capacities of the child“, Innocenti Research Centre, UNICEF/Save the Children, Florence (2005)

25. Остваривање права детета да изрази сопствено мишљење захтева да дете буде обавештено о стању ствари, могућностима и могућим одлукама које ће се донети, и о њиховим последицама на оне који су одговорни за саслушање детета и на родитеље или старатеље детета. Дете такође треба да буде обавештено о условима под којима ће од њега/ње бити тражено да изрази своје мишљење. Право на обавештеност је суштинско јер је оно предуслов за јасне одлуке детета.

(IV) „О свим питањима која се тичу детета“

26. Државе-уговорнице морају да осигурају да дете може да изрази своје мишљење „о свим питањима која се тичу детета“. Ово представља другу квалификацију овог права: дете мора бити саслушано уколико питање о коме се расправља утиче на дете. Овај основни услов мора се у потпуности разумети и поштовати.

27. Привремена радна група коју је основала Комисија за људска права, а правила је нацрт текста Конвенције, одбацила је предлог да се ова питања дефинишу списком који ограничава разматрање мишљења детета или групе деце. Напротив, одлучено је да право детета да буде саслушано треба да покрива „сва питања која се тичу детета“. Комитет је забринут што се деци често оспорава право да буду саслушана, чак и када је очигледно да питање о коме се расправља утиче на њих и да су способна да изразе сопствено мишљење у вези с тим питањем. Иако Комитет подржава широку дефиницију „питања“, која покрива и теме експлицитно наведене у Конвенцији, он признаје услов „која се тичу детета“, додат како би се појаснило да се није имала у виду општа политичка обавеза. Међутим, пракса показује, укључујући и Светски самит за децу, да широко тумачење питања која утичу на дете и на групу деце помаже да се деца укључе у друштвене процесе у својој заједници и друштву. Тако државе-уговорнице треба пажљиво да слушају мишљење деце увек када њихов угао гледања може да побољша квалитет решења.

(V) „С тим што се мишљењу детета посвећује дужна пажња у складу с годинама живота и зрелошћу детета“

28. Мишљењу детета мора се „посветити дужна пажња, у складу с годинама старости и зрелошћу детета“. Овај услов односи се на способност детета коју треба утврдити како би се посветила дужна пажња његовом/ њеном мишљењу, или пренети детету начин на који ће ово мишљење утицати на исход поступка. Члан 12 одређује да пуко слушање детета није довољно; мишљења детета се морају озбиљно размотрити када је оно способно да формира сопствени став.

29. Захтевом да се дужна пажња посвећује у складу са старошћу и зрелошћу детета, члан 12 појашњава да само старост детета не може да одреди значај његовог мишљења. Ниво разумевања код деце није једнообразно повезан са њиховом биолошком старошћу. Истраживања су показала да развој способности детета да оформи сопствено мишљење доприноси обавештеност, искуство, средина, друштвена и културна очекивања и ниво подршке. Због тога се мишљења детета морају утврдити испитивањем у сваком поједином случају.

30. Зрелост подразумева способност да се схвате и процене последице неког одређеног питања, те се мора узети у обзир када се утврђује индивидуална способност детета. Зрелост је тешко дефинисати; у контексту члана 12 то је способност детета да изрази своје мишљење о одређеним питањима на разуман и независан начин. У обзир се мора узети и утицај овог питања на дете. Што је већи утицај исхода на живот детета то је важнија одговарајућа процена зрелости тог детета.

31. Потребно је узети у обзир и идеју о развоју способности детета, као и усмеравање и вођство родитеља (види став 84 и део Ц даље у тексту).

(6) Став 2 члана 12

(I) Право детета „да буде саслушано у свим судским и управним поступцима који се тичу детета“

32. Члан 12, став 2 одређује да је потребно омогућити детету да буде саслушано нарочито „у свим судским и управним поступцима који се тичу детета“. Комитет наглашава да се овај захтев односи на све релевантне судске поступке који се тичу детета, без ограничења, који обухватају нпр. раздвајање родитеља, старатељство, негу и усвајање, децу у сукобу са законом, децу-жртве психолошког или физичког насиља, сексуалног злостављања или других злочина, здравствену заштиту, социјално осигурање, децу без пратње одраслих, децу-избеглице и ону која траже азил, и жртве оружаних сукоба и других несрећа. Типични управни поступци су нпр. одлука о образовању детета, о здрављу, средини, условима живота или заштите. Обе врсте поступака могу да укључују алтернативне механизме расправе, као што су посредовање и арбитража.

33. Право детета да буде саслушано односи се како на поступке које је покренуло дете, попут жалби на лоше поступање и приговора на искључивања у школи, као и на оне које покрећу друге особе а утичу на дете, попут раздвајања родитеља или усвајања. Државе-уговорнице се охрабрују да уведу законске мере које захтевају од доносилаца одлука у судским или управним поступцима да објасне опсег пажње који је посвећен мишљењу детета, и последице на дете.

34. Дете не може бити делотворно саслушано када је окружење претеће, непријатељско, неосетљиво или неодговарајуће за узраст детета. Поступци морају бити разумљиви детету. Нарочиту пажњу треба усмерити на обезбеђивање и пружање података разумљивих детету, одговарајућу подршку сопственом заступању, одговарајуће обученом особљу, изгледу суднице, одећи судија и правних заступника, заштити од погледа и засебним чекаоницама.

(II) „Било непосредно, или преко заступника, или одговарајућег органа“

35. Пошто је дете донело одлуку да буде саслушано, оно треба да донесе одлуку како да буде саслушано: „било непосредно, или преко заступника или одговарајућег органа“. Комитет препоручује да се детету, када год је могуће, пружи могућност да у било ком поступку буде непосредно саслушано.

36. Заступник може да буде један или оба родитеља, адвокат или нека друга особа (између осталих, и социјални радник). Међутим, треба нагласити да у многим случајевима (кривичним, управним или грађанским) постоје ризици од сукоба интереса између детета и његовог најочигледнијег заступника (родитеља). Ако се саслушање детета обавља преко заступника, од највећег је значаја да заступник тачно пренесе мишљење детета доносиоцу одлуке. Изабрани метод треба да одреди дете (или одговарајући орган ако је то неопходно), према сопственим приликама. Заступници морају имати довољно знања и разумевања различитих аспеката процеса доношења одлуке, као и искуство у раду с децом.

37. Заступник мора бити свестан да заступа искључиво интересе детета а не интересе других особа (родитеља, установа или тела, нпр. установе која се стара о детету, управе или друштва). За заступнике именоване за заступање мишљења деце треба развити начине поступања.

(III) „На начин који је у складу с процесним правилима националног закона“

38. Могућност заступања мора бити „на начин који је у складу с процесним правилима националног закона“. Ову одредбу не треба тумачити као допуштење да се користи процесно законодавство које ограничава или спречава уживање овог основног права. Напротив, државе-уговорнице се охрабрују да раде у складу с основним правилима тих поступака, попут права на одбрану и права на приступ сопственим списима.

39. Када се не придржавају процесних правила, одлуке суда или органа управе могу бити оспорене, или одбијене, замењене или враћене на даље судско разматрање.

2. Кораци у примени права детета да буде саслушано

40. Примена два става члана 12 захтева пет корака које треба предузети ради делотворног остваривања права детета да буде саслушано о свим питањима која се тичу детета или када је дете позвано да да своје мишљење у званичном поступку, као и у другим приликама. Ови захтеви морају се применити на начин прикладан за одговарајући контекст.

(а) Припрема

41. Они који су одговорни за саслушање детета треба да осигурају да је дете обавештено о свом праву да изрази мишљење о свим питањима која се тичу детета и, нарочито, у свим судским и управним поступцима доношења одлука, и о утицају који изражено мишљење детета може да има на исход поступка. Даље, дете мора да добије обавештење о могућности да комуницира или непосредно или преко посредника. Оно мора бити свесно могућих последица свог избора. Доносилац одлуке мора на одговарајући начин да припреми дете пре саслушања, обезбеђујући објашњења како ће се, где и када саслушање обавити, и ко ће у њему учествовати, и мора при том узети у обзир мишљење детета.

(б) Саслушање

42. Контекст у коме дете упражњава своје право да буде саслушано мора бити подстицајан и охрабрујући, тако да дете може бити сигурно да је одрасла особа одговорна за саслушање вољна да саслуша и озбиљно размотри оно што је дете одлучило да изнесе. Особа која ће саслушати мишљење детета може да буде одрасла особа укључена у питање које се тиче детета (нпр. наставник, социјални радник или пружалац неге), доносилац одлуке у установи (нпр. директор, управник или судија), или стручњак (нпр. психолог или лекар).

43. Искуство указује да ова ситуација треба да има пре облик разговора него једностраног испитивања. Пожељно је да дете не буде саслушано у судници него у поверљивом окружењу.

(ц) Процена способности детета

44. Мишљењу детета мора се посветити дужна пажња, када анализа указује да је дете способно да формира сопствено мишљење. Ако је дете способно да формира сопствено мишљење на разуман и независан начин, доносилац одлуке мора да сматра мишљење детета значајним чиниоцем у поступку. Потребно је развити добре начине за процену способности детета.

(д) Обавештење о пажњи посвећеној мишљењу детета (повратна информација)

45. Пошто дете има право да се његовом/њеном мишљењу посвети дужна пажња, доносилац одлуке треба да обавести дете о исходу поступка и објасни детету како је његово/њено мишљење процењено. Повратно објашњење је јемство да се мишљење детета не схвата само као формалност него да се узима озбиљно. Овај податак може да подстакне дете да инсистира, сложи се или да другачији предлог или, у случају судског или управног поступка, да уложи жалбу.

(е) Приговори, правни лекови и накнаде

46. Када је право детета да буде саслушано или да му се посвети дужна пажња занемарено или прекршено, законодавство треба да обезбеди детету поступке приговора и правне лекове.³⁶ Деца треба да имају могућност да се обратe омбудсману или особи која има сличну улогу у дечјим установама, између осталих

³⁶ Види општи коментар бр. 5 Комитета (2003) о општим мерама примене Конвенције о правима детета, став 24.

– у школама и дневним центрима, како би изразила своје приговоре. Деца треба да знају ко су ове особе и како да дођу до њих. У случају породичних сукоба око уважавања мишљења детета, дете би требало да може да се обрати особи у Центру за младе у својој заједници.

47. Ако се у судским и управним поступцима крши право детета да буде саслушано (чл. 12, ст. 2), дете мора имати приступ поступцима жалби, и приговора који обезбеђују правне лекове за кршење права. Поступци приговарања морају да обезбеде поуздане механизме како би деца била сигурна да их њихова употреба неће изложити ризику од насиља или казне.

3. Обавезе држава-уговорница

(а) Суштинске обавезе држава-уговорница

48. Право детета да буде саслушано намеће обавезу државама-уговорницама да размотре или допуне своје законодавство како би увеле механизме који обезбеђују деци приступ одговарајућим обавештењима, одговарајућу подршку ако је неопходна, повратне податке о уважавању мишљења детета и поступке за приговоре, правни лек и накнаду.

49. Како би испуниле ове обавезе државе-уговорнице треба да усвоје следеће стратегије:

- Провера и повлачење декларација и ограничења у погледу члана 12
- Оснивање независних установа за људска права, попут дечјег омбудсмана или комесара са широким овлашћењима у погледу дечјих права³⁷
- Обезбеђивање обуке у вези са чланом 12, и њена примена у пракси, за све стручњаке који раде са децом или за децу, укључујући адвокате, судије, полицију, социјалне раднике, службенике у заједници, психологе, пружаоце неге, службенике у затворима и установама за смештај деце, наставнике на свим нивоима образовног система, лекаре, сестре и друге здравствене раднике, јавне службенике и званичнике, официре у азилима и вође у традиционалним друштвима
- Осигуравање одговарајућих услова за подршку и охрабрење деци да изразе своје мишљење, и обезбеђивање да се овим мишљењима поклати дужна пажња, одредбама чврсто укорењеним у законима и прописима, уз редовну проверу делотворности
- Супротстављање негативним ставовима, који спречавају пуно остварење права детета да буде саслушано, путем јавних кампања, које укључују угледне јавне личности и медије, ради промене уврежених, уобичајених ставова о детету.

(б) Специфичне обавезе у погледу судских и управних поступака

(I) Право детета да буде саслушано у грађанским судским поступцима

50. У даљем тексту наводе се главна питања када је потребно саслушати дете:

Развод и растава

51. У случајевима раздвајања и развода, деца из ове везе свакако су погођена одлукама судова. Питање издржавања детета, као и старатељства и приступа одређује судија било на суђењу било посредовањем суда. Многа законодавства укључила су у своје законе одредбу, у погледу развргавања везе, да судија мора да поклати највећу пажњу „најбољем интересу детета“.

52. Из тог разлога сви закони који се тичу раставе и развода треба да укључе право детета да га саслушају доносиоци одлука и у процесу посредовања. Нека законодавства, било у закону или путем уредбе, склона

³⁷ Види општи коментар Комитета бр. 2 (2002) о улози независних установа за заштиту људских права.

су да одређују узраст у коме се сматра да је дете способно да изрази своје мишљење. Међутим, Конвенција предвиђа да се ово питање решава од случаја до случаја, пошто се односи на године старости и зрелост, и из тог разлога захтева појединачну процену способности детета..

Одвајање од родитеља и алтернативно старање

53. Када год се доноси одлука да се дете уклони из породице јер је жртва злостављања или занемаривања у кући, мишљење детета мора се узети у обзир како би се одредио најбољи интерес детета. Интервенцију може да подстакне приговор детета, другог члана породице или припадника заједнице који сумња на злостављање или занемаривање у породици.

54. Искуство Комитета је такво да се у државама-уговорницама право детета да буде саслушано не узима увек у обзир. Комитет препоручује да државе-уговорнице обезбеде, у законима, прописима и уредбама, да се мишљење детета тражи и размотри, укључујући одлуке у вези са смештајем у хранитељску породицу, развијање плана старања и његово разматрање, и посете породици и родитељима.

Усвајање и *kafalah* исламског закона

55. Када дете треба да буде дато на усвајање или *kafalah* по исламском закону, и коначно буде усвојено или смештено у *kafalah*, од виталног је значаја да се дете саслуша. Овај процес такође је неопходан када очух/ маћеха или хранитељска породица усвоје дете, мада дете и ови нови родитељи могу већ неко време да живе заједно.

56. Члан 21 Конвенције утврђује да ће се најбољем интересу детета посветити највећа могућа пажња. У одлукама о усвојењу, *kafalah* или другом смештају, „најбољи интерес“ детета не може се дефинисати без разматрања мишљења детета. Комитет подстиче све државе-уговорнице да обавесте дете, уколико је то могуће, о последицама усвајања, *kafalah* или смештаја на неко друго место, и да у законодавству обезбеде да ће дете у том смислу бити саслушано.

(II) Право детета да буде саслушано у кривичним судским поступцима

57. У кривичним поступцима право детета да слободно изрази своје мишљење о свим питањима која га се тичу мора се у потпуности поштовати и примењивати у сваком стадијуму процеса у малолетничком правосуђу.³⁸

Дете-починилац

58. Члан 12, став 2 Конвенције захтева да дете осумњичено, оптужено или је утврђено да крши кривични закон, има право да буде саслушано. Ово право мора се у потпуности поштовати у свим ступњевима судског процеса, од преткривичног поступка, када дете има право да се не изјашњава, до права да буде саслушано у полицији, код тужиоца и истражног судије. Оно се такође односи на све ступњеве пресуде и одлуке, као и током примене наложених мера.

59. У случају *diversion*, укључујући посредовање, дете мора добити прилику да дâ слободан и вољни пристанак и мора имати прилику да добије правни и други савет и помоћ, како би одлучило о прикладности и пожељности предложене *diversion*.

60. Како би делотворно учествовало у поступку, свако дете одмах и непосредно мора добити обавештење о оптужбама за које се терети, на језику који разуме, као и о поступку у малолетничком правосуђу и могућим

³⁸ Види општи коментар Комитета бр. 10 (2007) о правима деце у малолетничком правосуђу (CRC/C/GC/10).

мерама које ће суд предузети. Поступци се морају спроводити у атмосфери која детету омогућава да у поступку учествује и слободно се изражава.

61. Судска и друга саслушања детета у сукобу са законом морају се изводити иза затворених врата. Изузеци од овог правила могу бити веома ограничени, јасно наведени у националном законодавству и вођени најбољим интересом детета.

Дете-жртва или дете-сведок

62. Детету које је жртва или сведок злочина мора се пружити могућност да у потпуности упражњава своје право да слободно изрази своје мишљење у складу с Резолуцијом 2005/20 Економског и социјалног савета УН, „Смернице за правосуђе у питањима која укључују децу жртве и сведоке злочина“.³⁹

63. То нарочито значи да је потребно уложити сваки напор да се обезбеди да се дете које је жртва и/или сведок злочина консултује о релевантним питањима у вези са укљученошћу у случај који се испитује, и да му се омогући да слободно изрази, на сопствени начин, ставове и забринутост у вези са својом укљученошћу у судски процес.

64. Право детета жртве и сведока повезано је и са правом да буде обавештено о питањима као што су доступност здравствених, психолошких и услуга социјалног радника, о улози детета које је жртва и/или сведок, о начинима на које се спроводи „испитивање“, о постојећим механизмима подршке доступним детету када подноси жалбу и учествује у истрази и судским поступцима, о специфичним местима и временима саслушања, о доступности заштитних мера, могућностима да добије накнаду и условима за жалбу.

(III) Право детета да буде саслушано у управним поступцима

65. Све државе-уговорнице треба да развију управне поступке у законодавству који одражавају захтеве члана 12 и обезбеде право детету да буде саслушано, уз друга процесна права, укључујући право на откривање релевантних списа, белешки са саслушања, као и заступање родитеља или других особа.

66. Деца ће вероватније бити укључена у управне поступке него у судске процесе јер су управни поступци мање формални, прилагодљивији су и релативно лако се утврђују у законима и прописима. Поступци треба да буду разумљиви и приступачни детету.

67. Специфични примери управних поступака релевантних за децу обухватају механизме за решавање дисциплинских питања у школама (нпр. суспензије и искључење), одбијање да се изда школско сведочанство и питања у вези с оценама школског успеха, дисциплинским мерама и одбијањем да се у притворским јединицама за малолетнике дају привилегије, захтеви деце без родитељског старања за азил, и молбе за добијање возачке дозволе. У овим питањима дете треба да има право да буде саслушано и да ужива друга права „у складу са процесним правилима националног законодавства“.

Б. Право детета да буде саслушано и веза са другим одредбама Конвенције

68. Члан 12, као општи принцип, повезан је са другим општим принципима Конвенције, као што је члан 2 (право да не буде дискриминисано), члан 6 (право на живот, опстанак и развој) и, нарочито је међузависно са чланом 3 (првенствени значај најбољег интереса детета). Члан је такође блиско повезан са члановима који се односе на грађанска права и слободе, нарочито с чланом 13 (право на слободу изражавања) и

³⁹ Резолуција 2005/20 Економског и социјалног савета УН, нарочито чл. 8, 19 и 20. Доступно на: www.un.org/ecosoc/docs/2005/Resolution%202005-20.pdf.

чланом 17 (право на приступ информацијама). Даље, члан 12 је повезан са свим другим члановима Конвенције, који се не могу у потпуности применити ако дете није поштовано као субјект са сопственим ставом о правима уграђеним у наведене чланове и њихову примену.

69. Веза члана 12 са чланом 5 (развијање могућности детета и одговарајуће усмеравање и саветовање родитеља, види став 84 овог документа) од посебног је значаја, пошто је од суштинске важности да усмеравање родитеља узима у обзир развојне способности детета.

1. Чланови 12 и 3

70. Сврха члана 3 је да обезбеди да је у свим поступцима који се тичу деце а предузима их јавна или приватна социјална установа, суд, административне власти, или законодавна тела, првенствени циљ најбољи интерес детета. То значи да свака радња предузета за рачун детета треба да поштује најбољи интерес детета. Најбољи интерес детета сличан је процедуралном праву које обавезује државе-уговорнице да у ток ове радње уведе кораке који обезбеђују узимање у обзир најбољег интереса детета. Конвенција обавезује државе-уговорнице да осигурају да они који су одговорни за ове радње саслушају дете, како је наведено у члану 12. Овај корак је обавезан.

71. Најбољи интерес детета, утврђен у саветовању с детеетом, није једини чинилац који треба размотрити у поступцима установа, власти и управе. Међутим, он је од кључног значаја, као и мишљење детета.

72. Члан 3 посвећен је појединачним случајевима, али експлицитно такође захтева да се размотри најбољи интерес деце као групе у свим поступцима који се тичу деце. Сходно томе, државе-уговорнице имају обавезу да размотре не само поједину ситуацију сваког детета када утврђују његов најбољи интерес, већ да утврде и интерес деце као групе. Штавише, државе-уговорнице морају да испитају поступке приватних и државних установа, власти, као и законодавних тела. Опсег обавезе проширен на „законодавна тела“ јасно указује да сваки закон, пропис или правило који утичу на децу морају бити вођени критеријумом „најбољег интереса“.

73. Нема сумње да најбоље интересе деце као дефинисане групе треба утврдити на исти начин као и код одмеравања појединачног интереса. Ако је у питању најбољи интерес великог броја деце, директори установа, власт или владина тела треба такође да обезбеде могућност да се саслушају деца из ових недефинисаних група и да се њиховом ставу посвети дужна пажња када планирају неке поступке, укључујући и законске одлуке, које посредно или непосредно имају утицаја на децу.

74. Између чланова 3 и 12 не постоји тензија, већ само комплементарна улога два општа принципа: један утврђује као циљ постизање најбољег интереса детета, а други обезбеђује методологију за достизање циља да се саслуша једно дете или више деце. У ствари, правилна примена члана 3 није могућа уколико се не поштују компоненте члана 12. Такође, члан 3 појачава функционалност члана 12, олакшавајући суштинску улогу деце у свим питањима која утичу на њихове животе..

2. Чланови 12, 2 и 6

75. Право на недискриминацију је инхерентно право које се јемчи свим инструментима заштите људских права, укључујући Конвенцију о правима детета. Према члану 2 Конвенције, свако дете има право да не буде дискриминисано уживању својих права, укључујући и она обезбеђена чланом 12. Комитет наглашава да ће државе-уговорнице предузети одговарајуће мере како би се сваком детету обезбедило право да слободно изрази своје мишљење и да се његово/њено мишљење размотри с дужном пажњом, без икакве дискриминације у погледу расе, боје коже, пола, језика, вероисповести, политичког или другог уверења, националног, етничког или социјалног порекла, имовинског стања, онеспособљености, рођења или другог

статуса детета. Државе-уговорнице ће третирати дискриминацију, укључујући и дискриминацију рањивих или маргинализованих група деце, како би обезбедиле да деца имају право да буду саслушана и да им је омогућено учешће у свим питањима која су за њих важна, равноправно са свом осталом децом.

76. Комитет нарочито уочава, и забринут је што у неким друштвима обичајни ставови и поступци поткопавају уживање овог права и постављају му озбиљна ограничења. Државе-уговорнице ће предузети одговарајуће мере за подизање свести и образовања друштва о негативном утицају оваквих ставова и поступака и за охрабривање промена ставова, како би се постигла пуна примена права сваког детета према одредбама Конвенције.

77. Комитет подстиче државе-уговорнице да посебну пажњу обратe на право девојчица да буду саслушане, да добију подршку уколико је потребна, да изразе своје мишљење и да се овом мишљењу покљони дужна пажња, с обзиром да родни стереотипи и патријархалне вредности поткопавају и озбиљно ограничавају девојчице у уживању права наведеног у члану 12.

78. Комитет поздравља обавезу држава-уговорница у члану 7 Конвенције о правима особа са онеспособљеношћу, да обезбеди да се деци са онеспособљеношћу пружа неопходна помоћ и опрема, чиме се омогућава да слободно изразе своје мишљење и да се овом мишљењу посвети дужна пажња.

79. Члан 6 Конвенције о правима детета утврђује да свако дете има инхерентно право на живот и да ће све државе-уговорнице обезбедити, у највећој могућој мери, опстанак и развој детета. Комитет наглашава значај поспешивања могућности да дете буде саслушано, јер је учешће детета средство којим се подстиче пуни развој личности и развијање способности детета, у складу са чланом 6 и циљевима образовања неведеним у члану 29.

3. Чланови 12, 13 и 17

80. Члан 13, о праву на слободу изражавања, и члан 17, о приступу информацијама, кључни су предуслови за делотворно спровођење права детета да буде саслушано. Ови чланови утврђују да су деца субјект права и, заједно са чланом 12, утврђују да дете има право да спроводи ова права сама, у складу са својим развојним способностима.

81. Право на слободу изражавања утврђено у члану 13 често се меша с чланом 12. Међутим, иако су ова два члана чврсто повезана, они разрађују различита права. Слобода изражавања односи се на право да дете има и изражава мишљење, тражи и добија информације преко било ког средства информисања. Члан 13 утврђује право детета да га држава-уговорница не ограничава у мишљењу које има или изражава. Као такав, он намеће обавезу државама-уговорницама да се уздрже од мешања у изражавање овог мишљења, или у омогућавање приступа информацијама, док штите право приступа средствима комуникације и јавног дијалога. Међутим, члан 12 се односи на право изражавања мишљења, нарочито о питањима која се тичу детета, и право укључивања у поступке који имају утицаја на живот детета. Члан 12 намеће обавезу државама-уговорницама да уведу законски оквир и механизме неопходне за олакшавање активног укључења детета у све поступке који утичу на дете, и у доношење одлука, и да испуне обавезу посвећивања дужне пажње овим мишљењима када се она изразе. Слобода изражавања у члану 13 не захтева овакво ангажовање или реакцију држава-уговорница. Међутим, стварање окружења пуног поштовања према деци и њиховом праву да изразе своје мишљење, у складу са чланом 12, доприноси и изградњи способности деце да упражњавају своје право на слободу изражавања.

82. Испуњавање права детета на информацију, у складу са чланом 17, у великој мери је неопходно за делотворно остварење права на изражавање мишљења. Деци је потребан приступ подацима у облицима одговарајућим њиховом узрасту и способностима, о свим питањима која се тичу деце. То се односи на

податке, нпр. у вези с њиховим правима, на поступке који се тичу деце, националног законодавства, прописа и одредби, локалних служби, и поступака жалби и приговора. У складу са члановима 17 и 42, државе-уговорнице треба да права детета обухвате школским програмима.

83. Комитет такође подсећа државе-уговорнице да су медији важно средство и за унапређење свести о праву деце да изразе своје мишљење и за обезбеђивање прилика за јавно изражавање овог мишљења. Комитет позива различите медије да посвете додатне напоре укључивању деце у развој програмâ и стварање могућности да деца развијају и воде медијске иницијативе о својим правима.⁴⁰

4. Чланови 12 и 5

84. Члан 5 Конвенције утврђује да ће државе-уговорнице поштовати одговорности, права и обавезе родитеља, законских старатеља или чланова шире породице или заједнице, како налажу локални обичаји, у усмеравању и саветовању детета у остваривању права признатих Конвенцијом. Сходно томе, дете има право на усмеравање и савет, који надокнађују недостатак знања, искуства и разумевања код детета и ограничени су његовим/њеним развојним могућностима, како је утврђено овим чланом. Што је веће знање, искуство и разумевање детета, то више родитељ, законски старатељ или друга особа законски одговорна за дете, треба да усмеравање и вођство преиначава у подсетнике, а савете у размену на равноправној основи. Ово преиначавање неће се догодити на некој фиксираној тачки развоја детета, него ће се постепено повећавати, с охрабривањем детета да изнесе сопствене ставове.

85. Овај захтев подстиче члан 12 Конвенције, који одређује да се мишљењу детета мора посветити дужна пажња, када је год оно способно да формира сопствено мишљење. Другим речима, пошто деца стичу способности, она имају права на све већи ниво одговорности у уређивању питања која их се тичу.⁴¹

5. Члан 12 и примена права детета уопште

86. Осим чланова о којима је било речи у претходним пасусима, већина других чланова Конвенције захтева и унапређује укључивање деце у питања која се тичу деце. За сва ова различита укључивања користи се увек појам учешћа. За ова укључивања кључни чинилац је члан 12, али је у целој Конвенцији присутан захтев планирања, рада и развоја у сарадњи с децом.

87. Примена права у вези је с великим бројем проблема, као што су здравље, економија, образовање или средина, који нису од интереса само за дете као јединку већ и за групе деце и децу уопште. Сходно томе, Комитет је увек широко тумачио учешће како би утврдио поступке не само за појединачну децу и јасно дефинисане групе деце, већ и за групе деце, попут домородачке деце, деце са онеспособљеношћу, или деце уопште, која су посредно или непосредно под утицајем друштвених, економских или културних услова живота у свом друштву.

88. Ово широко разумевање учешћа деце одражава се у документу усвојеном на 27. посебној седници Генералне скупштине под називом „Свет по мери деце“. Државе-уговорнице обећале су да ће „развијати и примењивати програме који унапређују смислено учешће деце, укључујући и младе, у процесима доношења одлука, у породици и школи, и на локалном и националном нивоу“ (став. 32, подстав. 1). Комитет у свом општем коментару бр. 5 о општим мерама примене Конвенције о правима детета утврђује: „Важно је да владе развију непосредан однос са децом, не само онај посредован деловањем невладиних организација или установама за заштиту људских права“.⁴²

⁴⁰ Дан опште расправе о деци и медијима (1996): www.unhchr.ch/html/menu2/6/crc/doc/days/media.pdf.

⁴¹ Општи коментар бр. 5 (2003) о општим мерама примене Конвенције о правима детета.

⁴² *Ibid.*, став. 12.

Ц. Примена права детета да буде саслушано у различитим приликама и срединама

89. Право детета да буде саслушано треба да буде примењивано у различитим приликама и срединама у којима деца одрастају, развијају се и уче. У овим приликама и срединама постоје различити концепти детета и његове улоге, који могу да охрабре или ограниче укључивање деце у свакодневна питања и кључне одлуке. За утицај на примену права детета да буде саслушано постоје различити начини, које државе-уговорнице могу да користе како би поспешиле учешће деце.

1. У породици

90. Породица у којој деца слободно могу да изразе мишљење које ће се размотрити с дужном пажњом од најранијег узраста представља важан модел, и припрема дете да ужива право да буде саслушано и у ширем оквиру друштва. Овакав приступ родитељству служи унапређењу индивидуалног развоја, јачању породичних односа и подржавању социјализације деце, и има превентивну улогу против свих облика насиља у дому и породици.

91. Конвенција признаје права и одговорности родитеља, или других законских старатеља, у обезбеђивању одговарајућег усмерења и вођства деци (в. став 84 овог документа), али наглашава да оно служи да омогући детету да ужива своје право и захтева да се усмеравање и вођство одвијају у складу са све већим развојним способностима детета.

92. Државе-уговорнице треба да охрабрују, кроз законодавство и прописе, да родитељи, старатељи и childminders слушају децу и поклањају им дужну пажњу у питањима која их се тичу. Родитељима такође треба саветовати да пружају подршку деци у остваривању права да слободно изражавају своје мишљење и да се на свим нивоима друштва мишљења деце узимају у разматрање.

93. Како би подржао развијање стилова родитељства који поштују право детета да буде саслушано, Комитет препоручује да државе-уговорнице унапређују програме образовања родитеља, који надограђују постојећа позитивна понашања и ставове и преносе информације о правима деце и родитеља уграђена у Конвенцију.

94. Овакви програми треба да се односе на:

- однос узајамног поштовања између родитеља и деце
- укључење деце у доношење одлука
- импликацију да се мишљењу сваког члана породице посвети дужна пажња
- разумевање, унапређење и поштовање развојних права детета
- начине поступања са сукобљеним мишљењима у породици

95. Ови програми треба да оснаже принцип да девојчице и дечаци имају једнако право да изразе своје мишљење.

96. Медији треба да имају велику улогу у преношењу поруке родитељима да је учешће деце од велике важности за саму децу, њихове породице и друштво.

2. У алтернативном смештају

97. Морају се увести механизми којима се обезбеђује да деца у свим облицима алтернативног старања, укључујући и старање у установама, могу да изразе своје мишљење и да ће се том мишљењу посветити дужна пажња у стварима које се тичу њиховог смештаја, прописа о старању у хранитељској породици или дому и о њиховом свакодневном животу. Они треба да обухватају:

- Законодавство које детету обезбеђује право на информацију о било ком плану за смештај, старање и/или третман, и разумне могућности да изрази своје мишљење, и да се током процеса доношења одлуке овом мишљењу посвети дужна пажња.
- Законодавство које осигурава право детета да буде саслушано, и да ће овом мишљењу бити посвећена дужна пажња у развијању и успостављању услуга старања одговарајућих за децу.
- Оснивање стручне установе за праћење, као што је заштитник дечјих права, комесар или инспекторат, како би пратили поштовање правила и прописа који управљају обезбеђивањем старања, заштите или третмана деце, у складу са обавезама које одређује члан 3. Ово тело треба да има овлашћење за неометани приступ смештајним капацитетима (укључујући и оне за децу у сукобу са законом), како би чуло мишљења и бриге детета непосредно, као и за праћење степена у коме се мишљење детета слуша и посвећује му се дужна пажња.
- Оснивање делотворних механизма, нпр. представничког савета деце, и дечака и девојчица, у установама за смештај деце, с обавезом да учествују у развијању и примени прописа и правила установе.

3. У здравственој заштити

98. Остваривање одредаба Конвенције захтева поштовање права детета да изрази своје мишљење и да учествује у унапређењу здравог развоја и добробити деце. То се односи на индивидуалне одлуке о здравственој заштити, као и на укључивање деце у развој здравствених прописа и услуга.

99. Комитет утврђује неколико различитих, али повезаних питања које треба размотрити када је реч о укључивању деце у поступке и одлуке који се односе на њихову сопствену здравствену заштиту.

100. Деца, укључујући и малу децу, треба да буду укључена у процесе доношења одлука, на начин који је у складу са сталним развијањем њихових способности. Потребно је пружити им податке о предложеним третманима и њиховом дејству и исходу, укључујући и облик ових података прикладан и приступачан онеспособљеној деци.

101. Државе-уговорнице треба да уведу законодавство или прописе како би осигурале да деца имају приступ поверљивим саветима медицинских радника без пристанка родитеља, без обзира на старост детета, ако је овај савет потребан ради сигурности или добробити детета. Деци може бити потребан овакав приступ, нпр. када код куће доживљавају насиље или злостављање, или су им потребни савети или услуге из области репродуктивног здравља, или у случају сукоба међу родитељима и децом око приступа здравственим услугама. Право на савет разликује се од права давања медицинског пристанка, и не би смело да буде предмет икаквог узрасног ограничења.

102. Комитет поздравља увођење у неким земљама тачног узраста у коме се право на престанак преноси на дете, и охрабрује државе-уговорнице да размотре увођење оваквих закона. Тако деца изнад овог узраста имају право да дају престанак без захтевања икакве индивидуалне стручне процене способности, после консултације са независним и компетентним стручњаком. Међутим, Комитет снажно препоручује државама-уговорницама да ће се мишљењу малог детета, када показује способност да изрази мишљење засновано на подацима о свом лечењу, посветити дужна пажња.

103. Лекари и здравствене установе треба да обезбеде деци јасне и доступне податке о њиховим правима која се тичу њиховог учешћа у педијатријским истраживањима и клиничким опитима. Деца морају бити обавештена о истраживању, тако да се, уз остале процедуралне мере предострожности, може добити и њихов престанак заснован на подацима које су добила.

104. Државе-уговорнице такође морају да уведу мере које деци омогућавају да својим мишљењем и искуствима допринесу планирању и програмирању услуга у вези с њиховим здрављем и развојем. Од

деце треба потражити мишљење о свим аспектима пружања здравствене заштите, укључујући и то које су услуге потребне, како и када се најбоље обезбеђују, које су дискриминишуће препреке за приступ услугама, квалитет и ставове здравствених радника, и како унапредити способност деце да преузимају све више одговорности за сопствено здравље и развој. Овај податак може се обезбедити, између осталог, преко система повратних информација за децу која користе услуге или су укључена у истраживање и саветодавне процесе, које се могу пренети локалним дејим саветима или парламентима ради развијања стандарда и показатеља здравствених услуга који поштују права детета.⁴³

4. У образовању и школи

105. Поштовање права детета да буде саслушано у оквиру образовања од фундаменталне је важности за остваривање права на образовање. Комитет са забринутошћу уочава даље постојање ауторитарности, дискриминације, непоштовања и насиља који су особени за свакодневицу многих школа и учионица. Оваква средина није подстицајна за изражавање мишљења деце нити за посвећивање пажње овим мишљењима.

106. Комитет препоручује да државе-уговорнице предузму радње како би деци створиле могућности да изразе своје мишљење и да се оно пажљиво размотри, у вези са следећим питањима.

107. У сваком образовном окружењу, укључујући образовне програме у раном детињству, потребно је унапређивати активну улогу деце у окружењу које подстиче учење уз учешће деце.⁴⁴ Поучавање и учење морају узети у обзир услове живота и могућности детета. Због тога образовне власти треба да у планирање школских програма уврсте мишљења деце и њихових родитеља.

108. образовање у погледу људских права може да обликује мотивацију и понашање деце само када се људска права поштују у установама у којима деца уче, играју се и живе заједно са другом децом и одраслима.⁴⁵ Право детета да буде саслушано нарочито је у таквим установама изложено критичком испитивању деце, која могу да посматрају да ли се њиховом мишљењу заиста приступа с дужним поштовањем, како је наведено у Конвенцији.

109. Учешће деце је неопходно за стварање друштвене климе у учионици која подстиче сарадњу и међусобну подршку потребну за интерактивно учење усмерено на децу. Придавање дужне пажње мишљењу деце нарочито је значајно приликом искорењивања дискриминације, превенције насилништва или дисциплинских мера. Комитет поздравља ширење вршњачког образовања и вршњачког саветовања.

110. Равномерно учешће деце у процесу доношења одлука треба постићи, између осталог, кроз разредна већа, савете ученика и представништво ученика у школским одборима и комитетима, у којима слободно могу да изразе своје мишљење о развоју и примени школских прописа и кодова понашања. Ова права треба уградити у законодавство, уместо пуког ослањања на добру вољу власти, школа и наставника који треба да их примењују.

111. Осим и изван школе, државе-уговорнице треба да саслушају децу на локалном и националном нивоу о свим аспектима образовне политике, укључујући, између осталог, јачање образовног система

⁴³ Комитет такође скреће пажњу на свој општи коментар бр. 3 (2003) о ХИВ/Аидс-у и правима детета, ст. 11 и 12, и свој општи коментар бр. 4 (2003) о здрављу младих, став 6.

⁴⁴ „Приступ образовању за све заснован на људским правима: Оквир за остварење права детета на образовање и права у оквиру образовања“, UNICEF/UNESCO (2007).

⁴⁵ Комитет за права детета, општи коментар бр. 1 (2001) о циљевима образовања (чл. 29, став. 1 Конвенције), (CRC/GC/2001/1).

који је близак деци, неформалних начина учења, који дају деци „другу шансу“, школске програме, методе поучавања, структуру школа, стандарде, буџетирање и системе заштите деце.

112. Комитет охрабрује државе-уговорнице да подрже развој независних ученичких организација, које могу да помогну деци у компетентном учешћу у образовном систему.

113. У одлукама о преласку на следећи ниво школовања или избору предмета мора се обезбедити право деце да буду сааслушана, јер ове одлуке дубоко утичу на најбољи интерес детета. Овакве одлуке морају бити подложне управном или судском поступку. Осим тога, у дисциплинским питањима мора се у потпуности поштовати право детета да буде саслушано.⁴⁶ У случају искључења детета из установе или школе ова одлука нарочито мора бити подложна судском поступку јер противречи праву детета на образовање.

114. Комитет проздравља увођење програма приступачних деци у школске програме многих земаља, који теже да обезбеде интерактивно, брижно, заштитничко окружење с учешћем деце, које припрема децу и младе за активну улогу у друштву и одговорне грађане у њиховим заједницама.

5. У игри, рекреацији, спортским и културним активностима

115. Деци су за развој и социјализацију потребни игра, рекреација, физичке и културне активности. Они треба да буду осмишљени тако да узимају у обзир склоности и способности деце. Деца која су способна да изразе своје мишљење треба да буду консултована у погледу приступа и прикладности простора и средстава за игру и рекреацију. Врло мала деца и нека деца са онеспособљеношћу која нису у стању да учествују у званичним консултативним процесима, треба да добију посебне могућности да изразе своје жеље.

6. На радном месту

116. Деца која раде на млађем узрасту него што то одређују закони и Конвенције Међународне организације рада бр. 138 (1973) и 182 (1999) треба да буду саслушана у окружењу прилагођеном деци како би се разумело њихово мишљење о ситуацији и њихов најбољи интерес. Она би требало да буду укључена у трагање за решењем, које поштује економска и социокултурна ограничења колико и културни контекст у коме ова деца раде. Деца такође треба да буду саслушана када се стварају прописи за елиминисање главних узрока дечјег рада, нарочито у погледу образовања.

117. Деца која раде имају право на заштиту закона од искоришћавања и треба да буду саслушана када инспектори који испитују примену закона о раду проверавају места рада и услове рада. Деца и представници удружења деце која раде, ако постоје, такође треба да буду саслушана када се праве нацрти закона о раду или када се разматра и евалуира примена закона.

7. У ситуацијама несрећа

118. Конвенција утврђује право детета на заштиту од свих облика насиља и одговорност држава-уговорница да обезбеде ово право сваком детету без икакве дискриминације. Комитет охрабрује државе-уговорнице да се консултују с децом у стварању и примени законодавних мера, прописа, образовних и других мера које покривају све облике насиља. Нарочиту пажњу треба посветити обезбеђивању да маргинализована и деца у неповољном положају, попут експлоатисане деце, деце улице или деце избеглица, не буду искључена из консултативних процеса осмишљених да изнесу на видело мишљења о процесима релевантног законодавства и прописа.

⁴⁶ Државе уговорнице треба да се позивају на општи коментар бр. Комитета (2006) о праву детета на заштиту од телесног кажњавања и других окупних или понижавајућих облика кажњавања, који објашњава стратегије учешћа деце ради искорењивања телесног кажњавања (CRC/C/GC/8).

119. У том смислу, Комитет поздравља налазе Истраживања о насиљу над децом Генералног секретара и подстиче државе-уговорнице да потпуно примене његове препоруке, укључујући и препоруку обезбеђивања простора деци да слободно изразе своје мишљење и дају овом мишљењу дужну пажњу у погледу свих аспеката превенције, извештавања и праћења насиља над њима.⁴⁷

120. Велики део насиља над децом пролази без приговора како због тога што деца извесне облике насилног понашања схватају као прихваћену праксу, тако и због недостатка механизма извештавања прилагођених деци. На пример, она немају кога да извештају о поверењу и безбедности о доживљеном суровом поступању, као што је телесно кажњавање, генитално сакаћење или рани брак, нити канал којим могу да пренесу своја општија запажања онима који су одговорни за примену њихових права. Тако делотворно укључивање деце у заштитне мере захтева да деца буду обавештена о свом праву да буду саслушана и да расту без било ког облика телесног или психолошког насиља. Државе-уговорнице треба да обавезу све деце установе да омогуће лак приступ појединцима или организацијама којима деца могу да се обрате у поверењу и безбедно, укључујући теле-апел линије, и да обезбеде места на којима деца могу да допринесу својим искуством и мишљењем борби против насиља над њима.

121. Комитет такође скреће пажњу држава-уговорница на препоруку из Истраживања о насиљу над децом Генералног секретара да подрже и охрабре организације деце и иницијативе деце за третирање насиља и да укључе ове организације у изразу, оснивање и евакуацију програма и мера против насиља, тако да деца могу да имају кључну улогу у сопственој заштити.

8. У развијању стратегија превенције

122. Комитет уочава да је глас деце све моћнија снага у спречавању кршења дечјих права. Примери добре праксе доступни су, између осталог, у области заштите од насиља у школама, борбе против искоришћавања деце у опасним и претешким пословима, обезбеђења здравствених услуга и образовања деце улице, и у систему малолетничког правосуђа. Деца треба да буду саслушана приликом формулисања закона и прописа везаних за ова и друга подручја проблема и укључена у прављење нацрта, развијање и примену ових планова и програма.

9. У поступцима приликом усељења или тражења азила

123. Деца која долазе у неку земљу с родитељима који су у потрази за послом или као избеглице, налазе се у нарочито осетљивом положају. Због тога треба хитно у потпуности применити њихово право да изразе своје мишљење о свим аспектима поступака који се тичу усељавања или тражења азила. У случају миграције, дете треба саслушати у вези са његовим/њеним очекивањима у вези с образовањем, и здравственим стањем како би се дете интегрисало у школу и здравствене услуге. У случају тражења азила дете додатно мора имати могућност да изложи своје разлоге за тражење азила.

124. Комитет наглашава да овој деци треба да буду пружени сви релевантни подаци, на њиховом језику, о њиховим правима, доступним услугама, укључујући средства комуникације, и процес усељавања и тражења азила, како би се њихов глас чуо током поступка и њиховом мишљењу посветила дужна пажња. Потребно је именовати старатеља или саветника, бесплатно. Деци која траже азил може бити потребна и делотворна помоћ у трагању та родитељима и релевантни подаци о ситуацији у њиховој земљи порекла, како би одлучила шта је њихов најбољи интерес. Деци која су претходно била укључена у оружани сукоб можда ће бити потребна нарочита помоћ како би исказала своје потребе. Надаље,

⁴⁷ Извештај независног стручњака за Истраживање УН о насиљу над децом (А/61/299).

потребно је обратити пажњу и обезбедити да деца-апатриди буду укључена у процесе доношења одлука на територији на којој живе.⁴⁸

10. У стањима хитности и несрећа

125. Комитет подвлачи да право утврђено у члану 12 не престаје у ситуацијама кризе или после ње. Све је више доказа о значајном доприносу који деца могу да дају у ситуацијама сукоба, после сукоба и у поступцима обнове после несрећа.⁴⁹ Тако Комитет наглашава у својој препоруци после опште расправе 2008. године да децу погођену несрећама треба охрабрити и омогућити им учешће у анализирању сопственог стања и будућих изгледа. Учествовање помаже деци да поврате контролу над својим животима, доприноси рехабилитацији, развија организационе вештине и јача осећај идентитета. Међутим, потребно је побринути се да се деца заштите од излагања ситуацијама које ће вероватно бити трауматичне или штетне.

126. Сходно томе, Комитет охрабрује државе-уговорнице да подрже механизме који деци, а нарочито младима, омогућавају да играју активну улогу и у процесима обнове после несрећа и у поступцима помирења после сукоба. Њихова мишљења требало би да се чују током процене, осмишљавања, примене, праћења и евалуације програма. На пример, деца у избегличким камповима могу се охрабрити да дају допринос сопственој безбедности и добробити оснивањем дечјих форума. Потребно је помоћи деци да оснују овакве форуме, истовремено обезбеђујући да је њихово деловање у складу с најбољим интересима деце и њиховим правом на заштиту од штетних искустава.

11. У националном и међународном окружењу

127. Највећи број прилика за учешће деце одвија се на нивоу заједнице. Комитет поздравља растући бој локалних парламената младих, месних дечјих савета и *ad hoc* консултација на којима деца могу да изразе своје мишљење у процесима доношења одлука. Међутим, ове структуре за званично учешће представника у локалној власти треба да буду само један од многих приступа примени члана 12 на локалном нивоу, јер они дозвољавају само релативно малом броју деце да се ангажују у својим локалним заједницама. Додатне прилике за комуникацију пружају разговори са званичницима и политичарима, „отворена врата“ и посете школама и вртићима.

128. Децу треба подржати и храбрити да стварају своје сопствене организације и иницијативе, које сама воде, што ће створити простор за смислено учешће и представништво деце. Осим тога, деца могу да допринесу својим углом гледања у, на пример, изгледу и начину рада школа, игралишта, паркова, места за забаву и културне догађаје, јавних библиотека, здравствених установа и локалних система саобраћаја како би се обезбедиле боље услуге. У планове развоја заједнице за које се тражи јавна расправа треба експлицитно укључити мишљење деце.

129. У међувремену, ове могућности учешћа оснивају се у многим земљама и на нивоу округа, регије, државе и на националном нивоу, где парламенти младих, савети и конференције обезбеђују форуме на којима деца могу да изнесу своје ставове и учине их доступним одговарајућој публици. Невладине организације и удружења грађана развили су поступке за подршку деци, који чувају транспарентност њиховог представљања у друштву и спречавају ризике од манипулације и површност.

130. Комитет поздравља значајан допринос који су дали УНИЦЕФ и невладине организације у унапређењу подизања свести о праву деце да буду саслушана и њиховом учешћу у свим доменима сопствених живота,

⁴⁸ Уп. општи коментар Комитета бр. 6 (2005) о поступању са децом без пратње одраслих и раздвојене деце ван њихове земље порекла (CRC/GC/2005/6).

⁴⁹ „Учешће деце и младих у хитним стањима: водич за службе помоћи“, УНИЦЕФ, Бангкок (2007).

и охрабрује их да даље унапређују учешће деце у свим питањима која се тичу деце, укључујући, пре свега, заједницу, и национални и међународни ниво, и да помажу у размени добрих поступака. Требало би активно охрабривати умрежавање организација којима на челу стоје деца, како би се увећале могућности размене наученог, и платформе за заједничко заступање.

131. На међународном нивоу, учешће деце на Светском самиту за децу који је сазвала Генерална скупштина 1990. и 2002. године, и укључивање деце у процесе извештавања Комитету за права детета имају нарочити значај. Комитет поздравља писане извештаје и додатне усмено изнесене податке које су дале дечје организације и представници деце у процесу праћења примене дечјих права у државама-уговорницама, и охрабрује ове државе-уговорнице и невладине организације да подрже децу у представљању њихових ставова Комитету.

Д. Основни захтеви за примену права детета да буде саслушано

132. Комитет подстиче државе-уговорнице да избегавају површне приступе који ограничавају изражавање мишљења деце, или који дозвољавају деци да буду саслушана, али пропуштају да овом мишљењу укажу дужну пажњу. Он наглашава да манипулисање одраслих децом, стављање деце у ситуације у којима им се каже шта могу да кажу, или излагање деце ризику од причњавања штете приликом учешћа нису етички поступци и не могу се схватити као примена члана 12.

133. Ако учешће треба да буде смислено и делотворно, треба га схватити као процес, не као појединачни, посебан догађај. Од када је усвојена Конвенција о правима детета, 1989. године, искуство је довело до широког сагласја о основним захтевима који се морају постићи ради делотворне, етичке и смислене примене члана 12. Комитет препоручује да државе-уговорнице интегришу ове захтеве у све законодавне и друге мере за примену члана 12.

134. Сви процеси у којима учествује дете или више деце, или у којима се она саслушавају, морају бити:

- (а) транспарентни и информативни – деци мора бити пружена потпуна, доступна, узрасно прилагођена информација осетљива на различитости, о њиховом праву да слободно изразе своје мишљење и да се њиховом мишљењу мора посветити дужна пажња, као и на који начин ће се ово учешће догађати, његов опсег, сврха и могући утицај;
- (б) добровољни – деца никада не треба да буду присиљавана да изразе мишљење ако то не желе и треба да буду обавештена о могућности да своју укљученост у поступак могу да прекину у било ком тренутку;
- (ц) с поштовањем – ставове деце треба третирати с поштовањем и треба им омогућити да иницирају идеје и поступке. Одрасли који раде с децом треба да признају, поштују и развијају добре примере учешћа деце, нпр., о њиховом доприносу породици, школи, култури и радној средини. Такође је потребно да разумеју друштвено-економски, средински и културни контекст живота деце. Особе и организације које раде с децом и за децу такође треба да поштују мишљење деце у погледу учешћа у јавним догађајима;
- (д) релевантни – питања о којима деца имају право да изразе своје мишљење морају бити истински значајна за њихов живот и треба им омогућити да се заснивају на њиховом знању, вештинама и способностима. Осим, тога, треба отворати простор у коме се деци омогућава да истакну и обрађују питања која сама схватају као важна и релевантна;
- (е) прилагођени деци – средина и методи рада треба да буду прилагођени способностима деце. Потребно је одвојити одговарајуће време и ресурсе како би се деца на одговарајући начин припремила и имала поверења и прилику да допринесу својим мишљењем. Треба размотрити

и чињеницу да су деци потребни различити нивои подршке и облици укључивања, у складу са узрастом и развојем способности;

- (ф) свеобухватни – учешће деце мора бити свеобухватно, избегавајући постојеће обрасце дискриминације и охрабрујући могућности за маргинализовану децу, и дечаке и девојчице, да се ангажују (види и пасус 88 у овом документу). Деца нису хомогена група и учешће треба да обезбеди једнаке могућности за све, без дискриминације по било ком основу. Програми такође треба да буду културно осетљиви за децу из свих заједница;
- (г) с подршком у обуци – одраслима су потребни припрема, вештине и подршка за делотворну помоћ деци да се ангажују, који би им нпр. пружили вештине слушања, заједничког рада с децом и делотворног ангажовања деце у складу с њиховим развојним могућностима. Сама деца могу се укључити као тренери у помагање да се унапреди делотворно учешће; њима је потребно побољшавање способности како би ојачала своје вештине у, нпр., делотворном учешћу у свести о њиховим правима, и тренингу у организовању састанака, прикупљања средстава, сарадње с медијима, обраћању јавности и заступању;
- (х) безбедни и осетљиви на ризик – у извесним ситуацијама изражавање мишљења може да укључује ризик. Одрасли имају одговорност према деци с којом раде и морају да предузму све мере опреза да смање ризик од насиља, искоришћавања или било које друге негативне последице њиховог учешћа. Поступак нужан за обезбеђивање одговарајуће заштите обухватиће стварање јасне стратегије за заштиту детета, која препознаје одређене ризике с којима се суочавају неке групе деце, и додатне баријере с којима се суочавају када им је потребна помоћ. Деца морају бити свесна свог права да буду заштићена од могуће штете и да знају где могу да затраже помоћ уколико им је потребна. Улагање у рад са породицама и заједницама је важно како би се изградило разумевање вредности и импликација учешћа деце и смањили ризици којима би деца иначе могла бити изложена;
- (и) поверљиви – посвећеност праћењу и евалуацији је од суштинске важности. На пример, у било ком истраживању или консултативном процесу, деца морају бити обавештена о томе како су њихова мишљења протумачена и употребљена и, када је потребно, морају имати могућност да им се супротставе и утичу на анализу резултата. Деца такође имају право да добију јасну повратну информацију о томе како је њихово учешће у процесу утицало на неки исход. Када год је то прикладно, деца треба да имају могућност учешћа у поступцима и радњама праћења. Праћење и евалуација учешћа деце треба да се предузимају, када год је то могуће, уз учешће деце.

Е. Закључак

135. Улагање у остваривање права детета да буде саслушано о свим питањима која се тичу детета и да се његовом мишљењу посвети дужна пажња јасна је и непосредна законска обавеза држава-уговорница у погледу Конвенције. То је право сваког детета, без дискриминације. Постизање смисених прилика за примену члана 12 учиниће нужним уклањање законских, политичких, економских, друштвених и културних препрека које тренутно спречавају могућности деце да буду саслушана и њихов приступ учешћу у свим питањима која их се тичу. Оно захтева спремност на супротстављање претпоставкама о способностима деце, и на охрабривање развоја окружења у којима ће деца моћи да изграђују и показују своје способности. Оно такође захтева посвећеност ресурсима и обуци.

136. Испуњавање ових обавеза представљаће изазв за државе-уговорнице. Али, оно је постижив циљ уколико се систематски примењују стратегије наведене у овом документу и изграђује култура поштовања деце и њиховог мишљења.

II.6.12. Општи коментар број 13: Право детета на слободу од свих облика насиља

I. Увод

1. У члану 19. наводи се следеће:

„1. Државе уговорнице ће предузети све одговарајуће законске, административне, социјалне и образовне мере за заштиту детета од свих облика физичког или менталног насиља, повређивања или злостављања, запостављања или немарног поступања, малтретирања или експлоатације, укључујући сексуално злостављање, док је под бригом родитеља, законских заступника или било које друге особе која се брине о детету.

„2. Такве заштитне мере, треба, према потреби, да укључују ефикасне поступке за доношење социјалних програма за обезбеђивање неопходне подршке детету и онима који се о детету старају, као и других облика заштите и спречавања, утврђивања, пријављивања, прослеђивања, истраге, поступања и праћења случајева овде наведеног злостављања детета и, по потреби, обраћања суду.“

2. Основни принцип за овај општи коментар. Комитет за права детета (у даљем тексту: „Комитет“) издаје овај општи коментар о члану 19. Конвенције о правима детета (у даљем тексту: „Конвенција“), пошто су алармантни степен и интензитет насиља коме су деца изложена. Морају се значајно појачати и проширити мере за заустављање насиља, како би се успешно стало на пут овим појавама које угрожавају развој деце и потенцијално ненасилно решавање сукоба у друштву.

3. Преглед. Општи коментар се заснива на следећим основним претпоставкама и запажањима:

- (а) „Насиље над децом никада није оправдано; свако насиље над децом се може спречити“;⁵⁰
- (б) Приступ старању о деци и заштити деце који се заснива на правима детета подразумева суштински прелаз на поштовање и подстицање људског достојанства и физичког и психолошког интегритета деце, као појединаца који имају одређена права, а не да се та деца посматрају превасходно као „жртве“;
- (в) Концептом *достојанства* се подразумева да се свако дете призна, поштује и штити као носилац права и као јединствено и вредно људско биће са својственом личношћу, јасно одређеним потребама, интересовањима и приватношћу;
- (г) Начело владавине права треба у потпуности да се примењује на децу као и на одрасле;
- (д) Да би се о правима деце чуло и да би њихови ставови добили тежину која им припада, она се морају систематично поштовати у свим поступцима доношења одлука, а њихово оснаживање и учешће треба да буду од централног значаја за стратегије и програме старања о деци и заштите деце;
- (ђ) Мора се поштовати право деце да њихови најбољи интереси буду од превасходне важности у свим питањима која се тичу или утичу на њих, посебно када су деца жртве насиља, као и у свим мерама спречавања насиља;
- (е) Од највећег значаја је примарно спречавање свих облика насиља, путем јавног здравља, образовања, социјалних служби и слично;
- (ж) Комитет увиђа основни значај породице, укључујући и проширену породицу, када су у питању старање о деци и заштита деце, као и спречавање насиља. Међутим, Комитет исто тако увиђа да се највећи део насиља одвија у контексту породице и да су, према томе, интервенција и подршка

⁵⁰ Извештај независног стручњака за студију Уједињених нација о насиљу над децом (А/61/299), став 1.

неопходни када деца постану жртве бола и патње који настају у породици или кроз које породица пролази;

(з) Комитет је такође свестан раширеног и интензивног насиља над децом у државним установама и од стране државних субјеката укључујући школе, центре за старање о деци, домове где пребивају, полицијски надзор и правосудне установе, што може да доведе до мучења и убијања деце, као и насиља које над децом често спроводе оружане групе и државне војне снаге.

4. Дефиниција насиља. У сврху овог општег коментара, „насиље“ се тумачи као „сваки облик физичког или менталног насиља, повређивања или злостављања, запостављања или немарног поступања, малтретирања или експлоатације, укључујући сексуално злостављање“ као што је наведено у члану 19. став 1. Конвенције. Термин „насиље“ је овде одабран да представља све начине на које се може повредити дете, као што је наведено у члану 19. став 1, у складу са терминологијом која се користи у студији Уједињених нација из 2006. године о насиљу над децом, иако и други термини који се користе за описивање врста насиља (повређивање, злостављање, запостављање или немарно поступање, малтретирање и експлоатација) носе исту тежину.⁵¹ У обичном говору, термин „насиље“ се често тумачи само као физичко повређивање и/или намерно повређивање. Међутим, Комитет посебно наглашава да избор термина „насиље“ у овом општем коментару не сме никако да се протумачи тако да се минимизира утицај, као и потреба да се приступи решавању, нефизичких и/или ненамерних облика повређивања (као што су, између осталог, запостављање и психолошко малтретирање).

5. Обавезе држава и одговорности породице и других субјеката. Упућивања на „државе уговорнице“ односе се на обавезе држава уговорница да преузму своје одговорности према деци и то не само на националном нивоу, већ такође и на покрајинским и општинским нивоима. Овим посебним обавезама су обухваћене обавезе спречавања насиља или кршења људских права, обавеза да се заштите деца жртве и сведоци од кршења људских права, обавеза да се испитују и казне одговорни, као и обавеза да се обезбеди правна заштита од кршења људских права. Без обзира да ли дође до насиља, државе уговорнице имају позитивну и активну обавезу да подрже родитеље и друге старатеље и да им помажу, како би се, у оквиру њихових финансијских и других могућности и имајући у виду растуће потребе детета, обезбедили услови живота неопходни за оптимални развој детета (чланови 18. и 27.). Штавише, државе уговорнице обезбеђују да се потребама деце и поштовањем њихових права баве сва лица која су у контексту свог посла одговорна за спречавање, заштиту од и одговор на насиље, и која су у правосудним системима.

6. Развој општег коментара бр. 13. Овај општи коментар се надовезује на постојеће смернице које обезбеђује Комитет у својој ревизији извештаја држава уговорница и одговарајућим коначним запажањима, препоруке настале на основу дводневних општих разговора о насиљу над децом, који су вођени 2000. и 2001. општи коментар бр. 8 (2006.) о праву детета на заштиту од телесне казне и других окупних или понижавајућих облика кажњавања, као и на референце из других општих коментара на тему насиља. Овај општи коментар скреће пажњу на препоруке из извештаја независног стручњака за студију Уједињених нација о насиљу над децом из 2006. године (А/61/299) и позива државе уговорнице да спроведу те препоруке без одлагања. Скреће пажњу на детаљна упутства у Смерницама за алтернативно старање о деци.⁵² Такође се ослања на стручност и искуство агенција УН, влада, невладиних организација (НВО), организација заједнице, развојних агенција, као и саме деце, у проналажењу начина да се реализује члан 19. у пракси.⁵³

⁵¹ Преводи Конвенције на друге језике не обухватају увек тачне еквиваленте енглеског термина „насиље“ (“violence”).

⁵² Резолуција Генералне скупштине 64/142, анекс.

⁵³ Видети Смернице о правди у питањима која се тичу деце жртава и сведока криминала (резолуција Економског и социјалног савета 2005/20, анекс).

7. Члан 19. у контексту. Комитет признаје следеће:

- (а) Члан 19. је једна од многих одредаба из Конвенције које се директно односе на насиље. Комитет такође признаје директну повезаност са чланом 19. Опционог протокола о продаји деце, дечјој проституцији и дечјој порнографији и Опционим протоколом о укључивању деце у оружане сукобе. Међутим, Комитет сматра да члан 19. представља основну одредбу за разговоре и стратегије којима се шире приступа решавању и елиминисању свих облика насиља у контексту Конвенције;
- (б) Члан 19. је чврсто повезан са читавим низом одредаба из Конвенције које се директно не односе на насиље. Поред чланова који садрже права идентификована као начела Конвенције (видети одељак В овог општег коментара), спровођење члана 19. мора да буде у контексту чланова 5, 9, 18. и 27;
- (в) Права детета на поштовање његовог људског достојанства, физичког и психолошког интегритета и на једнаку заштиту према закону такође се признају у другим међународним и регионалним инструментима за људска права;
- (г) Да би се члан 19. спровео потребна је сарадња унутар и између националних, регионалних и међународних органа за људска права, механизма и агенција УН;
- (д) Сарадња је посебно потребна са специјалним представником Генералног секретара о питањима насиља над децом, који је овлашћен да подстиче спровођење препорука из студије Уједињених нација о насиљу над децом у тесној сарадњи са државама чланицама и великим бројем партнера, укључујући агенције и организације Уједињених нација, организације цивилног друштва и децу, како би се осигурало право детета на слободу од свих облика насиља.

8. Дистрибуција. Комитет препоручује да државе уговорнице што више дистрибуирају овај општи коментар унутар владиних и административних структура, родитељима, другим старатељима, деци, професионалним организацијама, заједницама и цивилном друштву у целини. Треба да се користе сва средства дистрибуције, укључујући штампане медије, Интернет и средства комуницирања која користе сама деца. Биће неопходно да се он преведе на релевантне језике, укључујући језик знакова, Брејлово писмо и лако читљиве формате за децу са посебним потребама. Такође ће бити потребно израдити верзије које су културолошки прихватљиве и погодне за децу, одржавати радионице и семинаре, размотрити са одређеним старосним групама и групама са посебним потребама импликације овог коментара и како је најбоље спровести га, као и укључити га у обуку свих стручњака који раде за децу или са њима.

9. Захтеви везани за извештавање према Конвенцији. Комитет упућује државе уговорнице на захтеве везане за извештавање који су наведени у смерницама за извештавање везано за одређене уговоре (CRC/C/58/Rev.2 i Corr.1), у општем коментару бр. 8. (став 53.), и у коначним запажањима Комитета након дијалога са представницима држава уговорница. Овај општи коментар консолидује и наводи мере о којима се од држава уговорница очекује да дају информације у извештајима који треба да се доставе према члану 44. Конвенције. Комитет такође препоручује да државе уговорнице обухвате информације о напретку који је постигнут у спровођењу препорука из студије УН о насиљу над децом (А/61/299), став 116). У извештају треба да се наведу закони и други прописи који су донети да би се забранило насиље и да би се на одговарајући начин интервенисало када до насиља дође, као и мере за спречавање насиља, активности за дизање нивоа свести и подстицање позитивних, ненасилних односа. Даље у извештајима треба навести ко је одговоран за дете и породицу у свакој фази интервенције (укључујући спречавање), које су те одговорности, у којој фази и под којим околностима стручњаци могу интервенисати и како различити сектори раде заједно.

10. Додатни извори информација. Комитет такође подстиче агенције УН, националне институције за људска права, НВО и друге надлежне органе да му обезбеде релевантне информације о правном статусу и распрострањености свих облика насиља и о постигнутом напретку везаном за елиминисање насиља.

II. Циљеви

11. Циљеви овог општег коментара су следећи:

- (а) да се помогне државама уговорницама да разумеју своје обавезе према члану 19. Конвенције, у забрани, спречавању и одговору на све облике физичког или менталног насиља, повређивања или злостављања, запостављања или немарног поступања, малтретирања или експлоатације деце, укључујући сексуално злостављање, док су под бригом родитеља, законских заступника или било које друге особе која се брине о детету, укључујући државне субјекте;
- (б) да се припреме законодавне, правосудне, административне, социјалне и образовне мере које државе уговорнице морају предузети;
- (в) да се превазиђу изоловане, фрагментарне и реактивне иницијативе приступања питању старања о деци и њиховој заштити које су имале ограниченог утицаја на спречавање и елиминисање свих облика насиља;
- (г) да се подстиче комплетан приступ спровођењу члана 19. на основу укупне перспективе Конвенције о обезбеђењу права детета на опстанак, достојанство, добробит, здравље, развој, учешће и недискриминацију – а чије испуњење је угрожено насиљем;
- (д) да се обезбеди државама уговорницама и другим заинтересованим странама основа на којој се може развити координациони оквир за елиминисање насиља путем свеобухватних мера заснованих на правима детета, а усмерених ка старању о деци и њиховој заштити;
- (ђ) да се истакне потреба за све државе уговорнице да што брже испуне своје обавезе према члану 19.

III. Насиље у животима деце

12. Изазови. Комитет има у виду и подржава бројне иницијативе које припреме органи владе и други за спречавање насиља над децом и за одговор на такво насиље. Упркос овим напорима, тренутно нема довољно иницијатива. Законодавни оквири у већини држава и даље не забрањују све облике насиља над децом, а када за то и постоје закони, њихово спровођење је често неадекватно. Широко распрострањени друштвени и културолошки став и пракса су такви да се насиље толерише. Утицај предузетих мера је ограничен због недостатка знања, података и разумевања насиља над децом и његових основних узрока, због реактивног усредсређивања на симптоме и последице, а не на узроке, због стратегија које су фрагментарне, а не интегрисане. Ресурси додељени за решавање овог проблема нису довољни.

13. Императив људских права. Приступање решавању и елиминисање широке распрострањености и појаве насиља над децом је обавеза држава уговорница према овој конвенцији. Обезбеђење и подстицање основних права детета на поштовање његовог људског достојанства и физичког и психолошког интегритета, путем спречавања свих облика насиља, је од кључног значаја за унапређење свих права детета из Конвенције. Сви остали аргументи овде представљени не замењују, већ само појачавају овај императив људских права. Стратегијама и системима за спречавање насиља и одговор на насиље мора се, према томе, усвојити приступ заснован на правима детета, а не на добробити. (Видети став 53. за више детаља).

14. Друштвени развој и допринос деце. Окружење за подизање детета које пружа поштовање, подршку и у коме нема насиља, подстиче развој личности детета и ствара друштвене, одговорне грађане који

активно доприноси локалној заједници и ширем друштву. Истраживања су показала да је мање вероватно да ће се деца која нису доживела насиље и која су расла у здравом окружењу понашати насилно, како у детињству тако и кад одрасту. Спречавање насиља у једној генерацији смањује вероватноћу појаве насиља у следећој. Према томе, спровођење члана 19. представља кључну стратегију у смањењу и спречавању свих облика насиља у друштвима, и у подстицању „друштвеног напретка и бољих стандарда живота“ и „слободе, правде и мира у свету“ за „људску породицу“ у којој деца имају место и вредност исто као и одрасли (преамбула Конвенције).

15. Опстанак и развој – разарајући утицај насиља над децом. На опстанак деце и њихов „физички, ментални, духовни, морални и социјални развој“ (члан 27, став 1.) насиље веома негативно утиче, као што је у наставку описано:

- (а) Широко су признате краткорочне и дугорочне последица насиља над децом и малтретирања деце, када је у питању здравље. Оне обухватају: повреду са смртним исходом; повреду без смртног исхода (која може довести до инвалидитета); физичке здравствене проблеме (укључујући немогућност напредовања, а касније болести плућа, срца и јетре, као и полно преносиве инфекције); когнитивна оштећења (укључујући погоршан учинак у школи и на послу); психолошке и емотивне последице (као што су осећај одбацивања и напуштања, нарушена приврженост, траума, страх, напади панике, несигурност и уништено самопоуздање); менталне здравствене проблеме (као што су напади панике и депресије, халуцинације, поремећаји у памћењу и покушаји самоубиства); и понашање ризично по здравље (као што је злоупотреба наркотичких средстава и рано ступање у сексуалне односе);
- (б) Последице у смислу развоја и понашања (као што су изостанак из школе и агресивно, недруштвено, аутодеструктивно понашање и понашање деструктивно према другима) могу, између осталог, довести до погоршања односа, избацивања из школе и кршења закона). Постоје докази да излагање насиљу повећава ризик да дете и касније буде жртва насиља, као и да се искуства насиља настављају, касније и у односу са интимним партнером.⁵⁴
- (в) Утицај који изузетно строге или „потпуно нетолерантне“ стратегије држава имају на децу, а посебно на адолесценте, као одговор на насиље од стране деце, веома је деструктиван пошто представља казнене мере у којима деца постају жртве, јер је то реакција на насиље још већом количином насиља. Такве стратегије су често обликоване бригом јавности за безбедност грађана и великом потенцираношћу ових догађаја у масовним медијима. Државним стратегијама о јавној безбедности морају се пажљиво узети у обзир основни узроци преступа које почине деца, како би се изашло из зачараног круга реаговања на насиље насиљем.

16. Последице насиља над децом. Огромне су и неприхватљиве последице у људском, социјалном и економском смислу ускраћивања деци права на заштиту. Директне последице могу обухватати медицинску негу, правне услуге и социјалну помоћ, као и неку другу негу. Индиректне последице могу обухватати могућу дугорочну повреду или инвалидитет, психолошке или друге последице на квалитет живота жртве, поремећај или прекид образовања и губитке продуктивности у будућем животу детета. Оне такође обухватају последице везане за кривични правосудни систем, као резултат преступа које почине деца која су била изложена насиљу. Друштвене последице које настају као резултат демографске неравнотеже услед дискриминаторног аборттирања када се носи девојчица, веома су велике и могуће је да имају утицаја на повећано насиље над девојчицама, укључујући отмицу, рани и принудни брак, трговину девојчицама у сексуалне сврхе и сексуално насиље.

⁵⁴ Видети *Paulo Sérgio Pinheiro*, независни стручњак за студију Генералног секретара УН о насиљу над децом, *Светски извештај о насиљу над децом* („*World Report on Violence against Children*“) (Женева, 2006.), стр. 63-66.

IV Правна анализа члана 19.

А. Члан 19. став 1.

1. „... сви облици ...“

17. Нема изузетака. Комитет је увек био доследан у свом ставу да су неприхватљиви *сви* облици насиља над децом, без обзира колико они били благи. Фраза „сви облици физичког или менталног насиља“ не оставља простора ни за најблажи облик легализованог насиља над децом. Учесталост, јачина повреде и намера да се повреди нису предуслови за дефинисање насиља. Државе уговорнице се могу позвати на такве факторе приликом стратегија интервенисања, како би омогућиле сразмерне одговоре на насиље у најбољем интересу детета, али дефиниције ни на који начин не смеју да умање апсолутно право детета на људско достојанство и физички и психолошки интегритет, тако што се неки облици насиља описују као правно и/или друштвено прихватљиви.

18. Потреба за дефиницијама заснованим на правима детета. Државе уговорнице треба да успоставе националне стандарде за добробит, здравље и развој детета, пошто је испуњавање ових услова крајњи циљ старања о деци и њихове заштите. Потребне су јасне оперативне правне дефиниције различитих облика насиља наведених у члану 19, како би се забранили сви облици насиља у свим окружењима. Ове дефиниције морају узети у обзир смернице обезбеђене у овом општем коментару, морају бити довољно јасне да се могу користити и треба да буду применљиве у различитим друштвима и културама. Треба подстицати напоре да се стандардизују дефиниције на међународном нивоу (како би се олакшало прикупљање података и размена искустава између држава).

19. Облици насиља – преглед. Следећи спискови који нису коначни и на којима се наводе облици насиља важе за сву децу у свим окружењима и приликом прелаза из једног у друго окружење. Деца могу бити изложена насиљу од стране одраслих, а такође до насиља може доћи и међу самом децом. Штавише, нека деца сама себе повређују. Комитет увиђа да се различити облици насиља често дешавају истовремено и да могу превазићи границе категорија овде наведених због лакшег сналажења. И девојчице и дечаци су изложени ризику од свих облика насиља, али насиље често има полну компоненту. На пример, девојчице могу више бити изложене сексуалном насиљу код куће него дечаци, док је више вероватно да ће се дечаци суочити – и бити изложени насиљу унутар – кривичног правосудног система. (Видети такође став 72. (б) о полним аспектима насиља).

20. Запостављање или немарно поступање. Запостављање представља пропуштање да се испуне дечје физичке и психолошке потребе, да се заштите од опасности или да им се пружи медицинске услуге, да се упишу у матичне књиге рођених или томе слично, када они одговорни за старање о деци имају средства, знање и приступ одговарајућим услугама да тако поступе. Овим су обухваћени:

- (а) Физичко запостављање: пропуштање да се дете заштити од повреде,⁵⁵ којим се обухватају недостатак надзора или неиспуњавање основних потреба детета укључујући одговарајућу исхрану, смештај, одећу и основну здравствену негу;
- (б) Психолошко или емотивно запостављање: укључујући недостатак сваке емотивне подршке и љубави, хроничну непажњу у односу на дете, „психолошку недоступност“ старатеља тако што превиђају знаке и сигнале које им дају мала деца и излагање насиљу, злоупотреби дроге или алкохола од стране партнера;
- (в) Запостављање физичког или менталног здравља деце: ускраћивање основне здравствене неге;

⁵⁵ Државе уговорнице су такође обавезане да подржавају старатеље у спречавању незгода (чл. 19. и чл. 24. ст. 2. (д)).

- (г) Запостављање образовања: непоштовање закона којима се захтева да старатељи омогуће својој деци да се образују тако што ће похађати школе или на друге начине; и
- (д) Напуштање: пракса која је веома забрињавајућа, а која може несразмерно да погоди, између осталог, ванбрачну децу као и децу са посебним потребама у неким друштвима.⁵⁶

21. Ментално насиље. „Ментално насиље“, како се помиње у Конвенцији, често се описује као психолошко малтретирање, ментално злостављање, вербално злостављање и емотивно злостављање или запостављање и оно може обухватати:

- (а) Све облике сталних штетних интеракција са дететом, а да се при томе, на пример, намеће деци осећај да су безвредна, невољена, нежељена, у опасности или вредна само уколико испуњавају потребе других;
- (б) Плашење, тероризирање и застрашивање; експлоатацију и корумпирање; презир и одбацивање; изоловање, игнорисање и пристрасност;
- (в) Ускраћивање емотивне реакције; занемаривање менталног здравља, здравствених и образовних потреба;
- (г) Увреде, погрдна имена, понижавање, потцењивање, исмевање и повреду осећања детета;
- (д) Излагање насиљу у породици;
- (ђ) Затварање у простор одвојен од других, изолацију или понижавајуће услове кажњавања; и
- (е) Психолошко злостављање и малтретирање⁵⁷ од стране одраслих или друге деце, укључујући злостављање путем информационих и комуникационих технологија (ИКТ) као што су мобилни телефони и Интернет (познато као „сајбер злостављање“).

22. Физичко насиље. Овим је обухваћено физичко насиље које може и не мора имати смртни исход. Комитет сматра да физичко насиље обухвата следеће:

- (а) Све телесне казне и све друге облике мучења, суровог, нехуманог или понижавајућег третмана или кажњавања; и
- (б) Физичко злостављање и малтретирање од стране одраслих и друге деце.

23. Деца са посебним потребама могу бити изложена посебним облицима физичког насиља као што су:

- (а) Принудна стерилизација, нарочито код девојчица;
- (б) Насиље представљено као лечење (на пример, електроконвулзивни третман (ЕКТ) и електро шокови који се користе као „лечење аверзијом“ да би се контролисало понашање деце); и
- (в) Намерно осакаћивање деце да би се експлоатисала тако што ће просити на улици или другом месту.

24. Телесне казне. У општем коментару бр. 8 (став 11.), Комитет је дефинисао „телесну“ или „физичку“ казну као свако кажњавање у коме се користи физичка сила са намером да се нанесе одређени, па макар и најмањи, степен бола или нелагоде. То се у највећем броју случајева односи на ударање деце („лупање“, „шамарање“, „батинање по задњици“), шаком или неким предметом – шиба, прут, каиш, ципела, варјача,

⁵⁶ У многим државама деца се напуштају због тога што родитељи и старатељи који живе у сиромаштву немају средства да их издржавају. Према овој дефиницији, запостављање је изостанак старања када родитељи имају средства да испуне потребе своје деце. Комитет је често утицао на државе уговорнице да „пруже одговарајућу помоћ родитељима и законским заступницима у испуњавању њихових обавеза везаних за одгајање деце“ (чл. 18. ст. 2. Конвенције).

⁵⁷ „Иницијација“ представља ритуал и друге активности које укључују узнемиравање, насиље или понижавање, који се користе као начин уласка особе у одређену групу.

итд. Али такође може да се односи и на шутирање, дрмање или бацање деце, гребање, штипање, уједање, чупање или извлачење ушију, шибане, приморавање деце да буду у неудобном положају, паљење, шурење или терање на насилно гутање. Став је Комитета да је телесно кажњавање по правилу понижавајуће. Остали посебни облици телесног кажњавања наведени су у извештају независног стручњака за студију Уједињених нација о насиљу над децом (А/61/299), ставови 56, 60. и 62.).

25. Сексуално злостављање и експлоатација. Сексуално злостављање и експлоатација обухватају:

- (а) Навођење или присиљавање детета да се упусти у било какву незакониту или психолошки штетну сексуалну активност;⁵⁸
- (б) Коришћење деце у комерцијалној сексуалној експлоатацији; и
- (в) Коришћење аудио или видео записа сексуалног злостављања деце;
- (г) Дечја проституција, сексуално ропство, сексуална експлоатација у путовањима и туризму, трговина људима (унутар и између држава) и продаја деце у сексуалне сврхе и принудни брак. Многа деца буду жртве сексуалног злостављања које није праћено физичком силом или спутавањем, али које је у психолошком смислу исто тако агресивно, експлоатишуће и трауматично.

26. Мучење и нехумани или понижавајући третман или кажњавање. Овде се обухвата сваки облик насиља над децом како би се изнудило признање, да би се ван суда казнила деца због незаконитог или нежељеног понашања, или да би се деца приморала да ступе у активности против своје воље, које обично извршавају полиција и службеници који спроводе закон, особље установа у којима деца станују или других установа и лица која имају овлашћења над децом, укључујући недржавне наоружане субјекте. Жртве су често деца која су на маргинама, у неповољном положају и која трпе дискриминацију, а немају заштиту од одраслих одговорних да бране њихова права и најбоље интересе. Овде су обухваћена и деца која крше закон, деца на улици, деца мањина и аутохтоног становништва и деца о којима се нико не стара. Бруталност таквих поступака често доводи до физичке и психолошке повреде и друштвеног стреса који трају целог живота.

27. Насиље међу децом. Овде се обухватају физичко, психолошко и сексуално насиље, често у облику злостављања које наносе деца (често групе деце) другој деци, чиме се повређује дечји физички и психолошки интегритет и добробит не само непосредно, већ често и са јаким средњорочним или дугорочним утицајем на његов или њен развој, образовање и друштвену интеграцију. Исто тако, насиље које врше банде младих имају озбиљних негативних последица на децу, било да су она жртве или починиоци. Иако су деца починиоци, улога одраслих одговорних за ову децу је од кључног значаја у свим покушајима да се на одговарајући начин реагује и спречи такво насиље, такође водећи рачуна да те мере још више не погоршају насиље заузимањем казненог става и коришћењем насиља против насиља.

28. Самоповређивање. Овим се обухватају поремећаји у исхрани, коришћење и злоупотреба наркотичких средстава, самоповређивање, размишљања о самоубиству, покушаји самоубиства и стварно самоубиство. Комитет посебно брине о самоубиствима код адолесцената.

29. Штетни поступци. Обухватају, али се не ограничавају на:

- (а) Телесне казне и друге окрутне или понижавајуће облике кажњавања;

⁵⁸ Сексуално злостављање обухвата све сексуалне активности које одрасла особа наметне детету, а од којих дете има право на заштиту према кривичном праву. Сексуалне активности се такође сматрају злостављањем када их спроводи једно дете над другим, ако је дете преступник знатно старије од детета жртве или ако користи силу, претње или друге видове присиљавања. Сексуалне активности између деце се не сматрају сексуалним злостављањем ако деца имају више година од старосне границе коју држава уговорница одреди за сагласно ступање у полне односе.

- (б) Сакаћење женских гениталија;
- (в) Ампутирања, везивања, обележавања ожилком, паљењем и жигосањем;
- (г) Насилне и понижавајуће обреде иницијације, насилно храњење девојчица; гојење; проверавање невиности (прегледање гениталија девојчица);
- (д) Принудни брак и рани брак;
- (ђ) Злочине „из части“, насиље у виду „одмазде“ (када се спорови између различитих група преносе на децу укључених страна); насиље и убиства због мираза;
- (е) Оптуживања за „враџбине“ и сродне штетне радње као што је „истеривање ђавола“;
- (ж) Вађење усне ресице и зуба.

30. Насиље у масовним медијима. Масовни медији, посебно таблоиди и жута штампа, имају тенденцију да истичу шокантне догађаје и као резултат створе предрасуде и стереотипе у вези са децом, посебно децом у неповољном положају и адолесцентима, који се често представљају као насилници или преступници само због тога што се можда понашају или облаче на другачији начин. Такви стереотипи кроче пут за облике државне политике који се заснивају на казненом приступу, који може обухватати насиље као реакцију на претпостављене или стварне преступе деце и младих.

31. Насиље путем информационах и комуникационих технологија.⁵⁹ Опасности које постоје у вези са заштитом деце када су у питању информационе и комуникационе технологије обухватају следеће области које се преклапају:

- (а) Сексуално злостављање деце да би се направили видео и аудио записи о злостављању деце, што се омогућава Интернетом и другим информационам и комуникационим технологијама;
- (б) Процес сликања, прављења фотографија, дозвољавања сликања, дељења, показивања, поседовања или рекламирања непристојних фотографија или псеудофотографија („морфирање“) и видео записа деце и они који исмевају појединачну децу или категорије деце;
- (в) Деца као корисници информационах и комуникационих технологија:
 - (I) Као примаоци информација, деца могу бити изложена стварно или потенцијално штетним рекламама, нежељеној електронској пошти, спонзорствима, личним информацијама и садржају који је агресиван, насилан, пун мржње, пристрасан, расистички, порнографски⁶⁰, непожељан и/или обмањујући;
 - (II) Пошто су деца у контакту са другима путем информационах и комуникационих технологија, она се могу злостављати, узнемиравати или уводити („намамљивање“ деце) и/или присилити, преварити или наговорити да се састану са непознатим особама у стварности, и да тако буду „наведена“ да учествују у сексуалним активностима и/или да дају личне податке;
 - (III) Као починиоци, деца могу учествовати у злостављању или узнемиравању других, игрању игара које негативно утичу на њихов психолошки развој, стварању и ширењу неприкладног

⁵⁹ Информационе технологије као што су Интернет и мобилни телефони имају великог потенцијала као позитивна средства за чување безбедности деце и као начин да се пријави насиље или злостављање на које се сумња иил које се стварно десило. Потребно је да се створи заштитничко окружење путем регулисања и праћења информационах технологија укључујући оспособљавање деце да безбедно користе ове технологије.

⁶⁰ Излагање порнографији може довести до повећања сексуалног злостављања међу децом, пошто деца која су изложена порнографији „испробавају“ оно што виде у пракси са млађом децом или са оном која су и лако доступна ин ад којом имају контролу.

сексуалног материјала, пружању обмањујућих информација или савета, и/или незаконитом преузимању са Интернета, недозвољеном уласку у систем, коцкању, финансијским преварама и/или тероризму.⁶¹

32. Институционална и системска кршења права детета. Органи власти на свим нивоима државе одговорни за заштиту деце од свих облика насиља могу директно или индиректно проузроковати штету тиме што немају делотворна средства за спровођење обавеза према Конвенцији. Такви пропусти обухватају пропуст да се донесу или ревидирају законодавство или други прописи, неадекватно спровођење закона и других прописа и недовољно обезбеђење материјалних, техничких и људских ресурса и капацитета да би се идентификовало, спречило и реаговало на насиље над децом. Такође је пропуст и када у оквиру мера и програма нема довољно средстава за оцену, праћење и процену напретка или недостатака активности којима треба да се заустави насиље над децом. Такође, у извршењу одређених активности, стручна лица могу злоупотребити право детета на слободу од насиља, на пример, када извршавају своје обавезе на начин којим се занемарују најбољи интереси, ставови и развојни циљеви детета.

2. „*dok je pod brigom...*“

33. Дефиниција „старатеља“. Иако поштује развијање и аутономију напредовања детета, Комитет сматра да су сва људска бића млађа од 18 година ипак „под бригом“ некога, или би *требало да буду*. Постоје само три стања у којима деца могу бити: еманципована⁶², под бригом примарних или овлашћених старатеља или под *de facto* бригом државе. Дефиниција „старатеља“, што се спомиње у члану 19. став 1, као „родитеља, законских заступника или било које друге особе која се брине о детету“, односи се на лица са јасном, признатом правном, професионално-етичком и/или културолошком одговорношћу за безбедност, здравље, развој и добробит детета, првенствено: родитељи, хранитељи, усвојитељи, старатељи у *kafalah* исламском праву, заступници, проширена породица и чланови заједнице; лица из образовних установа, школа и раног детињства; старатељи о деци које ангажују родитељи; тренери за рекреацију и спорт – укључујући надзорнике за групе младих; послодавци или надзорници на радном месту; и особље из установа (владиних или невладиних) у положају старатеља – на пример одговорне одрасле особе у здравству, малолетничко-правосудним установама и повременим као и сталним местима пребивања. У случају деце о којој се нико не стара, држава је *de facto* старатељ.

34. Дефиниција старатељског окружења. Старатељска окружења су места где деца проводе време под надзором својих „сталних“ примарних старатеља (као што су родитељи или заступници) или овлашћених или „привремених“ старатеља (као што су учитељи или вође групе младих) у временским периодима који су краткорочни, дугорочни, понављани или се десе само једном. Деца неретко прелазе из једног таквог окружења у друго уз велику учесталост и флексибилност, али је њихова безбедност у прелазу из једног у друго овакво окружење одговорност примарног старатеља – било директно или путем координације и

⁶¹ Прилагођено из табеле израђене у оквиру онлајн пројекта *EUKids*, наведено у *AUPs у контексту: Успостављање безбедног и одговорног понашања на Интернету (Vecta, 2009.)*, стр. 6. Такође видети Декларацију из Рио де Жанеира и позив на деловање да би се спречила и зауставила сексуална експлоатација деце и адолесцената. Може се наћи на <http://iiiicongressomundial.net/congresso/arquivos/Rio%20Declaration%20and%20Call%20for%20Action%20-%20FINAL%20Version.pdf>.

⁶² У складу са претходном препоруком Комитета државама уговорницама да повисе старост за ступање у брак на 18 година и за девојчице и за дечаке (општи коментар бр. 4. (2003) о здрављу и развоју адолесцената у контексту Конвенције о правима детета, и имајући у виду њихову посебну подложност злостављању, Комитет сматра да се чл. 19. такође примењује на децу млађу од 18 година која су стекла зрелост или еманципацију раним ступањем у брак и/или принудним браком.

сарадње са овлашћеним старатељем (на пример до и од школе или када доносе воду, гориво, храну или сточну храну). За децу се такође сматра да су „под бригом“ примарног или овлашћеног старатеља чак и када се она физички не надзиру унутар старатељског окружења, на пример док се играју ван видокруга или када су на Интернету без надзора. Уобичајена старатељска окружења обухватају породичне куће, школе и друге образовне установе, старатељска окружења за малу децу, центре за старање о деци после школе, установе за активности у слободном времену, спортове, културне и рекреативне активности, верске установе и места за богослужење. У здравственим, рехабилитационим и старатељским установама, на послу и у правосудним окружењима, деца су под старањем професионалаца или државних субјеката, који морају да поштују најбоље интересе детета и да обезбеде права тог детета на заштиту, добробит и развој. Трећа врста окружења у коме се такође мора обезбедити заштита, добробит и развој детета јесу комшилуци, заједнице и кампови или насеља за избеглице и лица расељена услед сукоба и/или природних катастрофа.⁶³

35. Деца без примарних или овлашћених старатеља. Члан 19. такође се примењује на децу без примарног или овлашћеног старатеља или неке друге особе којој је поверена заштита и добробит детета као што су, на пример деца из домаћинства која воде деца, деца која живе на улици, деца чији родитељи мигрирају или деца о којој се нико не стара ван њихове земље порекла.⁶⁴ Држава уговорница је обавезна да преузме одговорност *de facto* старатеља или оног „који се брине о детету“, чак и ако ова деца нису у физичким старатељским окружењима као што су хранитељски домови, групни домови или објекти НВО. Држава уговорница је под обавезом „да обезбеди детету такву заштиту и бригу као што је неопходно за његову или њену добробит“ (члан 3, став 2.) и да „обезбеди алтернативно старање“ о „детету коме је привремено или трајно ускраћено породично окружење“ (члан 20.). Постоје различити начини да се гарантују права овој деци, по могућству у окружењима која личе на породицу, а која се морају пажљиво испитати да ова деца не би била изложена ризику од насиља.

36. Починиоци насиља. Деца могу да буду изложена насиљу од стране примарних или овлашћених старатеља и/или других од којих их њихов старатељ штити (на пример, комшије, вршњаци и непознате особе). Штавише, деца су у опасности да буду изложена насиљу у многим окружењима где су стручна лица и државни субјекти често злоупотребљавали своја овлашћења над децом, као што су школе, домови и којима пребивају, полицијске станице или правосудне установе. Све ово спада у подручје примене члана 19, што се не ограничава на насиље које извршавају искључиво старатељи у личном контексту.

3. „ће предузети...“

37. „ће предузети“ је фраза која не оставља слободног простора за поступање по нахођењу држава уговорница. У складу са тим, државе уговорнице су под строгим обавезом да предузму „све одговарајуће мере“ да у потпуности остваре ово право за сву децу.

4. „све одговарајуће законске, административне, социјалне и образовне мере“

38. Опште мере за реализацију и праћење. Комитет скреће пажњу држава уговорница на општи коментар бр. 5. (2003.) о општим мерама за реализацију Конвенције о правима детета.⁶⁵ Комитет такође упућује државе уговорнице на свој општи коментар бр. 2. (2002.) о улози независних националних

⁶³ У студији УН о насиљу над децом описују се окружења у којима се дешава насиље над децом; видети такође детаљна упутства која се могу наћи у *Смерницама за алтернативну бригу о деци*.

⁶⁴ Као што је дефинисано у општем коментару Комитета бр. 6. (2005.), став 7.

⁶⁵ Видети посебно ставове 9. (потребан обим мера), 13. и 15. (у вези са повлачењем и погодношћу ограничења), и 66. и 67. (дистрибуција Конвенције).

институција за људска права у унапређењу и заштити права детета. Ове мере за реализацију и праћење су од кључног значаја за остварење члана 19.

39. „Све одговарајуће мере“. Термин „одговарајући“ се односи на широк дијапазон мера које захватају све секторе владе, а које се морају користити и бити ефикасне како би се спречили сви облици насиља и одговорило на њих. „Одговарајући“ не може да се тумачи као прихватање неких облика насиља. Потребан је интегрисан, повезан, интердисциплинаран и координиран систем, који обухвата читав дијапазон мера дефинисаних у члану 19. став 1, у смислу низа интервенција наведених у ставу 2. Изоловани програми и активности који нису обухваћени одрживом и координираном политиком владе и инфраструктурама имаће ограничене ефекте. Учешће деце је од кључног значаја за развој, праћење и процену овде наведених мера.

40. Правне мере се односе и на законодавство, укључујући буџет, као и на мере за спровођење и извршење. Оне обухватају националне, покрајинске и општинске законе и све релевантне прописе, којима се дефинишу оквири, системи, механизми и улоге и одговорности одређених агенција и надлежних службеника.

41. Државе уговорнице које још то нису урадиле морају да:

- (а) ратификују два Опциона протокола Конвенције, и друге међународне и регионалне инструменте за људска права којима се обезбеђује заштита деце, укључујући Конвенцију о правима особа са инвалидитетом и њен Опциони протокол и Конвенцију против мучења и другог окупног, нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања;
- (б) преиспитају и повуку декларације и ограничења која се косе са предметом и сврхом Конвенције или међународним правом;
- (в) ојачају сарадњу са уговорним телима и другим механизмима за људска права;
- (г) преиспитају, измене и допуне домаће законодавство у складу са чланом 19. и његово спровођење у оквиру комплетне Конвенције, тако успостављајући свеобухватну политику о правима детета и обезбеђујући апсолутну забрану свих облика насиља над децом у свим окружењима и делотворне и одговарајуће казнене мере против починилаца;⁶⁶
- (д) адекватно расподеле средства из буџета за спровођење правних прописа и свих других мера усвојених да би се зауставило насиље над децом;
- (ђ) обезбеде заштиту деце жртава и сведока и ефикасан приступ правној заштити и одштети;
- (е) обезбеде да релевантни правни прописи обезбеђују адекватну заштиту деце у вези са медијима и ИКТ;
- (ж) успоставе и реализују социјалне програме којима се подстиче оптимално позитивно одгајање деце тако што се, путем интегрисаних служби, пружа неопходна подршка за дете и за оне који се старају о детету;
- (з) спроводе законе и судске поступке на начин који је погодан за децу, укључујући правне лекове на располагању деци када су повређена њихова права;
- (и) оснују и подржавају независну националну институцију за права детета.

42. Административне мере треба да осликавају обавезе владе у вези са утврђивањем политика, програма, система праћења и надзора који се захтевају како би се заштитило дете од свих облика насиља. Ове укључују:

⁶⁶ У контексту „казнених мера“, термин „починиоци“ не обухвата децу која сама себе повређују. Приступ деци која повређују другу децу мора бити едукативан и терапеутски.

(а) *На националном и поднационалном владином нивоу:*

- (I) Утврђивање кључне тачке владе како би се координирале стратегије и службе за заштиту детета;
- (II) Дефинисање улога, одговорности и односа између заинтересованих страна по питању управљачких одбора међуагенција у циљу њиховог ефикаснијег управљања, праћења и сматрања одговорним органа за спровођење на националном и поднационалном нивоу;
- (III) Осигуравање да поступак служби децентрализације штити њихов квалитет, поузданост и правичну дистрибуцију;
- (IV) Спровођење систематских и транспарентних буџетских поступака с циљем да се најбоље искористе додељена средства за заштиту детета, укључујући превенцију;
- (V) Утврђивање свеобухватног и поузданог система сакупљања националних података с циљем да се осигура систематско праћење и процена система (анализе утицаја), служби, програма и резултата који се заснивају на показатељима усаглашеним са универзалним стандардима, и прилагођеним и вођеним локалним утврђеним сврхама и циљевима;
- (VI) Обезбеђивање независних националних институција за људска права уз подржавање и промовисање утврђивања посебних овлашћења по питању права детета као што су омбудсмани права детета где ови још увек не постоје.⁶⁷

(б) *На нивоу владиних институција, професионалних институција и институција цивилних друштава:*

- (I) Развијање и спровођење (кроз поступке учествовања који охрабрују власништво и одрживост):
 - а. Унутар – и међу-агенцијске политике заштите детета;
 - б. Професионалних моралних норми, протокола, меморандума о разумевању и стандарда који се односе на старање за службе за старање о детету и утврђивање истих (укључујући центре за дневну бригу, школе, болнице, спортске клубове и стамбене институције, итд);
- (II) Укључујући институције за академско подучавање и обуку у вези са иницијативама заштите детета;
- (III) Промовисање добрих истраживачких програма.

43. Социјалне мере треба да осликавају владину посвећеност испуњавању права заштите детета и обезбеђују основне и циљане услуге. Нјих могу да иницирау и спроводе и Држава и актери из цивилног друштва у складу са одговорношћу Државе. Такве мере укључују:

(а) *Мере социјалне политике како би се смањо ризик и спречило насиље над децом, на пример:*

- (I) Интеграција мера заштите и старања о детету у системе главних токова социјалне политике;
- (II) Идентификација и превенција фактора и околности који ометају приступ рањивих група службама и потпуном уживању њихових права (укључујући домородачке и мањинске групе деце и деце са инвалидитетом, између осталог);
- (III) Стратегије смањења сиромаштва, укључујући финансијску и социјалну подршку ризичним породицама;
- (IV) Јавно здравље и безбедност, стамбена политика, политике запошљавања и образовања;

⁶⁷ Видети општи коментар бр. 2, посебно ставове 1, 2, 4 и 19.

- (V) Побољшан приступ здравственим услугама, услугама социјалне добробити и правде;
 - (VI) Планирање „градова погодних за децу“;
 - (VII) Смањење потражње за алкохолом, илегалним дрогама и оружјем и приступа истима;
 - (VIII) Сарадња са средствима јавног информисања и индустријом информационих компјутерских технологија како би се осмислили, промовисали и применили глобални стандарди за старање о детету и заштиту детета;
 - (IX) Развој смерница за заштиту деце од информција и материјала који су произвела средства јавног информисања не поштујући људско достојанство и интегритет детета, укидајући језик стигматизације, уздржавајући се од ширења извештаја о насилним догађајима у породици или на другом месту који утичу на дете и промовишући професионалне методе истраживања које су засноване на употреби различитих извора које могу испитати све укључене стране;
 - (X) Могућности за децу да изразе своје погледе и очекивања у средствима јавног информисања и не само да се ангажују у дечјим програмима него такође да се укључе у производњу и ширење свих врста информација, у улози извештача, анализатора и коментатора, с циљем да се подржи адекватна слика детета и детињства у јавности.
- (б) *Социјални програми подршке детету као индивидуи и подршке породици детета и другима који се старају о њему како би се обезбедио оптималан позитиван одгој детета, на пример:*
- (I) За децу: програми бриге о детету, раном развоју детета и бриге после школе; групе и клубови за децу и младе; саветодавна подршка деци која су искусила тешкоће (укључујући самоповређивање); двадесетчетворочасовне бесплатне телефонске линије за помоћ са обученим особљем; услуге хранитељских породица које се подвргавају периодичном прегледу;
 - (II) За породице и друга лица која се старају о деци: групе за обострану помоћ са основом у заједници како би се одговорило на психосоцијалне и економске изазове (на пример родитељске и микро-кредитне групе); програми добробити како би се подржао породични стандард живота, укључујући директну накнаду деци у извесном добу; саветодавна подршка старатељима који имају проблема са запослењем, смештајем и/или одгојем деце; терапеутски програми (укључујући групе за обострану помоћ) како би се помогло старатељима са изазовима који су у вези са насиљем у породици, зависношћу од алкохола или дрога или другим потребама у вези с аменталним здрављем.

44. Образовне мере треба да се односе на ставове, традиције, обичаје и праксе понашања које опраштају и промовишу насиље над децом. Оне треба да охрабре отворену дискусију о насиљу, укључујући ангажовање средстава јавног информисања и цивилног друштва. Оне треба да подрже животне вештине деце, знање и учешће и побољшају способности старатеља и професионалаца у контакту са децом. Нјих могу да иницирају и спроведу и Држава и актери цивилног друштва у складу са одговорностима Државе. Посебни примери укључују, али се не ограничавају на:

- (а) *За све заинтересоване стране:* програми јавног информисања, укључујући кампање за подизање свесности, преко лидера у мишљењу и средстава јавног информисања, како би се промовисало позитиван одгој деце и борило против негативних социјалних ставова и пракси које опраштају или охрабрују насиље; дистрибуција Конвенције, тренутне опште примедбе и државни извештаји у облицима који су деци лаки за коришћење и доступни; мере подршке како би се образовало и саветовало по питању заштите у контексту информационих компјутерских технологија;

- (б) *За децу*: обезбеђивање тачних, доступних и узрасно прикладних информација и јачање животних вештина, самозаштите и посебних ризика, укључујући оне који су у вези са информационим компјутерским технологијама и како развијати позитивне равноправне односе и борити се против силеџијског понашања; јачање које се тиче права детета у општем смислу – а посебно права о којима треба да се чује и чији ставови треба да се узму за озбиљно – кроз школски план и програм и на друге начине;
- (в) *За породице и заједнице*: образовање о позитивном одгоју детета за родитеље и старатеље; обезбеђивање тачних и доступних информација о посебним ризицима и о томе како слушати децу и узимати њихове ставове за озбиљно;
- (г) *За професионалце и институције (влада и цивилно друштво)*:
- (I) Обезбеђивање почетне обуке и опште обуке на радном месту и обуке специфичне за неко занимање (укључујући међусектор где је неопходно) о приступу правима детета према члану 19 и његовој примени у пракси, за све професионалце и непрофесионалце који раде са децом, и за децу (укључујући наставнике на свим нивоима образовног система, социјалне раднике, докторе медицине, медицинске сестре и друге професионалце у области здравства, психологе, адвокате, судије, полицајце, социјалне раднике и затворске чуваре, новинаре, општинске службенике, надзорне старатеље, градске службенике и јавне службенике, службенике у азилима и традиционалне и религиозне вође);
 - (II) Развијање званично препознатих схема одобравања у вези са образовним институцијама и институцијама за обуку и професионалним друштвима с циљем да се уреди и призна таква обука;
 - (III) Осигуравање да је Конвенција део образовне биографије свих професионалаца од којих се очекује да раде са децом и за децу;
 - (IV) Подржавање „школа прикладних за децу” и других иницијатива које укључују, између осталог, поштовање учешћа деце;
 - (V) Промовисање истраживања о старању о детету и заштити детета.

Б. Члан 19. став 2.

„такве заштитне мере треба, према потреби, да укључе...”

45. Опсег интервенција. Комплетан систем заштите детета захтева обезбеђивање свеобухватних и интегрисаних мера кроз цео опсег фаза идентификованих у члану 19, став 2, узимајући у обзир социокултурне традиције и правне системе одређене Државе уговорнице.⁶⁸

46. Превенција. Комитет наглашава у најјачем смислу да заштита детета мора да почне са проактивном превенцијом свих облика насиља, као и експлицитном забраном свих облика насиља. Државе имају обавезу да усвоје све мере неопходне за осигуравање да ће одрасли одговорни за бригу, вођство и одгој деце поштовати и штитити права детета. Превенција укључује јавно здравље и друге мере за позитивно промовисање пристојног одгоја детета, без насиља, за сву децу, и како би се утврдили коренити узроци насиља на нивоима детета, породице, починитеља, заједнице, институције и друштва. Нагласак на општој (примарној) и циљаној (секундарној) превенцији мора да остане меродаван у сваком тренутку у развоју и спровођењу система заштите детета. Превентивне мере нуде највећи повраћај у дугорочном смислу. Међутим, посвећеност превенцији не умањује обавезе Држава да ефикасно одговоре на насиље када се појави.

⁶⁸ Детаљна смерница која је доступна у Смерницама за Алтернативну бригу о деци треба такође да се узме у обзир у свакој фази.

47. Заштитне мере укључују, али се не ограничавају на:

(а) *За све заинтересоване стране:*

- (I) Супротстављање ставова који овековечавају толеранцију и оправдавају насиље у свим његовим облицима, укључујући род, расу, боју, религију, морално или друштвено порекло, инвалидитет и друге неједнакости у правима;
- (II) Дистрибуција информација које се тичу потпуног и позитивног приступа Конвенције заштити детета кроз креативне јавне кампање, школе и равноправно образовање, породицу, заједницу и институционалне образовне иницијативе, професионалце и професионалне групе, НВО и цивилно друштво;
- (III) Развијање партнерства са свим секторима друштва, укључујући и саму децу, НВО и средства јавног информисања;

(б) *За децу:*

- (I) Евидентирање све деце како би се олакшао њихов приступ службама и поступцима правне заштите;
- (II) Подржавање деце како би се они сами заштитили и њихови вршњаци кроз свест о својим правима и развој социјалних вештина као и стратегија јачања прикладних одређеном узрасту;
- (III) Спровођење „менторских“ програма који ангажују одговорне и поуздане одрасле особе у животима деце која су идентификована као она којој је потребна додатна подршка поред оне коју им обезбеђују старатељи;

(в) *За породице и заједнице:*

- (I) Пружање подршке родитељима и старатељима како би разумели, прихватили и спровели добро одгајање деце, које се заснива на познавању права детета, развоја детета и техника позитивне дисциплине с циљем да се подржи капацитет породица у пружању бриге деци у безбедном окружењу;
- (II) Обезбеђивање служби пре и после порођаја, програма кућних посета, програма развоја у раном детињству, и програма обезбеђивања прихода за групе са инвалидитетима;
- (III) Јачање веза између служби за ментално здравље, служби за лечење злоупотребе супстанци и служби за заштиту детета;
- (IV) Обезбеђивање програма одмора и центара за породичну подршку за породице које се суочавају са посебно тешким околностима;
- (V) Обезбеђивање склоништа и кризних центара за родитеље (углавном жене) које су искусиле насиље и њихову децу;
- (VI) Пружање помоћи породици усвајањем мера које промовишу јединство породице и осигуравају за децу пуно остваривање и уживање њихових права у приватном окружењу, суздржавајући се од неоправданог мешања у дечу приватност и породичне односе, у зависности од околности.⁶⁹

⁶⁹ Одбор за људска права, општи коментар бр. 17 (1989) о правима детета; Европски суд за људска права, *Олсон против Шведске* (бр. 1), пресуда од 24. марта 1988. године, серије А бр. 130, став 81; Међуамерички суд за људска права, *Velasquez Rodriges против Хондураса*, пресуда по правоваљаној основи, од 10. јануара 1989. године, серије Ц, бр. 3, став 172.

(г) За професионалце и институције (Влада и цивилно друштво):

- (I) Идентификовање могућности превенције и политике и праксе информисања на основу студија истраживања и сакупљања података;
- (II) Спровођење кроз поступке учествовања, политике и процедуре заштите детета заснованих на правима и професионалних моралних норми и стандарда о старању о деци;
- (III) Спречавање насиља у поставкама заштите и правде, између осталог, развијањем и спровођењем служби на бази заједнице с циљем да се институционализација и притвор користе само као последње средство и само ако је то у најбољем интересу детета.

48. Идентификација.⁷⁰ Ово укључује идентификовање фактора ризика за посебне појединце или групе деце и старатеље (с циљем да се изазову иницијативе циљане превенције) и идентификовање сигнала стварног лошег поступања (с циљем да се изазове одговарајућа интервенција што је раније могуће). Ово захтева да сви који долазе у контакт са дететом буду свесни фактора ризика и индикатора свих облика насиља, да су усмерени како да тумаче те индикаторе, и да имају неопходно знање, вољу и способност да предузму одговарајуће поступке (укључујући пружање заштите у хитним случајевима). Деци мора да се обезбеди што је могуће више могућности да сигнализирају проблеме који се јављају пре него што они дођу до критичне фазе, а за одрасле да препознају и делују по питању таквих проблема чак и ако дете изричито не тражи помоћ. Потребан је посебан опрез кад се дође до маргинализовања група деце која се сматрају посебно рањивом услед њихових алтернативних метода комуникације, њихове непокретљивости и/или услед става да су неспособни, као што су деца са инвалидитетима. Треба да се обезбеде разумни услови како би се осигурало да су способни да комуницирају и сигнализирају проблем на једнакој основи као и остали.

49. Извештавање.⁷¹ Комитет оштро предлаже да све Државе уговорнице развију безбедне, добро објављене, поверљиве и доступне механизме подршке за децу, њихове представнике и остале како би пријавили насиље над децом, укључујући и употребу бесплатних двадесетчетворочасовних телефонских линија за помоћ и других информационалних компјутерских технологија. Утврђивање механизма извештавања укључује: (а) обезбеђивање одговарајућих информација како би се олакшало подношење жалби; (б) учествовање у истрагама и судским поступцима; (в) развијање протокола који су прикладни за различите околности и који су учињени широко познатим деци и општој јавности; (г) утврђивање сродних услуга подршке за децу и породице; и (д) обучавање и пружање текуће подршке запосленима како би примили и проследили информације које су примљене системом извештавања. Механизми извештавања морају да буду спојени, и треба да се представљају пре као службе које су усмерене ка пружању помоћи које нуде подршку јавном здрављу и социјалну подршку, него као изазвани одговори који су пре свега казнени. Право деце да се саслушају и да се њихови ставови узимају за озбиљно треба да се поштује. У свакој земљи, извештавање о случајевима, сумња на насиље или ризик од насиља треба, у најмањој мери, да се захтевају од професионалаца који раде директно са децом. Када се извештаји праве у доброј вери, поступци се постављају тако да се осигура заштита професионалца који сачињава извештај.

50. Упућивање. Особа која прима извештај треба да има јасне смернице и обуку о томе када и како да упућује питање агенцији која год је одговорна за координацију одговора. Пратећи ово, међусекторско упућивање могу да изврше обучени професионалци и администратори када се открије да је деци потребна заштита (тренутна или дугорочна) и специјализоване услуге подршке. Професионалци који раде унутар система за заштиту детета треба да се обуче у међуагенцијској сарадњи и протоколима за сарадњу. Процес

⁷⁰ Ставови 48 ЊЊ могу такође да се примене на поступке у неформалним системима правде.

⁷¹ Видети такође Смернице о правди у Питањима која укључују Децу жртве и сведоке криминала.

ће укључити: (а) партиципативну, мултидисциплинарну оцену краткорочних и дугорочних потреба детета, старатеља и породице, која позива и даје дужну тежину ставовима детета као и ставовима старатеља и породице; (б) поделу резултата оцене са дететом, старатељем и породицом; (в) упућивање детета и породице на читав опсег служби које испуњавају те потребе; и (г) праћење и процену прикладности интервенције.

51. Истраживање. Истраживање случајева насиља, било да их пријављује дете, представник или треће лице, мора да се предузме од стране квалификованих професионалаца који су прошли свеобухватну обуку специфичну за одређену улогу, и захтева приступ заснован на правима детета и приступ окренут детету. Процедуре истраживања које су строге али окренуте детету помоћи ће да се осигура да је насиље тачно идентификовано и помаже у пружању доказа за административне, цивилне поступке, поступке заштите детета и криминалне поступке. Изузетна пажња мора да се предузме како би се избегло излагање детета даљем повређивању кроз поступак истраживања. У ту сврху, све стране су обавезне да позову и дају прописан значај ставовима детета.

52. Третман. „Третман“ је једна од многих услуга које су потребне како би се „промовисао физички и психолошки опоравак и друштвена реинтеграција“ за дете које је искусило насиље, и мора да се одвија „у средини која подстиче здравље, самопоштовање и достојанство детета“ (чл. 39). У том смислу пажња мора да се посвети: (а) позивању и давању прописаног значаја ставовима детета; (б) безбедности детета; (в) могућој потреби за њен или његов тренутни безбедни смештај; и (г) предвидивим утицајима потенцијалних интервенција на дететову дугорочну добробит, здравље и развој. Медицинско, ментално здравље, социјалне и правне службе и подршка могу да се захтевају за децу након идентификовања злоупотребе, као и дугорочне пратеће службе. Читав опсег служби, укључујући заједнички рад са породичним групама и друге сличне праксе, треба да се учине доступним. Службе и третман за извршиоце насиља, посебно децу извршиоце, су такође потребни. Деца која су агресивна према другој деци су често лишена бриге породице и окружења у виду заједнице. Они морају да се сматрају жртвама услова сопственог одгоја, који их прожимају фрустрацијом, мржњом и агесијом. Образовне мере морају да имају приоритет и буду усмерене ка побољшању својих продруштвених ставова, компетентности и понашања. Истовремено, услови живота ове деце морају да се испитају како би се унапредила старање о њима и подршка и о другој деци у породици и комшилуку. У погледу деце која повређују сама себе, препознаје се да је то резултат озбиљне психолошке тешкоће и могу бити резултат насиља од стране других. Самоповређивање не треба да се криминализује. Интервенције морају да буду пуне подршке, а не казнене.

53. Праћење. Следеће мора увек да буде јасно: (а) ко има одговорност за дете и породицу од извештавања и упућивања све до праћења; (б) циљеви сваког поступка који се предузима – који мора у потпуности да се продискутује са дететом и другим релевантним заинтересованим странама; (в) детаљи, рокови за спровођење и предложено трајање сваке интервенције; и (г) механизми и датуми за ревизију, праћење и процену поступака. Континуитет између фаза интервенисања је суштинско и ово може најбоље да се постигне кроз поступак управљања случајем. Ефикасна помоћ захтева поступке, за које се једном одлучило кроз партиципативне процесе, не сме бити предмет непотребног одлагања. Праћење мора да се разуме у контексту члана 39 (опоравак и реинтеграција), члана 25 (периодична ревизија третмана и смештаја), члана 6, става 2 (право на развој) и члана 29 (циљеви образовања који представљају намере и аспирације ка развоју). Контакт детета са оба родитеља треба да се осигура у складу са чланом 9, ставом 3, осим ако ово није супротно најбољим интересима детета.

54. Правосудно учешће.⁷² У сваком тренутку и у свим случајевима, прописан процес мора да се поштује. Посебно, заштита и даљи развој детета и његових или њених најбољих интереса (и најбољих интереса друге деце где постоји ризик од тога да прекршилац поново изврши кривично дело) морају да формирају примарни циљ доношења одлука, у вези са најмање наметљивом интервенцијом коју гарантују околности. Као додатак, Комитет предлаже поштовање следећих гаранција:

- (а) Деца и њихови родитељи треба да буду брзо и адекватно информисани од стране правосудног система или других компетентних органа (као што су полиција, имиграциона, или образовна, социјална или здравствена служба);
- (б) Са децом жртвама насиља треба да се поступа на пријатељски и осећајан начин током правосудног поступка, узимајући у обзир њихову личну ситуацију, потребе, године, род, инвалидитет и ниво зрелости и потпуно поштујући њихов физички, ментални и морални интегритет;
- (в) Правосудно учешће треба да буде заштитно где је то могуће, проактивно охрабрујући позитивно понашање као и забрањујући негативно понашање. Правосудно учешће треба да буде део координисаног и интегрисаног приступа кроз секторе, подржавајући и олакшавајући другим професионалцима рад са децом, старатељима, породицама и заједницама, и олакшавајући приступ пуном опсегу доступних служби за бригу о деци и заштиту деце;
- (г) У свим поступцима који укључују децу жртве насиља, принцип брзине мора да се примени, док се поштује правило закона.

55. Правосудно учешће може да се састоји од следећег:

- (а) Диференцирани и посредовани одговори као што су конференције породичних група, алтернативни механизми решавања спорова, ресторативни правосудни споразуми породице и крвних сродника (где поступци поштују људска права, за њих су одговорни и њима управљају обучене особе које олакшавају поступак);
- (б) Интервенција суда за малолетнике или породичног суда доводи до посебних мера заштите детета;
- (в) Криминалне законске процедуре, које морају строго да се примењују с циљем да се забрани раширена пракса де јуре или де фацто некажњавања, посебно државних актера;
- (г) Дисциплински или административни поступци против професионалаца за занемаривање или неприкладно понашање у поступању у случајевима у којима се сумња на злостављање деце (било да су интерни поступци у контексту професионалних органа за кршење моралних норми или стандарда у вези са старањем о деци, или спољни поступци);
- (д) Правосудни налози да се осигура компензација и рехабилитација деце која су преживел насиље у различитим облицима.

56. Када је прикладно, судови специјализовани за малолетнике и породична питања и кривично процесно право треба да се оснују за децу жртве насиља. Ово може да укључи утврђивање специјализованих јединица унутар полиције, правосудне канцеларије и канцеларије тужиоца са могућношћу обезбеђивања смештајни услови током правосудног поступка како би се осигурало једнако и непристрасно учешће деце са инвалидитетом. Сви професионалци који раде са децом и за децу и који су укључени у такве случајеве треба да добију посебну међудисциплинарну обуку о правима и потребама деце различитих узрасних

⁷² Видети такође: Смернице Одбора Министара Савета Европе за правде за децу, које су усвојене 17. новембра 2010. године; Смернице за правду у вези са питањима која укључују децу жртве и сведоке криминала; и одлуку Генералне скупштине 65/213.

група, као и у вези са поступцима који су њима прлагођени. Док се спроводи вишедисциплинарни приступ, професионална правила о поверљивости треба да се поштују. Одлука да се дете одвоји од свог (својих) родитеља или породичног окружења мора да се донесе само када је то у најбољем интересу детета (чл. 9 и чл. 20, став 1). Међутим, у случајевима насиља где су починиоци насиља примарни старатељи, у оквиру права детета на безбедност која су наведена горе, и зависећи од озбиљности и других фактора, мере интервенције које се усредсређују на социјални и образовни третман и ресторативни приступ често имају предност у односу на чисто казнено правосудно учешће. Ефикасни правни лекови треба да буду доступни, укључујући компензацију за жртве и приступ механизмима помоћи и механизмима жалбе или независне тужбе.

57. Пуноважне процедуре. Такве мере заштите које су поменуте у члану 19, ставови 1 и 2, и као што је интегрисано у приступ изградње система, захтевају „пуноважне процедуре“ како би се осигурало њихово спровођење, квалитет, важност, доступност, утицај и ефикасност. Такве процедуре треба да укључе:

- (а) Међусекторску координацију, која је наложена протоколима и меморандумима разумевања као што је неопходно;
- (б) Развој и спровођење систематског и текућег сакупљања и анализе података;
- (в) Развој и спровођење истраживачке агенде; и
- (г) Развој мерних циљева и индикатора у вези са политикама, поступцима и резултатима за децу и породице.

58. Крајњи индикатори треба да се усредсреде на позитивни развој детета и добробит као лица које је носилац права, поред чисто уског фокуса на случај, утицај и врстама или степен насиља. Прегледи смрти детета, прегледи критичних повреда, прегледи судско-медицинске истраге и систематски прегледи морају да се узму у обзир приликом идентификовања основних узрока насиља и приликом предлагања корективних токова деловања. Истраживање мора да се заснива на постојећој основи знања о међународној и националној заштити детета и да има корист од међудисциплинарне и међународне сарадње с циљем да се увећа комплементарност.

V. Тумачење члана 19. у ширем контексту Конвенције

59. Дефиниција приступа у вези са правима детета. Поштовање достојанства, живота, опстанка, добробити, здравља, развоја, учешћа и недискриминације детета као лица које има права треба да се утврди и подржи као најеминентнији циљ политика Држава уговорница које се тичу деце. Ово се најбоље реализује поштовањем, заштитом и испуњавањем свих права Конвенције (и њених Опционих протокола). Захтева промену обрасца у приступима заштити детета у којима се деца сматрају „објектима“ и третирају као „објекти“ којима је потребна помоћ а не као носиоци права који имају непреносиво право на заштиту. Приступ у вези са правима детета је онај који продубљује реализацију права све деце као што је утврђено у Конвенцији развијањем способности носилаца дужности како би испунили своје обавезе да поштују, заштите и испуне права (став 4) и способности носилаца права да траже своја права, што је у сваком тренутку вођено правима на недискриминацију (члан 2), најбољим интересом детета (члан 3, став 1), животом, опстанком и развојем (члан 6), и поштовањем ставова деце (члан 12). Деца такође имају право да буду усмеравана и вођена у спровођењу сопствених права од стране старатеља, родитеља и чланова заједнице, у линији са развијајућим способностима деце (члан 5). Приступ у вези са правима детета је комплетан и ставља нагласак на подржавање снага и способности самог детета и свих социјалних система којих је дете део: породице, школе, заједнице, институција, религиозних и културних система.

60. Члан 2. (недискриминација). Комитет истиче да Државе уговорнице предузимају адекватне мере како би обезбедиле сваком детету право на заштиту од свих облика насиља „без дискриминације било које врсте, без обзира на расу, боју, пол, језик, религију, политичка или друга мишљења, национално, етничко порекло или друштвено порекло, својину, инвалидитет, рођење или други статус детета, његових родитеља или првог заступника“. Ово укључује дискриминацију која се заснива на предрасудама према деци која су сексуално искоришћена у комерцијалне сврхе, деци у уличним ситуацијама или деци која су у сукобу са законом или која се заснива на децој одећи и понашању. Државе уговорнице морају да се позабаве дискриминацијом над рањивим или маргинализованим групама деце, као што је истакнуто у ставу (е) тренутног општег коментара, и учине проактивне напоре како би осигурали да се таквој деци обезбеђују права на заштиту на једнакој основи као код друге деце.

61. Члан 3. (најбољи интерес детета). Комитет наглашава да тумачење најбољих интереса детета мора да буде доследан са целом Конвенцијом, укључујући обавезе да се деца заштите од свих облика насиља. Не може да се користи да се оправдају праксе, укључујући физичко кажњавање и други облици окрутног и понижавајућег кажњавања, који су у сукобу са људским достојанством детета и правом на физички интегритет. Оцена одраслих који су најбољи интереси детета не може да поништи обавезе да се поштују сва права детета у складу са Конвенцијом. Посебно, Комитет има став да се најбољим интересима детета најбоље служи кроз:

(а) Спречавање свих облика насиља и промовисање позитивног одгоја детета, истичући потребу да се усредсреди на примарну превенцију у националном координационом оквиру;

(б) Адекватно улагање у људске, финансијске и техничке ресурсе који су посвећени спровођењу система заснованом на правима детета и система интегрисане заштите и подршке детета.

62. Члан 6. (живот, опстанак и развој). Заштита од свих облика насиља мора да се разматра не само у смислу права детета на „живот“ и „опстанак“, већ такође и у смислу његовог права на „развој“, које мора да се тумачи у линији са свеукупним циљем заштите детета. Зато обавеза Држава уговорница укључује свеобухватну заштиту од насиља и искоришћавања које би могло да угрози право детета на живот, опстанак и развој. Комитет очекује од Држава да тумаче „развој“ у најширем смислу као потун концепт, обухватајући право детета на физички, ментални, духовни, морални, психолошки и социјални развој. Мере спровођења треба да буду усмерене на постизање оптималног развоја за сву децу.

63. Члан 12. (право да се саслуша). Комитет сматра да учешће детета промовише заштиту а да је заштита детета кључ учешћа. Право детета да се саслуша почиње већ код врло мале деце која су посебно рањива на насиље. Ставови деце морају да се охрабрују и да им се да прописна тежина као обавезни корак у свакој тачки процеса заштите детета. Право детета да се саслуша је посебно важно у ситуацијама насиља (видети општи коментар Комитета бр. 12 (2009), ставови 118-119). У вези са породицом и одгојем детета, Комитет изражава да ово право игра превентивну улогу против свих облика насиља у кући и породици. Комитет накнадно истиче важност учешћа деце у развоју стратегија превенције у општем смислу и у школи, посебно у елиминисању и спречавању насилничког понашања, и других облика насиља у школи. Иницијативе и програми који имају за циљ јачање сопствених способности деце да елиминирају насиље треба да се подржи. Како је искуство о насиљу по себи онеспособљавајуће, прихватљиве мере су потребне како би се осигурало да интервенције за заштиту детета додатно не онеспособљавају децу, већ позитивно доприносе њиховом опоравку и реинтеграцији путем пажљиво олакшаног учешћа. Комитет напомиње да се са тешкоћама у вези са учешћем суочавају посебно маргинализоване и/или дискриминисане групе. Превазилажење тих тешкоћа је посебно важно за заштиту детета, с обзиром да су таква деца обично међу онима који су под највећим утицајем насиља.

64. Следећа два члана Конвенције имају свеобухватну важност која им даје посебан значај за спровођење члана 19.

65. Члан 4. (одговарајуће мере). Члан 4 обавезује Државе уговорнице да предузму све одговарајуће мере како би спровеле сва права у Конвенцији, укључујући члан 19. У примени члана 4 Конвенције, мора да се напомене да право је на заштиту од свих облика насиља које је истакнуто у члану 19, грађанско право слобода. Спровођење члана 19 је зато непосредна и неквалификована обавеза Држава уговорница. У светлу члана 4, које год да су њихове економске околности, од Држава се захтева да предузму све могуће мере како би се реализовала права детета, обраћајући посебну пажњу на групе у најнеповољнијем положају (видети општи коментар Комитета бр. 5, став 8). Члан наглашава да се доступни ресурси морају искористити у највећој мери.

66. Члан 5. (усмеравање и вођство у складу са развојним способностима). Спровођење члана 19 захтева признавање, и подржавање, примарне важности родитеља, ширих породица, правних старатеља и чланова заједнице у старању и заштити деце и спречавању насиља. Овај приступ је у складу са чланом 5, који промовише поштовање одговорности, права и дужности старатеља које они треба да обезбеде, на начин који је у складу са развојним способностима детета, одговарајућим правцем и вођством у спровођењу права детета која у призната у Конвенцији (укључујући она у члану 19). (Видети такође став (г) о првенству породица у контексту националног координационог оквира и других чланова који су релевантни за породице).

67. Други релевантни чланови. Конвенција се састоји од бројних чланова који су имплицитно или експлицитно у вези са насиљем и заштитом детета. Члан 19 треба да се тумачи у вези са овим члановима. Ове свеобухватне референце показују потребу да се у обзир узме продирућа претња спровођењу права детета од стране насиља у свим својим облицима и како би се осигурала заштита деце у свим ситуацијама живота и развоја.

VI. Национални координациони оквир о насиљу над децом

68. Изван националног плана деловања. Комитет препознаје да многи национални планови деловања усвојени од стране држава уговорница за спровођење права детета укључују мере да се забране, спрече и елиминишу сви облици насиља над децом. Такви планови деловања, док доприносе да деца у већој мери уживају сопствена права, су се међутим суочили са многим изазовима у свом спровођењу, контроли, процени и праћењу. На пример, њима су недостајале везе са целокупном развојном политиком, програмима, буџетом и координационим механизмима. С циљем да се утврди изводљивији и флексибилнији инструмент, Комитет предлаже „координациони оквир о насиљу над децом“ за све мере које се заснивају на правима детета, како би се деца заштитила од насиља у свим његовим облицима и како би се подржало заштитно окружење.⁷³ Такав координациони оквир може да се користи уместо националних планова деловања где ови још увек не постоје или где су се они показали непогодним. Где се национални планови деловања већ ефикасно спроводе, координациони оквир може поред тога да допуни ове напоре, стимулише расправе и створи нове идеје и ресурсе како би се побољшало њихово функционисање.

69. Национални координациони оквир о насиљу над децом. Овај координациони оквир може да обезбеди обичан референтни оквир и механизам комуникације између министара у Влади и такође за актере у Држави и цивилном друштву на свим нивоима у вези са потребним мерама, кроз читав

⁷³ Видети такође свеобухватне препоруке независног стручњака за студију Уједињених Нација о насиљу над децом (A/61/299), став 96.

опсег мера у свакој фази интервенисања која је идентификована у члану 19. Он може да промовише флексибилност и кретивност и дозволи да развој и спровођење иницијатива истовремено воде и Влада и заједница, али које су поред тога садржане у оквиру целокупног кохезивног и координисаног оквира. У претходним препорукама и општим коментарима, укључујући свој општи коментар бр. 5 о општим мерама спровођења, Комитет је већ убрзао Државе уговорнице да развију планове и стратегије за посебне аспекте Конвенције (на пример малолетничка правда или правда у раном детињству). У овом контексту Комитет предлаже развој националног координационог оквира о заштити против свих облика насиља над децом, укључујући свеобухватне мере превенције.

70. Различите почетне тачке. Комитет признаје да је заштита деце од свих облика насиља пуна изазова у многим земљама и да Државе уговорнице осмишљавају и спроводе мере полазећи са различитих полазних тачака, у смислу постојећих правних, институционалних и помоћних инфраструктура, културних обичаја и професионалних компетентности, као и нивоа способности.

71. Процес развоја националног координационог оквира. Не посотји појединачан модел за такве координационе оквири за ослобађање од свих облика насиља. Неке земље су уложиле у дискретне системе заштите деце док другима више одговара да интегришу питања заштите у мејнстрим системе спровођења права деце. Искуство показује да је процес развоја система суштински за његово успешно спровођење. Захтева се вешто олакшавање како би се осигурало учешће и власништво старијих представника свих група заинтересованих страна, могуће кроз мултидисциплинарне радне групе које имају одговарајућу способност доношења одлука, које се састају редовно и које су припремљене на то да буду амбициозне. Систем превенције и заштите од свих облика насиља треба да ојача у постојећим формалним и неформалним структурама, услугама и организацијама. Јазови треба да се идентификују и попуне, заснивајући се на обавезама које су истакнуте у члану 19 и Конвенцији много шире, и у другим међународним и регионалним инструментима људских права, и подржане вођством које је обезбеђено у студији Уједињених Нација о насиљу над децом, тренутном општем коментару и додатним подршкама спровођењу. Национално планирање треба да буде транспарентан и инклузиван процес, са пуним откривањем општој јавности и осигуравањем учешћа Владе, НВО, стручњака за истраживање и професионалну праксу, родитеља и деце. Треба да буде доступан и деци и одраслима. Национални координациони оквир треба потпуно да се финансира, укључујући људске и техничке ресурсе, и представи, ако је могуће, у оквиру националног буџета за дете.

72. Елементи који треба да буду уграђени у националне координационе оквири. Следећи елементи треба да буду уграђени кроз мере (законске, административне, социјалне и образовне) и фазе деловања (од превенције до опоравка и реинтеграције):

- (а) *Приступ у вези са правима детета.* Овај приступ се заснива на признавању детета као носиоца права а не корисника благонаклоног понашања одраслих. То укључује поштовање и охрабривање саветовања и сарадње са децом, и заступање деце, у пројекту, спровођењу, праћењу и процени координационог оквира и посебних мера истог, узимајући у обзир старост и развојне способности детета или деце;
- (б) *Родне димензије насиља над децом.* Државе уговорнице треба да осигурају да политике и мере узимају у обзир различите ризике са којима се суочавају девојчице и дечаки у вези са различитим облицима насиља у различитим окружењима. Држава треба да се позабави свим облицима родне дискриминације као делом свеобухватне стратегије за спречавање насиља. Ово укључује решавање стереотипа који се заснивају на роду, неједнакости снаге, неједнакости и дискриминацији која подржава и овековечује употребу насиља и присиле код куће, у школи и образовној средини,

у заједницама, на радном месту, у институцијама и у друштву у ширем смислу. Мушкарци и дечасти морају активно да се охрабрују као стратешки партнери и савезници, и заједно са женама и девојчицама, морају да им се пружи прилике да повећају поштовање једни према другима и разумевање како да зауставе родну дискриминацију и њене насилне манифестације;

- (в) *Примарна (општа) превенција*. Видети став 0 тренутног општег коментара за детаље;
- (г) *Примарна позиција породице у стратегијама старања и заштите детета*.⁷⁴ Породице (укључујући ширу породицу и друге облике договора породичног типа кад је брига у питању) имају највећи потенцијал у заштити деце и спречавању насиља. Породице могу такође да подрже и овласте децу да се сама штите. Потреба да се ојача породични живот, подрже породице и рад са породицама са проблемима мора зато да буде приоритетна делатност заштите детета у свакој фази интервенције, посебно превенције (кроз установљивање доброг старања о детету) и рано интервенисање. Међутим, Комитет такође признаје да се већи део насиља које деца претрпе, укључујући сексуално искоришћавање, дешава унутар контекста породице и истиче неопходност интервенције у породицама ако су деца изложена насиљу од стране чланова породице;
- (д) *Отпорност и заштитни фактори*. Од критичне је важности да се разумеју отпорност и заштитни фактори, тј. унутрашња и спољашња снага и подршка које промовишу личну безбедност и смањују злоупотребу и занемаривање и њихове негативне утицаје. Заштитни фактори укључују стабилне породице; брижан одгој детета од стране одраслих који испуњава физичке и психосоцијалне потребе детета; позитивну ненасилну дисциплину; безбедносну приврженост детета бар једном одраслом; однос подршке са вршњацима и осталима (укључујући наставнике); друштвено окружење које подстиче продруштвене, ненасилне и недискриминативне ставове и понашање; високе нивое социјалне кохезије заједнице; и успешне друштвене мреже и суседске везе;
- (ђ) *Фактори ризика*. Проактивне, прилагођене мере треба да се предузму како би се смањили фактори ризика којима једно дете или група деце могу да буду изложени у општим или посебним контекстима. Ово укључује родитељске факторе ризика као што су злоупотреба дрога, проблеми са менталним здрављем и друштвена изолација као и породични фактори ризика као што је сиромаштво, незапосленост, дискриминација и маргинализација. На универзалном нивоу сва деца узраста од 0-18 година се сматрају рањивим док не достигну свој неуролошки, психолошки, друштвени и физички раст и развој. Бебе и мала деца су под већим ризиком услед незрелости развоја њиховог мозга и њихове потпуне зависности од одраслих. И дечасти и девојчице су под ризиком, али насиље често има родну конотацију;
- (е) *Деца у потенцијално рањивим ситуацијама*. Групе деце која ће вероватно бити изложена насиљу укључују, али се не ограничавају на, децу: која не живе са својим биолошким родитељима, али су у разним облицима алтернативног старања; која нису регистрована на рођењу; у уличним ситуацијама; у стварном или примећеном конфликту са законом; са физичким инвалидитетима, осећајним инвалидитетима, проблемима у учењу, психосоцијалним инвалидитетом и урођеним, стеченим и/или хроничним болестима или озбиљним проблемима у понашању; која су из домородачких група⁷⁵ и из других етничких мањина; из мањинских религиозних или језичких

⁷⁴ Видети такође Смернице за Алтернативну бригу о деци.

⁷⁵ У неким друштвима, као контраст домородачким породицама, „занемаривање“ као разлика у односу на „злоупотребљавање“ је основни разлог који води уклањању домородачке деце из њихових породица. Неказнене службе подршке породици и интервенције које су директно усмерене на узроке (као што су сиромаштво, кућне и историјске околности) су често прикладније. Посебни напори се захтевају како би се позабавило дискриминацијом у пружању услуга и у опсегу доступних могућности интервенција за домородачке и друге мањинске заједнице.

група; која су припадници лезбијске, хомосексуалне, трансродне или трансексуалне популације; у ризику од штетне традиционалне праксе; у раном уласку у брак (посебно девојчице, и посебно али не искључиво у присилном браку); деца као радна снага при опасним пословима, укључујући најгоре облике послова; која се селе као емигранти или избеглице, или која су расељена и/или су жртве трговине људима; која су већ искусила насиље; која су искусила насиље и била сведоцима насиља код куће или у заједници; у лошим друштвено-економским урбаним срединама, где пиштољи, оружје, дроге и алкохол могу бити лако доступни; живе у областима које су подложне несрећама или катастрофама или у загађеним срединама; која су под утицајем ХИВ/СИДЕ или која су и сама заражена ХИВ/СИДОМ; која су потхрањена; о којој брину друга деца; која су сама старатељи и главе домаћинства; чији су родитељи још увек малолетни; која су нежељена, прерано рођена или део вишеструког порода; која су хоспитализована са неадекватним надзором или контактом са старатељима; или изложена информационим компјутерским технологијама без адекватне безбедности, надзора или овлашћења да се заштите. Деца у хитним случајевима су екстремно рањива на насиље када је оно, последица друштвеног и оружаног конфликта, природних катастрофа и других сложених и хроничних хитних случајева, колапса друштвених система, када су деца одвојена од својих старатеља и када су заштићене и безбедне средине оштећене или чак уништене;

- (ж) *Додела ресурса.* Људски, финансијски и технички ресурси потребни у различитим секторима морају да се доделе у максималној мери од средстава која су доступна. Груби механизми праћења морају да се развију и спроведу како би се осигурала одговорност која се тиче доделе буџета и његовог ефикасног коришћења;
- (з) *Механизми координације.* Механизми морају да буду јасно истакнути како би се осигурала ефективна координација на централном, регионалном и локалном нивоу, између различитих сектора и са цивилним друштвом, укључујући заједницу за емпиријско истраживање. Ови механизми морају да се подрже од стране административних мера које су истакнуте горе;
- (и) *Одговорност.* Мора да се осигура да Државе уговорнице, националне и локалне агенције и организације, и релевантне заинтересоване стране из цивилног друштва проактивно и кооперативно утврђују и примењују стандарде, индикаторе, алате, и системе праћења, мерења и процене како би се испуниле њихове дужности и обавезе да се заштите деца од насиља. Комитет непрекидно подржава системе одговорности, укључујући посебно преко сакупљања и анализе података, конструисање, праћење и процену индикатора као и подршку независним институцијама за људска права. Комитет предлаже да Државе уговорнице објаве годишње извештаје о напретку који је учињен по питању забране, превенције и елиминације насиља, да их поднесу парламенту на разматрање и дискусију, и позову све релевантне заинтересоване стране да одговоре на информације које су у њима садржане.

VII. Средства за спровођење и потреба за међународном сарадњом

73. Дужности Држава уговорница. У светлу дужности Држава уговорница у складу са члановима 4 и 19, између осталог, Комитет сматра да ограничени ресурси не могу да пруже оправдање за неуспех Државе уговорнице да предузме било коју меру, или довољно мера које се захтевају за заштиту детета. Државе уговорнице се зато пожурју да усвоје свеобухватне, стратешке и временски ограничене координационе оквире за негу и заштиту детета. Комитет посебно истиче обавезу да се консултује са децом по питању развоја ових стратегија, оквира и мера.

74. Извори подршке. У оквиру контекста различитих полазних тачака истакнутих у ставу 70, и у контексту разумевања да буџети на националном и децентрализованом нивоу треба да буду основни извор финансијских средстава за стратегије неге и заштите детета, Комитет скреће пажњу Држава уговорница на начине међународне сарадње и помоћи који су истакнути у члновима 4 и 45 Конвенције. Комитет тражи од следећих партнера да подрже, и финансијски и технички, програме заштите детета, укључујући обуку, која у потпуности узима у обзир захтеве наведене у члану 19 и Конвенцији у ширем смислу:⁷⁶ Држава уговорница које пружају сарадњу по питању развоја; донаторских институција (укључујући Светску банку, приватне изворе и фонације); агенција и организација Уједињених нација; и других међународних и регионалних органа и организација. Ова финансијска и техничка подршка треба да се обезбеди систематски кроз јака и непристрасна партнерства, на националном и међународном нивоу. Програми заштите засноване на правима детета треба да буду један од главних саставних делова у помагању одрживог развоја у земљама које примају међународну помоћ. Комитет такође охрабрује те органе да наставе да раде са Комитетом, посебним представником Генералног секретара за насиље над децом и другим међународним и регионалним механизмима за људска права како би се унапредио овај циљ.

75. Средства потребна на међународном нивоу. Инвестиција је такође потребна у следећим областима на међународном нивоу како би се помогло Државама уговорницама да испуне своје обавезе у вези са чланом 19:

- (а) Људски ресурси: побољшана комуникација, сарадња и индивидуална размена унутар и између професионалних удружења (на пример медицинских организација/институција, организација/институција за ментално здравље, за социјални рад, правних, образовних, академских / истраживачких организација / институција, организација/институција за лоше поступање према деци, за дећа права и обуку); побољшана комуникација и сарадња унутар и између група цивилног друштва (на пример истраживачких заједница, НВО, организација за децу, верских организација, организација особа са инвалидитетом, група заједнице и младих, индивидуалних стручњака који су укључени у развој и размену знања и праксе);
- (б) Финансијска средства: побољшана координација, праћење и процена помоћи донатора; даљи развој капиталне анализе финансијских средстава и људства како би економисти, истраживачи и Државе уговорнице у потпуности измерили трошкове спровођења потпуног система заштите детета (са нагласком на основној превенцији) насупрот трошковима управљања директним и индиректним (укључујући међугенерациски) утицај насиља на индивидуалном, заједничком, националном и чак и међународном нивоу; и ревизије међународних финансијских институција „њихових политика и делатности како би се узео у обзир утицај који они могу имати на децу“;⁷⁷
- (в) Технички ресурси: индикатори засновани на доказима, системи, модели (укључујући закон модела), алати, смернице, протоколи и стандарда праксе за употребу од стране заједница и професионалаца, са вођством по питању њихове адаптације на различите контексте; платформа за систематско дељење и приступ информацијама (знање и пракса); универзално утврђена јасноћа и транспарентност у одређивању буџета за права детета и заштиту детета, као и резултати праћења

⁷⁶ Видети општи коментар бр. 5 (ставови 61, 62 и 64) о: потреби да се укључе права детета у међународну сарадњу и техничку помоћ; потреба за таквом сарадњом и помоћи која треба да се води Конвенцијом, и потпуно промовише спровођење Конвенције; додела значајног дела међународне помоћи посебно за децу; и потреба за Радове на тему стратегија за смањење сиромаштва и секторски приступи развоју како би се укључила снажна усредсређеност на права детета.

⁷⁷ А/61/299, став 117.

заштите детета током узлазних и силазних циклуса економија и изазовних околности (техничка помоћ треба да се утврди временом, кроз информације, моделе и сродну обуку).

76. Регионална и међународна прекогранична сарадња. Као додатак помоћи развоју, сарадња је такође потребна како би се позабавило питањима заштите детета која прелазе националне границе као што су: кретања деце преко границе – било без пратње или са њиховим породицама – било добровољно или под присилом (на пример услед конфликта, глади, природних катастрофа или епидемија) које може децу да стави пред ризик од повређивања; прекогранична трговина децом због рада, сексуалне експлоатације, усвајања, уклањања делова тела или у друге сврхе; конфликти који прелазе границе и који могу угрозити безбедност детета и приступ систему заштите, чак и ако дете остане у земљи порекла; и катастрофе које утичу на неколико змаља истовремено. Посебни закони, политике, програми и партнерства могу да се захтевају како би се заштитила деца на коју утичу прекогранична питања заштите детета (на пример интернет криминал и вантериторијално гоњење оних који сексуално искоришћавају децу кроз путовања и туризам и оних који тргују породицама и децом), било да су та деца у ситуацијама традиционалне бриге или где је Држава *de facto* старатељ, као у случају деце без пратње.

III. ПОСЕБНЕ ОБЛАСТИ ПРАВА ДЕТЕТА

III.1. МЕЂУНАРОДНО ПРИВАТНО ПРАВО

III.1.1. Конвенција о грађанскоправним аспектима међународне отмице деце⁷⁸

ПОГЛАВЉЕ I

ОБЛАСТ ПРИМЕНЕ КОНВЕНЦИЈЕ

Члан 1.

Циљеви ове конвенције су:

- а) да обезбеди што хитнији повратак деце незаконито одведене или задржане у некој држави уговорници;
- б) да обезбеди да се права на старање и виђење са дететом по закону једне од држава уговорница стварно поштују у другој држави уговорници.

Члан 2.

Државе уговорнице ће предузети све одговарајуће мере да обезбеде на својој територији спровођење циљева Конвенције. У ову сврху користиће најефикасније расположива поступке.

Члан 3.

Одвођење или задржавање детета ће се сматрати незаконитим:

- а) ако представља повреду права на старање које је добило лице, институција или било које друго тело, колективно или појединачно, по закону државе у којој је дете било стално настањено пре одвођења или задржавања;
- б) ако су се у време одвођења или задржавања та права остваривала, колективно или појединачно, или би се остваривала да није дошло до одвођења или задржавања.

Права на старање поменута у тачки а) става 1. могу се стећи пре свега спровођењем закона, или на основу судске или управне одлуке, или на основу споразума који има правно дејство по закону односне државе.

Члан 4.

Конвенција ће се примењивати на дете које је живело у држави уговорници непосредно пре било какве повреде права на старање или на виђење. Конвенција ће престати да се примењује када дете напуни 16 година.

⁷⁸ Хашка конвенција о грађанскоправним аспектима међународне отмице деце од 25. октобра 1980. („Службени лист СФРЈ” - Међународни уговори, број 7/1991), ступила на снагу 1. децембра 1983. године.

Члан 5.

У смислу ове конвенције израз:

- а) „право на старање” укључује права која се односе на старање о личности детета, а посебно право на одређивање места боравка детета;
- б) „право на виђење” укључује право да се дете за одређени период времена одведе ван места сталног боравка.

ПОГЛАВЉЕ II

ЦЕНТРАЛНИ ИЗВРШНИ ОРГАН

Члан 6.

Држава уговорница ће одредити централни извршни орган који ће извршавати обавезе које Конвенција предвиђа за такав орган.

Савезне државе, државе са више од једног правног система или државе које имају аутономне територијалне јединице моћи ће да постављају више од једног централног извршног органа и назначе територијалну надлежност тих органа. Ако је држава одредила више од једног централног извршног органа, одредиће централни извршни орган коме ће се моћи упућивати молбе за даље прослеђивање одговарајућем централном извршном органу у тој држави.

Члан 7.

Централни извршни органи ће међусобно сарађивати и унапређивати сарадњу међу надлежним органима у земљама уговорницама како би се обезбедило што хитније враћање детета и постигли остали циљеви ове конвенције.

Пре свега, централни извршни орган ће, непосредно или преко посредника, предузимати све потребне мере:

- а) за откривање места где се налази дете које је незаконито одведено или задржано;
- б) за спречавање даљих евентуалних опасности по дете или пристраности у односу на једну од заинтересованих страна предузимањем или иницирањем предузимања привремене мере;
- ц) за обезбеђење добровољног повратка детета или постизање споразумног решавања тог питања;
- д) за размену, где је то потребно, информација у вези са социјалним пореклом детета;
- е) за пружање општих информација о важећем праву односне државе у вези са применом ове конвенције;
- ф) за покретање или олакшавање покретања судског или управног поступка ради обезбеђивања повратка детета и где је то могуће за склапање одговарајућих споразума о организовању или обезбеђивању ефикасног остваривања права на виђење;
- г) за обезбеђивање или олакшавање обезбеђивања, где околности то захтевају, правне помоћи и савета, укључујући и учешће бранилаца и правних саветника;
- х) за склапање управних споразума који су потребни и адекватни за обезбеђивање безбедног повратка детета;
- и) за обезбеђивање узајамне размене информација које се односе на примену ове Конвенције и, ако је то могуће, елиминисање свих препрека у њеној примени.

ПОГЛАВЉЕ III

ПОВРАТАК ДЕТЕТА

Члан 8.

Било које лице, институција или друго тело које тврди да је одвођењем или задржавањем детета повређено право на старање може се обратити централном извршном органу државе у којој се налази место сталног боравка детета или централном извршном органу које друге државе уговорнице за помоћ у обезбеђивању повратка детета.

Таква молба ће садржати:

- а) податке о идентитету подносиоца молбе, детета и лица за које се тврди да је одвело или задржало дете;
- б) где је то могуће, датум рођења детета;
- ц) чињенице на којима се заснива молба подносиоца за повратак детета;
- д) све расположиве информације у вези са местом где се дете налази и идентитетом лица са којим се претпоставља да је дете.

Уз молбу могу бити приложени следећи документи:

- е) оверена копија било које важне одлуке или споразума;
- ф) уверење или гарантно писмо које је издао централни извршни орган, или други надлежни орган државе у којој се налази место сталног боравка детета или званично лице, у вези са релевантним правом те државе;
- г) било који други релевантни документ.

Члан 9.

Ако централни извршни орган који прими молбу из члана 8. има разлога да верује да се дете налази у некој другој држави уговорници, без одлагања ће директно доставити молбу централном извршном органу те државе уговорнице и обавестити о томе централни орган који упућује молбу или подносиоца молбе, зависно од случаја.

Члан 10.

Централни извршни орган државе у којој се налази дете предузеће или наложити да се предузму све одговарајуће мере ради обезбеђивања добровољног повратка детета.

Члан 11.

Судски или управни органи држава уговорница ће хитно спровести поступак за повратак детета.

Ако одговарајући судски или управни органи не донесу одлуку у року од шест недеља од дана покретања поступка, подносилац молбе или централни извршни орган државе којој је упућен захтев, на сопствену иницијативу или на захтев централног извршног органа државе која упућује захтев, има право да тражи образложење због одлагања. Ако одговор добије централни извршни орган државе којој је упућен захтев, тај извршни орган ће доставити одговор централном извршном органу државе која упућује захтев или подносиоцу молбе, зависно од случаја.

Члан 12.

Ако је дете незаконито одведено или задржано у смислу члана 3, а на дан почетка поступка пред судским или управним органом државе уговорнице у којој се дете налази протекло је мање од годину дана од дана незаконитог одвођења или задржавања, односни надлежни орган ће наложити хитан повратак детета.

Судски или управни орган, чак и ако је правни поступак покренут након истека рока од годину дана поменутог у претходном ставу, такође ће наложити повратак детета ако се не докаже да се дете прилагодило новој средини.

Ако судски или управни орган у држави којој је упућен захтев има разлога да верује да је дете одведено у неку другу државу, може обуставити поступак или одбацити молбу за повратак детета.

Члан 13.

Без обзира на одредбе претходног члана, судски или управни орган државе којој се упућује захтев није дужан да наложи повратак детета ако лице, институција или друго тело које се супротстављају његовом повратку докаже:

- а) да лице, институција или друго тело које се стара о личности детета није стварно остваривало право на старање у време одвођења или задржавања или да се било сагласило или накнадно пристало на одвођење или задржавање;
- б) да постоји озбиљна опасност да би повратак изложио дете физичкој опасности или психичкој трауми или га на други начин довео у неповољан положај.

Судски или управни орган може, такође, да одбије да наложи повратак детета ако утврди да се дете супротставља повратку и да је напунило оне године и стекло степен зрелости при коме је потребно узети у обзир његово мишљење.

Приликом разматрања околности поменутих у овом члану, судски и управни орган ће узети у обзир податке који се односе на социјално порекло детета добијене од централног извршног органа или неког другог надлежног органа државе у којој се налази место сталног боравка детета.

Члан 14.

Приликом утврђивања да ли је дошло до незаконитог одвођења или задржавања у смислу члана 3, судски и управни органи државе којој је упућен захтев могу директно применити право, као и судске или управне одлуке, без обзира да ли се званично признају или не у држави у којој се налази стално место боравка детета без спровођења посебних поступака за доказивање тог права или за признавање страних одлука који би иначе били спроведени.

Члан 15.

Судски или управни органи државе уговорнице могу, пре издавања налога о повратку детета, тражити да подносилац молбе прибави од органа државе у којој се налази место сталног боравка детета одлуку или друге доказе да је одвођење или задржавање детета било незаконито на основу члана 3. Конвенције ако се таква одлука или докази могу добити у тој држави. Централни извршни органи држава уговорница, у мери у којој је то могуће, помоћи ће подносиоцима молбе да добију такву одлуку или доказе.

Члан 16.

Након добијања обавештења о незаконитом одвођењу или задржавању детета у смислу члана 3, судски или управни органи државе уговорнице у коју је дете одведено или у којој је задржано неће доносити

мериторну одлуку о праву на старање све док се не утврди да се дете неће вратити на основу ове конвенције или, ако није поднесена молба на основу ове конвенције, у разумном периоду после приспећа обавештења.

Члан 17.

Сама чињеница да је одлука која се односи на старање издата или да је треба признати у држави којој је упућен захтев неће представљати основу за одбијање повратка детета на основу ове конвенције, али судски и управни органи државе којој је упућен захтев могу узети у обзир разлоге за доношење те одлуке приликом примене ове конвенције.

Члан 18.

Одредбе овог поглавља не ограничавају овлашћења судског или управног органа да наложи повратак детета у било које време.

Члан 19.

Одлука на основу ове конвенције у вези са повратком детета неће се сматрати мериторном о било ком питању у вези са правом на старање.

Члан 20.

Повратак детета на основу одредаба члана 12. може се одбити ако би то представљало кршење основних принципа заштите људских права и основних слобода државе којој је упућен захтев.

ПОГЛАВЉЕ IV

ПРАВО НА ВИЂЕЊЕ

Члан 21.

Молба за склапање споразума за организовање или обезбеђивање ефикасног остваривања права на виђење може се поднети централним извршним органима држава уговорница на исти начин као и молба за повратак детета.

Централни извршни органи морају поштовати обавезе о сарадњи које су утврђене у члану 7. ради унапређивања неометаног уживања права на виђење и испуњења свих услова од којих може зависити остваривање ових права. Централни извршни органи ће предузети кораке за отклањање, онолико колико је то могуће, свих препрека у остваривању тих права, онолико колико је то могуће.

Централни извршни органи, непосредно или преко посредника, могу иницирати или помоћи при покретању поступка ради организовања или заштите ових права и обезбеђивања услова од којих може зависити остваривање ових права.

ПОГЛАВЉЕ V

ОПШТЕ ОДРЕДБЕ

Члан 22.

Никакво јемство, у виду кауције или депозита, ма како описано, неће се тражити као гаранција за покривање трошкова и расхода судских или управних поступака из области примене ове конвенције.

Члан 23.

Неће се захтевати никаква легализација или слична формалност у контексту ове конвенције.

Члан 24.

Све молбе, дописи или друга документација која се упућује централним извршним органима замољене државе биће сачињени на оригиналном језику са приложеним преводом на званични језик или један од званичних језика државе којој се упућује захтев или, где то није могуће, са преводом на француски или енглески језик.

Међутим, држава уговорница се може, изражавајући резерву у складу са чланом 42, супротставити коришћењу француског или енглеског језика, али не и једног и другог језика, код свих молби, дописа или друге документације која се упућује њеним централним извршним органима.

Члан 25.

Држављани држава уговорница и лица која су настањена у тим државама имаће право на правну помоћ и саветодавне услуге по питањима у вези са применом ове конвенције у било којој другој држави уговорници под истим условима као и домаћи држављани и лица стално настањена у тој држави.

Члан 26.

Сваки централни извршни орган ће сносити своје трошкове код примене ове конвенције.

Централни извршни органи и друге јавне службе држава уговорница неће наметати никакве дажбине у односу на молбе поднесене на основу ове конвенције. Нарочито, они не могу захтевати било какве накнаде од подносиоца молбе на име трошкова и расхода поступака или, где то одговара, на име трошкова који проистичу из учешћа правне одбране или саветника. Међутим, они могу тражити плаћање трошкова који су проистекли или који ће проистећи из спровођења повратка детета.

Међутим, држава уговорница може, стављањем резерве у складу са чланом 42, изјавити да неће примити на себе никакве трошкове који се помињу у претходном ставу, а који проистичу из учешћа правне одбране или саветника или из судског поступка, осим у случају да се ти трошкови покривају на основу њеног система правне помоћи и саветодавних услуга.

По издавању налога за повратак детета или издавању налога у вези са правом на виђење у складу са овом конвенцијом, судски или управни органи могу, где то одговара, наложити лицу које је одвело или задржало дете или које је спречило остваривање права на виђење да плати потребне трошкове које је имао подносилац молбе или неко друго лице у његово име, укључујући путне трошкове, све трошкове трагања за дететом и трошкове проналажења детета, трошкове правног представљања подносиоца молбе и трошкове повратка детета.

Члан 27.

Када је очигледно да захтеви из ове конвенције нису задовољени или да молба иначе нема ваљане правне основе, централни извршни орган није дужан да прихвати молбу. У том случају, централни извршни орган ће одмах обавестити о својим разлозима подносиоца молбе или централни извршни орган преко кога је достављена молба, зависно од случаја.

Члан 28.

Централни извршни орган може захтевати да уз молбу буде приложено писмено овлашћење које му даје право да заступа подносиоца молбе или да именује представника који ће деловати уместо њега.

Члан 29.

Ова конвенција неће спречити било које лице, институцију или тело које тврди да је дошло до повреде права на старање или виђење у смислу чл. 3. или 21. да се непосредно обрати молбом судским или управним органима државе уговорнице, без обзира да ли је то предвиђено одредбама ове конвенције или не.

Члан 30.

Све молбе упућене централним извршним органима или непосредно судским или управним органима државе уговорнице у складу са условима ове конвенције, заједно са документима и свим осталим приложеним подацима или подацима које даје централни извршни орган прихватиће се у судовима или административним органима држава уговорница.

Члан 31.

У односу на државу која по питањима права на старање о детету или виђење детета има два или више правних система који се примењују у различитим територијалним јединицама:

- а) било какво позивање на место сталног боравка у тој држави сматраће се као позивање на место сталног боравка у једној од територијалних јединица те државе;
- б) било какво позивање на закон државе места сталног боравка сматраће се као позивање на закон територијалне јединице државе у којој се налази место сталног боравка детета.

Члан 32.

У односу на државу која по питањима старања о деци има два или више правних система који се примењују на различите категорије лица, било какво позивање на закон те државе сматраће се као позивање на правни систем који утврди закон те државе.

Члан 33.

Држава у којој разне територијалне јединице имају сопствене правне прописе о старатељству о деци неће бити дужна да примењује ову конвенцију тамо где држава са јединственим правним системом није дужна да то учини.

Члан 34.

Ова конвенција ће имати приоритет у питањима из области њене примене над Конвенцијом од 5. октобра 1961. године о овлашћењима одговорних органа и праву које ће се примењивати у односу на заштиту малолетника, међу потписницима обе конвенције. Иначе, ова конвенција неће ограничити примену међународног инструмента на снази између државе порекла и државе којој се упућује молба или другог закона државе којој се упућује молба ради реализовања повратка детета које је незаконито одведено или задржано или ради остваривања права на виђење.

Члан 35.

Ова конвенција ће се примењивати међу државама уговорницама само у односу на незаконита одвођења или задржавања до којих је дошло након њеног ступања на снагу у тим државама.

У случају изјаве на основу чл. 39. или 40, позивање из претходног става на државу уговорницу ће се сматрати позивањем на територијалну јединицу или јединице на које се примењује ова конвенција.

Члан 36.

Ништа из ове конвенције неће спречити две или више држава уговорница да се, ради ограничавања рестрикција којима може подлегати повратак детета, међусобно договоре о одступању од било које од одредаба ове конвенције која може представљати такво ограничење.

ПОГЛАВЉЕ VI ЗАВРШНЕ ОДРЕДБЕ

Члан 37.

Ова конвенција ће бити отворена за потписивање државама које су биле чланице Хашке конференције о међународном приватном праву за време њеног XIV заседања.

Конвенција се може ратификовати, може јој се приступити или се може прихватити, а инструменти ратификације, прихватања или приступања ће бити положени код Министарства иностраних послова Краљевине Холандије.

Члан 38.

Било која друга држава може приступити Конвенцији.

Инструменти приступања ће бити положени код Министарства иностраних послова Краљевине Холандије. Конвенција ће ступити на снагу за државу која јој приступи првог дана трећег календарског месеца од полагања инструмента приступања.

Приступање ће бити пуноважно само у односима између државе приступнице и оних држава уговорница које буду изјавиле да прихватају приступање. Такву изјаву ће, такође, морати да да било која држава чланица која ратификује, прихвати или одобрава Конвенцију након приступања. Таква изјава ће бити положена код Министарства иностраних послова Краљевине Холандије; ово Министарство ће упутити, дипломатским путем, оверену копију изјаве свакој од држава уговорница.

Конвенција ће ступити на снагу између државе која приступа и државе која је изјавила да прихвата приступање првог дана трећег календарског месеца након полагања изјаве о прихватању.

Члан 39.

Било која држава може у време потписивања, ратификовања, прихватања, одобравања или приступања изјавити да ће се Конвенција примењивати на свим територијама за чије је међународне односе одговорна или на једну или више њих. Таква изјава ће постати пуноважна у време ступања Конвенције на снагу за ту државу.

Таква изјава, као и свако даље проширивање примене ће се проследити Министарству иностраних послова Краљевине Холандије.

Члан 40.

Ако држава уговорница има две или више територијалних јединица у којима се примењују различити правни системи у односу на питања из делокруга ове конвенције, може у време потписивања, ратификовања, прихватања, одобравања или приступања изјавити да ће се ова конвенција примењивати на све њене територијалне јединице или само на једну или више њих и може изменити ову изјаву подношењем друге изјаве у било које време. О свим изјавама ове врсте биће обавештено Министарство иностраних

послова Краљевине Холандије и у њима ће се експлицитно одредити територијалне јединице у којима ће се примењивати Конвенција.

Члан 41.

У случају да држава уговорница има политички систем по коме су извршна, судска и законодавна овлашћења подељена између централне и других власти у оквиру те државе, њено потписивање или ратификовање, прихватање или одобравање или приступање овог конвенцији или њене изјаве у смислу члана 40. неће имати никакве импликације на унутрашњу поделу овлашћења у оквиру те државе.

Члан 42.

Свака држава може, најкасније у време ратификације, прихватања, одобравања или приступања или у време давања изјаве у смислу чл. 39. или 40, изразити једну или обе резерве предвиђене у члану 24. и члану 26. став 3. Неће бити допуштене друге резерве.

Свака држава може у било које време повући резерву коју је дала. Повлачење ће се проследити Министарству иностраних послова Краљевине Холандије.

Резерва ће престати да буде пуноважна првог дана трећег календарског месеца од обавештења поменутог у претходном ставу.

Члан 43.

Конвенција ће ступити на снагу првог дана трећег календарског месеца од полагања трећег инструмента ратификације, прихватања, одобравања или приступања поменутих у чл. 37. и 38.

После тога, Конвенција ће ступити на снагу:

- 1) за сваку државу која ратификује, прихвата, одобрава или приступа Конвенцији првог дана трећег календарског месеца од полагања инструмента ратификације, прихватања, одобравања или приступања;
- 2) за сваку територију или територијалну јединицу на коју је проширена примена Конвенције у складу са чл. 39. или 40, првог дана трећег календарског месеца после обавештења поменутог у том члану.

Члан 44.

Конвенција ће бити на снази пет година од дана ступања на снагу у складу са чланом 43. став 1. чак и за државе које су накнадно ратификовале, прихватиле, одобриле или приступиле Конвенцији.

Ако нема писмених изјава о противном, Конвенција ће се аутоматски обнављати сваких пет година.

Све изјаве ове врсте ће се достављати Министарству иностраних послова Краљевине Холандије најмање шест месеци пре истека петогодишњег периода. Оне могу бити ограничене на одређене територије или територијалне јединице на које се примењује Конвенција.

Овакве изјаве ће бити пуноважне само у односу на државу која је о томе доставила обавештења. Конвенција ће остати на снази за друге државе уговорнице.

Члан 45.

Министарство иностраних послова Краљевине Холандије ће обавестити државе чланице Конференције и државе које су приступиле у складу са чланом 38. о следећем:

- 1) потписима и ратификацијама, прихватањима и одобрењима наведеним у члану 37;
- 2) приступањима наведеним у члану 38;
- 3) датуму ступања Конвенције на снагу у складу са чланом 43;
- 4) проширивању примене наведеном у члану 39;
- 5) изјавама наведеним у чл. 38. и 40;
- 6) резервама наведеним у члану 24, члану 26. став 3. и повлачењима наведеним у члану 42;
- 7) изјавама наведеним у члану 44.

Потврђујући наведено, потписници за то прописно овлашћени, потписали су Конвенцију.

Сачињено у Хагу 25. октобра 1980. године, на енглеском и француском језику, од чега су оба текста подједнако аутентична у једном примерку који ће бити положен у архиву Владе Краљевине Холандије и чији ће примерак бити достављен, дипломатским путем, свакој држави чланици Хашке конференције о међународном приватном праву која је учествовала на XIV заседању.”

III.1.2. Конвенција о заштити деце и сарадњи у међудржавном усвојењу⁷⁹

ПОГЛАВЉЕ I ПРЕДМЕТ КОНВЕНЦИЈЕ

Члан 1.

Циљеви ове Конвенције су:

- а) са се утврде мере заштите да би се обезбедило да се међудржавна усвојења остварују у најбољем интересу детета и уз поштовање његових основних права које признаје међународно право;
- б) да се установи систем сарадње међу Чланицама уговорницама да би се обезбедило се те мере заштите поштују и њима спречава отимица, продаја или трговина децом;
- ц) да се обезбеди да се у државама уговорницама признају усвајања која се остварују у складу са овом Конвенцијом.

Члан 2.

(1) Конвенција се примењује када дете које има уобичајено место боравка у једној држави уговорници (држава порекла) од раније, сада је или ће се преселити у другу државу уговорницу (државу примаоца) било након што га супружници у држави његовог порекла усвоје или лице које има право уобичајеног боравка у држави примаоцу, или за потребе таквог усвојења у држави примаоцу или држави порекла.

(2) Конвенција се примењује само на она усвојења којима се ствара стални однос између родитеља и детета.

Члан 3.

Конвенција престаје да се примењује ако пристанци из члана 17, алинеја ц, нису били дати пре него што дете напуни осамнаест година.

⁷⁹ Конвенција о заштити деце и сарадњи у међудржавном усвојењу, од 29. маја 1993. године.

ПОГЛАВЉЕ II

ЗАХТЕВИ МЕЂУДРЖАВНОГ УСВОЈЕЊА

Члан 4.

Усвојење у смислу ове Конвенције остварује се само ако су надлежни органи државе порекла:

- а) утврдили да је дете могуће усвојити;
- б) утврдили, након што су могућности за збрињавање детета у држави порекла ваљано испитане, да је међудржавно усвојење у најбољем интересу детета;
- ц) су се постарали да
 - (1) се од лица, институција и органа чији је пристанак неопходан за усвајање, већ тражило мишљење, и да су ваљано обавештени о дејству њиховог пристанка, посебно у погледу тога да ли ће усвојење произвести прекид законског односа између детета и породице из које потиче, или неће,
 - (2) та лица, институције и органи већ јесу дали свој пристанак својом вољом, у форми како то закон налаже, и изразили га или га потврдили у писаној форми,
 - (3) пристанак није били измамљен плаћањем или надокнадом било које врсте и није одречен, и
 - (4) пристанак мајке, тамо где је потребан, био дат тек након рођења детета; и
- д) су се постарали, након што су у обзир узели узраст и степен зрелости детета, да
 - (1) је од детета затражено мишљење и да је оно ваљано обавештено о дејству усвајања и његовог пристанка на усвајање, када је пристанак неопходан,
 - (2) су у обзир узети дететове жеље и мишљења,
 - (3) дете пристанак на усвојења, када је он неопходан, дало својом вољом, у форми како то закон налаже и да га је изразило или потврдило у писаној форми, и
 - (4) тај пристанак није био измамљен плаћањем или накнадом било које врсте.

Члан 5.

Усвојење у смислу ове Конвенције остварује се само ако су надлежни органи државе примаоца:

- а) утврдили да потенцијални усвојиоци испуњавају критеријуме и да су одговарајући за усвојење;
- б) су се постарали да су потенцијални усвојиоци питани за мишљење према потреби; и
- ц) су утврдили да је дете добило пуномоћ или ће добити пуномоћ да уђе и стално борави у тој држави.

ПОГЛАВЉЕ III

ЦЕНТРАЛНИ ОРГАНИ И АКРЕДИТОВАНА ТЕЛА

Члан 6.

- (1) Држава уговорница одређује централни орган за извршавање обавеза који се прописују овом Конвенцијом да их орган мора извршити.
- (2) Савезне државе, државе са више правних система или државе које имају аутономне територијалне јединице могу да именују више од једног централног органа и да прецизирају територијални или лични мандат у погледу њихових функција. Ако је држава именовала више од једног Централног органа, одређује

централни орган којем се упућују сва саопштења преко којег се она даље преносе до одговарајућег централног органа у држави.

Члан 7.

(1) Централни органи сарађују међусобно и унапређују сарадњу међу надлежним органима у својој држави у циљу заштите деце и постизања других циљева ове Конвенције.

(2) Непосредно предузимају све одговарајуће мере да:

- а) пруже информације у погледу закона њихових држава о усвојењу и друге опште информације, као што су статистички подаци и стандардни формулари;
- б) стално обавештавају једни друге о извршавању Конвенције, колико је могуће, уклањају било какве препреке за њену примену.

Члан 8.

Централни орган предузимају, непосредно или преко других јавних органа, све одговарајуће мере да спрече стицање недозвољне финансијске или друге користи у вези са усвојењем и да спрече праксе које су у супротности са циљевима Конвенције.

Члан 9.

Централни органи предузимају, непосредно или преко других органа или тела ваљано акредитованих у другој држави, све одговарајуће мере, а посебно како би:

- а) прикупиле, сачувале и размењивале информације о положају детета и потенцијалних усвојиоца, до мере колико је потребно да се усвојење обави;
- б) олакшале, пратиле и извршиле поступке са циљем да се усвојење добије;
- ц) унапредиле развој давања мишљења о саветовању као и постадоптивних услуга у њиховим државама;
- д) пружиле једна другој опште евалуационе извештаје о искуствима са међудржавним усвојењем;
- е) одговориле, колико то дозвољавају закони њихове државе, на оправдане захтеве других централних органа или јавних органа за достављањем информација о случају усвајања.

Члан 10.

Акредитацију дају и одржавају само она тела која показују да су компетентна да на исправан начин обављају задатке због којих су и добила овлашћења.

Члан 11.

Акредитовано тело:

- а) остварује само непрофитне циљеве у складу са условима и у оквиру ограничења која евентуално утврде надлежни органи државе акредитације;
- б) води и у њему се запошљавању лица која су квалификована према њиховим етичким стандардима и према способности и искуству за рад у области међудржавног усвојења; и
- ц) подлежу надзору надлежних органа те државе у погледу њиховог састава, рада и финансијског положаја.

Члан 12.

Тело акредитовано у једној држави уговорници може да поступа у другој држави уговорници само ако су га надлежни органи обе државе овластили за то.

Члан 13.

Одређиваје Централног органа и, према случају, обим њихових функција, ако и називи и адресе акредитованих тела свака држава уговорница саопштава Сталном бироу Хашке конференције за приватно међународно право.

ПОГЛАВЉЕ IV

ПРОЦЕДУРАЛНИ ЗАХТЕВИ МЕЂУДРЖАВНОГ УСВОЈЕЊА

Члан 14.

Лица са уобичајеним местом боравка у држави уговорници, која желе да усвоје дете са уобичајеним местом боравка у другој држави уговорници, подносе захтев Централном органу у држави у којој имају уобичајено место боравка.

Члан 15.

(1) Ако централни орган државе примаоца утврди да подносиоци захтева испуњавају критеријуме и адекватни су усвојиоци, припрема извештај са информацијама о њиховом идентитету, испуњености критеријума и адекватности да усвоје дете, пореклу, породичној и здравственој анамнези, друштвеној средини, разлозима за усвајање, способности да се упусте у међудржавно усвојење, како и особинама детета за чије би старње били квалификовани.

(2) Прослеђује извештај Централном органу државе порекла.

Члан 16.

(1) Ако централни орган државе порекла утврди да је дете погодно за усвојење:

- а) припрема извештај са информацијама о његовом идентитету, погодности за усвајање, пореклу, друштвеној средини, породичној историји, здравственој анамнези укључујући и анамнезу породице из које дете потиче, и све потребе детета;
- б) ваљано разматра дететово васпитање и његову етничку, верску и културну припадност;
- ц) стара се да су пристанци прибављени у складу са чланом 4; и
- д) утврђује, посебно на основу извештаја о детету и потенцијалним усвојиоцима, да ли је предвиђено збрињавање у најбољем интересу детета.

(2) Доставља централном органу државе примаоца свој извештај о детету, доказе да су неопходни пристанци прибављени и разлоге о својој одлуци о збрињавању, водећи рачуна да не открије идентитет мајке и оца, ако, у држави порекла, ови идентитети не смеју да се обелодане.

Члан 17.

Одлуке у држави порекла о томе да детете треба поверити потенцијалним усвојиоцима могу да се донесу ако:

- а) је централни орган те државе обезбедио да се потенцијални родитељи са тим слажу;

- б) је централни орган државе примаоца одобрио такву одлуку, када је одобрење неопходно према законом те државе или прописима централног органа државе порекла;
- ц) централни органи обеју држава су се сагласили да се може прећи на усвојење; и
- д) је утврђено, у складу са чланом 5, да потенцијални родитељи испуњавају услове и адекватни су да усвоје дете и да дете има или ће имати дозволу да уђе и стално борави у земљи примаоцу.

Члан 18.

Централни органи обеју држава предузимају потребне мере да прибаве дозволу да дете напусти земљу порекла и уђе и стално борави у држави примаоцу.

Члан 19.

Трансфер детета у државу примаоца може се обавити ако су услови из члана 17. испуњени.

- (2) Централни органи обеју држава старају се да се овај трансфер одвије у безбедним и одговарајућим условима и, ако је могуће, у друштву усвојоца или потенцијалних усвојоца.
- (3) Ако не дође до трансфера детета, извештаји на које се позивају чл. 15 и 16. шаљу се назад органима који су их проследили.

Члан 20.

Централни органи стално обавештавају једни друге о процесу усвојења и мерама које су предузели да би се оно обавило, као и о току и напретку збрињавања ако је неопходан пробни период.

Члан 21.

(1) Када се усвајање одвија након трансфера детета у државу примаоца и централном органу те државе се чини да даље збрињавање детата код потенцијалних родитеља није у најбољем интересу детета, ови централни органи предузимају непоходне мере да заштите дете, и то:

- а) да учине да се дете одузме од потенцијалних усвојоца и да организују привремено старање;
- б) у договору са централним органом државе порекла, да организују без одлагања ново збрињавање детета са циљем његовог усвојења или, ако то није одговарајуће, да организују алтернативно решење у виду дугорочног старања; усвајање се не може остварити док централни органи државе порекла нису ваљано обавештени о новим потенцијалним усвојоцима;
- ц) као последњу меру, да организују повратак детета, ако његови интереси то захтевају.

(2) Имајући у виду нарочито узраст детета и степен зрелости, дете се мора консултовати и, у складу са ситуацијом, његов пристанак прибавити на мере које треба предузети у складу са овим чланом.

Члан 22.

(1) Функције централног органа према захтевима овог Поглавља могу да обављају јавни органи или тела акредитована у складу са Поглављем ИИИ, до мере допуштене законом држава у којима се налазе.

(2) Државе уговорнице могу да изјаве код лица код којег се депонује Конвенција да се функције централног органа сагласно чл. 15. и 21. могу да се обављају у тој држави, до мере допуштене законом и уз надзор надлежних органа те државе, као и да их могу обављати тела или лица која:

- а) испуњавају захтеве интегритета, стручне компетенције, искуства и одговорности у тој држави; и

б) квалификоване су према етичким стандардима и према оспособљености и искуству за рад у области међудржавног усвојења.

(3) Држава уговорница која да изјаву предвиђену ставом 2. обавезна је да стално обавештава Стални биро Хашке конференције за приватно међународно право о називима и адресама ових тела и лица.

(4) Држава уговорница може да изјави код лица код којег се депонује Конвенција да усвојења деце са правом уобичајеног места боравка на њеној територији могу само да се остваре ако се функције централних органа извршавају у складу са ставом 1.

(5) Без обзира на изјаве дате у складу са ставом 2, извештаји предвиђени чл. 15 и 16. у сваком случају, се припремају у надлежности централног органа или више њих или тела у складу са ставом 1.

ПОГЛАВЉЕ V

ПРИЗНАВАЊЕ И ДЕЈСТВО УСВОЈЕЊА

Члан 23.

Усвојење које надлежни орган државе усвојења потврди за усклађено са Конвенцијом признаје се дејством закона у другој држави уговорници. У потврди се прецизира када је и ко дао сагласност предвиђену чланом 17. став ц.

(2) Државе уговорнице, у време потписивања, ратификације, прихватања и усвајања или приступања, обавештавају лице код којег се депонује Конвенција о идентиту и функцији органа, једног или више, у тој држави, које је надлежно да да потврду. Осим тога, обавештава лице код којег депонује Конвенцију о свим изменама која се тичу именована ових органа.

Члан 24.

Признање усвојења не мора да се прихвати у држави уговорници само ако је усвојење очигледно у супротности са њеном јавном политиком, уз вођење рачуна о најбољим интресима детета.

Члан 25.

Држава уговорница може да изјави лицу код којег се депонује Конвенција да не жели да буде обавезано према Конвенцији да признаје усвојења остварена у складу са споразумом закљученим применом члана 39. став 2.

Члан 26.

(1) Признавање усвојења обухвата и признавање:

а) законски однос родитељ-дете између детета и његових усвојиоца;

б) родитељско право усвојеницима детета;

ц) престанак претходног законског односа између детета и његове мајке и оца, ако усвојење има такво дејство у држави уговорници у којој је остварено.

(2) У случају усвојења чији је ефекат престанак претходног законског односа родитељ-дете, дете ужива у држави примаоцу, и у свакој другој држави уговорници у којој је усвојење признато, права сразмерна онима који су производ ефеката усвојења у свакој таквој држави.

(3) Претходним ставовима не укида се примена одредаба које су повољније за дете, на снази у држави уговорници која признаје усвојење.

Члан 27.

(1) Када усвојење одобрено у држави порекла нема дејство према којем престаје претходни законски однос родитељ-дете, оно се може, у држави примаоцу која признаје усвојење у складу са Конвенцијом, преиначити у усвојење са таквим дејством:

а) ако закон државе примаоца то дозвољава; и

б) ако је пристанак из члана 4. став. 1. тач. ц. и д, дат или се даје у сврхе таквог усвојења;

(2) Члан 23. примењује се на одлуку о преиначењу усвојења.

ПОГЛАВЉЕ VI ОПШТЕ ОДРЕДБЕ

Члан 28.

Конвенција не утиче на закон државе порекла који захтева да се усвајање детета које има право уобичајеног места боравка у тој држави обави у тој држави или којим се забрањује да се дете збрине, или изврши његов трансфер у, државу примаоца пре усвојења.

Члан 29.

Не сме бити контакта између потенцијалних усвојиоца и родитеља детета и сваког другог лица које се стара за дете док се услови из члана 4, алинеја а) - ц), и члана 5, алинеја а), не испуне, осим ако се усвојење одвија у породици или осим ако је такав контакт у складу са условима које је утврдио надлежни орган државе порекла.

Члан 30.

(1) Надлежни органи државе уговорнице старају се да информације које имају о дететовом пореклу, посебно информације о идентитету његових родитеља, како и здравствена анамнеза, остану сачувани.

(2) Они се старају да дете или његови представници имају приступ овим информацијама, уз одговарајућа упутства, колико то дозвољава закон те државе.

Члан 31.

Без штете по члан 30, лични подаци сакупљени или преношени у складу са Конвенцијом, посебно подаци на које се позивају чланови 15 и 16, користе се само за потребе због којих су и сакупљени и преношени.

Члан 32

(1) Нико не сме да стиче противзакониту финансијску или другу корист од активности везаних за међудржавно усвојење.

(2) Само трошкови и расходи, укључујући разуме професионалне накнаде лица укључених у усвојење, могу се наплатити или платити.

(3) Директори, администратори или запосленици у телима укљученим у усвојења не смеју примати накнаду која је неосновано висока у односу на пружене услуге.

Члан 33.

Надлежни орган који утврди да нека одредба Конвенције није испоштована или да постоји озбиљна опасност да можда неће бити испоштована, одмах обавештава централни орган у својој држави. Овај централни орган одговоран је да обезбеди да се предузму све одговарајуће мере.

Члан 34.

Ако надлежни орган државе која је одредиште документа то захтева, мора се доставити оверени превод који одговара оригиналу. Осим ако није другачије предвиђено, трошкове превода сnose потенцијални усвојиоци.

Члан 35.

Надлежни органи држава уговорница поступају експедитивно у поступку усвојења.

Члан 36.

У вези са државом која има два или више правна система који се тичу усвојења који важе на различитим територијалним јединицама:

- а) позивање на право уобичајеног места боравка у тој држави сматра се да је право уобичајеног места боравка на територијалној јединици те државе;
- б) позивање на закон те државе сматра се да је право закона на снази на релевантној територијалној јединици;
- ц) позивање на надлежне органе или јавне органе те државе сматра се да су они овлашћени да поступају на релевантној територијалној јединици;
- б) позивање на акредитована тела те државе сматра се да се односи на тела која су акредитована у релевантној територијалној јединици.

Члан 37.

Што се тиче државе која у побледу усвојења има два или више правна система који се примењују на различите категорије лица, позивање на закон те државе сматра се да се односи на правни систем прецизиран законом те државе.

Члан 38.

Држава у којој различите територијалне јединице имају своја законска правила у погледу усвојења нису обавезна да примењују Конвенцију где држава са јединственим правним системом не би била обавезна да то учини.

Члан 39.

(1) Конвенција не утиче на међународне инструменте чије су потписнице државе уговорнице и који садрже одредбе о материји која се уређује овом Конвенцијом, осим ако државе потписнице таквог инструмента не дају изјаву супротну томе.

(2) Држава уговорница може да склопи споразум са једном или више других држава уговорница, са циљем да унапреди примену Конвенције у међусобним односима. Ови споразуми могу да одступају једино од одредаба чл. 14-16 и чл. 18-21. Државе који су закључили такав споразум, достављају примерак лицу код којег се депонује Конвенција.

Члан 40.

Стављање резерви на ову Конвенцију није дозвољено.

Члан 41.

Конвенција се примењује на све случајеве када је захтев прописан чланом 14 запримљен након што је Конвенција ступила на снагу у држави примаоцу и држави порекла.

Члан 42.

Генерални секретар Хашке конференције о приватном међународном праву у редовним размацима сазива Специјалну комисију да би преиспитала практичну примену Конвенције.

ПОГЛАВЉЕ VII ЗАВРШНЕ ОДРЕДБЕ

Члан 43.

(1) Државе које су биле чланице Хашке конференције за приватно међународно право у време 17. заседања могу да потпишу Конвенцију као и друге државе које су учествовале на тој седници.

(2) Она се ратификује, прихвата или усваја и инструменти ратификације, прихватања или усвајања депонују у Министарству спољних послова Краљевине Холандије, лица код којег се депонује Конвенција.

Члан 44.

(1) Свака друга држава може да приступи Конвенцији након његог ступања на снагу у складу са чланом 46. став 1.

(2) Инструмент приступања депонује се код лица код којег се депонује Конвенција.

(3) Приступање има дејство само у погледу односа између државе која приступа и оних држава уговорница које се нису успротивиле њеном приступању у року од шест месеци од пријема обавештења на које се позива алинеја б) члана 48. Противити се могу и државе у време када ратификују, прихватају или усвајају Конвенцију након приступања. Свако протвиљење бележи се код лица код којег се депонује Конвенција.

Члан 45.

(1) Ако држава има две или више територијалних јединица на којем се примењују различити правни системи у вези са материјом која је предмет ове Конвенције, она може у време потписивања, ратификовања, прихватања, усвајања или приступања изјавити да се ова Конвенција проширује на све територијалне јединице или само оне или више њих и може да измени ову изјаву подношењем друге изјаве у било ком тренутку.

(2) Изјаве се бележе код лица код којег се депонује Конвенција и у њима се изричито наводе територијалне јединице на које се Конвенција примењује.

(3) Ако држава не да изјаву предвиђену овим чланом, Конвенција се проирује на све њене територијалне јединице.

Члан 46.

(1) Конвенција ступа на снагу првог дана месеца од истека три месеца од депоновања трећег инструмента ратификације, прихватања или усвајања на које се позива члан 43.

(2) Од тада Конвенција ступа на снагу:

- а) за сваку државу која ратификује, прихвата или је потом усвоји, или јој приступи, првог дана месеца након истека три месеца од депоновања њених инструмената ратификације, прихватања, усвајања или приступања;
- б) за територијалне јединице на које је Конвенција проширена у складу са чланом 45, првог дана месеца након истека три месеца од обавештења на које се позива тај члан.

Члан 47.

- (1) Држава потписница Конвенције може да је се одрекне обавештењем у писаној форми упућеном лицу код којег се Конвенција депонује.
- (2) Одрицање ступа на снагу првог дана месеца након истека дванаест месеци од пријема обавештење код лица код којег се депонује Конвенција. Када је у обавештењу прецизиран дужи период за ступање одрицања на снагу, оно ступа на снагу по истеку тог дужег периода од пријема обавештења код лица код којег се депонује Конвенција.

Члан 48.

Лице код којег се депонује Конвенција обавештава Чланице Хашек конференције за приватно међународно право, друге државе које су учесовале на 17. седници и државе које су приступиле у складу са чланом 44, о следећем:

- а) потписивању, ратификацији, прихватању и усвојењу на које се позива члан 43;
- б) приступањима и противљењима приступањима на које се позива члан 44;
- ц) датуму када Конвенција ступа на снагу у складу са чланом 46;
- д) изјавама и именованима на које се позивају чл. 22, 23, 25. и 45;
- е) споразумима на које се позива члан 39;
- ф) одрицањима на које се позива члан 47.

У знак сагласности ми доле потписани ваљано овлашћени, потписујемо ову Конвенцију.

У Хагу, 29.05.1993., на енглеском и француском, при чему су обе верзије подједнако веродостојне, у једном примерку који се депонује у архивама Владе Краљевине Холандије, и чији се оверени примерек шаље, дипломатским каналима, државама чланицама Хашке конференције за приватно међународно право које су биле чланице у време одржавања 17. седнице и свим другим чланицама које су учествовале на том заседању.

III.1.3. Конвенција о надлежности, праву које се примењује, признавању, извршењу, сарадњи у области родитељске одговорности и мера за заштиту деце⁸⁰

Државе потписнице ове Конвенције,

С обзиром на потребу да се побољша заштита деце на међународном нивоу,

Са жељом да избегну конфликте својих правних система у вези са надлежношћу, правом које се примењује, признавањем и извршењем мера за заштиту деце,

Свесне значаја међународне сарадње ради заштите деце,

⁸⁰ Конвенција о надлежности, праву које се примењује, признавању, извршењу, сарадњи у области родитељске одговорности и мера за заштиту деце, закључена 19. октобра 1966. године, ступила на снагу 01. јануара 2002. године.

Потврђујући да је добробит детета има примарни значај,
Суочене са неопходношћу да се преради Конвенција од 5. октобра 1961. године о надлежности органа и
праву које се примењује у области заштите малолетника;
У жељи да у ту сврху, узимајући у обзир Конвенцију Уједињених Нација о правима детета од 20. новембра
1989. године, дефинишу заједничке одредбе,
Уговориле су следеће:

ПОГЛАВЉЕ I

ОБЛАСТ ПРИМЕНЕ КОНВЕНЦИЈЕ

Члан 1.

1. Циљ ове Конвенције је:

- а) да одреди државу чији органи су надлежни да предузму мере ради заштите лица и имовине детета;
- б) да одреди право које примењују ти органи при вршењу своје надлежности;
- ц) да одреди право које се примењује у вези са родитељском одговорношћу;
- д) да обезбеди признавање и извршење заштитних мера у свим уговорним државама;
- е) да уреди сарадњу између органа уговорних држава, неопходну ради реализације циљева ове Конвенције.

2. У смислу ове Конвенције, појам „родитељска одговорност“ обухвата родитељску бригу и сваки други однос ауторитета, који одређује права, овлашћења и обавезе родитеља, старатеља или другог законског заступника у вези са лицем и имовином детета.

Члан 2.

Ова Конвенција се примењује на децу од њиховог рођења док не достигну 18. годину живота.

Члан 3.

Мере наведене у члану 1 могу посебно обухватати следеће:

- а) доделу, вршење и потпуно или делимично одузимање родитељске одговорности, као и њен пренос;
- б) право бриге о детету, укључујући бригу о лицу детета, а посебно право одређивања места боравка детета, као и право на личне односе, укључујући и право да се дете на ограничено време одведе на неко место које не представља његово место сталног боравка;
- ц) старатељство, штићеништво и одговарајуће инструменте;
- д) одређивање и област задатака сваког лица или органа одговорног за лице или имовину детета, које или који дете заступа или му пружа помоћ;
- е) смештање детета у штићеничку породицу или дом, или његово збрињавање путем кафале или другог инструмента;
- ф) надзор надлежних органа збрињавања детета од стране лица које је одговорно за дете;
- г) управљање и очување имовине детета или располагање истом.

Члан 4.

Ова Конвенција се не примењује:

- а) на утврђивање или оспоравање односа родитељи-дете;
- б) на одлуке о усвајању и мере за припрему усвајања, као и на поништавање и опозив усвајања;
- ц) на презимена и имена детета;
- д) на проглашење пунолетства;
- е) на обавезе издржавања;
- ф) на трустове и наследства;
- г) на социјалну сигурност;
- х) на јавне мере опште врсте у вези са васпитањем и здрављем;
- и) на мере услед кривичних дела, почињених од стране деце;
- ј) на одлуке о праву азила и усељења.

ПОГЛАВЉЕ II НАДЛЕЖНОСТ

Члан 5.

1. Органи уговорне државе у којој дете има место сталног боравка, било да се ради о судовима или органима управе, надлежни су за предузимање мера ради заштите лица или имовине детета.
2. Уз задржавање права примене члана 7, при пресељењу места сталног боравка детета у другу уговорну државу надлежни су органи државе новог места боравка.

Члан 6.

1. За децу избеглице и децу која су услед немира у својој земљи доспела у неку другу земљу, надлежност предвиђену у члану 5, став 1 имају органи уговорне државе на чијој територији се деца налазе.
2. Став 1 се примењује и на децу чије место сталног боравка не може да се утврди.

Члан 7.

1. Код противправног довођења или задржавања детета, органи уговорне државе у којој је дете имало место сталног боравка непосредно пре довођења или задржавања надлежни су све док дете не стекне стални боравак у некој другој држави, и
 - а) све док свако лице са правом бриге о детету, орган или друга институција не одобри довођење или задржавање, или
 - б) све док дете у тој другој држави не проведе период од најмање годину дана након што су лице са правом бриге о детету, орган или друга институција упознати или су морали бити упознати са његовим местом боравка, а да у том периоду не постоји отворен захтев за повраћај, те се дете уклопило у своју нову околину.
2. Довођење или задржавање неког детета сматра се противправним уколико
 - а) се на тај начин повређује право бриге које припада неком лицу, органу или другој институцији, самом/самој или заједнички на основу права државе у којој је дете непосредно пре доводјења или задржавања имало место сталног боравка, и

б) је то право стварно искоришћено или би било самостално или заједнички искоришћено у тренутку довођења или задржавања, да до довођења или задржавања није дошло.

Право бриге наведено под а) посебно може постојати по законском основу, на основу одлуке суда или надлежног органа, или на основу примене неког споразума који има дејство на основу права конкретне државе.

3. Све док су надлежни органи наведени у ставу 1, органи уговорне државе у коју је дете доведено или у којој је задржано могу да примене само потребне ургентне мере ради заштите лица или имовине детета у складу са чланом 11.

Члан 8.

1. У изузетним случајевима, орган неке уговорне државе, надлежан у складу са члану 5 или 6, уколико сматра да би орган неке друге уговорне државе био у бољем положају да у појединачном случају процени шта је боље за добробит детета,

— може да замоли тај орган, непосредно или уз подршку централног органа те државе, да преузме надлежност да би предузео мере заштите које сматра потребним.

— може да обустави поступак и позове странке да такав захтев поднесу код органа те друге државе.

2. Уговорне државе, чији органи у складу са ставом 1 могу да буду замољени, су:

а) држава којој дете припада,

б) држава у којој се налази имовина детета,

ц) држава са којом дете има блиску везу.

3. Предметни органи могу да изврше размену мишљења.

4. Орган замољен у складу са ставом 1 може да преузме надлежност уместо органа надлежног у складу са чланом 5 или 6, уколико мисли да то служи добробити детета.

Члан 9.

1. Уколико органи наведени у члану 8, став 2 заступају став да су у појединачном случају у бољем положају да процене добробит детета, онда могу

— или да надлежни орган уговорне државе сталног боравака детета замоле непосредно или уз подршку централног органа те државе да им се одобри да преузму надлежност, да би предузели мере заштите које сматрају потребним;

— да позову странке да поднесу такав захтев код органа уговорне државе сталног боравака детета.

2. Предметни органи могу да изврше размену мишљења.

3. Орган који је поднео захтев сме да преузме надлежност од органа уговорне државе сталног боравака детета само уколико је исти одобрио захтев.

Члан 10.

1. Без обзира на одредбе чланова 5 до 9, органи неке уговорне државе у извршењу своје надлежности у вези са одлучивањем о неком захтеву за развод, раставу, укидање или поништавање брака родитеља неког детета које има стални боравак у некој другој уговорној држави, уколико право њихове државе то дозвољава, могу да предузму мере ради заштите лица и имовине детета, уколико

(а) један од родитеља на почетку поступка има место сталног боравака у тој држави, а један родитељ има родитељску одговорност према детету, и

(б) су родитељи и свако друго лице које има родитељску одговорност према детету признали надлежност тих органа у вези са предузимањем таквих мера, те је та надлежност у складу са добробити детета.

2. Надлежност за предузимање мера ради заштите детета, предвиђена у ставу 1, истиче чим је одлука о одобрењу или одбијању захтева за развод, раставу, укидање или поништење брака постала коначна, или је поступак окончан из неког другог разлога.

Члан 11.

1. У свим ургентним случајевима су органи сваке уговорне државе на чијој територији се налази дете или њему припадајућа имовина надлежни да предузму потребне мере заштите.

2. Мере из става 1, које су предузете у вези са дететом са сталним боравком у некој уговорној држави, ступају ван снаге чим су органи надлежни у складу са члановима 5 до 10 предузели мере условљене датим околностима.

3. Мере из става 1, предузете у вези са неким дететом са сталним боравком у некој држави која није потписница Конвенције, ступају ван снаге у свакој уговорној држави чим тамо буду признате мере условљене околностима и предузете од стране органа неке друге државе.

Члан 12.

1. Без обзира на одредбе члана 7, органи неке уговорне државе на чијој територији се налази дете или њему припадајућа имовина су надлежни да предузму привремене мере ограничене на територију те државе ради заштите лица или имовине детета, уколико такве мере нису у колизији са мерама које су већ предузели органи надлежни у складу са члановима 5 до 10.

2. Мере из става 1, које су предузете у вези са неким дететом са сталним боравком у некој уговорној држави, ступају ван снаге чим су органи надлежни у складу са члановима 5 до 10 донели одлуку о мерама заштите, које могу бити условљене околностима.

3. Мере из става 1, које су предузете у вези са неким дететом са сталним боравком у некој држави која није потписница Конвенције, ступају ван снаге у уговорној држави у којој су предузете чим су тамо признате мере условљене околностима предузете од стране неке друге државе.

Члан 13.

1. Органи неке уговорне државе, надлежни у складу са члановима 5 до 10 да предузму мере ради заштите лица или имовине детета, не смеју да спроводе своју надлежност уколико је при покретању поступка код органа неке друге уговорне државе поднет захтев за предузимање одговарајућих мера, који су у складу са одредбама чланова 5 до 10 били надлежни, те се још врши провера таквих мера.

2. Став 1 се не примењује уколико су се органи код којих је прво поднет захтев за предузимање мера одрекли своје надлежности.

Члан 14.

Чак и када на основу неке промене околности отпадне основ надлежности, мере предузете у складу са члановима 5 до 10 остају на снази у оквиру свог домета све док не буду измењене, замењене или укинуте од стране органа надлежних на основу ове Конвенције.

ПОГЛАВЉЕ III ПРАВО ПРИМЕНЕ

Члан 15.

1. При вршењу своје надлежности у складу са поглављем II, органи уговорних држава примењују своје домаће право.
2. Уколико је то потребно ради заштите лица или имовине детета, изузетно могу применити или узети у обзир и право неке друге државе, са којом стање ствари има блиску везу.
3. Уколико се место сталног боравка детета измести у неку другу уговорну државу, онда право те друге државе од тренутка промене одређује услове под којим се примењују мере предузете у држави ранијег боравка.

Члан 16.

1. Додела или укидање родитељске одговорности по сили закона без укључивања суда или неког органа управе одређује се на основу права државе сталног боравка детета.
2. Додела или укидање родитељске одговорности на основу неког споразума или једностраног правног посла без укључивања суда или неког органа управе одређује се на основу права државе сталног боравка детета у тренутку када споразум или једнострани правни посао стекне дејство.
3. Родитељска одговорност у складу са правом државе сталног боравка детета и даље постоји након измештања места сталног боравка у другу државу.
4. Уколико се промени место сталног борава детета, додела родитељске одговорности по сили закона неком лицу које ту одговорност већ нема одређује се на основу права државе новог места сталног боравка.

Члан 17.

Вршење родитељске одговорности одређује се на основу права државе у којој се налази место сталног боравка детета. Уколико се место сталног боравка детета промени, онда се оно одређује на основу права државе у којој се налази ново место сталног боравка.

Члан 18.

На основу мера из ове Конвенције се родитељска одговорност наведена у члану 16 може одузети, или се могу изменити услови за њено вршење.

Члан 19.

1. Важност неког правног посла између неког трећег лица и неког другог лица, које би на основу права државе у којој је закључен правни посао било овлашћено да наступа као законски заступник, не може се оспорити, а треће лице се не може позивати на одговорност само због тога што друго лице у складу са правом одређеним овим поглављем није било овлашћено да наступа као законски заступник, осим уколико је треће лице знало или морало да зна да се родитељска одговорност одређује у складу са тим правом.
2. Став 1. се примењује само уколико је правни посао закључен између лица присутних на територији исте државе.

Члан 20.

Ово поглавље се примењује и када право које је њиме одређено представља право неке државе која није потписница Конвенције.

Члан 21.

1. Појам „право“ у смислу овог поглавља значи право важеће у некој држави, изузимајући колизионо право.
2. Међутим, уколико право примене у складу са чланом 16 представља право неке државе која није потписница Конвенције, а колизионо право те државе упућује на право неке друге државе која није потписница Конвенције, која би применила своје домаће право, примењује се право те друге државе. Уколико се право те друге државе која није потписница Конвенције сматра неприменљивим, онда се примењује право одређено у складу са чланом 16.

Члан 22.

Примена права одређеног у овом поглављу сме да се одбије само уколико је очигледно у супротности са јавним редом (ордре публиц), при чему се мора узети у обзир добробит детета.

ПОГЛАВЉЕ IV ПРИЗНАВАЊЕ И ИЗВРШЕЊЕ

Члан 23.

1. Мере предузете од стране органа неке уговорне државе признају се по сили закона у другим уговорним државама.
2. Међутим, признавање може да се одбије:
 - (а) уколико је мера предузета од стране неког органа који није био надлежан у складу са поглављем II;
 - (б) уколико је мера, осим у ургентним случајевима, донета у оквиру неког судског или управног поступка, а да детету није пружена могућност да буде саслушано, те је на тај начин извршена повреда битних принципа поступка државе у којој је захтев поднет;
 - (ц) на захтев било ког лица које сматра да мера има негативан утицај на његову родитељску одговорност, уколико је таква одлука, осим у ургентним случајевима, донета без пружања могућности том лицу да буде саслушано;
 - (д) уколико је признавање очигледно супротно јавном поретку (ордре публиц) државе у којој је поднет захтев, при чему се узима у обзир добробит детета;
 - (е) уколико је мера у колизији са неком мером која је касније предузета у држави која није потписница Конвенције, а у којој дете има место сталног боравка, ако каснија мера испуњава услове за признавање у држави у којој је поднет захтев.
 - (ф) уколико није поштован поступак у складу са чланом 33.

Члан 24.

Без обзира на одредбе члана 23, став 1, свако лице може код надлежних органа неке уговорне државе да поднесе захтев да се донесе одлука о признавању или непризнавању неке мере донете у некој другој уговорној држави. Поступак зависи од права државе у којој је поднет захтев.

Члан 25.

Орган државе у којој је поднет захтев има обавезу утврђивања чињеничних стања на којима је орган државе у којој је мера донета заснивао своју надлежност.

Члан 26.

1. Уколико мере донете и извршиве у некој уговорној држави захтевају у некој другој уговорној држави радње извршења, онда се у тој другој држави на захтев сваког заинтересованог лица у складу са поступком одређеним правом те државе проглашавају извршивим или регистрованим за извршење.
2. Свака уговорна држава на проглашење извршивости или регистрацију примењује једноставан и брз поступак.
3. Проглашење извршивости или регистрација сме да буде одбијена само из разлога предвиђеног у члану 23, став 2.

Члан 27.

Уз право провере потребне у сврху примене претходних чланова, донета мера не сме да се проверава по питању саме ствари.

Члан 28.

Мере донете у једној уговорној држави, те проглашене извршивим или регистроване за извршење у некој другој уговорној држави, тамо се извршавају као да су донете од стране органа те друге државе. Извршење се врши у складу са правом државе у којој је поднет захтев, уз поштовање ограничења предвиђених тим правом, при чему се у обзир узима добробит детета.

ПОГЛАВЉЕ V

САРАДЊА

Члан 29.

1. Свака уговорна држава одређује један централни орган, који извршава задатке на основу ове Конвенције.
2. Нека савезна држава, држава са више правних система, или држава која се састоји из аутономних територијалних целина може да одреди више централних органа, те да утврди њихову просторну и личну надлежност. Уколико нека држава искорист ту могућност, онда одређује централни орган, којем могу да се упућују саопштења ради достављања надлежном централном органу у тој држави.

Члан 30.

1. Централни органи сарађују и унапређују сарадњу надлежних органа својих држава ради реализације циљева ове Конвенције.
2. У вези са применом ове Конвенције они доносе одговарајуће мере, да би давали информације о праву својих држава, као и о службама за заштиту деце расположивим у својим државама.

Члан 31.

Централни орган неке уговорне државе предузима непосредно или уз помоћ државних органа или других служби све одговарајуће радње да би:

- (а) олакшавао издавање саопштења и понудио подршку предвиђену у члановима 8 и 9 и овом поглављу;

- (б) посредовањем, мирењем или сличним средствима олакшао мирне споразуме ради заштите лица или имовине детета у стварима на које се примењује ова Конвенција;
- (ц) на захтев надлежног органа неке друге уговорне државе пружио подршку при утврђивању места боравка детета, када постоји сумња да се дете налази на територији замољене државе и треба помоћ.

Члан 32.

На образложен захтев централног органа или неког другог надлежног органа неке уговорне државе, са којом дете има блиску везу, централни орган уговорне државе у којој дете има место сталног боравка и у којој се налази може непосредно или уз помоћ државних органа или других служби:

- (а) да поднесе извештај о положају детета;
- (б) може да поднесе захтев надлежном органу своје државе да провери да ли су потребне мере ради заштите лица или имовине детета.

Члан 33.

1. Уколико орган надлежан у складу са члановима 5 до 10 разматра питање смештања детета у старатељску породицу или дом, или његовог збрињавања путем кафале или друге одговарајуће институције, те уколико треба да се смести или збрине у другој уговорној држави, претходно тражи савет од централног органа или друге надлежне службе те државе. У ту сврху доставља извештај о детету, са разлосима свог предлога за смештање или збрињавање.

2. Одлука о смештању или збрињавању може да се донесе у држави која подноси захтев само уколико се централни орган или нека друга надлежна служба државе којој је поднет захтев сагласила са смештањем или збрињавањем, при чему се у обзир узима добробит детета.

Члан 34.

1. Уколико се разматрају мере заштите, органи надлежни у складу са овом Конвенцијом, уколико положај детета то захтева, могу да поднесу захтев сваком органу неке друге уговорне државе који располаже информацијама у вези са заштитом детета да им исте саопште.

2. Свака уговорна држава може да изјави да су захтеви у складу са ставом 1 достављају њеним органима само преко њеног централног органа.

Члан 35.

1. Надлежни органи неке уговорне државе могу органима неке друге уговорне државе да поднесу захтев за помоћ при спровођењу мера заштите у складу са овом Конвенцијом, посебно да би се обезбедило делотворно остваривање права на личне односе, као и права на редовне непосредне контакте.

2. Органи неке уговорне државе у којој дете нема место стално боравка могу на захтев неког родитеља који борави у тој држави и жели да оствари своје право на личне односе да прибаве информације или доказе и утврде чињенице везане за погодност тог родитеља за остваривање права на личне односе, као и услове за остваривање тог права. Орган који је у складу са члановима 5 до 10 надлежан за одлучивање о праву на одржавање личних односа пре доношења одлуке мора да одобри и узме у обзир те информације, доказе и чињенице.

3. Орган који је у складу са члановима 5 до 10 надлежан за одлучивање о праву на одржавања личних односа може да обустави поступак до исхода поступка предвиђеног у ставу 2, посебно уколико му је поднет

захтев за измену или укидање права на одржавање личних односа, поднет од стране органа државе ранијег места боравка детета.

4. Овај члан не спречава орган надлежан у складу са члановима 5 до 10 да до исхода поступка предвиђеног у ставу 2 донесе привремене мере.

Члан 36.

Уколико је дете изложено великој опасности, надлежне службе уговорне државе у којој су предузете или се планирају мере ради заштите детета, уколико су обавештени о промени места боравка у другу државу, или о присуству детета у другој држави, обавештавају службе те државе о опасности и предузетим или планираним мерама.

Члан 37.

У складу са овим поглављем, неки орган не сме да тражи информације нити исте да издаје, уколико се на тај начин с његове тачке гледишта може довести у опасност лице или имовина детета, или би били озбиљно угрожени слобода или живот неког члана породице детета.

Члан 38.

1. Без обзира на могућност да се за извршене услуге захтева одговарајућа накнада трошкова, централне службе и друге државне службе уговорних држава носе трошкове који им настану применом овог поглавља.

2. Свака уговорна држава може са једном или више уговорних држава да закључи споразуме о подели трошкова.

Члан 39.

Свака уговорна држава може са једном или више уговорних држава да закључи споразуме да би се олакшала примена овог поглавља у њиховим међусобним односима. Државе које су закључиле такве споразуме достављају депозитару ове Конвенције један препис споразума.

ПОГЛАВЉЕ VI ОПШТЕ ОДРЕДБЕ

Члан 40.

1. Службе уговорне државе у којој дете има место сталног боравка, или у којој је донета мера заштите, могу носиоцу родитељске одговорности или сваком лицу којем је поверена заштита лица или имовине детета на његов захтев да издају уверење о његовом праву на предузимање радњи и датим овлашћењима.

2. Важност права на предузимање радњи и овлашћења из уверења претпоставља се до доказивања супротног.

3. Свака уговорна држава одређује службе надлежне за издавање таквог уверења.

Члан 41.

Подаци који се односе на лице, прибављени или достављени у складу са овом Конвенцијом, смеју да се користе само у сврхе у које су прибављени или достављени.

Члан 42.

Органи којима су достављене информације обезбеђују у складу са правом своје државе њихов поверљив третман.

Члан 43.

Документи достављени или издати у складу са овом Конвенцијом ослобођени су сваке легализације или одговарајућих формалности.

Члан 44.

Свака уговорна држава може да одреди органе којима се упућују захтеви у складу са члановима 8, 9 и 33.

Члан 45.

1. Службе одређене у складу са члановима 29 и 44 саопштавају се Сталној канцеларији Хашке конференције за међународно приватно право.
2. Изјава у складу са чланом 34, став 2 даје се у односу на депозитара ове Конвенције.

Члан 46.

Уговорна држава у којој важе различити правни системи или целине регулатива о заштити лица и имовине детета не мора да примењује регулативу ове Конвенције на колизије које постоје између самих тих различитих правних система или целина регулатива.

Члан 47.

Уколико у некој држави у вези са стварима регулисаним у овој Конвенцији важе два или више правна система или целина регулатива у различитим територијалним јединицама, онда се свако указивање

1. на стални боравак у тој држави сматра указивањем на стални боравак у некој територијалној јединици;
2. на присуство детета у тој држави сматра указивањем на присуство детета у некој територијалној јединици
3. на постојање имовине детета у тој држави сматра указивањем на постојање имовине детета у некој територијалној јединици;
4. на државу којој дете припада сматра указивањем на територијалну јединицу одређену правом те државе, или, уколико нема такве регулативе, указивањем на територијалну јединицу са којом дете имају најблискију везу;
5. на државу код чијих служби је поднет захтев за развод, раставу, укидање или поништење брака родитеља детета сматра указивањем на територијалну јединицу код чијих служби је поднет такав захтев;
6. на државу са којом дете има блиску везу сматра указивањем на територијалну целину са којом дете има такву везу;
7. на државу у које је дете доведено или у којој је задржано сматра указивањем на територијалну јединицу у коју је дете доведено или у којој је задржано;
8. на службе или органе те државе који нису централни органи сматра указивањем на службе и органе који су овлашћени за предузимање радњи у предметној територијалној јединици;
9. на право, поступак или орган државе у којој је донета нека мера као указивање на право, поступак или орган територијалне јединице у којој је донета мера;
10. на право, поступак или орган државе којој је поднет захтев као указивање на право, поступак или орган територијалне јединице у којој се врши признавање или извршење.

Члан 48.

Уколико нека држава има две или више територијалних јединица са сопственим правним системима или целинама регулатива за ствари регулисане у овој Конвенцији, за одређивање права које се примењује у складу са поглављем III важи следеће:

- а) Уколико је у тој држави на снази регулатива која као примењиво проглашава право неке одређене територијалне јединице, онда се примењује право те јединице.
- б) Уколико такве регулативе нема, онда се примењује право територијалне јединице одређене у члану 47.

Члан 49.

Уколико нека држава има два или више правна система или целина регулатива које се могу применити на различите групе лица у вези са стварима регулисаним у овој Конвенцији, у вези са одређивањем права у складу са поглављем III важи следеће:

- а) Уколико је у тој држави на снази регулатива која одређује које од тих права се примењује, онда се примењује то право.
- б) Уколико нема такве регулативе, онда се примењује правни систем или целина регулативе са којима дете има најблискију везу.

Члан 50.

Ова Конвенција нема утицаја на Конвенцију о грађанско правним аспектима међународне отмице деце од 25. октобра 1980. године у односу између уговорних страна обе Конвенције. Међутим, нема препрека за подношење жалбе на одредбе ове Конвенције у сврху издејствовања повратка неког противправно одведеног или задржаног детета или остваривања права на личне односе.

Члан 51.

У односу између уговорних држава ова Конвенција замењује Конвенцију о надлежности органа и праву примене у области заштите малолетних лица од 05. октобра 1961. године, као и Споразум о регулисању старатељства над малолетним лицима, потписану 12. јуна 1902 у Ден Хагу, без утицаја на признавање мера које су донете у складу са наведеном Конвенцијом од 05. октобра 1961. године.

Члан 52.

1. Ова Конвенција нема утицаја на међународне конвенције којима уговорне државе припадају као уговорне стране, а које садрже одредбе о стварима регулисаним у овој Конвенцији, уколико државе обавезане таквим конвенцијама не дају супротну изјаву.
2. Ова Конвенција нема утицаја на могућност да једна или више уговорних држава закључе споразуме који у вези са децом са сталним боравком у некој од држава које су уговорне стране таквих конвенција садрже одредбе о предметима регулисаним у овој Конвенцији.
3. Будући споразуми једне или више уговорних држава о предметима у области примене ове Конвенције у односу између таквих држава и других уговорних држава немају утицаја на примену одредби Конвенције.
4. Ставови 1 до 3 важе и за јединствено право, које почива на посебним везама, пре свега регионалног карактера, између одређених држава.

Члан 53.

1. Ова Конвенција се примењује само на мере које су донете у некој држави након што је Конвенција ступила на снагу за ту државу.
2. Ова Конвенција се примењује на признавање и извршење мера које су донете након што је Конвенција ступила на снагу у односу између државе у којој су мере донете и државе у којој је поднет захтев.

Члан 54.

1. Саопштења централном органу или неком другом органу неке уговорне државе достављају се на оригиналном језику; морају бити праћена преводом на службени језик или на један од службених језика друге државе, или, уколико се до таквог превода тешко може доћи, преводом на француски или енглески језик.
2. Уговорна држава може и да задржи право у складу са чланом 60 да уложи приговор на употребу француског или енглеског језика, али не оба језика.

Члан 55.

1. Уговорна држава може у складу са чланом 60:
 - а) да задржи право надлежности својих органа у доношењу мера ради заштите имовине детета која се налази на њеној територији;
 - б) да задржи право да не призна родитељску одговорност или неку меру, уколико исте нису спојиве са неком мером које су донели њени органи у вези са том имовином.
2. Задржавање права може се ограничити на одређене врсте имовине.

ПОГЛАВЉЕ VII ЗАВРШНЕ ОДРЕДБЕ

Члан 57.

1. Ова Конвенција се доставља на потписивање државама које су у време одржавања Осамнаесте седнице Хашке конференције о међународном приватном праву биле чланице конференције.
2. Конвенција мора бити ратификована, прихваћена или одобрена; инструменти ратификације, прихватања или одобрења депонују се у Министарству иностраних послова Краљевине Холандије као депозитару ове Конвенције.

Члан 58.

1. Конвенцији може приступити свака друга држава, чим иста ступи на снагу у складу са чланом 61, став 1.
2. Инструмент приступања депонује се код депозитара.
3. Приступање има дејство само у односу државе која приступа и уговорних држава које у року од шест месеци од пријема нотификације предвиђене у члану 63, слово б не уложе приговор против приступања. Након приступања такав приговор може поднети и свака држава у тренутку када ову Конвенцију ратификује, прихвата или одобрава. Приговори се нотификују депозитару.

Члан 59.

1. Држава која се састоји од две или више територијалних јединица, у којима за предмете обрађене у овој Конвенцији важе различити правни системи, при потписивању, ратификацији, прихватању, одобрењу или

приступању може да изјави да се Конвенција примењује на све њене територијалне јединице, или само на једну, или више њих; ту изјаву може да измени у било ком тренутку давањем нове изјаве.

2. Свака таква изјава нотификује се депозитару уз изричито навођење територијалних јединица на које се Конвенција примењује.

3. Уколико држава не да изјаву у складу са овим чланом, ова Конвенција се примењује на читаву њену територију.

Члан 60.

1. Свака држава може најкасније при ратификацији, прихватању, одобрењу или приступању, или при давању изјаве у складу са чланом 59 да задржи једно од права или оба права предвиђена у члану 54, став 2 и члану 55. Друго задржавање права није дозвољено.

2. Свака држава може у било које добе да одустане од задржаног права. Одустајање се нотификује депозитару.

3. Дејство задржавања права истиче првог дана трећег календарско месеца након нотификације наведене у ставу 2.

Члан 61.

1. Ова Конвенција ступа на снагу првог дана месеца који следи депоновању трећег инструмента ратификације, прихватања или одобрења, предвиђеног у члану 57.

2. Потом ова Конвенција ступа на снагу:

а) за сваку државу која исту касније ратификује, прихвати или одобри, и то првог дана у месецу који следи након периода од три месеца од депоновања њеног инструмента ратификације, пријватања, одобрења или приступања;

б) за сваку државу која истој приступи, и то првог дана у месецу који следи након периода од три месеца од истека рока од шест месеци предвиђеног у члану 58, став 3;

ц) за територијалне јединице на које се примењује у складу са чланом 59, и то првог дана у месецу који следи након периода од три месеца од нотификације предвишене у том члану.

Члан 62.

1. Свака уговорна држава може да откаже ову Конвенцију путем писмене нотификације упућене депозитару. Отказивање може да се ограничи на одређене територијалне јединице на које се Конвенција примењује.

2. Отказивање стиче дејство првог дана у месецу који следи након периода од дванаест месеци од пријема нотификације од стране депозитара. Уколико је у нотификацији у вези са стицањем дејства отказивања наведен дужи период, отказивање стиче дејство по истеку одговарајућег периода.

Члан 63.

Депозитар нотификује уговорним државама Хашке конференције о међународном приватном праву и државама које су приступиле у складу са чланом 58:

а) свако потписивање, ратификацију, прихватање и одобрење у складу са чланом 57;

б) свако приступање и сваки приговор против неког приступања у складу са чланом 58;

ц) датум када ова Конвенција ступа на снагу у складу са чланом 61;

- д) сваку изјаву у складу са чланом 34, став 2 и чланом 59;
- е) сваки споразум у складу са чланом 39;
- ф) свако задржавање права у складу са чланом 54, став 2 и чланом 55, као и свако одрицање од задржаног права у складу са чланом 60, став 2;
- г) свако октазивање у складу са чланом 62.

Као потврду тога, овлашћени потписници потписали су ову Конвенцију.

Конвенција је сачињена у Ден Хагу дана 19. октобра 1996. године на француском и енглеском језику, при чему су обадве верзије текста подједнако обавезујуће, у једном примерку, који се депонује у архиву Владе Краљевине Холандије, а чија један оверен препис се дипломатским путем доставља свакој држави која је у време одржавања осамнаестог заседања Хашке конференције о међународном приватном праву била чланица конференције.

III.2. Дечји рад

III.2.1. Конвенција бр. 138. о минималним годинама старости за заснивање радног односа⁸¹

Генерална конференција Међународне организације рада, коју је сазвао Административни савет Међународног бироа рада, одржала је 58. заседање 6. јуна 1973. године, у Женеви, пошто је одлучила да у оквиру тачке 4 дневног реда заседања, усвоји неке предлоге који се односе на минималне године старости за заснивање радног односа, и имајући у виду одредбе Конвенције о минималним годинама старости (индустрија), 1919, Конвенције о минималним годинама старости (поморци) 1920, Конвенције о минималним годинама старости (пољопривреда), 1921, Конвенције о минималним годинама старости (магацински радници и ложачи), 1921, Конвенције о минималним годинама старости (неиндустријска запослења), 1932, Конвенције о минималним годинама старости (поморци – ревидирана) 1936, Конвенције о минималним годинама старости (индустрија – ревидирана), 1937, Конвенције о минималним годинама старости (неиндустријска запослења – ревидирана), 1937, Конвенције о минималним годинама старости (рибари), 1959, и Конвенције о минималним годинама старости (подземни радови), 1965, и сматрајући да је дошло време да се усвоји један општи инструмент у овој материји, који би постепено заменио постојеће инструменте који се примењују на ограничене привредне секторе, како би се постигло потпуно укидање рада деце, и пошто се сагласила да овај инструмент добије форму међународне конвенције, усвојила је, на дан 26. јуна 1973. године, Конвенцију о минималним годинама старости, 1973.

Члан 1.

Свака чланица за коју је ова конвенција ступила на снагу обавезује се да ће спроводити националну политику чији је циљ да се обезбеди ефективно укидање рада деце и да се прогресивно померају минималне године старости за заснивање радног односа или рада у складу са потпуним физичким и менталним развојем омладине.

Члан 2.

1. Свака чланица која ратификује ову конвенцију прецизираће, у издаји коју ће дати као предлог уз ратификацију минималне године старости за заснивање радног односа или рада на својој територији и на

⁸¹ Конвенција о минималним годинама старости за заснивање радног односа – Конвенција број 138, усвојена 26. јуна 1973. године.

превозним средствима регистрованим на њеној територији. Сходно чл. 4 до 8 ове конвенције, нико испод утврђених минималних година старости неће се примати у радни однос, односно на рад, без обзира на занимање.

2. Свака чланица која је ратификовала ову конвенцију може, накнадном изјавом, обавестити генералног директора Међународног бироа рада да је одредила минималне године старости изнад оних које су раније утврђене.

3. Минималне године старости прецизиране у складу са ставом 1 овог члана не треба да буду испод година старости завршавања обавезног школовања и у сваком случају, никако испод 15 година.

4. Без обзира на одредбе става 3 овог члана, чланица чије су привредне и образовне могућности недовољно развијене, после консултација са заинтересованим организацијама послодаваца и радника, ако такве организације постоје, може да као почетне минималне године старости прецизира 14 година.

5. Свака чланица која је у складу са одредбама претходног става утврдила минималне године старости на 14 година треба да у извештајима о примени ове конвенције, који се подносе на основу члана 22 Устава Међународне организације рада, изјави:

а) да за то постоје разлози, или

б) да се од наведеног датума одриче права коришћења релевантним одредбама.

Члан 3.

1. Минималне године старости за заснивање било које врсте радног односа или рада који по свом карактеру или околностима у којима се обавља може да угрози здравље, сигурност или морал младих не треба да буде испод 18 година.

2. Врсте запослења, односно рада на које се став 1 овог члана односи треба да буду утврђене националним законима, односно прописима или треба да их утврди надлежни орган после консултације са заинтересованим организацијама послодаваца и радника, ако такве организације постоје.

3. Без обзира на одредбе става 1 овог члана, национални закони, односно прописи или надлежни орган, после консултација са заинтересованим организацијама послодаваца и радника, ако такве организације постоје, могу да дозволе запошљавање, односно рад лицима почевши од 16 година старости под условом да су здравље, сигурност и морал тих лица потпуно заштићени и да су завршили одговарајућу школу, односно да су стручно оспособљени у одговарајућој грани делатности.

Члан 4.

1. Ако је потребно, надлежни орган може, после консултација са заинтересованим организацијама послодаваца и радника, ако такве организације постоје, да из примене ове конвенције искључи ограничене категорије запослења, односно рада у чијој се примени јављају посебни и значајни проблеми.

2. Свака чланица која ратификује ову конвенцију треба да у свом првом извештају о примени конвенције, који се подноси на основу члана 22 Устава Међународне организације рада, наведе све категорије које би могле бити искључене сагласно ставу 1 овог члана, образлажући разлоге искључења. У каснијим извештајима треба да изнесе став закона и праксе који се односе на искључене категорије и саопшти у којој мери се спроводи или се предлаже спровођење Конвенције у односу на те категорије.

3. Запослење или рад из члана 3 ове конвенције не искључује примену Конвенције у складу с овим чланом.

Члан 5.

1. Чланица чије су привреда и административне службе недовољно развијене може, после консултација са заинтересованим организацијама послодаваца и радника, ако такве организације постоје, да у почетној фази ограничи примену ове конвенције.
2. Свака чланица која примењује одредбе става 1 овог члана, у изјави која се прилаже уз ратификацију, прецизираће све гране привредне делатности или врсте предузећа на које ће примењивати одредбе Конвенције.
3. Одредбе Конвенције примењиваће се углавном на руднике и каменоломе, прерађивачку индустрију, грађевинарство, службе за снабдевање електричном енергијом, гасом и водом, санитарне службе, саобраћај, складишта и везе, плантаже и друга пољопривредна предузећа која углавном производе у комерцијалне сврхе, искључујући породичне и мале поседе који производе за локалну потрошњу и који, по правилу, не запошљавају најамне раднике.
4. Свака чланица која је ограничила примену ове конвенције сходно овом члану:
 - а) навешће у својим извештајима, у складу са чланом 22 Устава Међународне организације рада, опште стање у области запошљавања или рада омладине и деце у гранама делатности које су искључене из примене ове конвенције, као и сваки напредак који је евентуално постигнут у правцу шире примене одредаба Конвенције, и
 - б) може, у свако доба, формално да прошири обим примене путем изјаве упућене генералном директору Међународног бироа.

Члан 6.

Ова конвенција се не примењује на рад који обављају деца и омладина у школама за опште, стручно или техничко образовање или у другим установама за обуку, односно на рад у предузећима који обављају лица која имају најмање 14 година, када се тај рад обавља у складу са условима које је прописао надлежни орган, после консултација са заинтересованим организацијама послодаваца и радника, ако такве организације постоје, ако је такав рад саставни део:

- а) течаја образовања или обуке за које је школа, односно установа обуке првенствено одговорна,
- б) програма обуке који се углавном или у целини изводи у предузећу, а који је одобрио надлежни орган,
- ц) програма упућивања, односно оријентације чији је циљ да олакша избор занимања или врсте стручног оспособљавања.

Члан 7.

1. Националним законима, односно прописима може да се дозволи запошљавање или рад лицима од 13 до 15 година старости на лакшим радовима који:
 - а) нису штетни по њихово здравље или развој, и
 - б) не иду на штету њиховог похађања школе, њиховог учешћа у програмима професионалне оријентације или обуке које је одобрио надлежни орган или њихове способности да прате одређену наставу.
2. Националним законима, односно прописима може такође да се дозволи запошљавање или рад лицима која имају најмање 15 година а нису још завршила обавезно школовање, ако тај рад задовољава услове изнете у одредбама а) и б) става 1 овог члана.

3. Надлежни орган ће утврдити делатности у којима се запошљавање, односно рад може дозволити у складу са ст. 1 и 2 овог члана и прописаће број часова и услове у којима се такво запослење, односно рад може изводити.

4. Без обзира на одредбе ст. 1 и 2 овог члана, чланица која је примењивала одредбе става 4 члана 2 може, године старости од 13 до 15 да замени годинама старости од 12 до 14, сходно ставу 1, а године старости 15 годинама старости 14, сходно ставу 2 овог члана.

Члан 8.

1. После консултација са заинтересованим организацијама послодаваца и радника, ако такве организације постоје, надлежни орган може, издавањем дозвола за појединачне случајеве, дозволити изузеће од забране запошљавања, односно рада, предвиђене у члану 2 ове конвенције, за сврхе као што је учешће у уметничким манифестацијама.

2. Тако издатим дозволама ограничиће се број часова и прописати услови под којима је запошљавање, односно рад дозвољен.

Члан 9.

1. Све потребне мере, укључујући одредбу о одговарајућој казни, предузеће надлежни орган ради ефикасног спровођења одредаба ове конвенције.

2. Национални закони, односно прописи или надлежни орган треба да одреде лица која су одговорна за поштовање одредаба о примени Конвенције.

3. Националним законом, односно прописима или од стране надлежних органа прописаће се регистри или друга документа које послодавац треба да води и ставља на располагање, ти регистри, односно документи, по могућности прописно оверени, треба да садрже име и године старости или датум рођења лица која се запошљавају или која раде а млађа су од 18 година.

Члан 10.

1. Овом конвенцијом ревидирају се, под условима изнетим у овом члану, Конвенција о минималним годинама старости (индустрија) 1919, Конвенција о минималним годинама старости (поморци) 1920, Конвенција о минималним годинама старости (пољопривреда), 1921, Конвенција о минималним годинама старости (магацински радници и ложачи), 1921, Конвенција о минималним годинама старости (неиндустријска запослења), 1932, Конвенција о минималним годинама старости (поморци – ревидирана), 1936, Конвенција о минималним годинама старости (индустрија – ревидирана), 1937, Конвенција о минималним годинама старости (неиндустријска запослења – ревидирана), 1937, Конвенција о минималним годинама старости (рибари), 1959, и Конвенција о минималним годинама старости (подземни радови), 1965.

2. Ступање на снагу ове конвенције неће утицати на даљу ратификацију следећих конвенција: Конвенција о минималним годинама старости (поморци – ревидирана), 1936, Конвенција о минималним годинама старости (индустрија – ревидирана), 1936, Конвенција о минималним годинама старости (индустрија – ревидирана), 1937, Конвенција о минималним годинама старости (неиндустријска запослења – ревидирана), 1937, Конвенција о минималним годинама старости (рибари), 1959, Конвенција о минималним годинама старости (подземни радови), 1965.

3. Конвенција о минималним годинама старости (индустрија), 1919, Конвенција о минималним годинама старости (поморци), 1920, Конвенција о минималним годинама старости (пољопривреда), 1921 и

Конвенција о минималним годинама старости (магацински радници и ложачи), 1921, биће затворене за даљу ратификацију када се све стране потписнице сагласе с тим затварањем ратификацијом ове конвенције или једном изјавом коју ће доставити генералном директору Међународног бироа рада.

4. Када обавезе ове конвенције прихвати:

- а) чланица која је потписник Конвенције о минималним годинама старости (индустрија – ревидирана), 1937, а која, сходно члану 2 ове конвенције утврди минималне године старости од најмање 15 година, то *ipso jure* повлачи непосредно отказивање те конвенције,
- б) у односу на неиндустријско запошљавање према дефиницији Конвенције о минималним годинама старости (неиндустријска запослења), 1932, за чланицу која је потписник те конвенције то *ipso jure* повлачи непосредно отказивање те конвенције,
- ц) у односу на неиндустријско запошљавање према дефиницији Конвенције о минималним годинама старости (неиндустријско запослење – ревидирана), 1937, за чланицу која је потписник те конвенције, а која, сходно члану 2 ове конвенције, утврди минималне године старости од најмање 15 година, то *ipso jure* повлачи непосредно отказивање те конвенције,
- д) у односу на запошљавање у области поморства за чланицу која је потписник Конвенције о минималним годинама старости (поморци – ревидирана), 1936, а која, сходно члану 2 ове конвенције, утврди минималне године старости од најмање 15 година, или прецизира да се члан 3, ове конвенције примењује на запошљавање у области поморства, то *ipso jure* повлачи непосредно отказивање те конвенције,
- е) у односу на запошљавање у области поморског риболова за чланицу која је потписник Конвенције о минималним годинама старости (рибари), 1939, а која сходно члану 2 ове конвенције утврди минималне године старости од најмање 15 година, или прецизира да се члан 3 ове конвенције примењује на запошљавање у поморском риболову, то *ipso jure* повлачи непосредно отказивање те конвенције,
- ф) чланица која је потписник Конвенције о минималним годинама старости (подземни радови), 1965, а која, сходно члану 2 ове конвенције, утврди минималне године старости у оквиру година старости утврђених у складу са том конвенцијом или која прецизира да се те године старости примењују на рад у рудницима сагласно члану 3 ове конвенције, то *ipso jure* повлачи непосредно отказивање те конвенције, ако и када ова конвенција ступи на снагу.

5. Прихватање обавеза ове конвенције:

- а) повлачи отказивање Конвенције о минималним годинама старости (индустрија), 1919, сагласно члану 12 те конвенције,
- б) повлачи отказивање Конвенције о минималним годинама старости (пољопривреда), 1921, сагласно члану 9 те конвенције,
- ц) повлачи отказивање Конвенције о минималним годинама старости (поморци), 1920, сагласно члану 10 те конвенције и Конвенције о минималним годинама старости (магацински радници и ложачи), 1921 сагласно члану 12 те конвенције, ако и када ова конвенција ступи на снагу.

Члан 11.

Званична обавештења о ратификацији ове конвенције достављају се генералном директору Међународног бироа рада ради регистрације.

Члан 12.

1. Ова конвенција обавезује само чланице Међународне организације рада чију је ратификацију регистровао генерални директор.
2. Она ступа на снагу дванаест месеци од дана када је Генерални директор регистровао ратификацију две чланице.
3. После тога, ова конвенција ступа на снагу за сваку чланицу дванаест месеци од датума регистровања њене ратификације.

Члан 13.

1. Чланица која је ратификовала ову конвенцију може да је откаже после истека периода од десет година од датума када је Конвенција први пут ступила на снагу, актом који се доставља генералном директору Међународног бироа рада ради регистрације. Отказивање ступа на снагу после истека рока од годину дана од његове регистрације.
2. Свака чланица која је ратификовала ову конвенцију и која, у току године после истека десетогодишњег периода споменутог у претходном ставу, не искористи право отказивања предвиђено у овом члану, биће обавезна за следећи период од десет година, а после тога може да откаже ову конвенцију по истеку сваког десетогодишњег периода под условима предвиђеним у овом члану.

Члан 14.

1. Генерални директор Међународног бироа рада обавестиће све чланице Међународне организације рада о регистровању свих ратификација и отказивања које доставе чланице Организације.
2. Обавештавајући чланице Организације о регистрацији друге ратификације која му је достављена, генерални директор ће скренути пажњу чланицама Организације на датум ступања конвенције на снагу.

Члан 15.

Генерални директор Међународног бироа рада доставиће генералном секретару Уједињених нација, ради регистрације, сагласно члану 102 Повеље Уједињених нација, потпуне податке о свим ратификацијама и отказивањима које је он регистровао у складу са одредбама претходних чланова.

Члан 16.

Ако је потребно, Административни савет Међународног бироа рада поднеће Генералној конференцији извештај о примени ове конвенције и размотриће да ли је пожељно да се на дневни ред Конференције стави питање њене целовите или делимичне ревизије.

Члан 17.

1. Ако Конференција усвоји нову конвенцију којом се ова конвенција ревидира у целини или делимично, а ако новом конвенцијом другачије није предвиђено:
 - а) ратификација нове конвенције којом се од стране једне чланице врши ревизија, без обзира на наведене одредбе члана 13, повлачи *ipso jure* непосредно отказивање ове конвенције, ако и када нова конвенција којом се врши ревизија ступи на снагу,
 - б) на дан ступања на снагу нове конвенције којом се врши ревизија, ова конвенција престаје да буде отворена за ратификацију од стране чланица.

2. Ова конвенција, у сваком случају, остаје на снази у свом садашњем облику и садржају за оне чланице које су је ратификовале, али нису ратификовале конвенцију којом се врши ревизија.

Члан 18.

Текстови ове конвенције на енглеском и француском језику подједнако су аутентични.

Текст ове конвенције је аутентичан текст који је прописно усвојила Генерална конференција Међународне организације рада, ма 58 заседању, одржаном и закљученом 27. јуна 1973. године, у Женеви.

III.2.2. Конвенција бр. 182. о најгорим облицима дечјег рада⁸²

Генерална конференција Међународне организације рада, Сазвана у Женеви од стране Управног органа Међународне канцеларије рада, саставши се на свом 87. заседању 1. јуна 1999, и Узимајући у обзир потребу да се усвоје нови инструменти за забрану и елиминацију најгорих облика дечјег рада, као главни приоритет за националну и међународну акцију, укључујући међународну сарадњу и помоћ, ради допуњавања Конвенције и Препоруке које се односи на доњу старосну границу за упошљавање, 1973, које остају основни инструменти у области дечјег рада, и Сматрајући да успешна елиминација најгорих облика дечјег рада захтева хитну и свеобухватну акцију, узевши у обзир важност бесплатног основног образовања и потребу да се деца која су у питању одустане са сваког таквог рада и да се обезбеди њихов оправак и социјална интеграција, решавајући истовремено потребе њихових породица, и Позивајући се на резолуцију која се односи на елиминацију дечјег рада коју је усвојила Међународна конференција рада на свом 83. заседању 1996, и Признајући да је дечји рад у великој мери узрокован сиромаштвом и да је дугорочно решење у станом економском развоју који води друштвеном напретку, нарочито ублажавању сиромаштва и образовању за све, и Позивајући се на Конвенцију о правима детета коју је усвојила Генерална скупштина Уједињених нација 20. новембра 1989. и Позивајући се на Декларацију МОР о основним принципима и правима на раду и њен наставак, које је усвојила Међународна конференција рада на свом 86. заседању 1998. и Позивајући се на то да су неки од најгорих облика дечјег рада обухваћени другим међународним инструментима, нарочито Конвенцијом о принудном раду, 1930, и Допунском конвенцијом Уједињених нација о укидању ропства, трговине робљем и институција и обичаја сличних ропству, 1956. и Доневши одлуке о усвајању одређених предлога који се односе на дечји рад, што је четврта тачка дневног рада заседања, и Утврдивши да ће ови предлози добити облик међународне конвенције; усваја овог седамнаестог дана јуна године хиљадудеветстодеведесетдевете следећу конвенцију, која се може навести као Конвенција о најгорим облицима дечјег рада, 1999.

Члан 1.

Свака чланица која ратификује ову конвенцију предузима хитне и ефикасне мере како би обезбедила да се најгори облици дечјег рада под хитно забране и елиминишу.

Члан 2.

За сврхе ове конвенције, израз дете односи се на сва лица млађа од 18 година.

Члан 3.

За сврхе ове конвенције израз најгори облици дечјег рада обухвата:

⁸² Конвенција бр. 182. о најгорим облицима дечјег рада, усвојена 17. јуна 1999. године.

- (а) све облике ропства или обичаја сличних ропству, као што су продаја и кријумчарење деце, дужничко ропство и кметство и принудни или обавезни рад, укључујући принудно или обавезно регрутовање деце за учешће у оружаним сукобима;
- (б) коришћење, набављање или нуђење детета ради проституције, производње порнографије или за порнографске представе;
- (ц) коришћење, набављање или нуђење детета за недозвољене активности, нарочито за производњу и кријумчарење дроге онако како су дефинисане релевантним међународним уговорима;
- (д) рад који је, по својој природи или околностима у којима се обавља, вероватно штетан по здравље, безбедност или морал деце.

Члан 4.

1. Врсте послова из члана 3(д) утврђују се националним законима или прописима или их утврђује надлежан орган, после консултација са организацијама заинтересованих послодаваца и радника, узимајући у обзир релевантне међународне стандарде, нарочито ст. 3. и 4. Препоруке о најгорим облицима дечјег рада, 1999.
2. Надлежни орган, после консултација са организацијама заинтересованих послодаваца и радника, идентификује где постоје тако утврђене врсте послова.
3. Списак врста послова утврђених према ставу 1. овог члана периодично се испитује и ревидира према потреби, у консултацији са организацијама заинтересованих послодаваца и радника.

Члан 5.

Свака чланица, након консултација са организацијама послодаваца и радника, утврђује или одређује одговарајуће механизме за праћење примене одредаба којима се спроводи ова конвенција.

Члан 6.

1. Свака чланица израђује и спроводи програме акције за елиминисање најгорих облика дечјег рада као приоритет.
2. Такви програми акције се израђују и спровode у консултацији са релевантним владиним институцијама и организацијама послодаваца и радника, узимајући у обзир мишљења других заинтересованих група према потреби.

Члан 7.

1. Свака чланица предузима све неопходне мере да обезбеди делотворну примену и спровођење одредаба којима се спроводи ова конвенција, укључујући увођење и примену казних санкција или, према потреби, других санкција.
2. Свака чланица, узимајући у обзир важност образовања у елиминисању дечјег рада, предузима ефикасне и временски орочене мере да би:
 - (а) спречила ангажовање деце у најгорим облицима дечјег рада;
 - (б) пружио неопходну и одговарајућу директну помоћ за повлачење деце са најгорих облика дечјег рада и њихову рехабилитацију и социјалну интеграцију;
 - (ц) обезбедила приступ бесплатном основном образовању и, где год је могуће и потребно, обуку за занимања, за децу која су повучена са најгорих облика дечјег рада;

(д) идентификовала и дошла до деце која су изложена посебним ризицима; и

(е) уважила специјалну ситуацију девојчица.

3. Свака чланица одређује надлежни орган одговоран за примену одредаба којима се спроводи ова конвенција.

Члан 8.

Чланице предузимају одговарајуће кораке да би једна другој помогле у спровођењу ове конвенције путем појачане међународне сарадње односно помоћи, укључујући подршку друштвеном и економском развоју, програмима искорењивања сиромаштва и образовања за све.

Члан 9.

О званичним ратификацијама ове конвенције обавештава се генерални директор Међународне канцеларије рада ради регистрације.

Члан 10.

1. Ова конвенција је обавезујућа само за оне чланице међународне организације рада чије су ратификације регистроване код генералног директора Међународне канцеларије рада.

2. Она ступа на снагу 12 месеци након датума под којим су код генералног директора регистроване ратификације две чланице.

3. Након тога, ова конвенција ступа на снагу за било чију чланицу 12 месеци након датума под којим је регистрована њена ратификација.

Члан 11.

1. Чланица која је ратификовала ову конвенцију може да је откаже након истека десет година од датума када је Конвенција први пут ступила на снагу, актом достављеним генералном директору Међународне канцеларије рада ради регистравања. Такво отказивање ступа на снагу тек годину дана након датума под којим је регистровано.

2. Свака чланица која је ратификовала ову конвенцију и која не искористи, у року од годину дана након истека периода од десет година поменутог у претходном ставу, право на отказивање предвиђено овим чланом, биће обавезна за наредни период од десет година, а након тога може да откаже ову конвенцију по истеку сваког десетогодишњег периода под условима предвиђеним овим чланом.

Члан 12.

1. Генерални директор Међународне канцеларије рада обавештава све чланице Међународне организације рада у регистравању свих ратификација и актима отказивања које су му доставиле чланице организације.

2. При обавештавању чланица организације о регистравању друге ратификације, генерални директор скреће пажњу чланицама организације на датум под којим Конвенција ступа на снагу.

Члан 13.

Генерални директор Међународне канцеларије рада доставља генералном секретару Уједињених нација, ради регистравања у складу са чланом 102. Повеље Уједињених нација, потпуне детаље свих ратификација и аката отказивања које је регистровао генерални директор у складу са одредбама претходних чланова.

Члан 14.

Онда када то сматра неопходним, Управни орган Међународне канцеларије рада подноси Генералној конференцији извештај о раду ове конвенције и испитује да ли је пожељно да се на дневни ред Конференције стави питање њене ревизије, у целини или делимично.

Члан 15.

1. Ако Конференција усвоји нову конвенцију која ревидира ову конвенцију у целини или делимично, онда, осим ако нова конвенција не предвиђа другачије:

(а) ратификација од стране чланице нове ревидиране конвенције ипсо јуре укључује моментално отказивање ове конвенције, без обзира на одредбе члана 11, ако и када нова конвенција буде ступила на снагу;

(б) од датума под којим нова ревидирана конвенција ступи на снагу, ова конвенција престаје да буде отворена за ратификацију од стране чланица.

2. Ова конвенција у сваком случају остаје на снази у свом садашњем облику и садржају за оне чланице које су ратификовале, али нису ратификовале ревидирану конвенцију.

Члан 16.

Енглеска и француска верзија текста ове конвенције су подједнако меродавне.

Горенаведено је аутентичан текст Конвенције једногласно усвојен на Генералној конференцији Међународне организације рада током 87. заседања, које је одржано у Женеви и завршено 17. јуна 1999. године.

У потврду чега смо потписали овог 18. јуна 1999. године.

Текст Конвенције како је овде пренет представља веродостојну копију текста овереног потписима председника Међународне конференције рада и генералног директора Међународне организације рада.

III.3. Образовање

III.3.1. Конвенција против дискриминације у васпитању и образовању⁸³

Општа конференција Организације Уједињених нација за образовање, науку и културу (UNESCO), састајући се у Паризу на 11. заседању од 14. новембра до 16. децембра 1960. године.

подсећајући да Општа декларација о људским правима признаје начело недискриминације и проглашава да свако има право на васпитање и образовање,

сматрајући да дискриминација у васпитању и образовању представља повреду права проглашених у Декларацији,

сматрајући да је, у складу с одредбама свога Устава, циљ успостављање сарадње међу народима у циљу промовисања општег поштовања људских права и једнаких васпитно-образовних могућности за све,

признајући да је, у складу с тим, дужност да поштујући различитости националних васпитно-образовних система, не само осуди сваки облик дискриминације у васпитању и образовању него и промовише једнакост васпитно-образовних могућности и приступа за све,

⁸³ Конвенција против дискриминације у образовању и васпитању, усвојена на 11. заседању Опште конференције УНЕСКО, 14. децембра 1960. године, ступила на снагу 22. маја 1962. године

имајући пред собом под тачком 17.1.4. програма заседања предлоге који се односе на различите облике дискриминације у васпитању и образовању,
одлучивши на свом десетом заседању да то питање учини предметом међународне конвенције као и препорука земљама чланицама,
усваја ову Конвенцију 14. децембра 1960. године.

Члан 1.

1. У сврху ове Конвенције, израз „дискриминација“ обухвата свако разликовање, искључивање, ограничавање или давање предности засновано на раси, боји коже, полу, вери, политичком или неком другом уверењу, националном или социјалном пореклу, економском статусу или рођењу, са циљем оспоравања или угрожавања права на једнакост у васпитању и образовању, нарочито:

- а) оспоравање било којој особи или групи приступ било којој врсти или степену васпитања и образовања;
- б) ограничавање било које особе или групе на нижи васпитно-образовни стандард;
- ц) оснивање или одржавање одвојених васпитно-образовних система или установа за особе или групе, изузимајући случајеве предвиђене одредбама члана 2. ове Конвенције,
- д) довођење било које особе или групе у положај који је неспојив с људским достојанством.

2. У овој Конвенцији израз „васпитање и образовање“ односи се на све врсте и степене васпитања и образовања и обухвата приступ васпитању и образовању, васпитно-образовни стандард и квалитет, те услове у којима се васпитање и образовање спроводи.

Члан 2.

Ако су одобрене од државе, следеће околности се не сматрају дискриминацијом, у смислу члана 1. ове Конвенције:

- а) оснивање или одржавање одвојених васпитно-образовних система или установа за ученике различитог пола, ако ти системи или установе нуде једнак приступ васпитању и образовању, имају наставни кадар стручних квалификација истог стандарда, имају простор и опрему истог квалитета и нуде могућност похађања истих или приближно истих програма;
- б) оснивање или одржавање посебних васпитно-образовних система или установа због верских или језичких разлога, у којима се васпитање и образовање спроводи у складу са жељама ученикових родитеља или законских старатеља, ако се укључивање у те системе или похађање тих установа темељи на избору и ако васпитање и образовање које се у њима спроводи одговара оним стандардима које доносе или одобравају надлежне власти, нарочито за васпитање и образовање истог степена;
- ц) оснивање или одржавање приватних васпитно-образовних установа, ако циљ тих установа није искључење било које групе, него осигурање додатних васпитно-образовних могућности поред оних које оснивају јавне власти, ако се те установе воде у складу с тим циљем и ако васпитање и образовање које се у њима спроводи одговара оним стандардима које доносе или одобравају надлежне власти, нарочито за васпитање и образовање истог степена.

Члан 3.

У циљу отклањања и спречавања сваког облика дискриминације у смислу ове Конвенције, **државе стране уговорнице** (у даљем тексту само: стране уговорнице) се обавезују да ће:

- а) укинути сваку законску одредбу и административно упутство, те прекинути сваки управни поступак који укључује дискриминацију у васпитању и образовању;
- б) осигурати, ако је потребно и законима, да приликом уписа ученика у васпитно-образовне установе нема дискриминације;
- ц) забранити свако прављење разлика у поступку јавних власти према грађанима, осим оних које се темеље на способностима или потребама, по питању школарина и школских стипендија или других облика подршке ученицима, укључујући потребне дозволе и олакшице за студирање у страним земљама;
- д) спречити да се код било ког облика државне подршке школама на било који начин ограничава или даје предност искључиво на основу припадности ученика одређеној групи;
- е) омогућити страним држављанима који живе на њиховој територији једнак приступ васпитању и образовању као и својим грађанима.

Члан 4.

Стране уговорнице ове Конвенције се такође обавезују да ће, према својим могућностима и потребама, одредити, разрадити и спровести политику која тежи промовисању једнаких могућности и поступака у васпитању и образовању те посебно:

- а) осигурати да основно образовање буде слободно и обавезно; осигурати да средње образовање у његовим различитим облицима буде општерасположиво и доступно свима; осигурати да високо образовање буде једнако доступно свима према способностима; осигурати да сви испоштују обавези похађања школе, у складу са законом;
- б) гарантовати једнакост васпитно-образовних стандарда и услова који одређују квалитет васпитања и образовања у свим јавним васпитно-образовним установама истог степена;
- ц) применом одговарајућих метода, подстицати и унапређивати образовање особа без основне школе или са незавршеном основном школом и омогућити им наставак школовања у складу са индивидуалним способностима;
- д) осигурати образовање и усавршавање учитеља без икакве дискриминације.

Члан 5.

1. Стране уговорнице су сагласне:

- а) да васпитање и образовање треба да буде усмерено ка пуном развоју особе и јачању поштовања људских права и темељних слобода. Оно мора да промовише разумевање, толеранцију и пријатељство међу свим народима, расним или верским групама, те да подстиче рад Уједињених нација на одржању мира;
- б) да је битно поштовати слободу родитеља и, где постоји такав случај, законских старатеља пре свега да мимо установа које су основале државне власти, за своју децу изаберу друге установе које задовољавају оне минималне васпитно-образовне стандарде које прописују или одобравају надлежне власти и, друго, да деци осигурају верско и морално васпитање у складу са својим личним уверењима на начин који је у складу са законима државе те да ни једна особа или група не може бити присиљена на верско васпитање које није у складу с њеним уверењем;
- ц) да је битно признати право припадника националних мањина на остваривање посебних васпитно-образовних делатности, укључујући одржавање школа и, зависно од просветне политике сваке поједине земље, на служење својим језиком или вођење наставе на том језику, уз услов:

I) да се то право не остварује на начин којим се спречавају припадници тих мањина да разумеју културу и језик заједнице као целине те да учествују у њеним активностима, или којим се угрожава национални суверенитет;

II) да васпитно-образовни стандард није испод општег стандарда који прописују или одобравају надлежне власти, и

III) да је похађање таквих школа ствар избора.

2. Стране уговорнице ове Конвенције се обавезују да ће предузети све потребне мере како би се остварила примена начела утврђених у тачки л. овога члана.

Члан 6.

У примени ове Конвенције, њене Стране уговорнице се обавезују да ће највећу пажњу посветити свакој препоруци коју усвоји Општа конференција Организације Уједињених нација за образовање, науку и културу, којом се одређују мере за спречавање различитих облика дискриминације у васпитању и образовању и којој је сврха осигурање једнаких могућности и поступака у васпитању и образовању.

Члан 7.

Стране уговорнице ће у својим повременим извештајима које подносе Општој конференцији Организације Уједињених нација за образовање, науку и културу, у размацима и на начин који одреди Конференција, давати информације о законодавним и управним мерама и другим делатностима које предузимају у примени ове Конвенције, укључујући оне које предузимају ради одређивања и разраде националне политике према члану 4. као и о резултатима и потешкоћама на које наилазе у примени те политике.

Члан 8.

Сваки спор који настане између било које две или више страна уговорница ове Конвенције у вези са тумачењем или применом ове Конвенције, а који не успе да се реши преговорима, упутиће се на захтев странака Међународном суду правде, ако се спор не реши на други начини.

Члан 9.

Резерве на ову Конвенцију нису допуштене.

Члан 10.

Ова Конвенција нема снагу ускраћивања права које појединци или групе уживају на основу уговора склопљених између две или више држава, ако та права нису у супротности са словом или духом ове Конвенције.

Члан 11.

Ова Конвенција је писана на енглеском, француском, руском и шпанском језику, при чему су та четири текста једнако веродостојна.

Члан 12.

1. Ова Конвенција подлеже ратификацији или прихватању од земаља чланица Организације Уједињених нација за образовање, науку и културу, у складу са њиховим уставним поступцима.

2. Исправе о ратификацији или прихватању полажу се код генералног директора Организације Уједињених нација за образовање, науку и културу.

Члан 13.

1. Ова Конвенција је отворена за приступ свим државама чланицама Организације Уједињених нација за образовање, науку и културу које у ту сврху позове Извршни одбор Организације.
2. Приступ постаје важећи полагањем исправе о приступу код генералног директора Организације Уједињених нација за образовање, науку и културу.

Члан 14.

Ова Конвенција ступа на снагу три месеца након датума полагања треће по реду исправе о ратификацији, прихватању или приступу, али само за оне државе које су на сам тај дан или раније положили своје исправе. За сваку другу земљу, она ступа на снагу три месеца након полагања њене исправе о ратификацији, прихватању или приступу.

Члан 15.

Стране уговорнице ове Конвенције признају да се Конвенција неће примењивати само у њиховим матичним подручјима него и у свим несамоуправним подручјима која се налазе под њиховим старатељством, колонијалном управом и свим другим подручјима за која су оне одговорне у међународним односима. Оне се обавезују да ће се по потреби саветовати с владама или надлежним властима тих подручја о ратификацији, прихватању или приступу Конвенцији, како би осигурале примену Конвенције у тим подручјима и да ће обавестити генералног директора Организације Уједињених нација за образовање, науку и културу о подручјима у којима се она примењује, с тим да ће обавештење ступити на снагу три месеца након датума њеног приспећа.

Члан 16.

1. Свака страна уговорница ове Конвенције може отказати ову Конвенцију у своје име или у име било којег подручја за које је она одговорна у међународним односима.
2. Отказ се саопштава писаним документом и полаже код генералног директора Организације Уједињених нација за образовање, науку и културу.
3. Отказ ступа на снагу дванаест месеци након приспећа исправе о отказу.

Члан 17.

Генерални директор Организације Уједињених нација за образовање, науку и културу обавештава државе чланице Организације, државе које нису чланице Организације према члану 13., као и Уједињене нације, о полагању свих исправа о ратификацији, прихватању или приступу према члану 12. и 13. те о саопштењима и отказима према члану 15. и 16.

Члан 18.

1. Општа конференција Организације Уједињених нација за образовање, науку и културу може доносити измене или допуне на текст ове Конвенције. Те измене или допуне, међутим, обавезују само оне државе које су стране измењене или допуњене конвенције.
2. Ако Општа конференција усвоји нову конвенцију на начин да у потпуности или делимично измени или допуни ову Конвенцију и ако се, у том случају, новом конвенцијом не утврди другачије, ова Конвенција престаје да буде отворена за ратификацију, прихватање или приступ од датума ступања на снагу нове измењене или допуњене конвенције.

Члан 19.

У складу с чланом 102. Повеље Уједињених нација, ова Конвенција ће бити регистрована у секретаријату Уједињених нација на захтев генералног директора Организације Уједињених нација за образовање, науку и културу.

Објављена у Паризу, петнаестог дана месеца децембра 1960. године у две једнако веродостојне копије с потписима председавајућег једанаестог заседања Опште конференције и главног секретара Организације Уједињених нација за образовање, науку и културу, ова ће Конвенција биће депонована у архиву Организације Уједињених нација за образовање, науку и културу, док ће потврђени изворни преписи бити достављени свим државама из члана 12. и 13., као и Уједињеним нацијама.

Све наведено представља изворни текст Конвенције коју је Општа конференција Организације Уједињених нација за образовање, науку и културу усвојила на свом једанаестом заседању одржаном у Паризу, затварање које је објављено петнаестог дана месеца децембра 1960. године.

У тој вери, стављамо своје потписе петнаестог дана месеца децембра 1960. године.

III.4. Деца жртве трговине

III.4.1. Протокол за превенцију, сузбијање и кажњавање трговине људским бићима, нарочито женама и децом, који допуњава конвенцију УН против транснационалног организованог криминала⁸⁴

ПРЕАМБУЛА

Државе потписнице Протокола

Изјављујући да ефикасна акција на превенцији и борби против трговине људским бићима, нарочито женама и децом, захтева један свеобухватан међународни приступ у земљама порекла, транзита и крајњег одредишта, који обухвата мере за превенцију такве трговине, кажњавање оних који се баве таквом трговином и заштиту жртава такве трговине, тако што ће бити заштићена и њихова међународно призната људска права;

Узевши у обзир чињеницу да, упркос постојању низа међународних инструмената који садрже правила и практичне мере за борбу против експлоатације људских бића, нарочито жена и деце, нема универзалног инструмента који се бави свим аспектима трговине људским бићима;

Забринуте због тога што, у одсуству таквог инструмента, лица која су подложна трговини неће бити довољно заштићена;

Подсећајући на резолуцију Генералне скупштине 53/111 од 9. децембра 1998. у којој Скупштина одлучује да оснује отворени међувладин ад хоц комитет за потребе израде свеобухватне међународне конвенције против транснационалног организованог криминала и за разговоре о изради, између осталог, једног међународног инструмента који се бави питањима трговине женама и децом;

Уверене да ће допуњавање Конвенције Уједињених нација против транснационалног организованог криминала једним међународним инструментом за превенцију, сузбијање и кажњавање трговине људским бићима, нарочито женама и децом, бити корисно у превенцији и борби против тог облика криминала;

Договориле су се о следећем:

⁸⁴ Протокол за превенцију, сузбијање и кажњавање трговине људским бићима, нарочито женама и децом, који допуњава конвенцију УН против транснационалног организованог криминала – Палермо протокол.

І ОПШТЕ ОДРЕДБЕ

Члан 1.

Однос према Конвенцији Уједињених нација против транснационалног организованог криминала

1. Овај протокол допуњава Конвенцију Уједињених нација против транснационалног организованог криминала. Он се тумачи заједно са Конвенцијом.
2. Одредбе Конвенције односе се, *mutatis mutandis*, на овај протокол, осим ако њим није другачије предвиђено.
3. Кривична дела установљена у складу са чланом 5. овог протокола сматрају се кривичним делима установљеним у складу са Конвенцијом.

Члан 2.

Изјава о сврси

Сврха овог протокола је:

- (а) превенција и борба против трговине људским бићима, уз поклањање посебне пажње женама и деци;
- (б) заштита и помоћ жртвама такве трговине, уз пуно поштовање њихових људских права; и
- (ц) унапређивање сарадње међу државама потписницама како би се остварили ови циљеви.

Члан 3.

Коришћење термина

За сврху овог протокола:

- (а) „трговина људским бићима” значи врвовање, превозење, пребацивање, скривање и примање лица, путем претње силом или употребом силе или других облика присиле, отмице, преваре, обмане, злоупотребе овлашћења или тешког положаја или давања или примања новца или користи да би се добио пристанак лица које има контролу над другим лицем, у циљу експлоатације. Експлоатација обухвата, као минимум, експлоатацију проституције других лица или друге облике сексуалне експлоатације, принудни рад или службу, ропство или однос сличан ропству, сервитут или уклањање органа;
- (б) пристанак жртве трговине људским бићима на намеравану експлоатацију изнету у подставу (а) овог члана је без значаја у случајевима у којима је коришћена било која мера изнета у подставу (а);
- (ц) врвовање, превозење, пребацивање, скривање или примање детета за сврхе експлоатације сматра се „трговина људским бићима” чак и ако не обухвата било које од средстава изнетих у подставу (а) овог члана;
- (д) „дете” значи било коју особу млађу од осамнаест година.

Члан 4.

Делокруг примене

Овај протокол ће се примењивати, осим ако у њему није друкчије наведено, на спречавање, истрагу и гоњење кривичних дела утврђених у складу са чланом 5. овог протокола, у случајевима у којима су та кривична дела по својој природи међународна и укључују неку групу за организовани криминал, као и на заштиту жртава тих кривичних дела.

Члан 5.

Криминализација

1. Свака држава потписница ће усвојити такве законске и друге мере које могу бити потребне да се установи као кривично дело понашање предвиђено у члану 3. овог протокола, када је учињено са намером.
2. Свака држава потписница ће усвојити такве законске и друге мере које могу бити потребне да се као кривична дела установе:
 - (а) сагласно основним концептима свог правног система, покушај извршења дела утврђеног у складу са ставом 1. овог члана;
 - (б) учествовање као саучесник у кривичном делу утврђеном у складу са ставом 1. овог члана; и
 - (ц) организовање или наређивање другим лицима да изврше кривично дело утврђено у складу са ставом 1. овог члана.

II ЗАШТИТА ЖРТАВА НЕЛЕГАЛНЕ ТРГОВИНЕ ЉУДИМА

Члан 6.

Помоћ жртвама нелегалне трговине људима и њихова заштита

1. У одговарајућим случајевима и у мери у којој је могуће на основу домаћих законских прописа, свака држава потписница ће штитити приватност и идентитет жртава нелегалне трговине људима укључујући, између осталог, и поверљиво вођење законских поступака који се односе на ову нелегалну трговину.
2. Свака држава потписница ће обезбедити да њено домаће законодавство или административни систем садрже мере које у одговарајућим случајевима пружају жртвама нелегалне трговине људима:
 - (а) обавештења о релевантним судским и административним поступцима;
 - (б) помоћ која ће омогућити да њихова становишта и интереси буду изнесени и размотрени у одговарајућим фазама кривичног поступка против починилаца кривичног дела, на начин који неће утицати на право одбране.
3. Свака држава потписница ће размотрити спровођење мера којима треба да се обезбеди физички, психолошки и социјални опоравак жртава нелегалне трговине људима укључујући, у одговарајућим случајевима, и сарадњу са невладиним организацијама и другим елементима грађанског друштва, а посебно, обезбеђивање:
 - (а) одговарајућег становања;
 - (б) пружања савета и информација, посебно везано за њихова законска права, на језику које жртве нелегалне трговине људима могу да разумеју;
 - (ц) лекарске, психолошке и материјалне помоћи; и
 - (д) запослења, могућности образовања и обуке.
4. Свака држава потписница ће приликом примене одредаба из овог члана узимати у обзир године старости, пол и посебне потребе жртава нелегалне трговине људима, а посебно специјалне потребе деце, укључујући и одговарајуће становање, образовање и бригу о њима.
5. Свака држава потписница ће се трудити да обезбеди физичку безбедност жртава нелегалне трговине људима док су оне на њеној територији.
6. Свака држава потписница ће обезбедити да њен домаћи правни систем садржи мере које жртвама нелегалне трговине људима пружају могућност добијања надокнаде на име претрпљене штете.

Члан 7.

Статус жртава нелегалне трговине људима у државама које их примају

1. Поред предузимања мера у складу са чланом 6. овог протокола, свака држава потписница ће размотрити усвајање законских или других одговарајућих мера које жртвама нелегалне трговине људима дозвољавају да на њеној територији остану привремено или трајно, у одређеним случајевима.
2. Приликом спровођења одредбе садржане у ставу 1. овог члана, свака држава потписница ће на одговарајући начин имати у виду хуманитарне и факторе самилости.

Члан 8.

Репатријација жртава нелегалне трговине људима

1. Држава потписница чији је држављанин жртва нелегалне трговине људима, или у којој је то лице имало право на стални боравак у време уласка на територију државе потписнице примаоца, омогућиће и прихватиће, уз дужну бригу о безбедности лица, повратак тог лица без непотребног или неоправданог одлагања.
2. Када држава потписница враћа жртву нелегалне трговине људима држави потписници чији је држављанин то лице или у којој је оно имало право на стални боравак у време уласка на територију државе потписнице примаоца, то враћање ће бити, уз дужну бригу о безбедности тог лица и о стању свих врста правних поступака с обзиром на чињеницу да је то лице жртва нелегалне трговине људима, по могућству, добровољно.
3. На захтев државе потписнице примаоца, држава потписница од које то буде затражено ће без непотребног или неоправданог одлагања потврдити да ли је лице које је жртва нелегалне трговине људима њен држављанин или да ли је имало право на сталан боравак на њеној територији у време уласка на територију државе потписнице примаоца.
4. Да би омогућила повратак жртве нелегалне трговине људима, која је без одговарајуће документације, држава потписница чији је држављанин то лице, или у којој је оно имало право на сталан боравак у време уласка на територију државе потписнице примаоца, сложиће се да изда на захтев државе потписнице примаоца сва путна документа или друго овлашћење које може бити потребно да омогући том лицу путовање и поновни улазак на њену територију.
5. Овај члан не доводи у питање ниједно право које жртвама нелегалне трговине људима даје било који домаћи законски пропис државе потписнице примаоца.
6. Овај члан не доводи у питање ниједан важећи билатералан или мултилатералан споразум или аранжман који уређује, у целини или делимично, повратак жртвама нелегалне трговине људима.

III СПРЕЧАВАЊЕ, САРАДЊА И ДРУГЕ МЕРЕ

Члан 9.

Спречавање нелегалне трговине људима

1. Државе потписнице ће успоставити опсежне политике, програме и друге мере:
 - (а) ради спречавања нелегалне трговине људима и борбе против ње; и
 - (б) ради заштите жртава нелегалне трговине људима, посебно жена и деце, да не би опет постале жртве ове трговине.
2. Државе потписнице ће настојати да предузимају мере попут истраживања, информисања и кампања преко средстава јавног информисања и друштвених и економских иницијатива у правцу спречавања нелегалне трговине људима и борбе против ње.

3. Политике, програми и друге мере успостављене у складу са овим чланом ће, према потреби, укључивати и сарадњу са невладиним организацијама, другим релевантним организацијама и другим елементима грађанског друштва.
4. Државе потписнице ће предузимати или јачати мере, укључујући и путеве билатералне или мултилатералне сарадње за ублажавање оних фактора који чине да лица, посебно жене и деце, буду изложена нелегалној трговини, а то су сиромаштво, недовољна развијеност и помањкање једнаких могућности.
5. Државе потписнице ће усвојити или јачати законске или друге мере, као што су образовне, социјалне или културне мере, укључујући и путеве билатералне или мултилатералне сарадње, да би обесхрабриле тражњу која јача све облике експлоатације људи, посебно жена и деце, која води нелегалној трговини.

Члан 10.

Размена информација и обука

1. Органи задужени за примену закона, за послове имиграције и други релевантни органи држава потписница ће, по потреби, међусобно сарађивати путем размене информација, у складу са њиховим домаћим законским прописима, да би на тај начин могли да утврде:
 - (а) да ли су појединци који прелазе или који покушавају да пређу међународну границу са путним документима која припадају другим лицима, или су без путних докумената, починиоци или жртве нелегалне трговине људима;
 - (б) врсте путног документа које су појединци користили или покушали да користе да би прешли међународну границу ради објављивања нелегалне трговине људима; и
 - (ц) средства и методе које користе групе за организовани криминал ради обављања нелегалне трговине људима укључујући врбовање и превоз жртава, путеве и везе између појединаца и група које се ангажују за ову нелегалну трговину, и могуће мере за њихово откривање.
2. Државе потписнице ће обезбедити или ојачати обуку људи који раде на спровођењу закона, усељењу и других релевантних службених лица на спречавању нелегалне трговине људима. Обука треба да буде усмерена на методе које се користе у спречавању ове нелегалне трговине, на гоњење њихових извршилаца и на заштиту права жртава, укључујући и заштиту жртава од извршилаца ове трговине. Обука такође треба да узме у обзир и потребу разматрања људских права и питања осетљиве природе која се односе на децу и на пол, и треба да поспешује сарадњу са невладиним организацијама, другим релевантним институцијама и другим елементима грађанског друштва.
3. Држава потписница која прима информације испоштоваће сваки захтев државе потписнице која је пренела информације, који се односи на ограничено коришћење тих информација.

Члан 11.

Мере на граници

1. Без довођења у питање међународних обавеза у погледу слободног кретања људи, државе потписнице ће ојачати, у мери у којој је могуће, оне граничне контроле које могу бити потребне за спречавање и откривање нелегалне трговине људима.
2. Свака држава потписница ће усвојити законске или друге одговарајуће мере за спречавање, у мери која је потребна, коришћења саобраћајних средстава са којима раде комерцијални превозиоци у извршавању кривичних дела утврђених у складу са чланом 5. овог протокола.

3. У случајевима где је то могуће, и без довођења у питање важећих међународних конвенција, ове мере ће обухватати и утврђивање обавезе за комерцијалне превозиоце, укључујући и сваку саобраћајну компанију или власника или превозника било ког саобраћајног средства да потврди да сва лица имају путни документ који је потребан за улазак у државу примаоца.

4. Свака држава потписница ће предузети потребне мере, у складу са својим домаћим законским прописима, за обезбеђивање санкција у случајевима кршења обавезе из става 3. овог члана.

5. Свака држава потписница ће размотрити предузимање мера које омогућавају, у складу са њеним домаћим законским прописима, одбијање уласка или одузимање виза лицима која су умешана у извршење кривичних дела утврђених у складу са овим протоколом.

6. Без довођења у питање одредби из члана 27. Конвенције, државе потписнице ће размотрити јачање сарадње између граничних контролних служби путем, између осталог, успостављања и одржавања директних канала комуникације.

Члан 12.

Сигурност и контрола докумената

Свака држава потписница ће предузимати оне мере које, у оквирима расположивих средстава могу бити потребне:

- (а) да обезбеде да путна или друга лична документа која она изда буду таквог квалитета да се не могу лако злоупотребити и да се не могу лако фалсификовати или незаконито мењати, копирати или издавати; и
- (б) да обезбеде потпуност и сигурност путних или личних докумената која је издала држава потписница или који су издати у њено име, и спрече њихову незакониту израду, издавање и коришћење.

Члан 13.

Правоваљаност и валидност докумената

На захтев друге државе потписнице, држава потписница ће у складу са својим домаћим законским прописима потврдити у разумном временском року правоваљаност и валидност путних и личних докумената која је она издала или су издата у њено име и за која се сумња да се користе за нелегалну трговину људи.

IV ЗАВРШНЕ ОДРЕДБЕ

Члан 14.

Однос Протокола према другим међународним актима и његово тумачење

1. Ништа што је садржано у овом протоколу неће утицати на права, обавезе и одговорности држава и појединаца по основу међународног права, укључујући и међународно хуманитарно право и међународно право о људским правима и посебно, где се може применити, Конвенцију¹ и Протокол из 1967.2 који се односе на статус избеглица и на принцип невраћања како је у њему садржано.

2. Мере утврђене у овом протоколу тумачиће се и примењивати на начин који није дискриминаторан према лицима на темељу чињенице да су она жртве нелегалне трговине људима. Тумачење и примена тих мера биће конзистентни са међународно признатим принципима недискриминације.

Члан 15.

Решавање спорова

1. Државе потписнице ће настојати да спорове у вези са тумачењем или применом овог протокола решавају преговорима.
2. Сваки спор између две или више држава потписница у вези са тумачењем или применом овог протокола, који се не може решити путем преговора у разумном временском року, биће на захтев једне од тих држава потписница предат арбитражи. Уколико, шест месеци од дана предаје захтева арбитражи, те државе потписнице нису у стању да се усагласе о организовању арбитраже, свака од ових држава потписница може да поднесе спор Међународном суду правде молбом која ће бити у складу са статутом овог Суда.
3. Свака држава потписница може да изјави, у време потписивања, ратификације, прихватања или одобрења или приступања овом протоколу, да сматра да њу не обавезује став 2. овог члана. Друге државе потписнице неће бити обавезане ставом 2. овог члана у односу на било коју државу потписницу која је изјавила ову резерву.
4. Свака држава потписница која је изјавила резерву у складу са ставом 3. овог члана може у сваком тренутку повући ову резерву достављањем обавештења Генералном секретару Уједињених нација.

Члан 16.

Потписивање, ратификација, прихватање, одобрење и приступање

1. Овај протокол ће бити отворен за потписивање за све државе од 12. до 15. децембра 2000. године у Палерму, Италија, а затим у седишту Уједињених нација у Њујорку до 12. децембра 2002. године.
2. Овај протокол такође ће бити отворен за потписивање од стране регионалних организација за економску интеграцију, под условом да је најмање једна држава чланица те организације потписала овај протокол у складу са ставом 1. овог члана.
3. Овај протокол подлаже ратификацији, прихватању или одобрењу. Инструменти ратификације, прихватања или одобрења биће депоновани код Генералног секретара Уједињених нација. Регионална организација за економску интеграцију може депоновати свој инструмент ратификације, прихватања или одобрења уколико је најмање једна од њених држава чланица учинила исто. У том инструменту ратификације, прихватања или одобрења, ова организација ће навести степен своје надлежности у вези са питањима која регулише овај протокол. Ова организације ће такође обавестити организацију код које се врши депоновање инструмената о свакој релевантној промени у степену њене надлежности.
4. Овај протокол је отворен за приступање сваке државе или сваке регионалне организације за економску интеграцију чија је најмање једна држава чланица страна потписница овог протокола. Инструменти приступања ће бити депоновани код Генералног секретара Уједињених нација. У време приступања, регионална организација за економску интеграцију ће навести обим своје надлежности у вези са питањима која уређује овај протокол. Та организација такође ће обавестити организацију код које се врши депоновање инструмената о свакој релевантној промени у обиму њене надлежности.

Члан 17.

Ступање на снагу

1. Овај протокол ће ступити на снагу деведесетог дана од дана депоновања четрдесетог инструмента ратификације, прихватања, одобрења или приступања, осим ако не буде ступио на снагу пре ступања на снагу Конвенције. У смислу овог става, сваки инструмент који депонује регионална организација за

економску интеграцију неће се рачунати као додатни инструмент онима које су депоновале државе чланице те организације.

2. За сваку државу или регионалну организацију за економску сарадњу која ратификује, одбори или приступи овом протоколу након депоновања четрдесетог инструмента такве радње, овај протокол ће ступити на снагу тридесетог дана од дана када та држава или организација депонује релевантни инструмент или даном ступања на снагу овог протокола у складу са ставом 1. овог члана, зависно од тога који датум наступа касније.

Члан 18.

Амандмани

1. По истеку пет година од ступања на снагу овог протокола, држава потписница протокола може да предложи амандман и да га поднесе Генералном секретару Уједињених нација, који ће потом саопштити предложени амандман државама потписницама и Конференцији потписника Конвенције ради разматрања предлога и одлучивања о њему. Државе потписнице овог протокола које се састану на Конференцији потписника учиниће све да се о сваком амандману постигне консенсус. Уколико сви напори на постизању консенсуса буду исцрпљени и не буде постигнут никакав договор, за усвајање амандмана ће бити потребно, као последња мера, да за њега гласа двотрећинска већина држава потписница овог протокола које присуствују и гласају на састанку Конференције потписника.

2. Регионалне организације за економску интеграцију ће о питањима у оквиру својих надлежности остваривати право гласања по основу овог члана бројем гласова који је једнак броју њихових држава чланица које су потписнице овог протокола. Ове организације неће остваривати право да гласају уколико њихове државе чланице остварују своје право и обратно.

3. Амандман усвојен у складу са ставом 1. овог члана подлаже ратификацији, прихватању или одобрењу од стране држава потписница.

4. Амандман усвојен у складу са ставом 1. овог члана ступиће на снагу у односу на државу потписницу деведесет дана од дана депоновања код Генералног секретара Уједињених нација инструмента ратификације, прихватања или одобрења те измене.

5. Када амандман ступи на снагу, он ће бити обавезујући за оне државе потписнице које су дале пристанак да их овај амандман обавезује. Друге државе потписнице ће бити и даље обавезне одредбама овог протокола и свим ранијим амандманима које су оне ратификовале, прихватиле или одобриле.

Члан 19.

Отказивање

1. Држава потписница може да откаже овај протокол достављањем писменог обавештења Генералном секретару Уједињених нација. Ово отказивање ступа на снагу годину дана од дана када Генерални секретар добије обавештење.

2. Регионална организација за економску интеграцију престаје да буде потписница овог протокола када га откажу све њене државе чланице.

Члан 20.

Депозитар и језици

1. Генерални секретар Уједињених нација је орган одређен за чување овог протокола.

2. Оригинал овог протокола чији су текстови на арапском, кинеском, енглеском, француском, руском и шпанском језику подједнако аутентични, биће депоновани код Генералног секретара Уједињених нација. У потврду напред изнетог доле потписаног опуномоћена лица, уредно за то овлашћена од својих уважених влада, потписала су овај протокол.

III.5. Алтернативна брига о деци

III.5.1. Смернице УН за алтернативно старање о деци⁸⁵

I. СВРХА

1. Овим Смерницама настоји се да се оснажи примена Конвенције о правима детета и одговарајућих одредаба других међународних инструмената, који се односе на заштиту и добробит деце којој је ускраћено родитељско старање или која су изложена таквом ризику.

2. Имајући у виду ове међународне инструменте те узимајући у обзир знања и искуства која се развијају у овом подручју, Смернице утврђују пожељно усмерење за политику и праксу. Припремљене су како би биле на широком располагању у свим секторима који се директно или индиректно баве питањима везаним за алтернативно старатељство, а њима се посебно настоји:

- (а) Подупрети напоре да се деца задрже или врате на старање у сопствену породицу, или уколико то није могуће, да се пронађе друго одговарајуће или трајно решење, укључујући усвајање и кафафу по исламском праву;
- (б) Осигурати да се, током периода у којем се таква трајна решења траже, или у случајевима када она нису могућа или нису у најбољем интересу детета, утврде и пруже најприкладнији облици алтернативног старатељства, под условима који подстичу потпун и складан развој детета;
- (е) Помоћи и потстаћи владе да боље примењују своје одговорности и обавезе у том погледу, имајући у виду економске, социјалне и културне услове који превладавају у свакој држави, те
- (д) Усмеравати политике, одлуке и активности свих који се баве питањима социјалне заштите и бриге о деци, како у јавном тако и у приватном сектору, укључујући цивилно друштво.

II. ОПШТА НАЧЕЛА И ПЕРСПЕКТИВЕ

A. Дете и породица

3. С обзиром на то да је породица темељна основа друштва и природна средина за развој, добробит и заштиту деце, првенствено треба уложити напоре да се детету омогући да остане или се врати на старање својим родитељима или, у одговарајућим случајевима, другим члановима уже породице. Држава треба да осигура да породице у својој улози старатељства имају приступ одговарајућим облицима подршке.

4. Свако дете и млада особа треба да живи у окружењу које му/јој пружа подршку, заштиту и бригу, те подстиче развој његовог/њеног потпуног потенцијала. Деца која имају неодговарајућу родитељску бригу или су сасвим без ње, изложена су посебном ризику да буду лишена таквога брижног окружења.

5. У случајевима када сопствена породица, чак ни уз одговарајућу потпору, није у стању да пружи детету одговарајућу бригу, односно уколико га/је напусти или га/је се одрекне, држава је одговорна да заштити права детета и осигура му/јој одговарајућу алтернативну заштиту, у сарадњи с, или путем надлежних

⁸⁵ Guidelines for the Alternative Care of Children, Distr. LIMITED A/HRC/11/L.13, 15 June 2009.

локалних власти и овлашћених организација цивилног друштва. Улога је државе путем својих меродавних тела да осигура надзор сигурности, добробити и развоја сваког детета смештеног у услове алтернативног смештаја, а такође да спроводи и редовне провере старатељства које се пружа.

6. Све одлуке, иницијативе и приступе који улазе у оквир ових Смерница треба доносити и спроводити индивидуално, од случаја до случаја, првенствено водећи рачуна о осигуравању заштите и сигурности детета, водећи се његовим/њеним најбољим интересом и правима, у складу с принципом недискриминације, те водећи у одговарајућој мери рачуна о родној перспективи. Притом је потребно у потпуности поштовати право детета да се с њиме/њоме саветује и да се његови/њени ставови узму у обзир у складу с његовим/њеним развојним способностима и на темељу његовог/њеног приступа свим потребним информацијама. Треба предузети све могуће напоре како би се омогућило да такво саветовање и пружање информација буду на језику којим се дете служи.

7. У примени ових Смерница, одређивање најбољег интереса детета треба да се спроводи на начин да се утврде такви начини поступања у заштити деце којој је ускраћено родитељско старање или која су изложена таквом ризику, који на најприкладнији начин задовољавају њихове потребе и права, узимајући у обзир потпун и индивидуални развој њихових права унутар њихових породица, социјалног и културног окружења, те њиховог статуса као субјекта права, како у тренутку када се одлука доноси, тако и дугорочно. Овај поступак доношења одлуке треба да *inter alia* узме у обзир право детета да буде саслушано и да се његови/њени ставови узму у обзир у складу са његовим/њеним узрастом и зрелошћу.

8. Државе треба да развију и спроводе свеобухватну политику бриге о деци и њиховој заштити, у оквиру своје опште социјалне политике друштвеног развоја, водећи рачуна о томе да побољшају постојеће облике пружања алтернативног смештаја у складу с начелима садржаним у овим Смерницама.

9. У оквиру својих настојања да спрече одвајање деце од њихових родитеља, државе треба да настоје да осигурају одговарајуће и културолошки осетљиве мере:

(а) Подржати породична окружења чији су капацитети ограничени чиниоцима као што су инвалидитет, употреба алкохола или опојних дрога, дискриминација породица мањинског или староседелачког порекла, односно оних које живе у подручјима захваћеним оружаним сукобима или су под страном окупацијом;

(б) Пружити одговарајућу бригу и заштиту деци из рањивих група, рецимо деци која су жртве злостављања или искоришћавања, напуштеној деци; деци која живе на улици, деци рођеној ван брачне заједнице, деци која су без пратње или су одвојена од родитеља, расељеној деци или деци-избеглицама, деци радника-миграната; деци тражилаца азила или деци оболелој од ХИВ-а/АИДС-а или изложеној ХИВ-у/АИДС-у и другим озбиљним болестима.

10. Посебне напоре треба уложити како би се сузбила дискриминација на темељу било каквог статусног обележја детета или његових/њених родитеља, укључујући сиромаштво, етничко порекло, веру, род, психички или физички инвалидитет, изложеност или оболелост од ХИВ-а/АИДС-а или других озбиљних физичких или психичких болести, рођење ван брака те друштвену или економску стигматизованост и сва друга статусна обележја или околности које могу довести до напуштања и/или издвајања детета из породице.

Б. Алтернативна брига

11. Све одлуке везане уз алтернативну бригу треба доносити у потпуности узевши у обзир како је пожељно да се у принципу дете задржи што је ближе могуће своме пребивалишту, како би се омогућио лакши контакт и потенцијална реинтеграција у породицу, те на најмању могућу меру svelo нарушавање образовног, културног и друштвеног живота детета.

12. Одлуке везане уз децу у систему алтернативне бриге и смештаја, укључујући и ону у систему неформалне заштите, треба доносити узевши у обзир важност да се деци осигура стабилан дом и задовоље њихове основне потребе сигурне и сталне везе с особама које се о њима старају, при чему је опште гледајући кључни циљ трајно збрињавање.

13. Деца се у сваком тренутку морају третирати с уважавањем и достојанством; она морају да буду делотворно заштићена од злостављања, занемаривања и свих облика искоришћавања, било од пружаоца заштите, вршњака или трећих особа, без обзира на окружење у којем се приликом осигуравања смештаја могу наћи.

14. Издвајање детета из породице треба посматрати као последњу меру којој се прибјегава и, кад год је то могуће треба да буде привремена и да траје што је могуће краће. Одлуке о издвајању треба редовно ревидирати, а враћање детета на родитељску старање, након што изворни узроци издвајања буду уклоњени или решени, треба да буде у дететовом најбољем интересу, у складу с проценом предвиђеном у ставу 49.

15. Финансијско и материјално сиромаштво или услови, директно и искључиво повезани са таквим сиромаштвом, никада не смеју бити једино оправдање за издвајање детета из родитељског старања, прихватање детета у систем алтернативне заштите или пак за спречавање његове реинтеграције, већ такву ситуацију треба посматрати као упозорење за потребу пружања одговарајуће подршке породици.

16. Посебна пажња мора се посветити подстицању и осигуравању свих других права која су посебно битна за децу без родитељског старања, а која – између осталог укључују и приступ образовању, здравственим и другим основним услугама, право на идентитет, слободу вере или уверења, језика, те заштиту власничких права, као и права наслеђивања.

17. Браћу и сестре са постојећим везама у начелу не треба раздвајати приликом смештаја у систем алтернативне заштите, осим у случајевима када постоји изражен ризик од злостављања или други оправдан разлог који је у најбољем интересу детета. У сваком случају, треба предузети све кораке како би се браћи и сестрама омогућило одржавање међусобних контаката, осим ако то није супротно њиховим жељама или противно њиховом најбољем интересу.

18. С обзиром на то да се у већини земаља о највећем броју деце без родитељског старања неформално старају њихови рођаци или друге особе, државе требају у складу с овим Смерницама да осмисле одговарајуће начине којима ће осигурати добробит и заштиту деце која су у таквом облику неформалне заштите, узимајући у обзир културне, економске, полне и верске разлике, те поступке који нису противни правима детета нити његовом/ њеном најбољем интересу.

19. Ниједно дете никада не сме бити без подршке и заштите законског старатеља или друге овлашћене одговорне одрасле особе или меродавног јавног тела.

20. Пружање алтернативне заштите никада не сме бити повезано с примарним циљем промоције политичких, верских или економских циљева пружаоца/лаца заштите.

21. Коришћење институционалне заштите треба ограничити на случајеве у којима је такво окружење посебно прикладно, потребно и конструктивно за поједино дете, те је у његовом/ њеном најбољем интересу.

22. Према преовлађујућем мишљењу стручњака, алтернативну бригу за млађу децу, посебно ону млађу од 3 године, треба осигурати у окружењима која се заснивају на породицама. Изузеци од овога могу бити оправдани у случајевима спречавања раздвајања браће и сестара те када је такав смештај хитне природе или је унапред одређен, врло ограниченог трајања и уз планирану реинтеграцију у породицу, или пак резултира другим одговарајућим дугорочним рјешењем за бригу о детету.

23. С обзиром да се подразумева да институције и породични облици заштите треба међусобно да се допуњавају у задовољењу потреба деце, у ситуацијама када велике установе за пружање институционалне заштите (институције) ипак још опстају, треба развијати алтернативна решења у контексту опште стратегије деинституционализације, уз прецизно одређене опште и специфичне циљеве који ће омогућити њихову поступну елиминацију. Како би то оствариле, државе морају у систему заштите да успоставе стандарде који ће осигурати квалитет и услове који погодују развоју детета, као што су индивидуализована заштита, односно заштита која се пружа малим групама, а такође и евалуирати постојеће установе с обзиром на постављене стандарде.

Код доношења одлука о оснивању или дозвола за оснивање нових уснова за пружање институционалне заштите, било у јавном или приватном сектору, треба у потпуности узети у обзир циљ и стратегију деинституционализације.

В. Мере за подстицање спровођења

24. Државе треба у највећој мери у којој им то допуштају расположиви ресурси и, када је то примерено, унутар оквира развоја сарадње, да расподеле људске и финансијске ресурсе којима ће правовремено осигурати оптимално и поступно спровођење ових Смерница на свом целокупном подручју. Државе треба да омогуће активну сарадњу свих меродавних власти и да интегрису питања везана уз добробит деце и породице у делокруг свих министарстава која су директно или индиректно повезана с њиховим решавањем.

25. Државе имају одговорност да утврде потребу и да затраже међународну сарадњу у примени постојећих Смерница. Захтеве за таквом сарадњом треба помно размотрити

и на њих позитивно одговорити кад год је то могуће и кад год је примењиво. Појачана примена ових Смерница треба да има улогу у програмима развоја сарадње. Приликом пружања помоћи некој држави, страна тела треба да се уздрже од сваке иницијативе која није у складу с овим Смерницама.

26. Ниједан део ових Смерница не сме се тумачити као подстицање или прихватање нижих стандарда од оних који постоје у одређеним земљама, укључујући и њихово законодавство. Исто тако, меродавне власти, професионалне организације и други позивају се да припреме националне или специфичне стручне смернице које се темеље на садржају и ових Смерница.

III. ПОДРУЧЈЕ ПРИМЕНЕ СМЕРНИЦА

27. Ове Смернице односе се на одговарајућу примену и услове формалне алтернативне заштите која се пружа свим особама млађим од 18 година, осим у случајевима када закон који се примењује на дете не одреди раније границу пунолетства. Само када је то назначено, ове се Смернице односе и на окружења у којима се пружа неформална заштита, уз пуно уважавање, како важне улоге коју имају проширена породица и заједница, тако и обавеза које има држава према деци о којој се не брину њихови родитељи нити законски заступници или пак старатељи, као што је одређено у Конвенцији о правима детета.

28. Начела садржана у овим Смерницама примењују се такође, када је то прикладно, на младе особе које се већ налазе у систему алтернативне заштите те које, пошто постану пунолетне, према закону који се на њих примењује, имају потребу за континуираном бригом или заштитом током прелазног периода.

29. За потребе ових Смерница и посебно уз изузетке наведене у ставу 30. примењују се ове дефиниције:

(а) Деца без родитељског старања: сва деца о којој се свакодневно током ноћи не брине барем један од родитеља, из било којег разлога и под било којим условима. Деца без родитељског старања

која се налазе изван земље у којој имају пребивалиште или су жртве ванредних ситуација могу се одредити као:

(а 1) „без пратње“, ако се о њима не брине неко од рођака или друга одрасла особа која је према закону или обичају одговорна за то;

(а 2) „одвојена“, ако су одвојена од ранијег законског заступника или прираслог старатеља, а која притом могу бити и у пратњи другог рођака.

(б) Алтернативна брига може имати ове облике:

(б 1) неформална брига: било који облик приватног уређења бриге која се пружа у породичном окружењу, у оквиру којег се о детету стално и на неодређено време брину рођаци или пријатељи (неформална родбинска брига) или друге особе, на индивидуалној основи, на иницијативу детета, његових родитеља или неке друге особе, без да је такав договор одредило тело управне или правосудне власти или друго прописно овлашћено тело;

(б 2) формална брига: сваки облик бриге који се пружа у породичном окружењу, који је наложило меродавно управно тело или судски орган, те сваки облик бриге који се пружа у институционалном окружењу, укључујући и приватне установе, без обзира на то је ли он последица управних или судских мера.

(е) С обзиром на окружење у којем се пружа, алтернативна брига може бити:

(е 1) сродничка брига: брига у породичном окружењу унутар проширене породице детета или код блиских породичних пријатеља које дете познаје, било формалне или неформалне природе;

(е 2) хранитељска брига: ситуације у којима за потребе пружања алтернативне бриге меродавне власти смештају децу у домаћинство породице који није дететова породица, а која је одабрана, квалификована, одобрена и надзирана за пружање такве бриге;

(е 3) остали облици смештаја у породични облик бриге или окружење налик породици;

(е 4) институционална брига: брига која се пружа у било ком непородичном групном окружењу, као што су сигурна места за хитне ситуације, транзитни центри у ванредним ситуацијама те све друге установе за пружање краткорочне и дугорочне институционалне бриге, укључујући и групне домове;

(е 5) облици самосталног становања деце уз надзор.

(д) Субјекти одговорни за пружање алтернативне бриге могу бити:

(д 1) агенције – јавна или приватна тела и службе које организују алтернативну бригу о деци;

(д 2) институције – појединачне јавне или приватне установе које пружају институционалну бригу о деци.

30. Опсег алтернативнебриге предвиђен овим Смерницама не укључује, међутим:

(а) Особе млађе од 18 година које су одлуком судских или управних власти лишене слободе јер су под сумњом, оптужене или санкционисане због кршења закона, а чију ситуацију покривају Стандардна минимална правила УН-а за спровођење судских поступака према малолетницима' и Правила УН-а за заштиту малолетника лишених слободе”:

(б) Брига код усвојитеља од тренутка када је дете успешно смештено на основу правоснажног решења о усвојењу детета, а од којег тренутка се за потребе ових Смерница сматра да је дете на родитељском старању (ове су Смернице, међутим, примењиве за време смештаја које претходи усвајању или током пробног смештаја детета код потенцијалних усвојитеља, у мери у којој су ускла-

ђене са захтевима који уређују такав смештај, а које прописују други меродавни међународни инструменти);

- (е) Неформални облици бриге током којих дете добровољно остаје код рођака или пријатеља ради одмора и из разлога који нису повезани с општом неспособношћу или неспремношћу родитеља да му пружи одговарајућу бригу.

31. Меродавне власти и друге заинтересоване стране такође се позивају да се користе овим Смерницама на одговарајући начин у интернатима, болницама, центрима за децу с физичким или психичким инвалидитетом или другим посебним потребама, камповима, радним местима или другим местима која могу бити одговорна за бригу о деци.

IV. ПРЕВЕНЦИЈА ПОТРЕБЕ ЗА АЛТЕРНАТИВНОМ БРИГОМ

А. Подстицање родитељске бриге

32. Државе треба да спроводе политике које осигуравају подршку породицама да испуњавају своје одговорности према детету и подстичу право детета да успостави однос с оба родитеља. Те политике треба да буду усмерене на темељне узроке одрицања и напуштања деце или издвајања из породица и да осигуравају, *inter alia*, право на регистрацију рођења, приступ одговарајућем стамбеном збрињавању те основним здравственим и образовним услугама, као и услугама социјалне заштите, а такође и подстицања мере сузбијања сиромаштва, дискриминације, маргинализације, стигматизације, насиља, злостављања детета те сексуалног злостављања и злоупотребе опојних супстанци.

33. Државе треба да развијају и спроводе доследне породичне политике које узајамно оснажују своје деловање и осмишљене су са циљем подстицања и јачања способности родитеља да се брину о својој деци.

34. Државе треба да спроводити делотворне мере за превенцију одрицања и напуштања деце те издвајања деце из њихових породица. Социјалне политике и програми треба да, *inter alia*, оснаже породице ставовима, вештинама, способностима и алатима који ће им омогућити да на одговарајући начин својој деци осигурају заштиту, бригу и развој. У ту сврху треба укључити комплементарне капацитете државе и цивилног друштва, укључујући и невладине организације и организације локалне заједнице, верске вође и медије. Такве мере социјалне заштите треба да укључе:

- (а) Услуге усмерене на јачање капацитета породице, као што су семинари за унапређење родитељских вештина и друге врсте сусрета са родитељима, подстицање позитивних односа између деце и родитеља, вештине решавања сукоба, могућности запошљавања, остваривање прихода и, када је то потребно, социјалну помоћ;
- (б) Социјалне услуге и службе за пружање подршке, као што су дневни смештај, службе за медијацију и мирење, лечење зависности од опојних дрога, финансијска потпора, и службе за родитеље и децу с тешкоћама у развоју. Такве услуге, за које је пожељно да буду интегрисане и ненаметљиве, треба да имају директан приступ у заједници и треба активно да укључе породице као партнере, те удруже своје ресурсе са ресурсима заједнице и старатеља;
- (е) Политике за младе које настоје да оснаже младе да се на позитиван начин суоче с изазовима свакодневног живота, укључујући и одлуку о напуштању родитељског дома те припремање будућих родитеља да доносе утемељене одлуке о свом сексуалном и репродуктивном здрављу и да испуне своје обавезе у том погледу.

35. За подршку породицама треба се користити различитим допунским методама и техникама, које се разликују током поступка пружања подршке, а међу њима су кућне посете, групни састанци са другим

породицама, сусрети посвећени решавању конкретних проблема и осигуравање обавеза конкретних породица. Оне треба да буду усмерене како на подстицање односа унутар породице, тако и на интеграцију породице у заједницу.

36. У складу с локалним законима, посебну пажњу треба посветити пружању и подстицању подршке и услуга намењених самохраним и адолесцентним родитељима и њиховој деци, било да су рођена у брачној заједници или ван ње. Државе треба да осигурају да адолесцентни родитељи задрже сва права која произлазе из њиховог статуса и као родитеља и као деце, укључујући и приступ одговарајућим услугама потребним за њихов сопствени развој, потпорама на које као родитељи имају право, те њихово право наследства. Нужно је усвојити мере којима се осигурава заштита трудним девојкама адолесцентског узраста, како би се загарантовало да не прекидају своје школовање. Такође, треба уложити напоре да се смањи стигма која се повезује са самохраним и адолесцентним родитељством.

37. Браћи и сестрама који остану без родитеља или старатеља, а желе да остану да живе заједно у сопственом домаћинству, потребно је пружити подршку и услуге уколико је најстарије дете спремно и оцењено као способно да преузме улогу *главе породице*. Државе треба да осигурају, између осталог, и именовање законског заступника, одговорне одрасле особе или, када је то примерено, јавног тела које има правну обавезу да делује као старатељ, у складу с одредбама наведеним у ставу 19, да таква домаћинства уживају прописану заштиту од свих облика искоришћавања и злостављања, а такође добивају подршку и супервизију локалне заједнице и њезиних меродавних служби, као што су социјални радници, с посебном бригом о здрављу, условима становања, образовању и наследним правима деце. Посебну пажњу треба посветити осигурању да дете које је преузело улогу *главе породице* задржи сва права која произлазе из његовог/њеног статуса детета, укључујући и приступ образовању и слободном времену, уз сва права која му/јој припадају као *глави породице*.

38. Државе треба да осигурају могућности за дневну бригу о деци, укључујући и дневни боравак у школи те привремени одмор (енгл. *respite care*), који родитељима омогућује да се боље носе са свим одговорностима према породици, укључујући и додатне одговорности повезане са бригом о деци с посебним потребама.

Б. Превенција издвајања из породице

39. Потребно је припремити и доследно примењивати одговарајуће критеријуме засноване на чврстим стручним начелима те на темељу њих процењивати ситуацију у којој се налазе дете и породица, укључујући и стварну и потенцијалну могућност породице да се брине о детету у случајевима када надлежне власти или агенција имају утемељене разлоге да сматрају да је добробит детета угрожена.

40. Одлуке везане уз издвајање деце или реинтеграцију треба да се темеље на таквој процени, а треба да их доносе за то квалификовани и оспособљени стручњаци, у име или по овлашћењу меродавних тела, уз пуно саветовање са свим заинтересираним странама и имајући у виду потребу за планирањем будућности детета.

41. Државе се позивају да усвоје мере за остваривање интегралне заштите и права током раздобља трудноће, породјаја и дојења, а у сврху осигурања достојанствених и равноправних услова за одговарајући развој трудноће и бриге о детету. Стога будућим мајкама и очевима, а посебно адолесцентним родитељима који имају потешкоћа у извршавању својих родитељских дужности, треба осигурати програме подршке. Такви програми треба да буду усмерени на оснаживање мајки и очева да достојанствено обављају своје родитељске одговорности те на уклањање околности које би их могле навести да се одрекну детета због сопствене рањивости.

42. У случајевима напуштања или одрицања детета, државе треба да осигурају да се то спроводи у условима у којима је детету осигурана поверљивост и сигурност те уз поштовање дететовог права на информацију о сопственом пореклу, кад је то примерено и могуће према важећим законима одређене државе.

43. Државе треба да обликују јасне политике поступања у ситуацијама када је дете напуштено анонимно, а којима се предвиђа хоће ли се и на који начин спроводити поступак проналажења породице, спајања породице или смештаја детета у проширену породицу. Јасне политике такође треба да омогуће правовремено доношење одлука о дететовој подобности за трајни смештај у породицу и организовања тог смештаја у најкраћем року.

44. У случајевима када се родитељ или законски старатељ обрати јавној или приватној агенцији или установи и изрази намеру да се трајно одрекне детета, држава треба породици да осигура саветовање и социјалну потпору којима је циљ да оснажи породицу и да јој помогне да настави да се брине о детету. Ако такви напори не донесу резултате, социјална или друга одговарајућа служба треба да спроведе стручну процену како би се утврдило постоје ли други чланови породице који желе да преузму трајну одговорност за дете, као и јесу ли таква решења у најбољем интересу детета. У случајевима када таква решења нису могућа или пак нису у најбољем интересу детета, треба предузети напоре да се у разумном року пронађе трајан смештај у породично окружење.

45. Када се родитељ или старатељ обрати јавној или приватној агенцији или установи, у жељи да дете смести на краћи рок или на неодређено време, држава треба да осигура саветовање и социјалну потпору како би се оснажило и помогло породици да настави бригу о детету. Дете треба прихватити у систем алтернативне бриге тек након што се исцрпе све друге могућности и утврди постојање прихватљивих и оправданих разлога за прихват деце у систем заштите.

46. Наставницима и другима који раде с децом треба осигурати посебну обуку како би им се помогло да препознају ситуације злостављања, занемаривања, искоришћавања или ризик од напуштања, те да о таквим случајевима извести надлежна тела.

47. Све одлуке о издвајању детета из породице против жеље његових родитеља, морају доносити надлежна тела у складу с важећим законима и процедурама, те подложно судској контроли, при чему се родитељима гарантује право на жалбу и приступ одговарајућем правном заступању.

48. У случају лишавања слободе јединога или главног старатеља детета, као последице превентивног задржавања или изрицања казне, треба кад год је то могуће применити *незатворске* мере и казне задржавања, узимајући пажљиво у обзир најбољи интерес детета. Државе такође треба да узму у обзир најбољи интерес детета приликом доношења одлуке треба ли издвојити дете рођено у затвору, односно дете које живи у затвору с родитељем. Издвајање те деце треба посматрати на исти начин као и у другим случајевима када се разматра раздвајање. Потребно је уложити максималне напоре да деца која остану у затвору с родитељем имају осигурану одговарајућу бригу и заштиту, зајамчен статус слободних појединаца те приступ активностима у заједници.

В. Подстицање породичне реинтеграције

49. Како би се дете и породица припремили за могући повратак детета у породицу и притом се осигурала одговарајућа подршка том процесу, животну ситуацију детета треба да процени за то овлашћена особа или мултидисциплинарни тим, у консултацији са различитим заинтересованим субјектима (дететом, породицом, алтернативним старатељем), како би се одлучило је ли реинтеграција детета у породицу могућа и у његовом/њеном најбољем интересу, те које кораке притом треба укључити и под чијим надзором.

50. Сврху реинтеграције и основног задатка породице и алтернативног старатеља везане уз тај процес треба изложити у писаном облику, и с њима треба да се сложе све заинтересоване стране.
51. Надлежно тело треба да припреми, подржи и надзире редовне и одговарајуће контакте детета и његове породице, одређене са специфичном сврхом реинтеграције.
52. Након што одлука о реинтеграцији детета у породицу буде донесена, тај процес треба остваривати поступно и под надзором, уз пропратне додатне мере, као и мере потпоре које узимају у обзир узраст детета, његове потребе и развојне способности те узроке који су довели до издвајања.

V. ОКВИР ПРУЖАЊА ЗАШТИТЕ

53. Како би се задовољиле специфичне психо-емотивне, социјалне и друге потребе сваког детета без родитељског старања, државе морају да предузму све потребне мере не би ли осигурале све законске и финансијске услове и политике, који уређују могуће облике алтернативне бриге, при чему се приоритет даје породичној бризи и бризи у заједници.
54. Државе морају да осигурају расположивост различитих облика алтернативне бриге који су у складу с општим начелима ових Смерница, а укључују хитан смештај, краткорочну и дугорочну бригу.
55. Државе треба да осигурају да сва тела и сви појединци укључени у пружање алтернативне бриге о деци имају овлашћења меродавних тела, која њихов рад редовно прате и контролишу придржавање ових Смерница. У ту сврху ова тела треба да припреме одговарајуће критеријуме за процену професионалне и етичке прикладности пружалаца бриге, као и за њихову акредитацију, праћење и надзор.
56. Везано уз облике неформалне бриге о детету, било унутар проширене породице, код пријатеља или трећих лица, државе треба, када је то примерено, да подстакну пружаоце таквих облика бриге да о томе обавесте надлежне власти како би они и дете могли да примају сву потребну финансијску и другу помоћ, која је у служби добробити и заштите детета. Када је то могуће и примерено, државе треба да подстакну и омогуће неформалним пружаоцима бриге, уз сагласност детета и његових родитеља, да након истека одговарајућег рока формализују облик пружања бриге, уколико се до тада показало како је тај облик бриге у најбољем интересу детета и очекује се да ће се наставити у догледној будућности.

VI. ОДРЕЂИВАЊЕ НАЈПРИКЛАДНИЈЕГ ОБЛИКА ЗАШТИТЕ

57. Доношење одлуке о алтернативној бризи у најбољем интересу детета мора се одвијати уз судску, административну или другу одговарајућу и одобрену процедуру, уз правна јамства која, када је то примерено, укључују правно заступање у корист детета у било ком судском поступку. Одлуке се морају темељити на ригорозној процени, планирању и испитивању, које – кад год је то могуће – изводи мултидисциплинарни тим за то квалификованих стручњака, тачно утврђеним структурама и механизмима на индивидуалној основи. У свим етапама треба се у потпуности саветовати са дететом, у складу с његовим развојним способностима, а такође и са његовим родитељима или старатељима. У ту сврху свим заинтересованим странама треба пружити све потребне информације на темељу којих оне могу да доносе своје мишљење. Државе треба да предузимају све могуће напоре, како би осигурале одговарајуће ресурсе те канале за оспособљавање и признавање стручњака одговорних за одређивање најбољег облика бриге, не би ли се омогућило усклађивање с овим одредбама.
58. Процену треба спроводити у најкраћем року, темељно и пажљиво. Притом треба узети у обзир непосредну сигурност и добробит детета, као и његову дугорочну заштиту и развој, а треба укључити и

- особне и развојне карактеристике детета, етничко, културно, језичко и верско порекло, те породично и друштвено окружење, досадашње здравствено стање и било какве посебне потребе.
59. Почетне и контролне извештаје треба користити као кључне алате за планирање одлука од тренутка њиховог приспећа од меродавних власти надаље, како би се, *интер алиа*, избегли непотребни застоји и противречне одлуке.
60. Честе промене у окружењу у којем се детету пружа заштита, имају штетно деловање на његов развој и способност стварања блиских односа с другима, те их треба избегавати. Краткорочни смештај треба да буде усмерен на стварање услова за одговарајуће трајно решење. Без непотребног одуговлачења треба осигурати трајност смештаја детета његовом реинтеграцијом са нуклеарном или проширеном породицом, или – када то није могуће – смештањем у алтернативно стабилно породично окружење, или – у случајевима који се односе на став 21. осигурати одговарајућу институционалну бригу.
61. Планирање пружања и трајности заштите треба спровести што је раније могуће, у идеалном случају пре него што дете уђе у систем заштите, а притом ваља узети у обзир непосредне и дугорочне предности и недостатке сваке могућности која се разматра, те укључити краткорочне и дугорочне предлоге.
62. Планирање бриге и трајног смештаја треба у првом реду темељити на природи и квалитету односа детета са његовом породицом, затим способности породице да штити добробит и складан развој детета, потреби или жељи детета да се осећа делом породице, пожељности задржавања детета у његовој заједници и држави; његовом културном, језичком и верском пореклу, а такође и односима с браћом и сестрама, у сврху избегавања њихова раздвајања.
63. План треба јасно навести, *inter alia*, циљеве смештаја, те мере помоћу којих ће се ти циљеви остварити.
64. Дете и његови родитељи или законски заступници треба да буду потпуно информисани о могућностима алтернативне бриге, о последицама које произлазе из сваке од њих, као и о својим правима и обавезама у сваком од тих случајева.
65. Припрему, извршење и евалуацију заштитне мере у односу на дете треба спровести у највећој могућној мери уза судјеловање његових/њених родитеља или законских заступника и потенцијалних хранитеља и пружалаца бриге, а с обзиром на његове/њене конкретне потребе, уверења и посебне жеље. На захтев детета, родитеља или законских заступника, у саветовање и доношење било каквих одлука могу се укључити и друге особе које имају важну улогу у дететову животу, а према дискреционој одлуци меродавног тела.
66. Државе морају да осигурају да свако дете смештено у алтернативну бригу темељем меродавног суда, судског већа, односно управног или другог надлежног тела, а такође и његови родитељи или друге особе с родитељским одговорностима, има могућност да подноси жалбе суду на одлуке о смештају те да је информисано о својим правима да поднесе такве жалбе и има потребну помоћ у томе.
67. Државе морају сваком детету смештеном на привремену бригу осигурају право на редовну и темељну процену (пожељно барем свака три месеца) примерености бриге и поступања, која посебно узима у обзир индивидуални развој детета и све промене у потребама или догађањима у дететовом породичном окружењу, те прикладност и потребу за постојећим смештајем у тим околностима. Ту процену треба да изводе квалификоване и овлашћене особе, а у њу треба у потпуности укључити како дете, тако и све значајне особе у дететовом животу.
68. Дете треба припремити на све промене у окружењу у којему му се пружа брига, а које су последица поступака планирања и процене.

VII. ПРУЖАЊЕ АЛТЕРНАТИВНЕ БРИГЕ

A. Политике

69. Одговорност је државе или одговарајућег нивоа власти да осигура развој и спровођење координираних политика везаних уз формалну и неформалну бригу о свој деци без родитељске бриге. Те политике треба да се темеље на поузданим информацијама и статистичким подацима. Оне треба да одреде поступак утврђивања ко је одговоран за дете, узимајући у обзир улогу родитеља или основних пружалаца бриге у заштити, бризи и развоју дјетета. Претпостављена одговорност, осим ако се не докаже другачије, лежи на дететовим родитељима или основним пружаоцима бриге.

70. Сва државна тела укључена у упућивање или помагање деци без родитељског старања треба у сарадњи с цивилним друштвом усвојити политике и процедуре које погодују размени података те умрежавању агенција и појединаца, како би се осигурала успешну бригу, потпору по завршетку бриге и заштиту ове деце. Положај и/или структура агенције одговорне за надзор алтернативне бриге треба у највећем могућој мери да осигура доступност услуга свима којима су те услуге потребне.

71. Посебну пажњу треба посветити квалитету пружања алтернативне бриге, у институционалној или породичој заштити, посебно с обзиром на професионалне вештине, одабир, оспособљавање и надзор пружалаца бриге. Улогу и функције пружалаца заштите треба јасно одредити и разјаснити, с обзиром на улоге и функције дететових родитеља или старатеља.

72. У свакој држави меродавне власти морају припремити документ који утврђује права деце у систему алтернативне бриге, с обзиром на усклађеност с овим Смерницама. Треба осигурати да деца којој се пружа алтернативна брига у потпуности разумеју правила, прописе и сврху окружења у којем им се пружа брига, а такође и своја права и обавезе у том окружењу.

73. Сви облици пружања алтернативне бриге морају да се базирају на писаној изјави која утврђује циљеве и задатке пружаоца заштите у пружању услуга, а такође и природу њихових обавеза према детету које одражавају стандарде изложене у Конвенцији о правима детета, овим Смерницама и важећим законима. Сви пружаоци заштите треба да буду примерено оспособљени, односно одабрани у складу са правним захтевима за пружање услуга алтернативне бриге.

74. Регулаторни оквир треба успоставити у сврху осигурања стандардног поступка за упућивање, односно прихватање детета у окружење алтернативне бриге.

75. Културне и верске обичаје и поступке везане за пружање алтернативне бриге, укључујући и оне повезане с родним перспективама, треба уважавати и промовисати у оној мери у којој се покаже да су у складу с правима и најбољим интересом детета. Процес разматрања треба ли те поступке подржавати потребно је спровести уз учешће свих заинтересованих страна, укључујући културне и верске вође, стручњаке и особе које се брину о деци без родитељског старања, родитеље и све друге учеснике, као и саму децу.

1. Неформална брига

76. Како би се осигурало задовољавање одговарајућих услова у ситуацијама када појединци или породице пружају неформалну бригу, државе треба да признају улогу оваквог типа бриге, те предузму одговарајуће мере за осигурање њеног оптималног пружања, на бази процене о томе какву посебну помоћ или надзор може захтевати конкретна породица или појединац.

77. Меродавне власти треба, када је то примерено, да подстакну неформалне пружаоце заштите да обавесте о пружању бриге, те да настоје да им осигурају приступ свим расположивим услугама и повластицама које им могу помоћи у испуњавању обавеза да се брину о детету и пружају му/јој заштиту.

78. Држава треба да препозна стварну одговорност неформалних пружалаца бриге за дијете.

79. Државе морају да осмисле посебне и одговарајуће мере којима ће заштитити децу у неформалној бризи од злостављања, занемаривања, дечјег рада и свих осталих облика искоришћавања, а посебну пажњу треба посветити неформалној бризи коју пружају особе које нису у сродству с дететом, рођаци које дете раније није познавало или који се налазе далеко од дететовог пребивалишта.

2. Општи услови који се односе на све облике пружања формалне алтернативне бриге

80. Пребацавање детета у услове алтернативне бриге треба спровести крајње опрезно и на начин прилагођен детету, а посебно уз укључивање нарочито оспособљеног особља, које не би требало да носи униформу.

81. Након што дете буде смештено у алтернативну бригу, треба омогућити и потстаћи контакте са породицом, а такође и са другим блиским особама – као што су пријатељи, комшије или ранији пружаоци бриге, водећи рачуна о заштити и најбољем интересу детета. У случају помањкања таквих контаката, дете треба да има приступ информацијама о члановима своје породице.

82. Државе треба да посвете посебну пажњу томе да деца, која су у систему алтернативне бриге јер су њихови родитељи на одслужењу затворске казне или су дуготрајно хоспитализовани, имају могућност одржавања контаката са родитељима, те да у том погледу добијају сву потребну стручну саветодавну помоћ.

83. Пружаоци бриге треба да осигурају да деца добијају одговарајуће количине здравих и хранљивих намирница, које су у складу са локалним прехранбеним навикама и одговарајућим прехранбеним стандардима, а такође и верским уверењима. Када је то потребно, такође треба давати и одговарајуће додатке прехрани.

84. Пружаоци бриге треба да се брину о здрављу деце за коју су одговорни те да предузимају мере којима ће осигурати пружање медицинске неге, стручних савета и подршке када је то потребно.

85. Деца треба да имају приступ формалном, неформалном и струковном образовању које, у складу са њиховим правима, у највећој могућој мери треба да осигура у образовним установама у локалној заједници.

86. Пружаоци бриге треба да осигурају да се поштују права сваког детета на сопствени развој уз игру и слободне активности, укључујући и децу с тешкоћама у развоју, децу заражену или оболелу од ХИВ-а/АИДС-а или с било каквим другим посебним потребама, а такође и стварање могућности за такве активности, како у окружењу у којем се деци пружа заштита, тако и ван њега. Треба омогућити и подстицати контакте с децом и осталим члановима локалне заједнице.

87. Посебне безбедносне, здравствене, нутритивне, развојне и остале потребе одојчади и мале деце, укључујући и децу с посебним потребама, треба задовољавати у свим окружењима у којима се пружа заштита, укључујући и осигурање сталног односа привржености са конкретним пружаоцем бриге.

88. Деци треба омогућити да задовоље своје верске и духовне потребе, укључујући и посете квалификованих представника своје вере, те право да слободно одлуче желе ли да учествују у верским обредима, верском образовању и саветовању. Треба поштовати верску припадност детета и ниједно дете не сме да се подстиче или наговара да промени своју веру или уверења током његовог смештаја у систем заштите.

89. Сви одрасли који су одговорни за децу треба да поштују и подстичу право на приватност, укључујући и одговарајуће услове за хигијену и санитарне потребе који уважавају родне разлике и интеракцију, а такође и одговарајући сигуран и приступачан простор за чување приватних ствари.

90. Пружаоци бриге треба да схватају важност своје улоге у развоју осећаја сигурности, позитивних и брижних односа с децом и да буду у стању да се понашају у складу с тим.
91. Смештај у окружењу у којем се пружа алтернативна брига треба да задовољава здравствене и ббедносне услове.
92. Својим меродавним телима, државе морају да осигурају смештај деце у алтернативној бризи и надзор у њима, и да омогућују ефикасну заштиту деце од злостављања. Приликом одређивања животних услова, посебну пажњу треба посветити узрасту, зрелости и степену рањивости сваког детета. Мере заштите деце у систему бриге треба да буду у складу са законом и не смеју укључивати неразумна ограничења њихове слободе и понашања у поређењу са другом децом истог узраста у њиховој заједници.
93. Сва окружења у којима се пружа алтернативна брига морају да осигурају одговарајућу заштиту деце од отмице, трговине људима, продаје и свих осталих облика искоришћавања. Било каква с тим повезана ограничења њихове слободе и понашања смеју да укључе само мере које су стриктно нужне за осигурање њихове ефикасне заштите од таквих појава.
94. Све особе које се брину о деци треба да промовишу и подстичу децу и младе да доносе и примјењују утемељене одабире, узимајући у обзир прихватљиве ризике и узраст детета, у складу са његовим развојним способностима.
95. Државе, агенције и установе, школе и друге службе у заједници треба да предузимају одговарајуће мере којима се осигурава да деца у систему алтернативне бриге нису стигматизована током или после смештаја. Ту треба укључивати настојање да се максимално смањи идентификација детета као особе смештене у систем алтернативне бриге.
96. Све дисциплинске мере и мере за корекцију понашања које укључују мучење, окрутно, нехумано или понижавајуће понашање, укључујући изолацију или затварање у самицу, или било који други облик физичкога или психичког насиља који може угрозити физичко или ментално здравље детета, морају бити строго забрањене у складу с међународним законима о људским правима. Државе морају предузети све потребне мере да спрече такве поступке и осигурати да они буду кажњиви законом. Ограничавање контаката са члановима дететове породице и другим особама које су детету посебно важне, никада се не сме користити као казнена мера.
97. Примена било какве силе и ограничења допуштена је искључиво у случајевима када је то апсолутно неопходно за очување физичкога или психолошког интегритета детета или других особа, у складу са законом, разумно, примерено и уз уважавање темељних права детета. Ограничавање слободе лековима и медицинским средствима треба да се темељи на здравственим потребама и никада се не сме користити без процене и рецепта стручњака.
98. Деца смештена у систем заштите треба да имају приступ особи којој верују, којој се могу поверавати у потпуном поверењу. Ту особу треба да одреди меродавно тело, у договору са дететом. Дете треба информисати да у одређеним околностима правни или етички стандарди могу налагати кршење начела поверљивости.
99. Деца смештена у систем заштите треба да имају могућност коришћења познатог, делотворног и непристрасног механизма помоћу којег могу уложити жалбу или извести о проблемима везаним за понашање према њима или за услове смештаја. Такви механизми треба да укључују иницијалне консултације, повратне информације, спровођење и додатне консултације. У тај поступак треба да буду укључени млади са претходним искуством смештаја у систем заштите, при чему њиховим мишљењима треба придавати одговарајућу тежину. Овај поступак треба да воде стручне особе оспособљене за рад с децом и младима.

100. Како би се развијао дететов осећај сопственог идентитета, потребно је заједно са дететом водити дневник о његовом животу, који ће садржавати одговарајуће информације, фотографије, личне предмете и успомене из свакога раздобља дететова живота и бити му на располагању током целог његовог живота.

Б. Правна одговорност за дете

101. У ситуацијама када су дететови родитељи одсутни или нису у могућности да доносе свакодневне одлуке, које су у најбољем интересу детета, а дететов смештај у систем алтернативне бриге одредило је или одобрило меродавно управно тело или судски орган, право и правну одговорност да доноси такве одлуке уместо родитеља, а саветујући се с дететом, треба поверити одређеном појединцу или меродавном телу. Државе треба да омогуће постојање механизма одређивања такве особе или тела.

102. Такву правну одговорност морају да доделе меродавне власти, које су дужне да је надзиру директно или преко службено акредитованих тела, укључујући и невладине организације. Одговорност за поступање дотичног појединца или тела сноси тело које додељује такве ингеренције.

103. Особе које имају такву правну одговорност морају бити угледни појединци, примерено упознати са проблемима деце, способни да раде са децом у директном контакту и да разумеју било какве посебне или културне потребе повјерене им деце. У том смислу ове особе треба да добију одговарајућу едукацију и стручну подршку. Такође, треба да буду у стању да доносе независне и непристрасне одлуке које су у најбољем интересу деце, те подстичу и штите добробит сваког детета.

104. Улога и конкретне одговорности именоване особе или тела:

- (а) треба да осигурају да се штите права детета и посебно да дете има одговарајућу бригу, смјештај, здравствену негу, могућности за развој, психосоцијалну потпору, образовање и језичку потпору;
- (б) треба да осигурају да дете има приступ правном и сваком другом облику заступања кад год је то потребно, уз саветовање са дететом како би тела које доносе одлуке узимала у обзир његове ставове, те уз пружање савета и информација детету о његовим/њеним правима;
- (в) треба да придонесу утврђивању постојаног решења које је у најбољем интересу детета;
- (г) треба да представљају везу између детета и различитих организација које детету могу пружати услуге;
- (д) треба да помажу детету у проналажењу породице;
- (е) треба да осигурају да у случају репатријације или поновног спајања породица, тај поступак буде спроведен у најбољем интересу детета;
- (ж) треба да помогну детету да одржава контакт са својом породицом, када је то примерено.

1. Агенције и установе одговорне за формалну бригу

105. Законом треба прописати да све агенције и установе морају да буду регистроване и да имају дозволу за рад коју издаје служба за социјалну заштиту или друго меродавно тело, те да непоштовање тог прописа представља законски кажњиво казнено дело. Овлашћења треба да издају редовно и да контролишу меродавна тела на основу стандардних критеријума који обавезно укључују циљеве агенције или установе, њено деловање, начин избора и квалификације особља, услове смештаја, те финансијске ресурсе и управљање.

106. Све агенције и установе морају имати писану политику деловања и изјаве о поступању, које су у складу с овим Смерницама и које јасно описују циљеве, политике, методе и стандарде који се примјењују при избору, праћењу рада, надзору и евалуацији квалификованог и одговарајућег особља које пружа заштиту, како би се осигурало задовољавање тих циљева.

107. Све агенције и установе морају припремити кодекс понашања запослених, усклађен с овим Смерницама, који утврђује улогу свакога стручњака, а посебно пружалаца заштите, и укључује јасне поступке указивања на могуће пропусте од било којег од запослених.

108. Облици финансирања заштите ни у ком случају не смеју подстицати непотребан смештај или продужени боравак детета у систему заштите, који организује или пружа агенција или установа.

109. Потребно је водити свеобухватну и ажурирану евиденцију о пружању услуга алтернативне бриге, укључујући и детаљну документацију о свој деци повереној на бригу, те о запосленом особљу и финансијским трансакцијама.

110. Документација о деци на заштити треба да буде потпуна, ажурирана, поверљива и сигурно заштићена; треба да укључује податке о примању деце на бригу те о њиховом одласку, као и облику, садржају и појединостима смештаја сваког детета, уза све одговарајуће идентификацијске документе и друге личне податке. Подаци о дјететовој породици треба да буду укључени у документацију о детету, као и у извјештаје о резултатима редовних евалуација. Ова документација треба да прати дете током целог периода смештаја у систем алтернативне бриге, а треба да је проуче за то овлашћени стручњаци одговорни за актуелну бригу о детету.

111. Поменута документација треба да буде доступна детету као и његовим родитељима или старатељима, уз ограничење када је то примерено, с обзиром на права детета на приватност и поверљивост. Пре упознавања са документацијом, током тог периода и након њега, потребно је осигурати одговарајуће саветовање.

112. Све услуге алтернативне бриге морају да имају јасну политику чувања поверљивости података који се односе на свако дете, а све особе које пружају заштиту морају бити упознате с том политиком и придржавати се њених одредаба.

113. У складу с начелом добре праксе, све агенције и установе морају институционално да спроводе поступак којим ће се пре запошљавања осигурати да све особе које се брину о деци и остали радници у директном контакту с децом буду подвргнути одговарајућој и свеобухватној процени прикладности за рад с децом.

114. Услови рада пружалаца заштите и запослених у агенцијама и установама, укључујући и накнаду за њихов рад, морају бити такви да осигуравају максималну мотивацију, задовољство послом и континуитет, а тиме и могућност да обављају своје дужности на најбољи и најуспешнији начин.

115. Сви пружаоци заштите треба да прођу обуку о правима деце без родитељског старања те о посебној осетљивости дјече у изузетно тешким ситуацијама, као што су смештај у кризним ситуацијама или смештај ван подручја пребивалишта. Потребно је такође осигурати и сензибилизацију о културним, социјалним, родним и верским аспектима. Државе такође треба да осигурају одговарајуће ресурсе и канале за признавање ових стручњака, како би се олакшала примена ових одредаба.

116. Сво особље запослено у агенцијама и установама, које пружа бригу о деци, дужно је да прође обуку о правилном поступању у случају проблематичног понашања, укључујући и технике решавања сукоба и начине спречавања повређивања и самоповређивања.

117. Агенције и установе треба да осигурају да су пружаоци заштите спремни кад год је то потребно да одговоре на потребе деце са посебним потребама, нарочито деце изложене ХИВ-у/АИДС-у или другим хроничним физичким или психичким болестима, те деце с физичким или менталним потешкоћама.

2. Хранитељска брига

118. Меродавно тело или агенција дужно је да изради систем и примерено обучи задужено особље за процену и усклађивање дететових потреба са способностима и ресурсима потенцијалних хранитеља, а такође и да припреме све заинтересоване стране за смештај детета у хранитељску бригу.

119. У сваком месту треба одредити базу акредитованих хранитеља који могу деци да пруже бригу и заштиту, и одржавају њихове везе са породицом, заједницом и културном групом.
120. Потребно је развити систем посебних припрема, подршке и саветовања за хранитеље, те омогућити им да се редовно служе тим услугама пре, током и након смјештаја детета на бригу.
121. Пружаоци заштите треба да имају могућност да искажу своје мишљење и итичу на креирање политика у агенцијама које се баве пружањем хранитељске бриге скрби те у другим системима који се односе на децу.
122. Треба подстицати оснивање удружења хранитеља који могу пружити важну узајамну подршку и придонети развоју политика и праксе.

Ц. Институционална брига

123. Установе које пружају институционалну бригу треба да буду мањег капацитета и устројене у складу с правима и потребама детета у окружењу које у највећој могућој мери личи на породицу или малу групу. Њихова сврха је, опште узевши, да пруже привремену бригу и активно придонесу породичној реинтеграцији детета или, уколико то није могуће, да осигурају трајну бригу за дете у алтернативном породичном окружењу, укључујући – када је то примерено – и усвојење или *kafafu* по исламском праву.
124. Треба предузети мере да се, када је то потребно и примерено, дете којем је потребна искључиво заштита и алтернативна брига смести одвојено од деце повргнуте мерама казненоправног система.
125. Меродавне националне или локалне власти треба да успоставе строг поступак провере, који осигурава да се само одређени приједи врше у такве установе.
126. Државе морају да осигурају да у систему институционалне заштите буде довољан број особа које се брину о дједи, како би се омогућило да се сваком детету појединачно посвети пажња те да се детету, када је то примерено, омогући успостављање чврсте везе с конкретним пружаоцем бриге. Особе које пружају заштиту такође треба распоредити у установи на начин који омогућује делотворно спровођење циљева и задатака бриге те осигурава заштиту детета.
127. Закони, политике и прописи треба агенцијама, установама и појединцима да забране наговарање и позивање на смештај деце у систем институционалне заштите.

Д. Надзор и праћење

128. Агенције, установе и стручњаци укључени у пружање заштите треба да буду одговорни меродавном јавном телу, које је дужно да осигура, *интер алиа*, честе инспекције које се односе на заказане и ненајављене посете, те укључују посматрање и разговоре с особљем и с децом.
129. У мери у којој је то могуће и примерено, у задатке инспекције треба укључити и компоненту обуке и јачања капацитета пружалаца заштите.
130. Државе треба постаћи да осигурају постојање независног механизма праћења који узима у обзир Начела везана за Статус националних институција за заштиту и промоцију људских права (Париска начела), Механизам праћења треба да буде лако доступан деци, родитељима и особама одговорним за децу без родитељског старања. Функције механизма праћења треба да укључују:
- (а) саветовање у условима приватности с децом у свим облицима алтернативне бриге, посете местима у којима живе, те предузимање истраге у свим наводним случајевима кршења дечјих права у тим окружењима, по приспећу жалбе или на сопствену иницијативу;

- (б) препоручивање одговарајућих политика меродавним властима, с циљем побољшања поступања с децом без родитељског старања и осигурања да је то поступање у складу с превладавајућим резултатима истраживања о заштити, здрављу, бризи и развоју дјецe;
- (е) подношење предлога и запажања о нацртима закона;
- (д) подношење независних доприноса поступку извјештавања у складу с Конвенцијом о правима детета, укључујући и периодичне извештаје држава странака Конвенције Одбору за права детета с обзиром на примену ових Смерница.

Е. Подршка после завршетка бриге

131. Агенције и установе треба да имају јасну политику и да спроводе договорене мере везане за планирано и непланирано закључење њиховог рада с децом, како би осигурале одговарајућу потпору након завршетка пружања заштите и/или даље активности. Током целокупног раздобља пружања бриге, они систематски треба да раде на припремању детета да постане аутономно и у потпуности се интегрише у заједницу, посебно стицањем социјалних и животних вештина које се јачају учествовањем у животу локалне заједнице.

132. Процес прелаза из система заштите на подршку након завршетка заштите треба узети у обзир род и узраст детета, његову зрелост и специфичне околности те укључити саветовање и потпору с посебним циљем да се избегне искоришћавање. Децу која напуштају систем заштите треба подстаћи да се укључе у планирање живота након завршетка заштите. Деца с посебним потребама, нпр. она с различитим облицима тешкоћа у развоју треба да се користе одговарајућим системом потпоре који ће омогућити, *интер алиа*, избегавање њихова непотребног смештаја у институције. И јавни и приватни сектор треба различитим подстицајним мерама да запошљавају децу из различитих облика заштите, посебно децу с посебним потребама.

133. Посебна настојања треба уложити како би се, кад год је то могуће, сваком детету доделила специјализована особа која ће му помоћи у прелазном раздобљу и привикавању на самосталан живот након изласка из система заштите.

134. Припреме за живот након завршетка заштите треба да почне што је раније могуће током боравка у систему заштите, а у сваком случају довољно рано пре дететовог напуштања система заштите.

135. Младима који напуштају систем заштите треба пружити континуиране могућности образовања и струковног оспособљавања у склопу стицања животних вјештина, како би и м се помогло да остварују сопствене приходе те да постану финансијски независни.

136. Младима који напуштају систем заштите или им се пружа подршка након завршетка заштите, треба омогућити приступ социјалним, правним и здравственим услугама, а такође и одговарајућу финансијску потпору.

VIII. БРИГА О ДЕЦИ КОЈА СЕ НАЛАЗЕ ИЗВАН ДРЖАВЕ У КОЈОЈ ИМАЈУ ПРЕБИВАЛИШТЕ

А. Смештај детета на бригу у иностранство

137. Сва јавна и приватна тела и све особе укључене у поступке везане за слање детета на бригу у државу која није држава у којој дете има пребивалиште, ради медицинског поступка, привременог боравка, одмора или из било којег другог разлога, дужни су примењивати ове Смернице.

138. Наведене државе морају да осигурају да одређено именовано тело сноси одговорност за одређивање специфичних стандарда које треба задовољити, посебно имајући у виду критеријуме одабира пружалаца заштите у земљи домаћину, те квалитет бриге и каснијих активности, као и надзор и праћење спровођења таквих поступака.

139. Како би се осигурала одговарајућа међународна сарадња и заштита деце у оваквим ситуацијама, државе се позивају да ратификују или приступе Хашкој конвенцији од 19. октобра 1996. године о надлежности, меродавном праву, признању, извршењу и сарадњи у вези са родитељском одговорношћу и мерама за заштиту деце.

Б. Брига о детету које је већ у иностранству

140. Ове смернице, као и друге меродавне међународне одредбе, треба примењивати на сва јавна и приватна тела и све особе укључене у поступке везане уз дете којем је из било којег разлога потребна брига током боравка у држави која није држава у којој уобичајено живи.

141. Деца која су без пратње или одвојена, а која се већ налазе у иностранству, у начелу треба да уживају једнак ниво заштите и бриге као и локална деца у конкретной држави.

142. При одређивању одговарајућег облика заштите, треба узети у обзир индивидуалне различитости и специфичности одвојене деце или деце без пратње – као што су етничко и миграцијско порекло или културне и верске специфичности.

143. Деца која су без пратње или одвојена, укључујући и децу која на незаконит начин уђу у земљу, по правилу не смеју да буду лишена слободе искључиво због кршења било којег закона који регулише улазак и боравак у земљи.

144. Деца-жртве трговине људима не смеју се задржавати у полицији нити кажњавати због присилног учествовања у незаконитим радњама.

145. Чим се пронађе дете без пратње, препоручује се да државе одреде старатеља или, када је то потребно, организацију која ће током поступка утврђивања статуса дати и доношења одлука у вези с њим заступати дете и бити одговорна за његову/ њену заштиту и добробит.

146. Чим одвојено дете или дете без пратње буде смештено у систем заштите, треба предузети све разумне мере да се пронађе његова/њена породица и поново успоставе породичне везе, уколико је то у најбољем интересу детета и неће угрозити укључене стране.

147. Како би се олакшало планирање будућности детета које је одвојено или без пратње на начин који најбоље штити његова/њена права, меродавна државна тела и службе социјалне заштите треба да предузму све разумне мере да прибаве документацију и информације потребне за процену ризика детета те социјалних и породичних услова у држави у којој дете има пребивалиште.

148. Деца без пратње и одвојена деца не смеју се вратити у државу у којој живе у овим случајевима:

(а) ако, према резултатима процене ризика и сигурности, постоји основана сумња да је безбедност детета угрожена;

(б) ако се пре повратка не утврди одговарајући пружалац заштите, нпр. родитељ, други рођак, друга одрасла особа-пружалац бриге, државна агенција или овлашћена агенција, или установа у земљи порекла која пристане и у могућности је да преузме одговорност за дете и да му пружа одговарајућу бригу и заштиту;

(е) ако то према оцени меродавних тела из других разлога није у најбољим интересима детета.

149. Узимајући у обзир наведене циљеве, треба промовисати, јачати и развијати сарадњу између држава, регија, локалних власти и организација цивилног друштва.

150. У случајевима када је то у најбољем интересу детета и не угрожава само дете нити његову/њену породицу, треба предвидети могућности за делотворно укључивање конзуларних служби, односно уколико то није могуће, правних заступника у држави порекла.

151. Особе одговорне за добробит детета без пратње или одвојеног детета дужне су да омогуће редовну комуникацију између детета и његове/њене породице, осим у случајевима када је то противно жељи детета или пак очито није у складу с најбољим интересом детета.

152. Смештај с циљем усвајања или *kafale* према исламском праву на сме се узимати као одговарајућа полазна могућност у случају детета без пратње или одвојеног детета. Државе се позивају да такве могућности размотре тек након што се исцрпе сви напори усмерени на проналажење дететових родитеља, проширене породице или уобичајених пружалаца заштите.

IX БРИГА У ВНАРЕДНИМ СИТУАЦИЈАМА

А. Примена Смерница

153. Ове Смернице морају се примењивати и у ванредним ситуацијама узрокованим природним катастрофама или катастрофама које узрокује човек, укључујући и међународне или локалне оружане сукобе и стране окупације. Појединцима и организацијама који желе да раде за добробит деце без родитељског старања у ванредним ситуацијама, посебно се препоручује да делују у складу с овим Смерницама.

154. У таквим околностима, држава или актуелна власт на конкретном подручју, међународна заједница и све локалне, националне, стране и међународне агенције које пружају или намеравају да пруже услуге намењене деци, треба:

- (а) да осигурају да све организације и особе укључене у поступке с децом без пратње или с одвојеном децом имају довољан ниво искуства, обуке, ресурса и опреме да то чине на одговарајући начин;
- (б) да развијају, према потреби, систем привремене и дугорочне бриге у породичном окружењу;
- (е) да користе институционалну заштиту само као привремену меру док се не развије систем бриге у породичном окружењу;
- (д) да забране оснивање нових установа за пружање институционалне бриге, намењених истовременој бризи за велике групе деце на сталној или дугорочној основи;
- (е) да спрече прекогранично расељавање деце, осим у случајевима описаним у ставу 160;
- (ф) да пропишу обавезу сарадње у поступцима проналажења породице детета и мерама реинтеграције.

Спречавање одвајања

155. Организације и органи власти дужни су да предузму све мјере за спречавање одвајања деце од њихових родитеља или примарних пружалаца бриге, осим у случајевима када то захтева најбољи интерес детета, те осигурати да њихови поступци нехотице не подстичу одвајање породице пружањем услуга и повластица намењених само деци, а не и њиховим породицама.

156. Одвајање на иницијативу дететових родитеља или других примарних пружалаца бриге треба спречити:

- (а) осигурањем да сва домаћинства имају приступ основним намирницама и лековима и другим услугама, укључујући и образовање;
- (б) ограничавањем развоја могућности за институционалну заштиту и ограничавањем коришћења таквих услуга на ситуације у којима је то апсолутно неопходно.

Б. Облици бриге

157. Треба подстицати заједнице да имају активну улогу у праћењу и решавању проблема везаних за бригу и заштиту деце у локалном контексту.

158. Треба подстицати пружање бриге у дететовој заједници, укључујући и хранитељство, с обзиром на то да се тиме осигурава континуитет у социјализацији и развоју детета.

159. С обзиром на то да деца без пратње или одвојена деца могу бити изложена повећаном ризику од злостављања или искоришћавања, треба предвидети мере праћења и пружања специфичне помоћи како би се осигурала њихова заштита.

160. У ванредним ситуацијама децу не треба премештати у друге државе од оне у којој имају пребивалиште, због пружања алтернативне бриге, већ само привремено из изузетних здравствених, медицинских или безбедносних разлога. У таквом случају децу треба распоредити у места која су што ближе њиховом дому, треба да их прати родитељ или пружалац бриге којег дете познаје, те треба постојати јасан план повратка детета.

161. Уколико је немогуће спровести породичну реинтеграцију у примереном раздобљу или се пак оцени да је она супротна најбољем интересу детета, потребно је размотрити стабилна и коначна решења, као што су *кафала* према исламском праву или усвојење; а ако то није изводљиво, треба размотрити друге дугорочне могућности, као што су удомљавање или одговарајућа институционална брига, укључујући и групне домове или друге облике самосталног становања деце уз надзор.

Ц. Проналажење породице и реинтеграција са породицом

162. Идентификација, регистрација и прибављање документације деце без пратње или одвојене деце представљају приоритете у свакој ванредној ситуацији и потребно их је спровести што је брже могуће.

163. Активности везане уз регистрацију треба да спроводе или директно надзиру државне власти и изричито опуномоћена тела која сnose одговорност те имају искуство у обављању таквих задатака.

164. Нужно је поштовати поверљивост прикупљених података и успоставити системе за сигурно преношење и чување тих података. Податке смеју да размењују само овлашћена тела у сврхе проналажења, реинтеграције породице и осигурања бриге.

165. Све особе укључене у проналажење чланова породице или законских заступника или старатеља, кад год је то могуће, треба да делују у оквиру усклађеног система, употребљавају стандардизоване обрасце и међусобно компатибилне процедуре. Притом треба да осигурају да дете и остале заинтересоване стране не буду изложене опасностима узрокованим њиховим поступцима.

166. Веродостојност сродства и потврда спремности детета и чланова породице на поновно спајање породице мора се проверити у случају сваког дјетета. Не сме се предузети никакав поступак који би могао спречавати могућу реинтеграцију породице, као што су усвајање, промјена имена или пресељење у места удаљена од вероватне локације породице, све док све не исцрпе сви напори за проналажење породице.

167. Одговарајућу документацију о свакоме смештају детета треба прикупљати и чувати на сигурном, како би се омогућило спајање породице у будућности.

III.6. Заштита сведока и жртава

III.6.1. ECOSOC смернице – Резолуција 2004/27

Смернице о правосудним питањима која укључују децу жртве и сведоке кривичних дела

Економски и социјални савет,

Позивајући се на Резолуцију 40/34 Генералне скупштине, од 29. новембра 1985. године, којом је Генерална скупштина усвојила Декларацију о основним принципима правде за жртве кривичних дела и злоупотребе моћи,

Позивајући се, такође на одредбе Конвенције о правима детета, коју је Генерална скупштина усвојила Резолуцијом 44/25, 20. новембра 1989. године, а посебно на чланове 3. и 39, као и на одредбе Опционог протокола о продаји деце, дечјој проституцији и порнографији уз Конвенцију о правима детета, који је Скупштина усвојила резолуцијом 54/263, 25. маја 2000. године, а посебно на члан 8,

Имајући на уму релевантне одредбе Бечке Декларације о криминалу и правди: у сусрет изазовима 21. века, која је приложена уз Резолуцију 56/261 Скупштине, од 31. јануара 2002. године, као и акционе планове за примену Бечке Декларације, који су приложени уз Резолуцију 56/261 од 31. јануара 2002. године, а посебно акционе планове за сведоке и жртве у кривичном и малолетничком правосуђу,

Имајући, такође, на уму документ „Свет по мери детета“ који је Генерална скупштина усвојила резолуцијом C-27/2, 10. маја 2002. године,

Позивајући се на Резолуцију 1996/16 од 23. јула 1996. године, којом је Генерални секретар наставио да промовише употребу и примену стандарда и норми Уједињених нација за превенцију криминала и кривично правосуђе,

Пазећи на озбиљне физичке, психолошке и емоционалне последице различитих облика криминала на жртве, а посебно децу жртве,

Препознајући да је учешће деце жртава и сведока кривичних дела у поступцима кривичног правосуђа од суштинске важности за ефективно процесуирање различитих облика кривичних дела, укључујући и случајеве сексуалне експлоатације деце, трговину деце и других облика транснационалног организованог криминала где су деца често једини сведоци,

Пазећи на јавни интерес и правично суђење засновано на веродостојним доказима, као и на осетљивост и подложност деце сведока и жртава на инсинуације или принуду,

Пазећи, такође, на чињеницу да је деци жртвама и сведоцима кривичних дела потребна посебна заштита, асистенција и подршка која одговара њиховом узрасту, зрелости и индивидуалним посебним потребама како би се спречиле додатне тешкоће настале као резултат учешћа у процесу кривичног правосуђа,

Наглашавајући да стандарди и норме Уједињених нација за превенцију криминала и кривично правосуђе доприносе садржају декларација, уговора и других инструмената који су садржани у реформама кривичног правосуђа у земљама чланицама а које имају за циљ ефикасно и хумано суочавање са свим облицима криминала и превенције криминала широм света,

Узимајући у обзир, уз поштовање, напоре Међународног бироа за дечја права у састављању смерница о правосудним питањима која се тичу деце жртава и сведока кривичних дела, а које су написане у сарадњи са комитетом за управљање/састављање смерница састављеног од реномираних међународних експерата у области права детета, кривичног права и виктимологије,

1. *Тражи* од Генералног секретара да сазове међувладину експертску групу базирану на регионалном саставу Комисије за превенцију криминала и кривично правосуђе и која ће бити отворена за све земље чланице које желе да учествују као посматрачи, у складу са расположивим додатним буџетским средствима, да развије смернице о правосудним питањима у областима које се тичу деце жртава и сведока кривичних дела.
2. *Тражи* од међувладине експертске групе да на свом састанку узме у обзир све релевантне материјале, укључујући и смернице о правосудним питањима која се тичу деце жртава и сведока кривичних дела које се саставио Међународни биро за дечја права, а које су приложене уз ову одлуку;
3. *Позива* Једанаести Конгрес Уједињених Нација за заштиту од криминала и кривично правосуђе да, под самосталним насловом „Како стандарди функционишу: педесет година од постављања стандарда у заштити од криминала и кривичном правосуђу“, а током Радионице о унапређењу реформе кривичног правосуђа, укључујући и ресторативну правду, и током пратећег састанка невладиних и професионалних организација, размотри и расправља о питањима наведеним у Смерницама о правосудним питањима која се тичу деце жртава и сведока кривичних дела, и позива међувладину експертску групу да током свог рада узме у обзир резултате ових дискусија;
4. *Тражи* од Генералног секретара да поднесе извештај о резултатима састанка са међувладином експертском групом на петнаестој сесији Комисије за заштиту од криминала и кривично правосуђе како би га Комисија размотрила и предузела даље кораке.

Анекс

Смернице о правосудним питањима која се тичу деце жртава и сведока кривичних дела које је саставио Међународни биро за дечја права

I. Циљеви и преамбула

А. Циљеви

1. Ове смернице о правосудним питањима која се тичу деце жртава и сведока кривичних дела постављају добру праксу засновану на усаглашености савременог знања и релевантних међународних и регионалних норми, стандарда и принципа.
2. Смернице дају практичан оквир за постизање следећих циљева:
 - а) Обезбеђивање смерница стручњацима, када је потребно, волонтерима који раде са децом жртвама и сведоцима кривичних дела, а за развој њихове дневне праксе у судским процесима за одрасле и малолетнике на националном, регионалном и међународном нивоу, а у складу са Декларацијом о основним принципима правде за жртве кривичних дела и злоупотребе моћи⁸⁶;
 - б) Пружање подршке у преиспитивању националних и домаћих закона, процедура и пракси како би обезбедили потпуно поштовање права детета жртве и сведока кривичног дела и пуну примену Конвенције о правима детета⁸⁷;
 - ц) Подршка владама, међународним организацијама, јавним агенцијама, невладиним и локалним организацијама и другим заинтересованим странама у креирању и примени законодавства, политика, програма и пракси које одговарају на кључна питања у вези са децом жртвама и сведоцима кривичних дела;
 - д) Подршка и помагање онима који се брину о деци како би на осетљивији начин приступили раду са децом жртвама и сведоцима кривичних дела.

⁸⁶ Резолуција 40/34 Генералне скупштине, у прилогу

⁸⁷ Резолуција 14/25 Генералне скупштине, у прилогу

3. Сваки правосудни систем ће применити ове смернице у складу са својим правним, социјалним, економским, културним и географским условима. Међутим, сваки правосудни систем треба стално да настоји да превазиђе практичне тешкоће у њиховој примени с обзиром на то да смернице у потпуности представљају сет минималних начела и стандарда које треба прихватити.

4. У примени смерница, сваки правосудни систем мора да обезбеди одговарајућу обуку, избор и процедуре како би одговорио на посебне потребе деце жртава и сведока кривичних дела, онда када виктимизација негативно утиче на одређене групе деце у различитим ситуацијама, као што је на пример сексуални напад на девојчице.

5. Смернице покривају одређено поље у којем се знања и пракса развијају и расту. Оне немају намеру да буду комплетна листа нити да онемогуће даљи развој под условом да је развој у складу са основним циљевима и начелима смерница.

6. Смернице такође треба користити у процесима незваничних и обичајних правосудних система, као што је ресторативна правда и у некривичним областима права укључујући, али не ограничавајући се на старатељство, развод, усвојење, заштиту детета, ментално здравље, држављанство, законе који се тичу имиграната и избеглица.

Б. Садржај и опсег

7. Смернице су развијене уз:

- а) свест да милиони деце широм света пате као резултат кривичних дела и злоупотребе моћи и да права ове деце нису адекватно препозната, као и да могу да претрпе додатне тешкоће у судским процесима;
- б) потврду да сви напори морају бити предузети како би се спречила виктимизација деце, посебно кроз примену Смерница за превенцију криминала⁸⁸;
- в) подсећање да Конвенција о правима детета⁸⁹ поставља захтеве и начела за обезбеђивање ефективног признавања права детета, као и да Декларација о основним принципима правде за жртве кривичних дела и злоупотребе моћи⁹⁰ даје начела која обезбеђују жртвама право на информисаност, партиципацију, заштиту, надокнаду штете и подршку;
- а) наглашавање да све државе чланице међународних и регионалних инструмената имају обавезу да испуне своје одговорности, укључујући и примену Конвенције о правима детета и пратеће протоколе;
- б) позивање на међународне и регионалне иницијативе које примењују начела Декларације о основним принципима правде за жртве кривичних дела и злоупотребе моћи, укључујући и *Приручник о правди за жртве и Водич за доносиоце одлука о Декларацији о основним принципима*, које је 1999. године објавила Канцеларија Уједињених нација за борбу против дроге и криминала;
- в) препознавање да су деца осетљива и да им је потребна посебна заштита у складу са њиховим годинама, зрелашћу и индивидуалним посебним потребама;
- г) разматрање да развијени систем подршке деци жртвама и сведоцима кривичних дела може довести до тога да деца и њихове породице буду отвореније за откривање случајева виктимизације и да више подржавају судске процесе;
- д) подсећање да правда за децу жртве и сведоке кривичних дела мора бити обезбеђена уз истовремену заштиту права оптужених или осуђених починилаца, укључујући и она која су

⁸⁸ Резолуција 2002/13 Економског и социјалног савета, у прилогу

⁸⁹ Резолуција 44/25 Генералне скупштине, у прилогу

⁹⁰ Резолуција 40/34 Генералне скупштине, у прилогу

фокусирана на децу у сукобу са законом, као што су Стандардна и минимална правила Уједињених нација за малолетничко правосуђе (Правила из Пекинга)⁹¹;

- ђ) свест о разноликости правних система и традиција и узимајући у обзир да је криминал све више транснационалан у својој природи и да постоји потреба да се деци жртвама и сведоцима кривичних дела обезбеди једнака заштита у свим земљама.

Ц. Начела

8. Како би се обезбедила правда за децу жртве и сведоке кривичних дела, стручњаци и други одговорни за добробит ове деце морају поштовати следећа интерсекторска начела, а као што је наведено и у другим међународним инструментима, посебно у Конвенцији о правима детета⁹² и као што је видљиво у раду Комитета за права детета:

- а) *Достојанство*. Свако дете је јединствено и вредно људско биће и као такво, његово или њено достојанство, посебне потребе, интереси и приватност морају бити поштовани и заштићени;
- б) *Недискриминација*. Свако дете има право да буде третирано правично и једнако без обзира на расу, националност, боју коже, род, језик, вероисповест, политичко или друго мишљење, национално, етничко или друштвено порекло, имовину, инвалидитет и рођење или друго лично својство детета или родитеља/законског старатеља;
- в) *Најбољи интереси детета*. Свако дете има право да његов или њен најбољи интерес буде приоритет. Ово укључује право на заштиту и на прилику за усклађен развој:

I. Заштита. Свако дете има право на живот и опстанак и да буде заштићено од свих облика тешкоћа, злоупотребе или запостављања, укључујући физичко, психичко, ментално и емотивно злостављање и занемаривање;

II. Усклађен развој. Свако дете има право на прилику за усклађен развој и на стандард живота који је адекватан за физички, ментални, спиритуални, морални и друштвени развој. У случају да је дете било трауматизовано, потребно је предузети све кораке како би се детету обезбедило да ужива здрав развој;

- а) *Право на партиципацију*. Свако дете има право да изрази своје мишљење, став и уверење слободно по свим питањима, својим речима и да посебно допринесе доношењу одлука које се тичу његовог или њеног живота, укључујући и одлуке у судским процесима. Дете има право да се ти ставови узму у обзир.

Д. Дефиниције

9. У смерницама се користе следеће дефиниције:

- а) „дете жртва и сведок“ се односи на децу и адолесценте, млађе од 18 година, који су жртве или сведоци кривичних дела без обзира на њихову улогу у кривичном делу или у процесуирању наводних оптужених или група оптужених;
- б) „Стручњаци“ се односи на особе које су у контексту свог рада у контакту са децом жртвама и сведоцима кривичних дела а на које се ове смернице односе. То укључује следеће особе, иако није ограничено само на њих: заступници деце и жртава и особе које пружају подршку; практичари из области служби за заштиту деце; особље агенција за добробит деце; тужиоци и адвокати одбране; дипломатско и конзуларно особље; особље на програмима који се баве насиљем у породици; судије; извршитељи законских одредаба; стручњаци у области медицине и менталног здравља; и социјални радници;

⁹¹ Резолуција 40/33 Генералне скупштине, у прилогу

⁹² Резолуција 44/25 Генералне скупштине, у прилогу

- в) „Судски процес“ укључује откривање кривичног дела, подизање тужбе, истрагу, процес тужилаштва и судски процес и постсудске процедуре без обзира да ли се случај води у оквиру националног, међународног или регионалног система кривичног правосуђа за одрасле или мелолетнике, или у оквиру обичајног или незваничног правосудног система;
- г) „Оријентисаност на дете“ се односи на приступ који у обзир узима дететове индивидуалне потребе и жеље.

II. Смернице о правосудним питањима која се тичу деце жртава и сведока кривичних дела

А. Право на достојанствен и саосећајан третман

10. Деца жртве и сведоци у судском процесу треба да буду третирана на брижан и осетљив начин, водећи рачуна о њиховој личној ситуацији и непосредним потребама, узрасту, роду, инвалидитету и зрелости и уз потпуно поштовање њиховог физичког, менталног и моралног интегритета.
11. Свако дете треба да буде третирано као особа са својим индивидуалним потребама, жељама и осећањима. Стручњаци не треба да третирају дете као типично дете било ког узраста или као типичну жртву или сведока специфичног кривичног дела.
12. Мешање у дететов приватан живот треба да буде ограничено на неопходан минимум али да у исто време буду одржани високи стандарди у сакупљању доказа како би се обезбедили правични и непристрасни исходи судског процеса.
13. Да би се избегле даље негативне последице по дете, интервјуе, испитивање и друге форме истраге треба да воде обучени стручњаци који приступају томе са поштовањем и на осетљив и темељан начин.
14. Све интеракције описане у овим смерницама треба да буду спроведене на емпатичан начин и да буду оријентисане на дете, у одговарајућем окружењу које одговара на специфичне потребе детета. Такође, морају бити на језику које дете користи и разуме.

Б. Право на заштиту од дискриминације

15. Деца жртве и сведоци треба да имају приступ правди која их штити од дискриминације на основу расе, боје коже, пола, језика, вероисповести, политичког или другог мишљења, националног, етничког или друштвеног порекла, имовине, инвалидитета и рођења или других личних својстава детета или родитеља/старатеља.
16. Судски процеси и службе подршке за децу жртве и сведоке и њихове породице треба да буду осетљиве на дететов узраст, жеље, разумевање, род, сексуалну оријентацију, етничко, културно, верско, језичко или друштвено порекло, касту, социо-економске услове и имигрантски или избеглички статус, као и на посебне потребе детета, укључујући здравствено стање, способности и капацитете. Стручњаци треба да буду обучени о овим различитостима.
17. У многим случајевима, посебне службе и заштита ће тек бити установљене како би узеле у обзир различиту природу специфичних дела над децом, као што је сексуално напаствовање девојчица.
18. Узраст не треба да буде препрека за дететово пуно учешће у судском процесу. Свако дете има право да буде третирано као способан сведок и његово/њено сведочење треба претпоставити као валидно и веродостојно на суђењу, осим уколико се не докаже супротно и све док његов или њен узраст и зрелост дозвољавају давање прихватљивих сведочења са или без комуникацијских помагала или других врста подршке.

В. Право на информисаност

19. Дете жртва или сведок, његова породица и правни заступници, од првог контакта са правосудним процесом и кроз процес имају право да буду благовремено обавештени о:

- а) Располовим здравственим, психолошким, социјалним или другим услугама као и о начинима приступа тим услугама укључујући и правно или друго саветовање или заступање, компензацију и ургентне финансијске подршке, уколико постоје;
- б) Процедурама у кривичним процесима за одрасле и малолетнике, укључујући улогу детета жртве и сведока, важност, тренутак и начин сведочења, начине на које ће „испитивање“ бити спроведено током истраге или суђења;
- в) Наплетку и поретку појединачног случаја, укључујући привођење, хапшење или статус притвореника оптуженог, као и све потенцијалне промене статуса које су у процесу одлучивања, одлуке истраге и све релевантне информације о развоју и исходима случаја након суђења;
- г) Постојећим механизмима подршке за дете када подноси тужбу или учествује у истрази и судским поступцима;
- д) Специфичним местима и времену саслушавања и другим релевантим догађајима;
- ђ) Распољивости заштитних мера;
- е) Постојећим приликама за накнаду штете од стране прекршиоца или од државе кроз судски процес, алтернативне грађанске парнице или друге процесе;
- ж) Постојећим механизмима поновног разматрања одлуке која лоше утиче на дете жртву и сведока;
- з) Релевантим правима детета жртве и сведока сходно Конвенцији о правима детета и Декларацији о основним принципима правде за жртве кривичних дела и злоупотребе моћи.

Г. Право на изражавање мишљења и право да буде саслушано

20. Стручњаци треба да уложе све напоре да детету жртви и сведоку обезбеде да изрази своје мишљење и забринутост у вези са учешћем у правосудном процесу.
21. Стручњаци треба да:
- а) Обезбеде да је дете жртва и сведок консултовано о питањима наведеним у ставу 19;
 - б) Обезбеде да је детету жртви и сведоку обезбеђено да слободно и на сопствен начин изрази своје мишљење и забринутост у вези да својим учешћем у правосудном процесу, начин на који жели да обезбеди сведочење, као и своја осећања о закључцима процеса.
22. Стручњаци треба да обратe посебну пажњу на дететово мишљење и забринутост и да, уколико нису у стању да одговоре на њих, објасне детету разлоге за то.

Д. Право на ефективну подршку

23. Дете жртва и сведок и када је то потребно и чланови породице треба да имају приступ подршци стручњака који су претходно имали одговарајућу обуку наведену у ставовима 41-43. То укључује асистенцију и службе подршке као што су финансијске, правне, саветодавне, здравствене и социјалне услуге, услуге за физички и психолошки опоравак, и друге услуге неопходне за дететову реинтеграцију. Све ове подршке треба да одговоре на дететове потребе и да му/јој обезбеде да ефективно учествује у свим фазама правосудног процеса.
24. У обезбеђивању подршке детету жртви или сведоку, стручњаци треба да учине све што је потребно да координирају подршку како дете не би било подрвргнуто претераним интервенцијама.
25. Дете жртва и сведок треба да добије помоћ од особа које пружају подршку, као што су специјалисти за децу жртве/сведоке, а који свој ангажман започињу иницијалним извештајем и настављају све док је одређена услуга потребна.

26. Стручњаци треба да развију и примењују мере које олакшавају деци да сведоче и унапреде комуникацију и разумевање у предсудском и постсудском процесу. Ове мере могу да подразумевају укључивање:

- а) Специјалиста за децу жртве и сведоке који би одговорио на дететове потребе;
- б) Особа које пружају подршку, укључујући специјалисте и одговарајуће чланове породице који ће пратити дете током сведочења;
- в) Законских старатеља у циљу заштите дететових правних интереса.

Ђ. Право на приватност

27. Заштита приватност детета жртве и сведока је од примарне важности.

28. Свака информација која се односи на дететово учешће у правосудном процесу треба да буде заштићена. То може бити постигнуто кроз одржавање поверљивости и ограничавање откривања информација које може да доведе до идентификације детета жртве или сведока у судском процесу.

29. Када год је то могуће, треба предузети мере за искључивање јавности и медија из суднице током дететовог сведочења.

Е. Право на заштиту од додатних тешкоћа током судског процеса

30. Стручњаци треба да предузму све мере како би спречили додатне тешкоће детету током откривања, истраге или процеса гоњења како би обезбедили поштовање најбољих интереса детета и поштовање његовог/њеног достојанства.

31. Стручњаци треба да приступе детету жртви и сведоку са осетљивошћу, тако да:

- а) Обезбеде подршку детету жртви и сведоку, укључујући праћење детета кроз његово/њено учешће у судском процесу када је то у његовом/њеном најбољем интересу;
- б) Обезбеде тачност информација о процесу, укључујући давање јасних очекивања детету жртви и сведоку у смислу шта да очекује у процесу, са што је више сигурности могуће. Дететово учешће у саслушањима и суђењима треба да буде испланирано унапред и треба учинити све напоре да се обезбеди континуитет у односу између деце и стручњака који су са њима у контакту током процеса;
- в) Обезбеде убрзана суђења осим ако је одлагање у најбоље интересу детета. Истрага кривичних дела која укључују децу жртве и сведоке такође треба да буде убрзана и треба да постоје процедуре, закони и судска правила која обезбеђују да овакви случајеви буду убрзани;
- г) Користе процедуре које су оријентисане на дете што подразумева собе за интервјуе које су дизајниране за децу, међусекторске услуге за децу жртве које су интегрисане под једним кровом, окружење у судници које је прилагођено детету сведоку, паузе током дететовог сведочења, саслушања заказана у време које је у складу са дететовим узрастом и зрелošћу, систем дежурства и позива које обезбеђује да дете иде у судницу само када је то неопходно, као и друге одговарајуће мере да би се организовало сведочење детета.

32. Стручњаци такође треба да примене следеће мере:

- а) Ограничавање броја интервјуа. Треба применити специјалне процедуре сакупљања доказа од детета жртве и сведока како би се смањило број интервјуа, давања изјава, саслушања и, посебно, непотребних контаката детета са правосудним процесом, а таква процедура може, на пример, да буде коришћење раније снимљених видео снимака;
- б) Избегавање непотребних контаката са наводним починиоцем, његовим или њеним тимом одбране и другим особама које нису директно повезане са судским процесом. Стручњаци треба да обезбеде да је дете жртва и сведок заштићено од суочења са наводним починиоцем када је то у складу са правним системом и уз поштовање права одбране. Кад год је то могуће и неопходно, дете жртва и

сведок треба да буде интервјуисано и испитано у судници, када наводни починилац није присутан, а треба обезбедити одвојене чекаонице и приватне собе за интервјуе.

- в) Употребу помагала како би организовали сведочење детета. Судије треба посебно да размотре и одобре употребу помагала за дететово сведочење и да умање потенцијално застрашивање детета, као и да спроводе супервизију и предузму све неопходне мере да обезбеде да је дете жртва и сведок испитивано на начин који је оријентисан на дете.

Ђ. Право на безбедност

33. Када је безбедност детета жртве и сведока у ризику, треба предузети неопходне мере да би одговарајуће надлежне установе биле извештаване о ризицима по безбедност и да би дете било заштићено од таквих ризика пре, током и након судског процеса.

34. Од особља које је у директном контакту са дететом, стручњака и других особа које долазе у контакт са децом треба тражити да обавесте надлежне установе ако сумњају да је детету жртви и сведоку учињена штета, да је повређено или ће бити повређено.

35. Стручњаци треба да буду обучени да препознају и спрече застрашивање, претње и штету детету жртви и сведоку. У ситуацијама када деца жртве и сведоци могу постати предмет застрашивања, претњи или штете, треба обезбедити одговарајуће услове да би се осигурала дететова безбедност. Мере заштите безбедности могу да укључују:

- а) Избегавање директног контакта између детета жртве и сведока и наводног починиоца у било ком тренутку судског процеса,
- б) Коришћење судских одлука о забрани приласка које су заведене и регистроване;
- в) Наређивање притвора пре суђења за оптуженог и одређивање специјалних услова кауције који подразумевају принцип „без контакта“
- г) Стављање оптуженог у кућни притвор;
- д) Кад год је могуће, обезбеђивање детету жртви и сведоку полицијску пратњу или пратњу неке друге релевантне агенције и чувања тајности како дететово кретање не би било откривено.

Е. Право на накнаду штете

36. Дете жртва и сведок треба, кад год је то могуће, да добије накнаду штете како би постигао пуно задовољење, реинтеграцију и опоравак. Процедуре за добијање и спровођене накнадне штете треба да буду приступачне и оријентисане на дете.

37. Уколико су поступци оријентисани на дете и поштују ове смернице, треба јачати комбиноване кривичне поступке и поступке накнаде штете, заједно са неформалним и локалним правним поступцима као што је ресторативна правда.

38. Накнада штете може да укључује реституцију од преступника наређену на кривичном суду, помоћ од програма за компензацију жртвама који води држава и накнаде штете чије извршење је одлучено у грађанским поступцима. Када је то могуће, треба размотрити и трошкове социјалне и образовне реинтеграције, медицинског третмана, бриге о менталном здрављу и правних услуга. Процедуре морају бити установљене како би обезбедиле аутоматско извршење одлука о накнади штете и наплату накнаде штете пре новчаних казни.

Ж. Право на посебне превентивне мере

39. Поред превентивних мера које треба да постоје за сву децу, потребне су посебне стратегије за децу жртве и сведоке која су посебно осетљива на ситуације поновне виктимизације или поновног чињења кривичних дела.

40. Стручњаци треба да развију и примене свеобухватне и посебно креиране стратегије и интервенције у случајевима када постоји опасност да дете жртва буде поновно виктимизовано. Ове стратегије и интервенције треба да узму у обзир природу виктимизације, укључујући и виктимизацију која се односи на злоупотребу у кући, сексуалну експлоатацију, злоупотребу у институционалном окружењу и трговину децом. Стратегије могу бити базиране на владиним, локалним и грађанским иницијативама.

III. Примена

А. Стручњаци морају да буду обучени и едуковани о овим смерницама како би ефикасно и осетљиво радили са децом жртвама и сведоцима

41. За стручњаке у директном раду са децом, званичнике кривичног и малолетничког правосуђа, правосудне практичаре и друге стручњаке који раде са децом жртвама и сведоцима треба обезбедити адекватну обуку, образовање и информације уз могућност унапређења и одржавања специјализованих метода, приступа и ставова.

42. Стручњаке треба бирати и обучавати тако да одговарају на потребе деце жртвама и сведока, укључујући и специјализоване јединице и услуге.

43. Ова обука треба да обухвата:

- а) Релевантне норме, стандарде и начела људских права, укључујући и дечја права;
- б) Начела и етичке дужности њихових установа;
- в) Знаке и симптоме који указују на почињена кривична дела над децом;
- г) Вештине и технике процене кризних ситуација, посебно у ситуацијама упућивања на одређене услуге са акцентом на потребе и поверљивост;
- д) Утицај, последице и трауме кривичних дела над децом;
- ђ) Посебне мере и технике подршке деци жртвама и сведоцима у судском процесу;
- е) Интеркултурална и узрасно лингвистичка, верска, друштвена и родна питања;
- ж) Одговарајуће вештине комуникације у односу дете-одрасла особа;
- з) Технике интервјуисања и процене које умањују сваку трауму детета и повећавају квалитет информација добијених од детета;
- и) Вештине рада са децом жртвама и сведоцима базиране на наклоности, разумевању, конструктивном и подржавајућем приступу,
- ј) Методе за заштиту и представљање доказа и испитивање детета жртве;
- к) Улоге и методе које користе стручњаци који раде са децом жртвама и сведоцима.

Б. Стручњаци треба да сарађују у примени ових смерница тако да се са децом жртвама и сведоцима ради на ефикасан и ефективан начин

44. Стручњаци треба да учине све напоре да примене интердисциплинарни приступ у помагању деци тако што ће бити упознати са различитим спектром расположивих услуга, као што су подршка жртвама, заступање, економска подршка, саветовање, здравствене, правне и социјалне услуге. Овај приступ може да укључи и протоколе за различите фазе судског процеса како би се ојачала сарадња међу пружаоцима услуга деци жртвама и сведоцима, као и другим облицима мултидисциплинарног рада који подразумева полицију, тужилаштво, медицинске, социјалне услуге, психолошко особље које ради на истом месту.

45. Међународна сарадња треба да буде ојачана међу земљама чланицама и свим секторима друштва, на националном и међународном нивоу, укључујући и међусобну подршку са сврхом олакшавања

сакупљања и размене информација, откривање, истрагу и гоњење у области транснационалног криминала који укључује децу жртве и сведоке.

В. Примену смерница треба надгледати

46. Стручњаци треба да користе ове смернице као основу за развој закона и писаних политика, стандарда и протокола који имају за циљ подршку деци жртвама и сведоцима у судским процесима.

47. Стручњаци треба периодично да преиспитају и процене своју улогу, заједно са другим агенцијама у правосудном процесу у обезбеђивању заштите права детета и ефикативне примене ових смерница.

48. *Пленарна седница 21. јул 2004. године*

III.7. Малолетничко правосуђе

III.7.1. Стандардна минимална правила Уједињених нација за малолетничко правосуђе – Пекиншка правила⁹³

Уводни текст

Стандардна минимална правила Уједињених нација за малолетничко правосуђе (Пекиншка правила) била су прва правила која су усвојена са посебним циљем да заштите права и потребе деце у сукобу са законом. Правила се састоје од опширних смерница којима малолетничко правосуђе треба да се руководи од тренутка када је дете ухапшено до тренутка када напушта притвор. Пошто су Правила била усвојена пре него што је усвојена Конвенција Уједињених нација о правима детета, она су утицала на формулисање основних стандарда малолетничког правосуђа који су касније унети у Конвенцију о правима детета. Правила наглашавају добробит детета и принцип пропорционалности – да при разматрању сваког конкретног случаја треба узимати у обзир специфичне околности везане за дете и природу преступа. Пекиншка правила се сматрају кључним документом за све стручњаке који се баве децом у сукобу са законом, иако нису обавезујућа за земље потписнице.

Пекиншка правила су подељена у шест делова који одражавају фазе процедуре кроз које дете мора да прође током кривичног поступка. Први део садржи опште принципе који се примењују у малолетничком правосуђу. Други део се односи на истрагу и кривично гоњење. Трећи део се односи на суђење и одлучивање (казнене мере). У четвртм делу промовишу се ванинституционалне мере за малолетне преступнике. Пети део одређује минималне стандарде у случају институционалног смештаја детета. Шести део се бави потребом за спровођењем истраживања, планирања, утврђивањем политике и евалуацијом.

Пекиншка правила укључују „основне перспективе“ малолетничког правосуђа уопште, чији је циљ да обезбеде:

- да државе чланице теже да унапреде добробит малолетних преступника и њихових породица;
- да државе чланице развијају услове који ће промовисати позитиван развој детета (укључујући живот у локалној заједници), нарочито у узрасту када је дете најосетљивије и склоно антисоцијалном понашању;
- да се за малолетне преступнике обезбеде диверзиони програми одступања како би се смањио број деце која улазе у формалну кривичну процедуру;

⁹³ Стандардна минимална правила Уједињених нација за малолетничко правосуђе – Пекиншка правила, Резолуција 40/33 Генералне скупштине Уједињених нација од 29. новембра 1985. Године.

- да малолетничко правосуђе постане саставни део правосудног система државе;
- да малолетничко правосуђе једне државе допринесе „мирном поретку у друштву” и заштити младе људе;
- да се Правила примењују у складу са постојећим економским, социјалним и политичким правима која су већ утемељена у оквиру дате државе;
- да службе система малолетничког правосуђа укључе професионално усавршавање свих стручњака у овој области.

Пекиншка правила

Генерална скупштина,

имајући у виду Универзалну декларацију о људским правима, Међународни пакт о грађанским и политичким правима и Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима, као и друге међународне инструменте у области људских права који се односе на права младих особа,

имајући такође у виду да је 1985. година проглашена за међународну годину младих: учешћа, развоја и мира, и да је међународна заједница оценила значајним заштиту и унапређивање права младих, за шта је доказ важност која се придаје Декларацији о правима детета,

подсећајући на Резолуцију 4 коју је усвојио Шести конгрес Уједињених нација о спречавању криминалитета и поступању са преступницима, а којом се позива на израду стандардних минималних правила за малолетничко правосуђе и бригу о младима, и која би могла да служи као модел државама чланицама, подсећајући такође на одлуку Економског и социјалног савета 1984/153 од 25. маја 1984. године, којом је Нацрт правила прослеђен Седмом конгресу Уједињених нација о спречавању криминалитета и поступању са преступницима, одржаном у Милану (Италија) од 26. августа до 6. септембра 1985. године, преко Међурегионалног припремног састанка, одржаног у Пекингу (Кина) од 14. до 18. маја 1984. године,

признајући да је младима, због раног стадијума њиховог људског развоја, потребна посебна подршка и заштита у односу на физички, ментални и друштвени развој, као и правна заштита у условима мира, слободе, достојанства и сигурности,

сматрајући да је можда потребно преиспитивање и унапређење постојећих националних законских решења, политике и праксе,

сматрајући даље да су такви стандарди, без обзира што се може чинити да их је тешко усагласити у овом тренутку, имајући у виду постојеће друштвене, економске, културне, политичке и правне услове, ипак достижни као начелни минимум,

1. Са задовољством прима к знању рад на развијању Стандардних минималних правила за малолетничко правосуђе, који су обавили Комитет за спречавање и контролу криминалитета, Генерални секретар, Институт Уједињених нација за Азију и Далеки исток за спречавање криминалитета и поступање са преступницима и остали институти Уједињених нација;

2. Са задовољством прима к знању извештај Генералног секретара о нацрту Стандардних минималних правила за малолетничко правосуђе;

3. Похваљује Међурегионални припремни састанак одржан у Пекингу за окончање рада на тексту правила, који је поднет на разматрање и завршно уобличавање Седмом конгресу Уједињених нација о спречавању криминалитета и поступању са преступницима;

4. Усваја Стандардна минимална правила Уједињених нација за малолетничко правосуђе која је препоручио Седми конгрес, а која су приложена у анексу ове Резолуције, и одобрава препоруку Седмог конгреса да правила треба да буду позната као „Пекиншка правила”;
5. Позива државе чланице да прилагоде, кад год је то потребно, своје национално законодавство, политику и праксу, посебно у погледу обуке кадрова који се баве малолетничким правосуђем, Пекиншким правилима и да са Правилима упознају релевантне органе и јавност у целини;
6. Позива Комитет за спречавање и контролу криминалитета да утврди мере за ефикасно спровођење Пекиншких правила, уз помоћ института Уједињених нација за спречавање криминалитета и поступање са преступницима;
7. Позива државе чланице да обавесте Генералног секретара о примени Пекиншких правила и да о постигнутим резултатима редовно извештавају Комитет за спречавање и контролу криминалитета;
8. Тражи од држава чланица и Генералног секретара да се обави истраживање и развије база података о делотворној политици и пракси у спровођењу малолетничког правосуђа;
9. Тражи од Генералног секретара и позива државе чланице да обезбеде најширу могућу дистрибуцију текста Пекиншких правила на свим званичним језицима Уједињених нација, укључујући интензивирање информационалних активности у области малолетничког правосуђа;
10. Тражи од Генералног секретара да развије пилот пројекат о примени Пекиншких правила;
11. Тражи од Генералног секретара и од држава чланица да обезбеде неопходна средства за успешну примену Пекиншких правила, посебно у домену запошљавања, обуке и размене кадрова, истраживања и процене резултата и развоја нових алтернатива за институционални смештај;
12. Тражи од Осмог конгреса Уједињених нација о спречавању криминалитета и поступању са преступницима да размотри напредак остварен у примени Пекиншких правила и препорука из ове Резолуције, у оквиру посебне тачке дневног реда о малолетничком правосуђу;
13. Посебно наглашава позив свим релевантним органима из система Уједињених нација, нарочито регионалним комисијама и специјализованим агенцијама, институтима Уједињених нација за спречавање криминалитета и поступање са преступницима, као и осталим међувладиним организацијама и невладиним организацијама, да сарађују са Секретаријатом и да предузму потребне мере како би се обезбедило конкретно и трајно ангажовање, у оквиру њихових одговарајућих области техничке експертизе, на примени принципа утврђених Пекиншким правилима.

Први део

Општи принципи

1. Основне поставке

- 1.1 Државе чланице ће настојати, у складу са својим општим интересима, да унапређују добробит малолетника и њихових породица.
- 1.2 Државе чланице ће се трудити да развију услове да се малолетницима обезбеди осмишљен живот у заједници, који ће, у периоду живота када су они најподложнији антисоцијалном понашању, подстицати процес личног развоја и образовања без криминалитета и делинквенције, колико је то могуће.
- 1.3 Посветиће се довољно пажње позитивним мерама за мобилизацију свих расположивих ресурса, укључујући породицу, добровољце и друге групе на нивоу локалних заједница, као и школе и друге

институције заједнице, у циљу унапређивања добробити малолетника, како би се смањила потреба за законским интервенцијама и ефикасно, правично и хумано поступало са малолетницима који су у сукобу са законом.

1.4 Малолетничко правосуђе треба схватити као нераздвојни део националног развојног процеса сваке земље, у свеобухватном оквиру друштвене правде за све малолетнике, чиме се истовремено доприноси заштити младих и одржавању мирног поретка у друштву.

1.5 Ова Правила ће се примењивати у контексту економских, друштвених и културних услова који преовлађују у дотичној држави чланици.

1.6 Службе малолетничког правосуђа ће се систематски развијати и координисати у циљу унапређивања и јачања стручности кадрова ових служби, укључујући методе и приступ које примењују, као и њихово понашање.

Коментар

Ове широке основне поставке односе се генерално на свеобухватну социјалну политику и имају за циљ да унапређују, у највећој могућој мери, добробит малолетника, што ће смањити потребу за ангажовањем система малолетничког правосуђа и умањити могуће штетне последице тог ангажовања. Такве мере заштите младих, пре него што делинквенција узме маха, основне су полуге политике која има за циљ отклањање потребе за спровођењем Правила.

Правила 1.1 до 1.3 указују на значајну улогу коју ће играти конструктивна социјална политика према малолетницима, између осталог, у односу на спречавање малолетничког криминалитета и делинквенције. Правило 1.4 дефинише малолетничко правосуђе као нераздвојни део система социјалне правде за малолетнике, док се Правило 1.6 односи на потребу сталног побољшавања система малолетничког правосуђа и то тако да се не заостаје за развојем напредне социјалне политике за малолетнике генерално, а имајући у виду потребу за сталним побољшавањем квалитета рада запослених у самом систему. Правило 1.5 настоји да узме у обзир постојеће услове у државама чланицама који доводе до тога да се одређено правило нужно примењује на различите начине у разним земљама.

2. Поље примене Правила и дефиниције које су коришћене

2.1 Ова Стандардна минимална правила примењиваће се на малолетне преступнике непристрасно, без разликовања по било ком основу, на пример по основу расе, боје, пола, језика, вероисповести, политичких и других ставова, националног или социјалног порекла, имовинског стања, рођења или другог статуса.

2.2 Државе чланице ће за потребе ових Правила употребљавати следеће дефиниције, на начин који одговара њиховим правним системима и појмовима:

- а) малолетник је дете или млада особа која се, према дотичном правном систему, може у погледу престапа третирати друкчије од одраслих;
- б) преступ је свако понашање (поступање или пропуштање) које је кажњиво по дотичном правном систему;
- в) малолетни преступник је дете или млада особа за коју се тврди да је извршила или за коју је утврђено да је извршила преступ.

2.3 Биће учињен напор да се у оквиру сваког националног правосудног система утврди група закона, правила и одредби који се посебно примењују на малолетне преступнике, као и институције и тела којима су поверене функције малолетничког правосуђа, а који имају за циљ да:

- а) одговоре на различите потребе малолетних преступника, штитећи истовремено њихова основна права;
- б) одговоре на потребе друштва;
- в) темељно и праведно примене ова правила.

Коментар

Стандардна минимална правила су намерно формулисана тако да се могу применити у оквиру различитих правних система, а да истовремено утврде одређене минималне стандарде за поступање према малолетним преступницима, без обзира на дефиницију малолетника која се примењује и на систем бављења малолетним преступницима. Правила треба увек да се примењују непристрасно и без разлика по било ком основу.

Тако правило 2.1 наглашава да се Правила увек примењују непристрасно и без разлика по било ком основу. Правило прати формулацију принципа 2 из Декларације о правима детета.

Правило 2.2 дефинише „малолетника“ и „преступ“ као елементе појма „малолетни преступник“ који је главни субјект ових Стандардних минималних правила (треба видети, међутим, и правила 3 и 4). Ваља напоменути да ће старосна граница зависити (и да је изричито постављена да зависи) од конкретног правног система, поштујући на тај начин у потпуности економске, друштвене, политичке, културне и правне системе држава чланица. Овим се под дефиницију „малолетника“ подводе веома различити узрасти, почевши од 7 година старости до 18 и више. Таква шароликост се чини неизбежном, имајући у виду различите националне правне системе, и она не умањује утицај ових Стандардних минималних правила.

Правило 2.3 односи се на потребу постојања посебних националних прописа у циљу оптималне примене ових Стандардних минималних правила, како са правне, тако и са практичне тачке гледишта.

3. Проширење домаћаја Правила

3.1 Релевантне одредбе Правила примењиваће се не само на малолетне преступнике, већ и на малолетнике против којих се води поступак због конкретног деловања које не би било кажњиво када га изврши одрасла особа.

3.2 Настојаће се да се примена принципа из ових Правила прошири на све малолетнике на које се односе поступци социјалног старања и заштите.

3.3 Настојаће се, такође, да се примена принципа из ових Правила прошири на млађе пунолетне преступнике.

Коментар

Правило 3 проширује заштиту коју пружају Стандардна минимална правила за малолетничко правосуђе на:

- а) такозване „статусне преступе“, утврђене различитим националним правним системима у којима је обим понашања која се сматрају преступом шири за малолетнике него за одрасле, нпр. скитња, непослушност у школи и породици, пијанство на јавном месту итд. (правило 3.1);
- б) поступке за социјално старање и заштиту малолетника (правило 3.2);
- в) поступке који се односе на млађе пунолетне преступнике, разуме се, у зависности од сваког дотичног ограничења у погледу узраста (правило 3.3).

Чини се да је проширивање домаћаја Правила на ове три области оправдано.

Правило 3.1 утврђује минималне гаранције у овим областима, а правило 3.2 се сматра пожељним кораком у правцу обезбеђивања праведнијег, непристрасног и хуманог права за све малолетнике који су у сукобу са законом.

4. Минимални узраст за кривичну одговорност

4.1 У правним системима који познају појам минималног узраста за кривичну одговорност малолетника та граница неће бити везана за сувише рани узраст, имајући у виду емотивну, менталну и интелектуалну зрелост.

Коментар

Минимални узраст за кривичну одговорност малолетника има широк распон у зависности од историјског наслеђа и културе. Савремени приступ би подразумевао да се размотри да ли дете може одговорити моралним и психолошким елементима кривичне одговорности, односно да ли се дете, по природи своје индивидуалне способности расуђивања и разумевања, може сматрати одговорним за, у суштини, антисоцијално понашање. Ако је старосна граница за кривичну одговорност везана за сувише рани узраст или ако та граница уопште не постоји, појам одговорности би постао бесмислен. У целини, постоји блиска веза између појма одговорности за делинквентно или криминално понашање и других социјалних права и одговорности (као што су брачно стање, пословна способност итд.).

Стога треба улагати напоре како би се усагласила разумна најнижа старосна граница која је међународно примењива.

5. Циљеви малолетничког правосуђа

5.1 Систем малолетничког правосуђа ће истицати добробит малолетника и обезбеђиваће да свака реакција према малолетним преступницима увек буде у сразмери са околностима које се тичу и преступника и преступа.

Коментар

Правило 5 односи се на два најважнија циља малолетничког правосуђа. Први циљ је унапређивање добробити малолетника. Ово је централна тачка оних правних система у којима се малолетним преступницима баве породични судови или управни органи, али добробит малолетника треба потенцирати и у правним системима који следе модел кривичних судова, чиме се доприноси избегавању искључиво казних санкција (видети, такође, правило 14).

Други циљ је, „принцип сразмерности“. Овај принцип је добро познат као средство за ограничавање казних санкција и он се највише изражава у изрицању заслужене казне у односу на тежину преступа. Реакција према малолетним преступницима треба да се заснива не само на разматрању тежине преступа, већ и на личним својствима и околностима. Лични положај преступника (нпр. друштвени статус, штета учињена преступом или други фактори који утичу на лични положај) треба да утиче на сразмерност реакције (нпр. тако што се узима у обзир настојање преступника да обештети жртву или спремност преступника да се окрене здравом и корисном животу).

У исто време, реакције које имају за циљ да обезбеде добробит младог преступника могу да превазиђу потребну меру и да тако наруше права младог појединца, што је примећено у појединим системима малолетничког правосуђа. И у оваквим случајевима треба очувати сразмеру у реакцији на околности које се тичу и преступника и преступа, укључујући и жртве.

У суштини, правило 5 позива, ни више ни мање, на праведну реакцију у сваком посебном случају малолетничке делинквенције и криминалитета. Ова питања формулисана у правило могу помоћи да се подстакне развој у оба правца: нове и иновативне врсте реакција су пожељне колико и мере предострожности против сваког неоправданог ширења мреже формалне званичне контроле над малолетницима.

6. Домашај дискреционог права

6.1 Имајући у виду различите посебне потребе малолетника, као и низ различитих расположивих мера, биће дозвољена одговарајућа слобода у одлучивању у свим фазама поступка и на различитим нивоима система малолетничког правосуђа, укључујући истрагу, кривично гоњење, пресуђивање и праћење спровођења одлука.

6.2 Настојаће се, међутим, да се обезбеди довољан степен одговорности у свим фазама и на свим нивоима приликом вршења таквог дискреционог права.

6.3 Лица која имају дискреционо право биће посебно квалификована и обучена како би то чинила промишљено и у складу са својим функцијама и овлашћењима.

Коментар

Правила 6.1, 6.2 и 6.3 обухватају неколико важних карактеристика ефикасног, праведног и хуманог система малолетничког правосуђа: потребу да се дозволи вршење дискреционог права на свим важним нивоима поступка како

би лица која доносе одлуке могла да предузму кораке који се сматрају у највећој мери одговарајућим у сваком појединачном случају, као и потребу да се изграде мере обезбеђења које би онемогућиле сваку злоупотребу дискреционог права и очувала права младог преступника. Одговорност и професионализам су најподеснија средства за ограничавање широких дискреционих права. Због тога се овде квалификованост и стручна обука истичу као вредна средства којима се обезбеђује промишљено вршење дискреционих права у стварима која се тичу малолетних преступника (видети такође правила 1.6 и 2.2). У том контексту се наглашава потреба израде конкретних смерница за вршење дискреционих права и стварање система за преиспитивање, улагање жалби и слично, како би се дошло до исправних одлука и обезбедила одговорност одлучилаца. Ти механизми се не наводе у тексту јер их није лако уградити у међународна стандардна минимална правила, која никако не могу да обухвате све различитости правних система.

7. Права малолетника

7.1 У свим фазама поступка биће гарантована основна процесна обезбеђења као што су претпоставка невиности, право да се буде упознат са наводима оптужбе, право да се не изјашњава (брани ћутањем), право на правну помоћ, право на присуство родитеља или старатеља, право да се суочи са сведоцима и испита их, као и право жалбе вишој инстанци.

Коментар

Правило 7.1 наглашава поједина важна питања и она представљају кључне елементе за поштено и правично суђење који су међународно признати у постојећим инструментима у домену људских права (видети и правило 1.4). Претпоставка невиности, на пример, може се наћи и у члану 11 Универзалне декларације о људским правима и у члану 14, став 2, Међународног пакта о грађанским и политичким правима.

Правила под тачком 14 ових Стандардних минималних правила наводе питања која су важна у поступцима што се односе посебно на малолетничке случајеве, док правило 7.1 реafirмише најосновнија процедурална обезбеђења генерално.

8. Заштита приватности

8.1 Право на приватност малолетника биће поштовано у свим фазама како би се избегле штетне последице по њега услед неодговарајућег публицитета или етикетирања.

8.2 У начелу, неће се објављивати никакве информације на основу којих се може идентификовати малолетни преступник.

Коментар

Правило 8 наглашава важност заштите права малолетника на приватност. Млади су посебно подложни жигосању. Криминолошка истраживања о етикетирању пружају доказе о штетним последицама (различитих облика) трајног идентификовања младих особа као „делинквената” или „криминалаца”.

Правило 8 наглашава значај заштите малолетника од негативних последица које могу настати услед објављивања информација о случају у медијима (нпр. имена младих преступника, оптужених или осуђених). Интерес појединца треба да буде заштићен и подржан, барем у начелу. (Уопштени садржај правила 8 конкретизован је у правилу 21.)

9. Заштитна клаузула

9.1 Ништа у овим Правилима неће бити тумачено на начин који спречава примену Стандардних минималних правила за поступање са затвореницима, усвојених од стране Уједињених нација, и других инструмената и стандарда у домену људских права које признаје међународна заједница, а које се односе на заштиту младих.

Коментар

Смисао правила 9 је да се избегну сви неспоразуми приликом тумачења ових Правила у складу са принципима из одговарајућих постојећих (или оних који су у фази стварања) међународних инструмената и стандарда, као што су Универзална декларација о људским правима, Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима и Међународни пакт о грађанским и политичким правима, као и Декларација о правима детета и нацрт Конвенције о правима детета. Треба да буде јасно да примена ових Правила не иде на уштрб ниједног од ових међународних инструмената који могу да садрже шире примењиве одредбе (видети такође правило 27).

Други део

Истрага и кривично гоњење

10. Први контакт

10.1 Родитељи или старатељ ухапшеног малолетника биће моментално обавештени о хапшењу, а када то није могуће учинити одмах, родитељи или старатељ ће о хапшењу бити обавештени што је пре могуће.

10.2 Судија или друго надлежно службено лице или тело ће, без одлагања, размотрити питање ослобађања.

10.3 Контакт између органа за спровођење закона и малолетног преступника биће уређен на начин којим се поштује правни статус малолетника, унапређује његова добробит и избегавају штетне последице по њега, уз пуно уважавање околности дотичног случаја.

Коментар

Правило 10.1 представља принцип садржан у правилу 92 Стандардних минималних правила за поступање са затвореницима.

Судија или друго надлежно службено лице ће без одлагања размотрити питање ослобађања (правило 10.2). Појам „надлежно службено лице“ подразумева било које лице или институцију у најширем смислу речи, укључујући одборе локалних заједница или полицијске власти које имају овлашћење да ослободе ухапшену особу (видети такође члан 9, став 3, Међународног пакта о грађанским и политичким правима).

Правило 10.3 бави се неким основним аспектима поступка и понашања полиције и других органа за спровођење закона у случајевима малолетничког криминала. Израз „да се избегну штетне последице“ свакако представља флексибилну формулацију и обухвата многе карактеристике могућих облика интеракције (нпр. неугодно и строго обраћање, физичко насиље или упознавање средине с преступом). Укључивање у поступак малолетничког правосуђа може само по себи да буде „штетно“ по малолетнике. Израз „да се избегну штетне последице“ треба тумачити широко, тако да се малолетнику нанесе што је могуће мање штете на почетку, као и што мање додатне или неоправдане штете. Ово је нарочито важно за први контакт са органима за спровођење закона, који може дубоко да утиче на однос малолетника према држави и друштву. Штавише, успех сваке наредне интервенције у великој мери зависи од тог првог контакта. У тим ситуацијама је важно да се испоље разумевање и љубазна одлучност.

11. Одступање од редовног поступка

11.1 Кад год је то могуће, размотриће се могућност да се случајеви малолетних преступника решавају без прибегавања формалном суђењу пред надлежним органима, о чему се говори у правилу 14.1 у даљем тексту.

11.2 Полиција, тужилаштво или други органи који се баве случајевима малолетника биће овлашћени да решавају те случајеве по свом нахођењу, без прибегавања формалним расправама, у складу са критеријумима утврђеним за те потребе у дотичним правним системима, као и у складу са принципима утврђеним овим Правилима.

11.3 За свако одступање од редовног поступка које укључује упућивање случаја одговарајућим друштвеним или другим службама потребна је сагласност малолетника или његових родитеља или старатеља, под условом да таква одлука о упућивању случаја буде предмет преиспитивања од стране надлежног органа, када се то затражи.

11.4 Како би се олакшало овакво решавање малолетничких случајева, чиниће се напори да се створе програми локалних заједница као што су привремени надзор и усмеравање, обештећење и накнада штете жртвама.

Коментар

Одступање које укључује изузимање из кривичноправног поступка и, често, усмеравање на службе друштвене подршке уобичајено се практикује, на формалној и неформалној основи, у многим правним системима. Таква пракса има за циљ да отклони негативне последице поступка у систему малолетничког правосуђа (нпр. жигосање због осуде и казне). У многим случајевима би неинтервенција била најбољи одговор. Зато би одступање на самом почетку и без прослеђивања алтернативним (социјалним) службама могло да буде оптималан приступ. То је нарочито случај када је у питању преступ који није озбиљне природе и када су породица, школа или друге неформалне институције друштвене контроле већ реаговале, или је вероватно да ће реаговати на одговарајућ и конструктиван начин.

Као што је наведено у правилу 11.2, одступању може да се прибегне у свакој фази процеса одлучивања полиције, тужилаштва или других органа као што су судови, одбори или савети. То може да учини један орган, више њих или сви, у складу са правилима и политиком одговарајућег правног система и у сагласности са овим Правилима. Ова мера не мора нужно да буде ограничена на „ситне“ случајеве, што одступање чини значајним инструментом.

Правило 11.3 наглашава важан услов да се обезбеди сагласност младог преступника (односно родитеља или старатеља) за препоручене мере одступања. (Упућивање на обављање друштвено корисног рада без такве сагласности било би у супротности са Конвенцијом о укидању принудног рада.) Ипак, таква сагласност не би требало да буде безусловна, тј. без могућности да се доведе у питање, јер се понекад малолетник може једноставно сагласити из очаја. Правило подвлачи потребу да се води рачуна о смањивању ризика од присиле и застрашивања на свим нивоима поступка одступања. Малолетници не треба да се осећају као да су под притиском (нпр. како би избегли појављивање пред судом) или да буду приморани да пристану на мере из програма одступања. Зато се заговара да треба створити услове да „надлежни орган, по захтеву“ објективно процени подобност решења која се односе на младе преступнике. („Надлежни орган“ не мора бити онај о којем се говори у правилу 14.1.)

Правилом 11.4 препоручује се стварање реалних алтернатива за поступак малолетнич ког правосуђа у облику одступања које се заснива на ангажовању заједнице. Посебно су вредни пажње програми који укључују решења путем обештећивања жртава и они којима се настоји да се избегну будући сукоби са законом кроз привремени надзор и саветовање. Околности појединачних случајева одређују да ли је одступање одговарајуће, чак и када су извршени озбиљнији преступи (нпр. први преступ, дело које је извршено под притиском вршњака итд.).

12. Специјализација у оквиру полиције

12.1 Службеници полиције који се често или искључиво баве малолетницима или који су превасходно ангажовани на спречавању малолетничког криминала биће посебно упућени и обучени како би на најбољи начин обављали своје функције. (У великим градовима требало би формирати специјализоване полицијске јединице за ту сврху.)

Коментар

Правило 12 скреће пажњу на потребу специјалистичког обучавања свих службеника органа за спровођење закона који су укључени у систем малолетнич ког правосуђа. С обзиром на то да је полиција прва карика у систему малолетнич ког правосуђа, изузетно је важно да она делује адекватно и на одговарајућ и начин. Док је однос између урбанизације и криминала очигледно сложен, пораст малолетнич ког криминала повезиван је са растом великих градова, поготово са брзим и непланским растом. Због тога би специјализоване полицијске јединице биле незамењиве, не само у интересу примене конкретних принципа из овог документа (као што је онај садржан у правилу 1.6) већ у ширем смислу, у циљу ефикаснијег спречавања и контроле малолетничког криминала и побољшања поступања са малолетним преступницима.

13. Притвор у очекивању суђења

13.1 Притвор у очекивању суђења користиће се само као последње средство и у најкраћем могућем трајању.

13.2 Кад год је могуће, притвор у очекивању суђења биће замењен алтернативним мерама, као што је строги надзор, интензивна брига или смештање у породицу, образовну институцију или дом.

13.3 Малолетници који се налазе у притвору имаће сва права и гаранције из Стандардних минималних правила за поступање са затвореницима, која су усвојиле Уједињене нације.

13.4 Малолетници ће у притвору бити одвојени од одраслих и биће притворени у одвојеној установи или у одвојеном делу установе у којој се налазе и одрасли затвореници.

13.5 Док су у притвору, о малолетницима ће се водити брига, пружаће им се заштита и сва неопходна индивидуална помоћ – социјална, образовна, у погледу стручне обуке, психолошка, медицинска и физичка – која би им могла бити потребна с обзиром на узраст, пол и личност.

Коментар

Не треба потцењивати опасност од „криминалног загађивања“ која прети малолетницима за време боравка у притвору у очекивању суђења. Зато је важно нагласити потребу за алтернативним мерама. Правило 13.1 тиме подстиче креирање нових и иновативних мера да би се избегао такав притвор на добробит малолетника.

Малолетници који се налазе у притвору док чекају на суђење имају сва права и пружају им се све гаранције из Стандардних минималних правила за поступање према малолетницима и из Међународног пакта о политичким и грађанским правима, посебно из члана 9 и 10, ставови 2б и 3.

Правило 13.4 не спречава државе да предузимају друге мере против негативних утицаја одраслих преступника, које су барем подједнако ефикасне као оне поменуте у том правилу.

Наведени су разни облици помоћи који могу бити потребни како би се скренула пажња на широк спектар посебних потреба младих притвореника на које треба одговорити (нпр. жена и мушкараца, наркомана, алкохоличара, ментално оболелих малолетника, младих који пате од траума попут оних од хапшења итд.).

Различите физичке и психолошке карактеристике младих притвореника могу налагати примену категоризованих мера којима се један број њих држи одвојено док су у притвору, чиме се доприноси отклањању могућности да постану жртве, а пружа им се помоћ на начин који им више одговара.

Шести конгрес Уједињених нација о спречавању криминалитета и поступању са преступницима, у својој Резолуцији 4 о стандардима малолетничког правосуђа, нагласио је да Правила, између осталог, треба да одраде основни принцип да притварање пре суђења треба да буде коришћено само као последња мера, да малолетнике не треба смештати у установе у којима су подложни негативним утицајима одраслих затвореника, као и да увек треба водити рачуна о потребама које одговарају њиховом степену развоја.

Трећи део

Суђење и одлучивање

14. Орган надлежан за суђење

14.1 Када се случај малолетног преступника не решава на начин предвиђен правилем 11, малолетником ће се бавити надлежни орган (суд, одбор, савет итд.) у складу са принципима поштеног и праведног суђења.

14.2 Поступак ће бити у складу са најбољим интересима малолетника и биће вођен у атмосфери разумевања, што ће обезбедити малолетнику да у њему учествује и да се слободно изрази.

Коментар

Тешко је формулисати дефиницију надлежног органа или лица која би на универзалан начин описала орган за суђење. Смисао израза „надлежни орган“ укључује лица која председавају судовима или трибуналима

(које чине судија појединац или веће од више чланова), укључујући професионалце и судије лаике, као и административне одборе (нпр. шкотски и скандинавски систем) или друга друштвена мање формална тела за решавање конфликта судске природе.

Поступак за малолетне преступнике ће у сваком случају следити минималне стандарде који се примењују скоро универзално за сва кривично оптужена лица по поступку познатом као „законом прописан поступак“. У складу са прописаним поступком, „поштено и праведно суђење“ укључује таква основна обезбеђења као што су претпоставка невиности, представљање и испитивање сведока, уобичајена одбрана, право да се брани ћутањем, право на завршну реч на расправи, право на жалбу итд. (видети такође правило 7.1).

15. Правна помоћ, родитељи и старатељи

15.1 Малолетници ће током целог поступка имати право да их представља правни саветник или право на бесплатну правну помоћ када је у дотичној земљи таква могућност предвиђена.

15.2 Родитељи и старатељи ће имати право да учествују у поступку, а надлежни орган може тражити од њих да у интересу малолетника буду присутни. Нјима, међутим, може бити ускраћено учешће ако се са разлогом претпоставља да је такво искључивање потребно у интересу малолетника.

Коментар

Правило 15.1 користи терминологију сличну оној која се може наћи у правилу 93 Стандардних минималних правила за поступање са затвореницима. Док је правна помоћ, укључујући бесплатну, потребна како би се малолетнику обезбедила правна заштита, на право родитеља или старатеља да учествују у поступку, како је наведено у правилу 15.1, треба гледати као на начелну психолошку и емотивну подршку малолетнику, што се протезе кроз цео поступак.

Настојањима надлежног органа да се пронађе одговарајуће решење случаја посебно може користити сарадња са правним саветницима малолетника (или, што се тога тиче, неког другог личног помоћника у кога малолетник заиста има поверење). Оваква настојања могу да буду осујећена ако присуство родитеља или старатеља на расправи игра негативну улогу, на пример, ако они испоље непријатељски став према малолетнику, због чега се мора предвидети могућност њиховог искључивања из поступка.

16. Извештаји о социјалном положају

16.1 У свим случајевима, осим оних који се односе на ситне преступе, пре него што надлежан орган донесе коначну одлуку пред изрицање казне, биће детаљно испитани порекло и околности у којима живи малолетник или услови под којима је извршен преступ, како би се надлежном органу олакшало да донесе праведну пресуду.

Коментар

Извештаји о социјалном положају (социјални извештаји или извештаји пре изрицања казне) од изузетне су помоћи за највећи број правних поступака који се односе на малолетнике. Надлежни орган мора да буде обавештен о релевантним чињеницама о малолетнику, као што је социјално и породично порекло, кретање кроз школовање, искуства у образовању итд. За те потребе, неки правни системи користе посебне друштвене службе или особље придодато судовима и одборима. Исте функције може обављати и друго особље, укључујући социјалне раднике који прате понашање лица на условном отпусту. Правило, значи, тражи да одговарајуће социјалне службе буду на располагању и да подносе стручне извештаје о социјалном положају малолетника.

17. Принципи којима се руководи приликом доношења пресуде и одлучивања

17.1 Приликом одлучивања надлежни орган ће се руководити следећим принципима:

- а) реакција ће увек бити сразмерна не само околностима и тежини преступа, већ и околностима које се односе на малолетника, његовим потребама, као и потребама друштва;
- б) ограничења личне слободе малолетника биће наметнута тек након пажљивог разматрања и биће сведена на минимум, у мери у којој је то могуће;
- в) лишавање слободе неће бити наметнуто осим ако је малолетник осуђен за озбиљан преступ који укључује насиље над другом особом или испољава упорност у чињењу других озбиљних преступа, као и у случајевима када не постоји други адекватан одговор;
- г) добробит малолетника ће бити фактор којим ће се руководити у разматрању његовог случаја.

17.2 Смртна казна неће бити изрицана ни за једно кривично дело које изврше малолетници.

17.3 Малолетници се неће физички кажњавати.

17.4 Надлежни орган ће имати овлашћење да прекине поступак у сваком тренутку.

Коментар

Основна тешкоћа у процесу одређивања смерница за пресуђивање младим особама проистиче из нерешених сукоба мишљења филозофске природе као што су:

- а) рехабилитација насупрот заслужене казне;
- б) помоћ насупрот притиска и кажњавања;
- в) реаговање према посебним околностима појединачног случаја насупрот реаговању у складу са заштитом друштва генерално;
- г) генерално одвраћање насупрот појединачном лишавању права.

Сукоб између ових поставки је израженији у малолетничким случајевима него када су у питању одрасли. Са разноликошћу узрока и реакција које карактериш у малолетничке случајеве, ове алтернативе се прожимају на веома сложен начин.

Није на Стандардним минималним правилима за малолетничко правосуђе да прописују који приступ треба следити, већ да се идентификује онај који је најусклађенији са међународно прихваћеним принципима. Зато кључне елементе изложене у правилу 17.1, посебно у тачкама а) и в), треба превасходно схватити као практичне смернице које треба да обезбеде заједничко полазиште. Ако их надлежни органи узму у обзир (видети и правило 5), они могу значајно допринети да се осигура заштита основних права малолетних преступника, нарочито основних права на лични развој и образовање.

Правило 17.1 б) сугерише да приступ стриктног кажњавања није одговарајући. Док се у случајевима одраслих, и можда када је реч о озбиљним преступима малолетника, може сматрати да санкције са функцијом одмазде имају одређено оправдање, у малолетничким случајевима такви аргументи увек треба да буду надјачани интересом осигурања добробити и будућности младе особе.

Правило 17.1 б), на линијама резолуције 8 Шестог конгреса Уједињених нација, подстиче коришћење алтернатива за институционално смештање у максималној могућој мери, имајући у виду потребу да се одговори конкретним потребама младих. Према томе, треба у пуној мери користити широк спектар постојећих алтернативних санкција, а нове треба да буду развијане водећи рачуна о јавној безбедности. Потребно је гарантовати условни отпуст у највећој могућој мери, путем пресуда са одложеном дејством, условних казни, налога одбора и других одлука.

Правило 17.1 в) одговара једном од руководећих принципа из резолуције 4 Шестог конгреса, који има за циљ да се избегне затварање малолетника, осим када не постоји други одговарајући одговор који би заштитио јавну безбедност.

Одредба којом се забрањује смртна казна у правилу 17.2 у складу је са чланом 6, став 5, Међународног пакта о грађанским и политичким правима.

Одредба против физичког кажњавања је у складу са чланом 7 Међународног пакта о грађанским и политичким правима, затим са Декларацијом о заштити свих особа од подвргавања мучењу и другим облицима свирепог, нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања, као и са Конвенцијом против мучења и другог свирепог, нечовечног и понижавајућег поступања и кажњавања, те нацртом Конвенције о правима детета.

Овлашћење да се прекине поступак у сваком тренутку (правило 17.4) представља карактеристику својствену поступању са малолетним преступницима наспрам поступку према одраслима. У сваком тренутку надлежни орган може сазнати за околности које могу довести до ситуације да потпуна обустава интервенције изгледа као најбоље решење случаја.

18. Разне мере за решавање

18.1 Надлежном органу ће бити на располагању читав низ различитих мера којима се омогућава флексибилност како би се избегао институционални смештај у највећој могућој мери. Те мере, од којих се неке могу комбиновати, укључују:

- а) налоге за старање, саветовање и надзор;
- б) условни отпуст;
- в) налоге за обављање друштвено корисног рада;
- г) новчане казне, накнаду штете и обештећење;
- д) налоге за друге врсте поступака;
- ђ) налоге за учешће у групном саветовању и сличним активностима;
- е) налоге који се односе на старатељство, социјалну средину или друге образовне оквири;
- ж) друге релевантне налоге.

18.2 Малолетник неће бити лишаван родитељског надзора, ни делимично ни потпуно, осим ако је због околности дотичног случаја то неопходно.

Коментар

Правилу 18.1 настоји се да се наброје поједине од важних реакција и санкција које су се практиковале и које су се до сада показале као успешне у различитим правним системима. У целини, оне представљају гледишта која обећавају и заслужују да се примењују и даље развијају. Правило не набраја потребе у погледу кадрова, због могућности недостатка одговарајућих у појединим регионима. У тим регионима се могу испробати или развити мере које захтевају мање ангажовање кадрова.

Примерима наведеним у правилу 18.1 заједничко је, изнад свега, ослањање на заједницу и позив заједници на ефикасно спровођење алтернативних решења. Корективне мере засноване на заједници представљају традицију која има много аспеката. Надлежне органе би по том основу требало подстицати да нуде услуге локалне заједнице.

Правило 18.2 указује на значај породице која је, према члану 10, став 1, Међународног пакта о економским, социјалним и културним правима, „природна и основна јединица друштва”. Родитељи у оквиру породице

не само да имају право, него и одговорност да се брину за своју децу и надзиру их. Правило 18.2 тако тражи да одвајање деце од родитеља буде мера која се примењује само у крајњем случају. Тој мери се може прибећи само када околности случаја јасно налажу такав тежак корак (нпр. у случају злостављања деце).

19. Коришћење смештања у институције у најмањој могућој мери

19.1 Смештање малолетника у институцију биће увек решење које се примењује као последња мера и за најкраћи неопходан временски период.

Коментар

Напредна криминологија се залаже да се ванинституционалном поступку да предност у односу на институционални. Запажено је мало или нимало предности у успеху институционализације у поређењу са ефектима ванинституционалних мера. Многи негативни утицаји на појединца, који се чине неизбежним у оквиру институционалног окружења, очигледно се не могу превладати кроз напоре у поступању према малолетницима. Ово се нарочито односи на малолетнике који су подложни негативним утицајима. Штавише, негативне последице, не само од лишавања слободе већ и од раздвајања од уобичајеног друштвеног окружења, свакако се акутније рефлектују на малолетнике него на одрасле, због ране развојне фазе у којој се налазе.

Правило 19 има за циљ да ограничи институционализацију у два правца: квантитативном („последња мера“) и временском („најкраћи неопходан временски период“). Правило 19 одражава један од основних руководећих принципа резолуције 4 Шестог конгреса Уједињених нација: малолетни преступник не треба да буде затворан, осим у случају да не постоји ниједна друга одговарајућа реакција. Правилном се, дакле, апелује да, ако малолетник већ мора да буде смештен у институцију, губитак слободе треба свести на најмању могућу меру, са посебним институционалним аранжманима за затварање, и водећи рачуна о разликама међу преступницима, преступима и институцијама. У ствари, приоритет треба давати „отвореним“ у односу на „затворене“ институције. Даље, све установе треба да буду корективног и образовног, а не затворског типа.

20. Избегавање непотребног одлагања

20.1 Сваки случај ће од самог почетка бити вођен експедитивно, без било каквог непотребног одлагања.

Коментар

Експедитивно вођење формалног поступка у малолетничким случајевима од изузетног је значаја. У противном, све позитивно што би могло бити постигнуто кроз поступак и одлуку може бити доведено у питање. Са протеком времена малолетнику ће бити све теже, ако не и немогуће, да повеже поступак и одлуку са преступом, како интелектуално тако и психолошки.

21. Евиденције

21.1 Евиденције о малолетним преступницима биће строго поверљиве и затворене за трећа лица. Приступ тим евиденцијама биће ограничен на лица којих се дотични случај непосредно тиче или на прописима овлашћена лица.

21.2 Евиденције малолетних преступника неће бити коришћене у поступцима за одрасле, у накнадним случајевима који се односе на истог преступника.

Коментар

Овим правилом се настоји да се постигне равнотежа између супротстављених интереса који се односе на евиденције или досијее полиције, тужилаштва и других органа, ради побољшања контроле насупрот интереса малолетног преступника (видети и правило 8). Формулација „друга прописима овлашћена лица“ генерално би обухватила, између осталих, и истраживаче.

22. Потреба за професионализмом и обучавањем

22.1 Професионално образовање, обучавање на раду, курсеви за обнављање знања и други одговарајући модалитети учења користе се како би се успоставила и одржавала неопходна професионална стручност свих кадрова који се баве малолетничким случајевима.

22.2 Кадрови запослени у систему малолетничког правосуђа ће одсликати разноликост малолетника који долазе у контакт са системом малолетничког правосуђа. Чиниће се напори да се обезбеди правична заступљеност жена и припадника мањина у органима малолетничког правосуђа.

Коментар

У органима надлежним за одлучивање могу бити особе веома различитог профила (мировне судије у Уједињеном Краљевству и Северној Ирској, као и у земљама под утицајем система англосаксонског права; судије са правничким образовањем у земљама са континенталним правним системом и регионима под њиховим утицајем; у другим земљама изабрани или именовани лаици или правници, чланови одбора локалних заједница итд.). За све ове органе потребна је барем минимална обука у областима права, социологије, психологије, криминологије и наука које се баве понашањем. Ово се сматра подједнако важним са организационом специјализацијом и независношћу надлежних органа.

За социјалне раднике и особље задужено за праћење лица на условном отпусту можда није могуће захтевати професионалну специјализацију као предуслов за преузимање свих функција везаних за малолетне преступнике. Зато би као минимална квалификација служила обука кроз рад.

Професионална квалификованост је кључни елемент за обезбеђивање непристрасног и ефикасног малолетничког правосуђа. У складу с тим, неопходно је побољшати процес запошљавања, напредовања и професионалне обуке кадрова и обезбедити им потребна средства како би правилно обављали своје функције.

Приликом избора, именовања и напредовања кадрова у систему малолетничког правосуђа треба избећи сваку дискриминацију, политичку, по основу пола, расе, вероисповести, културе или било које друге врсте, како би се постигла непристрасност у функционисању овог система. То је препоручио Шести конгрес Уједињених нација. Штавише, Шести конгрес је позвао државе чланице да обезбеде правично и једнако поступање према женама као кадровима који се баве кривичним правом и препоручио је предузимање посебних мера за запошљавање, обуку и омогућавање напредовања жена у систему малолетничког правосуђа.

Четврти део

Ванинституционалне мере

23. Ефикасно спровођење одлука

23.1 Спровођење налога надлежног органа, као што је наведено напред у правилу 14.1, биће обезбеђено на одговарајући начин, тако што ће то чинити сам тај орган или, ако тако налажу околности, неки други орган.

23.2 У том циљу надлежни орган ће имати, између осталог, овлашћење да модификује налоге када то сматра прикладним, с времена на време, под условом да те модификације буду утврђиване у складу са принципима из ових Правила.

Коментар

Постоји тенденција да одлука у малолетничким случајевима, више него када су у питању одрасли, утиче на живот преступника на дуг временски рок. Зато је важно да надлежни орган или независно тело (одбор за одобравање условног отпуста, социјални радник који прати понашање лица на условном отпуста, социјалне установе за младе или други), са квалификацијама једнаким онима надлежног органа који је првобитно решио случај, надгледа спровођење одлуке. У неким земљама се у том циљу поставља судија за спровођење казни (*juge de l'exécution des peines*).

Састав, овлашћења и функције органа морају да буду флексибилни. Они су описани у правилу 23, како би се обезбедила њихова широка прихvatљивост.

24. Обезбеђивање потребне помоћи

24.1 Настојаће се да се у свим фазама поступка малолетницима обезбеде неопходни услови, смештај, исхрана, образовање или радна обука, запослење или било која друга помоћ, како би се олакшао процес рехабилитације.

Коментар

Унапређивање добробити малолетника изузетно је значајно. Због тога правило 24 наглашава важност обезбеђивања нужних услова, услуга и друге неопходне помоћи која може поспешити најбоље интересе малолетника током читавог рехабилитационог процеса.

25. Мобилизација добровољаца и других друштвених служби

25.1 Добровољци, добровољне организације, локалне институције и други друштвени ресурси биће позвани да ефикасно допринесу рехабилитацији малолетника у окружењу заједнице и, колико је то могуће, у оквиру породице.

Коментар

Ово правило одражава потребу да се целокупни рад са малолетним преступницима оријентише на рехабилитацију. Да би се налози надлежног органа спровели ефикасно, незамењива је сарадња са заједницом. Нарочито су се добровољци и добровољне службе показали као важни механизми, али се сада недовољно користе. У неким случајевима, сарадња бивших преступника (укључујући бивше наркомане) може да буде од значајне помоћи.

Правило 25 заснива се на принципима из правила од 1.1 до 1.6 и оно прати релевантне одредбе Међународног пакта о политичким и грађанским правима.

Пети део

Поступак у институцијама

26. Циљеви поступка у институцијама

26.1 Циљ обуке и третмана малолетника који су смештени у институцијама јесте да се обезбеде брига, заштита, образовање и стручна оспособљеност, како би им се помогло у преузимању конструктивне и продуктивне улоге у друштву.

26.2 Малолетницима ће се у институцијама пружати брига, заштита и сва неопходна помоћ – социјална, образовна, радна, психолошка, медицинска и физичка – у складу са њиховим узрастом, полом и личним карактеристикама, а у интересу њиховог свеобухватног развоја.

26.3 Малолетници ће у институцијама бити смештени одвојено од одраслих, односно биће смештени у посебну институцију или у одвојени део институције у којој има и одраслих.

26.4 Младе преступнице смештене у институцију заслужују посебну пажњу у односу на своје личне потребе и проблеме. Нјима се ни у ком случају неће пружати мање пажње, заштите, помоћи и обуке у односу на младе преступнике мушкарце. Биће обезбеђено праведно поступање према њима.

26.5 У интересу и за добробит малолетника смештених у институцију, родитељима и старатељима ће бити дозвољен приступ.

26.6 Неговаће се међусекторска сарадња на нивоу министарстава и служби како би се пружило одговарајуће академско или, по потреби, образовање за рад за малолетнике смештене у институцији и обезбедило да је не напусте без одговарајућег образовања.

Коментар

Циљеви смештаја у институције, како су одређени правилима 26.1 и 26.2, прихватљиви су за сваки систем и културу. Међутим, они нису свуда достигнути и још много треба урадити на том плану.

Медицинска и психолошка помоћ, посебно, од изузетног су значаја за наркомане смештене у институције, за насилне и ментално оболеле младе особе.

Избегавање негативних утицаја одраслих преступника и обезбеђивање добробити малолетника у институционалном окружењу, утврђено правилом 26.3, у складу је са једним од основних принципа Правила, као што је наведено у резолуцији 4 Шестог конгреса. Правило не спречава државе да предузимају друге мере против негативних утицаја одраслих преступника, које су ефикасне барем онолико колико мере наведене у овом правилу (видети и правило 13.4).

Правило 26.4 односи се на чињеницу да се преступницама по правилу поклања мање пажње него преступницима, као што је истакнуто на Шестом конгресу.

Резолуција 9 Шестог конгреса посебно позива на правичан поступак према преступницама у свим фазама кривичног поступка и указује на њихове специфичне проблеме и потребе док су у затвору. Штавише, ово правило треба сагледати и у светлу Каракашке декларације Шестог конгреса која, између осталог, позива на једнако поступање у спровођењу кривичног правосуђа, имајући у виду Декларацију о укидању дискриминације према женама, као и Конвенцију о укидању свих облика дискриминације према женама.

Право на приступ (институцијама – правило 26.5) следи из одредби Правила 7.1, 10.1, 15.2 и 18.2. Сарадња између министарстава и служби (правило 26.6) од посебног је значаја у интересу општег побољшања квалитета поступања у институцијама и унапређивања обуке.

27. Примена Стандардних минималних правила за поступање са затвореницима која су усвојиле Уједињене нације

27.1 Стандардна минимална правила за поступање са затвореницима и препоруке које су за њих везане примењиваће се у мери у којој се односе на малолетне преступнике у институцијама, укључујући оне који се налазе у притвору у очекивању суђења.

27.2 Улагаће се напори да се у највећој могућој мери примене одговарајући принципи постављени Стандардним минималним правилима за поступање са затвореницима, како би се одговорило разноликим потребама малолетника у складу са њиховим узрастом, полом и личним карактеристикама.

Коментар

Стандардна минимална правила за поступање са затвореницима била су један од првих инструмената ове врсте који су прокламовале Уједињене нације. Постоји општа сагласност да су она извршила утицај широм света. Мада још увек постоје земље у којима је њихово спровођење пре тежња него чињеница, Стандардна минимална правила и даље представљају важно средство утицаја на уједначавање управљања корективним институцијама.

Стандардна минимална правила за поступање са затвореницима садрже поједине кључне механизме заштите који се односе на малолетне преступнике смештене у институцијама (начин смештаја, архитектура, постелина, одећа, притужбе и захтеви, контакти са спољним светом, храна, медицинска нега, исповедање вере, одвајање по узрасту, кадровска политика, рад итд.), као и одредбе у вези са кажњавањем, дисциплином и ограничењима за опасне преступнике. Не би било упутно модификовати та Стандардна минимална правила у складу са посебним карактеристикама институција за малолетне преступнике, које су у домену Стандардних минималних правила за малолетнич ко правосуђе.

Правило 27 усредсређује се на неопходне услове за малолетнике у институцијама (правило 27.1), као и на разнолике потребе карактеристичне за њихов узраст, пол и личност (правило 27.2). Тако су циљеви и садржај овог правила повезани са одговарајућим одредбама Стандардних минималних правила за поступање са затвореницима.

28. Често и рано прибегавање условном ослобађању

28.1 Надлежни орган ће користити условно ослобађање из институције у највећој могућој мери и оно ће бити одобрavano у најранијој могућој фази.

28.2 Условно ослобођени малолетници добијаће помоћ и биће под надзором одговарајућег органа, а уживаће и пуну подршку заједнице.

Коментар

Овлашћење да наложи условно ослобађање може да буде поверено надлежном органу, као што је наведено у правилу 14.1, или неком другом органу. Имајући то у виду, правилније је овде говорити о „одговарајућем” него о „надлежном” органу.

Када околности дозвољавају, условно ослобађање ће имати предност над пуним одслужењем казне. На основу доказа о задовољавајућем напретку у правцу рехабилитације, чак и преступници који су сматрани опасним у време смештања у институцију могу бити условно ослобођени, кад год је то могуће. Као и условни отпуст, такво ослобађање може бити условљено задовољавајући им испуњавањем захтева које постави одговарајући орган у временском периоду утврђеном у одлуци, нпр. у вези са „добрим понашањем” преступника, присуствовањем друштвено корисним програмима, становањем у отвореним домовима итд.

У случају преступника условно ослобођених из институције треба обезбедити помоћ и надзор социјалног радника или другог службеног лица (поготово тамо где условни отпуст још није прихваћен), а треба подстицати и подршку заједнице.

29. Полуинституционални смештај

29.1 Настојаће се да се обезбеди полуинституционални смештај, као што су отворени домови, образовни домови, дневни боравак у центрима за обуку и други одговарајући облици смештаја, који може да помогне малолетницима у њиховој истинској реинтеграцији у друштво.

Коментар

Не треба потцењивати значај старања након периода институционалног смештаја. Ово правило наглашава неопходност стварања мреже полуинституционализованог смештаја.

Ово правило такође наглашава потребу за широким спектром установа и служби створених да би се одговорило различитим потребама младих преступника који се враћају у заједницу, те како би се обезбедили усмеравање и структурна потпора као важан корак у правцу успешне реинтеграције у друштво.

Шести део

Истраживање, планирање, утврђивање политике и евалуација

30. Истраживање као основа за планирање, утврђивање политике и евалуацију

30.1 Улагаће се напори да се организују и унапређују неопходна истраживања као основа за ефикасно планирање и утврђивање политике.

30.2 Улагаће се напори да се периодично испитују и процењују трендови, проблеми и узроци малолетничке делинквенције и криминалитета, као и разнолике посебне потребе затворених малолетника.

30.3 Улагаће се напори да се заснује редован евалуациони истраживачки механизам уграђен у систем малолетничког правосуђа, те да се прикупљају и анализирају релевантни подаци и информације за одговарајућу процену и будуће побољшавање, као и за реформе система.

30.4 Пружање услуга у систему малолетничког правосуђа ће се систематски планирати и спроводити као интегрални део националних развојних напора.

Коментар

Коришћење истраживања као основе за осмишљену политику малолетничког правосуђа широко је признато као важан механизам за држање праксе у корак са напретком знања, континуираним развојем и унапређивањем система малолетничког правосуђа. Међусобно повратно дејство између истраживања и политике посебно је важно у малолетничком правосуђу. Са брзим и често драстичним променама у начину живота младих, као и облицима и димензијама малолетничког криминала, одговори друштва и правосуђа на малолетнички криминал и делинквенцију брзо губе на актуелности и постају неадекватни.

Стога правило 30 поставља стандарде за обједињавање истраживања у процес утврђивања политике и спровођења малолетничког правосуђа. Правило посебно скреће пажњу на потребу редовног преиспитивања и процењивања постојећих програма и мера, као и планирања у ширем контексту укупних развојних циљева.

Стално процењивање потреба малолетника, као и трендова и проблема делинквенције, јесте предуслов побољшавања метода за утврђивање одговарајуће политике и установљавање одговарајућих реакција, и на званичном и на незваничном нивоу. У том контексту, одговорне службе треба да омогуће истраживања независних појединаца и тела, а могло би бити корисно и прибављање и узимање у обзир мишљења самих малолетника, и то не само оних који долазе у додир са системом.

Процес планирања мора посебно да истакне потребу за ефикаснијим и правичнијим системом за пружање неопходних услуга. У том циљу требало би да постоји свеобухватно и редовно процењивање низа посебних потреба и проблема малолетника и идентификовање јасних приоритета. С тим у вези требало би да постоји координација постојећих ресурса, укључујући алтернативе и подршку заједнице која би одговарала за успостављање конкретних поступака у спровођењу и надгледању створених програма.

III.7.2. Смернице Уједињених нација за превенцију малолетничке деликвенције – Ријадске смернице⁹⁴

Уводни текст

Смернице Уједињених нација за превенцију малолетничке деликвенције (Ријадске смернице), иако необавезујуће за државе потписнице, усвојене су посебно ради третирања питања превенције криминалитета у области малолетничког правосуђа. Ријадске смернице представљају интегрални документ у склопу међународних инструмената малолетничког правосуђа. Логично је да превенција мора играти кључну улогу у области малолетничког правосуђа. Далеко је боље развити системе који подстичу здрав развој деце у друштву, чиме се (у најбољем случају) смањује број деце која постају малолетни деликвенти. Ријадске смернице се заснивају на претпоставци да ће државе чланице најефикасније смањити број деце у сукобу са законом тако што ће ојачати и побољшати помоћне системе и квалитет живота (социјалну заштиту и добробит) деце од раног детињства и током периода адолесценције. На пример, владе би требало да донесу свеобухватне планове превенције који ће укључити породицу, друштво, вршњаке, школе (програме образовања), стручну обуку, рад и слично у циљу позитивног усмеравања деце развоја. На овај начин смањују се изгледи да ће деца учинити преступ у време када уђу у незгодне адолесцентне године. Ријадске смернице су релевантне за све стручњаке у Србији који раде са децом. Стручњаци за малолетничко правосуђе, међутим, требало би да имају на уму принципе који су заступљени у Смерницама. Било би веома корисно када би они могли да подстакну своје колеге (посебно у сектору образовања и социјалног рада) да прочитају Смернице и промовишу њихове принципе где год и када год је то могуће.

Ријадске смернице укључују „Основне принципе” за подстицање превентивног деловања у области малолетничке деликвенције. Ови принципи утичу на државе чланице да:

- ангажују децу у „друштвено корисним активностима” које ће допринети њиховом позитивном развоју;
- искористе све могућности у друштву за подстицање здравог развоја деце почев од њиховог раног детињства;
- у свим програмима за превенцију примењују приступ у чијем је фокусу дете и који уважава значај доприноса деце у друштву и подстиче њихову добробит;
- развијају службе и програме у оквиру друштвене заједнице, посебно тамо где постоји недостатак таквих служби;
- признају потребу и значај укључивања „напредне превентивне политике за спречавање деликвенције”, израде студија, процедура и мера које избегавају кажњавање (или криминализацију) детета. Такве политике и мере треба да укључе:
 - стварање могућности да деца (посебно она којој је неопходна посебна заштита или су угрожена) стекну различите облике образовања којима би се подстакло позитиван развој њихове личности;
 - израду закона, процедура, формирање институција и средстава који ће деловати тако да се смање мотивација или могућности за преступничко понашање;

⁹⁴ Смернице Уједињених нација за превенцију малолетничке деликвенције – Ријадске смернице, A/Rezol/45/112, 14. децембар 1990. године, 68. пленарно заседање.

- реаговање које подразумева „праведност и непристрасност“;
- „обезбеђивање добробити, развоја, права и интереса свих младих“;
- уважавање чињенице да је понашање деце током процеса њиховог сазревања и одрастања понекад друштвено неприхватљиво и да се такво понашање временом обично губи;
- уважавање чињенице да етикетирање младих особа изразима као што су „девијантно“, „делинквентно“ или „предделинквентно“ може допринети стварању образаца непожељног понашања.

Генерална скупштина,

имајући у виду Универзалну декларацију о људским правима, Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима, Међународни пакт о грађанским и политичким правима и друге међународне инструменте који се односе на права и добробит младих, укључујући релевантне стандарде установљене од стране Међународне организације рада,

имајући у виду такође Декларацију о правима детета, Конвенцију о правима детета и Стандардна минимална правила Уједињених нација за малолетнич ко правосуђе (Пекиншка правила),

подсећајући на резолуцију Генералне скупштине 40/33 од 29. Новембра 1985. године којом је Скупштина усвојила Пекиншка правила на основу препоруке Седмог конгреса Уједињених нација о превенцији криминалитета и поступању према учиниоцима кривичних дела,

подсећајући такође да је Генерална скупштина, у својој резолуцији 40/35 од 29. новембра 1985. године, затражила да се разраде стандарди за спречавање малолетничке делинквенције који би помогли државама чланицама приликом формулисања и спровођења специјализованих програма и политике, са нагласком на помоћи, старању и укључивању заједнице, и да је позвала Економски и социјални савет да Осмом конгресу Уједињених нација о спречавању криминалитета и поступању према починиоцима кривичних дела поднесе извештај о постигнутом напретку у погледу тих стандарда, ради разматрања и предузимања даљих корака,

подсећајући даље да је Економски и социјални савет, у одељку II своје резолуције 1986/10 од 21. маја 1986. године затражио да Осми конгрес разматра, у циљу усвајања, нацрт стандарда за превенцију малолетничке делинквенције,

признајући потребу за развијањем националног, регионалног и међународног приступа и стратегије за спречавање малолетничке делинквенције,

потврђујући да свако дете има основна људска права, укључујући посебно доступност бесплатног школовања,

свесна великог броја младих који можда јесу, а можда и нису у сукобу са законом, али су напуштени, занемарени, злоупотребљавани, изложени наркоманији, маргинализовани, и који су генерално узевши изложени

друштвеним ризицима,

узимајући у обзир позитиван утицај прогресивне политике на превенцију делинквенције и на добробит заједнице,

1. Прима к знању, са задовољством, суштински део посла који су Комитет за превенцију и контролу криминалитета и генерални секретар обавили формулисањем смерница за спречавање малолетничке делинквенције;

2. Изражава захвалност за korisnu saradnju Araпском центру за безбедносне студије и обуку у Ријадy који је био домаћин Међународном састанку експерата за израду Нацрта смерница Уједињених нација за превенцију малолетничке делинквенције, организованом у Ријадy од 28. фебруара до 1. марта 1988. године у сарадњи са Канцеларијом Уједињених нација из Беча;
3. Усваја Смернице Уједињених нација за превенцију малолетничке делинквенције садржане у анексу ове резолуције, које ће носити назив Ријадске смернице;
4. Позива државе чланице да у оквиру својих свеобухватних планова за превенцију криминалитета примене ове смернице у свом националном праву, политици и пракси и да на њих скрену пажњу надлежним органима, укључујући оне који креирају политику, службенике органа малолетничког правосуђа, запослене у образовању, медијима, практичаре и теоретичаре;
5. Тражи од Генералног секретара и позива државе чланице да обезбеде најширу могућу дистрибуцију текста Ријадских смерница на свим званичним језицима Уједињених нација;
6. Тражи од Генералног секретара и позива све релевантне службе Уједињених нација и заинтересоване институције, а посебно Дечји фонд Уједињених нација, као и индивидуалне стручњаке, да учине заједнички напор у циљу промовисања примене Ријадских смерница;
7. Такође тражи да Генерални секретар интензивира истраживања посебних ситуација друштвеног ризика и експлоатације деце, укључујући коришћење деце ради вршења кривичних дела, у циљу дефинисања свеобухватних противмера, те да о томе извести Девети конгрес Уједињених нација о превенцији криминалитета и поступању према учиниоцима кривичних дела;
8. Тражи даље од Генералног секретара да изда приручник о стандардима малолетничког правосуђа који би садржао Стандардна минимална правила Уједињених нација за малолетничко правосуђе (Пекиншка правила), Смернице Уједињених нација за превенцију малолетничке делинквенције (Ријадске смернице) и Правила Уједињених нација за заштиту малолетника лишених слободе, као и потпуни коментар њихових одредби;
9. Позива сва релевантна тела у оквиру система Уједињених нација да сарађују са Генералним секретаром у предузимању одговарајућих мера како би се обезбедила примена ове резолуције;
10. Позива Поткомисију за спречавање дискриминације и заштиту мањина Комисије за људска права да размотри овај нови међународни инструмент у циљу промовисања примене његових одредби;
11. Позива државе чланице да снажно подрже организовање техничких и научних семинара, пилот и демонстрационих пројеката о практичним аспектима и питањима политике који се односе на примену одредби Ријадских смерница и на установљавање конкретних мера у погледу друштвених служби формираних да одговоре на посебне потребе, проблеме и интересовања младих и тражи од Генералног секретара да координира те активности;
12. Такође, позива државе чланице да обавесте Генералног секретара о примени Ријадских смерница и да редовно извештавају Комитет за превенцију и контролу криминалитета о постигнутим резултатима;
13. Препоручује да Комитет за превенцију и контролу криминалитета затражи од Девог конгреса да размотри постигнути напредак у унапређивању и примени Ријадских смерница и препорука садржаних у овој Резолуцији, у оквиру посебне тачке дневног реда о малолетничком правосуђу, те да ово питање стално разматра.

Анекс

I Основни принципи

1. Превенција малолетничке делинквенције је кључни део превенције криминалитета у друштву. Млади могу да развију некриминогене ставове кроз ангажовање у правно регулисаним, друштвено корисним активностима, те усвајањем хуманистичке оријентације према друштву и хуманистичког погледа на живот.
2. Успешно спречавање малолетничке делинквенције захтева напоре читавог друштва како би се обезбедио хармоничан развој адолесцената, уз уважавање и унапређивање њихове личности од раног детињства.
3. За потребе тумачења ових Смерница треба примењивати приступ у чијем је фокусу дете. Млади треба да имају активну улогу и равноправан положај у друштву, и не треба их сматрати пуким објектом социјализације или контроле.
4. У примени ових смерница, у складу са националним правним системима, добробит младих од њиховог раног детињства треба да буде у жижи сваког превентивног програма.
5. Треба да буде призната потреба и важност напредне превентивне политике за спречавање делинквенције, као и систематског проучавања и детаљне разраде мера на том плану. При томе треба избећи криминализацију и кажњавање детета због понашања које не изазива озбиљне штете по његов развој или негативне последице по друге. Таква политика и мере треба да укључе:
 - а) стварање, пре свега, образовних могућности које одговарају различитим потребама младих и служе као механизам подршке обезбеђивању развоја њихових личности, нарочито оних који су очигледно угрожени или изложени друштвеним ризицима и којима је потребна специјална брига и заштита;
 - б) специјализовану филозофију и приступ спречавању делинквенције засноване на праву, процесима, институцијама, средствима и мрежи за пружање услуга усмереним на смањивање мотивације, потреба и могућности за преступничко понашање или услова који доводе до преступничког понашања;
 - в) званично реаговање које је превасходно у општем интересу младе особе и које се руководи праведношћу и правичношћу;
 - г) обезбеђивање добробити, развоја, права и интереса свих младих;
 - д) уважавање чињенице да је младалачко понашање или деловање које није у складу са општим друштвеним нормама и вредностима често део процеса сазревања и одрастања, те да код највећег броја појединаца спонтано нестаје током процеса одрастања;
 - ђ) свест да, према преовлађујућем мишљењу стручњака, обележавање младе особе као „девијантне“, „делинквентне“ или „предделинквентне“ често доприноси стварању утврђеног обрасца непожељног понашања младих.
6. Потребно је развити службе и програме за спречавање малолетничке делинквенције у локалним заједницама, посебно тамо где још увек нису створене одговарајуће службе. Формалне службе друштвене контроле треба користити само као крајње средство.

II Домашај смерница

7. Ове смернице треба тумачити и примењивати у широком оквиру Универзалне декларације о људским правима, Међународног пакта о економским, социјалним и културним правима, Међународног пакта о

грађанским и политичким правима, Декларације о правима детета и Конвенције о правима детета, као и у контексту Стандардних минималних правила Уједињених нација за малолетничко правосуђе (Пекиншка правила), те других инструмената и норми које се односе на права, интересе и добробит све деце и свих младих.

8. Такође, ове смернице треба примењивати у контексту економских, социјалних и културних услова који преовлађују у свакој држави чланици.

III Општа превенција

9. Свеобухватни превентивни планови треба да буду установљени на свим нивоима власти и да садрже следеће:

- а) детаљне анализе проблема и листе програма, служби, установа и расположивих средстава;
- б) јасно дефинисане одговорности квалификованих органа, институција и особља ангажованих на превентивним активностима;
- в) механизме за одговарајућу координацију превентивних активности између владиних и невладиних тела;
- г) политику, програме и стратегије засноване на прогностичким студијама које треба да буду под сталним надзором и пажљиво процењиване током примене;
- д) методе за ефикасно смањивање могућности за вршење деликата;
- ђ) ангажовање заједнице кроз широк дијапазон служби и програма;
- е) блиску интердисциплинарну сарадњу између националних, државних, регионалних и локалних власти, са укључивањем приватног сектора, представника грађана из заједнице у којој се одвијају активности, те организација за рад, старање о деци и здравствено образовање, социјалних служби, правосудних органа и служби за спровођење закона у предузимању конкретних активности на спречавању малолетничке делинквенције и криминалитета младих;
- ж) учешће младих у политици и процесима за превенцију делинквенције, укључујући коришћење средстава заједнице, самопомоћи младих, као и програме за компензацију и помоћ жртвама;
- з) специјализовано особље на свим нивоима.

IV Процеси социјализације

10. Нагласак треба ставити на политику превенције која омогућава успешну социјализацију и интеграцију све деце и свих младих, посебно кроз породицу, заједницу, групе вршњака, школу, професионалну обуку, рад, као и кроз добровољне организације. Треба посветити дужну пажњу правилном личном развоју деце и младих. Они треба да буду прихваћени као пуноправни и једнаки партнери у процесима социјализације и интеграције.

А. Породица

11. Свако друштво треба да постави као приоритет потребе и добробит породице и свих њених чланова.

12. Како је породица централна јединица одговорна за примарну социјализацију деце, влада и друштво треба да улажу напоре да се очува интегритет породице, укључујући проширену породицу. Друштво има одговорност да помогне породици у обезбеђивању старања и заштите и у обезбеђивању физичке и психичке добробити деце. Треба да буду обезбеђене одговарајуће мере, укључујући оне за чување деце током дана.

13. Владе треба да дефинишу политику која погодује одгајању деце у стабилној и сређеној породичној средини. Породицама којима је потребна помоћ у решавању проблема који изазивају нестабилност или сукобе треба да буду стављене на располагање одговарајуће службе.

14. У случајевима нестабилних и несређених породица, и када су напори заједнице да помогне родитељима у решавању таквих проблема били неуспешни, а проширена породица није у стању да испуни своју улогу, треба размотрити могућност за алтернативни смештај, укључујући и хранитељство и усвајање. Такав смештај треба да одражава, у мери у којој је могуће, стабилну и сређену породичну средину, а да истовремено код детета развија осећај сталности, чиме би се избегли проблеми везани за стално мењање хранитељских породица („foster drift“).

15. Посебна пажња треба да буде посвећена деци из породица погођених проблемима изазваним брзим и неравномерним економским, друштвеним и културним променама, а посебно деци староседелачких, мигрантских и избегличких породица. Како такве промене могу нарушити друштвену способност породице да осигура традиционално васпитање и подизање деце, често као последице сукоба њихове улоге у друштву и културног окружења, треба стварати иновативне и друштвено конструктивне модалитете социјализације деце.

16. Потребно је предузимати мере и развијати програме који породицама пружају могућности да уче о родитељској улози и обавезама у погледу развоја деце и бриге о деци, унапређујући позитиван однос родитељ - дете, стварајући код родитеља осећај за проблеме деце и младих и подстицајући њихово учешће у породичним активностима и активностима заједнице.

17. Владе треба да предузму мере за унапређење породичног јединства и склада и за спречавање раздвајања деце од својих родитеља, осим када околности везане за добробит и будућност детета не остављају друге ваљане алтернативе.

18. Важно је нагласити улогу породице и проширене породице у домену социјализације; подједнако је важно признати будућу улогу, одговорности, учешће и партнерство младих у друштву.

19. Владина и друга тела треба да се ослањају на постојеће друштвене и правне структуре приликом обезбеђивања права детета на одговарајућу социјализацију, али кад год традиционалне институције и обичаји нису више ефикасни, та тела треба да обезбеде и допусте нове мере.

Б. Образовање

20. Владе имају обавезу да јавно образовање учине доступним свим младима.

21. Системи образовања треба, поред академских активности и активности везаних за стручну обуку, да посвете посебну пажњу следећем:

- а) подучавању основним вредностима и развијању поштовања за културни идентитет и културне образце самог детета, за друштвене вредности земље у којој дете живи, за цивилизације различите од оне којој дете припада, као и за људска права и основне слободе;
- б) унапређивању и развоју личности, талента и менталних и физичких способности младих до њихових пуних потенцијала;
- в) укључивању младих као активних и ефикасних учесника у образовни процес, а не као пуког објекта тог процеса;
- г) предузимању активности које подстичу осећај идентификације и припадања школи и заједници;
- д) подстицању младих да схвате и поштују различите погледе и становишта, као и културне и друге разлике;

- ђ) обезбеђивању информација и савета у погледу стручне обуке, могућности за запошљавање и професионалног развоја;
- е) обезбеђивању позитивне емотивне подршке младима и избегавању психичког малтретирања;
- ж) избегавању оштрих дисциплинских мера, посебно телесног кажњавања.

22. Образовни системи треба да теже заједничком раду са родитељима, организацијама локалних заједница и институцијама које се баве активностима младих људи.

23. Млади и њихове породице треба да буду информисани о прописима и својим законским правима и одговорностима, као и о универзалном систему вредности, укључујући и инструменте Уједињених нација.

24. Образовни системи треба да посвете посебну бригу и пажњу младима који се налазе у ситуацији повећаног друштвеног ризика. Специјализовани превентивни програми и образовни материјал, наставни планови, приступи и средства треба да буду развијани и потпуно искоришћени.

25. Посебна пажња треба да буде посвећена свеобухватним политикама и стратегијама спречавања употребе алкохола, дрога и других штетних супстанци од стране младих. Наставници и други професионалци треба да буду оспособљени и обучени како за превенцију, тако и за решавање тих проблема. Информације о употреби и злоупотреби дрога, укључујући алкохол, треба да буду доступне студентским телима.

26. Школе треба да буду извор информација и место где се млади, нарочито они који имају посебне потребе и који су жртве злоупотреба, занемаривања, виктимизирања и експлоатације, могу обратити како би им биле пружене медицинске, саветодавне и друге услуге.

27. Наставнике, друге одрасле и студентска тела треба, кроз различите образовне програме, упознати са проблемима, потребама и схватањима младих, посебно оних који припадају запостављеним, угроженим, етничким или другим мањинским групама и групама са ниским примањима.

28. Школски системи треба да настоје да испуњавају и унапређују највише професионалне и образовне стандарде у погледу наставних планова, метода и приступа предавања и учења, као и запошљавања и обуке квалификованих наставника. Треба обезбедити да одговарајуће професионалне организације и надлежни органи врше редован надзор и оцењивање рада у школству.

29. У оквиру школских система треба планирати, развијати и спроводити ваннаставне активности од интереса за младе, у сарадњи са групама из заједнице.

30. Посебна помоћ треба да буде пружена деци и младима који имају тешкоћа са присуствовањем настави и који напуштају школовање.

31. Школе треба да развијају политику и правила која су правична и праведна; ученици треба да буду представљени у телима која формулишу школску политику, укључујући дисциплинску политику, и која доносе одлуке.

В. Заједница

32. Службе друштвене заједнице и програми који одговарају посебним потребама, проблемима, интересима и захтевима омладине, а који нуде младима и њиховим породицама одговарајуће саветовање и усмеравање, треба да буду развијани, а тамо где постоје ојачани.

33. Заједница треба да омогући, а тамо где то већ постоји да ојачава, широк дијапазон друштвених мера подршке младима, укључујући друштвене развојне центре, објекте за рекреацију и службе које би реаговале на посебне проблеме деце која су изложена друштвеним ризицима. Приликом пружања тих облика помоћи треба да буде осигурано поштовање личних права.

34. Потребно је створити посебне објекте да би се омогућио одговарајући смештај младих који више нису у могућности да живе код куће или који немају дом у којем би живели.
35. Потребно је обезбедити низ услуга и помоћних мера ради решавања проблема са којима се суочавају млади у процесу одрастања. Такве услуге треба да обухвате посебне програме за младе наркомане, са нагласком на бризи, саветовању, помоћи и терапијским интервенцијама.
36. Волонтерске организације које пружају услуге младима треба да добију финансијску и другу подршку од влада и других институција.
37. На локалном нивоу треба стварати или јачати организације младих и омогућавати им пуноправно учешће у руковођењу стварима од значаја за заједницу. Те организације треба да подстичу младе да организују колективне и добровољне пројекте, посебно пројекте усмерене на помоћ младима којима је она нужно потребна.
38. Владине институције треба да преузму посебну одговорност и обезбеде неопходне службе за децу бескућнике или децу са улице; младима у сваком тренутку треба да буду на располагању информације о локалним објектима, смештају, могућностима за запошљавање и другим видовима и изворима помоћи.
39. Потребно је створити и учинити доступним низ објеката и средстава за рекреацију који су од посебног интереса за младе.

Г. Медији

40. Медије треба подстицати да младима обезбеде приступ информацијама и материјалима из различитих националних и међународних извора.
41. Медије треба подстицати да приказују позитиван допринос младих у друштву.
42. Медије треба подстицати да шире информације о постојању служби, установа и могућности за младе у друштву.
43. Медије уопште, а посебно медије који се баве телевизијом и филмом, треба подстицати да смање на најмању меру приказивање порнографије, наркоманије и насиља, да насиље и експлоатацију приказују у негативном светлу, као и да избегавају обезвређивање и деградирајуће представљање нарочито деце, жена и међуљудских односа, те да популаришу идеју равноправности.
44. Медији треба да буду свесни своје широке друштвене улоге и одговорности, као и свога утицаја у преношењу информација које се односе на употребу дрога и алкохола од стране младих. Они треба да користе своју моћ у правцу спречавања употребе дрога, емитујући доследне поруке такве природе кроз уравнотежени приступ. На свим нивоима треба да буду популарисане ефикасне акције за развој свести о наркоманији.

V Социјална политика

45. Владине институције треба да дају приоритет плановима и програмима за младе и треба да обезбеде одговарајућа финансијска и друга средства за ефикасно пружање услуга, за објекте и особље за пружање адекватне медицинске и психолошке бриге, исхране, смештаја и других релевантних услуга, укључујући спречавање употреба дрога и алкохола, те лечење од ових облика зависности, осигуравајући при том да средства стигну до младих и да им заиста буду од користи.
46. Смештај младих у институције треба да буде последња мера и да се примењује у што краћем периоду, при чему од превасходног значаја треба да буду најбољи интереси младих. Критеријуми који оправдавају формалну интервенцију тог типа треба да буду строго дефинисани и ограничени на следеће ситуације:

- а) када су родитељи или старатељи нанели зло детету или младој особи;
- б) када су родитељи или старатељи сексуално, физички или емотивно злостављали дете или младу особу;
- в) када су родитељи или старатељи запоставили, напустили или експлоатисали дете или младу особу;
- г) када због понашања родитеља или старатеља детету или младој особи прети физичка или морална опасност;
- д) када се озбиљна физичка или психолошка опасност за дете или младу особу испољила у његовом понашању, а ни родитељи, ни старатељи, ни сама малолетна особа, па ни друштвене службе ванборавишног карактера, не могу да отклоне ту опасност средствима друкчијим од смештања у институцију.

47. Владине институције треба да обезбеде младима могућност да наставе редовно школовање које финансира држава ако родитељи или старатељи нису способни да издржавају младу особу, као и могућности за стицање радног искуства.

48. Програме за спречавање делинквенције треба планирати и развијати на основу поузданих научно-истраживачких резултата и периодично их надzirати, оцењивати и прилагођавати.

49. Потребно је да се у професионалној и широј јавности шире научне информације о понашањима или ситуацијама које указују на физичку или психичку виктимизацију, повреде или злостављање, као и на експлоатацију младих, или које могу имати такве последице.

50. Начелно, учешће у плановима и програмима треба да буде добровољно. Сами млади треба да буду укључени у њихово формулисање, развој и спровођење.

51. Владе треба да започну или да наставе да истражују, развијају и спроводе политику, мере и стратегију, како у оквирима система кривичног правосуђа тако и изван њега, ради спречавања породичног насиља које је усмерено против младих или их погађа, као и да обезбеде праведно поступање према жртвама насиља у породици.

VI Законодавство и малолетничко правосуђе

52. Владе треба да донесу и спроводе посебне законе и поступке ради унапређивања и заштите права и добробити свих младих.

53. Потребно је да се донесу и спроводе закони којима се спречава виктимизација, злостављање, експлоатација и коришћење деце и младих за криминалне активности.

54. Ниједно дете или млада особа не треба да буду подвргнути суровим или деградирајућим васпитним или казним мерама код куће, у школи или у било којој другој институцији.

55. Потребно је радити на усвајању и спровођењу прописа усмерених на ограничавање и контролу доступности оружја сваке врсте деци и младима.

56. У намери да се спречи даља стигматизација, виктимизација и криминализација младих, потребно је усвојити законе који би обезбедили да се не сматра преступом нити да буде кажњив иједан поступак младе особе који не би био сматран преступом или не би био кажњив ако га почини одрасла особа.

57. Треба размотрити могућност стварања омбудсмана или сличног независног органа који би обезбедио заштиту статуса, права и интереса младих, као и могућност да се та питања прослеђују одговарајућим постојећим службама. Омбудсман, или други за то одређен орган, такође би надгледао примену Ријадских смерница, Пекинских правила и Правила за заштиту малолетника лишених слободе. Омбудсман или други орган би, у редовним интервалима, објављивао извештај о постигнутом напретку и тешкоћама у примени одређеног инструмента. Такође, треба ба буде установљена служба за заступање деце.

58. Службенике органа за спровођење закона и друго одговарајуће особље оба пола треба обучити да одговоре посебним потребама младих, треба их упознати, у највећој могућој мери, са програмима и могућностима за упућивање малолетника на програме којима се млади изузимају из правосудног система (тзв. диверзиони програми) и обезбедити примену ових програма и могућности.

59. Треба донети и спроводити прописе који имају за циљ заштиту деце и младих од наркоманије и трговаца наркотицима.

VII Истраживања, развојна политика и сарадња

60. Потребно је уложити напоре и развити одговарајуће механизме за унапређивање, како на мултидисциплинарној тако и на интрадисциплинарној основи, интеракције и координације између економских, социјалних, образовних и здравствених институција и служби, правосудног система, младих, заједнице, те развојних и других релевантних институција.

61. Потребно је интензивирати, на националном, регионалном и међународном нивоу, размену информација, искустава и стручних знања остварених кроз пројекте, програме, праксу и иницијативе које се односе на криминалитет младих, превенцију делинквенције и малолетничко правосуђе.

62. Потребно је даље развијати и јачати регионалну и међународну сарадњу у области криминалитета младих, превенције делинквенције и малолетничког правосуђа, која обухвата практичаре, стручњаке, као и доносиоце одлука.

63. Све владе, Уједињене нације и друге релевантне организације треба снажно да подрже техничку и научну сарадњу у домену практичних питања, питања која се односе на креирање политике, посебно у области обуке, пилот и демонстрационих пројеката, као и специфичних питања везаних за превенцију криминалитета младих и малолетничке делинквенције.

64. Треба подстицати сарадњу у домену научног проучавања ефикасних модалитета за превенцију криминалитета младих и малолетничке делинквенције, а налази таквих истраживања треба да буду широко доступни и оцењивани.

65. Одговарајућа тела Уједињених нација, институти, агенције и службе треба тесно да сарађују и координирају активности по разним питањима која се односе на малолетничко правосуђе, криминалитет младих и превенцију малолетничке делинквенције.

66. На основу ових Смерница, Секретаријат Уједињених нација, у сарадњи са заинтересованим институцијама, треба да има активну улогу у спровођењу истраживања, научној сарадњи, формулисању политика, те разматрању и надгледању њихове примене и треба да служи као поуздан извор информација о ефикасним модалитетима превенције делинквенције.

III.7.3. Правила Уједињених нација о заштити малолетника лишених слободе⁹⁵

Уводни текст

Правила Уједињених нација о заштити малолетника лишених слободе, иако необавезујућа за државе потписнице, усвојена су посебно ради третирања права деце која се налазе унутар институција. Правила о заштити малолетника лишених слободе представљају најкомплетнији скуп минималних стандарда, права и процедура којима се треба руководити у свим случајевима деце лишене слободе. Правила о

⁹⁵ Правила Уједињених нација о заштити малолетника лишених слободе, A/Rezol/45/113, 14. децембар 1990. године.

68. Пленарно заседање

заштити малолетника лишених слободе су сачињена као допуна Стандардних минималних правила Уједињених нација за малолетничко правосуђе (Пекиншка правила), првог свеобухватног инструмента за малолетничко правосуђе који су усвојиле Уједињене нације. У том смислу, правила о заштити малолетника лишених слободе се сматрају једним од кључних и интегралних инструмената у области малолетничког правосуђа. Правила о заштити малолетника лишених слободе у суштини садрже већину одредби садржаних у Стандардним минималним правилима УН за поступање са затвореницима и унапређују их тако да оне одговарају специфичним правима и потребама деце. Приликом примене затворске казне на малолетнике у Републици Србији, Правила о заштити малолетника лишених слободе би требало сматрати примарним важећим међународним инструментом. Потребно је да се сви стручњаци за малолетничко правосуђе који раде са децом лишеном слободе у Србији детаљно упознају са правилима о заштити малолетника лишених слободе, као и да раде на унапређењу ових одредби у сваком појединачном случају.

Правила о заштити малолетника лишених слободе утврђују „основне перспективе“ са циљем да обезбеде:

- да систем малолетничког правосуђа „поштује права и безбедност“ малолетника и развија физичку и психичку добробит детета;
- да лишавање малолетника слободе треба да буде крајње средство, које се примењује само у изузетним случајевима и у минималном трајању;
- да се обезбеди могућност ранијег отпуштања малолетника;
- да све мере институционализовања детета буду установљене са циљем помагања интеграције детета у друштво;
- забрану сваке врсте дискриминације;
- поштовање верских и културних веровања детета;
- да деца имају преводиоца када год је то неопходно, посебно током медицинских испитивања и дисциплинских поступака;
- да државе чланице укључе правила о заштити малолетника лишених слободе у своје законодавство;
- да се ради на јачању свести у јавности о значају припреме малолетника за повратак кући;
- да се омогуће контакти између малолетника и локалне заједнице, и
- да се правила о заштити малолетника лишених слободе користе као допуна осталим релевантним инструментима УН и оним везаним за људска права када је реч о заштити и унапређењу права деце лишене слободе.

Генерална скупштина,

имајући у виду Универзалну декларацију о људским правима, Међународни пакт о грађанским и политичким правима, Конвенцију против мучења и других свирепих, нехуманих или понижавајућих казни или поступака и Конвенцију о правима детета, као и друге међународне инструменте који се односе на заштиту права и добробит младих,

имајући у виду такође Стандардна минимална правила за поступање са затвореницима усвојена на Првом конгресу Уједињених нација о превенцији криминалитета и третману учинилаца кривичних дела,

имајући даље у виду Скуп принципа о заштити свих лица притворених или затворених на ма који начин, прихваћен од стране Генералне скупштине резолуцијом 43/173 од 9. децембра 1988. године и садржан у анексу, подсећајући на Стандардна минимална правила Уједињених нација о малолетничком правосуђу (Пекиншка правила),

подсећајући такође на резолуцију 21 Седмог конгреса Уједињених нација о превенцији криминалитета и поступању са учиниоцима кривичних дела у којој је Конгрес позвао да се израде правила за заштиту малолетника лишених слободе,

подсећајући даље да је Економски и социјални савет у одељку ИИ своје резолуције 1986/10 од 21. маја 1986. године тражио од Генералног секретара да извести Комитет за превенцију и контролу криминалитета о напретку постигнутом у развоју правила на његовом десетом заседању, као и да је захтевао да Осми конгрес Уједињених нација о превенцији криминалитета и поступању са учиниоцима кривичних дела размотри предложена правила ради њиховог усвајања,

узбуњени условима и околностима под којима се малолетници широм света лишвају слободе,

свесни да су малолетници који су лишени слободе веома подложни злостављању, виктимизацији и кршењу њихових права,

забринути што многи правни системи не праве разлику између одраслих и малолетних лица у различитим фазама поступка те се малолетници држе у затворима и установама са одраслима,

1. Потврђује да упућивање малолетника у установу треба да буде крајње средство и да се изриче у минималном трајању;

2. Признаје да, због своје изразите рањивости, малолетници лишени слободе захтевају посебну пажњу и заштиту, те да њихова права и добробит треба да буду гарантовани како током периода лишења слободе, тако и након истека лишења слободе;

3. Истиче уз захвалност драгоценост рада Секретаријата и сарадње која је установљена између Секретаријата и стручњака, практичара, међувладиних организација, невладиних организација, посебно Амнесту Интернационал, Дефенце фор Цхилдрен Интернационал и Рајда Барнен Интернационал (шведска организација „Спасимо децу“), те научних институција које се баве правима деце и малолетничким правосуђем, приликом разраде Нацрта правила Уједињених нација о заштити малолетника лишених слободе;

4. Усваја Правила Уједињених нација о заштити малолетника лишених слободе која се налазе у анексу ове Резолуције;

5. Позива Комитет за превенцију и контролу криминалитета да формулише мере за ефикасну примену ових Правила, у сарадњи са институцијама Уједињених нација за превенцију криминалитета и поступање са учиниоцима кривичних дела;

6. Позива државе чланице да, где год је то потребно, прилагоде своје национално законодавство, политику и праксу духу Правила, посебно у делу који се односи на обуку свих категорија особља малолетничког правосуђа, и да на њих скрену пажњу релевантним органима и јавности уопште;

7. Такође позива државе чланице да обавесте Генералног секретара о својим напорима у примени Правила у праву, политици и пракси, те да редовно извештавају Комитет за превенцију и контролу криминалитета о постигнутим резултатима у њиховој примени;

8. Тражи од Генералног секретара и позива државе чланице да обезбеде најширу могућу дистрибуцију текста Правила на свим службеним језицима Уједињених нација;

9. Тражи да Генерални секретар спроводи упоредна истраживања, да инсистира на одговарајућој сарадњи и да креира стратегије поступања са различитим категоријама озбиљних и истрајних малолетних преступника, као и да након тога припреми извештај заснован на политици/мерама реаговања за Девети конгрес Уједињених нација о превенцији криминалитета и поступању са учиниоцима кривичних дела;

10. Такође тражи од Генералног секретара и позива државе чланице да одвоје потребна средства како би се обезбедили успешна примена и остварење Правила, посебно у области избора, обуке и размене свих категорија особља малолетничког правосуђа;

11. Захтева од свих релевантних тела у систему Уједињених нација, а посебно од Дечјег фонда Уједињених нација, регионалних комисија и специјализованих агенција, институција Уједињених нација за превенцију криминалитета и поступање са учиниоцима кривичних дела, као и од свих заинтересованих међувладиних и невладиних организација, да сарађују са Генералним секретаром и да предузму потребне мере ради обезбеђења усклађених и трајних напора у оквиру своје техничке компетенције у правцу унапређења примене ових Правила;

12. Позива Поткомисију за спречавање дискриминације и заштиту мањина Комисије за људска права да размотри овај нови међународни инструмент у циљу промовисања примене његових одредаба;

13. Тражи да Девети конгрес размотри помак учињен у промовисању и примени Правила, као и препорука садржаних у овој резолуцији, под посебном тачком дневног реда о малолетничком правосуђу.

Анекс

I Основне перспективе

1. Систем малолетничког правосуђа треба да поштује права и безбедност и да доприноси физичкој и менталној добробити малолетних лица. Лишавање слободе треба да буде коришћено само као последње средство.

2. Малолетници треба да буду лишени слободе само у складу са принципима и према процедури предвиђеној овим Правилима и Стандардним минималним правилима Уједињених нација о малолетничком правосуђу (Пекиншким правилима). Лишавање слободе малолетника треба да буде крајње средство, да се изриче у минималном трајању и треба да буде ограничено само на изузетне случајеве. Трајање санкције треба да буде одређено од стране судске власти, са могућношћу ранијег отпуштања.

3. Сврха Правила је да се установи минимум стандарда прихваћених од стране Уједињених нација ради заштите малолетника лишених слободе у ма ком виду, конзистентних са људским правима и основним слободама, са намером да се спрече штетни ефекти свих видова затварања и подстакне друштвена интеграција.

4. Ова Правила треба да се примењују непристрасно, без дискриминације било које врсте у погледу расе, боје коже, пола, узраста, језика, религијске припадности, националности, политичког или другог мишљења, културолошких уверења или обичаја, имовине, с обзиром на рођење или породични статус, етничко или друштвено порекло и хендикепираност. Религијска и културолошка уверења, обичаји и морални погледи малолетника треба да буду поштовани.

5. Правила су креирана тако да обезбеде одговарајуће референтне стандарде и да осигурају подстицај и смернице за стручњаке укључене у руковођење системом малолетничког правосуђа.

6. Правила треба да буду доступна запосленима у малолетничком правосуђу на њиховом језику. Малолетници који не говоре течно језик установе у којој су затворени треба да имају право на услуге преводиоца, без накнаде, кад год је то потребно, а посебно за време медицинских испитивања и дисциплинских поступака.

7. Државе треба или да на одговарајући начин инкорпорирају ова Правила у своје законодавство или да га измене у складу са њима и да обезбеде ефикасна правна средства у случају њиховог кршења, укључујући надокнаду када су малолетницима нанете повреде. Држава такође треба да надгледа примену ових Правила.

8. Надлежни органи треба стално да настоје да јачају свест у јавности о томе да заштита затворених малолетника и њихова припрема за повратак у друштво представљају друштвену обавезу од највеће

важности, те да због тога треба да буду предузете делотворне мере како би се подстакли отворени контакти између малолетника и локалне заједнице.

9. Ништа у овим Правилима не треба да се тумачи у правцу спречавања примене релевантних инструмената и стандарда Уједињених нација и инструмената и стандарда људских права признатих од стране међународне заједнице када су они повољнији за обезбеђење права и заштиту малолетника, деце и младих, односно за бригу о њима.

10. У случају да је практична примена појединих правила садржаних у одељцима ИИ до В у супротности са правилима садржаним у овом одељку, усаглашеност са овим другим правилима представљаће примарни захтев.

II Домен и примена правила

11. У смислу ових Правила примењују се следеће дефиниције:

(а) Малолетник је лице млађе од 18 година. Старосна граница испод које не треба да буде допуштено лишавање слободе детета треба да буде одређена законом.

(б) Лишавање слободе односи се на ма коју врсту притварања, затварања односно смештања лица у јавну или приватну установу коју затворено лице не може слободно да напусти, по налогу судске, управне или друге јавне власти.

12. Лишавање слободе треба да се врши под условима и околностима који обезбеђују поштовање људских права малолетника. Малолетницима лишеним слободе треба гарантовати садржајне активности и програме који би служили унапређењу и одржавању њиховог здравља и самопоштовања, развијању њиховог осећаја одговорности и подстицању ставова и способности који ће им помоћи у развијању њиховог потенцијала као чланова друштва.

13. Малолетницима лишеним слободе не смеју, из било којих разлога везаних за њихов статус, бити ускраћена грађанска, економска, политичка, социјална или културна права која им припадају према националном или међународном праву, а која су спојива са лишавањем слободе.

14. Заштиту индивидуалних права малолетника, с посебним освртом на легалитет извршења мера затварања, треба да обезбеде надлежни органи, док циљеве друштвене интеграције треба гарантовати редовним инспекцијама и другим видовима контроле у складу са међународним стандардима, националним законима и регулативом, од стране тела установљеног на прописан начин и овлашћеног да посећује малолетнике, а које није саставни део установе лишења слободе.

15. Правила се примењују на све врсте и моделе установе за лишавање слободе у којима су затворени малолетници. Одељци I, II, IV i V Правила примењују се на све установе и институције у којима се налазе малолетници лишени слободе, док се на малолетнике који су ухапшени или чекају суђење примењује одељак III.

16. Правила ће се примењивати у контексту преовлађујућих економских, друштвених и културних услова у државама чланицама.

III Малолетници који су ухапшени или чекају суђење

17. Малолетници који су ухапшени или чекају суђење („којима се није судило“) сматрају се невиним и са њима ће се тако поступати. Притвор пре суђења ће се избегавати кад год је то могуће и биће ограничен на изузетне околности. Стога ће бити учињен максимални напор како би се примениле алтернативне мере.

Када се ипак одреди превентивни притвор, малолетнички судови и истражни органи треба да дају највиши приоритет најекспедитивнијем процесуирању таквих случајева како би се обезбедило најкраће могуће трајање притвора. Малолетни притвореници којима није изречена пресуда треба да буду одвојени од осуђених малолетника.

18. Услови под којима је притворен малолетник који чека на суђење треба да буду у складу са доле наведеним правилима, уз примену посебних одредби које су потребне и адекватне, имајући у виду захтеве претпоставке невиности, трајања притвора, правног статуса и околности везаних за малолетника. Те одредбе би обухватале, али не би биле ограничене на следеће:

- (а) Малолетници треба да имају право на адвоката и на бесплатну правну помоћ где таква врста помоћи постоји, као и да редовно комуницирају са својим адвокатом. Приватност и поверљивост комуникације биће обезбеђени;
- (б) Малолетницима треба обезбедити, где је то могуће, прилику за рад уз надокнаду и наставак образовања или обуке, али се од њих то не сме захтевати. Рад, образовање или обука не смеју бити узрок продужења притвора;
- (в) Малолетници треба да добију и задрже материјале и предмете за забаву и рекреацију који су у складу са интересима спровођења правде.

IV Руковођење установама за малолетнике

А. Списи

19. Сви извештаји, укључујући судске записнике, медицинске налазе и списе дисциплинских поступака, као и друга документа која се односе на облик, садржај и детаље третмана, треба да се чувају у поверљивом личном досијеу, који треба да буде ажуриран, доступан само овлашћеним лицима и класификован на такав начин да се може лако разумети. Где је могуће, свако малолетно лице треба да има право да оспорава/побија ма коју чињеницу или мишљење садржано у његовом досијеу, како би се омогућила исправка нетачних, неоснованих или неправичних тврдњи. Да би се то право остварило, треба да постоји процедура која дозвољава трећем лицу приступ и разматрање досијеа на захтев. Након отпуштања, досијеи малолетних лица ће се запечатити и после одговарајућег времена избрисати.

20. Ниједно малолетно лице не треба да буде примљено у ма коју притворску установу без важећег налога судског, управног или неког другог јавног органа. Детаљи налога одмах ће бити унети у регистар. Ниједно малолетно лице не треба да буде затворено у установу у којој не постоји такав регистар.

Б. Пријем, регистрација, премештај и прелазак

21. На сваком месту на којем се налазе малолетници лишени слободе треба да постоје потпуни и заштићени досијеи са следећим информацијама о сваком појединачном примљеном малолетнику:

- (а) подаци о идентитету малолетника;
- (б) чињенице и разлози за изрицање мере затварања и орган који је то одредио;
- (в) дан и сат пријема, премештаја и отпуштања;
- (г) детаљи о обавештавању родитеља и старатеља о сваком пријему, премештају или отпуштању малолетника који је под њиховим надзором у време пријема;
- (д) детаљи о знаним физичким и менталним здравственим проблемима, укључујући злоупотребу дрога и алкохола.

22. Информације о пријему, месту, премештају и отпуштању треба да буду без одлагања достављене родитељима и старатељима или најближим рођацима дотичног малолетника.

23. Што је пре могуће након пријема, треба да буду сачињени и достављени управи детаљни извештаји и релевантне информације о личној ситуацији и околностима сваког малолетника.

24. Сви малолетници ће, по пријему, добити копију правила која важе у установи и објашњење својих права и обавеза у писаној форми на језику који разумеју, заједно са адресама органа надлежних за пријем жалби, као и адресама јавних или приватних агенција и организација које пружају правну помоћ. Малолетницима који су неписмени или не разумеју језик у писаном облику ове информације ће бити пренете на начин који обезбеђује њихово потпуно разумевање.

25. Свим малолетницима треба помоћи да разумеју правила која регулишу унутрашњу организацију установе, циљеве и методологију пруженог старања, дисциплинске захтеве и поступке, друге допуштене методе тражења информација и подношења притужби, као и сва друга питања/обавештења која су неопходна како би малолетници у потпуности схватили своја права и обавезе за време лишења слободе.

26. Превоз малолетника треба да се обави на трошак управе, возилом са одговарајућом вентилацијом и светлом, под условима који их ни на који начин не подвргавају патњама или понижењу. Малолетнике не треба премештати из једне установе у другу арбитрарно.

В. Класификација и смештај

27. Што је пре могуће након пријема, сваког малолетника треба интервјуисати, као што треба припремити психолошки и социјални извештај који идентификује факторе релевантне за одређени вид и ниво старања и потребни програм за малолетника. Тај извештај, скупа са извештајем који је припремио медицински службеник који је прегледао малолетника по пријему, треба проследити директору у циљу одређивања најпогоднијег смештаја за малолетника у оквиру установе, као и посебног вида и нивоа старања и потребног програма који треба спровести. Када је потребан посебан рехабилитациони третман, а дужина боравка у установи то допушта, обучено особље установе треба да припреми писани, индивидуализовани план третмана прецизирајући циљеве, временски оквир, средства, етапе и могућа одлагања која треба имати у виду у приступу циљевима.

28. Лишење слободе малолетника треба да се врши само под условима који у потпуности узимају у обзир њихове специфичне потребе, статус и посебне захтеве с обзиром на њихов узраст, личност, пол и врсту кривичног дела, као и ментално и физичко здравље, и који обезбеђују њихову заштиту од штетних утицаја и ризичних ситуација. Главни критеријум за одвајање различитих категорија малолетника лишених слободе треба да буде обезбеђивање врсте старања која највише одговара посебним потребама дотичних лица и заштити њиховог физичког, менталног и моралног интегритета и добробити.

29. У свим установама малолетници треба да буду одвојени од одраслих, изузев ако се ради о члановима исте породице. Под контролисаним условима, малолетници могу бити смештени са пажљиво одабраним одраслима, као део посебног програма за који се доказало да је од користи дотичним малолетницима.

30. Треба да буду формиране отворене установе лишења слободе за малолетнике. Отворене установе су установе без икаквих мера обезбеђења или са минималним мерама обезбеђења. Ове установе треба да имају што је могуће мањи број лица. Број малолетника лишених слободе у затвореним установама треба да буде довољно мали да омогући индивидуализовани третман. Установе за малолетнике треба да буду децентрализоване и такве величине да омогућавају приступ и контакт између малолетника и њихових породица. Мање установе треба да буду основане и интегрисане у социјално, економско и културно окружење заједнице.

Г. Физички амбијент и смештај

31. Малолетници лишени слободе имају право на смештај и услуге које у потпуности одговарају здравственим потребама и људском достојанству.

32. Установе лишена слободе за малолетнике и физички амбијент треба да одговарају рехабилитационом циљу боравка у установи, уз одговарајуће поштовање потреба малолетника за приватношћу, сензорним стимулансима, могућности дружења са вршњацима и бављења спортом, физичким вежбама и активностима којима се малолетник може бавити у слободно време. Архитектонска решења и распоред просторија у установама за малолетнике треба да сведу ризик од пожара на минимум, као и да осигурају безбедну евакуацију у таквим случајевима. Треба да постоји ефикасан алармни систем у случају пожара, као што треба да постоје формални и увежбани поступци који осигуравају безбедност малолетника. Установе не треба да буду смештене у областима у којима постоје здравствени или неки други ризици и опасности.

33. Места која су одређена за спавање треба да се састоје од малих групних спаваоница или индивидуалних соба, имајући у виду локалне стандарде. Током времена одређеног за спавање треба да постоји редован, ненаметљив надзор у свим деловима у којима се спава, укључујући индивидуалне собе и групне спаваонице, како би се обезбедила заштита сваког малолетника. Сваком малолетнику треба обезбедити, у складу са локалним или националним стандардима, посебну и адекватну постељину, која треба да буде чиста, одржавана у добром стању и довољно често мењана да би се обезбедила хигијена.

34. Санитарне инсталације треба да буду постављене тако да омогуће сваком малолетнику да задовољи своје физичке потребе у приватности, на пристојан начин и у хигијенским условима.

35. Поседовање личних ствари је основни елемент права на приватност и од суштинског је значаја за психолошку добробит малолетника. Право сваког малолетника да поседује личне предмете и да има одговарајуће смештајне могућности за њих треба да буде у потпуности признато и поштовано. Лични предмети које малолетник није одабрао да задржи или који су му одузети треба да буду смештени на безбедном месту. Попис тога треба да буде потписан од стране малолетника. Треба предузети мере да се те ствари чувају у добром стању. Сви такви предмети и новац треба да буду враћени малолетнику по отпуштању, изузев када је малолетник био овлашћен да потроши новац или да пошаље имовину ван установе. Ако малолетник прими или ако се открије да поседује било какав лек, медицинско особље ће одлучити шта ће се с тим учинити.

36. Малолетници, у мери у којој је то могуће, треба да имају право да користе сопствену одећу. Установа треба да обезбеди сваком малолетнику личну одећу која одговара климатским условима и очувању здравља и која ни на који начин не треба да буде деградиранија или понижавајућа. Малолетницима који се премештају или напуштају установу из било ког разлога треба да буде дозвољено да носе сопствену одећу.

37. Свака установа ће обезбедити да сваки малолетник добије храну која је припремљена на одговарајући начин и сервирана у нормално време obroка и која са становишта квалитета и квантитета задовољава дијететске, хигијенске и здравствене стандарде, те у мери у којој је то могуће верске или културолошке захтеве. Чиста пићања вода треба да буде на располагању сваком малолетнику у ма које време.

Д. Образовање, стручна обука и рад

38. Сваки малолетник у узрасту за обавезно школовање има право на образовање које одговара његовим потребама и способностима и које је осмишљено тако да га припреми за повратак друштву. Такво образовање треба да се обезбеди изван установе, у редовним школама, где год је то могуће, а у сваком случају од стране квалификованих наставника по програмима који су интегрисани у образовни систем земље, тако да по отпуштању малолетник може без тешкоћа наставити школовање. Управа установе треба

да посвети посебну пажњу образовању малолетника странаца или малолетника са посебним културним и етничким потребама. Малолетници који су неписмени, или имају проблема са учењем, или имају когнитивне проблеме, треба да имају право на специјално образовање.

39. Малолетницима у узрасту старијем од оног за обавезно школовање, а који желе да наставе са школовањем, то треба омогућити и подстицати их да наставе школовање, као што треба учинити све како би им се омогућио приступ одговарајућим образовним програмима.

40. Дипломе или сертификати о образовању додељени малолетницима док су били лишени слободе не треба ни на који начин да указују да је малолетник био институционализован.

41. Свака установа треба да обезбеди приступ библиотеци адекватно снабдевеној како књигама намењеним образовном процесу, тако и забави, као и одговарајућим часописима прикладним за младе, а малолетнике треба подстицати и треба им омогућити да то у пуној мери користе.

42. Свако малолетно лице треба да има право да буде обучено за занимање за које је вероватно да ће га оспособити за будуће запослење.

43. Поштујући одговарајућу професионалну селекцију и захтеве управе институције, малолетницима треба омогућити да изаберу жељену врсту рада/посла.

44. Сви заштитни национални и међународни стандарди који се односе на дечји рад и младе раднике треба да се примене на малолетнике лишене слободе.

45. Малолетницима треба да буде омогућено, кад год је то могуће, да обављају плаћени посао, уколико је могуће у оквирима локалне заједнице, уз обуку за занимање са циљем да се повећају изгледи за проналажење одговарајућег запослења када се врате у своју средину. Врста посла треба да буде таква да обезбеди одговарајућу обуку која ће малолетницима по отпуштању бити од користи. Организација и методи рада унутар установе треба да одговарају што је више могуће обављању сличног рада у заједници, како би се малолетник припремио за редовне услове рада.

46. Свако малолетно лице које ради треба да има право на праведну надокнаду. Интереси малолетника и њихове обуке не смеју да буду подређени остваривању профита за установу или трећу страну. Део зараде малолетника требало би редовно остављати на страну као уштеђевину која ће бити предата малолетнику по отпуштању. Малолетник треба да има право да користи остатак зараде ради куповине предмета за сопствену употребу, или да би обештетио жртву кривичног дела, или да га шаље својој породици или другим лицима изван установе.

Ђ. Рекреација

47. Сваки малолетник треба да има право на одговарајуће време за слободне дневне активности, на отвореном кад год то временске прилике дозвољавају, а у том периоду треба да буде обезбеђен одговарајући рекреативни и физички тренинг. За те активности треба да буду обезбеђени одговарајући простор, инсталације и опрема. Сваки малолетник треба да има додатно време за дневну разоноду, која делом, ако он то жели, треба да буде посвећена развоју уметничких и занатских вештина. Установа треба да обезбеди програм физичког васпитања у којем је сваки малолетник физички у стању да учествује. Малолетницима којима је то потребно треба да буду омогућени корективна физичка терапија и вежбе под медицинским надзором.

Е. Религија

48. Сваком малолетнику треба да буде дозвољено да задовољава своје верске и духовне потребе, посебно присуствовањем служби или скуповима унутар установе, или обављањем сопствених обреда и

поседовањем потребних књига или сакралних предмета његове вероисповести. Ако се у установи налази довољан број малолетника одређене вероисповести, један или више квалификованих представника те религије треба да буду постављени или да им буде дозвољено да одржавају редовну службу и да посећују индивидуалне малолетнике на њихов захтев. Сваки малолетник треба да има право да прима посете квалификованих представника религије по сопственом избору, као и право да не учествује у верским обредима и да се слободно одрекне верског образовања, саветовања или индоктринације.

Ж. Медицинска нега

49. Сваком малолетнику ће бити пружена одговарајућа медицинска заштита, како превентивна тако и у циљу лечења, укључујући стоматолошку ку, офталмолошку и менталну здравствену заштиту, као и фармацеутски производи и посебни дијететски програми ако су медицински потребни. Медицинску заштиту, где је то могуће, малолетницима лишеним слободе треба пружати у одговарајућим здравственим установама и службама заједнице у којој се установа налази, како би се спречила стигматизација малолетника и унапредило њихово самопоштовање и друштвена интегрисаност.

50. Сваки малолетник има право на лекарски преглед одмах по пријему у установу, у циљу регистровања свих доказа о претходном злостављању и откривања било каквих физичких или менталних стања која захтевају медицинску бригу.

51. Медицинска служба која се бави малолетним лицима треба да настоји да открије и подвргне лечењу сваку физичку или менталну болест, злоупотребу супстанци или друге услове који могу ометати друштвену интеграцију малолетника. Свака установа за малолетнике треба да има директан приступ одговарајућим медицинским установама и опреми која одговара броју и захтевима затворених лица, као и особље обучено за превентивну медицинску заштиту и хитне медицинске случајеве.

Сваки малолетник који је болестан, који се жали да је болестан или показује симптоме физичких или менталних тегоба, треба одмах да буде прегледан од стране медицинског особља.

52. Сваки здравствени радник који има разлога да сматра да је физичко или ментално здравље малолетника било или да ће бити погоршано даљим лишењем слободе, штрајком глађу или неким другим условима везаним за лишење слободе, треба сместа о томе да обавести директора установе која је у питању, као и независне органе одговорне за очување добробити малолетника.

53. Малолетник који је душевно болестан треба да буде лечен у специјализованим институцијама под независним медицинским руководством. У договору са одговарајућим органима треба предузети мере како би се обезбедио наставак потребног лечења и после отпуштања из установе.

54. Установе за лишење слободе малолетника треба да донесу посебне програме превенције и рехабилитације од злоупотреба дрога, које би примењивало квалификовано особље. Ти програми треба да буду прилагођени годинама, полу и другим потребама малолетних лица на које се односе, а установе и службе за детоксикацију, са обученим особљем, треба да буду доступне малолетним лицима зависним од дрога и алкохола.

55. Лекове треба давати само у случају неопходног, медицински заснованог третмана и, када је то могуће, по датом пристанку малолетника који је претходно упознат са истим. Посебно, лекови не смеју да буду употребљавани да би се измамила обавештења или признање, као казна или средство принуде. Малолетници никада не смеју бити коришћени у сврху тестирања експерименталне употребе лекова и третмана. Давање сваког лека увек треба да буде одобрено и да се врши од стране квалификованог медицинског особља.

3. Обавештавање о болести, повреди и смрти

56. Породица или старатељ малолетника или било које друго лице одређено од стране малолетника имају право да буду информисани о здравственом стању малолетника на захтев, као и у случају битнијих промена здравственог стања малолетника. Директор установе треба одмах да обавести породицу или старатеља дотичног малолетника, или друго за то одређено лице, у случају смрти, болести која захтева премештај малолетника у медицинску институцију изван установе или о стању које захтева клиничко лечење у оквиру установе дуже од 48 сати. Такође, треба обавестити конзуларне власти државе чији је малолетник држављанин.

57. У случају смрти малолетника током трајања лишења слободе најближи сродници треба да имају право на увид у документ којим се констатује смрт, да виде тело и одреде како поступити с њим. У случају смрти затвореног малолетника треба да постоји независна истрага о узроцима смрти, а извештај о истрази треба да буде доступан најближој родбини. Истрага такође треба да се спроведе ако смрт малолетника наступи у року од шест месеци од отпуштања из установе и ако има разлога за веровање да је смрт повезана са периодом лишења слободе.

58. Малолетник треба да буде обавештен, што је пре могуће, о смрти, озбиљној болести или повреди било ког блиског члана породице и треба му омогућити да присуствује сахрани преминулог или да посети тешко оболелог сродника.

И. Контакти са широм заједницом

59. Треба обезбедити сва средства потребна за остваривање одговарајуће комуникације малолетника са спољним светом, што представља интегрални део праведног и хуманог поступања и има суштински значај у припреми малолетника за повратак друштву. Малолетницима треба допустити да комуницирају са својом породицом, пријатељима и другим лицима или представницима угледних организација, да напусте установу ради посете кући и породици, као и да добију посебну дозволу за напуштање установе из образовних, професионалних или других важних разлога. Ако се малолетник налази на издржавању казне, време проведено изван установе треба да се урачуна у трајање казне.

60. Сваки малолетник треба да има право да прима редовне и честе посете, по правилу једном недељно, а не мање од једном месечно, под околностима које поштују потребу малолетника за приватношћу, контактом и неограниченом комуникацијом са породицом и браниоцем.

61. Сваки малолетник треба да има право да са лицима по сопственом избору комуницира писмено или телефоном најмање двапут недељно, осим у случају законског ограничења, и треба му помоћи, када је потребно, да ефективно оствари то своје право. Сваки малолетник има право да прима пошту.

62. Малолетници треба да имају могућност да се редовно информишу о вестима, пратећи дневну штампу, периодичне и друге публикације, радио и телевизијске програме и игране филмове, путем посета представника легалних клубова или организација за које је малолетник заинтересован.

Ј. Ограничење физичке принуде и употребе силе

63. Прибегавање средствима принуде и присиле из било ког разлога треба да буде забрањено, изузев у случају предвиђеном доле, у правилу 64.

64. Средства принуде и присиле могу бити коришћена само у изузетним случајевима, када су сви други методи контроле исцрпљени и неуспешни, и само на основу изричитог овлашћења датог у складу са законском и унутрашњом регулативом. Они не смеју проузроковати понижење или деградацију и треба да буду коришћени рестриктивно и само у најкраћем могућем временском периоду. По наређењу

директора управе таквим средствима може се прибећи да би се спречило самоповређивање малолетника, повређивање других или озбиљно уништавање имовине. У таквим случајевима директор треба одмах да консултује медицинско или друго релевантно особље и да о томе извести виши орган.

65. Ношење и употреба оружја од стране особља треба да буде забрањена у свакој установи у којој су затворени малолетници.

К. Дисциплински поступци

66. Све дисциплинске мере и поступци треба да буду у функцији очувања интереса безбедности и срећеног заједничког живота и да буду конзистентни са очувањем урођеног достојанства малолетника и основног циља институционалног старања – усађивања осећаја праведности, самопоштовања и поштовања основних права свих лица.

67. Све дисциплинске мере које представљају свирепу, нехуману или понижавајуће поступање биће строго забрањене, укључујући телесне казне, затварање у мрачну ћелију, затворени простор или самицу и све друге казне које могу да угрозе физичко или ментално здравље дотичног малолетника. Смањење obroka и ограничење или ускраћивање контаката са члановима породице треба да буду забрањени из било ког разлога. Рад увек треба да буде сматран као образовно средство и начин унапређења самопоштовања малолетника у његовој припреми за повратак у друштвену заједницу, а не треба да се одређује као дисциплинска мера. Ниједан малолетник не треба да буде кажњен више од једном за исти дисциплински прекршај. Колективне казне треба да буду забрањене.

68. У потпуности уважавајући основне карактеристике, потребе и права малолетника, законодавство или регулатива усвојена од стране надлежне управне власти треба да установи норме које регулишу:

- (а) понашање које чини дисциплински прекршај;
- (б) врсту и трајање дисциплинске мере која се може изрећи;
- (в) орган који је надлежан да изриче такве мере;
- (г) орган који је надлежан да разматра жалбе.

69. Извештај о лошем владању треба неодложно поднети надлежном органу који треба да одлучи о њему без непотребног одлагања. Надлежни орган треба темељно да испита случај.

70. Ниједан малолетник не треба да буде дисциплински кажњен, а да то није у строгој сагласности са законом и важећом регулативом. Ниједан малолетник не треба да буде кажњен уколико није био информисан о наводном прекршају на њему потпуно разумљив начин и ако му није дата одговарајућа могућност презентирања одбране, укључујући право на жалбу надлежном непристрасном органу. О свим дисциплинским поступцима треба да се чувају потпуни списи.

71. Ниједан малолетник не треба да буде одговоран за дисциплинске функције, осим у случају вршења надзора над посебно одређеним друштвеним, образовним или спортским активностима, односно у оквиру програма самоуправе.

Л. Надзор и притужбе

72. Квалификовани инспектори или одговарајући правилно конституисани органи који не припадају управи установе треба да буду овлашћени да спроводе редовну инспекцију и да предузимају ненајављене инспекције на сопствену иницијативу, а треба да имају загарантовану независност у вршењу своје функције. Инспектори треба да имају неограничен приступ свим лицима која су запослена или раде у било којој установи у којој су малолетници лишени слободе или у којој малолетници могу бити лишени слободе, као и свим малолетницима и списима такве установе.

73. Квалификовани медицински службеници придружени органу инспекције или јавна здравствена служба треба да присуствују инспекцијама процењујући усклађеност са правилима која се односе на физичко окружење, хигијену, смештај, храну, физкултуру, медицинске услуге, као и све друге аспекте или услове институционалног живота који утичу на физичко и ментално здравље малолетника. Сваки малолетник треба да има право да у поверењу разговара са било којим инспектором.

74. По завршетку инспекције, од инспектора треба да се захтева подношење извештаја о налазима. Извештај треба да садржи оцену поштовања важећих правила и релевантних одредби националног права од стране установе, као и препоруке у погледу мера које се сматрају неопходним за обезбеђивање усаглашености са наведеним прописима. Свака чињеница коју открију инспектори, а која указује да је дошло до кршења законских одредби везаних за права малолетника или за функционисање установе за затварање малолетника, треба да буде прослеђена надлежним органима ради истраге и могућег гоњења.

75. Сваки малолетник треба да има могућност да поднесе захтев или притужбу директору установе и свом овлашћеном заступнику.

76. Сваки малолетник треба да има право да, без икакве цензуре у погледу садржине, поднесе захтев или притужбу централној управи, судским властима или другим одговарајућим органима на допуштен начин, као и да без одлагања буде обавештен о одговору.

77. Треба да буду учињени напори да се успостави независна служба (омбудсман) ради примања и испитивања притужби поднетих од стране малолетника лишених слободе, као и ради пружања помоћи у постизању правичне нагодбе.

78. Сваки малолетник треба да има право да тражи помоћ од чланова породице, правног заступника, хуманитарних група или других, када је то могуће, ради подношења притужбе. Неписменим малолетницима треба обезбедити помоћ уколико морају да користе услуге јавних или приватних агенција и организација које дају правне савете или су надлежне да примају притужбе.

Љ. Повратак у заједницу

79. Сви малолетници треба да имају користи од решења осмишљених да им помогну приликом повратка у друштво, породични живот, образовање или запослење након отпуштања. Процедуре, укључујући рани отпуст, и посебни курсеви треба да буду осмишљени у том циљу.

80. Надлежни органи треба да предвиде или обезбеде службе чији је задатак да помогну малолетницима приликом повратка у друштво, као и да умање предрасуде према њима. Те службе треба да обезбеде, у мери у којој је то могуће, да се малолетницима осигура одговарајући смештај, запослење, одећа и довољно средстава за издржавање по отпуштању, како би се потпомогла успешна реинтеграција. Представници агенција које пружају такве услуге треба да буду консултовани и да имају приступ малолетницима док су затворени, како би им помогли приликом повратка у заједницу.

М. Особље

81. Особље треба да буде квалификовано и да обухвати довољан број стручњака као што су наставници, инструктори, саветници, социјални радници, психијатри и психолози. Ово и друго специјализовано особље треба, по правилу, да буде у сталном радном односу. То не треба да спречава повремено ангажовање особља или волонтера када су ниво њихове подршке и обука коју могу да пруже прикладни и корисни. Установа, у складу са индивидуалним потребама и проблемима затворених малолетника, треба да искористи сва поправна, образовна, морална, духовна и друга средства и облике помоћи који су прикладни и расположиви у оквиру заједнице.

82. Управа треба да обезбеди пажљив избор и одабир особља свих врста и нивоа, јер адекватно управљање установама зависи од њиховог интегритета, хуманости, способности и професионалних могућности за бављење малолетницима, као и од њихове личне подобности за тај посао.

83. Да би се обезбедили горе поменути циљеви, особље морају сачињавати адекватно плаћени професионални службеници, како би се привукла и задржала одговарајућа лица мушког и женског пола. Особље установа за лишење слободе малолетника треба стално подстицати да испуњава своје дужности и обавезе на хуман, предан, професионалан, праведан и ефикасан начин, да се све време понаша тако да заслужи и задобије поштовање малолетника и да малолетницима пружи позитивне узоре и исправан поглед на свет.

84. Управа треба да уведе моделе организовања и управљања који олакшавају комуникацију између различитих категорија особља у свакој установи, како би се на тај начин појачала сарадња између различитих служби које се старају о малолетницима, као и између особља и управе, да би особље које је у директном контакту са малолетницима било у стању да ради под условима који погодују ефикасном испуњењу својих дужности.

85. Особље треба обучити тако да буде оспособљено да врши своје обавезе ефикасно, пре свега посебном обуком из области дечје психологије, добробити деце и међународних стандарда и норми о људским правима и правима деце, обухватајући и ова Правила. Особље треба да негује и усавршава своје знање и професионалне способности похађањем курсева обуке у служби, које би требало организовати у одговарајућим интервалима током њиховог радног века.

86. Директор установе треба да има одговарајуће квалификације за обављање свог посла, управне способности и одговарајућу обуку и искуство, те да обавља своје дужности по основу пуног радног времена.

87. У обављању својих дужности особље установе треба да поштује и штити људско достојанство и основна људска права свих малолетника, посебно на следећи начин:

- а) Ниједан члан установе или особље институције не сме да врши, подстиче или толерише било коју радњу мучења или ма који вид окупације, свирепог, нечовечног или понижавајућег поступања, кажњавања, кориговања или дисциплиновања, под било којим изговором или под било којим околностима;
- б) Целокупно особље треба да се ригорозно супротставља корупцији и бори се против ње, извештавајући надлежне органе о случајевима корупције без одлагања;
- в) Целокупно особље треба да поштује ова Правила. Особље које има разлога да верује да је дошло до озбиљног кршења ових Правила или да ће до тога доћи, треба о томе да извести своје претпостављене или органе овлашћене да врше надзор или да примене одговарајућа правна средства (било у правцу спречавања било у правцу отклањања последица кршења Правила, прим.);
- г) Целокупно особље треба да обезбеди потпуну заштиту физичког и менталног здравља малолетника, укључујући заштиту од физичке, сексуалне и емотивне злоупотребе и експлоатације, и треба да предузме неодложне радње да се обезбеди медицинска заштита кад год је то потребно;
- д) Целокупно особље треба да поштује право малолетника на приватност, а посебно треба да заштити све поверљиве податке о малолетницима или њиховим породицама до којих дође у обављању своје професије;
- ђ) Целокупно особље треба да настоји да умањи разлике између живота унутар установе и изван установе, које воде ка умањењу дужног поштовања достојанства малолетника као људских бића.

III.7.4.Стандардна минимална правила УН за мере алтернативне институционалном третману – Токијска правила⁹⁶

Уводни текст

Стандардна минимална правила Уједињених нација за мере алтернативне институционалном третману (Токијска правила), и ако необавезујућа за државе чланице, усвојена су да би промовисала казнене мере које представљају алтернативу институционалним мерама (алтернативне казнене мере) и предкривичне диверзионе програме за децу у сукобу са законом. Токијска правила представљају кључни документ у склопу међународних инструмената о малолетничком правосућу. Њихово усвајање надовезује се на Смернице УН за превенцију малолетничке деликвенције (Ријадске смернице) и Правила УН за заштиту деце лишене слободе. С обзиром на трендове у малолетничком правосућу који заговарају развој диверзионих шема и примену мера без прибегавања затворској казни, сви стручњаци за малолетнич ко правосуђе у Србији би требало да се упознају са Токијским правилима и ангажују на промоцији њихових принципа, политике и процедура.

Токијска правила дају свеобухватну слику свега онога што би требало узети у обзир приликом рада на унапређењу, развоју и примени мера алтернативних институционалном третману, укључујући предкривичне диверзионе програме. Правила су распоређена у осам категорија: 1) Општи принципи, 2) Фаза пре суђења, 3) Фаза суђења и изрицање пресуде, 4) Фаза после изрицања пресуде, 5) Примена мера алтернативних институционалном третману, 6) Особље, 7) Волонтери и други ресурси заједнице те 8) Истраживање, планирање и формулисање политике и оцењивање.

Токијска правила треба да се примењују на децу у сукобу са законом „у свим фазама кривичног поступка“ и да подстичу државе чланице да развију „широк спектар мера алтернативних институционалном третману, почев од оних пре покретања кривичног поступка до оних после изрицања пресуде“.

Правила наглашавају потребу држава потписница да израде мере алтернативне институционалном третману којима се успоставља „равнотежа између права сваког појединог преступника, права жртава и бриге друштва за јавну безбедност и превенцију криминала“.

Токијска правила дефинишу средства минималне правне заштите и права која детету припадају сваки пут када се за дете у сукобу са законом користе мере алтернативне институционалном третману. Правила такође подстичу коришћење мера које се спроводе пре суђења (диверзионе шеме) давањем овлашћења тужилаштву, а у сарадњи са полицијом и другим службама, да ослободе починиоца или му одреде примену „одговарајуће“ алтернативне мере. Правила такође сугеришу врсту мера алтернативних институционалном третману које се могу применити и дају минималне стандарде за њихову имплементацију. Неке предложене мере алтернативне институционалном третману обухваћене Токијским правилима јесу: усмене казне, условни отпуст, статусне казне, новчане казне, конфискација, реституција жртви, суспендоване или одложене казне, надзор социјалне службе и судских органа и налози за обављање послова у оквиру друштвене заједнице.

Токијска правила такође подстичу предузимање мера након што је дете издржало затворску казну како би се деци помогло да се реинтегришу у своју средину. Ове мере након издржане казне укључују: одсуство и смештај у полуотворене установе, отпуст због рада или образовања, условни отпуст, скраћење казне и помиловање.

⁹⁶ Стандардна минимална правила Уједињених нација за мере алтернативне институционалном третману, A/Rezol/45/110, 14. децембар 1990. године,

Правила подстичу и учешће друштвене заједнице и коришћење ресурса друштва у примени диверзионих шема и мера алтернативних институционалном третману. Истраживање, планирање, утврђивање политике и оцењивање такође се сматрају интегралним делом развоја мера алтернативних институционалном третману за децу у сукобу са законом.

I Општи принципи

1. Основни циљеви

1.1 Ова Стандардна минимална правила садрже скуп основних принципа о примени мера алтернативних институционалном третману, као и минималне гаранције за особе којима могу да се изрекну алтернативне казнене мере.

1.2 Ова Правила се залажу за што веће учешће локалне заједнице у примени кривичног законодавства, нарочито у поступку према преступницима, као и за развијање, међу преступницима, смисла за одговорност према заједници.

1.3 Ова Правила се примењују у складу с политичким, економским, друштвеним и културним условима сваке земље, као и намерама и циљевима њеног кривичног законодавства.

1.4 У примени ових Правила државе чланице се труде да осигурају одговарајућу у равнотежу између права сваког појединог преступника, права жртава и заинтересованости друштва за јавну безбедност и превенцију криминала.

1.5 Државе чланице развијају мере које су алтернативне институционалном третману у оквиру својих правних система како би обезбедиле друге опције и на тај начин смањиле коришћење затвора и рационализовале политику кривичног законодавства, узимајући у обзир поштовање људских права, захтеве друштвене правде и потребе преступника за преваспитавањем.

2. Обим мера алтернативних институционалном третману

2.1 Одговарајуће одредбе ових Правила примењују се на све особе које се могу оптужити, којима се може судити или које се могу послати на издржавање казне, у свим фазама спровођења кривичног поступка. У смислу ових Правила, о овим особама се говори као о „преступницима“, без обзира на то да ли се за њих сумња да су извршиле кривично дело, да ли су оптужене за извршење кривичног дела и да ли су осуђене за учињено кривично дело.

2.2 Правила се примењују без дискриминације у односу на расу, боју коже, пол, узраст, језик, верско опредељење, политичко или неко друго мишљење, национално или друштвено порекло, имовно стање, место рођења или неки други фактор.

2.3 Да би се обезбедила већа флексибилност у складу с природом и тежином учињеног преступа, с личношћу и пореклом преступника, са заштитом друштва, те да би се избегло непотребно коришћење затворске казне, систем кривичног законодавства треба да обезбеди широки избор мера алтернативних институционалном третману, од мера које се доносе пре суђења до оних које се доносе после изрицања пресуде. Број и врсту расположивих мера алтернативних институционалном третману треба одредити тако да доследно кажњавање и даље буде могуће.

2.4 Развој нових мера алтернативних институционалном третману треба охрабривати, треба их пажљиво пратити и систематски оцењивати.

2.5 Треба размотрити могућност да се проблем преступника решава на нивоу локалне заједнице у мери у којој је то могуће без коришћења званичног судског поступка или суђења, уз коришћење правне заштите и у складу са законом.

2.6 Мере алтернативне институционалном третману треба примењивати у складу с принципом минималне интервенције.

2.7 Примена мера алтернативних институционалном третману треба да буде корак у правцу укидања кажњавања и декриминализације, а не сметња кретању или успоравање кретања у том правцу.

3. Правна заштита

3.1 Увођење, дефинисање и спровођење мера алтернативних институционалном третману уређује се законом.

3.2 Избор мера алтернативних институционалном третману заснива се на утврђеним критеријумима о природи и тежини преступа и о личности и пореклу преступника, о сврси кажњавања и правима жртве.

3.3 Судски или неки други надлежни независни орган власти има дискреционо право да прати све фазе судског поступка и обезбеђује пуну одговорност свих учесника у процесу у складу са законом.

3.4 Мере алтернативне институционалном третману којима се намеће обавеза преступнику, а које се примењују пре званичног судског поступка или суђења, односно уместо њих, могу се применити само уз пристанак преступника.

3.5 Одлуке о примени мера алтернативних институционалном третману подлежу ревизији од стране судског или неког другог независног надлежног органа власти, а на захтев преступника.

3.6 Преступници имају право да поднесу захтев или жалбу судском или неком другом независном надлежном органу власти поводом ствари које утичу на остваривање њихових права, а у вези с применом мера алтернативних институционалном третману.

3.7 Треба обезбедити одговарајући механизам за подношење захтева или жалби и, ако је могуће, за поступање по жалбама које се односе на кршење међународно признатих људских права.

3.8 Мере алтернативне институционалном третману не подразумевају медицинске или психолошке експерименте над преступником нити његово излагање непотребном ризику да буде физички или психички повређен.

3.9 Треба увек штитити достојанство преступника коме се изричу мере алтернативне институционалном третману.

3.10 Приликом примене мера алтернативних институционалном третману права преступника се не ограничавају у већој мери од оне коју је прописао надлежни орган власти који је и донео првобитну одлуку о казни.

3.11 Приликом примене мера алтернативних институционалном третману поштује се преступниково право на приватност, као и право на приватност преступникове породице.

3.12 Лични подаци о преступнику строго су поверљиви и нису доступни трећим лицима. Приступ овим подацима ограничен је на особе које су директно заинтересоване за решавање преступниковог случаја или друге овлашћене особе.

4. Одредба о изузећу

4.1 У овим Правилима ништа се не може тумачити тако да искључује примену Стандардних минималних правила за третман затвореника, Стандардних минималних правила Уједињених нација за примену малолетничког правосуђа, Скупа принципа о заштити свих притворених или затворених лица, односно било којих других инструмената и стандарда људских права које међународна заједница признаје, а односе се на третман преступника и заштиту њихових основних људских права.

II Фаза пре суђења

5. Одлуке које се доносе пре суђења

5.1 Где треба и када је то у складу с правним системом, полиција, тужилаштво или неке друге агенције које се баве кривичним предметима треба да имају овлашћења да ослободе преступника ако сматрају да наставак судског поступка према њему није потребан за заштиту друштва, за превенцију криминала или унапређење поштовања закона и за права жртава. Да би се могло одлучити о исправности одлуке о ослобађању или о наставку судског поступка, потребно је изградити скуп критеријума у сваком правном систему. Кад се ради о лакшим преступима, тужилац може изрећи одговарајућу меру алтернативну институционалном третману.

6. Избегавање притвора пре суђења

6.1 Притвор пре суђења користи се као крајња мера у кривичном поступку, уз дужно поштовање према потреби за истраживањем наводног преступа и према заштити друштва и жртве.

6.2 Алтернативе притвору пре суђења треба применити у што ранијој фази поступка. Притвор пре суђења не треба да траје дуже него што је потребно да би се постигли циљеви назначени у правилу 5.1 и треба га спроводити хумано и уз поштовање рођењем стеченог достојанства људских бића.

6.3 Преступник има право да се жали судском или неком другом независном надлежном органу власти у случају кад је одређен притвор пре суђења.

III Фаза суђења и изрицања пресуде

7. Извештаји о социјалном статусу

7.1 Ако постоји могућност да се састављају извештаји о социјалном статусу, судски орган власти може се користити извештајем који је припремио надлежни овлашћени званичник или надлежна овлашћена агенција. Извештај треба да садржи социјалне податке о преступнику који су релевантни за његове раније преступе и преступе о којима се води поступак. Такође, извештај треба да садржи информације и сугестије од значаја за одлучивање о пресуди. Извештај треба да буде заснован на чињеницама, да је објективан и непристрасан, с јасно идентификованим ставовима, ако такви постоје.

8. Одлука о доношењу пресуде

8.1 Судски орган власти, којем на располагању стоји низ мера алтернативних институционалном третману, треба приликом доношења пресуде да узме у обзир потребе преступника за преваспитањем, заштиту интереса друштва и интересе жртве, чије мишљење треба чути кад год то одговара ситуацији.

8.2 Орган власти који одлучује о казни може донети неку од следећих мера:

- (а) вербалне санкције, као што су прекор, укор и опомена;
- (б) условно пуштање на слободу;
- (в) статусне казне;
- (г) економске санкције и новчане казне;
- (д) конфискација или експропријација;
- (ђ) повраћај жртви или налог за надокнаду;
- (е) укинута или одложена казна;
- (ж) условна казна и судски надзор;

- (з) налог за друштвено користан рад у заједници;
- (и) слање у дисциплински центар;
- (ј) кућни притвор;
- (к) било који други начин неинституционалног третмана;
- (л) неке комбинације горе поменутих мера.

IV Фаза после изрицања пресуде

9. Одлучивање после изрицања пресуде

9.1 Надлежни орган власти има на располагању велики избор мера које се могу применити после изрицања пресуде како би се избегла институционализација и како би се помогло преступницима у њиховом што ранијем повратку у друштво.

9.2 Мере које се могу применити после изрицања пресуде:

- (а) одсуство и смештај у полуотворене установе;
- (б) отпуст због рада или образовања;
- (в) различите врсте условног отпуста;
- (г) скраћење казне;
- (д) помиловање.

9.3 Одлуке о мерама које се примењују после изрицања пресуде подлежу ревизији од стране судског или неког другог независног надлежног органа власти, по захтеву преступника.

9.4 О било којој врсти отпуста из институције и о премештању у програм мера алтернативних институционалном третману треба размишљати у најранијој могућој фази.

V Примена мера алтернативних институционалном третману

10. Надзор

10.1 Сврха надзора јесте да се смањи број поновљених преступа и да се помогне у реинтеграцији преступника у друштво на начин који минимизира вероватноћу повратка криминалу.

10.2 Ако мера алтернативна институционалном третману садржи меру надзора, надзор врши надлежни орган власти под условима прописаним законом.

10.3 У оквиру дате мере алтернативне институционалном третману треба утврдити најбољу врсту надзора и третмана за сваки појединачни случај како би се помогло преступнику да се суочи са својим преступом. Надзор и третман треба с времена на време подвргавати ревизији и по потреби их прилагођавати.

10.4 По потреби, преступницима треба обезбедити психолошку, социјалну и материјалну помоћ и прилике да ојачају своје везе са заједницом и олакшају своју реинтеграцију у друштво.

11. Трајање

11.1 Трајање мере алтернативне институционалном третману не сме бити дуже од периода који је надлежни орган власти утврдио у складу са законом.

11.2 Може се предвидети одредба о скраћивању рока трајања мере алтернативне институционалном третману уколико је преступник на ову казнену меру повољно реаговао.

12. Услови

12.1 Уколико надлежни орган власти одреди услове које преступник треба да испуни, он треба да узме у обзир како потребе друштва тако и потребе и права преступника и жртве.

12.2 Услови које преступник треба да испуни морају бити практични, прецизни и што малобројнији, а морају бити усмерени ка смањивању вероватноће да преступник понови кривично дело и ка повећавању изгледа за преступникову реинтеграцију у друштво, уз узимање у обзир потреба жртве.

12.3 На почетку примене мере алтернативне институционалном третману, преступник ће добити објашњење, усмено и писмено, о условима под којима се ова мера примењује, укључујући преступникова права и обавезе.

12.4 Надлежни орган власти може изменити услове у складу са законом и напретком који је преступник учинио.

13. Процес третмана

13.1 У оквиру дате мере алтернативне институционалном третману, у одговарајућим случајевима, треба развити различите шеме као што су рад на случају, групна терапија, резиденцијални програми и посебан третман различитих категорија преступника, како би се што ефикасније удовољило потребама преступника.

13.2 Третман треба да спроводе стручњаци с одговарајућим квалификацијама и практичним искуством.

13.3 Ако се одлучи да је третман неопходан, треба учинити напоре да се схвати средина из које преступник долази, његова личност, способност, интелигенција, његове вредности и, нарочито, околности које су довеле до извршења кривичног дела.

13.4 Надлежни орган власти може укључити заједницу и системе социјалне подршке у спровођење мере алтернативне институционалном третману.

13.5 Број предмета с којима се ради треба да буде на нивоу који обезбеђује ефикасно спровођење програма третмана преступника.

13.6 Надлежни орган власти отвара и води спис о сваком преступнику.

14. Дисциплина и кршење услова

14.1 Кршење услова које преступник треба да испуни може довести до измене или повлачења мере алтернативне институционалном третману.

14.2 Надлежни орган власти може изменити или повући меру алтернативну институционалном третману; ово се може урадити само после брижљивог преиспитивања чињеница које су навели и особа која врши надзор и преступник.

14.3 Неуспех мере алтернативне институционалном третману не треба аутоматски да значи примену затворске казне.

14.4 У случају измене или повлачења мере алтернативне институционалном третману, надлежни орган власти ће покушати да примени неку другу меру алтернативну институционалном третману. Затворска казна може се изрећи само ако не постоји друга одговарајућа алтернативна мера.

14.5 Овлашћење за хапшење и притварање преступника који је под надзором у случајевима повреде услова уређује се законом.

14.6 После измене или повлачења мере алтернативне институционалном третману, преступник има право да се жали судском или неком другом независном надлежном органу власти.

VI Особље

15. Ангажовање особља

15.1 Приликом ангажовања особља не сме се вршити дискриминација на основу расе, боје коже, пола, узраста, језика, верског опредељења, политичког или неког другог уверења, националног или друштвеног порекла, имовинског стања, места рођења или из неког другог разлога. Политика запошљавања особља треба да узме у обзир државну политику афирмативне акције и треба да одражава разлике које постоје међу преступницима које треба подвргнути надзору.

15.2 Особе које су задужене за примену мера алтернативних институционалном третману треба да имају одговарајуће личне карактеристике, професионалне квалификације и практично искуство. Њихове квалификације треба да буду јасно наведене.

15.3 Да би се запослило и задржало квалификовано стручно особље, треба му обезбедити одговарајући статус, адекватну плату и друге погодности сразмерне природи посла, као и могућности за професионални развој и напредовање у каријери.

16. Обучавање особља

16.1 Сврха обучавања особља јесте указивање на њихову одговорност за преваспитавање преступника, за поштовање права преступника и заштиту друштва. Такође, путем обуке особље треба да схвати потребу да сарађује и координира своје активности са заинтересованим агенцијама.

16.2 Пре него што ступи на посао, особље се подвргава обуци која укључује упознавање с природом мера алтернативних институционалном третману, сврхом надзора и различитим модалитетима примене мера алтернативне институционалном третману.

16.3 После ступања на посао, особље треба да одржава своје знање и стручност и да их усавршава учествовањем у програмима за образовање уз рад и похађањем курсева за освежавање знања. За ту сврху потребно је обезбедити одговарајуће просторије.

VII Волонтери и други ресурси заједнице

17. Учествовање јавности

17.1 Учествовање јавности треба подржавати пошто је то један од најважнијих фактора у побољшању веза између преступника који издржавају мере алтернативне институционалном третману те породице и заједнице. Учествовање јавности треба да буде комплементарно напорима које чини кривичноправни систем.

17.2 Учествовање јавности треба сматрати приликом која је на располагању члановима заједнице да допринесу заштити друштва у којем живе.

18. Разумевање и сарадња јавности

18.1 Владине агенције, приватни сектор и јавност уопште треба охрабривати да подржавају волонтерске организације које се залажу за мере алтернативне институционалном третману.

18.2 Треба редовно организовати конференције, семинаре, симпозијуме и друге активности како би се јачала свест о потреби да јавност учествује у примени мера алтернативних институционалном третману.

18.3 Све врсте средстава јавног информисања треба користити да би се створио конструктиван став јавности према широкој примени мера алтернативних институционалном третману и друштвеној интеграцији преступника.

18.4 Треба урадити све што се може да би се јавност обавестила о значају своје улоге у примени мера алтернативних институционалном третману.

19. Волонтери

19.1 Волонтере треба пажљиво бирати и ангажовати на основу њихове склоности и спремности да раде овај посао. Треба их правилно обучити за одређене дужности које ће обављати и треба им омогућити да добију подршку и савете од стране надлежног органа власти.

19.2 Волонтери треба да охрабрују преступнике и њихове породице да развијају чврсте везе и бројније контакте са заједницом, дајући савете и друге одговарајуће облике помоћи у складу са својим способностима и потребама преступника.

19.3 Волонтери треба да буду осигурани од несрећних случајева, повреда и јавне одговорности за време вршења својих дужности. Треба им, исто тако, надокнадити одређене трошкове које су направили током рада за добробит заједнице.

VIII Истраживање, планирање и формулисање политике и оцењивање

20. Истраживање и планирање

20.1 Као суштински вид процеса планирања, треба се трудити да се и јавна и приватна тела и организације заинтересују за организовање и промоцију истраживања примене мера алтернативних институционалном третману на преступнике.

20.2 Истраживање проблема с којима се суочавају клијенти, практичари, заједница и особе које доносе одлуке о политици друштва треба да буде редовно.

20.3 Истраживање и механизам за прикупљање информација треба да буду уграђени у кривични правосудни систем како би се прикупљали и анализовали статистички подаци о примени мера алтернативних институционалном третману.

21. Формулисање политике и развој програма

21.1 Програме мера алтернативних институционалном третману треба систематски планирати и примењивати као интегрални део кривичног правосудног система у оквиру националног процеса развоја.

21.2 Треба обављати редовно оцењивање примене мера алтернативних институционалном третману с циљем да се побољша њихова успешност.

21.3 Свремена на време треба вршити ревизију примене мера алтернативних институционалном третману како би се оценили њихови циљеви, функционисање и успешност.

22. Повезивање с релевантним агенцијама и активностима

22.1 Треба развијати одговарајуће механизме на различитим нивоима да би се олакшало успостављање веза између служби задужених за примену мера алтернативних институционалном третману, других грана система кривичног правосуђа, друштвеног развоја и социјалне службе, како владине тако и невладине, у областима као што су здравствена заштита, стамбена политика, образовање, рад и средства јавног информисања.

23. Међународна сарадња

23.1 Треба чинити напоре ка унапређивању научне сарадње између држава чланица у области мера алтернативних институционалном третману. Истраживање, оспособљавање, техничку помоћ и размену

информација међу државама чланицама у области мера алтернативних институционалном третману треба јачати кроз институције Уједињених нација за превенцију кривичних дела и третман преступника, у тесној сарадњи са Центром за друштвени развој и хуманитарна питања Секретаријата Уједињених нација.

23.2 Треба унапређивати компаративне студије и усклађивати законске одредбе како би се проширио обим неинституционалних мера и олакшала њихова примена преко државних граница, у складу с Моделом уговора о преносу надзора над условно кажњеним или условно отпуштеним преступницима.

III.8. Међународно кривично право

III.8.1. Конвенција о спречавању и кажњавању злочина геноцида⁹⁷

Члан 1.

Стране уговорнице потврђују да је геноцид, без обзира да ли је извршен за време мира или рата, злочин по међународном праву и да преузимају обавезу да га спрече и казне.

Члан 2.

У смислу ове Конвенције као геноцид се сматра било које од наведених дела учињених у намери потпуног или делимичног уништења једне националне, етничке, расне или верске групе као такве:

- а) убиство чланова групе;
- б) тешка повреда физичког или менталног интегритета чланова групе;
- ц) намерно подвргавање групе животним условима који треба да доведу до њеног потпуног или делимичног уништења;
- д) мере уперене на спречавање рађања у оквиру групе;
- е) принудно премештање деце из једне групе у другу.

III.8.2. Римски статут Међународног кривичног суда⁹⁸

ПРЕАМБУЛА

Државе чланице овог Статута,

Свесне да су током овог века милиони деце, жена и мушкараца били жртве до сада незамисливих свирепости које дубоко шокирају свест о хуманости,

Сагласиле су се како следи

⁹⁷ Усвојена и отворена за потписивања и ратификацију или приступање резолуцијом Генералне скупштине 260 А(III) од 9. децембра 1948. године. Ступила на снагу 12. јануара 1951. године у складу са одредбама члана XIII. Службени весник Президијума народне скупштине ФНРЈ бр. 2/1950.

⁹⁸ Римски статут Међународног кривичног суда, овај документ је ступио на снагу пошто га је ратификовало 60 земаља, потписивање је отпочело 17. јула 1998. године а ступио је на снагу 1. јула 2002. године.

Члан 6.

Геноцид

У смислу одредби Статута, кривичним делом „геноцида“ сматра се било која од следећих радњи почињених у намери да се, у целини или делимично, уништи национална, етничка, расна или верска група, и то предузимањем неке од следећих радњи:

- а) Убијање чланова групе;
- б) Проузроковање тешких физичких или менталних патњи чланова групе;
- ц) Намерно подвргавање групе животним условима који треба да доведу до њеног потпуног или делимичног уништења;
- д) Предузимање мера које су уперене ка спречавању рађања у оквиру групе;
- е) Принудно премештање деце из једне групе у другу.

Члан 7.

Злочин против човечности

1. У смислу одредби овог Статута под „злочиним против човечности“ сматра се било која од следећих радњи, које су предузете као део ширег или систематског напада упереног против цивилног становништва, као таквог, при чему се под нападом сматра било која од следећих радњи:

- (а) Убиство;
- (б) Истребљење;
- (ц) Поробљавање;
- (д) Депортација или присилно премештање становништва;
- (е) Затварање и други облици лишавања слободе, а који се предузимају уз кршење основних правила међународног права;
- (ф) Мучење;
- (г) Силовање, сексуално ропство, присилна проституција, присилна трудноћа, присилно стерилисање, и сваки други облик сексуалног злостављања овакве или сличне природе;
- (х) Протеривање било које групе или заједнице на политичкој, верској, расној, националној, етничкој, културној и полној основи, на начин како је то дефинисано у ставу 3. или протеривање на каквој другој основи које је строго забрањено међународним правом, а у вези је са било којом радњом прецизираном овим ставом или у вези са било којим кривичним делом из надлежности Суда;
- (и) Нестанак лица;
- (ј) Апартхејд;
- (к) Други нехумани поступци сличног карактера, којима се намерно проузрокују тешке патње или озбиљно угрожавање физичког или менталног здравља;

2. У смислу става 1. Статута:

- (а) под „нападом усмереним против цивилног становништва“ сматра се деловање које се заснива на извршењу више радњи прецизираних у ставу 1. овог члана, а које се предузимају против цивилног становништва, као таквог, при чему је овакво деловање проистекло на основу или поводом политичког програма државе или какве друге организације која је својим програмом подстрекавала да се такво дело изврши;

- (б) „Истребљење” подразумева намерно подвргавање цивилног становништва животним условима, које, између осталог, карактерише лишавање хране и лекова, у намери да се на тај начин проузрокује уништење дела становништва;
- (ц) „Поробљавање” значи вршење појединачних или свих овлашћења која проистичу из права својине над неким лицем, а која подразумевају вршење ових овлашћења у трговини лицима, посебно женама и децом;
- (д) „Депортација или присилно премештање становништва” подразумева присилно расељавање лица у смислу протеривања лица са подручја на којима су та лица легално настањена, и других принудних мера, а које мере се предузимају супротно правилима утемељеним међународним правом;
- (е) „Мучење” се дефинише као намерно проузроковање бола и тешких патњи, физичких или душевних, над особом која се држи у притвору или је под контролом окривљеног. Мучењем се не сматра доношење бола или патње који су проузроковани случајно или су настали као пратећа последица примене законских санкција;
- (ф) „Присилна трудноћа” представља противправним заточењем жена изазвану трудноћу, која радња је предузета са циљем да се на тај начин утиче на промену етничког састава становништва, или која трудноћа је настала поводом других тешких облика кршења међународног права. Ова дефиниција се никако неће тумачити на начин који је у колизији са одредбама националног законодавства а које регулишу питање трудноће;
- (г) „Прогон” се одређује као намерно и озбиљно лишавање основних права, супротно међународном праву, а које се предузима према одређеним лицима само зато што та лица припадају одређеној групи;
- (х) „Апартејд” подразумева нечовечне радње сличне онима описаним у ставу 1. овог члана, а које су почињене у контексту систематског угњетавања и доминације једне расне групе над било којом другом расном групом, а који поступци уживају подршку одређеног режима а намењени су његовом даљем одржавању;
- (и) „Присилно нестајање физичких лица”, подразумева хапшење, затварање или отмицу лица од стране државе или политичке организације, односно предузетих са њиховим одобрењем односно уз њихову подршку, при чему држава односно политичка организација одбија да да информације о лишењу слободе или информације о судбини или боравишту тих лица, а то све са намером да таквим лицима на дужи временски период ускрати правну заштиту која им припада по закону.

3. Под појмом „пол”, у смислу одредби Статута, подразумевају се мушки и женски пол, и то са значењем које им се придаје у друштву. Појам „пол” има искључиво горе поменуто значење.

Члан 8.

Ратни злочини

1. Суд је надлежан да поступа у односу на ратне злочине посебно када су они почињени као део плана или политике или ако је ово кривично дело почињено у великом броју случајева.

2. „Ратним злочином” се, у духу Статута, сматра:

(а) Озбиљно кршење Женевских конвенција од 12. августа 1949. тачније, следећи поступци против лица или имовине заштићених одредбама одређене Женевске конвенције:

(1) Намерно убијање;

- (II) Мучење или нечовечни поступци, укључујући биолошке експерименте;
 - (III) Намерно наношење сувишне патње, тешких телесних повреда или нарушавање здравља;
 - (IV) Обимна разарања и присвајање туђе имовине које се не може оправдати војном потребом, и која су при том извршена незаконито и безобзирно;
 - (V) Присилјавање ратних заробљеника или других заштићених лица да служе у непријатељским снагама;
 - (VI) Намерно лишавање ратних заробљеника или других заштићених лица њиховог права на фер и правично суђење;
 - (VII) Незаконито протеривање или пресељавање и незаконито затварање лица;
 - (VIII) Узимање талаца;
- (б) Друге озбиљне повреде закона и ратних обичаја који се примењују у међународном оружаном сукобу, а према утврђеним правилима међународног права, у ове повреде се убраја:
- (I) намерно усмеравање напада против цивилног становништва или против појединачних цивилних лица која нису директно умешана у сукоб;
 - (II) Намерно усмеравање напада на цивилне објекте, тј. на објекте који нису војни циљеви;
 - (III) Намерно усмеравање напада на особље, инсталације, материјале, јединице или возила укључена у хуманитарну помоћ или мировну мисију у складу са Повељом УН, све дотле док имају права на заштиту или пружају помоћ цивилима или цивилним објектима по међународним законима који важе за оружане сукобе;
 - (IV) Намерно започињање напада, знајући да ће такав напад проузроковати пропратна страдања или наношење повреда цивилима или наношење штете цивилним објектима или да ће узроковати велика, дуготрајна и озбиљна оштећења животне средине, што би било очигледно несразмерно у односу на очекивани, конкретан и непосредни војни учинак;
 - (V) Напад или бомбардовање, било којим средствима, градова, села, боравишта или грађевина који нису брањени или који нису војни објекти;
 - (VI) Убијање или рањавање војника који је положио оружје или више нема намеру да се брани, а то је учинио са циљем да се преда;
 - (VII) Злоупотреба заставе којом се даје знак за примирје, заставе или војног обележја и униформе које припадају непријатељу или Уједињеним нацијама, као и злоупотреба карактеристичних амблема дефинисаних Женевским конвенцијама, а која су имала за последицу изазивање смрти или тешких телесних повреда;
 - (VIII) Непосредно или посредно пресељење дела становништва, од стране Окупационе силе, на територију коју је она окупирала или измештање и пресељење целокупног становништва или његовог дела са окупиране територије на неокупирану територију;
 - (IX) Намерно усмеравање напада на верске, образовне, уметничке или научне објекте или објекте који се користе у добротворне сврхе, историјске споменике, болнице и места где се сакупљају болесни и рањени, под условом да то нису војни циљеви;
 - (X) Подвргавање лица, која су заточена и под влашћу су противничке стране, физичком сакаћењу или медицинским или научним експериментима ма које врсте који нису оправдани медицинским, стоматолошким или болничким лечењем те особе, нити су изведени у његовом/њеном интересу, а који могу да узрокују смрт или озбиљно угрожавање здравља те особе или особа;

- (XI) Убијање или рањавање издајника који припадају непријатељском народу или војсци;
 - (XII) Објављивање да се према непријатељу неће поступати с милошћу;
 - (XIII) Уништавање или конфискација непријатељске имовине, осим уколико то строго не захтевају потребе рата;
 - (XIV) Укидање и суспендовање права, и забрана учешћа у поступку пред судом држављанима непријатељске стране;
 - (XV) Принуђивање припадника непријатељске стране да учествују у ратним операцијама, упереним против њихове земље, чак и ако су били у служби стране с којом се ратовало пре отпочињања рата;
 - (XVI) Пљачкање градова и других насеља, чак и ако су иста освојена у нападу;
 - (XVII) Коришћење отрова и средстава која у себи садрже отровне супстанце;
 - (XVIII) Коришћење загушљиваца, отровних и других гасова, као и свих других сличних течности, материја или изума;
 - (XIX) Коришћење муниције која се лако распрскава у људском телу, као што су меци са чврстом чауром која не покрива у потпуности средину метка и/или је покривена али са засецима;
 - (XX) Коришћење оружја, пројектила, материјала и метода ратовања који су такве природе да могу узроковати тешке повреде или непотребне патње или се истим крши међународно право оружаног сукоба, под условом да су таква оружја, пројектили, материјали и методи ратовања забрањени и укључени у анекс овог Статута амандманом а у складу са одговарајућим одредбама прецизираним у чл. 121. и 123. Статута;
 - (XXI) Нарушавање личног достојанства, а посебно понижавајуће и деградирајуће поступање,
 - (XXII) Извршење кривичног дела силовања, сексуално ропство, присиљавање на проституцију, насилну трудноћу, како је дефинисано у члану 7. став 2 (ф), присилну стерилизацију или било који други облик сексуалног злостављања који се дефинише као озбиљно кршење Женевских конвенција;
 - (XXIII) Искоришћавање цивила или неких других категорија заштићених лица, да би се повратиле одређене зоне, области или да би се одређене војне снаге заштитиле од војних операција;
 - (XXIV) Намерни напади на објекте, медицинске јединице, транспортна средства и медицинско особље које користи очигледне ознаке прецизиране у Женевским конвенцијама у складу са међународним правом;
 - (ххv) Намерно прибегавање изгладњавању цивила као методе ратовања, базираном на лишавању намирница неопходних за њихов опстанак, укључујући намерно спречавање дељења минималних порција прецизираних Женевским конвенцијама;
 - (XXVI) Регрутовање или на било који други начин стављање у војну службу деце испод 15 година старости у националне оружане снаге или њихово коришћење за активно учествовање у борби;
- (ц) У случајевима оружаног сукоба који није међународног карактера, озбиљна кршења члана 3. заједничког за четири Женевске конвенције од 12. августа 1949. на име, било које од доле наведених кривичних дела почињених против лица која нису узимала активно учешће у непријатељствима, укључујући припаднике војних снага који су положили оружје и оне који су ван борбе због болести, рањавања, лишења слободе или ма ког другог разлога, као што су:

- (I) Насиље над животом и телом, посебно убиство у сваком облику (квалификовано и привилеговано убиство), сакаћење, окрутно понашање и мучење;
 - (II) Нарушавање личног достојанства, а нарочито понижавајућим и деградирајућим поступањем;
 - (III) Узимање талаца;
 - (IV) Доношење пресуда и извршење смртне казне без претходне објаве пресуде од стране легитимно конституисаног суда, који би обезбедио све законске гаранције које су опште предвиђене као неопходне у сваком судском поступку;
- (д) Став 2 (ц) се односи на оружане сукобе који немају међународни карактер а не односи се на унутрашње немире и сукобе, као што су побуне, појединачни и спорадични акти насиља или на друге акте сличне природе;
- (е) Друге озбиљне повреде закона и обичаја до којих дође у оружаним сукобима који нису међународног карактера, а које повреде су предвиђене одговарајућим одредбама међународног права, конкретно било која од следећих радњи:
- (I) Намерно усмеравање напада на цивилно становништво или на цивиле који нису узимали активног учешћа у непријатељствима;
 - (II) Намерно усмеравање напада на објекте, материјале, медицинске јединице, транспортна средства и медицинско особље које носи очигледно истакнуте ознаке прецизиране у Женевским конвенцијама, у складу са међународним правом;
 - (III) Намерно усмеравање напада на особље, инсталације, материјале, јединице или возила хуманитарне помоћи или мировне мисије у складу са Повељом Уједињених нација, за време док пружају заштиту и помоћ цивилима или цивилним објектима по закону о оружаном сукобу;
 - (IV) Намерно усмеравање напада на религијске, образовне, уметничке, научне објекте, као и објекте за добротворне сврхе, историјске споменике, болнице и места где су скупљени рањени и болесни, под условом да не представљају војне циљеве;
 - (V) Пљачкање насеља или места, чак и када су иста освојена у нападу;
 - (VI) Силовања, сексуално ропство, присиљавање на проституцију, насилну трудноћу, како је дефинисано у члану 7, став 2 (ф), присилну стерилизацију или било који други облик сексуалног злостављања дефинисан као тешко кршење члана 3. заједничког за све четири Женевске конвенције;
 - (VII) Регрутовање или на било који други начин стављање у војну службу деце испод 15 година старости, у националне оружане снаге или њихово коришћење за активно учествовање у борби;
 - (VIII) Наређење за премештај цивилног становништва као последица вођења оружаног сукоба, осим ако то не захтевају сигурност цивила или неопходни војни разлози;
 - (IX) Подмукло убијање или рањавање бораца противничке стране;
 - (X) Објављивање да се према непријатељу неће поступати с милошћу;
 - (XI) Подвргавање заробљеника физичком сакаћењу или медицинским или научним експериментима ма које врсте који нису оправдани медицинским, стоматолошким или болничким лечењем те особе, нити су изведени у његовом/њеном интересу, а који могу да узрокују смрт или озбиљно угрозе здравље те особе или особа;
 - (XII) Уништавање или одузимање имовине непријатељске стране, осим када је такво уништавање или одузимање било неопходно и оправдано нужношћу сукоба;

(ф) Став 2 (е) се односи на оружане сукобе који нису међународног карактера па се стога не примењује на ситуације унутрашњих немира и сукоба, као што су побуне, појединачни и спорадични акти насиља или други слични акти. Овај став се примењује на оружане сукобе који се одвијају на територији државе на којој је у току продужени оружани сукоб између органа власти и организованих оружаних група или између самих група.

3. Ниједна од одредби из ст. 2 (ц) и (д) не односи се на право владе да одржи или поново успостави ред и закон у држави или да брани њено јединство и територијални интегритет свим легитимним средствима која јој стоје на располагању.

Члан 36.

Критеријуми за избор судија и предлагање и избор судија

1. Суд је састављен од 18 судија у смислу става 2. овог члана.

2. (а) Председништво, које представља и заступа интересе Суда, може да предложи повећање броја судија одређеног у ставу 1, уз навођење разлога због којих се сматра да је то неопходно и целисходно. Секретаријат ће одмах без одлагања проследити сваки такав предлог свим државама-чланицама.

(б) Сваки такав предлог се потом разматра на седници Скупштине држава чланица, која се сазива у складу са чланом 112. Статута. Предлог се сматра усвојеним ако се државе чланице на седници Скупштине за њега изјасне двотрећинском већином гласова а ступа на снагу у време које одреди Скупштина држава чланица.

(ц) (I) Пошто се предлог за повећање броја судија усвоји у смислу става (б), избор нових судија се обавља на следећој седници скупштине држава чланица у складу са ст. 3-8 укључујући и члан 37. став 2;

(II) Пошто предлог за повећање броја судија буде усвојен и ступи на снагу у смислу ст. (б) и (ц) (и): Председништво може да предложи смањење броја судија, ако обим посла Суда то оправдава, при чему број судија не сме бити мањи од броја који је предвиђен у ставу 1. Предлог се разматра у складу са процедуром описаном у ст. (а) и (б) овог члана. У случају да предлог буде усвојен, број судија се смањује постепено, и то редоследом по коме судијама истиче мандат на који су изабрани, све док се не изабере потребан број судија.

3. (а) Судије се бирају из реда особа високих моралних квалитета, а морају бити непристрасни, имати лични интегритет, и морају задовољити све критеријуме који се у њиховим државама захтевају за избор судија у највиша судска звања.

(б) Сваки кандидат за избор за члана Суда мора да:

(I) има признату стручност у области материјалног и процесног кривичног права као и одговарајуће неопходно искуство, стечено у својству судије, тужиоца, адвоката или у неком другом својству у кривичним предметима; или

(II) има признату стручност у одговарајућим областима међународног права, као што су међународно хуманитарно право и људска права, као и велико искуство у професионалном раду, које је релевантно за посао који ће обављати у Суду;

(ц) Сваки кандидат за избор у Суд мора да одлично познаје и течно говори најмање један од радних језика Суда.

4. (a) Свака држава-чланица може да предложи кандидате за избор за чланове Суда, и то:
- (I) на основу поступка за предлагање кандидата за именовање за највише судске функције у тој држави; или
 - (II) на основу поступка за именовање кандидата за Међународни суд правде, по Статуту овог суда. Предлагање кандидата је поткрепљено документом који садржи потребне податке о томе да кандидат испуњава предуслове из става 3.
- (б) Свака држава може да предложи по једног кандидата, за сваки дати избор који предстоји, који кандидат не мора да буде држављанин те државе-чланице, али мора да задовољи услов да је држављанин неке од држава-чланица.
- (ц) Скупштина држава-чланица може да установи, ако је погодно, и Саветодавни одбор за разматрање предлога за избор судија. Састав тог одбора и његов мандат одређује Скупштина држава-чланица.

5. У сврху обављања избора, образују се две листе кандидата и то:

- Листа А која садржи имена кандидата и њихове квалификације прецизиране у ставу 3 (б) (i); и
- Листа Б која садржи имена кандидата и њихове квалификације прецизиране у ставу 3 (б) (ii).

Кандидат који задовољава услове које прописују обе листе може да бира на којој ће се листи појавити његово име. Приликом првих избора за Суд, најмање 9 судија ће бити изабрано са листе А и најмање 5 судија са листе Б. Сваки следећи избори су замишљени тако да са сваке листе буде биран једнак број судија.

6. (a) Судије се бирају тајним гласањем на седници Скупштине држава-чланица која се сазива у ову сврху по члану 112. У складу са ставом 7, за судије овог Суда бира се оних 18 кандидата који добију највећи број гласова и чији избор буде подржан двотрећинском већином гласова присутних представника држава-чланица које гласају.

(б) У случају да се потребан број судија не изабере у првом гласању, следећа гласања се обављају у складу са процедуром предвиђеном у ставу (a) све док се не изабере потребан број судија.

7. За судије овог Суда не могу бити изабрана лица из исте државе. Лица која претендују на функцију судије овог Суда а која имају држављанство више држава, сматраће се држављанима оне државе са којом имају најјачу везу, односно у којој остварују своја грађанска и политичка права.

8. (a) Државе-чланице приликом избора судија воде рачуна о:

- (I) правилном представљању основних светских правних система;
- (II) равномерном географском представљању;
- (III) једнакој заступљености судија мушког и женског пола.

(б) Државе-чланице такође поклањају посебну пажњу ангажовању судија који су правни експерти за посебне области, укључујући овде правну заштиту жена и деце.

9. (a) У смислу става (б), судије се бирају на 9 година и немају право на реизбор у смислу става (ц) и члана 37. став 2.

(б) Први избор је замишљен тако да се 1/3 судија бира жребом са мандатом од 3 године; друга 1/3 судија се бира жребом са мандатом од 6 година; а преостала 1/3 се бира на исти начин али са мандатом од 9 година.

(ц) Судија који се бира на 3 године у смислу тачке (б) става 9. може бити реизабран до пуног трајања мандата (9 година).

10. Судија изабран за члана Суда или Жалбеног већа у складу са чланом 39. по истеку мандата, наставиће рад на одређеном предмету до окончања суђења или поступка по жалби, а које процесне фазе су започете пред тим већем.

Члан 42.

Канцеларија тужиоца

1. Канцеларија тужиоца представља посебан орган Суда и као таква је потпуно независна у свом раду. Надлежна је за примање кривичних пријава и свих информација о томе да је извршено кривично дело из надлежности Суда, за испитивање ових пријава и обавештења и за подизање и заступање оптужнице пред Судом. Тужилац односно његови заменици нису овлашћени да траже саветодавна мишљења са стране нити смеју поступати по инструкцијама било кога ван Суда.
2. На челу канцеларије тужиоца налази се тужилац. Тужилац има сва овлашћења која се односе на руковођење и управљање канцеларијом, особљем тужилаштва и објектима тужилаштва. Тужиоцу помаже један или више заменика тужиоца, који имају иста овлашћења која по Статуту припадају и тужиоцу. Тужилац и заменици морају бити држављани различитих држава. Тужилац и његови заменици су стални чланови Канцеларије тужиоца.
3. Тужилац и заменици тужиоца бирају се из редова особа високих моралних квалитета, истакнуте компетентности и богатог практичног искуства у раду у тужилаштву или у суду. Они морају изврсно познавати и течно говорити најмање један од радних језика Суда.
4. Тужилац се бира тајним гласањем и то апсолутном већином гласова у Скупштини држава-чланица. Заменици тужиоца се бирају на исти начин са листе коју образује тужилац. Тужилац предлаже по три кандидата за свако место заменика тужиоца. Тужилац и заменици тужиоца се бирају на 9 година осим уколико у време њиховог избора није предвиђен краћи мандат, а немају право на реизбор.
5. Ни тужилац ни заменици тужиоца не смеју учествовати ни у каквој активности која би могла да буде у супротности са обављањем њихових функција у Канцеларији тужиоца или да пољуља поверење у њихову независност. Они истовремено не могу обављати неку другу делатност као своје професионално занимање.
6. Представништво може да одобри изузеће тужиоца или заменика тужиоца у одређеном предмету, на његов/њен лични захтев.
7. Ни тужилац ни заменик тужиоца не могу поступати ни у једном кривичном предмету у коме би њихова непристрасност могла бити доведена у сумњу, по било ком основу. Они ће бити изузети из конкретног предмета, у складу са овим ставом, ако су између осталог, у истом кривичном предмету већ учествовали у било ком својству или су пред националним судом водили истрагу или судили истом лицу против кога се води кривични поступак пред овим Судом.
8. О изузећу тужиоца или заменика тужиоца одлуку доноси Жалбено веће.
 - (а) Изузеће тужиоца односно заменика тужиоца може у свако доба да захтева и лице против кога се води истрага односно кривични поступак и то по свим основама предвиђеним овим чланом;
 - (б) Тужилац или заменик могу да изнесу своје мишљење о предлогу за изузеће.
9. Тужилац поставља саветнике из реда правних стручњака за одређена питања, посебно оне који су стручњаци из области сексуалног насиља као и насиља над децом.

Члан 54.

Дужности и овлашћења тужиоца у истрази

1. Тужилац:

- (а) Да би установио истину, проширује истрагу како би утврдио све чињенице и доказе битне за оцену да ли је окривљени кривично одговоран по овом Статуту, и при томе подједнаку пажњу посвећује испитивању како отежавајућих тако и олакшавајућих околности у конкретном случају;
- (б) Предузима одговарајуће мере како би обезбедио што ефикаснију истрагу и вођење кривичног поступка поводом кривичног дела из надлежности Суда, при томе поштујући интересе и личне околности оштећених и сведока, укључујући ту и старост, пол и то на начин како је пол дефинисан у члану 7. став 3, као и здравствено стање и природу кривичног дела посебно у случајевима у којима кривично дело укључује сексуално злостављање и насиље засновано на припадности одређеном полу као и насиље над децом; и
- (ц) У потпуности поштује права свих учесника у поступку а која права су предвиђена овим Статутом.

2. Тужилац може да спроведе истрагу на територији државе:

- (а) У складу са одобрењем по основу члана 9; или
- (б) По овлашћењу Већа која води претходни поступак, по члану 57. став 3 (д).

3. Тужилац може да:

- (а) Прикупи и испита доказе;
- (б) Захтева присуство лица против кога је покренута истрага, оштећених и сведока а овлашћен је и да их испитује;
- (ц) Тражи сарадњу свих држава или међународних организација, или да захтева закључење споразума са њима а који споразум мора бити у складу са надлежностима и мандатом ових међународних субјеката;
- (д) Ступи у такве договоре и споразуме који нису у супротности са овим Статутом, како би се олакшала сарадња с државом, међународном организацијом или одређеним лицима;
- (е) Се сагласи са тим да не открије, ни у једној фази поступка, документе или информације који су му достављени као строго поверљиви и искључиво достављени у сврху прибављања нових доказа, осим уз пристанак оног субјекта који му је доставио информацију;
- (ф) Предузме неопходне мере или захтева њихово предузимање, у циљу обезбеђивања поверљивости информација, заштите неке особе или очување доказа.

Члан 68.

Заштита оштећених и сведока и њихово учешће у поступку

1. Суд је дужан да предузме одговарајуће мере како би заштитио физички и психички интегритет, достојанство и приватност оштећених и сведока. У предузимању ових мера Суд цени све релевантне околности предметног случаја, укључујући старост оштећених и сведока, њихов пол у смислу одредбе члана 7. став 3, њихово здравствено стање и природу извршеног кривичног дела. Ово чини посебно, али не и искључиво, у случајевима када је у конкретном кривичном делу реч о радњама сексуалног злостављања или злостављања деце. Тужилац ће предузети ове мере посебно у фази истраге и подизања оптужнице

за наведена кривична дела. Само предузимање ових мера не прејудуцира кривицу лица коме је на терет стављено извршење овог кривичног дела нити су ове мере у колизији са правима окривљеног у току поступка. Ове мере ни на који начин нису од утицаја на правично и непристрасно суђење.

2. Као изузетак од начела јавности поступка, регулисаног чланом 67. Статута, Судаће веће може у циљу заштите оштећених, сведока или окривљеног, поједине процесне радње које укључују присуство поменутих учесника у поступку, спровести у посебној судској просторији (ин камера) или може дозволити да се докази презентују електронским путем или другим сличним средствима. Ове мере се посебно имају применити у случају да се у улози оштећеног или сведока појављује дете, осим ако је Суд мишљења да примена ових мера није неопходна узимајући у обзир све околности предметног случаја, а посебно мишљење оштећеног или сведока.

3. У случају да су угрожени лични интереси оштећеног, Суд ће, уколико нађе да је то потребно, дозволити да оштећени у различитим фазама поступка, изнесе своје виђење конкретног догађаја, с тим што се ова процесна радња не сме изводити на начин који би имао карактер прејудуцирања кривице окривљеног, нити сме ићи на штету права окривљеног у поступку, а не сме бити ни од утицаја на правично и непристрасно суђење. У случајевима када Суд сматра да би било сврсисходније да виђења оштећених изнесу њихови заступници, наложиће заступницима оштећених да Суду презентују виђење конкретног догађаја из визуре оштећеног, а све у складу са Правилима поступка и извођења доказа.

4. Одељење за заштиту оштећених и сведока при Суду, овлашћено је да предложи тужиоцу или Суду примену одговарајућих мера заштите наведених категорија лица, одговарајуће аранжмане ради гарантовања њихове сигурности, психолошко саветовалиште оштећених и сведока као и другу врсту помоћи, сходно одредби члана 43. став 6.

5. У случајевима у којима извођење доказа или прослеђивање информација, према одредбама овог Статута, може довести до угрожавања безбедности сведока односно њихове породице, тужилац је овлашћен да у циљу спровођења процесних радњи које претходе самом суђењу, не обелодани о каквим доказима и информацијама је реч, те да уместо тога поднесе само кратак извештај. Ове мере имају се применити на начин који не прејудуцира кривицу окривљеног, не иде на штету његових права у поступку нити ове мере смеју бити од утицаја на правично и непристрасно суђење.

6. Свака држава потписница има право да поднесе захтев за предузимање неопходних мера везаних за заштиту њених службеника или представника, као и мера везаних за заштиту поверљивих и осетљивих информација.

Члан 84.

Ревизија у односу на осуђујућу или у односу на ослобађајућу пресуду

1. Осуђено лице, или након његове смрти његов брачни друг, деца, родитељи или лице коме је осуђени непосредно пре него што је преминуо дао писмена упутства да поднесе такав захтев, или Тужилац у име тог лица може да поднесе захтев Жалбеном већу за ревизију правоснажне осуђујуће пресуде или изречене казне, ако:

(а) се појаве нови докази:

(I) Који нису били доступни, у време вођења поступка (суђења), а то што се докази нису могли прибавити раније се не може приписати у кривицу (потпуну или делимичну) лицу које улаже захтев за ревизију;

(II) Таквог су значаја да би Суд да су му ти докази били познати у време суђења, донео потпуно другачију одлуку;

- (б) Да је накнадно утврђено да су докази изведени пред Судом, на којима је Суд засновао своју одлуку, били лажни или фалсификовани;
- (ц) Један или више судија који су учествовали у доношењу одлуке у поступку односно одлуке по жалби, и који су окривљеног огласили кривим, су починили озбиљну повреду судијског кодекса односно озбиљан прекршај службене дужности по ком основу, у смислу члана 46. Статута, могу бити разрешени.

2. Жалбено веће ће одбити захтев за ревизију уколико нађе да је исти неоснован. Уколико, међутим, нађе да је захтев за ревизију основан, Жалбено веће може да:

- (а) Поново сазове Судаће веће које је по предмету већ поступало;
- (б) Образује ново Судаће веће; или
- (ц) Узме предмет у поступак, са циљем да касније, након саслушања странака у поступку на начин прописан Правилима поступка и извођења доказа, утврди да ли има основа за преиначење пресуде.

IV. ПРАВА ДЕТЕТА У ЕВРОПСКИМ ДОКУМЕНТИМА

Конвенција за заштиту људских права и основних слобода са изменама предвиђеним Протоколима 1, 4, 6, 7, 11, 12, 13 и 14

Текст Конвенције садржи измене у складу са одредбама Протокола бр. 14 (ЦЕТС бр. 194) од дана његовог ступања на снагу 1. јуна 2010. Текст Конвенције раније је измењен у складу са одредбама Протокола 3 (ЕТС, бр. 45) који је ступио на снагу 21. септембра 1970, Протокола 5 (ЕТС, бр. 55) који је ступио на снагу 20. децембра 1971 и Протокола 8 (ЕТС, бр. 118) који је ступио на снагу 1. јануара 1990, те садржи и текст Протокола 2 (ЕТС, бр. 44) који је у складу са чланом 5 став 3 истог постао саставни део Конвенције од њеног ступања на снагу 21. септембра 1970. Све одредбе које су биле измењене или додате овим Протоколима замењене су Протоколом 11 (ЕТС бр. 155), даном његовог ступања на снагу 1. новембра 1998. Од тог датума, Протокол 9 (ЕТС, бр. 140), који је ступио на снагу 1. октобра 1994, укинут је а Протокол 10 (ЕТС бр. 146) је изгубио своју сврху. Тренутни статус потписа и ратификација Конвенције и њених протокола као и потпуна листа декларација и резерви су доступни на <http://conventions.coe.int>

Секретаријат Европског суда за људска права јун 2010. Конвенција о људским правима

IV.1. Конвенција за заштиту људских права и основних слобода⁹⁹

Владе потписнице ове Конвенције, као чланице Савета Европе,

Имајући у виду Универзалну декларацију о људским правима коју је Генерална скупштина Уједињених нација прогласила 10. децембра 1948;

Имајући у виду да ова Декларација има за циљ да обезбеди опште и делотворно признање и поштовање права прокламованих у њој;

Имајући у виду да је циљ Савета Европе постизање већег јединства између његових чланица и да је очување и развијање основних људских права и слобода један од начина на који том циљу треба стремити;

Потврђујући изнова своју дубоку веру у оне основне слободе које су темељ правде и мира у свету и које се најбоље одржавају стварном политичком демократијом, с једне стране, и заједничким схватањем и поштовањем људских права од којих оне зависе, с друге стране;

Решене да, као владе европских земаља које су сличних погледа и имају заједничко наслеђе политичких традиција, идеала, слободе и владавине права, предузму прве кораке за скупно остваривање извесних права наведених у Универзалној декларацији,

Споразумеле су се о следећем:

⁹⁹ Конвенција за заштиту људских права и основних слобода, Рим, 4. новембра 1950. године.

Члан 1.

Обавеза поштовања људских права

Високе стране уговорнице јемче свакоме у својој надлежности права и слободе одређене у Делу И ове Конвенције.

Део I

Права и слободе

Члан 2.

Право на живот

1. Право на живот сваког лица заштићено је законом. Нико не сме бити намерно лишен живота, осим приликом извршења пресуде суда којом је осуђен за злочин за који је ова казна предвиђена законом.
2. Лишење живота се не сматра противним овом члану ако проистекне из употребе силе која је апсолутно нужна:
 - а) ради одбране неког лица од незаконитог насиља;
 - б) да би се извршило законито хапшење или спречило бекство лица законито лишеног слободе;
 - ц) приликом законитих мера које се предузимају у циљу сузбијања нереда или побуне.

Члан 3.

Забрана мучења

Нико не сме бити подвргнут мучењу, или нечовечном или понижавајућем поступању или кажњавању.

Члан 4.

Забрана ропства и принудног рада

1. Нико се не сме држати у ропству или ропском положају.
2. Ни од кога се не може захтевати да обавља принудни или обавезни рад.
3. За сврхе овог члана израз „принудни или обавезни рад“ не обухвата:
 - а) рад уобичајен у склопу лишења слободе одређеног у складу са одредбама члана 5 ове Конвенције или током условног отпуста;
 - б) службу војне природе или, у земљама у којима се признаје приговор савести, службу која се захтева уместо одслужења војне обавезе;
 - ц) рад који се изискује у случају какве кризе или несреће која прети опстанку или добробити заједнице;
 - д) рад или службу који чине саставни део уобичајених грађанских дужности.

Члан 5

Право на слободу и безбедност

1. Свако има право на слободу и безбедност личности. Нико не може бити лишен слободе осим у следећим случајевима и у складу са законом прописаним поступком:
 - а) у случају законитог лишења слободе на основу пресуде надлежног суда;
 - б) у случају законитог хапшења или лишења слободе због неизвршења законите судске одлуке или ради обезбеђења испуњења неке обавезе прописане законом;

- ц) у случају законитог хапшења или лишења слободе ради привођења лица пред надлежну судску власт због оправдане сумње да је извршило кривично дело, или када се то оправдано сматра потребним како би се предупредило извршење кривичног дела или бекство по његовом извршењу.
 - д) у случају лишења слободе малолетног лица на основу законите одлуке у сврху васпитног надзора или законитог лишења слободе ради његовог привођења надлежној власти.
 - е) у случају законитог лишења слободе да би се спречило ширење заразних болести, као и законитог лишења слободе душевно поремећених лица, алкохоличара или уживалаца дрога или скитница.
 - ф) у случају законитог хапшења или лишења слободе лица да би се спречио његов неовлашћени улазак у земљу, или лица против кога се предузимају мере у циљу депортације или екстрадиције.
2. Свако ко је ухапшен мора бити обавештен без одлагања и на језику који разуме о разлозима за његово хапшење и о свакој оптужби против њега.
 3. Свако ко је ухапшен или лишен слободе сходно одредбама из става 1.ц овог члана мора без одлагања бити изведен пред судију или друго службено лице законом одређено да обавља судске функције и мора имати право да му се суди у разумном року или да буде пуштен на слободу до суђења. Пуштање на слободу може се условити јемствима да ће се лице појавити на суђењу.
 4. Свако ко је лишен слободе има право да покрене поступак у коме ће суд хитно испитати законитост лишења слободе и наложити пуштање на слободу ако је лишење слободе незаконито.
 5. Свако ко је био ухапшен или лишен слободе у супротности с одредбама овог члана има утуживо право на накнаду.

Члан 6.

Право на правично суђење

1. Свако, током одлучивања о његовим грађанским правима и обавезама или о кривичној оптужби против њега, има право на правичну и јавну расправу у разумном року пред независним и непристрасним судом, образованим на основу закона. Пресуда се мора изрећи јавно, али се штампа и јавност могу искључити с целог или с дела суђења у интересу морала, јавног реда или националне безбедности у демократском друштву, када то захтевају интереси малолетника или заштита приватног живота странака, или у мери која је, по мишљењу суда, неопходно потребна у посебним околностима када би јавност могла да нашкоди интересима правде.
2. Свако ко је оптужен за кривично дело мора се сматрати невиним све док се не докаже његова кривица на основу закона.
3. Свако ко је оптужен за кривично дело има следећа минимална права:
 - а) да без одлагања, подробно и на језику који разуме, буде обавештен о природи и разлозима оптужбе против њега;
 - б) да има довољно времена и могућности за припремање одбране;
 - ц) да се брани лично или путем браниоца кога сам изабере или, ако нема довољно средстава да плати за правну помоћ, бесплатно добије браниоца по службеној дужности када интереси правде то захтевају;
 - д) да испитује сведоке против себе или да постигне да се они испитају и да се обезбеди присуство и саслушање сведока у његову корист под истим условима који важе за оне који сведоче против њега;

е) да добије бесплатну помоћ преводиоца ако не разуме или не говори језик који се употребљава на суду.

Члан 7.

Кажњавање само на основу закона

1. Нико се не може сматрати кривим за кривично дело извршено чињењем или нечињењем које, у време када је извршено, није представљало кривично дело по унутрашњем или међународном праву. Исто тако, не може се изрећи строжа казна од оне која се могла изрећи у време када је кривично дело извршено.

2. Овај члан не утиче на суђење и кажњавање неког лица за чињење или нечињење које се у време извршења сматрало кривичним делом према општим правним начелима која признају цивилизовани народи.

Члан 8.

Право на поштовање приватног и породичног живота

1. Свако има право на поштовање свог приватног и породичног живота, дома и преписке.

2. Јавне власти неће се мешати у вршење овог права сем ако то није у складу са законом и неопходно у демократском друштву у интересу националне безбедности, јавне безбедности или економске добробити земље, ради спречавања нереда или криминала, заштите здравља или морала, или ради заштите права и слобода других.

Члан 9.

Слобода мисли, савести и вероисповести

1. Свако има право на слободу мисли, савести и вероисповести; ово право укључује слободу промене вере или уверења и слободу сваког да, било сам или заједно с другима, јавно или приватно, испољава веру или уверење молитвом, подучавањем, обичајима и обредом.

2. Слобода исповедања вере или убеђења сме бити подвргнута само законом прописаним ограничењима неопходним у демократском друштву у интересу јавне безбедности, ради заштите јавног реда, здравља или морала, или ради заштите права и слобода других.

Члан 10.

Слобода изражавања

1. Свако има право на слободу изражавања. Ово право укључује слободу поседовања сопственог мишљења, примања и саопштавања информација и идеја без мешања јавне власти и без обзира на границе. Овај члан не спречава државе да захтевају дозволе за рад телевизијских, радио и биоскопских предузећа.

2. Пошто коришћење ових слобода повлачи за собом дужности и одговорности, оно се може подвргнути формалностима, условима, ограничењима или казнама прописаним законом и неопходним у демократском друштву у интересу националне безбедности, територијалног интегритета или јавне безбедности, ради спречавања нереда или криминала, заштите здравља или морала, заштите угледа или права других, спречавања откривања обавештења добијених у поверењу, или ради очувања ауторитета и непристрасности судства.

Члан 11.

Слобода окупљања и удруживања

1. Свако има право на слободу мирног окупљања и слободу удруживања с другима, укључујући право да оснива синдикат и приступи му ради заштите својих интереса.
2. За вршење ових права не смеју се постављати никаква ограничења, осим оних која су прописана законом и неопходна у демократском друштву у интересу националне безбедности или јавне безбедности, ради спречавања нереди или криминала, заштите здравља или морала, или ради заштите права и слобода других. Овим се чланом не спречава законито ограничавање вршења ових права припадницима оружаних снага, полиције или државне управе.

Члан 12.

Право на склапање брака

Мушкарци и жене одговарајућег узраста имају право да ступају у брак и заснивају породицу у складу с унутрашњим законима који уређују вршење овог права.

Члан 13.

Право на делотворни правни лек

Свако коме су повређена права и слободе предвиђени у овој Конвенцији има право на делотворан правни лек пред националним властима, без обзира на то да ли су повреду извршила лица која су поступала у службеном својству.

Члан 14.

Забрана дискриминације

Уживање права и слобода предвиђених у овој Конвенцији обезбеђује се без дискриминације по било ком основу, као што су пол, раса, боја коже, језик, вероисповест, политичко или друго мишљење, национално или социјално порекло, повезаност с неком националном мањином, имовина, рођење или други статус.

Члан 15.

Одступање у ванредним околностима

1. У доба рата или друге јавне опасности која прети опстанку нације, свака Висока страна уговорница може да предузме мере које одступају од њених обавеза по овој Конвенцији, и то у најнужнијој мери коју изискује таква ситуација, с тим да те мере не буду у нескладу с њеним другим обавезама према међународном праву.
2. Претходна одредба не допушта одступања од члана 2, осим у погледу смрти проузроковане законитим ратним поступцима, или члана 3, 4 (став 1) и 7.
3. Свака Висока страна уговорница која користи своје право да одступи од одредби Конвенције обавештава у потпуности генералног секретара Савета Европе о мерама које предузима и разлосима за њих. Она такође обавештава генералног секретара Савета Европе када такве мере престану да делују и када одредбе Конвенције поново почну да се примењују у потпуности.

Члан 16.

Ограничења политичке активности странаца

Ниједна одредба чланова 10, 11 и 14 не сме се тумачити тако да спречава Високе стране уговорнице да ограничавају политичку делатност странаца.

Члан 17.

Забрана злоупотребе права

Ништа у овој Конвенцији не може се тумачити тако да подразумева право било које државе, групе или лица да се упусте у неку делатност или изврше неки чин усмерен на поништавање било ког од наведених права и слобода или на њихово ограничавање у већој мери од оне која је предвиђена Конвенцијом.

Члан 18.

Границе коришћења ограничења права

Ограничења наведених права и слобода која су дозвољена овом Конвенцијом не смеју се примењивати ни у које друге сврхе осим оних због којих су прописана

Део II

Европски суд за људска права

Члан 19.

Успостављање Суда

Да би се обезбедило поштовање обавеза из Конвенције и протокола уз њу које су прихватиле Високе стране уговорнице, установљава се Европски суд за људска права, у даљем тексту „Суд“. Суд ће радити као стални орган.

Члан 20.

Број судија

Суд се састоји од оноликог броја судија колико је Високих страна уговорница.

Члан 21.

Услови за службу

1. Судије морају имати високи морални углед и поседовати квалификације потребне за обављање високих судских функција, односно бити признати правни стручњаци.
2. Судије служе у личном својству.
3. Током свог мандата судије се не смеју бавити пословима који су неспојиви с њиховом независношћу, непристрасношћу или захтевима сталне службе; сва питања у вези с применом овог става решава Суд.

Члан 22.

Избор судија

1. За сваку страну уговорницу судију бира Парламентарна скупштина већином гласова, са листе од три кандидата које дотична Висока страна уговорница предложи.

Члан 23.

Мандат и престанак мандата

1. Судије се бирају на период од девет година. Оне се не могу поново бирати.
2. Судији истиче мандат када наврши 70 година живота.
3. Судије остају на дужности док им се не одреди замена. Међутим, они настављају да раде на предметима које су већ узели у разматрање.

4. Судија се не може разрешити функције осим ако друге судије не одлуче двотрећинском већином да он више не испуњава потребне услове.

Члан 24.

Секретаријат и известиоци

1. Суд има секретаријат чије се функције и организација утврђују Пословником Суда.
2. Када поступа судија појединац, Суду помажу известиоци који су потчињени председнику Суда. Они чине део Секретаријата Суда.

Члан 25.

Општа седница Суда

На општој седници Суд:

- а) бира председника и једног или два потпредседника Суда на период од три године; они могу поново бити бирани;
- б) установљава већа за одређени временски период;
- ц) бира председнике већа Суда; они могу поново бити бирани;
- д) усваја пословник Суда;
- е) бира секретара Суда и једног или више његових заменика;
- ф) подноси захтев у складу са чланом 26, став 2.

Члан 26.

Судија појединац, одбори, већа и Велико веће

1. Суд разматра предмете од стране судије појединца, у одборима од троје судија, већу од седам судија и у Великом већу од седамнаест судија. Већа Суда установљавају одборе за одређен временски период.
2. На захтев Опште седнице Суда, Комитет министара може, једногласном одлуком и за одређени период, да број судија у већу смањи на пет.
3. Када суди као судија појединац, судија не може да разматра представку поднету против високе стране уговорнице са чије листе је изабран.
4. У састав већа и Великог већа по службеној дужности улази судија изабран са листе високе стране уговорнице против које је поднета представка. Ако таквог судије нема или није у могућности да учествује у раду, у својству судије у раду већа и Великог већа учествује лице кога изабере председник Суда са листе коју унапред подноси та висока страна уговорница.
5. У састав Великог већа улазе и председник и потпредседници Суда, председници већа и друге судије изабране у складу са Пословником Суда. Када се предмет изнесе пред Велико веће на основу члана 43, судије чланови већа које је донело пресуду не могу учествовати у раду Великог већа, с изузетком председника Већа и судије који је изабран са листе високе стране уговорнице против које је поднета представка.

Члан 27.

Надлежност судије појединца

1. Судија појединац може да прогласи неприхvatљивом или да скине с листе предмета Суда представку поднету на основу члана 34, ако се таква одлука може донети без даљег испитивања.

2. Ова одлука је коначна.

3. Ако судија појединац не прогласи представку неприхватљивом или је не скине с листе предмета Суда, уступиће је неком од одбора или већа на даљи поступак.

Члан 28.

Надлежност одбора

1. Представку поднету у складу с чланом 34. одбор може једногласном одлуком:

- а) да прогласи неприхватљивом или је скине с листе предмета, ако се таква одлука може донети без даљег испитивања; или
- б) да прогласи прихватљивом и истовремено донесе пресуду о суштини спора ако је питање које је предмет спора такво да се односи се на тумачење или примену Конвенције или протокола уз њу и већ је разјашњено у устаљеној пракси Суда.

2. Одлуке и пресуде донете на основу става 1. су коначне.

3. Ако судија изабран са листе високе стране уговорнице против које је поднета представка не учествује у раду одбора, одбор може у свакој фази поступка да позове тог судију да заузме место једног од чланова тог одбора, узимајући у обзир све релевантне чињенице, укључујући и то да ли је та висока страна уговорница оспорила примену процедуре предвиђене ставом 1. тачка б).

Члан 29.

Одлуке већа о прихватљивости и суштини ствари

1. Ако није донета одлука на основу чланова 27. и 28, нити је изречена пресуда на основу члана 28, веће одлучује о прихватљивости и суштини појединачних представки поднетих на основу члана 34. Одлука о прихватљивости може се донети засебно

2. Веће одлучује и о прихватљивости и суштини међуржавних представки поднетих на основу члана 33. Одлука о прихватљивости доноси се засебно осим када Суд, у изузетним случајевима, не одлучи друкчије.

Члан 30.

Уступање надлежности Великом већу

Ако се поводом предмета који веће разматра покрене неко озбиљно питање од значаја за тумачење Конвенције или протокола уз њу, или ако решење питања пред већем може да доведе до резултата који није у сагласности с неком претходно донетом пресудом Суда, веће може, све док не донесе пресуду, да уступи надлежност Великом већу, изузев када се томе противи једна од странака у спору.

Члан 31.

Овлашћења Великог већа

Велико веће

- а) одлучује о представкама поднетим на основу члана 33 и члана 34, када му неко од већа уступи надлежност на основу члана 30 или када му је предмет упућен на основу члана 43;
- б) одлучује о питањима која Суду упућује Комитет министара у складу с чланом 46, став 4; и
- ц) разматра захтеве за саветодавна мишљења поднете на основу члана 47.

Члан 32.

Надлежност Суда

1. Надлежност Суда се протеже на све предмете који се тичу тумачења и примене ове Конвенције и протокола уз њу, а који су му упућени на основу чланова 33, 34, 46 и 47.
2. У споровима око надлежности одлучује Суд.

Члан 33.

Међудржавни спорови

Свака Висока страна уговорница може указати Суду на сваку повреду одредби Конвенције или протокола уз њу за коју сматра да се може приписати некој другој Високој страни уговорници.

Члан 34.

Појединачне представке

Суд може да прима представке од сваког лица, невладине организације или групе лица који тврде да су жртве повреде права установљених Конвенцијом или протоколима уз њу, учињене од стране неке Високе стране уговорнице. Високе стране уговорнице обавезују се да ни на који начин не ометају делотворно вршење овог права.

Члан 35.

Услови прихватљивости

1. Суд може узети предмет у поступак тек када се исцрпи сви унутрашњи правни лекови, у складу са општепризнатим начелима међународног права, и у року од шест месеци од дана када је донета правоснажна одлука.
2. Суд не поступа по појединачној представи поднетој на основу члана 34 која је
 - а) анонимна, или
 - б) у суштини истоветна с представком коју је Суд већ разматрао, или која је већ поднета некој другој међународној инстанци ради испитивања, односно решавања а не садржи нове релевантне чињенице.
3. Суд проглашава неприхватљивом сваку појединачну представку поднету на основу члана 34. ако:
 - а) сматра да је представка неспојива са одредбама Конвенције или протокола уз њу, очигледно неоснована, или представља злоупотребу права на представку; или
 - б) сматра да подносилац представке није значајније оштећен, осим ако поштовање људских права установљених Конвенцијом и протоколима уз њу не захтева испитивање суштине представке, с тим да се представка не може одбацити по овом основу уколико случај није претходно с дужном пажњом размотрио домаћи суд.
4. Суд одбацује сваку представку коју сматра неприхватљивом у смислу овог члана. Он то може учинити у свакој фази поступка.

Члан 36.

Интервенција трећих лица

1. Висока страна уговорница чији је држављанин подносилац представке може поднети писана запажања и узети учешће у расправи у предметима пред већем или Великим већем.

2. Председник Суда може у интересу исправног поступања позвати Високу страну уговорницу која није страна у поступку или свако заинтересовано лице које није подносилац представке да поднесу писана запажања или узму учешће у расправи.
3. Комесар за људска права Савета Европе може поднети писани поднесак и узети учешће у расправи у предметима пред већем или Великим већем.

Члан 37.

Брисање представки

1. Суд у свакој фази поступка може одлучити да избрише представку са листе предмета ако се на основу околности може закључити:

- а) да подносилац представке не намерава да даље учествује у поступку; или
- б) да је ствар разрешена; или
- ц) да из сваког другог разлога који Суд утврди није више оправдано наставити са испитивањем представке.

Међутим, Суд наставља с испитивањем представке ако је то потребно ради поштовања људских права установљених Конвенцијом и протоколима уз њу.

2. Суд може одлучити да представку врати на своју листу предмета ако сматра да околности то налажу.

Члан 38.

Испитивање предмета

Суд разматра представку заједно с представницима странака и, ако је то потребно, предузима истрагу за чије ће му ефикасно спровођење заинтересоване високе стране уговорнице обезбедити све неопходне услове.

Члан 39.

Пријатељска поравнања

1. У свакој фази поступка Суд се може ставити на располагање странама у спору како би се постигло пријатељско поравнање засновано на поштовању људских права установљених Конвенцијом и протоколима уз њу.

2. Поступак који се води на основу става 1. поверљиве је природе.

3. Ако се постигне пријатељско поравнање, Суд скида предмет са своје листе одлуком која садржи кратак опис чињеница и постигнутог решења.

4. Одлука се доставља Комитету министара који надгледа извршење одредби пријатељског поравнања предвиђених одлуком.

Члан 40.

Јавна расправа и увид у списе

1. Расправе су јавне, сем када Суд у посебним околностима одлучи друкчије.

2. Списи депоновани код Секретара доступни су јавности, сем када председник Суда одлучи друкчије.

Члан 41.

Правично задовољење

Када Суд утврди прекршај Конвенције или протокола уз њу, а унутрашње право Високе стране уговорнице у питању омогућава само делимичну одштету, Суд ће, ако је то потребно, пружити правично задовољење оштећеној странци.

Члан 42.

Пресуде већа

Пресуде већа постају правоснажне у складу с одредбама члана 44, став 2.

Члан 43.

Обраћање Великом већу

1. У року од три месеца од пресуде већа свака странка може, у посебним случајевима, да захтева да се предмет изнесе пред Велико веће.
2. Колегијум од пет судија Великог већа прихватиће захтев ако се предмет тиче неког важног питања везаног за тумачење или примену Конвенције, односно протоколка уз Конвенцију, или пак каквог другог озбиљног питања од општег значаја.
3. Ако колегијум прихвати захтев, Велико веће одлучује о предмету пресудом.

Члан 44.

Правоснажне пресуде

1. Пресуда Великог већа је правоснажна.
2. Пресуда већа постаје правоснажна
 - а) када странке изјаве да неће захтевати да се предмет изнесе пред Велико веће; или
 - б) три месеца после доношења пресуде, ако се не затражи да се предмет изнесе пред Велико веће; или
 - ц) када колегијум одбије захтев за обраћање Великом већу на основу члана 43.
3. Правоснажна пресуда се објављује.

Члан 45.

Образложења пресуда и одлука

1. Пресуде као и одлуке којима се представка проглашава прихватљивом или неприхватљивом морају бити образложене.
2. Ако пресуда у целисти или једном свом делу не представља једногласно мишљење судија, сваки судија има право да изнесе издвојено мишљење.

Члан 46.

Обавезност и извршење пресуда

1. Високе стране уговорнице се обавезују да се повинују правоснажној пресуди Суда у сваком предмету у коме су странке.
2. Правоснажна пресуда Суда се доставља Комитету министара који надгледа њено извршење.
3. Ако Комитет министара сматра да праћење извршења правоснажне пресуде отежава неки проблем у вези са тумачењем пресуде, може се обратити Суду ради доношења одлуке поводом питања тумачења.

За одлуку о обраћању Суду потребна је двотрећинска већина гласова овлашћених представника у Комитету.

4. Ако Комитет министара сматра да нека висока страна уговорница одбија да се повинује правоснажној пресуди у предмету у којем је странка, он може, након што званично обавести ту високу страну уговорницу, а на основу одлуке усвојене двотрећинском већином гласова представника који седе у Комитету, да се Суду обрати питањем да ли је та висока страна уговорница пропустила да испуни своју обавезу из става 1.

5. Ако Суд утврди да постоји повреда става 1, упућује предмет Комитету министара ради разматрања мера које треба предузети. Ако Суд утврди да став 1. није прекршен, вратиће предмет Комитету министара који закључује расправу о предмету.

Члан 47.

Саветодавна мишљења

1. На захтев Комитета министара Суд може да даје саветодавна мишљења о правним питањима која се тичу тумачења Конвенције и протокола уз њу.

2. Таква мишљења се не смеју бавити питањима која се односе на садржај или опсег права и слобода установљених Делом И Конвенције и протоколима уз њу, као ни било којим другим питањем које би Суд или Комитет министара могли да разматрају у вези с поступцима који се могу покренути у складу са Конвенцијом.

3. За одлуке Комитета министара да захтева саветодавно мишљење Суда потребна је већина гласова представника који имају право да у Комитету заседају.

Члан 48.

Надлежност Суда да даје саветодавна мишљења

Суд одлучује да ли захтев за давање саветодавног мишљења који поднесе Комитет министара спада у његову надлежност одређену чланом 47.

Члан 49.

Образложење саветодавних мишљења

1. Саветодавна мишљења Суда морају бити образложена.

2. Ако саветодавно мишљење у целости или једном свом делу не представља једногласно мишљење судија, сваки судија има право да изнесе издвојено мишљење.

3. Саветодавна мишљења Суда достављају се Комитету министара.

Члан 50.

Трошкови Суда

Трошкове Суда сноси Савет Европе.

Члан 51.

Привилегије и имунитети судија

Током вршења своје функције судије уживају привилегије и имунитете предвиђене чланом 40 Статута Савета Европе и споразумима донетим на основу њега.

Део III Остале одредбе

Члан 52.

Обавештења генералном секретару

По пријему захтева од генералног секретара Савета Европе, свака Висока страна уговорница пружиће објашњење о начину на који њено унутрашње право обезбеђује делотворну примену свих одредаба ове Конвенције.

Члан 53.

Обезбеђење постојећих људских права

Ниједна одредба ове Конвенције неће се тумачити тако да ограничава односно угрожава људска права и основне слободе који би били признати по законима сваке Високе стране уговорнице или по сваком другом споразуму чија је она страна уговорница.

Члан 54.

Овлашћења Комитета министара

Ништа у овој Конвенцији не задире у овлашћења која су дата Комитету министара Статутом Савета Европе.

Члан 55.

Искључење других начина за решавање спора

Високе стране уговорнице сагласиле су се да се неће користити, изузев ако постоји посебан споразум, постојећим међусобним уговорима, конвенцијама или декларацијама како би неки спор који произилази из тумачења или примене ове Конвенције путем представке поднеле да се решава неким другим начином, а не онима који су предвиђени овом Конвенцијом.

Члан 56.

Територијална примена

1. Приликом ратификације, или у свако доба после тога, свака држава може изјавити, путем нотификације упућене генералном секретару Савета Европе, да ће се у складу са одредбама става 4 овог члана ова Конвенција примењивати на све или на неку од територија за чије је међународне односе одговорна.
2. Конвенција ће се примењивати на територију или територије означене у нотификацији почев од тридесетог дана по пријему ове нотификације од стране генералног секретара Савета Европе.
3. При примени одредаба ове Конвенције на таквим територијама водиће се рачуна о локалним потребама.
4. Свака држава која је дала изјаву у сагласности са ставом 1 овог члана може у свако доба после тога изјавити да прихвата надлежност Суда у погледу примања представки од појединаца, невладиних организација или група лица према одредбама члана 34 Конвенције, а у односу на неку или више територија на које се изјава односи.

Члан 57.

Резерве

1. Приликом потписивања ове Конвенције, или приликом депоновања инструмента ратификације, свака држава може ставити резерву на сваку поједину одредбу Конвенције у обиму у коме неки закон који је тада

на снази на њеној територији није сагласан са том одредбом. Резерве општег карактера нису дозвољене на основу овог члана.

2. Свака резерва стављена на основу овог члана садржи кратку изјаву о закону у питању.

Члан 58.

Отказивање

1. Висока страна уговорница може отказати ову Конвенцију тек по протеку пет година од дана када је постала страна уговорница и то путем отказа са шестомесечним отказним роком, који се доставља генералном секретару Савета Европе, који о томе обавештава друге Високе стране уговорнице.

2. Отказ не може имати за последицу да се Висока страна уговорница у питању ослободи својих обавеза према овој Конвенцији у погледу сваке радње учињене до дана када је отказ почео да дејствује, а која би могла да представља кршење тих обавеза.

3. Под овим истим условима, свака Висока страна уговорница која престане да буде чланица Савета Европе престаје да буде и уговорница ове Конвенције.

4. Сагласно одредбама претходних ставова, Конвенција се може отказати у односу на сваку територију за коју је сагласно одредбама члана 56 изјављено да се примењује.

Члан 59.

Потпис и ратификација

1. Ова Конвенција је отворена за потпис чланицама Савета Европе. Она се ратификује. Ратификације се депонују код генералног секретара Савета Европе.

2. Европска унија може да приступи овој Конвенцији.

3. Ова Конвенција ступа на снагу по депоновању десет ратификационих инструмената.

4. У погледу сваког потписника који је буде ратификовао после тога, Конвенција ступа на снагу на дан када овај депонује свој инструмент ратификације.

5. Генерални секретар Савета Европе обавештава све чланице Савета Европе о ступању на снагу ове Конвенције, о именима Високих страна уговорница које су је ратификовале и о свим ратификационим инструментима накнадно депонованим.

Сачињено у Риму, на дан 4. новембра 1950, на енглеском и француском језику, при чему су оба текста подједнако веродостојна, у једном примерку који се одлаже у архив Савета Европе. Генерални секретар ће доставити оверене преписе свакој потписници.

IV.1.1. Протокол уз Конвенцију о људским правима и основним слободама¹⁰⁰

Владе потписнице, као чланице Савета Европе,

Решене да предузму кораке ради обезбеђења заједничког спровођења извесних права и слобода поред оних већ садржаних у Делу И Конвенције за заштиту људских права и основних слобода, потписане у Риму 4. новембра 1950. (у даљем тексту „Конвенција“),

Споразумеле су се о следећем:

¹⁰⁰ Протокол уз Конвенцију о људским правима и основним слободама, Париз, 20. марта 1952.

Члан 1.

Заштита имовине

Свако физичко и правно лице има право на неометано уживање своје имовине. Нико не може бити лишен своје имовине, осим у јавном интересу и под условима предвиђеним законом и општим начелима међународног права.

Претходне одредбе, међутим, ни на који начин не утичу на право државе да примењује законе које сматра потребним да би регулисала коришћење имовине у складу с општим интересима или да би обезбедила наплату пореза или других дажбина или казни.

Члан 2.

Право на образовање

Нико не може бити лишен права на образовање. У вршењу свих својих функција у области образовања и наставе држава поштује право родитеља да обезбеде образовање и наставу који су у складу с њиховим верским и филозофским уверењима.

Члан 3.

Право на слободне изборе

Високе стране уговорнице се обавезују да у примереним временским размацама одржавају слободне изборе с тајним гласањем, под условима који обезбеђују слободно изражавање мишљења народа при избору законодавних тела.

Члан 4.

Територијална примена

Свака Висока страна уговорница може приликом потписивања или ратификације, или у свако доба после тога, доставити генералном секретару Савета Европе изјаву о томе у ком обиму прихвата да се одредбе овог Протокола примењују на територијама за чије је међународне односе одговорна, а које је означила у изјави.

Свака Висока страна уговорница која је доставила изјаву у смислу претходног става може накнадно да достави нову изјаву којом мења услове садржане у ранијој изјави или укида примену одредби овог Протокола у односу на било коју територију.

Изјава дата у складу са овим чланом сматраће се као да је дата у складу са ставом 1, члана 56 Конвенције.

Члан 5.

Однос с Конвенцијом

У погледу Високих страна уговорница одредбе члана 1, 2, 3 и 4 овог Протокола сматрају се додатним члановима Конвенције и све одредбе Конвенције примењују се у складу с тим.

Члан 6.

Потпис и ратификација

Овај Протокол је отворен за потпис чланицама Савета Европе које су потписнице Конвенције; он се ратификује истовремено или после ратификације Конвенције. Он ступа на снагу после депоновања десет ратификационих инструмената. У погледу сваке потписнице која га буде ратификовала после тога, Протокол ступа на снагу на дан када она депонује свој ратификациони инструмент.

Ратификациони инструменти се депонују код генералног секретара Савета Европе, који ће све чланице обавестити о именима оних чланица које су извршиле ратификацију.

Сачињено у Паризу, на дан 20. марта 1952, на енглеском и француском језику, при чему су оба текста подједнако веродостојна, у једном примерку који се одлаже у архив Савета Европе. Генерални секретар ће доставити оверене преписе влади сваке државе потписнице.

IV.1.2. Протокол 6 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода о укидању смртне казне¹⁰¹

Државе чланице Савета Европе, потписнице овог Протокола уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода, потписану у Риму 4. новембра 1950. (у даљем тексту „Конвенција“),

Сматрајући да промене до којих је дошло у неколико држава чланица Савета Европе изражавају општу тежњу ка укидању смртне казне,

Споразумеле су се о следећем:

Члан 1.

Укидање смртне казне

Смртна казна се укида. Нико се не сме осудити на смртну казну или погубити.

Члан 2.

Смртна казна за време рата

Држава може у свом законодавству да предвиди смртну казну за дела извршена у доба рата или непосредне ратне опасности; таква казна примениће се само у случајевима предвиђеним законом и у складу с његовим одредбама. Држава обавештава генералног секретара Савета Европе о одговарајућим одредбама тог закона.

Члан 3.

Забрана одступања

Ни од једне одредбе овог Протокола не може се одступити на основу члана 15 Конвенције.

Члан 4.

Забрана резерви

На одредбе овог Протокола не могу се стављати резерве на основу члана 57 Конвенције.

Члан 5.

Територијална примена

1. Свака држава може, приликом потписивања или када депонује инструмент ратификације, прихватања или одобрења, да одреди територију или територије на које се овај Протокол примењује.

¹⁰¹ Протокол 6 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода о укидању смртне казне, Стразбур, 28. априла 1983. године.

2. Свака држава може, у свако доба после тога, путем изјаве упућене генералном секретару Савета Европе, да прошири примену овог Протокола на било коју другу територију означену у изјави. У погледу такве територије Протокол ступа на снагу првог дана месеца који наступа после дана када генерални секретар прими такву изјаву.

3. Свака изјава учињена на основу претходна два става може, у погледу територије означене у њој, да се повуче путем изјаве упућене генералном секретару. Повлачење изјаве има дејство од првог дана месеца који наступа након дана када је генерални секретар примио такво обавештење.

Члан 6.

Однос с Конвенцијом

У погледу Високих страна уговорница одредбе члана 1 до 5 овог Протокола сматрају се додатним члановима Конвенције и све одредбе Конвенције примењују се у складу с тим.

Члан 7.

Потпис и ратификација

Овај Протокол је отворен за потпис државама чланицама Савета Европе које су потписнице Конвенције. Он се ратификује, прихвата или одобрава. Држава чланица Савета Европе не може да ратификује, прихвати или одобри овај Протокол ако није истовремено или претходно ратификовала Конвенцију. Инструменти ратификације, прихватања или одобрења се депонују код генералног секретара Савета Европе.

Члан 8.

Ступање на снагу

1. Овај Протокол ступа на снагу првог дана месеца који наступа после дана када је пет држава чланица Савета Европе изразило свој пристанак да их овај Протокол обавезује у складу са одредбама члана 7.

2. У погледу сваке државе чланице која после тога изрази свој пристанак да је овај Протокол обавезује, он ступа на снагу првог дана месеца који наступа после дана када је депонован инструмент ратификације, прихватања или одобрења.

Члан 9.

Депоновање

Генерални секретар Савета Европе обавештава државе чланице Савета Европе о:

- а) сваком потпису;
- б) депоновању сваког инструмента ратификације, прихватања или одобрења;
- ц) сваком датуму ступања на снагу овог Протокола у складу са члановима 5 и 8;
- д) свакој којој другој радњи, обавештењу или саопштењу у вези с овим Протоколом.

У потврду чега су долепотписана и у том циљу прописно овлашћена лица и потписала овај Протокол.

Сачињено у Стразбуру, на дан 28. априла 1983, на енглеском и француском језику, при чему су оба текста подједнако веродостојна, у једном примерку који се одлаже у архив Савета Европе. Генерални секретар Савета Европе ће доставити оверене преписе свакој држави чланици Савета Европе.

IV.1.3. Протокол 7 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода¹⁰²

Државе потписнице, чланице Савета Европе,

Решене да предузму даље кораке да би обезбедиле заједничко спровођење извесних права и слобода путем Конвенције за заштиту људских права и основних слобода, потписане у Риму 4. новембра 1950. (у даљем тексту „Конвенција“),

Споразумеле су се о следећем:

Члан 1.

Заштита у поступку протеривања странаца

1. Странац који законито борави на територији једне државе не може се из ње протерати, осим на основу одлуке донете у складу са законом, и има право:

а) да изнесе разлоге којима оспорава протеривање;

б) да се његов случај преиспита; и

ц) да у ту сврху буде заступљен пред надлежном власти или лицем или лицима која та власт одреди.

2. Странац се може протерати и пре него што искористи своја права према ставу 1. а, б и ц овог члана, ако је протеривање неопходно у интересу јавног реда или се заснива на разлозима националне безбедности.

Члан 2.

Право на жалбу у кривичним стварима

1. Свако ко је одлуком суда осуђен за кривично дело има право да његову осуду или казну преиспита виши суд. Остваривање овог права, укључујући и основе за његово коришћење, уређује се законом.

2. Ово право може трпети изузетке када је реч о делима мањег значаја, која су прописана законом, или у случајевима када је лицу у питању у првом степену судио највиши суд или је исто било осуђено након изјављене жалбе против ослобађајуће пресуде.

Члан 3.

Накнада за погрешну осуду

Ако је неко лице било правоснажном пресудом осуђено због кривичног дела и ако је касније његова пресуда била укинута или је био помилован због тога што нека нова или новооткривена чињеница неоспорно указује да се радило о судској грешци, лице које је претрпело казну као последицу такве осуде добиће накнаду у складу са законом или праксом дотичне државе, осим ако се не докаже да је оно у потпуности или делимично одговорно за то што непозната чињеница није благовремено откривена.

Члан 4.

Право да се не буде суђен или кажњен двапут у истој ствари

1. Нико се не сме поново судити нити се може поново казнити у кривичном поступку у надлежности исте државе за дело због кога је већ био правоснажно ослобођен или осуђен у складу са законом и кривичним поступком те државе.

¹⁰² Протокол 7 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода, Стразбур, 22. новембар 1984. године.

- Одредбе претходног става не спречавају поновно отварање поступка у складу са законом и кривичним поступком дате државе, ако постоје докази о новим или новооткривеним чињеницама, или ако је у ранијем поступку дошло до битне повреде која је могла да утиче на његов исход.
- Овај се члан не може ставити ван снаге на основу члана 15 Конвенције.

Члан 5.

Једнакост супружника

У вези с браком, у току брака и у случају његовог раскида, супружници су равноправни у погледу међусобних грађанскоправних права и обавеза и у свом односу према деци. Овим се чланом државе не спречавају да предузимају неопходне мере у интересу деце.

Члан 6.

Територијална примена

- Свака држава може, приликом потписивања или када депонује инструмент ратификације, прихватања или одобрења, да одреди територију или територије на које се овај Протокол примењује и да наведе степен у коме ће се његове одредбе примењивати на тим територијама.
- Свака држава може, у свако доба после тога, путем изјаве упућене генералном секретару Савета Европе, да прошири примену овог Протокола на били коју другу територију означену у изјави. У погледу такве територије Протокол ступа на снагу првог дана месеца који наступа после протока двомесечног периода од дана када генерални секретар прими такву изјаву.
- Свака изјава учињена на основу претходна два члана може, у погледу територије означене у њој, да се повуче или измени путем изјаве упућене генералном секретару. Повлачење или измена изјаве има дејство од првог дана месеца који наступа после протока двомесечног периода од дана када генерални секретар прими такву изјаву.
- Изјаве дата у складу са овим чланом сматраће се као да је дата у складу са ставом 1, члана 56 Конвенције.
- Територија сваке државе на коју се примењује овај Протокол на основу ратификације, прихватања и одобрења, и свака територија на коју се овај Протокол примењује на основу изјаве те државе на основу овог члана, могу се сматрати одвојеним територијама у смислу члана 1.
- Држава која је дала изјаву у складу са ставом 1 или 2 овог члана може у свако доба изјавити у име једне или више територија на које се изјава односи да прихвата надлежност Суда да прима представке од појединаца, невладиних организација или група појединаца према одредбама члана 34 Конвенције, а у вези чланова 1 до 5 овог Протокола.

Члан 7.

Однос с Конвенцијом

У погледу Високих страна уговорница одредбе члана 1 до 6 овог Протокола сматрају се додатним члановима Конвенције и све одредбе Конвенције примењују се у складу с тим.

Члан 8.

Потпис и ратификација

Овај Протокол је отворен за потпис чланицама Савета Европе које су потписнице Конвенције. Он се ратификује, прихвата или одобрава. Држава чланица Савета Европе не може да ратификује, прихвати

или одобри овај Протокол ако није истовремено или претходно ратификовала Конвенцију. Инструменти ратификације, прихватања или одобрења се депонују код генералног секретара Савета Европе.

Члан 9.

Ступање на снагу

1. Овај Протокол ступа на снагу првог дана месеца који наступа после протока двомесечног периода од дана када је седам држава чланица Савета Европе изразило свој пристанак да их овај Протокол обавезује у складу са одредбама члана 8.
2. У погледу сваке државе чланице која после тога изрази свој пристанак да је овај Протокол обавезује, он ступа на снагу првог дана месеца који наступа после протока двомесечног периода од дана када је депонован инструмент ратификације, прихватања или одобрења.

Члан 10.

Депонување

Генерални секретар Савета Европе обавештава државе чланице Савета Европе о:

- а) сваком потпису;
- б) депонувању сваког инструмента ратификације, прихватања или одобрења;
- ц) сваком датуму ступања на снагу овог Протокола у складу са члановима 6 и 9;
- д) свакој другој радњи, обавештењу или саопштењу у вези с овим Протоколом.

У потврду чега су долепотписана и у том циљу прописно овлашћена лица и потписала овај Протокол.

Сачињено у Стразбуру, на дан 22. новембра 1984, на енглеском и француском језику, при чему су оба текста подједнако веродостојна, у једном примерку који се одлаже у архив Савета Европе. Генерални секретар Савета Европе ће доставити оверене преписе свакој држави чланици Савета Европе.

IV.1.4. Протокол 12 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода¹⁰³

Државе потписнице, чланице Савета Европе,

имајући у виду основно начело да су сви људи једнаки пред законом и имају право на једнаку заштиту закона; решене да предузму даље кораке ради унапређивања једнакости свих људи колективном применом опште забране дискриминације путем Конвенције за заштиту људских права и основних слобода, потписане у Риму 4. новембра 1950. (у даљем тексту: »Конвенција«);

потврђујући да начело недискриминације не спречава потписнице да предузимају мере ради унапређивања пуне и делотворне једнакости под условом да постоји објективно и разумно оправдање за такве мере, сагласиле су се о следећем:

Члан 1.

Општа забрана дискриминације

1. Уживање сваког права које закон предвиђа мора се обезбедити без дискриминације по било ком основу, као што је пол, раса, боја коже, језик, вероисповест, политичко или друго мишљење, национално или социјално порекло, повезаност с неком националном мањином, имовина, рођење или други статус.

¹⁰³ Протокол 12 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода, Рим, 4. новембар 2000.

2. Јавне власти не смеју ни према коме вршити дискриминацију по основима као што су они поменути у ставу 1.

Члан 2.

Територијална примена

1. Свака држава може, у време потписивања или приликом депоновања инструмента о ратификацији, прихватању или одобрењу, означити територију или територије на којима ће се примењивати овај Протокол.
2. Свака држава може било када касније, декларацијом упућеном Генералном секретару Савета Европе, проширити примену овог Протокола на неку другу територију означену у декларацији. Протокол ће ступити на снагу у односу на такву територију првог дана у месецу после истека рока од три месеца од дана када је Генерални секретар примио овакву декларацију.
3. Свака декларација дата по једном од два претходна става може се, у односу на сваку територију означену у декларацији, повући или изменити обавештењем упућеном Генералном секретару. Повлачење или измена ступиће на снагу првог дана у месецу после истека рока од три месеца од дана када је Генерални секретар примио обавештење.
4. Декларација дата у складу с овим чланом сматраће се сагласном са ставом 1 члана 56 Конвенције.
5. Свака држава која је дала декларацију у складу са ставовима 1 или 2 овога члана може у свако време изјавити да прихвата надлежност Суда да прима представке појединаца, невладиних организација или група појединаца у односу на члан 1 овог Протокола с једне или више територија на које се декларација односи, као што је предвиђено чланом 34 Конвенције.

Члан 3.

Однос према Конвенцији

Одредбе чланова 1 и 2 овога Протокола сматраће се између држава уговорница додатним члановима Конвенције и све ће се одредбе Конвенције примењивати у складу с тим.

Члан 4.

Потпис и ратификација

Овај Протокол биће отворен за потписивање од стране држава чланица Савета Европе које су потписале Конвенцију. Он подлеже ратификацији, прихватању или одобрењу. Држава чланица Савета Европе не може ратификовати, прихватити или одобрити овај Протокол а да пре тога или истовремено не ратификује Конвенцију. Инструменти о ратификацији, прихватању или одобрењу депоноваће се код Генералног секретара Савета Европе.

Члан 5.

Ступање на снагу

1. Овај Протокол ступиће на снагу првог дана у месецу после истека рока од три месеца од дана када десет држава чланица Савета Европе буду изразиле сагласност да их Протокол обавезује у складу с одредбама члана 4.
2. У односу на сваку државу која касније изрази своју сагласност да буде њиме обавезана Протокол ће ступити на снагу првог дана у месецу после истека рока од три месеца од дана депоновања инструмента о ратификацији, прихватању или одобрењу.

Члан 6.

Функције депозитара

Генерални секретар Савета Европе обавештава државе чланице Савета Европе о:

- а) сваком потпису;
- б) депоновању сваког инструмента ратификације, прихватања или одобрења;
- ц) сваком датуму ступања на снагу овог Протокола у складу с члановима 2 и 5;
- д) свакој другој радњи, обавештењу или саопштењу у вези с овим Протоколом.

У потврду чега су доле потписана и у том циљу прописно овлашћена лица и потписала овај Протокол.

Сачињено у Риму, на дан 4. новембра 2000. године, на енглеском и француском језику, при чему су оба текста подједнако веродостојна, у једном примерку који се одлаже у архив Савета Европе. Генерални секретар Савета Европе ће доставити оверене преписе свакој држави чланици Савета Европе.

IV.1.5. Протокол 13 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода о укидању смртне казне у свим околностима¹⁰⁴

Државе чланице Савета Европе, потписнице овог Протокола,

Уверене да је право свакога на живот основна вредност у демократском друштву и да је укидање смртне казне од суштинске важности за заштиту овог права, као и за потпуно признавање урођеног достојанства свих људских бића;

Желећи да учврсте заштиту права на живот, зајемченог Конвенцијом о заштити људских права и основних слобода потписаном у Риму, 4. новембра 1950 (у даљем тексту: Конвенција);

Имајући у виду да Протокол 6 уз Конвенцију, који се односи на укидање смртне казне, потписан у Стразбуру, 28. априла 1983, не искључује смртну казну за дела почињена у време ратног стања или стања непосредне ратне опасности;

Решене да предузму одлучујући корак у циљу укидања смртне казне у свим околностима,

Споразумеле су се о следећем:

Члан 1.

Укидање смртне казне

Смртна казна се укида. Нико се не сме осудити на смртну казну или погубити.

Члан 2.

Забрана одступања

Ниједна одредба овог Протокола не може се ставити ван снаге на основу члана 15 Конвенције.

Члан 3.

Забрана стављања резерви

На одредбе овог Протокола не могу се стављати резерве на основу члана 57 Конвенције.

¹⁰⁴ Протокол 13 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода о укидању смртне казне у свим околностима, Виљнус, 3. мај 2002. године.

Члан 4.

Територијална примена

1. Свака држава може у тренутку потписивања или депоновања инструмената о ратификацији, прихватању или одобравању, назначити територију или територије на које се овај Протокол примењује.
2. Свака држава уговорница може накнадно, изјавом упућеном Генералном секретару Савета Европе, проширити примену овог Протокола на неку другу територију наведену у изјави. У односу на ту територију Протокол ступа на снагу првог дана у месецу који наступа по истеку периода од три месеца од дана када је Генерални секретар примио ту изјаву.
3. Свака изјава дата у складу с претходна два става, у односу на сваку територију наведену у изјави, може да се повуче или измени нотификацијом достављеном Генералном секретару. Повлачење или измена ступа на снагу првог дана у месецу који наступа по истеку периода од три месеца од дана када је Генерални секретар примио поменути нотификацију.

Члан 5.

Однос према Конвенцији

У погледу Високих страна уговорница одредбе чланова 1 до 4 овог Протокола сматрају се додатним члановима Конвенције и све одредбе Конвенције примењују се у складу с тим.

Члан 6.

Потпис и ратификација

Овај Протокол је отворен за потпис државама чланицама Савета Европе које су потписнице Конвенције. Он подлеже ратификацији, прихватању или одобравању. Држава чланица савета Европе не може да ратификује, прихвати или одобри овај Протокол без претходне или истовремене ратификације Конвенције. Инструменти о ратификацији, прихватању или одобравању депонују се код Генералног секретара Савета Европе.

Члан 7.

Ступање на снагу

1. Овај Протокол ступа на снагу првог дана у месецу који наступа по истеку периода од три месеца од дана када је десет држава чланица Савета Европе изразило пристанак да се обавезу овим Протоколом у складу с одредбама члана 6.
2. У односу на државу чланицу која накнадно изрази пристанак да се обавезе овим Протоколом, он ступа на снагу првог дана у месецу који наступа по истеку периода од три месеца од дана депоновања инструмената о ратификацији, прихватању или одобравању.

Члан 8.

Функције депозитара

Генерални секретар Савета Европе обавештава државе чланице Савета Европе о:

- а) сваком потпису;
- б) депоновању сваког инструмента ратификације, прихватања или одобрења;
- ц) сваком датуму ступања на снагу овог Протокола у складу са члановима 4 и 7;
- д) свакој другој радњи, обавештењу или саопштењу у вези с овим Протоколом; У потврду чега су долепотписана и у том циљу прописно овлашћена лица и потписала овај Протокол.

Сачињено у Виљнусу на дан 3. маја 2002, на енглеском и француском језику, при чему су оба текста подједнако веродостојна, у једном примерку који се одлаже у архив Савета Европе. Генерални секретар Савета Европе ће доставити оверене преписе свакој држави чланици Савета Европе.

IV.2. Европска социјална повеља¹⁰⁵

Члан 7 — Право деце и омладине на заштиту

Да би се обезбедило делотворно остваривање права деце и омладине на заштиту, стране уговорнице се обавезују:

1. да обезбеде да минимални узраст за пријем на посао буде 15 година, уз изузетак за децу која су запослена на прописаним лаким пословима без штете по њихово здравље, морал или образовање;
2. да обезбеде да минимална старосна доб за пријем на посао буде осамнаест година у односу на прописане послове који се сматрају опасним и нездравим;
3. да обезбеде да лица која још увек подлежу обавезном образовању не буду запошљавана на таквим пословима који би их лишили свих предности образовног поцеса;
4. да обезбеде да радни сати за лица испод 18 година буду ограничени у складу са потребама њиховог развоја, а нарочито са њиховом потребом за професионалном обуком;
5. да признају право младих радника и шегрта на поштену плату или друге одговарајуће приходе;
6. да обезбеде да време које младе особе проведу на професионалном образовању за време уобичајеног радног времена уз сагласност послодавца буде третирано као део радног дана;
7. да обезбеде да запослене особе младје од 18 година имају право на не мање од четири недеље плаћеног годишњег одмора;
8. да обезбеде да лица испод 18 година не буду ангажована на ноћним пословима са изузетком појединих послова који су одредјени националним законима и прописима;
9. да обезбеде да лица испод 18 година која су ангажована на пословима који су наведени у националним законима или прописима буду подвргнута редовној медицинској контроли;
10. да обезбеде специјалну заштиту од физичких и моралних опасности којима су изложена деца и млади људи, и нарочито против оних који проистичу непосредно или посредно из њиховог посла.

Члан 8 — Право запослених жена на заштиту материнства

У намери да обезбеде ефикасно остваривање права запослених жена на заштиту материнства, стране уговорнице обавезују се:

1. да обезбеде било плаћеним одсуством, било адекватним давањима из социјалног осигурања или давањима из јавних фондова за запослене жене, да узму одсуство пре и после родјења детета у укупној дужини од макар 14 недеља;
2. да сматрају незаконитим ако послодавац жени да отказ у периоду од када је обавестила свог послодавца да је трудна до краја њеног породилског одсуства или да јој да отказ у таквом тренутку када би отказни рок истекао за време таквог одсуства;
3. да обезбеде да мајке које негују своју децу имају право на довољно слободног времена за те сврхе;

¹⁰⁵ Измењена Европска социјална повеља, Стразбур, 3. мај 1996. године.

4. да регулишу запошљавање на ноћним пословима за трудне жене, жене које су недавно родиле дете и оне које негују своје дете;
5. да забране запошљавање трудних жена, жена које су недавно родиле дете или оних које негују своју децу на подземним минирањима и на свим другим пословима који за њих нису погодни зато што су опасни, нездрави, или што су напорни и да предузму одговарајуће мере да би заштитили право ових жена на запошљавање;

Члан 17 — Право деце и омладине на социјалну, законску и економску заштиту

У циљу да обезбеде ефикасно остваривање права деце и омладине да одрастају у окружењу које ће подстицати пун развој њихове личности и њихових физичких и менталних потенцијала, стране уговорнице, било директно било у сарадњи са јавним и приватним организацијама, предузимају одговарајуће и неопходне мере које имају за циљ:

1. а) да осигурају да деца и омладина, узимајући у обзир права и дужности њихових родитеља уживају бригу, помоћ и образовање и обуку која им је потребна, посебно имајући на уму успостављање и одржавање установа и служби које су довољне и одговарају остварењу овог циља;
б) да заштите децу и омладину од запостављања, насиља и искоришћавања;
ц) да обезбеде заштиту и посебну помоћ државе за децу и младе који су привремено или дефинитивно лишени породичне подршке.
2. да обезбеде деци и младима бесплатно основно и средње образовање, као и да охрабрују редовно похађање наставе.

Члан 19 — Право радника миграната и њихових породица на заштиту и помоћ

У циљу да обезбеде ефикасно остваривање права радника миграната и њихових породица на заштиту и помоћ на територији било које друге стране уговорнице, стране уговорнице обавезују се:

1. да одрже или да се увере у то да се одржавају адекватне и бесплатне службе за помоћ таквим радницима, нарочито у стицању правих информација, и да предузму све неопходне кораке, у мери у којој то национални закони и прописи дозвољавају, против обмањивачке пропаганде у вези са емиграцијом и имиграцијом;
2. да усвоје одговарајуће мере у оквиру своје надлежности како би олакшали одлазак, пут и пријем таквих радника и њихових породица, и да омогуће, у оквиру своје јурисдикције, одговарајуће службе здравствене и медицинске заштите и добре хигијенске услове за време пута;
3. да унапреде, колико је то могуће, сарадњу измедју социјалних служби, јавних и приватних, у земљама емиграције и земљама имиграције;
4. да обезбеде за такве раднике који законито бораве на њиховим територијама и у мери у којој су та питања регулисана законом или прописима или су подложна контроли органа управних власти, третман који није неповољнији од оног који њихови држављани уживању у погледу:
 - а) накнаде и других услова запошљавања и рада;
 - б) чланства у синдикатима и уживање повластица колективног преговарања;
 - ц) смештаја;
5. да обезбеде за такве раднике, који законито бораве на њиховој територији, третман који неће бити неповољнији од онога који уживају њихови држављани у погледу такси за запошљавање, износа или доприноса који се плаћају за запослена лица;
6. да што више олакшају спајање породице страног радника коме је дозвољено да се настани на тој територији;

7. да обезбеде за такве раднике који законито бораве на њиховој територији третман који неће бити неповољнији од онога који уживају њихови држављани у погледу правних поступака који се тичу питања наведених у овом члану;
8. да обезбеде да такви радници који у складу са законом бораве на њиховој територији не буду избачени сем ако угрожавају националну безбедност или се огреше о јавни интерес или морал;
9. да дозволе, у оквиру правних ограничења, трансфер делова зарада и уштеда таквих радника према њиховој жељи;
10. да прошире заштиту и помоћ предвидјене овим чланом на мигранте који су самостално запослени онолико колико су ове мере на њих могу применити.
11. да унапреде или олакшају учење националног језика земље у којој се радници налазе, а када их има више бар једног језика, радницима мигрантима и члановима њихових породица.
12. да унапреде или олакшају, колико је то могуће у пракси, учење матерњег језика радника миграната за децу радника миграната.

IV.3. Европска конвенција о остваривању дечјих права¹⁰⁶

Преамбула

Државе чланице Савета Европе и друге Државе потписнице овог документа,

Сматрајући да је циљ Савета Европе да оствари веће јединство међу својим члановима;

Уважавајући Конвенцију о правима детета Уједињених нација, а посебно члан 4. који обавезује државе чланице Конвенције да предузму све одговарајуће законодавне, административне и друге мере за остваривање права које признаје поменута Конвенција;

Примајући на знање садржаја Препоруке 1121 (1990) Парламентарне скупштине о правима детета;

Уверене да права и најбољи интереси деце треба да буду промовисани и да у том циљу деца треба да имају прилике да остварују своја права, посебно у породичним стварима која на њих утичу;

Прихватајући да деци треба пружити релевантне информације да би се омогућило да се та права и најбољи интереси деце промовишу и да одговарајући значај треба дати погледима деце;

Признајући важност родитељској улози у заштити и промоцији права и најбољих интереса деце и сматрајући да, где је потребно, државе такође треба да се ангажују у таквој заштити и промоцији;

Сматрајући, међутим, да је у случају конфликта пожељно да породице покушају да постигну споразум пре него што се обрате правосудним органима,

Договориле су се следеће:

Поглавље I

Домашај и циљ Конвенције и дефиниције

Члан 1 – Домашај и циљ Конвенције

1. Конвенција се примењује на децу која нису напунила 18 година.
2. Циљ ове конвенције, у најбољем интересу деце, је да промовише њихова права, додели им процесна права и олакша остваривање тих права обезбеђујући да деца, сама или посредством других особа или

¹⁰⁶ Европска конвенција о остваривању дечјих права, Стразбур, 25. јануар 1996. године.

тела, буду информисана и да им се дозволи да учествују у поступку пред правосудним органима који се на њих односи.

3. За потребе ове Конвенције поступцима пред правосудним органима који се односе на децу сматрају се породични поступци, посебно они који укључују остваривање родитељских одговорности, као што су пребивалиште и приступ деци.

4. Свака Држава ће, у време потписивања или приликом депоновања својих инструмената ратификације, прихватања, одобравања или приступања, изјавом упућеном Генералном секретару Савета Европе навести најмање три категорије породичних спорова пред судским органима на које ће се ова Конвенција примењивати.

5. Свака Страна може, допунском изјавом, навести додатне категорије породичних спорова на које ће се примењивати ова Конвенција или дати информације о примени Члана 5, става 2 Члана 9, става 2 Члана 10 и Члана 11.

6. Ни једна одредба ове Конвенције не спречава Стране да примењују правила повољнија за промоцију и остваривање дечјих права.

Члан 2 – Дефиниције

За потребе ове Конвенције:

- а) појам „правосудни орган” означава суд или административни орган са једнаким овлашћењима;
- б) појам „носиоци родитељских одговорности” означава родитеље и друга лица или тела која имају право да остварују неке или све родитељске одговорности;
- ц) појам „представник” означава лице, као што је правник, или тело именоване да у име детета делују пред правосудним органима;
- д) појам „релевантне информације” означава информације које одговарају старости и способности разумевања детета и које ће бити изнете да би омогућиле детету да остварује у потпуности своја права, осим ако би изношење таквих информација било у супротности са добробити детета.

Поглавље II

Процесне мере за промовисање остваривања дечјих права

A. Процесна права детета

Члан 3 – Право на информисаност и изражавање сопствених погледа у поступку

Детету које се према унутрашњем законодавству сматра за довољно способног за разумевање, у случајевима поступка пред правосудним органом који се односи на њега или њу, биће додељена следећа права и имаће право да их захтева:

- а) да добије све релевантне информације;
- б) да буде консултовано и да изрази своје погледе;
- ц) да буде информисано о могућим последицама поступања у складу са тим погледима и о могућим последицама сваке одлуке.

Члан 4 – Право да тражи именовање специјалног представника

1. У складу са чланом 9, дете има право да затражи, лично или посредством других лица или тела, именовање специјалног представника у поступку пред правосудним органом који се односи на њега, када

интерно законодавство спречава носиоце родитељског одговорности да представљају дете због конфликта интереса међу њима.

2. Државе имају право да ограниче право из става 1 на децу за коју се по унутрашњем праву сматра да имају довољан ниво разумевања (!).

Члан 5 – Друга могућа процесна права

Потписнице ће размотрити давање деци додатних процесних права у односу на поступке пред правосудним органима који их се тичу, а посебно:

- а) право да затраже помоћ одговарајуће особе по свом избору да би помогла да изразе своја гледишта;
- б) право да сами затраже, или посредством других особа или тела, именовање одвојеног представника, у одговарајућим случајевима правника;
- ц) право да именују сопственог представника;
- д) право да остваре нека или сва права учесника у таквом поступку.

Б. Улога правосудних органа

Члан 6 – Поступак одлучивања

У поступку који се односи на дете, правосудни орган ће, пре него што донесе одлуку:

- а) размотрити да ли има довољно информација на располагању да би донео одлуку у најбољем интересу детета и, где је потребно, прибавиће додатне информације, посебно од носилаца родитељских обавеза;
- б) у случају у коме се по интерним законима сматра да дете довољно разуме (!):
 - обезбедиће да дете добије све релевантне информације;
 - консултовати лично дете у одговарајућим случајевима, ако је потребно у четири ока, сам орган или преко других лица или тела, на начин прилагођен његовом или њеном разумевању, осим ако ово не би очигледно било у супротности са најбољим интересима детета;
 - дозволити детету да изнесе своје гледиште;
- ц) дати одговарајући значај гледиштима која је изнело дете.

Члан 7 – дужност брзог деловања

У поступку који се односи на дете, правосудни орган ће деловати брзо да би се избегло непотребно отезање и биће му на располагању процесна средства која ће обезбедити да се његове одлуке проптно изврше. У хитним случајевима, правосудни орган ће имати овлашћење, када је то сходно, да донесе одлуке које су одмах извршене.

Члан 8 – Поступање по сопственој иницијативи

У поступцима који се односе на дете, правосудни орган ће имати овлашћење да поступа по сопственој иницијативи, у случајевима одређеним домаћим правом када је добробит детета озбиљно доведена у питање.

Члан 9 – Именовање представника

1. У поступцима који се односе на дете када су према унутрашњем законодавству носиоци родитељских одговорности спречени да представљају дете због конфликта интереса међу њима, правосудни орган има овлашћење да именује специјалног представника детету у тим поступцима.

2. Стране ће размотрити могућност да у поступцима који се односе на дете правосудни орган добије овлашћење да именује специјалног представника, у одговарајућим случајевима правника, да заступа дете.

В. Улога представника

Члан 10.

1. У поступцима пред правосудним органима који се односе на децу, осим ако је то очигледно у супротности са најбољим интересима детета, представник ће:

- а) дати детету све релевантне информације, ако се за дете по унутрашњем законодавству сматра да има довољну способност разумевања;
- б) дати објашњења детету, ако се за дете по унутрашњем законодавству сматра да има довољну способност разумевања, о могућим последицама саглашавања са његовим или њеним погледима и о могућим последицама свих радњи представника;
- ц) утврдити погледе детета и изнети те погледе правосудном органу.

2. Стране ће размотрити могућност проширења важности одредби става 1 на носиоце родитељских одговорности.

Г. Проширивање одређених одредби

Члан 11.

Стране ће размотрити могућност проширивања примене Чланова 3, 4 и 9 на поступке који се односе на децу пред другим телима и на ствари које се односе на децу а нису предмет поступка.

Д. Национална тела

Члан 12.

1. Стране ће подстицати кроз тела која, између осталог, обављају функције наведене у ставу 2, промовисање и остваривање дечјих права.

2. Функције горе наведених тела су следеће:

- а) да подносе предлоге за јачање законодавства које се односи на остваривање дечјих права;
- б) да дају мишљења о нацртима прописа који се односе на остваривање дечјих права;
- ц) да обезбеђују опште информације о остваривању дечјих права медијима, јавности и лицима и телима која се баве питањима везаним за децу;
- д) да траже мишљења од деце и снабдевају их релевантним информацијама.

Е. Остала питања

Члан 13 – Посредовање или други поступци за решавање спорова

У циљу спречавања спорова или њиховог решавања, или како би се избегло покретање поступка који се односе на децу пред правосудним органима, Стране ће охрабривати посредовање или друге поступке за решавање спорова и коришћење таквих средстава за постизање споразума у одговарајућим случајевима које одреде Стране.

Члан 14 – Правна помоћ и саветовање

Када унутрашње право ставља на располагање правну помоћ или савет за представљање деце у поступку пред правосудним органима, те одредбе ће се примењивати у односу на питања обухваћена Члановима 4 и 9.

Члан 15 – Однос са другим међународним инструментима

Ова Конвенција неће ограничити примену било ког другог међународног инструмента који се бави специфичним питањима покренутим у контексту заштите деце и породице, чија је Страна ове Конвенције потписница или постане потписница.

Поглавље III

Стални комитет

Члан 16 – Успостављање и функције Сталног комитет

1. Успостављен је Стални комитет за потребе ове Конвенције
2. Стални комитет ће разматрати питања везана за ову Конвенцију. Комитет може посебно:
 - а) разматрати сва релевантна питања која се односе на тумачење и примену Конвенције. Закључци Комитета који се односе на примену Конвенције могу бити у форми препоруке; препорука ће бити усвојена двотрећинском већином;
 - б) предложити допуне Конвенције и разматрати оне поднете предлоге у складу са Чланом 20;
 - ц) давати савете и помоћ националним телима која обављају функције из става 2 Члана 12 и промовисати међународну сарадњу међу њима.

Члан 17 – Састав

1. Свака Страна може бити заступљена у Комитету једним или више делегата. Свака страна има један глас.
2. Свака Држава поменута у Члану 21, која није Страна ове Конвенције, може бити представљана у Комитету посматрачем. Исто се односи на сваку другу Државу или на Европску Заједницу, пошто буде била позвана да приступи Конвенцији у складу са одредбама Члана 22.
3. Осим ако Страна обавести Генералног секретара о свом противљењу месец дана пре састанка, Стални Комитет може позвати да учествују као посматрачи на свим својим састанцима, на једном састанку или делу састанка:
 - било који Државу која није поменута у напред наведеном ставу 2;
 - Комитет Уједињених нација за права детета;
 - Европску заједницу;
 - било које међународно владино тело;
 - било које међународно невладино тело које обавља једну или више функција наведених у ставу 2 Члана 12;
 - било које национално владино или невладино тело које обавља једну или више функција наведених у ставу 2 Члана 12;
4. Стални комитет може размењивати информације са одговарајућим организацијама које се баве остваривањем дечјих права.

Члан 18 – Састанци

1. На крају треће године након ступања на снагу ове Конвенције и на сопствену иницијативу, у било ком тренутку после овог датума, Генерални секретар Савета Европе ће сазвати састанак Сталног комитета.
2. Одлуке у Сталном комитету могу бити донете само ако је најмање половина Страна присутна.
3. Осим у случајевима предвиђеним Члановима 16 и 20, одлуке Сталног комитета ће се доносити већином гласова присутних чланова.
4. У складу са одредбама ове Конвенције, Стални комитет ће донети своја сопствена правила процедуре и правила процедуре било ког радног тела које образује ради извршавања свих одговарајућих задатака по овој Конвенцији.

Члан 19 – Извештаји Сталног комитета

После сваког састанка, Стални комитет ће проследити Странама и Комитету министара Савета Европе извештај од дискусији на састанку и све донете одлуке.

Поглавље IV

Допуне Конвенције

Члан 20.

1. Свака допуна одредби ове Конвенције коју предложи Страна или Стални комитет биће достављена Генералном секретару Савета Европе, а он ће је проследити, најкасније два месеца пре наредног састанка Сталног комитета, Државама чланицама Савета Европе, свим потписницима, свим Странама, свим Државама позваним да потпису ову Конвенцију у складу са одредбама Члана 21 и свакој Држави или Европској Заједници, позваним да приступе Конвенцији у складу са одредбама Члана 22.
2. Стални комитет ће размотрити сваку допуну предложену у складу са одредбама претходног става и поднеће на одобрење Комитету министара текст усвојен двотрећинском већином поднетих гласова. Након одобрења Комитета, текст ће бити прослеђен Странама на прихватање.
3. Свака допуна ће ступити на снагу првог дана месеца који следи након протеча периода од месец дана од датума када су све Стране обавестиле Генералног секретара да су прихватиле допуну.

Поглавље V

Завршне одредбе

Члан 21 – Потписивање, ратификација и ступање на снагу

1. Ова Конвенција је отворена за потписивање Држава чланица Савета Европе и Држава нечланица које су учествовале у њеном разматрању.
2. Ова Конвенција подлеже ратификацији, прихватању или одобрењу. Инструменти ратификације, прихватања или одобрења биће депоновани код Генералног секретара Савета Европе.
3. Ова Конвенција ће ступити на снагу првог дана у месецу који следи након протеча периода од три месеца од датума када су три Државе, од којих најмање две чланице Савета Европе, изразиле сагласност да буду обавезане Конвенцијом у складу са одредбама претходног става.
4. У односу на било коју потписницу која изрази своју спремност да буде њиме обавезана, Конвенција ће ступити на снагу првог дана месеца који следи након протеча периода од три месеца од датума депоновања инструмента ратификације, прихватања или одобрења те потписнице.

Члан 22 – Државе нечланице и Европска Заједница

1. Након ступања на снагу ове Конвенције, Комитет министара Савета Европе може, на сопствену иницијативу или по предлогу Сталног комитета и након консултација са Странама, да позове било коју Државу нечланицу Савета Европе, која није учествовала у разматрању Конвенције, као и Европску Заједницу, да приступи овој Конвенцији, на основу одлуке донете већином гласова коју предвиђа Члан 20, став д) Статута Савета Европе, и једногласном одлуком представника Држава уговорница које имају право да буду заступљене у Савету министара.
2. Ова Конвенција ће ступити на снагу у односу на било коју Државу која приступа или Европску заједницу првог дана месеца који следи након протеча периода од три месеца од датума депоновања инструмента приступања код Генералног секретара Савета Европе.

Члан 23 – Територијална примена

1. Свака Држава може, у време потписивања или када депонује своје инструменте ратификације, прихватања, одобрења или приступања, навести територију или територије на којима ће се примењивати ова Конвенција.
2. Свака Страна може, у сваком тренутку касније, изјавом упућеном Генералном секретару Савета Европе проширити примену ове Конвенције на било коју другу територију наведену у изјави за чије међународне односе је она одговорна или у чије име је овлашћена да предузима радње. За такву територију Конвенција ће ступити на снагу првог дана месеца који следи након протеча периода од три месеца од датума пријема такве изјаве код Генералног секретара.
3. Свака изјава дата у складу са претходна два става може, у односу на сваку територију наведену у таквој изјави, бити повучена обавештењем упућеним Генералном секретару. Повлачење ће ступити на снагу првог дана месеца који следи након протеча периода од три месеца од датума када је Генерални секретар примио такво обавештење.

Члан 24 – Резерве

Резерве на Конвенцију нису дозвољене.

Члан 25 – Отказ

1. Свака Страна може у било ком тренутку отказати чланство у овој Конвенцији путем обавештења упућеног Генералном секретару Савета Европе.
2. Такав отказ ће ступити на снагу првог дана у месецу који следи након протеча периода од три месеца од датума када је Генерални секретар примио обавештење.

Члан 26 – Обавештења

Генерални секретар Савета Европе ће обавестити државе чланице Савета Европе, све потписнице, све Стране и све друге Државе или Европску заједницу које су позване да приступе овој Конвенцији о:

- а) сваком потписивању;
- б) депоновању сваког инструмента ратификације, прихватања, одобрења или приступања;
- ц) сваком датуму ступања на снагу ове Конвенције у складу са Члановима 21 или 22;
- д) свакој допуни усвојеној у складу са Чланом 20 и датуму када та допуна ступа на снагу;
- е) свакој изјави датој сходно Члановима 1 и 23;

ф) сваком отказу учињеном на основу одредаба Члана 25;

г) сваком другом акту, обавештењу или комуникацији који се односе на ову Конвенцију.

Доле потписани, прописно овлашћени, потписали су ову Конвенцију као сведоци.

Учињено у Стразбуру овог 25-ог дана јануара 1996.г. на енглеском и француском језику, при чему су оба текста подједнако аутентична, у једном примерку, који ће бити депонован у архивама Савета Европе. Генерални секретар Савета Европе ће доставити оверене копије свакој Држави чланици савета Европе, Државама нечланицама које су учествовале у разматрању ове Конвенције, Европској заједници и свакој Држави позваној да приступи овој Конвенцији.

IV.4. Конвенција Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања¹⁰⁷

Државе – чланице Савета Европе и други потписници овог документа;

Имајући у виду да свако дете има право на мере заштите које налаже његов, односно њен статус малолетника, а које ће предузети његова, односно њена породица друштво и држава;

Констатујући да су сексуално искоришћавање деце, посебно дечја порнографија и проституција, као и сви облици сексуалног злостављања деце, укључујући ту и она дела која се почине у иностранству, деструктивни по дечје здравље и психосоцијални развој;

Примећујући да су сексуално искоришћавање и сексуално злостављање деце до те мере учестали, да су досегли забрињавајуће размере како на националном, тако и на међународном нивоу, посебно када је реч о томе да и деца и починиоци све чешће користе информационе и комуникационе технологије (ИКТ), као и да је за спречавање такве сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања деце и борбу против њих неопходна међународна сарадња;

Сматрајући да су благостање и најбољи интереси деце основне вредности које деле све државе-чланице и да оне морају бити промовисане без икакве дискриминације;

Подсећајући на Акциони план усвојен на Трећем самиту шефова држава и влада Савета Европе (Варшава 16-17. мај 2005.) у коме је био садржан позив на разраду мера за заустављање сексуалног искоришћавања деце;

Подсећајући пре свега на Препоруку бр. Р(91) 11 Комитета министара увези са сексуалним искоришћавањем, порнографијом и проституцијом деце и млађих пунолетника, као и у вези са незаконитом трговином (трафикинг) чији су они објекат, као и на Препоруку Рец (2001) 16 о заштити деце од сексуалног искоришћавања и на Конвенцију о кибернетичком криминалу (ЕТС бр. 185), посебно на члан 9. те конвенције, као и на конвенцију Савета Европе о акцији против незаконите трговине (трафикинга) људским бићима (ЕТС бр. 197);

Имајући на уму Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода (1950. ЕТС бр. 5), ревидарану Европску социјалну повељу (1996. ЕТС бр. 163), као и Европску конвенцију о остваривању дечјих права (1996. ЕТС бр. 160);

Имајући на уму такође и Конвенцију Уједињених нација о правима детета, посебно члан 34. те конвенције, Опциони протокол о продаји деце, о дечјој проституцији и дечјој порнографији, Протокол о спречавању, сузбијању и кажњавању трафикинга људским бићима, првенствено женама и децом, којим је допуњена

¹⁰⁷ Конвенција Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања,

Конвенција Уједињених нација против транснационалног организованог криминала, као и Конвенцију Међународне организације рада у вези са забраном најгорих видова дечјег рада и непосредном акцијом за отклањање тих видова;

Имајући на уму Оквирну одлуку Савета Европске уније о борби против сексуалног искоришћавања деце и дечје порнографије (2004/68/JXA), Оквирну одлуку Савета Европске уније о положају жртава у кривичном поступку (2001/220/JCA), као и Оквирну одлуку Савета Европске уније о борби против незаконите трговине (трафикинга) људским бићима (2002/629/JXA);

Посвећујући дужну пажњу и другим релевантним међународним инструментима и програмима у овој области, а пре свега Стокхолмској декларацији и Акционом програму (агенди за акцију) која је усвојена на Првом Светском конгресу против комерцијалне сексуалног искоришћавања деце (одржан 27-31. августа 1996.), Глобалној обавези из Јокохаме усвојеној на Другом Светском конгресу против комерцијалне сексуалног искоришћавања деце (17-20. децембар 2001.), Будимпештанској обавези и Акционом плану, који су усвојени на припремној конференцији за Други Светски конгрес против комерцијалног искоришћавања деце (конференција одржана 20-21. новембра 2001.), Резолуцији Генералне скупштине Уједињених нација бр. С-27/2 „Свет погодан за децу“, као и трогодишњем програму „Изградња Европе за децу и са децом“, усвојеном после Трећег самита и покренутом на Конференцији у Монаку (4-5. април 2006.);

Чврсто решене да делотворно допринесу заједничком циљу заштите деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања, ко год да су њихови починиоци, и да пруже помоћ жртвама;

Узимајући у обзир потребу за изградом једног свеобухватног међународног инструмента који ће бити усредсређен на превентивне, заштитне и кривичноправне аспекте борбе против свих облика сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања деце и за успостављањем конкретног механизма за надзор, Сагласиле су се о следећем:

Глава I.

Сврха, начело недискриминације и дефиниције

Члан 1.

Сврха

1. Сврха ове конвенције јесте следеће:

- а) Спречавање и борба против сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања деце;
- б) Заштита права деце-жртава сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања;
- в) Унапређење националне и међународне сарадње у борби против сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања деце.

2. Како би се обезбедило да стране делотворно примењују одредбе Конвенције. Конвенцијом се успоставља конкретни механизам за надзор.

Члан 2.

Начело недискриминације

Стране ће све одредбе ове конвенције, посебно оне које се односе на мере за заштиту права жртава, спроводити без дискриминације по било ком основу као што су пол, раса, боја коже, језик, вероисповест, политичко или друго мишљење, национално или социјално порекло, веза с неком националном мањином, имовно стање, рођење, сексуална оријентација, здравствено стање, инвалидност или други статус.

Члан 3. Дефиниције

У смислу ове конвенције:

- а) „Дете” означава свако лице млађе од 18 година;
- б) „Сексуално искоришћавање” и „сексуално злостављање деце” обухватају понашање о коме се говори у члановима 18. до 23. ове конвенције;
- в) „Жртва” означава свако дете које је подвргнуто сексуалном искоришћавању или сексуалном злостављању.

Глава II. Превентивне мере

Члан 4. Начела

Свака страна предузеће неопходне законодавне или друге мере ради спречавања свих облика сексуалне искоришћавања и сексуалног злостављања деце и ради заштите деце.

Члан 5.

Упошљавање, обука и подизање нивоа свести лица која раде у контакту са децом

1. Свака страна предузеће све неопходне законодавне и друге мере да би пробудила и подстакла свест о заштити деце и права деце међу лицима која су редовно у контакту са децом у области образовања, здравствене и социјалне заштите, правосуђа и полицијског деловања, као и у свим подручјима која су у вези са спортом, културом и активностима везаним за одмор.
2. Свака страна предузеће неопходне законодавне и друге мере да би обезбедила да лица о којима је реч у ставу 1. имају одговарајуће знање о сексуалном искоришћавању и сексуалном злостављању деце, о средствима за идентификацију сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања деце и о могућности која се помиње у члану 12. став 1.
3. Свака страна предузеће неопходне законодавне или друге мере, у складу са својим унутрашњим правом, како би обезбедила да услови за бављење свим оним професијама чије обављање подразумева редовне контакте са децом буду такви да се осигура да кандидати за ступање у редове оних који се баве тим професијама нису никада били осуђени за дела сексуалног искоришћавања или сексуалног злостављања деце.

Члан 6. Образовање за децу

Свака страна предузеће све неопходне законодавне или друге мере како би обезбедила да деца, током основног и средњошколског образовања, добију информације о опасностима од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања, као и о средствима да се сама заштите, у складу са сопственим моћима које се временом развијају. Те информације које ће, тамо где је то примерено, бити дате у сарадњи с родитељима, биће изнете у једном општијем контексту информација о сексуалности и том приликом ће бити посвећена посебна пажња оним ситуацијама које подразумевају ризике, посебно уколико се те ситуације односе на коришћење нове информационе и комуникационе технологије.

Члан 7.

Програми или мере за превентивну интервенцију

Свака страна обезбедиће лицима за која постоји бојазан да би могла да почине неко од кривичних дела утврђених у складу са овом конвенцијом приступ, где год је то могуће, делотворним програмима или мерама за интервенцију који су креирани у циљу процене и спречавања опасности од извршења таквих кривичних дела.

Члан 8.

Мере за ширу јавност

1. Свака страна подстицаће или ће водити кампање за подизање нивоа свести које су намењене широј јавности и у којима се износе информације о појави сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања деце и о превентивним мерама које могу бити предузете.
2. Свака страна предузеће неопходне законодавне или друге мере како би спречила или забранила ширење материјала у којима се пропагирају кривична дела утврђена у складу са овом конвенцијом.

Члан 9.

Учешће деце, приватног сектора, медија и цивилног друштва

1. Свака страна подстицаће учешће деце, у складу са њиховим способностима које се непрестано увећавању, у развоју и спровођењу државне политике, програма или дмгих иницијатива које се односе на борбу против сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања деце.
2. Свака страна подстицаће приватни сектор, посебно сектор информационе и комуникационе технологије, привредну грану туризма и путовања и банкарски и финансијски сектор, као и цивилно друштво, да учествују у разради и спровођењу секторских политика чији је циљ спречавање сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања деце и да примењују интерне норме кроз ауторегулативу и корегулативу.
3. Свака страна подстицаће медије да пружају одговарајуће информације у вези са свим аспектима сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања деце, уз посвећивање дужне пажње према независности медија и слободи штампе.
4. Свака страна подстицаће финансирање пројеката и програма, укључујући ту, где год је то могуће, и оснивање одговарајућих фондова, које спроводи цивилно друштво у циљу спречавања сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања деце и заштите деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања.

Глава III.

Специјализоване власти и координациони органи

Члан 10.

Националне мере за координацију и сарадњу

1. Свака страна предузеће све неопходне мере како би на националном и локалном нивоу обезбедила координацију између различитих агенција које су задужене за заштиту од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања деце, њихово спречавање и борбу против њих, а то се пре свега односи на образовни сектор, здравствени сектор, социјалне службе, као и полицијске и правосудне власти.

2. Свака страна предузеће све неопходне законодавне или друге мере како би основала или именовала као надлежне:

- a) Независне надлежне националне и локалне институције за унапређење и заштиту права детета, осигуравши да тим институцијама буду обезбеђени конкретни ресурси и одговорности;
- b) Механизме за прикупљање података или „живне тачке“ (тачке укрштања) на националном или локалном нивоу и у сарадњи са цивилним друштвом, у циљу посматрања и вредновања појаве сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања деце, уз дужно поштовање захтева који се односи на чување личних података.

3. Свака страна подстицаће сарадњу између надлежних државних органа, цивилног друштва и приватног сектора, како би се што боље спречила сексуално искоришћавање и сексуално злостављање деце и водила борба против њих.

Глава IV.

Заштитне мере и помоћ жртвама

Члан 11.

Начела

1. Свака страна успоставиће делотворне социјалне програме и основати мултидисциплинарне структуре како би обезбедила неопходну подршку жртвама, њиховим блиским рођацима и сваком лицу које је одговорно за старање о њима.
2. Свака страна предузеће све неопходне законодавне и друге мере како би обезбедила да онда када није позната старост жртве и када има разлога да се верује да је жртва дете, том лицу буду пружене мере заштите и помоћи која се пружају деци, све док не буде утврђена тачна старост лица.

Члан 12.

Пријављивање сумњи о постојању сексуалног искоришћавања или сексуалног злостављања

1. Свака страна предузеће све неопходне законодавне или друге мере како би обезбедила да правила поверљивости која се унутрашњим правом намећу припадницима неких професија, који у своје раду имају контакт са децом, не представљају препреку могућности да ти професионалци обавесте службе надлежне за заштиту детета о свакој ситуацији у којој постоје разумни основи за веровање да је дете о коме је реч жртва сексуалног искоришћавања или сексуалног злостављања.
2. Свака страна предузеће све неопходне законодавне или друге мере како би подстакла свако лице које зна или у доброј вери сумња да (у неком случају) постоји сексуално искоришћавање или сексуално злостављање деце, о тим чињеницама извести надлежне службе.

Члан 13.

Линије за пружање помоћи (СОС линије)

Свака страна предузеће све неопходне законодавне или друге мере да би подстакла и подржала успостављање информативних служби, као што су телефонске или интернет линије за помоћ, да би се на тај начин могли давати савети онима који позову телефоном, чак и ако то учине анонимно, и уз дужно поштовање њихове анонимности.

Члан 14.

Помоћ жртвама

1. Свака страна предузеће све неопходне законодавне и друге мере да би пружила помоћ жртвама, на краткорочном и на дугорочном плану, у њиховом физичком и психосоцијалном опоравку. Приликом предузимања мера у складу са овим ставом одговарајућа пажња се посвећује мишљењима, потребама и забринутостима самог детета.
2. Свака страна предузеће мере, у складу са условима прописаним у оквиру сопственог унутрашњег правног поретка, за сарадњу са невладиним организацијама, другим релевантним организацијама или другим елементима цивилног друштва који се баве пружањем помоћи жртвама.
3. Када су родитељи или лица која се старају о детету укључени у сексуално искоришћавање или сексуално злостављање самог тог детета, поступак интервенције који се предузима у складу са чланом 11. став 1. обухватиће следеће:
 - могућност склањања наводног починиоца (из окружења жртве),
 - могућност измештања жртве из породичног окружења. Услови и трајање таквог уклањања, односно измештања биће одређени у складу са најбољим интересима самог детета.
4. Свака страна предузеће све неопходне законодавне или друге мере да би осигурала да лица која су блиска жртви, тамо где је то могућно, имају користи од терапеутске помоћи. пре свега од хитне психолошке помоћи.

Глава V.

Програми или мере за интервенцију

Члан 15.

Општа начела

1. Свака страна ће обезбедити или подстицати, у складу са својим унутрашњим правом, делотворне програме интервенције или мере намењене лицима из члана 16. ставови 1. и 2. а у циљу спречавања и свођења на најмању меру опасности од поновљених кривичних дела сексуалне природе над децом. Такви програми или мере треба да буду доступни у сваком тренутку поступка. у затвору и ван њега, у складу са условима прописаним унутрашњим правом.
2. Свака страна ће обезбедити или подстицати, у складу са својим унутрашњим правом, развој партнерских или других видова сарадње између надлежних органа, посебно здравствених и социјалних служби, као и органа правосуђа и других органа задужених за даље праћење лица поменутих у члану 16. ст. 1. и 2.
3. Свака страна ће обезбедити, у складу са својим унутрашњим правом, могућност за процену опасности и евентуалне ризике да лица из члана 16. ставови 1. и 2. понове кривична дела установљена у складу са овом конвенцијом, а све у циљу идентификовања одговарајућих програма и мера.
4. Свака страна ће, у складу са својим унутрашњим правом, обезбедити могућност процене делотворности примењених програма и мера.

Члан 16.

Корисници програма и мера за интервенцију

1. Свака страна ће обезбедити могућност, у складу са својим унутрашњим правом, да лица која су подвргнута кривичном поступку због било ког кривичног дела установљеног у складу са овом конвенцијом.

имају приступ програмима или мерама из члана 15. став 1. под условима који нису ни погубни по право на одбрану и право на правично и непристрасно суђење, нити су супротни тим правима, и посебно уз дужно поштовање за правила којима се управља начело претпоставке невиности.

2. Свака страна ће, у складу са својим унутрашњим правом, осигурати да лица која су осуђена за било које кривично дело установљено у складу са овом конвенцијом имају приступа програмима или мерама поменутих у члану 15. став 1.

3. Свака страна ће обезбедити, у складу са својим унутрашњим правом, да програми или мере за интервенцију буду разрађени или прилагођени тако да одговарају развојним потребама деце која изврше сексуални деликт, укључујући ту и ону децу која су по узрасту млада од узраста кривичне одговорности, а све у циљу бављења проблемима њиховог сексуалног понашања.

Члан 17.

Информисање и пристанак

1. Свака страна ће, у складу са својим унутрашњим правом, обезбедити да сва лица из члана 16. којима се предлажу програми или мере за интервенцију буду у потпуности обавештена о разлозима за те предлоге и да пристану на програм или меру уз комплетно познавање свих чињеница.

2. Свака страна ће, у складу са својим унутрашњим правом, обезбедити да лица којима се предлажу мере или програми интервенције могу да одбију тај предлог и да, у случају да је реч о осуђеним лицима, буду у потпуности упозната са могућим последицама таквог одбијања.

Глава VI.

Суштинско кривично право

Члан 18.

Сексуално злостављање

1. Свака страна предузеће неопходне законодавне или друге мере како би обезбедила да следећи видови намерног понашања буду криминализовани:

а) бављење сексуалним активностима са дететом које, сходно одговарајућим одредбама унутрашњег права, није навршило правни узраст у коме су сексуалне активности допуштене;

б) ступање у сексуалне активности са дететом када је притом:

— примењена принуда, сила или претња; или

— злоупотребљен признати положај поверења, ауторитета или утицаја над дететом, укључујући ту и положај у породици; или

— злоупотребљена посебно осетљива ситуација у којој се дете налази, његов рањиви положај, првенствено због менталног или физичког хендикепа или зависности.

2. У смислу члана 1. овог става, свака страна одредиће старосни узраст испод кога је забрањено бављење сексуалним активностима са дететом.

3. Одредбе члана 18, став 1.а) немају за циљ уређивање сексуалних активности међу малолетницима које се одвијају уз обострани пристанак.

Члан 19.

Кривична дела у вези са дечјом проституцијом

1. Свака страна предузеће неопходне законодавне и друге мере како би обезбедила да следећи видови намерног понашања буду криминализовани (сврстани у кривична дела):

- а) ангажовање детета за бављење проституцијом или навођење детета да учествује у проституцији;
- б) приморавање детета на проституцију или остваривање зараде од неког другог вида искоришћавања детета у такве сврхе;
- в) коришћење услуга дечје проституције.

2. У смислу овог члана, појам „дечја проституција“ означава чињеницу да се дете користи за сексуалне активности за које се као накнада даје или се обећава да ће се дати новац или неки други вид надокнаде или узвраћања, без обзира на то да ли је та исплата, обећање или узвраћање дато, односно учињено детету или трећем лицу.

Члан 20.

Кривична дела у вези са дечјом порнографијом

1. Свака страна предузеће неопходне законодавне или друге мере како би обезбедила да следећи видови намерног понашања, када су бесправно почињени, буду криминализовани:

- а) производња дечје порнографије;
- б) нуђење или стављање на располагање дечје порнографије;
- в) дистрибуирање или пренос дечје порнографије;
- г) прибављање дечје порнографије за себе или за неку другу особу;
- д) поседовање дечје порнографије;
- ђ) свесно прибављање могућности приступа помоћу информационе или комуникационе технологије, дечјој порнографији.

2. У смислу овог члана појам „дечја порнографија“ означава сваки материјал који визуелно приказује дете које се бави стварним или симулираним сексуалним експлицитним понашањем, и свако приказивање полних органа детета у првенствено сексуалне сврхе.

3. Свака страна може задржати право да не примењује, у целини или делимично, став 1.а) и д) када је реч о производњи и поседовању порнографског материјала који:

- се састоји искључиво од симулираних представа или реалистичних слика непостојећег детета;
- обухвата децу која су навршила узраст одређен сагласно примени члана 18. став 2. када су те слике произведене уз њихов пристанак и предмет су поседовања искључиво за сопствену приватну употребу.

4. Свака страна може резервисати право да не примењује, у целини или делимично, став 1.ђ).

Члан 21.

Кривична дела у вези са учешћем детета у порнографским представама

1. Свака страна предузеће све неопходне законодавне или друге мере да би обезбедила да следећи видови намерног понашања буду криминализовани:

- а) ангажовање детета да учествује у порнографским представама или навођење детета да учествује у таквим представама;

б) приморавање детета да учествује у порнографским представама или остваривање зараде или неки други вид искоришћавања детета у такве сврхе;

в) свесно присуствовање порнографским представама у којима учествују деца.

2. Свака страна може резервисати право да ограничи примену става 1.в) на оне случајеве у којима су деца ангажована или приморана у складу са ставом 1.а) или б).

Члан 22.

Корумпирање деце

Свака страна предузеће све неопходне законодавне или друге мере да би криминализовала намерно навођење, у сексуалне сврхе, детета које још није у узрасту наведеном у смислу примене члана 18. став 2, да буде сведок сексуалног злостављања или сексуалних активности, чак и уколико оно само не мора да учествује у томе.

Члан 23.

Наговарање деце у сексуалне сврхе

Свака страна предузеће све неопходне законодавне или друге мере да би криминализовала предлог који одрасло лице с намером упути користећи информациону и комуникациону технологију детету које још није досегло узраст наведен у примени члана 18. став 2, ради извршења било ког кривичног дела одређеног у складу са чланом 18. став 1.а) или члана 20. став 1.а) против њега или ње, ако је тај предлог пропраћен и материјалним радњама које воде ка одржавању таквог састанка.

Члан 24.

Помагање или одобравање и покушај

Свака страна предузеће све неопходне законодавне или друге мере да би прогласила кривичним делима, онда када су учињени са умишљајем, помагање или одобравање извршења било ког кривичног дела установљеног у складу са овом конвенцијом.

2. Свака страна предузеће све неопходне законодавне или друге мере да би установила као кривична дела, онда када су извршена са умишљајем, покушај да се изврше кривична дела установљена у складу са овом конвенцијом.

3. Свака страна може задржати право да не примени, у целини или делимично, став 2. на кривична дела установљена у складу са чланом 20, став 1.б), г), д) и ђ), члан 21. став 1.в), члан 22. и члан 23.

Члан 25.

Надлежност

1. Свака страна предузеће све неопходне законодавне или друге мере да би утврдила надлежност над сваким кривичним делом установљеним у складу са овом конвенцијом, онда када је то кривично дело извршено:

а) на њеној територији; или

б) на пловилу које плови под заставом те стране; или

в) у ваздухоплову који је регистрован у складу са законима те стране;

г) од стране једног од њених држављана: или

д) од стране лица које има стални боравак на њеној територији.

2. Свака страна ће се постарати да предузме све неопходне законодавне или друге мере да утврди своју надлежност над сваким кривичним делом установљеним у складу са овом конвенцијом када је то кривично дело извршено против једног од њених држављана или против лица које има стални боравак на њеној територији.
3. Свака страна може, у тренутку потписивања или приликом депоновања ратификационих инструмената, прихватања, одобрења или приступања, изјавом која ће бити упућена генералном секретару Савета Европе, изјавити да резервише право да не примењује или да примењује само у специфичним случајевима или под специфичним условима правила о надлежности наведена у ставу 1.е) овог члана.
4. Ради кривичног гоњења кривичних дела установљених у складу са члановима 18, 19, 20. став 1.а) и 21. став 1.а) и б) ове конвенције, свака страна предузеће све неопходне законодавне или друге мере како би обезбедила да њена надлежност у погледу става 1.г) није условљена околношћу да су акти о којима је реч сврстани у ред кривичних дела на месту на коме су извршени.
5. Свака страна може, у тренутку потписивања или приликом депоновања ратификационих инструмената, инструмената о прихватању, одобрењу или приступању, изјавом која ће бити упућена генералном секретару Савета Европе, саопштити да резервише право да ограничи примену става 4. овог члана, у погледу кривичних дела установљених у складу са чланом 18. став 1.б), друга и трећа алинеја на случајеве када њен држављанин има стални боравак на њеној територији.
6. Ради кривичног гоњења кривичних дела установљених у складу са члановима 18, 19, 20. став 1.а) и 21. ове конвенције, свака страна предузеће све неопходне законодавне или друге мере како би обезбедила да њена надлежност у погледу ставова 1.г) и д) не буде условљена околношћу услову да поступак кривичног гоњења може бити покренут само пошто жртва о томе поднесе пријаву или пошто о томе стигне пријава од државе или са места на коме је кривично дело извршено.
7. Свака страна ће предузети све неопходне законодавне или друге мере да би успоставила надлежност над кривичним делима установљеним у складу са овом конвенцијом, у случајевима када се наводни починилац налази на њеној територији и када га не изручи другој страни, искључиво на основу његовог, односно њеног држављанства.
8. Када више од једне стране тврди да има надлежност над наводним кривичним делом установљеним у складу са овом конвенцијом, стране о којима је реч ће, ако је то могуће, да се консултују како би утврдиле која је надлежност најпогоднија за кривично гоњење.
9. Не доводећи у питање опште норме међународног права, ова конвенција не искључује ниједну кривичноправну надлежност коју страна остварује у складу са својим унутрашњим правом.

Члан 26.

Одговорност правног лица

1. Свака страна предузеће све неопходне законодавне или друге мере како би обезбедила да правно лице може бити сматрано одговорним за кривично дело установљено у складу са овом конвенцијом, које у његово име почини било које физичко лице, делујући појединачно или као део органа тог правног лица, који има један од руководећих положаја у оквиру тог правног лица, утемељен на:
 - а) овлашћењу да заступа правно лице;
 - б) овлашћењу да доноси одлуке у име правног лица;
 - в) овлашћењу да спроводи контролу унутар правног лица.

2. Поред случајева који су већ наведени у ставу 1. овог члана, свака страна предузеће све неопходне законодавне или друге мере да би осигурала да правно лице може бити сматрано одговорним и онда када је одсуство надзора или контроле физичког лица из става 1. омогућило да се изврши кривично дело установљено у складу са овом конвенцијом у корист тог правног лица, а од стране физичког лица које делује по његовом овлашћењу.

3. У зависности од правних начела стране, одговорност правног лица може бити кривичноправна, грађанскоправна или управноправна.

4. Та одговорност неће ничим умањити кривичну одговорност физичког лица које је починило кривично дело.

Члан 27.

Санкције и мере

1. Свака страна предузеће све неопходне законодавне или друге мере да би обезбедила да кривична дела установљена у складу са овом конвенцијом подлежу кажњавању делотворним, сразмерним санкцијама које ће имати превентивну функцију, узимајући у обзир тежину тих дела. Те санкције ће обухватити казне које подразумевају лишење слободе и могу послужити као основ за изручење.

2. Свака страна предузеће све неопходне законодавне или друге мере како би обезбедила да правна лица чија се одговорност утврди у складу са чланом 26. подлежу делотворним и сразмерним санкцијама које ће остваривати функцију одвраћања, а обухватиће новчане кривичне или некривичне казне и могу обухватити и друге мере, пре свега:

- а) укидање права на јавне повластице или помоћ;
- б) привремена или трајна дисквалификација из праксе трговинских активности;
- в) стављање под судски надзор;
- г) судски налог за ликвидацију правног лица.

3. Свака страна предузеће неопходне законодавне или друге мере како би:

- а) омогућила заплону и конфискацију следећег:
 - робе, докумената и других средстава коришћених за извршење кривичних дела или за омогућавање извршења кривичних дела која су установљена у складу са овом конвенцијом;
 - зараде остварене извршењем тих кривичних дела или њихову материјалну вредност;
- б) омогућила привремено или трајно затварање сваке пословне установе која је коришћена за извршење било ког кривичног дела установљеног у складу са овом конвенцијом, без угрожавања права *бона фиде* трећих лица. или како би се починиоцу, привремено или трајно, ускратила могућност обављања професионалне или волонтерске активности која подразумева контакт са децом током кога је кривично дело почињено.

4. Свака страна може усвојити и друге мере које се односе на починиоце, као што је ускраћивање родитељских права или праћење или надзор лица која су оглашена кривима.

5. Свака страна може одредити да добит остварена криминалним радњама или имовина која је стечена на тај начин, а конфискована је у складу са овим законом може бити наменски усмерена у специјални фонд, из кога ће се финансирати програми превенције и програми помоћи жртвама било ког кривичног дела установљеног у складу са овом конвенцијом.

Члан 28.

Отежавајуће околности

Свака страна ће предузети све неопходне законодавне или друге мере како би обезбедила да следеће околности, у мери у којој већ не чине саставне елементе бића кривичног дела могу, у складу са релевантним одредбама унутрашњег права, бити узете у обзир као отежавајуће околности приликом одређивања санкција за кривична дела установљена у складу са овом конвенцијом.

- а) Кривично дело је нанело озбиљну штету физичком или менталном здрављу жртве;
- б) Кривичном делу су претходили акти мучења или тешког насиља или је кривично дело било пропраћено таквим актима;
- в) Кривично дело је почињено над посебно рањивом жртвом;
- г) Кривично дело је починио члан породице, лице које живи у заједници са дететом или лице које је злоупотребило свој ауторитет;
- д) Кривично дело је починило неколико људи који су деловали заједнички;
- ђ) Кривично дело је почињено у оквиру криминалне организације;
- е) Починилац је већ раније био осуђиван за кривична дела истоветне природе.

Члан 29.

Претходне осуде

Свака страна предузеће све неопходне законодавне или друге мере да би обезбедила могућност да се приликом изрицања коначне пресуде узму у обзир казне које је друга страна већ изрекла за кривична дела установљена у складу са овом конвенцијом.

Глава VII.

Истрага, кривично гоњење и процесно право

Члан 30.

Начела

1. Свака страна предузеће све неопходне законодавне или друге мере да би обезбедила да истрага и кривични поступак буду спроведени у најбољем интересу детета и уз поштовање његових права.
2. Свака страна усвојиће заштитнички приступ жртвама, обезбеђујући да истраге и кривични поступак не отежају трауму коју је дете већ претрпело, као и да кривичноправном одговору следи помоћ, тамо где је то потребно.
3. Свака страна обезбедиће да се истраге и кривични поступак (за оваква дела) третирају као приоритетни и да се спроведу без икаквог неоправданог одлагања.
4. Свака страна обезбедиће да мере које су примењиве у складу са овим поглављем ни на који начин не угрожавају права одбране и захтеве за правично и непристрасно суђење, у складу са чланом 6. Конвенције за заштиту људских права и основних слобода.
5. Свака страна предузеће све неопходне законодавне или друге мере, у складу са основним начелима свог унутрашњег права:
 - како би обезбедила делотворну истрагу и кривично гоњење кривичних дела установљених у складу са овом конвенцијом допуштајући, тамо где је то примерено, могућност тајних операција;

— како би омогућила јединицама истражних служби да идентификују жртве кривичних дела установљених у складу са чланом 20. посебно помоћу анализе дечјег порнографског материјала. као што су фотографије и аудио-визуелни записи емитовани или стављени на располагање помоћу информационе и комуникационе технологије.

Члан 31.

Опште мере заштите

1. Свака страна предузеће све неопходне законодавне или друге мере како би заштитила права и интересе жртава, укључујући ту њихове посебне потребе у својству сведока, у свим фазама истражног и кривичног поступка, а посебно тако што ће:

- а) информисати жртве о њиховим правима и службама које им стоје на располагању и, сем у случају да не желе да добију такве информације, о поступку који ће уследити када је реч о њиховим жалбама, оптужбама, општем напретку у истрази или поступку њиховој улози, као и о исходу њихових предмета;
- б) обезбедити, барем у оним случајевима где жртве и њихове породице могу бити у опасности, да они буду информисани, ако је то потребно, када лице које је кривично гоњено или осуђено буде привремено или трајно пуштено на слободу;
- в) обезбедити жртвама, на начин који је у складу са правилима поступка унутрашњег права, да се њихов глас чује, да изнесу своје сведочење и да изаберу начин на који ће њихови ставови, потребе и бриге бити предочени, непосредно или преко посредника. и размотрени;
- г) пружити жртвама одговарајуће службе подршке како би њихова права и интереси били на одговарајући начин предочени и узети у обзир:
- д) заштитити приватност жртава, њихов идентитет и њихов лик и предузети мере које су у складу са унутрашњим правом да би спречили да у јавност доспе било која информација која би могла довести до идентификације жртава;
- ђ) обезбедити сигурност жртава, као и сигурност њихових породица и сведока који сведоче у њихову корист, како би били заштићени од застрашивања, одмазде и поновне виктимизације;
- е) обезбедити да се избегне контакт између жртава и починилаца на суду или у просторијама полиције, сем уколико надлежни органи не утврде да је то у најбољем интересу детета или када је такав контакт неопходан ради истраге или кривичног поступка.

2. Свака страна осигураће да све жртве имају приступ, још од свог првог контакта са надлежним органима, информацијама о релевантном правосудном и управном поступку.

3. Свака страна обезбедиће да жртве имају приступ, и то бесплатно где је потребно, правној помоћи онда када постоји могућност да оне у кривичном поступку имају статус странке у поступку.

4. Свака страна обезбедиће могућност да правосудни органи именују специјалног заступника жртве онда када, сходно унутрашњем праву, он или она могу имати статус странке у кривичном поступку и када је носиоцима родитељске одговорности забрањено да заступају дете у таквом поступку услед сукоба интереса који постоји између њих и жртве.

5. Свака страна обезбедиће помоћу законодавних или других мера, у складу са условима које прописује њено унутрашње право, могућност да групе, фондације, удружења или владине или невладине организације, пружају помоћ и/или подршку жртвама уз сагласност жртава током кривичног поступка који се односи на кривична дела установљена у складу са овом конвенцијом.

6. Свака страна обезбедиће да се жртвама дају информације у складу са одредбама овог члана и то на начин који је прилагођен узрасту и зрелости жртава и на језику који жртве могу да разумеју.

Члан 32.

Отпочињање поступка

Свака страна предузеће све неопходне законодавне или друге мере како би обезбедила да истрага или гоњење кривичних дела установљених у складу са овом конвенцијом не зависе од пријаве или оптужбе коју изнесе жртва, као и да поступак може да се настави чак и ако је жртва повукла своје изјаве.

Члан 33.

Застаревање

Свака страна предузеће све неопходне законодавне или друге мере како би обезбедила да застаревање за започињање поступка који се односе на кривична дела установљена у складу са чл. 18, 19. став 1.а) и став 1.б), као и 21. став 1.а) и став 1.б) не наступи током временског периода довољно дугог да се да се током њега омогући делотворно отпочињање поступка пошто је жртва постала пунолетна и који је у складу са тежином кривичног дела о коме је реч.

Члан 34.

Истрага

1. Свака страна усвојиће мере које могу бити неопходне да би се осигурало да лица, јединице или службе задужене за истрагу буду специјализоване у области борбе против сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања деце или да та лица буду обучена у те сврхе. Такве јединице или службе располагаће одговарајућим финансијским изворима.
2. Свака страна предузеће све неопходне законодавне или друге мере како би осигурала да неизвесност у погледу стварног узраста жилве ни на који начин не спречи покретање кривичне истраге.

Члан 35.

Разговори са дететом

1. Свака страна предузеће све неопходне законодавне или друге мере како би осигурала да:
 - а) разговори са дететом могу да се одвијају без неоправданог одлагања одмах пошто су надлежним органима пријављене чињенице (у вези са случајем);
 - б) разговори са дететом одвијају се, када је то неопходно, у просторијама које су пројектоване или прилагођене за те сврхе;
 - в) разговоре са дететом обављају професионалци који су обучени у те сврхе;
 - г) иста лица ако је то могућно и у случају да је то погодно воде све разговоре са дететом;
 - д) број разговора је ограничен на најмању могућу меру, онолико колико је то неопходно у циљу кривичног поступка;
 - ђ) дете може бити у пратњи свог правног заступника или, где је то погодно, одраслог лица које само изабере, сем уколико је, када је реч о том лицу, донета образложена одлука о супротном.
2. Свака страна предузеће све неопходне законодавне или друге мере како би осигурала да сви разговори са жртвом или, где је то погодно, разговори са дететом-сведоком, могу бити снимљени као видео-запис и да ти видео-записи разговора могу бити прихваћени као доказ у судском поступку, у складу са правилима унутрашњег права те стране.

3. Када није сигурно колико је дете старо и има разлога да се верује да је жртва дете, мера установљена у ставовима 1. и 2. примењиваће се док дететов узраст не буде поуздано утврђен.

Члан 36.

Кривични судски поступак

1. Свака страна предузеће све неопходне законодавне или друге мере, уз дужно поштовање правила којима се уређује аутономија правосудних професија, како би обезбедила да буде на располагању обука о правима детета и сексуалном искоришћавању и сексуалном злостављању деце, у корист свих лица која учествују у поступку, а посебно судија, тужилаца и адвоката.

2. Свака страна предузеће све неопходне законодавне или друге мере како би, у складу са правилима која су прописана њеним унутрашњим правом, обезбедила да:

а) судија може да нареди да се расправа одвија без присуства јавности;

б) жртва може да буде саслушана у судници а да притом не буде присутна, пре свега тако што ће се користити одговарајуће комуникационе технологије.

Глава VIII.

Бележење и архивирање података

Члан 37.

Бележење и архивирање националних података о лицима осуђеним за сексуалне деликте

1. Ради спречавања и гоњења кривичних дела установљених у складу са овом конвенцијом, свака страна предузеће све неопходне законодавне или остале мере за прикупљање и архивирање, сагласно релевантним одредбама о заштити личних података и другим одговарајућим правилима и јемствима прописаним унутрашњим правом, података који се односе на идентитет и на генетски профил (ДНК) лица која су осуђена за кривична дела установљена у складу са овом конвенцијом.

2. Свака страна ће, у тренутку потписивања или приликом депоновања ратификационих инструмената, инструмената о прихватању, одобрењу или приступању, доставити генералном секретару Савета Европе име и адресу једног националног органа који је задужен у смислу става 1.

3. Свака страна предузетиће све неопходне законодавне или друге мере како би обезбедила да информације које се помињу у ставу 1 могу бити пренете надлежном органу друге стране, у складу са условима успостављеним њеним унутрашњим правом и са релевантним међународним инструментима.

Глава IX.

Међународна сарадња

Члан 38.

Општа начела и мере медународне сарадње

1. Стране ће међусобно сарађивати, у складу са одредбама ове конвенције, и кроз примену одговарајућих међународних и регионалних докумената, аранжмана договорених на основу једнообразног или реципрочног законодавства и унутрашњих правних прописа, у најширој могућој мери, ради следећег:

а) спречавања сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања деце и борбе против њих;

б) заштите жртава и пружања помоћи жртвама;

в) истраге или поступака у вези са кривичним делима установљеним у складу са овом конвенцијом.

2. Свака страна предузеће све неопходне законодавне или друге мере да би обезбедила да жртве кривичног дела установљеног у складу са овом конвенцијом на територији неке друге стране, а не на територији оне у којој су они настањени, може да поднесе представку надлежним органима државе у којој имају стални боравак.

3. Ако страна која узајамну правну помоћ у кривично-правним стварима или екстрадицији условљава постојањем уговора добије захтев за правну помоћ или екстрадицију (изручење) од стране са којом није закључила такав споразум, она може сматрати ову конвенцију правном основом за узајамну правну помоћ у кривично-правним стварима или изручење када је реч о кривичним делима установљеним у складу са овом конвенцијом.

4. Свака страна ће се старати да, где год је то примерено, интегрисхе превенцију сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања деце и борбу против тих дела у оквиру програма за развој које пружа трећим земљама, за њихову добробит.

Глава X.

Механизам надзора

Члан 39.

Комитет уговорница (или страна уговорница)

1. Комитет страна биће састављен од представника страна Конвенције.
2. Састанке Комитета страна сазиваће генерални секретар Савета Европе. Први састанак биће одржан у периоду од годину дана по ступању на снагу ове конвенције пошто је буде ратификовала десета земља-потписница. Потом ће се Комитет састајати кад год најмање једна трећина страна или генерални секретар то затраже.
3. Комитет страна донеће сопствени пословник.

Члан 40.

Остали представници

Парламентарна скупштина Савета Европе, комесар за људска права, Европски комитет за проблеме криминала (CDPC), као и други релевантни међувладини комитети Савета Европе именовале свако свог представника у Комитету страна.

Комитет министара може позвати остале органе Савета Европе да именују представника у Комитету страна после консултација са тим Комитетом.

3. Представници цивилног друштва, а посебно представници невладиних организација, могу бити примљени у статусу посматрача у Комитет страна, пошто се спроведе поступак установљен одговарајућим правилима Савета Европе.
4. Представници именовани сагласно ставовима 1. до 3. овог члана учествоваће на састанцима Комитета страна без права гласа.

Члан 41.

Функције Комитета страна

1. Комитет страна надзираће спровођење ове конвенције. Пословником Комитета страна биће утврђен поступак за вредновање спровођења Конвенције.

2. Комитет страна омогућаваће прикупљање, анализу и размену информација, искустава и најбољих примера из праксе између држава, како би се побољшао њихов капацитет за спречавање сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања деце и борбу против њих.
3. Комитет страна ће такође, тамо где је то примерено:
 - а) олакшати или побољшати делотворну примену и спровођење ове конвенције, укључујући ту идентификавање сваког проблема и последице сваке изјаве или стављања резерви на ову конвенцију;
 - б) изразити своје мишљење о сваком питању које се односи на примену ове конвенције и омогућити размену информација о значајном правном, политичком или технолошком развоју догађаја.
4. Комитет страна уживаће помоћ Секретаријата Савета Европе у спровођењу својих функција сагласно овом члану.
5. Европски комитет за проблеме криминала (CDPC) биће периодично информисан о активностима поменутим у ставовима 1, 2. и 3. овог члана.

Глава XI.

Однос према другим међународним инструментима

Члан 42.

Однос према Конвенцији Уједињених нација о правима детета и њеном Опционом протоколу о продаји деце, дечјој проституцији и дечјој порнографији

Ова конвенција неће утицати на права и обавезе које проистичу из одредаба Конвенције Уједињених нација о правима детета и њеног опционог протокола о продаји деце, дечјој проституцији и дечјој порнографији, већ је њена сврха да се појача заштита коју ти инструменти пружају, као и да се развију и допуне стандарди садржани у тој Конвенцији УН и њеном Опционом протоколу.

Члан 43.

Однос према другим међународним инструментима

1. Ова конвенција неће утицати на права и обавезе који проистичу из других међународних инструмената чије су стране ове конвенције истовремено потписнице или чије ће потписнице постати, а који садрже одредбе о питањима која се уређују овом конвенцијом и који обезбеђују већу заштиту и помоћ деци-жртвама сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања.
2. Стране ове конвенције могу међусобно закључивати билатералне или мултилатералне споразуме о питањима која се уређују овом конвенцијом, како би допуниле или појачале њене одредбе или олакшале примену начела која су у њој отелотворена.
3. Стране које су истовремено и чланице Европске уније ће, у својим узајамним односима, примењивати правила Заједнице и Европске уније у оној мери у којој постоје правила Заједнице или Европске уније којима се уређује конкретна тема о којој је реч и која су примењива на конкретан случај, не доводећи тиме у питање предмет и сврху ове конвенције, нити њену целовиту примену са осталим странама.

Глава XII.

Амандмани на Конвенцију

Члан 44.

Амандмани

1. Сваки предлог за амандман на ову конвенцију који нека страна поднесе биће поднесен генералном секретару Савета Европе, а он ће га проследити осталим земљама-чланицама Савета Европе, свакој потписници, свакој страни, Европској заједници, свакој држави која је позвана да потпише ову конвенцију у складу са одредбама члана 45. став 1. као и свакој држави која је позвана да приступи овој конвенцији у складу са одредбама члана 46. став 1.
2. Сваки амандман који предложи нека страна биће достављен Европском комитету за проблеме криминала (CDPC) који ће Комитету министара доставити своје мишљење о том предложеном амандману.
3. Комитет министара ће размотрити предложени амандман и мишљење које му је доставио CDPC и, после консултација са странама ове конвенције које нису државе-чланице може усвојити амандман.
4. Текст сваког амандмана који усвоји Комитет министара у складу са ставом 3. овог члана биће прослеђен странама, ради њиховог прихватања.
5. Сваки амандман који буде усвојен у складу са ставом 3. овог члана ступиће на снагу првог дана у месецу који наступа по истеку периода од месец дана после датума на који су све стране обавестиле генералног секретара да су тај амандман прихватиле.

Глава XIII.

Завршне одредбе

Члан 45.

Потпис и ступање на снагу

1. Ова конвенција ће бити отворена за потпис свим чланицама Савета Европе, земљама које нису чланице а учествовале су у њеној изради, као и Европској заједници.
2. Ова конвенција подлеже ратификацији, прихватању или одобравању. Ратификациони инструменти, инструменти о прихватању или одобравању биће депоновани код генералног секретара Савета Европе.
3. Ова конвенција ће ступити на снагу првог дана месеца који наступи по истеку периода од три месеца после датума на који пет потписница, од чега најмање три морају бити чланице Савета Европе, изрази сагласност да се обавеже овом конвенцијом у складу са одредбама садржаним у претходном ставу.
4. У погледу сваке државе поменуте у ставу 1. или Европске заједнице, која доцније изрази пристанак да се обавеже овом конвенцијом, Конвенција ће ступити на снагу првог дана месеца који започне по истеку периода од три месеца после дана депоновања ратификационих инструмената, или инструмената прихватања или одобравања.

Члан 46.

Приступање Конвенцији

1. После ступања на снагу ове конвенције, Комитет министара Савета Европе може, после консултација са странама ове конвенције и пошто добије њихову једногласну подршку, да позове било коју земљу која није чланица Савета Европе и која није учествовала у изради ове конвенције да приступи Конвенцији на основу

одлуке, коју донесе већина прописана чланом 20.д) Статута Савета Европе, или једногласним гласањем представника страна који су овлашћени да буду чланови Комитета министара.

2. У погледу сваке државе која јој приступа, Конвенција ће ступити на снагу првог дана месеца који започне по истеку периода од три месеца после дана депоновања инструмената о приступању код генералног секретара Савета Европе.

Члан 47.

Територијална примена

1. Свака држава или Европска заједница може, у тренутку потписивања или приликом депоновања ратификационих инструмената, инструмената о прихватању, одобравању или приступању, да прецизира територију или територије на које ће се примењивати ова конвенција.

2. Свака страна може у свако доба после тога, путем изјаве упућене генералном секретару Савета Европе да прошири примену ове конвенције на сваку другу територију прецизно наведену у тој изјави за чије је унутрашње односе она одговорна или у чије име је овлашћена да предузима одређене кораке. У погледу те територије, Конвенција ће ступити на снагу првог дана месеца који почне по истеку периода од три месеца после дана када генерални секретар добије ту изјаву.

3. Свака изјава дата на основу једног од два претходна става може, у погледу било које територије прецизиране у тој изјави, да буде повучена путем нотификације упућене генералном секретару Савета Европе. Повлачење ступа на снагу првог дана месеца који наступи по истеку периода од три месеца после дана када генерални секретар Савета Европе добије ту нотификацију.

Члан 48.

Резерве

Сем када је реч о резервама које су овде изричито наведене, ниједна друга одредба ове конвенције не подлеже изражавању резерви. Свака изражена резерва може бити у сваком тренутку повучена.

Члан 49.

Отказивање

1. Свака страна може, у сваком тренутку, отказати ову конвенцију на основу обавештења које о томе достави генералном секретару Савета Европе.

2. Такво отказивање ступа на снагу првог дана месеца који започне по истеку периода од три месеца после дана када генерални секретар Савета Европе прими ту нотификацију.

Члан 50.

Обавештавање

Генерални секретар Савета Европе обавестиће земље-чланице Савета Европе, сваку државу потписницу, сваку државу која је страна, Европску заједницу, сваку државу која је позвана да потпише ову конвенцију у складу са одредбама члана 45. и сваку државу која је позвана да приступи овој конвенцији у складу са одредбама члана 46. о следећем:

а) сваком потпису;

б) депоновању сваког ратификационог инструмента. инструмента о прихватању, одобравању или приступању;

- в) сваком датуму ступања на снагу ове конвенције у складу са чл. 45. и 46;
- г) сваком амандману који буде усвојен у складу са чланом 44. и датуму ступања на снагу тог амандмана;
- д) сваком отказивању учињеном сагласно одредбама члана 49;
- ђ) сваком другом акту, обавештењу или нотификацији у вези са овом конвенцијом;
- е) свакој резерви израженој сагласно члану 48.

У потврду чега су доле потписани, прописно овлашћени у ту сврху, потписали ову конвенцију.

Сачињено на Лансароту, 27. октобра 2007. године, на енглеском и француском језику, при чему су оба текста подједнако меродавна, у једном примерку који се депонује у архиви Савета Европе. Генерални секретар Савета Европе доставиће оверене преписе свакој земљи-чланици Савета Европе, свим земљама које нису чланице а учествовале су у изради ове конвенције, Европској заједници и свакој држави која је позвана да приступи овој конвенцији."

